

10 498

UMETNOSTNI SPOMENIKI SLOVENIJE.

I.

POLITIČNI OKRAJ KAMNIK.

TOPOGRAFSKI OPIS.

DR. FRANCE STELÈ,

SPOMENIŠKI KONSERVATOR.

ZALOŽILO IN IZDALO UMETNOSTNO - ZGODOVINSKO DRUŠTVO
V LJUBLJANI.

UMETNOSTNI SPOMENIKI SLOVENIJE

POLITIČNI OKRAJ KAMNIK

TOPOGRAFSKI OPIS

DR. FRANČE STELE

PROJEKT KONSTRUKTOR

930.85 : 7(091)

10498

IZDAVANJE IN TISKANJE V Ljubljani, 1957

V Ljubljani

*To knjigo
poklanjam svoji ženi
Meliti*

To the
Honorable
Members

POLITIČNI OKRAJ KAMNIK.

1. SODNI OKRAJ KAMNIK.

POLITIČNI OKRAJ KAMNIK.

I. SODNI OKRAJ KAMNIK.

Umetnostno zgodovinski uvod.

Pregled umetnostnih spomenikov danega zaokroženega ozemlja nam mudi do neke mere prerez skozi umetnostno posest kulturnega okrožja, kateremu pripada in tako omogoča opazovanja in zaključke, ki utegnejo imeti večjo nego lokalno vrednost.

Najstarejši spomenik kamniškega sodnega okraja je pozno-romanska kapela na Malem gradu v Kamniku iz konca 12. stol., ki pa je tekom stoletij izgubila skoro vse detajle razen portala in dveh slavolokov. Osamljena je tako v kamniškem kot v splošno slovenskem gradivu, ima pa kot tip dvonadstropne srednjeveške grajske kapele nekaj splošno kulturnozgodovinskega pomena. Plastika njenega timpana kaže skrajno primitivno tehnično in ikonografsko stopnjo in ni brez cene v zvezi s sličnimi slogovnimi pojavi alpskega romanskega sloga.¹

Posebni kulturno zgodovinski vzroki so povzročili, da je v tem okraju razmeroma zelo slabo zastopana gotska doba. Vzrok je isti, kakor v središču slovenske baročne, ali mogoče boljše proti-reformacijske kulture, v Ljubljani, intenziven vpliv idej ljubljanske akademije na vodilne kulturne delavce te dobe v kamniškem okraju. Ta vpliv se je javljal preko člana akademije vplivnega župnika kamniškega Maksa Leopolda Raspa² in je deloval po Mihaelu Paglovcu v Tuhinjski dolini, po Mihaelu Evstahiju baronu Rasternu in Jožefu Antonu Schieffersteinu na Drnovskem polju (mengeška fara), po P. P. Glavarju v komenski fari in po Jož. Gregoriju Watschnigu v vodiški fari. Edino v komenski fari je po Glavarjevem protektorju Petru Jakobu baronu Testaferrati deloval deloma tudi direktno italijanski vpliv, ki učinkuje vsled te zveze deloma še tudi za P. P. Glavarja. Delovanje teh mož, ki se razteza na celo prvo polovico in sredo XVIII. stoletja, in ki se ni omejevalo samo na duhovno stran verske kulture, ampak še prav posebno tudi na njeno materializirano stran, kakor se javlja v umetnosti, je povzročilo, da so bile s prav malimi izjemami vse takratne cerkve kamniškega sodnega okraja

¹ Ikonografski tema je t. zv. „drevo življenja“ simbolizirano s križem kot znakom odrešenja. Prim. Willh. Molsdorf: Führer durch den symbolischen und typologischen Bilderkreis der christlichen Kunst des Mittelalters, Leipzig 1920, str. 102 sl. Zur Erlösungslehre in sl. a pril. VII. Lebensbaum

² O njem gl. Dom in Svet 1899, str. 289 sl.

prezidane, ako niso bile nadomeščene sploh z novimi stavbami. Le nekaj od centrov bolj oddaljenih starih stavb je ostalo nedotaknjenih. Pač pa so vedno čuvali staro mesto in pogosto tudi kak del stare stavbe.

Največji in obenem za kamniški milje najbolj tipični spomenik gotike je cerkev sv. Primoža nad Kamnikom. Vendar ta stavba ni posledica enotnega zamisla ampak trikratnih prezidav obstoječega starejšega stanja. Njena posebnost je, da je dvoladijna, vsa obokana in da je nenavadno bogato okrašena s kamnoseškim figuralnim okrasom. Iz kamnoseškega materiala, ki ga nudijo ohranjene gotske stavbe tega okraja moramo sklepati, da je obstojala sredi in v 2. pol. XV. stoletja bržkone v Kamniku ali v bližini delavnica, ki je izvršila tako frapantno sorodne skulpture, kakor so one ladje sv. Primoža, prezbiterija cerkve sv. Petra pri sv. Primožu, sklepniki na Malem gradu, podokenski reliefi na hiši na glavnem trgu v Kamniku, sklepniki v cerkvi v Utiku, na Beli in podobno. Tudi v prvih desetletjih XVI. stol. je morala še obstojati ta delavnica dalje, kar priča kamnoseški okras prezbiterija cerkve sv. Primoža, reliefi iz starega rotovža v Kamniku in podobno, samo da je tudi ta obrt podobno kot drugod v Sloveniji v tej dobi formalno degenerirala, kar zelo zgovorno kaže kamnoseški okras cerkve v Mostah pri Komendi iz l. 1512. Od gotskih glavnih župnih cerkvâ se nam je ohranil samo prezbiterij v Mengšu, ki kaže na večjo poznogotsko stavbo. Cela obokana je bila izmed ohranjenih razen sv. Primoža edino še cerkev v Mostah, ki je bila tudi dvoladijna dvoranska stavba. Vse druge gotske cerkve pa so pripadale malemu podeželskemu tudi sicer zelo razširjenemu tipu, ki obstoja iz obokanega, s tremi stranicami osmerokota zaključenega prezbiterija in pravokotne sorazmerno širše in z ravnim poslikanim stropom pokrite ladje. Najbolj nedotaknjen se nam je ta tip ohranil v cerkvi sv. Petra pri sv. Primožu, kjer imamo še tudi poznogotski patronirani strop, dočim so drugod stropi, kolikor so še ohranjeni, kakor v Kostanju in na Grebenu, obnovljeni v XVII. stol. kot tkzv. kasetirani stropi.

Izmed velikih župnih cerkvâ kot so bile mengeška, komenska, kamniška in tuhinjska nam ni nobena podrobneje znana, vendar pa obstoja edino pri kamniški po Valvasorjevi sliki, ki nam kaže s prezbiterijem enako visoko ladjo, možnost, da je bila obokana tudi v ladji, druge gotovo niso bile. Zanimiva je morala biti ona v Zg. Tuhinju, ki so jo žal šele sredi XIX. stol. prezidali. Imela je obokan prezbiterij in z ravnim, lesenim, slikanim in s pozlačenimi rozetami

okrašenim stropom, ki sta ga opirali dve vrsti kamenitih stebrov, prekrito ladjo, tako da je bil prostor triladijen. Izmed samostanskih cerkev pa za mekinsko za gotovo vemo, da je imela v ladji lesen raven strop,³ za frančiškansko v Kamniku pa se zdi po Valvasorjevi sliki in neki notici v samostanskem arhivu, da je bila cela obokana.

Popisi predbaročnih cerkvâ komenske fare omenjajo skoro povsod pod slavolokom prečni tram s križanim in kipi sv. Janeza in Marije, česar bržkone ne smemo smatrati za dostavek XVII. stol., ampak za dediščino srednjeveške tradicije. Od opreme se žal ni ohranilo drugega kot dva reliefa iz zač. XVI. stol. v Zg. Tuhinju, iz katerih lahko sklepamo na krilni oltar, kamenita sedeča Madona iz srede XV. stol. pri sv. Primožu, ki nam dovoljuje sklep celo na kamenit oltar, mogoče podobne oblike kakor sta oltarja na Ptujski gori, dva kipa, ki sta močno reliefno pojmovana, Zakalom, stoječa, močno poškodovana Madona v Suhadolah in več takozvanih kipov tipa pietà, med katerimi je najstarejši oni v Zg. Tuhinju, umetniško najboljši pa oni v Mekinjah. Tudi gotsko freskantstvo, ki je sicer v kranjskem gradivu izredno dobro zastopano, je v kamniškem sodnem okraju, ako izvzamemo sv. Primoža, le fragmentarno. Najstarejši so fragmenti Zakalom in pod zvonikom v Radomljah, vse drugo pa pada že v XVI. stol. Najvažnejše so tako estetsko kot umetnostno zgodovinsko zelo pomembne freske v ladji pri sv. Primožu iz ok. 1520, sledijo fragmenti v spodnji cerkvi na Malem gradu v Kamniku iz 1520—1530, v prezbitteriju na Kališču iz srede ali 2. pol. XVI. stol. in slabi ostanki slikarij v starem prezbitteriju v Radomljah iz 1. polovice XVII. stoletja.

Napačno bi bilo iz sorazmerne redkosti gotskih arhitekturnih ostankov v kamniškem sodnem okraju sklepati na to, da je bilo število srednjeveških cerkva manjše od števila sedanjih. Primerjanje z zapisnikom cerkvenih dragocenosti iz l. 1526. nas pouči, da so obstojale z malenkostnimi izjemami zač. 16. stol. že prav vse sedanje cerkve in se to število v novem veku ni prav nič bistveno izpremenilo. Nekatere so bile celo opuščene, kakor cerkev obglavljenja sv. Janeza v Podgorju, cerkev na Gavšeku pod križkim gradom in cerkvica sv. Lovrenca nad Mengšem.

Poreformacijska restavracija cerkvenih oprav, ki je vstvarila značilne, bogato pozlačene in polihromirane rezljane oltarje in druge predmete tega sloga in ki je nedvomno tudi v polni meri pre-

³ Sliko samostana in cerkve pred novo stavbo, ki jo kaže Ehre... XI., 368/9, nam je ohranil Valvasor v Topogr. Duc. Carn. 147.

novila opreme cerkva tega okraja, se je podobno kot gotika in iz istega vzroka umaknila večinoma novim izdelkom baročne dobe. Ohranili so se nam le posamezni oltarji kakor v Mostah, na Loki pri Mengšu, pri sv. Pavlu, Zakalom, v Kostanju itd., poleg najvažnejše celotne garniture štirih oltarjev pri sv. Primožu in prav tako treh oltarjev v cerkvi sv. Petra pri sv. Primožu. Ti dve garnituri, ki sta po spretni restavraciji ohranili svoj pravi značaj, spadata med značilne spomenike 1. pol. in srede XVII. stol. Veliki oltar pri sv. Primožu se odlikuje razen tega še po čisto izredni ubranosti tonov polihromacije.

Arhitektura XVII. stol. v kamniškem sodnem okraju ni vstvarila kakih pomembnejših del. Kot značilno lahko smatramo cerkev na Žalah v Kamniku, dozidano l. 1686. To je obenem sploh najpomembnejši spomenik cerkvene arhiture XVII. stol. v tem okraju in obenem zadnji, ki pripada tradicionalni smeri. Celo stoletje se namreč še obnavljajo cerkve z lesenimi stropi in stavijo celo nove, kakor n. pr. na Skaručini l. (1662—1667) in v gradivu do začetka XVIII. stol. tip neobokane cerkve odločno prevladuje. Splošno se še vzdržuje tudi tloris s tristranim zaključkom prezbiterja, čeprav na primer ravno pri žalski ta zaključni del ne obstoja več iz enakih stranic, ampak je v bistvu že pravokotnik s posnetimi ogli. Žalska cerkev je imela v prvotni obliki obokan prezbiterij in z ravnim lesenim stropom pokrito ladjo pravokotnega tlorisa.

Med tem pa se je izvršil v Sloveniji kakor sploh v Srednji Evropi popolen preokret v umetniškem okusu, ki je z doslej pri nas neznano velikopoteznostjo zamislil umetniško preoblikovanje cele dežele v baročnem okusu. Ta barok (in sicer pogosto z direktno naslonitvijo na italijanske vzore), je bil umetniški program kroga ljubljanske akademije, katera je, kakor smo že zgoraj omenili, po odličnih, direktno ali vsaj posredno ž njo zvezanih vodilnih župniških kamniškega okraja na celem njegovem teritoriju uveljavila novo umetnost.⁴ Ravno kamniški sodni okraj smemo v tem pogledu na-

⁴ Da gre za res temeljito spremembo okusa in ne mogoče za zunanjo potrebo obnavljanja, ki je bila nedvomno po protestantovskem intermecu začetkom XVII. stol. mnogo bolj aktualna, a le ni vodila do tega pojava, ki je ostal prihranjen sto let poznejši, popolnoma razviti protireformacijski baročni kulturi, nam dokazuje zgodovina cerkve na Skaručini. Prva stavba je bila sezidana iz vneme ljudstva za kult sv. Lucije v l. 1662.—1667, v tradicionalnem okusu z lesenim slikanim stropom in obokanim prezbiterijem. Da ni šlo za kako provizorno stavbo, nam dokazuje dejstvo, da je bila s kamnom tlakovana, strop kmalu po postanku poslikan in sorazmerno dobro opremljena. To cerkev pa so v l. 1744.—1748. nadomestili s sedanjo, nedvomno iz edinega vzroka, da po-

zvati neposredno podružnico takratne ljubljanske umetnosti. Gregor Maček, ki si je pridobil izvrstno stavbinsko prakso kot polir pri zidanju nove ljubljanske stolnice, in se l. 1713.—1716 uveljavil kot stavbenik cerkve na Dobrovi, l. 1717./18. pri novem rotovžu v Ljubljani ter s cerkvijo na Šmarni gori, je okrog l. 1720. postal vodja arhitektonske obnove in preosnove kamniškega sodnega okraja. Posebno jasno nam je njegovo delovanje v Tuhinjski dolini, kjer ga moremo zasledovati po Paglovčevih beležkah. Kakor se iz njih da sklepati, je pripeljal s seboj celo garnituro zidarjev iz Ljubljane („murarii labacenses“) in delal na več krajih na enkrat; tako so na pr. po veliki noči l. 1735. prekinili delo na stavbi nove cerkve v Šmartnem, da so dovršili obokanje cerkve v Špitaliču itd. Glavne Mačkove stavbe na tem teritoriju so: Župna cerkev v Kamniku, ki jo je glasom Paglovčevega zapiska začel zidati l. 1732., ter župni cerkvi v Komendi (1726—1729) in v Šmartinu v Tuhinjski dolini. Pri prezidavi cerkva v Tuhinjski dolini je njegovo vodstvo izpričano, v komenski fari, kjer je vodil stavbo glavne cerkve, gotovo niso delali brez njega, prav tako je neverjetno, da bi bilo njegovo delovanje v vodiški fari omejeno samo na Šmarno goro.

Tudi v slikarstvu te dobe je kamniški okraj najožje odvisen od Ljubljane. Dva izmed glavnih predstavnikov našega baročnega sli-

stavijo „lepšo“, tedanjemu okusu bolj ustrezajočo. Zunanjšega povoda za novo stavbo ni bilo namreč prav nobenega.

V arhivu župne cerkve v Nevljah se nam je ohranilo v rokopisni knjigi *Formulae etlicher Schriften...* par vzorcev za vloge na škofijstvo, katere so porabljali pri prošnjah na škofijstvo za nove cerkve. Že ti formularji sami nam kažejo, da je bila tendenca po prenovitvi vsega v novem okusu vseobča in notorična in so se take vloge pogosto pisale. Več kot jasno je dalje, da je pozivljanje na slabost ali propadanje stavbe samo običajna fraza, ki je ne smemo jemati doslovno. Zapisek na str. 65 se glasi: *Supplicatio ad D(omi)num Archi Diaconu(m) pro gratia ut se conferat aut licentiam concedat cuida(m) alii benedicti primu(m) lapidem ad erigendam aliqua(m) novam Ecclesiam.*

R(everen)d(is)s(i)me ac Ill(ustrissi)me D(omi)ne D(omi)ne Patrone Colendissime.

Filialis Ecclesia S. N. in N. ad vicariatum vel N. pertinens partim quod pro ea plebe admodum angusta, partim quod summe humida nec non ex una et alia parte ruinosa sit, eget totali â fundamentis reaedificatione in quem finem vicini ecclesiae ejus non solum omnia necessaria materialia ac alia requisita comparaverunt, verum etiam de R(everen)d(is)s(i)mae et Ill(ustrissi)mae D(omi)na(tio)n(is) vestrae qua Ordinarii /: prout canonicae jubent constitutiones :/ gratioso consensu fundamenta effective aperuerunt, ita quidem, ut ad novum ecclesiae aedificium nihil amplius desiderari videatur praeter quam ut pro fausto rei initio juxta sacrorum canonum sanctiones primarius lapis benedicatur ac imponator. Eap(ro)pt(er) R(everen)d(is)s(i)mae et Ill(ustrissi)mae D(omi)na(tio)-

karstva, Bergant (Mekinje) in Jelovšek (Mengeš), sta celo domačina. Najpomembnejši slovenski freskant Fr. Jelovšek je dovršil v stropu kamniškega prezbiterija eno svojih glavnih del, v katerem se kaže v dispoziciji ozko sorodstvo s svodom ladje cerkve sv. Petra v Ljubljani in preko tega s Quaglievim svodom ladje ljubljanske stolnice. Drug važen tema, ki ga je ta slikar obravnaval tudi v Bohinjski srednji vasi, slikana oltarna kulisna arhitektura kombinirana z dolbino s plastičnimi figurami, na mestu srednje slike, je obdeloval v Kamniku na Žalah. V Tuhinjski dolini se nahajata najstarejši njegovi znani sliki, sv. Frančišek Ksav. in Job pri sv. Miklavžu na Grebenu in nam nekoliko posvetita v njegovo začetniško dobo. Dve drugi oljnati sliki sta izpričani v Komendi v slikah sv. Janeza Ev. in Odrešenika. V Komendi ga spoznamo tudi kot projektanta cerkvene opreme. Z njegovo zaposlitvijo je P. P. Glavar prekinil dotedanjo prakso v komenski fari, ki jo je uveljavil Testaferrata, da so slike naročali v Italiji in da so se kakor izrecno pri zidavi tunjiške cerkve, uveljavljali italijanskih vzori ter se je pri svojih delih, kakor se zdi, močno oprl ravno na tega domačega slikarja. Med najvažnejše spomenike slovenskega baročnega iluzionizma spadajo freske v Grobljah (Jelovšek) in na Skaručni (Jelovškov vpliv!).

---

o(n)is V(est)rae humiliter supplico, dignetur ad hanc sacram functionem peragendam proximam sibi opportunam die(m) deligere et ad perscriptum locum se gratiose conferre, vel vero intereveniente aliquo impedimento ad promovendum hoc pium aedificium pro facultate qua pollet (?) in eum finem adm. Rdu(m) Dnum NN per decretum sui loco subdelegare pro quo gratia

Rdmae et Illmae Dnaois
vrae Humillimus
NN

Sledi formular pooblastila in Paglovčev pripisek: Haec supplicationis opus fuerat anno 1723 dum ecclesia S. Thomae na Lokah vetere totali destructa de novo erigi caepit et quidem fuit inverso modo dein erecta, id est ubi olim fuit chorus nunc est porta major, et econtra. Supplevit hanc benedictionem loco D: Archi: Dlac: D. Plebanus Staln: Maxim Leop. Rasp 19 May. Benedicta vero fuit Ecclesia haec nova 21. Sept. 1724 per hunc eundem facta ista ab isto D. Patriarcha Delegatione.

V zvezi s tem stavbnim gibanjem je tudi zanimiv formular na str. 72 istega rokopisa za prošnjo na ljubljanski magistrat za opeko: Formula ein Supplicieren zu machen an den Magistrat zu Laybach pro petendis tegulis sive pro tecto sive pro pavimento. Pripisek: Anno 1735 fuit taliter supplicatum pro tegulis, quibus opus habebat ecclesia S. Martini, S. Antonii in Neuthal, S. Dorotheae in Costain.

Fortunat Bergant, ki je domačin, pa je ostal temu okraju bolj tuj, le pri frančiškanih smo ugotovili eno njegovih slik in kot cenitelj se pojavi mimogrede na Križu. Tudi Anton Cebej se omenja samo enkrat, pri frančiškanih.

Glavni cerkveni slikar oljnatih oltarnih podob v tej dobi, Valentin Metzinger pa je z Mačkom in Jelovškom tretji, ki se je tu absolutno uveljavil. Teritorialno pokriva njegovo delo vse opisano ozemlje z izjemo Komenske fare, ki zavzema vsled svojih italijanskih zvez posebno stališče. Njegove slike v Tuhinjski dolini, prižnica pri sv. Primožu, serije pri frančiškanih in v farni cerkvi v Kamniku, serija v Vodichah, žal pokvarjene slike v Mengšu in drugod predstavljajo lep kos njegovega življenjskega dela. Znanje o njegovem celotnem delu pa bistveno dopolnjujejo slike klasično historične vsebine v gradu na Križu.

Barokizacija kamniškega sodnega okraja, ki se je, kakor vidimo, izvršila po iniciativi za takratni čas res sodobno izobraženih in stremečih predstavnikov cerkvene uprave in s takrat najboljšimi domačimi umetniškimi močmi, je bila tako popolna, da v tem oziru spominja na podoben pojav v Ljubljani in se da le redko kateri del slovenske zemlje v tem primerjati s kamniškim okrajem. Začetek je bil narejen z obnovitvijo dveh glavnih kamniških samostanov, frančiškanskega v mestu in klariškega v Mekinjah. Frančiškanska cerkev je prva v tem okraju uveljavila čisto nov tlorisni in prostorninski tip baročne dvorane z vrstami kapel na obeh straneh ladje, ki so ga v Ljubljani po italijanskih vplivih od št. jakobske počenši pozneje tekom XVII. stol. uveljavljale druga za drugo nove samostanske cerkve: avguštinska (sedaj frančiškanska), klariška in diskalceatska. Zdi se, da je v tem kamniškem slučaju vzor prevzet ravno po samostanskih zvezah in da je kot sugestiven estetski faktor ta tip začel delovati šele z gradnjo nove ljubljanske stolnice zač. XVIII. stoletja, kjer je gotovo, da ni bil prevzet pod vplivom drugih sličnih starejših ljubljanskih zgradb, ampak direktno iz Italije od jezuitskega arhitekta Pozzo-a. Nedvomno je, da ga je od stolnice prenesel v Komendo in Kamnik (župna cerkev) Maček, in bi frančiškanska cerkev sicer ostala osamljen pojav. Tudi mengeška cerkev (1740) ga je prevzela nedvomno po ljubljanskem vzoru.

Pri malih cerkvah je šla tendenca novega okusa v prvi vrsti za tem, da se stare stavbe obokajo in da se odstranijo leseni stropi, kar se je večinoma tudi zgodilo. Sicer pa po splošni dispoziciji novi tip ni posebno različen od starega, le da so proporcije bistveno druge in da je prostorno zlitje v enoto popolnejše kakor je bilo. Osamljenih

primerov kakor je tunjiška cerkev ne moremo spravljati v neposreden stik z domačim stavbinskim razvojem, čeprav njena tlorisna dispozicija odgovarja Mačkovim stavbam na Šmarni gori in na Dobrovi, vendar sta oni nekam vdomačeni in neosamljeni, dočim je tunjiška s svojo meščansko estetsko fineso ostala osamljena v našem podeželskem gradivu.

V logični razvojni zvezi z Mačkovim šmarnogorskim tipom in pa z njegovo umetniško mnogo popolnejšo obliko v Šmartinu v Tuhinjski dolini⁵ pa je tip, ki se začne uveljavljati okrog l. 1740. in ki postane pozneje značilen za manjše in večje stavbe srede in 2. pol. XVIII. stol., tip, ki ga zelo dobro ilustrirata sedanja cerkev na Skaručini in njena prednica v razvojni črti in njena upravna matica, prejšnja cerkev v Vodica. Ta tip stremi za tem, da ustvari v notranjščini iz ladje, prezbiterja in za oltarje in drugo potrebnih dolbin in kupolastih obokov živahno razgibano, harmonično in prostorninsko enotno učinkujočo celoto.

Dočim se kompozicija izpočetka opira na centralen glavni prostor (Šmarna gora, Šmartin), prevlada v stavbah tega novega tipa zopet podolžna smer in stopijo na mesto pravilnega mnogokotnika ali kroga v tlorisu v eno smer raztegnjene oblike, elipsa ali raztegnjen mnogokotnik. V zunanjščini imajo te stavbe značilno dvakrat ali enkrat grbasto konturo strehe, s tradicijo pa jih veže v zunanjščini večinoma jasno opredeljena razvrstitev glavnih členov: zvonika, glavnega prostora in prezbiterja. Ta tip se vzdrži še do srede XIX. stol., vendar se v odmirajoči fazi začne izgubljeni mehko prelivanje na korist ostrejšemu povdarjanju posameznih sestavnih delov (Sela 1860).

V kiparstvu je ta doba ustvarila manj pomembnih spomenikov kakor arhitektura in slikarstvo, oziroma vsaj ohranilo se nam ni toliko. Ne smemo pač prezreti, da je Kamnik v tem oziru popolnoma izropan. Po kvaliteti stoji gotovo med vsemi, ki so v tej dobi v kamniškem sodnem okraju delovali, najvišje ustvaritelj kipov velikega oltarja v Komendi Janez Gabrič. Ljubljčan Gaber in Lehr, ki sta tudi izpričana (Tuhinjska dolina — Komenda), pa se ne dvigata nad takratni dekorativni podobarski nivo.

Za našo umetnostno zgodovino do neke mere važen pojav pa je delavnica, ki je ustvarila opremo nove frančiškanske cerkve v Kamniku okrog l. 1720. Ker je po pričanju sodobnih zapiskov obstojala iz frančiškanskih bratov, jo najprimernejše lahko imenujemo

⁵ L. 1728 zidana cerkev na Holmcu je imela približno isti tloris.

Ljubljansko frančiškansko podobarsko delavnico. Njeno središče je bilo nedvomo v Ljubljani. Njen slog je pretiral gotove poteze podobarstva konca XVII. in zač. XVIII. stol., ki je splošno šlo za neplastičnostjo, nenaravnim bogastvom živahnih draperij, ter bolj za bogatim reliefnim utisom celote, kakor pa za tridimenzionalno telesnostjo. Te splošne poteze in to splošno tendenco tradicionalnega podobarskega sloga pred nastopom nove, na berninijevskih vzorih temelječe baročne plastike XVIII. stol., je delavnica, ki jo mi imenujemo *frančiškanska*, v vseh smereh močno pretirala in ustvarila poseben dekorativni podobarski slog, ki njene izdelke na prvi pogled razlikuje od izdelkov drugih naših sodobnih delavnic. Njene značilnosti so: Na tradiciji XVII. stol. temelječi osnovni shema oltarne kompozicije z izrazito reliefnim utisom skrajno živahne celote in prevladovanje reliefne kompozicije tudi pri plastičnih statuaričnih elementih. Ta reliefnost se javlja v stereotipnih kretnjah in posebno tudi v skrajno nenaravnem razpolaganju s kompozicionalno pogosto nepreglednimi masami gub, tako da spominja pogosto na slično pretiravanje v odmirajoči gotiki. V podrobnostih pa lahko sledimo posebnosti te delavnice v obdelovanju muskulature nagega telesa, in če smo si dobro ogledali enega križanega iz te delavnice, ga ne bomo prezrli, kjerkoli se bo pojavil pred nami (sl. 24.). Glavno ohranjenon delo te delavnice je vsekakor veliki oltar v Mekinjah. Drugo glavno delo, prejšnji oltar frančiškanske cerkve v Kamniku, je sedaj v cerkvi v Lokah. V kamniški frančiškanski cerkvi so se na stranskih oltarjih ohranili kipi, na Malem gradu kip sv. Roka v lopi, na Kalvariji veliki oltar, pri frančiškanih v Kamniku na stopnjicah zelo ekspresiven in za delavnico izredno značilen krucifiks (glej sl. 24.), drug križani se je do nedavnega nahajal v znamenju na potu iz Mekinj na Zdušo. Izdelki te delavnice se nahajajo dalje na hodnikih frančiškanskega samostana v Ljubljani, v muzeju v Ljubljani in v gotski cerkvi na Dvoru pri Polhovem Gradcu sta se ohranila dva značilna keruba. Ta delavnica je delovala tudi po drugih frančiškanskih samostanih, za kar govoré njenim izdelkom frapantno sorodni oltarji v frančiškanski cerkvi na Trsatu in v Senju.

Za gradivo 2. pol. XVIII. stol. je v kamniškem sodnem okraju značilno delovanje slikarjev Potočnika in L. Layerja. Za študij prvega kot freskanta nudi ravno kamniško gradivo dragocen, doslej neupoštevan material, V svojih na steno slikanih oltarjih v Tunjicah, na Kališču in pri sv. Miklažu na Grebenu v Tuhinjski dolini, se nam kaže kot nadaljevalec tega, kar je v prejšnji generaciji delal Jelovšek, v umetniško svojem najboljšem freskantskem delu, v svodu

prezbiterija spodnje kapele na Malem gradu v Kamniku, pa kaže zadnje direktne odmeve našega baročnega iluzionizma. Tudi za prvo fazo Potočnikovega oljnatega slikarstva nudijo slike Zakalom, v Šmartinu, na Gojzdu in križev pot pri sv. Primožu zanimiv material, po katerem se nam vsiljuje misel o neki zvezi med mladim Potočnikom in Bergantom. Posebno spominja na značilno Bergantovo maniro ploskovito ostrolomljeno komponiranje gub obleke. Za njegovo osebno maniro pa so značilne naravnost kaligrafično svobodno orisane gube, posebno na Kališču (sl. 75.). Dober poznejši Potočnik je zastopan v sliki velikega oltarja v Grobljah; po sorodnosti s to je bila kot nedvomno njegova spoznana slika velikega oltarja pri sv. Primožu, s čemer je treba dopolniti opis slike 96. na str. 189.

Tudi za L. Layerja nam nudi ta okraj važno gradivo s slikami na Holmcu, kjer so sv. Trije kralji še tako tradicionalno baročni, da so jih pripisovali Metzingerju, značilne zanj so slike v Tunjicah in istotam žal precej restavrirane freske oltarja sv. Janeza in Pavla, ki so njegovo najboljše ohranjeno delo stenskega slikarstva. Signirana slika Marijinega oznanjenja v Vodichah je značilna za njegovo kasno, pod vplivom Kremser - Schmidtove nastalo tehniko kosmičastega obdelovanja površine.

Devetnajsto stoletje se v svojih proizvodih v kamniškem okraju v nobenem oziru ne odlikuje posebno. V slikanju je v 1. pol. obvladala teren smer Layerjevih rokodelskih naslednikov, v 2. pol. do svetovne vojne pa domačin Matija Koželj, ki je svoje vzore vzel iz kroga nazarencov in cel okraj preplaval s svojimi stenskimi in oljnatimi slikami. Žal se je povsod loteval tudi popravljanja starih slik in tako uničil mnogo Metzingerjevih originalov, ter pokvaril Jelovškove freske in Mayerjeve na križkem gradu. Novih vrednot vse slikarstvo po Layerju v kamniškem okraju ni ustvarilo in se ni nikjer povzpelo nad splošno vladajoči rokodelski in epigonski nivo tega časa. Izjema je samo Langusova freska v kapeli na pokopališču v Vodichah, ki spada med njegova najboljša dela (okr. l. 1843.).

Prav tako tudi arhitektura 19. stol. ni ustvarila ničesar, kar bi se dalo postaviti ob bok baročni. Kiparstvo pa so oskrbovale skoro še bolj degenerirane delavnice kakor so bile slikarske, kjer Koželju le ni mogoče odrekati neke minimalne kvalitete. Izven kamniške, je delovala v Zalogu pri Komendi Janežičeva podobarska delavnica, v Kamniku pa so se vrstile Ozbičeva, Osolétova in Tončičeva. Na umetniško nivo se ni povzela niti ena izmed njih, in posledice delovanja teh delavnic, katerih zadnji ostanki izumirajo v najnovejši dobi in označenih epigonskih slikarjev so za umetniško posest kamniškega

sodnega okraja deloma naravnost katastrofalne, ker so bile razdrte skoro vse celote, ki jih je ustvaril barok. Tako s svojo resnično kvaliteto in pristnim neodoljivim razpoloženjem svoje notranjščine vse druge spomenike kamniškega sodnega okraja daleč presegata samo še od prometnih cest daleč v gore umaknjeni cerkvi sv. Primoža in sv. Petra. Le malo oškodovan baročni ansambl se nam je ohranil v notranjščini cerkve na Grobljah z oltarji enotnega dela in nepokvarjenimi Jelovškovimi freskami, tudi velike umetniške vrednosti celote notranje opreme cerkve v Tunjicah se Koželju ni posrečilo bistvene oškodovati. Pozornost zasluži dalje posebno cerkev v Mekinjah. Tudi Skaručina še vzdržuje svojo veljavo vsled svoje arhitekture, fresk in velikega oltarja. Izmed gradov pa je edini Habah ohranil tako v zunanjščini kakor tudi v notranjščini precej nepokvarjen in za naše razmere vse pozornosti vreden miljé. Drugo vse pa so samo še ostanki časov, ki so znali ustvarjati boljšo umetnost kot novejša doba in jo znali pred vsem tudi boljše čuvati. Taki ostanki so v Kamniku Jelovškov veliki oltar na Žalah in svodne freske v župni cerkvi, veliki oltar v Komendi, prezbiterij in dva oltarja v Mostah, močno oškodovana dvorana z Mayerjevimi freskami na Križu, krasna arhitektura dvorane v severnem traktu, grad Zaprice v Kamniku, cerkev v Repnjah, cerkve v Kostanju, na Grebenu in na Beli v Tuhinjski dolini, impozantna arhitektura cerkve v Šmartinu, toda nikjer ni več tistega neskajljenega razpoloženja, v katerem se še tako skromni predmeti med seboj podpirajo in gledavca brez ostanka grenkobe zadovoljijo.

Kamniški sodni okraj je, z eno besedo povedano, bogat posameznosti, reven pa na skupnih efekti; na dokumentih je, kakor dokazuje ta topografski opis, izredno bogat, reven pa na njih življenjski aktualnosti. Zadnji udarec je njih podedovani življenjski aktualnosti dal potres l. 1895., ki je ravno spomenike kamniškega sodnega okraja posebno hudo zadel in sta si bila to pot z Ljubljano zopet v eni vrsti, kakor v najaktivnejši naši umetniški dobi, baročni. Kolikor potres sam ni direktno oškodoval spomenikov, je postal vsaj povod, da so prav brez pietete in obzirnosti posegli mednje zgoraj omenjeni nedorasli umetnoobrti činitelji ter dali zadnji, pogosto dokumentarično le še s težavo porabni pečat spomeniškemu gradivu tega ozemlja (prim. frančiškansko cerkev v Kamniku, župno cerkev v Mengšu, župno cerkev v Komendi itd.).

Tako naj bo ta topografija poleg tega, da je dokument, tudi memento!

V Ljubljani, 22. decembra 1928.

Sodni okraj Kamnik.

Mesto Kamnik.

Literatura: Ljudevit Stiasny: Kamnik, zemljepisno-zgodovinski opis. Ljubljana 1894.

Janez Parapat: Doneski k zgodovini kranjskih mest III. Kamnik v Letopisu Matice slovenske za l. 1876., str. 125 do 144.

Jos. Benkovič: Kamnik, prirodopisno - zgodovinski obraz, v Dom in Svet-u l. 1892. (V. l.) str. 517. in 554.

J. W. Valvasor: Ehre des Herz. Krain XI. Knj. Str. 541, Stain od. Stein in VIII. Knj. Str. 809 Pfarr Stein.

A. Luschin v. Ebengreuth: Ein Protokoll der Stadt Stein in Krain aus den Jahren 1502/03. Iz zapuščine prof. dr. Vl. Levca v Mitteilungen des Musealvereines für Krain, XVIII. l. Str. 38.

Isti: Stadt Stein um die Mitte des XVI. Jhrh. v Mitteilungen des Musealver. f. Krain, XIX. l., str. 81.

A. Koblar Regesti listin farnega arhiva v Kamniku, Izvestja muzej. društva za Kranjsko, l. VI., str. 130.

P. Hitzinger: Auszug aus dem "Schriftenregister der Stadt Stein. (Manuscriptensammlung des Raunacher Schloßarchivs, Miscellanea Bd. VIII, Ste 291, ddo. 14. dez 1743).

P. v. Radics: Die Privilegien der Stadt Stein v Argo l. III., str. 68.

A. Koblar: Drobtnice iz furlanskih arhivov v Izvestjih muzejskega društva za Kranjsko l. II. in III. l. vselej pod „Kamnik“.

Vpoštev pride dalje Schumi: Urkunden und Regestenbuch in istega Archiv ter počeni s 4. knj. (Lj. 1920) tudi že dr. Fr. Kos: Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku.

Arhivalije: Farni in dekanijski arhiv v župnišču. — Arhiv frančiškanskega samostana. — Arhiv kamniške meščanske korporacije. — Arhiv mestne občine kamniške.

Stare slike: 1. Slika Kamnika na str. 542, III. zv. Valvasorjeve Ehre des Herz. Krain. 2. Votivna slika v cerkvi za Kalom pri Kamniku z napisom: „EX VOTO. STADT STAIN 1779.“ Olnjata slika na les. 3. Slika Kamnika v mapi „Wagners Ansichten von Krain“ v knjižnici dež. muzeja v Ljubljani. Litografija. Na levi pod sliko: „Ges. Wagner gez. und lith.“ V sredi pod sliko: „Die Kapelle auf der Ruine Klein-Vest in der Stadt Stein.“ Na desni pod sliko: „Gedr. Io et Ios Wagner in Klagenfurt.“ Čas postanka sreda XIX. stol.

4. V mapi „Krajepisne slike Kranjske“ istotam se nahaja litografiran list s pogledi na razne kranjske kraje, tudi Kamnik. Slika predstavlja

isti pogled kot Wagnerjeva in je bržkone kopija njena. Na levi v kotu ima podpis: S. Czerny. Na desni spodaj pa: „Artist. Anst. v. Reiffenstein & Rösch in Wien.“

Zgodovina. Postanek mesta leži globoko v srednjem veku. Najstarejše dosedaj znano poročilo, ki z gotovostjo govori o našem Kamniku, je nedatirana listina izmed let 1188 do 1204 (po Kosu Gradivo IV., št. 755), ki jo pa smatrajo za nepristno (Zahn, Urkundenbuch von Steiermark I. zv. št. 718); vseeno pa ji Zahn (l. c.) priznava nedvomno starost še iz prve polovice XIII. stol. Listina imenuje Kamnik *forum* („in foro suo Steun“). Sledeča ji po starosti listina iz l. 1229. (Schumi, Urkund. u. Regestenbuch II., str. 52) omenja že *meščane kamniške* („*cives steinenses*“) in listina z dne 22. maja 1267, v kateri potrjuje Ulrih Koroški samostanu v Žičah iste pravice, o katerih govori tudi zgoraj omenjena nepristna listina Bertolda IV., mejnega grofa istrskega, imenuje Kamnik *civitas* (in *civitatibus nostris Stein ac Windischgrätz*). Neoziraje se torej na prvo omenjeno listino, ki se mi tudi, kar se tiče dokazne vrednosti za „forum“, ne zdi zanesljiva, lahko smatramo, da je Kamnik, ko nastopi v 1. pol. XIII. stol. v zgodovini, že mesto. „Stare mestne pravice in običaje“ je potrdil Rudolf IV. in njegovi nasledniki. (P. v. Radics v Argo III., str. 68); od kedaj datirajo prvotne, se ne da dognati. Za zgodovino mesta je važen postanek mestnih utrdb, o katerem nas pouči kraljev ukaz 18. avgusta 1451 (Luschin v. Ebengreuth, Ein Protokoll itd. v Mitt. d. Musealver. f. Kr. XVIII., str. 46). Največji razcvit mesta je koncem srednjega veka in se nadaljuje do tridesetletne vojne, po kateri si ne more več opomoči. Za stavbno zgodovino mesta važne so tudi nesreče, ki so tekom stoletij zadele mesto, tako potres in požar l. 1511., požari v letih 1609., 1660., 1779. (pogorelo predmestje Graben. Prim. sliko za Kalom), 1788 (pogorelo 56 hiš na Šutini, župnišče, kapelanija in streha farne cerkve in zvonik), 1804 (v mestu 91 hiš, samostan in špital), in l. 1895. potres. L. 1851. so se preselili iz mekinjskega samostana v Kamnik uradi, l. 1882. so prekopali klanec med mestom in Šutino in napravili t. zv. Samčev predor.

Stare imenske oblike. STEIN, STEUN (v nepristni listini 1. pol. XIII. stol. gl. zgoraj), STAYN, STAIN, LAPIS (l. 1293. gl. Luschin v. Ebengreuth, Ein Protokoll itd. v Mitt. d. Musealver. für Krain, XVIII., str. 41, „221 Mark de denariis de Lapide“), KAMNIK prvič v listinah l. 1271, 1. okt. v pismu, ki pravi, da je bil češki kralj Otokar „in Kamnich“ (J. Parapat, Doneski itd., Letop. M. Slov. 1876, str. 127), LITHOPOLIS v zapiskih XVII. in XVIII. stol.

Župna cerkev M. B. brez madeža spočete na Šutini.

Zgodovina: S pojavom mesta Kamnika v zgodovini nekako istočasno se pojavi tudi župna cerkev na Šutini in pri nji špital. V zvezi s potrditvijo ustanovitve špitala iz l. 1232. (P. Hitzinger, Auszug aus dem Schriftenregister itd. Mitt. d. hist. Ver. 1865, str. 110) se omenja kot sotrudnik pri ustanovitvi tudi „Heinrich erster Pfarrer zu Stein“ in se poroča, da je bila povzdignjena cerkev na Šutini, „so ehevor das Spital gewesen, zu einer Hauptpfarrkirche über alle anderen daselbst.“ To poročilo je zelo nejasno in nezanesljivo, tem bolj ker se v neki listini iz l. 1207. (Sitzungsberichte der kais. Akademie Bd. XIV., str. 134) omenja svedok „Volricus plebanus de Stein“. Janssen navaja v svoji Geschichte des deutschen Volkes (seit dem Ausgang des Mittelalters (I. zv., str. 138) med v XIII. stol. novosezidanimi oz. prezidanimi cerkvami tudi Stein bei Laibach, re navaja pa vira, iz katerega ima to poročilo in ne daje povoda za tako določna izvajanja, kakor jih najdemo pri Benkoviču (o. c.). Vse, kar soglasno tem poročilom navaja Notula plebanorum Stainensium v farnem arhivu (podrobnejše glej kasneje!), je nezanesljivo; kljub temu pa je gotovo, da je v XIII. stol. že župnija v Kamniku in je bil l. 1275., 13. nov. odstavljen po patriarhu kamniški župnik Herman de Budrio, ki ni bil kanonično vmeščen. (A. Koblar, Izvestja, II., str. 46).

Popis stare farne cerkve in približno sliko njene zunanjščine nam je ohranil Valvasor. Predstavlja nam jo kot gotsko stavbo z enotno streho, prezbiterij je zaključen s 3 stranicami osmerokotnika, zvonik, ki je stal že takrat na samem, je bil pokrit s štirioglato piramidno streho. Dalje poroča o nji (Ehre. III. zv., str. 543), da je imela mnogo starih nagrobnih plošč rodbine Lambergov in drugih prastarih plemiških rodbin. Posvečena je bila Marijinemu obiskovanju in je imela 10 oltarjev, in sicer: 1. Marijinega obiskovanja (glavni!); 2. Sv. Andreja in sv. Nikolaja, oltar krojaškega ceha; 3. sv. Trojice; 4. Marijinega darovanja, oltar ceha tesarjev; 5. sv. Duha, oltar ceha čevljarjev; 6. sv. Janeza Krst.; 7. sv. Marjete; 8. sv. Lenarda, sv. Florijana, sv. Štefana in sv. opata Antona; 9. sv. Ane, oltar ceha pekov; 10. sv. Križa. Nekateri izmed teh oltarjev, so nam znani tudi iz starejših zapiskov. Tako v listini iz l. 1304. (farni arhiv v Kamniku) oltar sv. Janeza Krstnika („Alardo presbitero prebendario altaris beati Johannis Baptistae in plebe de Stayn“ — prim. A. Koblar, Regesti... Izvestja. II., str. 131). — L. 1458. na dan sv. Trojice (farni arhiv v Kamniku, Petschaherischl Stüfftbrieff Copey) se ustanavlja večna maša „in der benanthen

Pfarrkirchen (U. L. F. vor der Stadt Stain) an dem Altar der heil. Dreyfaltigkeit in der Abbeithen so man von Spital in die Kirchen gehet.“ — L. 1459. se omenja oltar Ljube Gospe, bržkone oni pod št. 4 v Valvasorjevem seznamu (orig. listina v župnem arhivu v Kamniku, 27. apr. 1459 — „unser liebn frawn altar in der abseuttn so man geet von Spital in der pharrkirchn zu Stain.“) Oba ta dva oltarja sta stala na evangelijski strani cerkve. — L. 1495. se omenja beneficiat oltarja Matere božje v kamniški farni cerkvi (A. Koblar, Drobtinice iz furlanskih arhivov, Izvestja... III., str. 21 sl.). — V stari cerkvi je bila tudi slika Kristusova, o čemer priča zapisek v rokopisni zbirki raznih prepisov, listin in pod. v župnem arhivu z znakom C na str. 105 in 106 iz l. 1688., 7. okt., „Fundatio fytaniarum B. M. V. coram Christi icone in Schuttina.“ — L. 1477., 19. dec. se imenuje kapelan oltarja sv. Ane v farni cerkvi kamniški (A. Koblar, Drobtinice itd., Izvestja I., str. 9). Več o tem oltarju izvemo l. 1601., 11. marca (A. Koblar, Drobtinice itd., Izvestja II., str. 51), ko župnik Trebuhian prosi dovoljenja, da bi smel odpraviti iz farne cerkve oltar sv. Ane, ki stoji prav pod slavalokom svetišča in brani ljudem v ladiji pogled na mašnika, stoječega pred velikim oltarjem. Iz Valvasorjevega seznama bi se dalo sklepati, da se oltar ni odstranil.

Stara cerkev je stala severneje od sedanje, kjer je sedaj kapelanija. Na mestu sedanje in parka za njo pa je stalo prvotno pokopališče kamniško, ki je bilo premeščeno na Žale šele, ko so začeli zidati na njem sedanjo cerkev, torej ok. l. 1730. Na pokopališču so stale o Valvasorjevem času 3 kapelice: 1. Sv. Marije Magdalene, ki je bila prizidana župnišču; 2. sv. Mihaela in 3. sv. Doroteje. Razen teh omenja V. visok kamenit steber z letnico 1505, na katerem so prižigali vsako soboto luč. Tudi o teh kapelah imamo starejša poročila. V letu 1349. se omenja namreč kapelanija sv. Mihaela v kostnici na kamniškem pokopališču (A. Koblar, Drobtinice itd. Izvestja III., str. 21), iz česar izvemo katera teh 3 kapel je bila kostna kapela. V l. 1704. se omenja zopet kapela sv. Marije Magdalene na pokopališču (A. Koblar, Drobtinice itd. Izvestja II., str. 53). Kakor bogati so sicer zapiski v kamniškem arhivu, tako ubožni so glede odstranitve stare in postavitve nove farne cerkve na Šutini. Zgodilo se je to za župnikovanja humanistično izobraženega barona M. L. Rasp-a, člana učene Akademije operosorum v Ljubljani. Leta 1734. je bila dozidana nova cerkev, kakor poroča napis na glavnem portalu. Posvečena je bila 27. jun. l. 1735. po ljubljanskem knezoškofu Feliksu grafu Schrottenbach.

Vsled turške nevarnosti in pa vsled izpraznitve frančiškanskega samostana l. 1538. se je naslednjega l. 1539. preselil sedež župnije v samostansko poslopje in cerkev in ostal tam do vzpostavitve samostana l. 1627. Valvasor, ki mu v tem slučaju lahko verjamemo, piše o tem (Ehre... knj. VIII., str. 809): „Die Pfarre ist vor den Türken mit allen Zünfften und Handwerksbrüderschaften in die Franciscanerkirche Sti Jacobi gezogen.“ Tudi nova cerkev je doživela od svoje ustanovitve že marsikako izpremembo.¹

Požar je namreč l. 1788. uničil cerkveno streho, zvonik in veliki oltar. Marsikako izpremembo je doživela cerkev sredi XIX. stol., ko je Kurz v. Goldenstein poslikal velike stene prezbiterija, kjer so sedaj slike A. Koželja. Na mestu zadnje večerje so bili Trije kralji; ostale slike so predstavljale iste scene kakor Koželjeve. Na sliki rojstva Gospodovega je bil poslednji pastir od strani prižnice avtoportret slikarjev; bil je obrnjen k oltarju in je imel klobuk na glavi. V drugi pol. XIX. stol. je kamniški podobar Matija Ozbič moderniziral vse lepe baročne stranske oltarje iz marmor posnemajočega stuka, in jih opremil z novimi kipi iz bele kamnu podobne mase. Kamniški slikar Matija Koželj se je tudi začel udeleževati, preslikal l. 1882. Kurz v. Goldensteinove freske in v najnovejšem času poslikal celo ladijo (1908 in 1909). Potres l. 1895. je poškodoval deloma prezbiterij, sledeča restavracija je oškodovala tudi Jelovškove freske na svodu prezbiterija (M. Koželj). L. 1903. je bil odstranjen zid med župnijskim vrtom in bivšim pokopališčem ter regulirana in zagrajena južna okolica cerkve in izpremenjena v park. L. 1909. je bila izpremenjena prej priprosta fasada in postavljeno na njeno sleme 5 kamenitih kipov.

Leg. Nahaja se nekako v sredi predmestja Šutine, na vzhodu ob glavni prometni cesti mesta, na prostoru, ki ga omejuje na severu kaplanija, na vzhodu župnišče s kompleksom gospodarskih poslopij, na jugu park na mestu nekdanjega pokopališča in hiša tik ob cesti odgovarjajoča kaplaniji na severu. Napram cesti je odprt, vzvišen za eno stopnjico nad njen nivo in kjer se stikata, ograjen z nizkimi kamenitimi mejniki. Cerkev, ki je orientirana proti vzhodu, zavzema nekako središče opisanega prostora. Na istem prostoru stoji tudi sedaj še samotni zvonik (prim. Valvasorjevo poročilo!) tik ob cesti na sev.-zapad od fasade cerkve.

¹ V naslednjem sledim podatkom rokopisa „Farna kronika“, sestavil I. Lavrenčič, dekan kamniški med l. 1903. in 1905. V župnijskem arhivu.

Stilistična označba: Karakteristična baročna stavba z enotnim pravokotnim obokanim prostorom, s plitvimi kapelicami po vsi dolžini severne in južne stene, s pevskim korom na loke oprtim na zapadu in prostornim ravno zaključenim po višini in širini le malo od glavnega prostora se razlikujočim prezbiterijem, ob katerem je na severu in jugu prizdana do širine kapelic ob glavnem prostoru po ena zakristija. Na zunaj priproste, nerazčlenjene stene in enotna mogočna streha. Fašada je imela prvotno priprost trikoten slemenski zaključek in je učinkovala samo s svojimi proporcijami.² Razen modernizirane fasade nam predstavlja cerkev stavbo enotnega kova brez ostankov preteklosti ali važnejših prizidav. Po opremi je z malimi izjemami modernizirana.

Opis: Zunanjščina: Razen kamenitih portalov ves zid ometan in zelenkasto pobarvan. (Sl. 1. in 2.).

Ladija: Fašada prvotno priprosta baročna s trikotnim slemenom, je dobila sedanjo obliko l. 1909. Razčlenjena je v vertikalni smeri po 4 do višine strešnega zidca segajočih pilastrih; njihovi presledki odgovarjajo širini ladije in stranskih kapelic znotraj, tako da se notranja razdelitev prostora javlja v tem oziru tudi na fasadi. Profilirani arhitrav, ki ga nosijo, tvori osnovo nekdanjega trikotnega, sedaj razbitega slemena. 5 postamentov povzemajočih smer pilastrov in vrh slemena nosi 5 po slemenu razvrščenih kamenitih kipov, ki jih je s sodelovanjem I. Zajca izdelal l. 1909. ljubljanski kamnosek F. Toman. Stena v slemenu in med pilastri je mnogokrat predrta in okrašena. V slemenu imamo okroglo z monogramom Marijinim zaprto odprtino. Nad portalom je velik plastičen okvir, v katerem se nahaja slika Brezmadežne, razen tega 2 štirioglati okni, ki svetita na kor. V ozkih stranskih delih sta 2 oknom podobni dolbini, v katerih desni je slika sv. Mohorja in Fortunata, v levi pa sv. Petra in Pavla. Vse te slike je slikal M. Koželj, čegar podpis se s težavo še bere na sliki Brezmadežne na levi spodaj. Vse te slike so močno trpele vsled vremena in so deloma do zidu izmite. Sredi fasade vrhu par kamenitih stopnic, je kamenit portal z napisom v slemenu: DEO ET DEIPARAE A. 1734. Na prekladi nad vhodom pa kronogram: „AnnVnClatae VirgInI e fVnDaMento reeXtrVCTa,“ ki daje isto letnico 1734 kot leto dozidanja nove cerkve. Ta portal, kakor vsi drugi, ki so danes v rabi, je modernega datuma iz 2. pol. XIX. stol., napisi torej niso pristni, posneti pa so po prvotnih avtentičnih in torej zanesljivi. Severna in južna stena

¹ Prim. Stiasny, Kamnik, slika na str. 7 in našo sl. 2.

Sl. 1 Kamnik, farna cerkev.

Sl. 2. Kamnik, farna cerkev do l. 1909.

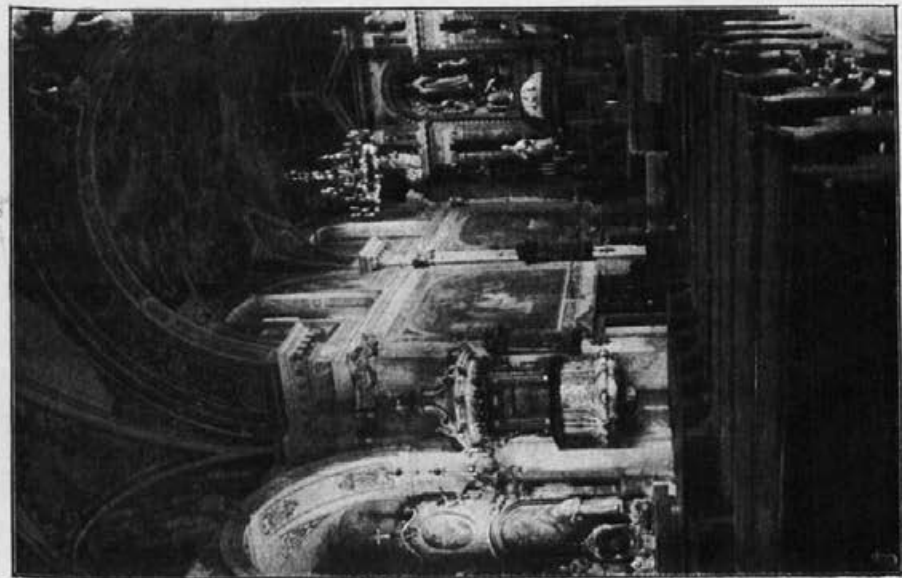
**LJUDSKA KNJIŽNICA
KAMNIK**

sta popolnoma gladki in brez arhitektonsko povdarjenega zoklja. V vsaki so ena sedaj zaprta vrata s kamenitim portalom. Severni je obnovljen, južni je še prvoten in sedaj zazidan.

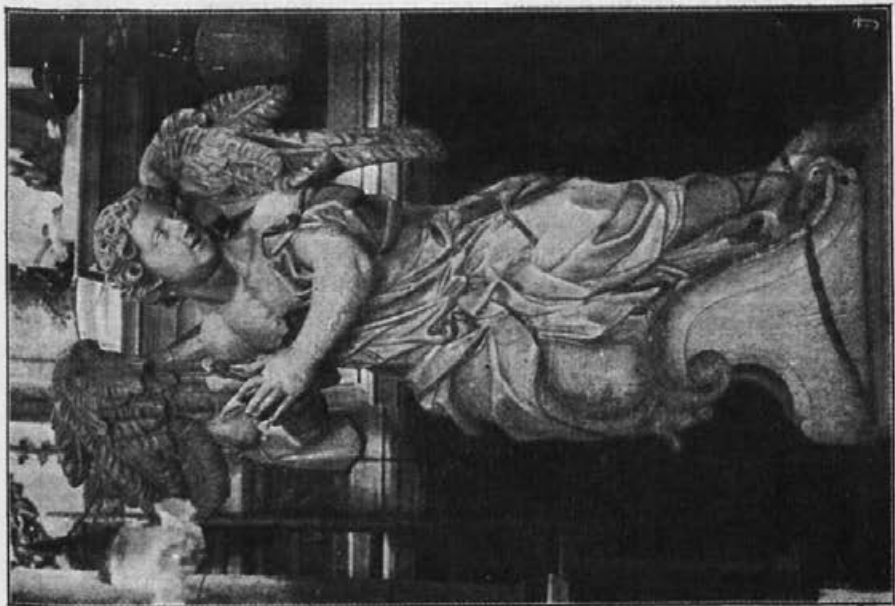
Prezbiterij ima v zunanjščini isto višino kot ladija in je ž njo pod enotno streho. Na vzhodu je pravokotno zaključen. Na severu in jugu sta mu že prvotno prizidani 2 do širine kapelic ob ladiji segajoči zakristiji, ki sta nižji in prekriti vsaka s posebno na steno prezbiterija prislonjeno enostočno streho. Prezbiterij in obe zakristiji objema nizek zokelj, katerega kameniti vrh je precej položno strešno prirezan. Vsaka zakristija ima po en portal, južni je sedaj zazidan in ima še prvotni okvir, severni je obnovljen. Vsaka zakristija je imela prvotno troje pravokotnih oken. Eno v južni zakristiji je sedaj odstranjeno in napravljena vrata, do katerih vodi iz župnišča pokrit zidan hodnik, delo zač. XX. stol. Nad strehama zakristij ima prezbiterij še na severu in jugu po 2 veliki pravokotni okni. V vzhodni (zaključni) steni prezbiterija je videti v zgornji polovici zazidano veliko polkrožno okno in pod njim pravokotna nekoliko ven stoječa zglajena ploskev.

Notranjščina: Ladija: Pravokoten enoten prostor, dolg 19·8 m, širok 10·05 m. Na severu in na jugu ga spremlja mesto stranskih ladij pas ozkih kapelic, ki se odpirajo s polkrožnimi loki napram ladiji. Kapelice nastanejo na ta način, da so pravokotno na okvirno steno postavljene 3 m globoke pregradne stene, ki se končujejo spredaj napram ladiji z močnim pilastrom, čegar kapitel z bogato profiliranim nastavkom se nahaja v višini temena svoda kapelic. Velikost kapelic znaša 3 (globina) m $\times$ 5·70 m. Glavni prostor je prekrit s polkrožno banjo, v katero so vrezane od lokov napram kapelicam kapice. Tudi kapelice so prekrite z banjastimi svodi, v katere so vrezane od vzhoda in zahoda kapice. Enotnega skoziidočega arhitrava arhitektura ladije nima, pač pa njegove bogato profilirane dele kot nastavek na kapitelih. V vsaki kapeli je po eno štirioglato moderno barvasto okno.

Kor zavzema širino glavne ladije in je 3·50 m globok ter sloni spredaj na 3 malo potlačeni lokih, ki slone na 2 pilastrih in 2 kamenitih stebrih. Spodaj je obokan s križnim svodom z venstoječimi robovi. Prostori odgovarjajoči kapelam, so pod korom porabljeni na severu za krstno kapelo (adapt. l. 1909.), na jugu pa za stopnjice na kor in pod streho. Kor osvetljuje od fasade 2 modernih barvastih oken (vsa barvasta okna je vstavil l. 1909. August Agnola iz Ljubljane). Kor krasi zelo lepa moderna poslikana

Sl. 3. Kamnik, farna cerkev, notrajščina.

Sl. 5. Kamnik, farna cerkev, kerub (les 1. pol. XVIII. st.)

in zlačena lesena rezljana balustrada srede XVIII. stol. in lepa omara za orglje istega dela in časa. Orglje so nove iz l. 1913.

Prezbiterij (sl. 3.) leži za 2 stopnjici višje od ostale cerkve in je v notranjščini za malenkost nižji kot ladija in nekoliko ožji. Širok je 6,87 m, dolg 12,25 m. Osvetljuje ga na severu in jugu po 2 pravokotni barvasti okni. Arhitektura je ista kakor pri ladiji. Svod banjast z vrezanimi kopicami od severa in juga. Napram ladiji se odpira s slavolokom, ki zavzema celo širino. Na strani ladije je na njem moderen napis, na levi spodaj: „CERKEV SEZIDANA 1734,“ na desni spodaj: „PRENOVLJENA IN SLIKANA 1908.“

V prezbiteriju je v steni ob oltarju na evangelijski in epistolski strani po ena štirioglasta dolbina z lepo kovano mrežo; evangelijska ima napis „S. S. Liquores“, epist. „Ampulae Vini et Aquae“.

Cela cerkev je slikana. Ladija in stene prezbiterija moderno, svod prezbiterija in stene med okni že prvotno.

Ladijo je poslikal ornamentalno, svod njen in polkrožna polja pod njem figuralno Matija Koželj l. 1908. in 1909. Na svodu so 3 slike: 1. nad slavolokom Brezmadežna; 2. v sredi sv. Trojica; 3. nad korom 3 angelji, igrajoči na harfe, eden dirigira. Na koru je na podnožju banje na severni srtani sv. Cecilija, na južni David. V polkrožnih poljih severne strani so ob koru počenši: 1. Marijino označenje; 2. sv. Trije kralji in 3. sv. Družina; na južni strani, počenši od slavoloka: 1. Jezusovo rojstvo; 2. Marija stopa v tempelj in 3. Zaroka Marije z Jožefom.

V prezbiteriju so na stenah 4 velike slike M. Koželja: Na severni steni ob slavoloku Rojstvo Kristusovo, podpis na desni spodaj na skalah: „M.KOŽELJ 1882“. Ob oltarju Zadnja večerja; na južni steni ob oltarju Vstajenje Kristusovo, ob slavoloku Prihod sv. Duha. Na severni steni v kotu ob velikem oltarju je še en napis: „M. KOŽELJ SLIKAL 1882,“ ki se nanaša na splošno preslikanje prezbiterija.

Ob oknih, ki dele polkrožna polja na vznožju banjastega svoda na dve polovici, so naslikani v traveji ob slavoloku 4 cerkveni očetje, ob oltarju pa 4 evangelisti. Ti spadajo k prvotni slikarji, ki jo je izvršil Fr. Jelovšek po nastanku cerkve. Njihov značaj (posebno evangelistov) je po Koželjevi restavraciji nekoliko oškodovan.

Svod prezbiterija s kopicami vred zavzema velika iluzionistična kompozicija Fr. Jelovška, predstavljajoča vse tri dele rožnega venca in alegorije na cerkev in vero. (Sl. 4.).

Sl. 4. Kamnik, farna cerkev, prezbiterij stropna freska Pr. Jelovška.

Jelovšek je završil realno arhitekturo prezbiterija v smislu baročnega iluzijonizma navzgor s slikanim venčajočim zidcem, ki jo opasuje v višini temena v banjo vrezanih kapic in odpira pogled v nebo in na strani. Na ozadju nebne sinjine je predstavljena scena kronanja Marije po vnebovzetju s slabotnim stremljenjem orientirati iluzijo po gledalcu, ki stoji v ladiji. S te strani so komponirani „scorzi“. Scena se razvija v smeri osi cerkve, vendar pa se celotna kompozicija, k kateri spadajo v diagonalah razvrščeni angelji z medaljoni, razvija iz centra na strani. Iluzija globine ni posebno velika, čeprav se konsekvntno stopnjuje od oblaka pod Marijo do goloba z glorio angeljev nad vsem. Vsa scena plava na oblakih, ki jih nosijo angelji. Na strani napram slavoloku zaključuje sceno nekako v polkrogu venec trte z velikimi cvetovi, ki ga drže angelji. Po dva velika angelja nosita v diagonalnih smereh od središča štiri velike ovalne medaljone z različnimi scenami: v onih ob slavoloku je Kristusov vnebohod in Kristusovo vstajenje; nad velikim oltarjem pa Prihod sv. Duha in Vnebohod Marije. Eden angeljev ob medaljonu s Prihodom sv. Duha dviga v obeh rokah po eno plameneče srce. Nad velikim oltarjem je naslikan baldahin z monogramom Marijinim.

Na straneh se odpira pogled na pokrajino z drevjem, poslopji in skalami. Tu se vrše različni prizori. Na severni strani ob slavoloku je naslikan Jezus na Oljski gori. Sledi za skalo, ki se nanjo naslanja Jezus, polležeča žena s plaščem potegnjenim preko glave in ogledujoča predmet v levi roki (srce?). Sledi prizor, kako Jezusa s trnjem kronajo in zasramujejo. Nato na zidcu sedeča žena, nekoliko razgaljena, z biseri v laseh, pred seboj purpurno blazino, na kateri je krona in pav. Na vzbočenem slikanem zidcu nad pilastrom sta dve alegorični figuri; leva ima v desni vejico s sadom, v levi pa pretrgan kos papirja s sliko ležečega nagega moškega akta. Desna ima krono na glavi ob nogah zemeljsko oblo, v desni meč, v levi tehtnico, na kateri leži na eni strani cvet, na drugi križ, ki je težji. Sledi nekoliko nerazločna siva postava polležeča, z razkuštranimi lasmi in brado, iz ust ji šviga plamen ali nekaj podobnega, okoli leve roke se ji ovija kača, pred seboj ima krokodila ali nekaj podobnega. Sledi srečanje križ nosečega Jezusa z Veroniko. Nato sedeča žena z zvezanimi rokami in jarmom za vratom in kot zadnji prizor bičanje k stebri privezanega Jezusa. Vse skupaj predstavlja torej žalostni del rožnega venca, vmes alegorije, ki mi niso jasne. Ena scena, „Križanje“, se nahaja na podnožju banje, ki sega po kapicah prirezano na kapitel pilastra. Na južni strani

počenši s slavolokom: Oznanjenje Marijino (Pravzaprav spočetje od sv. Duha). Nato polležeča žena, s plaščem preko glave, z gorečim jezikom nad seboj in gestikulajoča z rokami in prsti kot človek, ki kalkulira ali dokazuje. (Na desni ima tri prste stegnjene, na levi samo enega — mogoče nauk o sv. Trojici?) Sledi rojstvo Kristusovo. Nato na zidu sedeča žena s krono na glavi, nad krono solnčni obraz obdan od žarkov, v levici ima žezlo, ki se končuje s človeško roko, s prsti desnice pa dviga nad glavo zemeljsko oblo. Na zidcu nad pilastrom sedita zopet dve druga k drugi obrnjeni ženi: leva z oklepom na prsih in čelado na glavi ima pri nogah pappeško tiaro, v levici drži knjigo z Jagnjetom božjim, z desnico pa vleče nadse zastor znad glave desre žene, ki je obrnjena k nji in je očitno pravkar čitala iz odprte knjige pred seboj. Nad glavama obeh plava z žarki obdan golob. Desnico ima desna žena stegnjeno nazaj, drži gorečo svečo, ob kateri si krilat putto prižiga drugo. Sledi ležeča žena z Mojzesovimi tablam v desni in s palico v levi. Plašč ima potegnjen preko glave. Nato sledi darovanje Jezusa v templju. Zatem sedeča žena, ki je snela jarem z vrata in si ga položila v naročje ter z navdušenjem opazuje križ v desnici. Plašč ima preko glave. Kot zadnja scena na ti strani je obisk Marije pri Elizabeti. Zadnji člen tega (veselega) dela rožnega venca je naslikan zopet v podnožju banje, ki sega med vrezanima kopicama na kapitl pilastra: Jezus uči v templju, v ozadju pa se prikazuje njegova mati, ki ga je iskala. Jasno je po tem, da je ikonografična ideja celega svoda rožni venec in sicer vsi trije deli. Častitljivi zavzema namreč glavno sceno kronanja Marijinega in štiri medaljone v diagonalah, ki smo jih na začetku opisali. Slikarija, ki ni velikó trpela od zoba časa (največ je še par razpok iz dobe potresa) je bila žal že večkrat restavrirana. M. Koželj je zapustil na nji sledi, ki jih ni posebno težko izslediti. Najbolj izdajata Koželja prizor rojstva in dvanajstletni Jezus v templju.

✓**Oprava:** Klop i so vse iz novejše dobe, razen onih v prez-biteriju (moderne) vse prav priprosto delo. Lepa kamenita obhajilna miza je iz dobe dekana Križaja (1872.—1882.). **L e s t e n c i** so vsi novejšega datuma; lep je glavni, okrašen s steklenimi obeski iz druge polovice XIX. stoletja. Čedni sta dve viseči kovinski svetilki, ki sta nekdanj nosili več lampic za olje, sedaj pa sta adaptirani za električno. Na eni je vrezan napis: „GEMACHT VON ALOIS PETERLIN IN STEIN 1865.“

Prižnica se nahaja na slavoloku ob prvi kapeli na evangelijski strani. Lesena je in bogato pokrita s karakterističnimi roko-

ko ornamenti. Prebarvana in prezlačena je na novo v modernem smislu (slika 3.).

Križev pot je bil napravljen glasom kronike leta 1883. Prva postaja ima na desni spodaj podpis: „M. KOŽELJ 1883.“ Posnet je po znanem Führichovem.

Kropilna kamna: K stebroma, nosilcema kora, sta prislonjena dva lepa kamna v podobi školjke z rokoko podstavkom iz srede XVIII. stoletja.

Spovednice so iz druge polovice XIX. stoletja priprosto mizarско delo.

Tlak kamenit iz belih in črnih kvadratnih plošč.

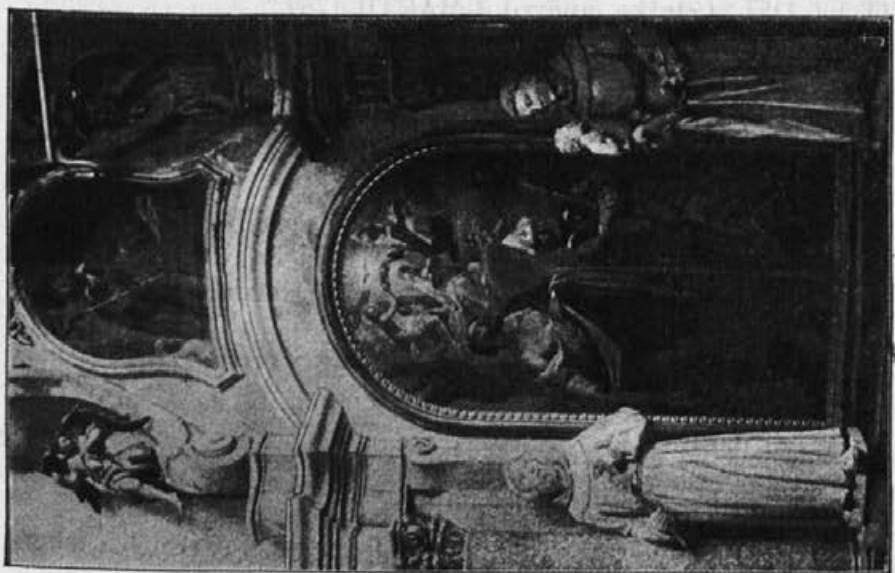
Oltarji: Veliki (slika 3.): obstoji iz kamenite menze s kamenitim tabernakljom, katerega baldahin sloni na 12 belih stebrih s kovinskimi bazami in kapiteli in kamenite zaoltarne arhitekture prislonjene k steni, ki oklepa duplino s kipom Brezmadežne obdane od angeljev. Napis na zoklju zaoltarne arhitekture nam pove datum postanka novega oltarja: „ALTARE MAJUS CONSECRAVIT CELSISSIMUS AC REVERENDISSIMUS DOMINUS JACOBUS MISSIA PRINCEPS - EPISCOPUS LABACENSIS DIE 11. JUNI 1887.“ Kamnoseško delo je napravil podobar Vurnik iz Radovljice. Kip Brezmadežne pa in angelje je iz lesa izrezljal kipar V. Progar. Glasom kronike je bil novi oltar postavljen že leta 1881. Lesena kipa sv. Mohorja in Fortunata, ki stojita ob stebrih nastavka na desni in levi glavne dupline oltarjeve sta dobri deli baročne dobe. Dva lesena angelja v svoji kompoziciji spominjajoča na Robbove v ljubljanski stolnici in pri sv. Jakobu, ki se nahajata na levi in desni tabernaklija, sta zelo dobro baročno delo prve polovice XVIII. stoletja (slika 5. in 6.). Oba sta dobro belo pobarvana (staro!). Zanesljiva tradicija poroča, da so kipa kerubov in sv. Mohorja in Fortunata pripeljali iz Planine, kjer so jih kupili od ondotne cerkve.³ Prejšnji veliki oltar je bil slikan na steno, med drugim sta se nahajali tam sliki sv. Petra in Pavla, posnemajoči v barvah kipe. Ohranjena sta od tega oltarja še dva stoječa angelja pri restavraterju Kendi v Kamniku. Štirje mali angeljčki, ki so bili prej na tabernakeljnu so sedaj na zadnjih dveh stranskih oltarjih.

Stranski: Vsi so enake konstrukcije iz stuka, ki posnema marmor. Prvotno baročni, so bili temeljito predelani po kamniškem

³ Franc Stelè takratni cerkveni ključar je večkrat pripovedoval, da jih je kupil in dal prepeljati.

Sl. 6. Kamnik, Farna cerkev, Kerub (les, 1. pol. XVIII. st.)

Sl. 7. Kamnik, farna cerkev stran. oltar. (Silke Metzinger, kipi Ozb'č).

podobarju Matiju Ozbiču v drugi polovici XIX. stoletja. Vsi kipi, razen lesenih angeljev na volutah atik, so Ozbičevo delo. Tudi lesene angelje razen na zadnjih dveh oltarjih in srednjim na evangeljski strani, je predelal po svojem okusu. Vsi oltarji obstojajo iz štukirane sarkofag posreemajoče menze in nastavka vsebujočega glavno duplino za sliko, ob straneh pilastru in stebri, pred njimi pa omenjeni beli kipi, vrh tvori z volutami zaokroženo atiko, v kateri se nahaja vselej še po ena slika različnega formata. (Slika 7. in 3.)

Na epistolski strani počenši od slavoloka: 1. Kipa (Ozbič) predstavljata sv. Ignacija in sv. Frančiška Ksaverija. Ovalna oljnata slika na platno v atiki predstavlja obisk Marije pri teti Elizabeti. Značaj Metzingerjev. Vse slike imajo razmeroma zdravo platno, bile so po očitvidno občutno restavrirane, kar pričajo posebno nekatere vsiljive nemetzingerovske barve. Glavna slika v velikosti 114×229 cm (ti velikosti se približujejo vse druge) predstavlja Krst Kristusov. Oljnata, na platno. Značaj Metzingerjev.

V ovalnem kovinskem okviru, s katerim so združeni svečniki (vendar tu brez kanon tablic) z lepimi rokokoornamenti (sredi XVIII. stoletja) se nahaja slika Matere Božje dobrega sveta, platno, oval, 57×64 cm. Slika močno restavrirana bržkone po M. Koželju, tako da je popolnoma izgubila prvotni značaj. Zadaj se nahaja nekoliko zamazan napis s črno barvo: „VALENT. METZINGER PINXIT ET DEL. (?težko čitljivo) 3. MARTII 1759.“

Štirje svečniki na tem oltarju so posrebreni in imajo napis: „Anton Petterlin“; čas: prva polovica XIX. stoletja.

2. Ozbičeva kipa sv. Barbare in sv. Apolonije.

Na atiki mesto križa lesen kipec Veronika s potnim prtom iz srede XVIII. stoletja.

Slika v atiki: Žalostna Mati božja presunjena z enim mečem z mrtvim Jezusom na kolenih. Značaj Metzingerjev.

Glavna slika: Kristus na križu, značaj Metzingerjev.

Na menzi lesen rokoko okvir s kanontablicami in svečniki, pozlačen, bogato ornamentalno rezljan (sredi XVIII. stoletja) v njem ovalna slika sv. Alojzija, platno, 64×72 cm, spodaj na desni podpis: „V. METZINGER P.“

3. Ozbičeva kipa sv. Frančišek Asiški in sv. Anton Padovanski.

Na volutah atike dva lična lesena angeljčka s prejšnjega tabernaklja velikega oltarja.

V atiki doprsna slika sv. Martina z gosjo. Značaj Metzingerja.

Glavna slika: sv. Jernej (s kožo) in sv. Eligij (škof s kelihom ob nogah). Nad njima Marijino kronanje. Značaj Metzingerjev. (Slika 7.)

V ovalnem rokoko okviru s svečniki in kanontablicami iz srede XVIII. stoletja sv. Tomaž s perutmi na hrbtu, v dominikanski obleki in napisom „Timete Deum!“. Začaj Metzingerjev.

Evangeljska stran počenši pri koru: 1. Ozbičeva kipa sv. Primoža in Felicijana.

Na volutah atike dva lepa lesena angelja z nekdanjega tabernaklja.

V atiki slika sv. Družine. Značaj Metzingerjev.

Glavna slika: sv. Andrej in sv. Miklavž škof, nad njima kronanje Matere božje. Značaj Metzingerjev.

V rokoko okviru s svečniki in kanontablicami (sredi XVIII. stoletja) slika sv. Valentina. Značaj Metzingerjev.

2. Ozbičeva kipa sv. Agate in sv. Lucije. Na atiki štirje muzicirajoči angeljčki iz lesa, na vrhu lesen David iz srede XVIII. stoletja

Slika v atiki: sv. Ana uči Marijo čitati. Značaj Metzingerjev.

V glavni duplini pod rokoko baldahinom oblečen kip — lutka Marija kraljica z detetom v naročju. Obleka svilena z zlatimi čipkastimi našivki.

V rokoko okviru s svečniki, ovalna slika svetnica v nunski obleki, na mizi pred njo mrtvaška glava, oklepa križ. Sv. Marjeta Kortonska. Slika je močno prevlečena s firnižem in deloma čisto nerazločna, ob robovih nekoliko poškodovana. Značaj Metzingerjev. Pendant k sv. Alojziju (?).

3. Ozbičeva kipa sv. Štefana in sv. Antona Puščavnika.

Slika v atiki tri žene, alegorija: Vera, upanje, ljubezen⁴. Značaj Metzingerjev.

Glavna slika: Sv. Florijan in sv. Lenard. Nad njima kronanje Marijino. Značaj Metzingerjev.

V lesenem rokoko okviru z lepimi koloriranimi kanontablami iz srede XIX. stoletja (okvir sam se zdi takratni posnetek rokokoške predloge) ovalna doprsna slika na platno, sv. Uršula. Podpis na desni: „P. KÜNL 1862.“. Dobra in značilna zanj.

Posamezne slike v cerkvi: Ob srednjem oltarju na evangeljski steni doprsna slika na platno Srce Marijino, na epistolski strani

⁴ V. Steska jo je pomotoma imel za sliko sv. Barbare (Izvestja, XV. str. 61.). Sliki predstavlja tri žene: Prva je pravkar dojila — ljubezen; druga ima sidro — upanje; tretja ima plašč potegnjen čez glavo, v desni ima kelih s hostijo, z levico pa kaže k nebu — vera.

njen pendant Srce Jezusovo. Velikost 48×73 cm. Obe delo M. Koželja.

V hodniku ob severni zakristiji na stopnjicah na prižnico visi štiriogлата dobra kopija Matere Božje na Brezjah. Zamazana je, večkrat krpana in deloma poškodovana. Velikost 95×75 cm. Čas postanka: prva polovica XIX. stoletja.

V južni zakristiji nad umivalnikom zanemarjena slika na platnu pod navesom umirajoči sv. Frančišek Ksaverij. V ozadju pogled na morje. Kopija posebno po Štajerskem zelo razširjene slike. Začetkom XVIII. stoletja. Pokvarjen firniž.

Kip sv. Janeza Nepomuka: kot pendant k prižnici se nahaja na epistolski strani slavoloka rokoko konzola z baldahinom na karakteristično zverženih nosilcih z ozadjem rdečega zastora. Na konzoli pod baldahinom stoji lesen kip sv. Janeza Nepomuka. Pclihromiran, ne več prvotno. Čas postanka sreda XVIII. stoletja.

Pod kipom sv. Janeza Nepomuka se nahaja v steni slavoloka vzdian črn lahko vzbočen kamen, v katerega zgornjem delu se nahaja grb, na lahko vzbočnem ovalnem polju pa latinski napis:

†

MONUMENTUM
 VENERABILIS VIRI
 OB INDUSTRIAM, DOCTRINAM ET SANCTIMONIAM
 MAXIMILIANI LEOPOLDI
 EX NOBILISSIMA RASPORUM GENTE
 GESSIT CURAM PASTORALEM
 HUIUS POPULI RELIGIOSISSIME
 ANNIS TRIBUS & QUADRAGINTA
 REAEDIFICAVIT È FUNDAMENTIS
 TEMPLUM HOC PROPROMODUM SUO AERE
 INSTRUXIT SACRA SUPPELLECTILI
 AC ORNAVIT ABUNDE
 CONTULIT INNUMERABILIA BONA
 IN GREGEM IN DOMUM CURIALEM IN SUBDITOS
 FUIT PATER PAUPERUM
 ET OMNIBUS OMNIA
 VIXIT ANNOS LXIX DIEB XXVIII
 OBIIT SUAVISSIME PLENUS MERITIS
 PRIDIE IDUUM DECEMBRIS
 ANNO
 MDCCXLII.

Kakor poroča kronika, je ta spomenik postavil grof Žiga Gallenberg.

Krstna kapela: Zanj adaptiran leta 1909. severni kapelicam odgovarjajoči prostor pod korom. Lepa železna kovana vrata je izdelal Jos. Weibel iz Ljubljane.

Krstni kamen je kamenit z leseno omaro, na vrhu lesena skupina krsta Jezusovega. Vrata so železna, dvodelna in poslikana. Levi del ima sceno vesoljnega potopa z napisom: „Extra hanc perditio“ (nanaša se na Noetovo barko = cerkev); desna predstavlja daritev Abrahamovo z mavrico v ozadju in napisom: „Gratia salvati estis.“ Slike so dosti dobre iz 1. pol. XIX. stol. Očividno so že prakrat restavrirane.

V omari je garnitura svečnikov, obitih s srebrno pločevino, vso pokrito z vzboklimi ornamentami (sl. 8.). Na nogi in na srednjem vozlu so angeljske glavice s perutmi. Na nogi vsakega je napis v treh s krono prekritih medaljonih:

1. HELENA VIDUA ORBATA OPTIMO CONIUGE MARTINO MERIASSEZ CIVE STAINENSI LIBERIS AC SOCRU GERTRUDE CONIUNCTIS CUM IIS VOTIS AC FACULTATIBUS

2. DEIPARAE VIRGINI PAROCHIALIS ECCLESIAE IN STAIN TUTELARI SEX CANDELABRA PIO AFFECTO

Dat aC DeDICat

KAL: JULII

3. RECTORE ECCLESIAE MAXIMILIANO LEOPOLDO RASP RECTORATUS EIUSDEM ANNO SECUNDO.

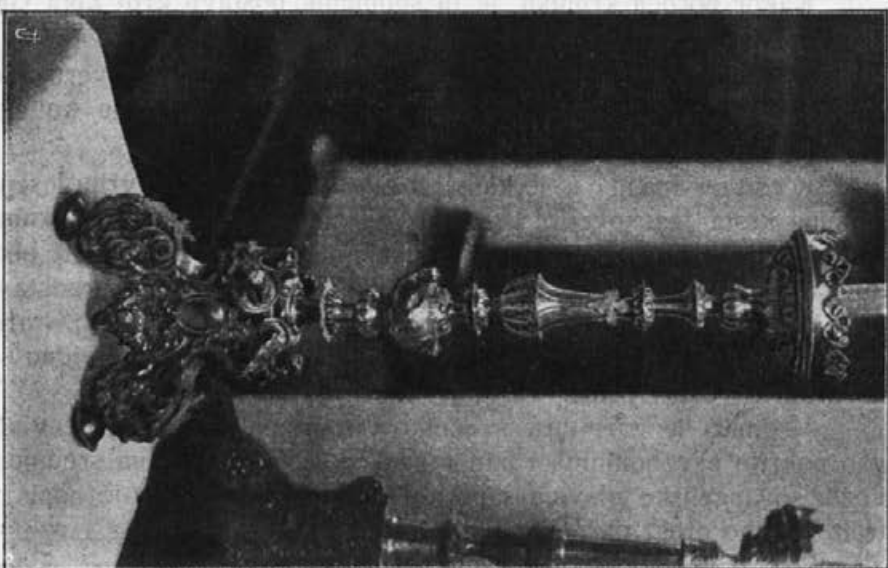
V isti omari je garnitura modernih, razkošnih kovinskih svečnikov, od katerih ima na spodnji nogi vsak po en kovinski kipec (Srce Jezusovo itd.).

V severni zakristiji: Lepa velika baročna omara za mašno obleko in cerkvene posode z belimi kovinskimi okovi iz časa postanka cerkve. Okovi deloma v obliki angeljskih glav. — 2 v steno izdelani omari istega dela in časa.

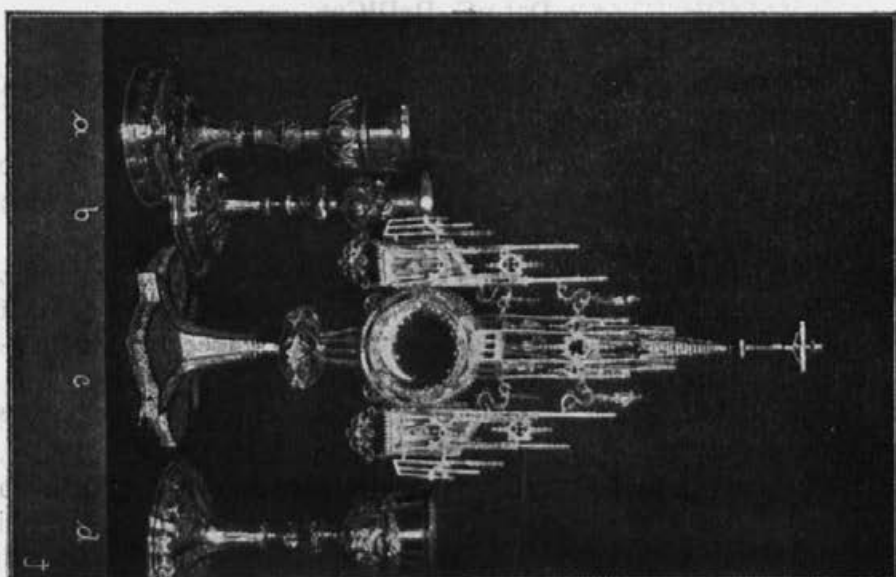
6 svečnikov, lesenih, obitih s posrebreno pločevino, vsi pokriti z vzboklimi rokokoornamenti. Čas: sreda XVIII. stol.

Južna zakristija: Velika baročna omara iz časa postanka cerkve. Hrastov les, beli okovi; na vrhu lesa skupina Križanega z Marijo in Janezom; pod križem sedi Marija Magdalena in opazuje mrtvaško glavo v rokah. Kvaliteta prav dobra; pozlačeni.

Pri vhodu v steno vdelana štirioglata omara enakega dela.

Sl. 8. Kammnik, farma cerkev, svečnik iz l. 1701.

Sl. 9. Kammnik, farma cerkev, monstranca in kelih.

V veliki omari se nahaja:

1. *Kelih*, visok 23 cm. Pozlačen. Noga vsa pokrita z vzbo-
klimi baročnimi ornamentami, vmes znaki trpljenja Gospodovega:
Križ, vrč Pilatov in lestva. Venec čaše je pokrit s pestrimi rast-
linskimi in pasnimi ornamentami, vmes v okroglih medaljonih: sulica
in goba; steber in bič; sablja z ušesom Malhovega hlapca in le-
ščerba.

V nogi spodaj napis: „S. JOSEPH IN SHALE 1716.

2. *Kelih*, visok 26 cm; pozlačen. Sreda XVIII. stol. (sl. 9. b).
Noga, vozle in venec pokriti s karakterističnimi rokokoorna-
menti. Na vencu čaše med ornamentami 3 svežnji žita in doli viseči
grozdi.

3. *Kelih*, visok 24 cm; pozlačen razen srebrnega venca čaše.
Karakteristična baročna ornamentika zač. XVIII. stol. Na nogi
med ornamentami klečeči angelji z znaki trpljenja Gospodovega,
vmes v medaljonih vrč, križ in kocka. Venec kupe (bel) predstavlja
predto na rmenem dnu čaše angeljske glavnice s perutmi.

4. *Kelih*, visok 28 cm, pozlačen, moderen, ves pokrit z
rastlinskimi ornamentami, na nogi so pritrjeni 3 medaljoni z emajlno
slikarijo: sv. Jožef, Marija in sv. Metod (?)

V nogi spodaj napis:

„BREZMADEŽNI MARIJI DEVICI PONIŽNO POKLONIL
DEKAN IVAN LAVRENČIČ 24. VI. 1913. IZD. IV. KREGAR, PA-
SAR LJUBLJANA.“

5. *Kelih*, visok 24 cm, moderen, pozlačen. Lahno gotizujoč.

6. *Kelih*, visok 27 cm. Pozlačen.

Karakteristična rokokoornamentika. Na nogi spodaj je močno
obrabljen napis: „B. L. H. E. (? samo zgornji del ohranjen) F. 1748.“
(Sl. 9 d.)

7. *Kelih*, visok 26 cm. Okoli 1790.

Karakteristična venčna ornamentika konca XVIII. stoletja.
(sl. 9. a).

V zakristiji se nahaja tudi:

Monštranca, srebro, deloma pozlačeno, visoka 67 cm;
gotska zač. XVIII. stol.⁵ (sl. 9. c).

⁵ Tradicija v mestu jo pripisuje Raspovi dobi. Kompozicija gotska s ka-
rakterističnimi baročnimi ornamentami: rastlinski ornament 4 ozkih pasov noge
je po kompoziciji in elementih tipično baročen, isto obeski pod stopičastnimi kril-
nimi deli monštranca, dalje sta posebno izrazito baročna kipca sv. Janeza in
Marije. Znak „12 K“ je močno odrgnjen, vendar je „1“ jasna v svojih oblikah
1. pol. XVIII. stol.

Noga je osmerodelna. V 4 širokih poljih so reliefi cerkvenih očetov. Vozel je votel, predrt z motivi malo zasukanega gotskega krogovičja, okrašen z angeljskimi glavicami. Ob lunici na vsaki strani po eno krilo fial in krogovičja z navzdol visečim predrtim ornamentom z angeljsko glavico. Fiale tvorijo spredaj in zadaj po eno duplino, v kateri se nahaja na vsaki strani po en kovinski kip: na levi nerazločna svetnica, na desni sv. Marjeta z zmajem. Nad lunico je predrt stolp s 3 kipci, srednji Jezus s kelihom in križem, stranska sv. Peter in Pavel, nad temi še 2 kipca bradatih svetnikov, in na vrhu stolpa križ s Kristusovim telesom. Na posebnih volutah malo nižje od križa sta kipca Marije in Janeza.

Monštranca, baker in srebro, pozlačena; sreda XIX. stol., izredno visoka noga z vzboklo ornamentiko; pod lunulo srebrni golobček, nad lunulo reliefen Bog oče, okrog venec rož in vinske trte; ob straneh 2 angelja s snopi žita; ob straneh Boga očeta s srebrnimi rozetami pritrjena srebrna šopka iz sadja in cvetja.

Posrebrnen kotlič za blagoslovljeno vodo, ves pokrit z vzboklo in vrezano ornamentiko. Spodnji del ima izbuknjene motive ribjih mehurjev. Zdi se, da posnema orientalske motive. Na dnu spodaj napis: „M : L : R : P : C : S : P : AE : F : F : P : E : P : B : M : V : C : S : 1730.“ Maximilianus Leopoldus Rasp parochus civitatis Stain proprio aere fieri fecit pro ecclesia parochiali Beatae Mariae Virginis civitatis Stain 1730).

Kadilnica, posrebrnena, pokrita s predrtimi in vzboklimi ornamentami zač. XVIII. stol.

Druga kadilnica podobnega dela nekako istočasno.

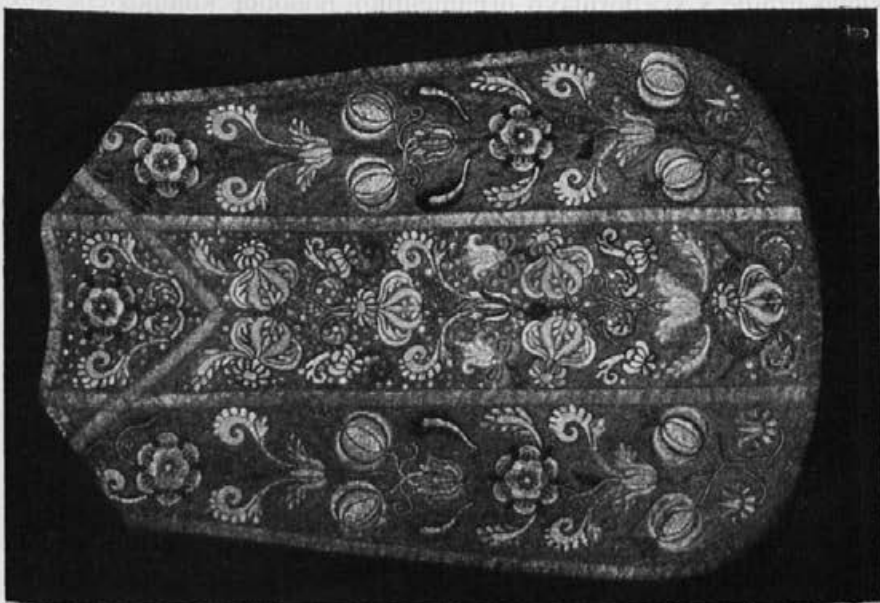
Relikviarij, visok 36 cm, deloma pozlačen. Vzbokla rokokoornamentika, pri relikvijah filigran.

Relikviarij, visok 52 cm. Karakteristična vzbokla rokokoornamentika. Od srede sega globoko po držaju dol velik železen žebel, ob straneh 2 angelja z napisom I. N. R. in svetiljko.

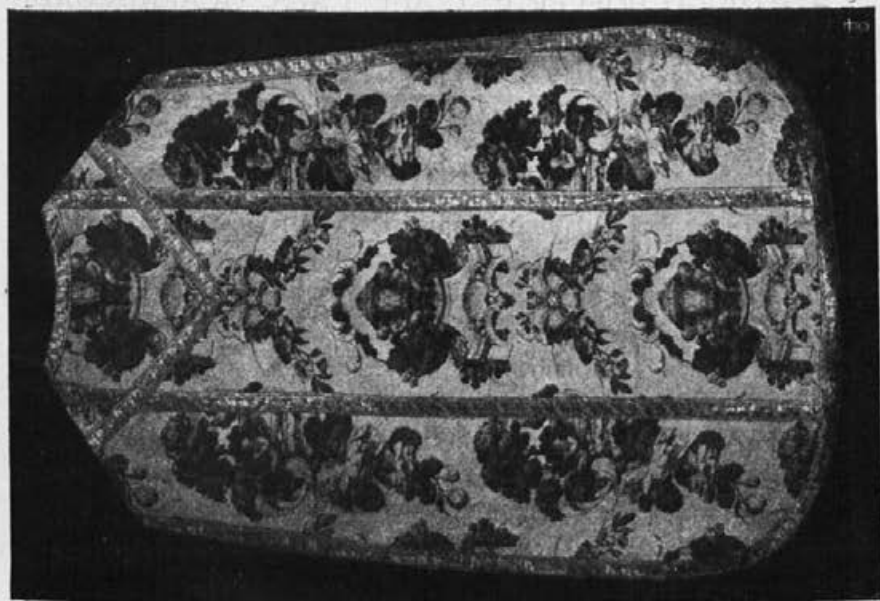
V nogi so 3 listine, ki odgovarjajo stilističnemu postanku tega relikvirija:

1. ALDRAGUS ANTONIUS DE PICCARDI EPISC. PETI-
NENSIS POTRJUJE V TRSTU 10. MARCA 1767 „PARTICULAS
DE COLUMNA FLAGELLATIONIS D. N. J. C.“

2. RUDOLPHUS JOSEPHUS ARCHIEP. GORITIENSIS PO-
TRJUJE V GORICI 19. APR. 1777 „PARTICULAS DE LIGNO
SANCTISSIMAE CRUCIS D. N. J. C.“

Sl. 11. Kamnik, farna cerkev, plašč iz začetka XVIII. st.

Sl. 10. Kamnik, farna cerkev, mašni plašč iz konca XVIII. st.

3. P. HUGO HÖFLER P. T. AUL. CAES. VICARIUS ORDINIS MIN. CONVENT. WIEN 10. APR. 1755 POTRJUJE, DA JE ŽEBELJ ENAKO NAREJEN ONEMU V CESARSKI ZAKLADNICI NA DUNAJU, KI JE PREBIL JEZUSOVO DESNO NOGO.

Stara mašna obleka:

1. Garnitura z 2 dalmatinkama. Bela z barvno ornamentiko: cvetlice, na postamentu obdanem od cvetlic vaza s klasicističnim peresjem, ki jo držita dva putta. Bogato broširano delo. Čas postanka: ok. 1790. (Sl. 10.).

2. Plašč, rdeč z apliciranimi barvnimi stiliziranimi cvetličnimi in pasnimi ornamentami. Čas postanka: ok. 1720. (Sl. 11.).

3. Mašni plašč s štolo in drugimi pritiklinami, zelen tkanina, svila. Cvetlični ornament iz cvetja, sadja in peres v bledejših odtenkih zelenega in deloma sivkastobelega. Na plašču spredaj in zadaj napis: „MATRICIS B. M. V. CIVITATIS STAIN,“ monogram Marijin in „1708“. Na štoli in manipulu se ponavlja isti napis po dvakrat z dostavkom: „PRO DIAC(ONO).“

4. Mašni plašč s pritiklinami. Zelen, tkanina, svila. Srednji pas iz istega blaga kot predidoči, stranska imata umazano-zeleno ozadje s svetlorujavo ornamentiko, podobne kompozicije kot prejšnji. Iz zač. XVIII. stol.

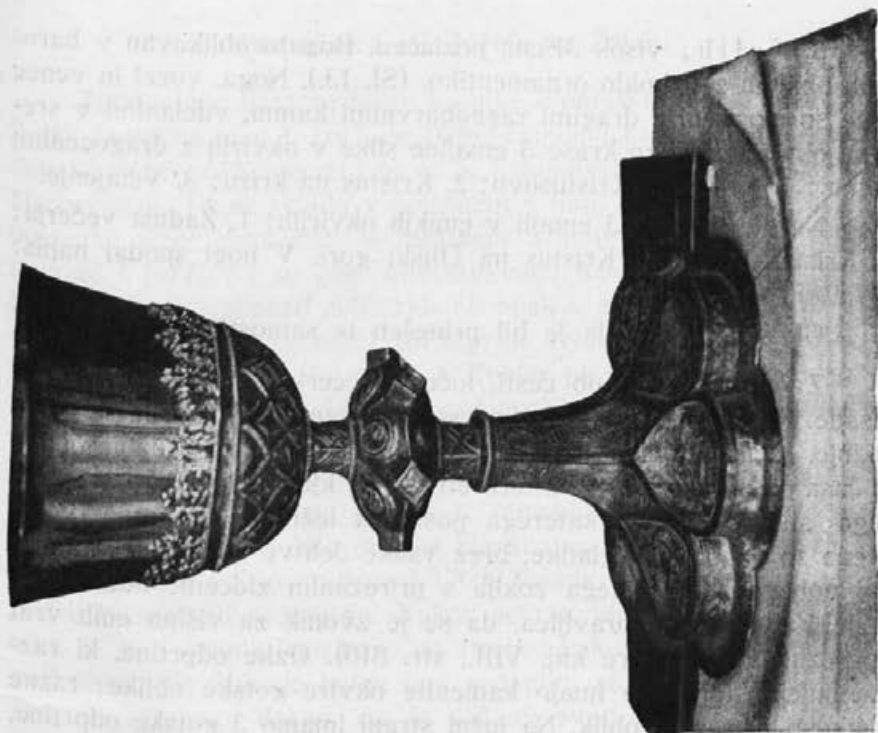
Velum, bel, svila, sreda XIX. stol. Na sredi aplicirana zlata zvezda z monogramom Jezusovim, okolu venec raznobarnih cvetlic in žita; na koncih zelenordeče zlata cvetna zaplikacija.

Pala, osamljena, rdeča, svila. Konec XVII. stol. Vezeno. V sredi Jagnje božje z zastavo, vezeno z vozličastim plastičnim vbodom, okrog napis „AGNUS“, rob ima stilizirano cvetno trto.

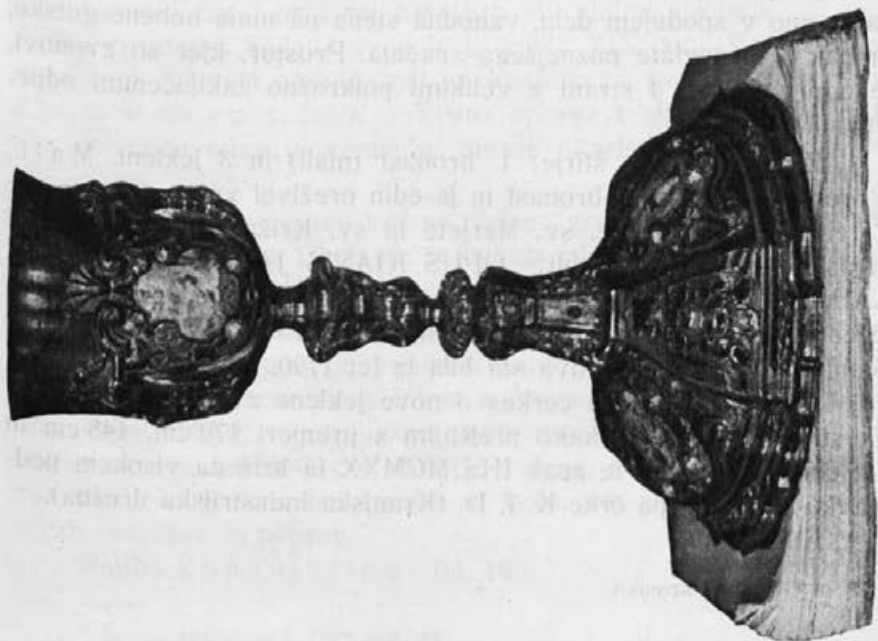
V župnišču:

1. Srebrna svetilka, vsa pokrita s karakteristično baročno predrto rastlinsko ornamentiko. Na volutah za obešanje napis: „M. L. RASP PLEB. STAIN ANNO 1703 OBTULIT ECCLESIAE B. M. V. IN STAIN.“

2. Kelih, visok 20 cm, pozlačen. Čaša z vencem psevdogotska iz XIX. stol.; vozeli in noga poznogotska, šestdelna. Vrezan ornament (krogovičje) pokriva vse dele. V enem polju vrezana risba sv. Ožbalda in napis v gotski minuskuli, ki se ji pozna že vpliv humanistične latinske pisave: „S. OSBALT KELICH IN WOLFSPACH 1521.“ (Sl. 12.).

Sl. 12. Kamnik, farna cerkev, kelih iz leta 1521.

Sl. 13. Kamnik, farna cerkev, kelih iz leta 1739.

3. Kelih, visok 31 cm, pozlačen. Bogato oblikovan v baročnih oblikah z vzboklo ornamentiko. (Sl. 13.). Noga, vozeli in venec čaše so okrašeni z dragimi raznobarvnimi kamni, vdelanimi v srebrne okvirčke. Nogo krasi 3 emajlne slike v okvirih z dragocenimi kamni: 1. Kronanje Kristusovo; 2. Kristus na križu; 3. Vstajenje.

Na vencu čaše 3 emajli v enakih okvirjih: 1. Zadnja večerja; 2. Kristus bičan; 3. Kristus na Oljski gori. V nogi spodaj napis: „1739 F.“

Glasom inventarja je bil prinešen iz samostana v Bistri.

Zvonik stoji tik ob cesti, ločen od cerkve na sev. zapad od fasade. Po oglih je orientiran po straneh sveta. Proti vrhu se lahko zožuje. Lična baročna streha je pokrita s pločevino. Sedanja oblika iz časa po požaru l. 1788. Skoro do višine, kjer se nahajajo zvonovi, sega staro zidovje, katerega postanek leži koncem sred. veka. Stene so popolnoma gladke, brez vsake delitve v nadstropja, spodaj noberega običajnega zoklja s prirezanim zidcem; odtod bržkone Valvasorjeva pravljica, da se je zvonik za višino enih vrat pogreznil v tla. (Ehre knj. VIII., str. 810). Ozke odprtine, ki razsvetlujejo stopnjišče imajo kamenite okvire gotske oblike; razne velikosti in raznih oblik. Na južni strani imamo 3 gotske odprtine, na zapadni samo eno, nekako v sredi celotne višine, na severni tudi samo eno v spodnjem delu, vzhodna stena pa nima nobene gotske, ampak 3 štirioglate poznejšega značaja. Prostor, kjer so zvonovi, je odprt na vse 4 strani z velikimi polkrožno zaključenimi odprtinami.

Zvonovi so štirje: 1. bronast (mali) in 3 jekleni. Mali, s premerom 85 cm je bronast in je edin preživel vojno. Okrašen je z reliefi Brezmadežne, sv. Marjete in sv. Križa. Ob robu spodaj napis v latinski minuskuli: „OPUS IOANIS JACOBI SAMASSAE LABACI 1795.“ L. 1917. je vojna uprava pobrala 3 večje zvonove in sicer velikega s premerom 172 cm in težo 2315 kg,⁶ vtil ga je Albert Samassa 1857. Manjša dva sta bila iz let 1790. in 1795.

L. 1920. je dobila cerkev 3 nove jeklene zvonove, ki po velikosti odговarjajo nekako prejšnjim s premeri 170 cm, 148 cm in 115 cm. Na vsakem je znak IHS MCMXX in križ na visokem podstavku pod njim pa črke K. I. D. (Kranjska industrijska družba).

⁶ Gl. farno kroniko.

Podružnica sv. Jožefa na Žalah.

Zgodovina: Glasom farne kronike kamniške je bila cerkev na Žalah sezidana med l. 1677. in 1686. Temeljni kamen je bil postavljen 12. sept. 1677, posvetil pa jo je ljubljanski knezoškof Žiga grof Herberstein. To se sklada v splošnem s tem, kar nam je o njenem postanku sicer znanega: V mestnem arhivu ljubljanskem⁷ čitamo namreč l. 1677., da se „der angefangenen Kirche am Berg Sallenberg bei Stein“ popusti 3000 zidanih opek v znesku 21. fl. Valvasor trdi, da je služila ta cerkev l. 1675. prvič svojemu namenu, kar pa ni verjetno, četudi je V. sodobnik. A Koblar pa poroča (Drobtinice . . . Izvestja II., st. 54) iz naddijanovega poročila, da je bila ta cerkev na novo sezidana l. 1686. in posvečena s 3 oltarji (sv. Jožefa, sv. Petra Alkantarskega in sv. Florijana). Glavni portal ima letnico 1683, napis izrecno povdarja, da je bila iz temeljev na novo postavljena. Sedanja zakristija je bila glasom zapiska na vratih omare za ke-lihe in paramente postavljena l. 1706. Zvonik so po potresu l. 1895. podrli in sezidali sedanjega. Kakor se razvidi iz starih slik Kam-nika, je imel zvonik lepo baročno streho; kakor dokazuje preiskava pod streho, je zidovje ladije nad sedanjim obokom do vrha ome-tano in zglajeno, dokaz, da je sedanji svod poznejšega datuma. Stari ljudje se še spominjajo, da je imela ladija lesen raven strop „z rožicami“, torej bržkone kasete z običajnimi slikanimi ali rez-ljanimi rozetami. Sedanji svod je iz srede XIX. stol. Važne izpre-membe je doživela cerkev tudi za Raspovega župnikovanja, iz te dobe je skoro vsa sedanja cerkvena oprava z oltarji vred. Kame-nita obhajilna miza in kamenite menze oltarjev so iz zadnjih let pred vojno.

Lega: Žalska cerkev leži na nizkem griču z imenom Žale, na-sproti Malemu gradu. Okoli nje se nahaja od l. 1733. (farna kronika) mestno pokopališče. Cerkev je orientirana proti vzhodu.

Stilistična označba: Prvotno lepa enotna baročna zgradba z obokanim prezbiterijem in ravnim lesenim stropom v ladiji. Sedanja zunanost v splošnem stara (okna ladije so bila preložena nižje, sicer v isti obliki), v notranjščini ladija moderno obokana, stilistični značaj oprave barok l. pol. XVIII. stoletja, od prvotnega značaja ima samo še prelepo balustrado na koru, vse drugo je plod poz-nejših prezidav in poprav.

Popis: Z u n a n j š č i n a : (sl. 14.).

⁷ Knjige izdatkov l. 1677 pril. 58.

Sl. 14. Kamnik, Žale, cerkev in pokopališče.

Sl. 15. Kamnik, Žale, cerkev, notranjščina.

Ladija: Priproste stene brez vsakih arhitektonskih ozaljšav ali fasadiranja. Ves zid ometan in pobeljen. Nad glavnim vhodom na zapadni strani se nahaja prav čeden naves iz pločevine, bržkone iz XVIII. stol. Nad portalom prav pod robom strehe je štirioglato okno. V severni in južni steni sta po 2 štirioglati okni, v njihovi bližini so sledovi zazidanih prejšnjih oken, ki so ležala nekoliko višje. V južni steni so priprosta stranska vrata. Zvonik je prizidan v kot med prezbitერიem in ladijo in ima šilasto s pločevino krito streho. — Prezbitერიj je na severu deloma zakrit po zvoniku, na jugu po zakristiji, ki ima lastno k zidu prislono enostopno streho. Od zunaj vodijo v zakristijo vrata od vzhodne strani. Prezbitერიj je zaključen na vzhod po treh neenakih stranicah smerokota. Zadnja je brez okna, stranski dve pa imata po eno pravokotno in nad tem po eno okroglo okno. Nad zakristijino streho je tudi še eno okno, ki osvetljuje prezbitერიj. V cerkveno steno je vzdanih ali prizidanih več nagrobnih spomenikov iz XIX. stol., večinoma brez umetniške ali zgodovinske zanimivosti. Streha je pri prezbitერიju za malenkost nižja kot na ladiji. Staka se na vse strani tudi na glavno vhodno. Na južni steni ladije na oglu ob vhodni steni je velikanska slika sv. Krištofa; fresko; ikonografično čisto tradicionalno pojmovan. Višina zavzema približno 4/5 višine stene; Krištof z Jezuškom na ramenu se opira na palmo in stopa pravkar iz vode. Zgoraj na levi je očitno od Koželjeve roke napis: „JELOVSCHEG 1736,“ na desni pa: „M. KOŽELJ OBNOVIL 1888.“ Obnoviti pa je pri Koželju skoro istovetno s preslikati. Dež ga je zopet močno izpral. Spodaj je že močno obledel, kulturno-zgodovinsko zanimiv latinski verz:

„CHRISTOPHORE SANCTE VIRTUTES SUNT TIBI TANTAE
 QUI TE MANE VIDET NOCTURNO TEMPORE RIDET
 NEC FALSUM CAEDAT NEC MORS SUBITANEA LAEDAT
 TU SOLUS IN SANCTIS NOMEN TENESQUE GYGANTIS.“

Glavni portal v zahodni steni ima kamenit okvir, okrašen z razdrtim slemenom. Na prekladi je kronogram:

„JESUS, MARIA, JOSEPH.
 eX pVra eLeeMoslna
 fVnDitVs ereCta fVIt.“

Notranjščina: Ladija: Dolga 19·80 m, široka 10·75 m Podolgast pravokotnik, obokan. Obok sloni na notranjih k stenam pristavljenih kombiniranih pilastrih, ki so zvezani s polkrožnimi loki ob steni in močnimi nekoliko potlačenimi loki preko ladije. Tako

nastanejo 4 polja, katerih vsako je prekrito, z navidezno banjo, ki je pa vzbuhnjena in konstruirana kot potlačena, na strani se razširjajoča kupola. Okna v ladiji imajo moderna barvasta stekla. Prostor do prvega para pilastrov ob vzhodni steni vsebuje kor, ki sloni spredaj na treh močno potlačenih lokih, ki jih nosita na sredi 2 spodaj in zgoraj močno zožena stebra. Svod kora je križnat z ostrimi robovi. Na vrhu je zelo lepa balustrada: širok, valovito se previjajoč trak, ki prehaja v plastično se zvijajoče listne motive. Čas postanka: Konec XVII. stol. Močno poškodovana. Orglje imajo zelo priprosto omaro brez umetniške vrednosti; oropane so po vojni velikih piščali.

Prezbiterij: Dolg 10·50 m (do stene velikega oltarja), širok 7 m. Napram ladiji se odpira v 6·10 m širokem slavoloku, katerega lok je nekoliko potlačen. Svod prezbiterija je križnat z ostrimi robovi in sloni na stenah ter ne na notranji nosilni arhitekturi kot v ladiji. Iz prezbiterija vodi dvoje vrat, ena pod zvonik, druga v zakristijo. Oboja imajo stare kamenite portale, so iz trdega lesa in imajo baročne okove in velike istočasno kovane ključavnice.

Notranjščina je samo pobarvana z rahlo razliko tonov po arhitektonsko važnih in polnečih členih.

Oprava: Oltarji (sl. 15.):

1. Veliki oltar iz l. 1743. (sl. 16.): Kombinacija slik in plastike. Pred tristranim zaključkom je postavljena preko zidana stena, skozi katero vodita na levi in desni oltarja 2 portala, da se more okoli menze. Nad tabernakljem se odpira ta stena v visokem slavoloku, pod katerim stoji na posebnem lesenem stopnjičastem podstavku lesena skupina zaroke Marije in Jožefa in dovoljuje pogled na zaključne stene prezbiterija, ki so tudi poslikane. Štiri okna z rmenimi stekli dovajajo skupini čarabno rmeno osvetljava.

Kamenita menza je moderna, spredaj ima relief s trnjem kronane glave Kristusove. Tabernakelj z baldahinom je lesen, okusno delo iz ok. srede XIX. stol. 2 angelja ob njem sta iz srede XVIII. stol. bržkone delo iste delavnice, kakor skupina Marije, Jožefa in velikega duhovna pod zidanim in poslikanim slavolokom. Kipi so pozlačeni, spodnji deli oblek deloma lazirani, telesni deli polihromirani. Značaj prvotne polihromacije je ohranjen, čeprav so vsaj deloma novoposlikani. Na desni in levi skupine zaroke pod slavolokom stoji po en angelj enakega dela: desni vodi majhnega dečka ob levi, z desnico pa kaže k nebu; levi ima ribo v roki. Odprtino slavoloka obrobja znotraj temnozelen zastor z zlatimi zvezdami in franzami.

Slikarija na sprednji strani oltarne stene: Slikan podstavek (zokel) vsebuje oboja vrata in podstavek velike odprtine nad tabernakljem, zaključen je navzgor z vzvalovljenim zidcem, nad vratni motiv školjke. Na levi in desni velike odprtine je naslikana tipična oltarna arhitektura tiste dobe: troje ličnih stebrov, katerih srednji stopa naprej, v ozadju stenska arhitektura s pilastri in po enim štirioglatim oknom. Med stebre so postavljene slikane figure; na evangeljski strani sv. Hieronim z belo brado, nagim desnim delom prs, s kamnom v roki in levom ob nogi, ter sv. Ignacij v mašnem ornatu. Na epistolski strani sv. Janez Nep. in sv. Andrej.

Proti vrhu zaključuje to arhitekturo zidec in nad njim tramovje, ki sledi črti loka srednje odprtine. Na sredi na vrhu je naslikan baldahin, od katerega vise rdeči zastori za oltarno arhitekturo in jo obrobļajo; 2 angelja ležeča na arhitekturi držita zastor, eden ima venec, drugi lilijo v roki. Pod baldahinom je od žarkov in oblakov obdano ime Marije s krono in glorio angeljčkov. Od leve se bliža z ovco, v obleki iz ovčje kože, na križno palico se opirajoč (napis: Ecce agnus Dei) sv. Janez Krst., od desne z orlom in navdušeno gesto sv. Janez Evang. Pod sv. Hieronimom na slikanem zidcu je prav ob steni napis: „F. JELOUSCHEG PINXIT. 1730.“

Na zaključnih stenah prezbiterija, kolikor so vidne, je naslikana kot folija k prizoru zaroke zamišljena arhitektura s stebri in pilastri, zgoraj zravnana z dejansko arhitekturo zaključnega dela prezbiterija. V sredini predstavlja stopnjice vodeče k sredi navzgor od dveh strani, od majhne terase tam pa na strani. Balustrada je okrašena z rokoko vazami in lepimi balustri. Na zgornjih na strani navzgor vodečih stopnjicah stoji po ena skupina: na levi 3 na desni 4 ministranti v oblačilih. Sprednja 2 imata svečnike z gorečimi svečami, naslednji na levi mašno knjigo, na desni vrč na krožniku. Na levo in desno vodi v ozadje perspektiva kasetiranega banjastega svoda. Nad to arhitekturo se spušča navzdol v oblakih od angeljev in žarkov obdan Bog oče, pod njim sv. Duh. Pod stopnjicami je vidna z barvo zapisana številka „12“, o kateri se ne da doognati kakšen pomen ima, a izgleda da nobenega važnega.

Za oltarjem ležita dva lesena relikviarija iz srede XVIII. stoletja; okviri imajo lepe rastlinske motive. Pod steklom na blazinicah so deloma pokvarjene relikvije S. HYACINTHI M. in S. JULIANAE M. ter S. SINFOROSAE M.

Na steni za menzo je naslikan sledeči napis v 13 vrstah. Na levi je stena ravno čez napis počila in deloma uničila par črk, posebno spodnji del je močno odrgnjen in težko čitljiv.

1. — QUAE CUM IN HOC DUCATU CARNIOLIAE NVN-
QUAM ET NUSQUAM ANTE HAC RECO(R?)- (od R ohranjena
samo ena črta)

2. — DATIONE HOMINUM SEU TRADITIONE SEU SCRIP-
TO RELICTA HABITA FUISSET PRIMO LOCO (poškod.!) ET
TEM-

3. — PORE INCHOATA IN CIVITATE STAIN AC APERTA
IN ECCLESIA S. JOSEPH IN SALENBERG PER

4. — VENERABLEM P. BERNARDUM CERRONI E SO-
CIETATE JESU MISSIONARIUM APOSTOLICUM AC TRES

5. — SOCIOS EX EADEM SOCIETATE DIE XIIX JULII A
VESPERIS ANNO IUBILAEI MDCCXXV CUM (poškod.!) BINA

6. — CONCIONE GERCA (?) INTRA ET CARCA(?) EXTRA
HANC ECCLESIAM; QUAE MISSIO IBI ETIAM (pokvar.!)
CONCLU

7. — SA EST XXVI EJUSDEM A VESPERIS CUM INTER-
VENTU EA IPSA DIE CIRCITER XVII MILLE

8. — HOMINUM ET TOT PROPE COMMUNICATORUM
INTRA ID OCTIDUUM.

9. — AD DEI SUMMI GLORIAM

10. — AC GLORIOSAE SINE LABE CONCEPTAE VIRG:
MATRIS MARIAE S. S. ANGELORUM D.: JOSEPHI

11. — ET S. FRANCISCI XAVERII OMNIUMQUE SANCTO-
RUM HONOREM NEC NON CHRISTI FIDELIUM PRAE-

12. — SENTIUM ET FUTURORUM SALUTEM POSUE-
RUNT... (nečitljivo!) ANATHEMA PLEBANUS ET SENATUS...
(nečitljivo!)

13. — CIVITAS STAIN ANNO MDCCXXX.

Na evangelijski strani na zadnji strani stene zgoraj pa je napis:
„TA ALTAR JE F. JELOUSCHEG NA PRESNO SLIKAL LETA
1730 OBNOVIL M. KOŽELJ ŽE POZNO V JESENI IN SICER OD
14./XI. DO 19./XII. 1891.“

Kakor običajno, je tudi tu Koželj vsaj nekatere dele skoro po-
polnoma preslikal ali vsaj povdaril nekatere poteze.

Na velikem oltarju je 6 velikih lesenih s posrebreno pločevino
obitih svečnikov. Vsa pločevina je pokrita z vzboklo rokoko-
ornamentiko. Sreda XVIII. stoletja.

Stranski oltarji. Arhitektura obeh je istodobna, ne
ravno prvovrstno delo prve polovice XVIII. stoletja. Bližje sta da-
tirana po slikah.

Evangeljski: Lesena kipa sv. Antona Paduanskega in sv. Janeza Nepomuka. V atiki ovalna slika na platno predstavlja joča sv. Lavrencija in sv. Egidija. Podpisa nisem našel. Značaj Metzingerjev. Sledovi plesnobe. Izgleda, da je Koželj popravljaj, a ne prehudo.

Glavna slika, velikost 93×179 cm, predstavlja sedečo sv. Ano z malo Marijo, pred njo ob pultu kleči sv. Joahim in čita v knjigi: „Isai Cap. VII. Ecce Virgo concipiet et pariet filium et vocebitur nomen eius Emanuel.“ Nad skupino gloria angeljcev. Sedanji značaj samouško grob; platno ob Joahimovi nogi spodaj ima manjšo luknjo, sicer zdravo. Slika je popolnoma preslikana. Sledovi plesnobe. Na podiju Joahimovega klečalnika podpis (obnovljen!): „VALENTIN METZINGER PINX 1731.“ V desnem kotu: „M. KOŽELJ RENOVIRT 1867.“

Spodaj na menzi v okviru iz srede ali druge polovice XIX. stoletja slika na platnu: Jokajoča Mati božja z detetom. Velikost 45×63 cm. Platno dobro ohranjeno. Kvaliteta samouška. Spodaj slikan napis: „WAHRE ABBILDUNG UNSER LIEBEN FRAUEN, WELCHE IN DIESEM 1715 JAHR ZU ST. ANTONI BEY DENEN WOHL EHRW. P. P. FRANCISKANERN IN DER INSUL SCHÜLT DEN 19. 20. 21. UND 23. JUNI AUS BEEDEN AUGEN SIWOHL (sic!) WASSER ALS BLUETS THRENNEN HÄUFFIG GEFLOSSEN SO AUCH ANIEZO ZU GRÖSSER VEREHRUNG ALDORT AUF DEM HOCH ALTAR DEM TABERNCUL 1776.“

Epistelski: Lesena kipa sv. Boštjan in sv. Rok. Polihromacija obeh oltarjev in kipov moderna.

V atiki ovalna slika na platno: Stigmatizacija sv. Frančiška Asiškega. Podpis spodaj: „V. M. PINX 1732.“ Torej Metzinger, kateremu odgovarja tudi po značaju, a ni prvovrstne kvalitete.

Glavna slika sv. Florijan in še en svetnik vojščak v oblakih nad gorečim mestom. Pokrajina je fantazija. Pred svetnikom vojščakom je kovinska posodica in preko nje nož. Podpis na levi spodaj: V. METZ. PINX. Kvaliteta razmeroma dobra in značilna za Metzingerja. Ohranitev povoljna.

Na menzi je oljnata slika na platnu, Pietà. Podpis spodaj na levi: „M. KOŽELJ 1880.“ Velikost 43×64 cm.

Lestenci: V prezbiteriju visita dva steklena lestenca z medenimi obroči, eden večji v ladiji.

Pred velikim oltarjem je kovinska večna luč z angelji nosilci iz srede XIX. stoletja, dve lampi istega časa pred stranskimi oltarji.

Križev pot: Posamezne slike v originalnih okvirjih imajo velikost 62×77 cm. Na 14. postaji je na kamnu pred odprtim grobom napis: „F. S. EQU. A KURZ-THURN-GOLDENSTEIN SALISBURGEN. INV. ET P. MDCCCLII.“ Kvaliteta slaba, čeprav v tehniki in barvi za K. G. značilna, očitvidno v naglici narejeno; deloma že restavriran.

Prižnica se nahaja v prezbitriju na evangeljski strani precej za slavolokom. Čas postanka prva polovica XVIII. stoletja. Steber pod njo moderen. Polihromacija moderna. Na balustradi ima šest po zvitih stebrih deljenih polj; v njih šest na les slikanih oljnatih slik, ki so močno lisaste in otemnele, vsled pogoste neumele prevlake s firnežom. Slike predstavljajo: 1. sv. Hieronim v razgovoru z angelji. Velikost 33×65 cm, ki velja za vse. — 2. Bradat plešast svetnik, ki mu angelj drži knjigo. Eden cerkvenih očetov. — 3. Brezmadežna z vencem zvezd okolu glave, z angelji, pod nogami zemeljska obla, polumesec in kača z jabolkom v gobcu. — 4. Sv. Jožef z lilijo v levi med delavnim orodjem; angelj v oblaku mu deva venec na glavo. — 5. Bradat cerkveni oče s knjigo uprto v desno koleno v razgovoru z angeljem na oblaku, zelo otemnel. — 6. Mladosten cerkveni oče, skoro popolnoma nerazločen. Značaj soroden Metzingerju.

Posamezne slike in kipi:

1. Na steni ob severnem stranskem oltarju ovalna slika na platnu, velikost 51×70 cm. Mati božja do prs; sreda XIX. stoletja.

2. Na isti steni v srednji traveji Krucifiks, stilistični značaj posrečenega samouškega ekspresionizma. Časovni značaj nedoločen.

Zakristija: Pravokoten prostor, pokrit s križnim svodom z ven stoječimi robovi.

Velika dobro ohranjena omara iz trdega lesa s križem na vrhu iz časa postanka zakristije (1706.) Na notranji strani srednjih vrat zapisek s črno barvo:

„ANNO 1706 HAEC SACRISTIA AERE ECCLESIAE S. JOSEPHI SPONSI B. M. V. IN MONTE SALLENBERG FUNDITUS ERECTA. EODEM ANNO HOC CALICUM CONSERVATORIO PROVISA EST.

PAVIMENTUM VERO ECCLESIAE ETC POST ANNO 1711 CONSTRUCTUM FUIT. NOVUM ORGANUM PROCURATUM 1723.

NOVUM PULPITUM EX PRIORI LOCO TRANSLATUM ET AD HUNC LOCUM UBI MODO REPERITUR ACCOMODATUM ANNO 1730.

CRICIFIXUS CRISTUS CUM DUOBUS LATRONIBUS IN COLLICULO COLLOCATUS ANNO 1724. MISSIO APOSTOLICA PER PATRES E SOCIETATE JESU HIC CELEBRATA ANNO 1725.

ALTARE MAIUS NOVITER ERECTUM ANNO 1743, CON-SECRATUM VERO ANNO 1752 16. SEPTEMBRIS A CAROLO MICHAELE COMITE AB ATTEMS ARCHIEPISCOPO PRIMO GORITIENSI.

MISSIO ALTERA CELEBRATA PER P. P. SOC. J. A. 1747."

Istega dela in z enakimi okovi sta v vzhodni steni dve vdeleni omarici.

Ostala oprava je poznejša brez posebne zanimivosti.

V zakristiji stoje trije baročni stoli, eden je lepše izdelan in ima usnjat sedež.

Na južni steni visi slika sv. Miklavža v priprostem črnem okviru. Velikost 57×64 cm. Platno precej poškodovano, spodaj preperelo; zamazana in že popravljena. Sv. Miklavž v polnem ornatu v lahko skicirani pokrajini gleda v svojo levo navzgor k sveti družini. Značaj XVII. stoletja.

Nad vrati v cerkev visi v originalnem intarziranim okviru dobra, ob robih, posebno spodaj precej poškodovana slika zaroke Marijine. Iz druge polovice XVIII. stoletja.

Za eno izmed omar je pet ovalnih slik, ki so visele poprej v cerkvi. Velikost 59×72 cm. Platno. Kvaliteta rokodelska; umazane in preperel firnež, tako da so deloma nerazločne.

1. Trije rablji kronajo Kristusa s trnjem v ječi, ki jo razsvetljuje velika leščerba.

2. Kristusa bičajo.

3. Kristus na oljski gori.

4. Kristus na križu.

5. Kristus pade pod križem.

Čas postanka: prva polovica XIX. stoletja.

Na omarah:

Cinast krožnik iz prve polovice XVIII. stoletja. Zadaj marka rozeta nad njo krona s 5 roglji, okrog napis „G. N. IN LAIBACH“.

Majhna ladjica za kadilo, posrebrena z rokoko okraski, enakega dela kot svečeniki na velikem oltarju. Sreda XVIII. stoletja.

Dve garnituri masivnih bronastih svečnikov. Manjši imajo na nogi napis: „S. JOSEPHI IN SALAH 1714.“

Večji: „SEPULCHRO DOMINI AD S. JOSEPH OFFERT MAX: LEOP: RASP PLEB: STAINEN ANNO 1722“.

Posrebrna kadilnica z vzboklimi rokoko ornamentimi sreda XVIII. stoletja, enakega dela kot ladjica in svečniki na velikem oltarju.

V eni izmed omar 2 sliki na platnu, Srce Jezusovo in Srce Marijino, v okvirih srede XIX. stoletja. Velikost 45×60 cm. Brez signature, značilno, a ne najboljše delo.

V veliki omari:

1. Relikviarij v obliki monštranca, visok 25 cm. Ornamentika druge polovice XVIII. stoletja. Pod steklom relikvija z napisom: „PALL. S. JOSEPH COM“. V nogi zaprta listina, kjer HORATIUS MATTHAEUS NADŠKOF COLOSSENSIS V RIMU 22. MAJA 1780 POTRJUJE RELIKVIJE KRIŽA KRISTUSOVEGA.

2. Relikviarij v podobi križa. Okolica relikvije ima vzbokle rokoko ornamente z vencem iz poznega XVIII. stoletja, isto noga. Visok 25 cm. V nogi listina kjer FRANCISCUS XAVERIUS PASSARI NADŠKOF LARISSENSIS POTRJUJE V RIMU 10. MARCA 1792 RELIKVIJE SV. KRIŽA IN KOSTI APOSTOLOV.

3. Relikviarij v podobi križa z majhnim kovinskim Kristusom. Visok 22 cm. Na koncih križa po en psevdo drag kamen. Kvaliteta zelo ubožna. Na nogi spodaj monogram Marije in „1732 S. JOSEPH“.

4. Kelih. Pozlačen. Visok 22 cm. Venec čaše ima posrebrn rastlinski ornament; vozeli dve angeljski glavici s perutmi in dva obeska sadja in listov. Noga ima vzboklo rastlinsko ornamentiko. V nogi spodaj že močno obrabljen napis: „PETER GIESER VON EHRENHOFEN 1679.“

5. Kelih, pozlačen. Visok 25 cm. Noga ima vzboklo ornamentiko iz cvetov in angeljskih glavic s perutmi. Venec čaše ima iste motive. Karakter. po ornamentiki za drugo polovico XVII. stol.

6. Kelih, pozlačen. Visok 23 cm. Ima moderno gotsko nogo in star rokoko ornamentiran venec okoli čaše.

Mašni plašč s cvetlično in pasno ornamentiko na rmenem dnu, iz okrog leta 1750.

Monštranca, 62 cm visoka. Pod nogo napis: „S. JOSEPH ZU SALENBERG G: SUBEL: F: H. G: PETERLIN: STEIN 1831.“

Okolu lunule venec vinske trte in cvetic; nad njo pod baldahinom, ki ga držita dva angelja, Bog oče; na vrhu Krucifiks. Pod lunulo sv. Duh (golob) in pod njim na knjigi Jagnje božje. Na levi in desni kroga z lunulo po en angelj na oblakih, desni s klasjem, levi

z vinsko trto. Noga je ornamentirana v precej grobo klasicizujočih motivih.

Pod streho na zakristiji:

1. Skupina Marijine zaroke obstoječa iz treh kipov, Marija in svečenik à 180 cm visoka, Jožef 170 cm. Dobra baročna skulptura iz nekako prve polovice XVIII. stoletja. Ta skupina se je nahajala poprej v znamenju na vrhu žalskega hriba, kamor so vodile iz mesta stopnjice. Leta 1869., ko so naredili sedanjo pot, so znamenje podrli, skupina pa je stala veliko let v kapelici božjega groba na pokopališču. Groba novejša polihromacija.

2. Dva zelo dobra lesena baročna kipa, Marija in Janez iz pod križa à 80 cm. Stara lepa polihromacija. Kipa sta močno poškodovana. Nekdaj sta stala pod križem, ki smo ga omenili obešenega na severni steni ladije v cerkvi.

V zvoniku je samo 1 bronast zvon. Spodnji premer 74 cm; teža glasom kronike 210·50 kg. Na obodu se nahajajo reliefi sv. Florijan, Ime Marijino in sv. Janez Nep. in napis: „ALBERT SAMASSA V LJUBLJANI ŠT. 1791 * 1888.“ Zgoraj ornamentalen pas iz rozet in rastlinskih motivov pod njim venec festonov. Pod reliefi prepletajoč se pas, ki oklepa v vsakem drugem polju po eno rozeto. Nad robom napis: „SV. JANEZU NEP., MARIJI IME IN SV. FLORIJANU DAROVAL JANEZ OBLAK DEKAN V KAMNIKU.“

Glasom farne kronike je vojna vzela tri bronaste zvonove leta 1917: 1. velikega s premerom 154 cm, 1896 kg teže, vlit 1871; 2. srednjega, s premerom 125 cl, 1029 kg teže, vlit 1888 in 3. manjšega s premerom 97 cm, 470 kg teže, vlit 1837.

Nad slikanim kazalom zvonikove ure je napis: „1872 MATIJA OBLAK, URAR.“

Kapela božjega groba. (Slika 17.)

Na pokopališču južno od cerkve se nahaja kapela božjega groba, tradicionalnega iz Palestine prinešega tipa. Stala je že leta 1704., ko poroča naddijakon o nji, da so o postu veliki shodi in se notri bere maša (A. Koblar, Drobtinice... Izvestja II. Str. 54). Stavba je orientirana proti vzhodu. Obstojta v tlorisu iz pravokotnika, kateri je na vzhodni strani zaključen s 5 stranicami nepravilnega desetkotnika. Obstojta iz dveh delov, katerih zadnji je na zunaj odlikovan z deseterimi k steni pristavljenimi kamenitimi stebri, katerih prvi na severni strani je v spodnjem delu okrašen z dvema žleboma, v zgornjem pa zarezan po načinu vitih stebrov. Stebri slone na kockastih bazah, ki so močno izpodrezane, kapiteli so precej primitivno prirezani na ogljih v obliki suličastih listov. Stre-

ha je obema deloma skupna in se staka na vse stranice osnovnega mnogokotnika. Nad zadnjim, poligonalno završenim delom se nahaja na šest lesenih stebrih sloneči odprti zvoniček prekrit s čelado orientalske oblike, z jabolkom in zvezdo na vrhu.

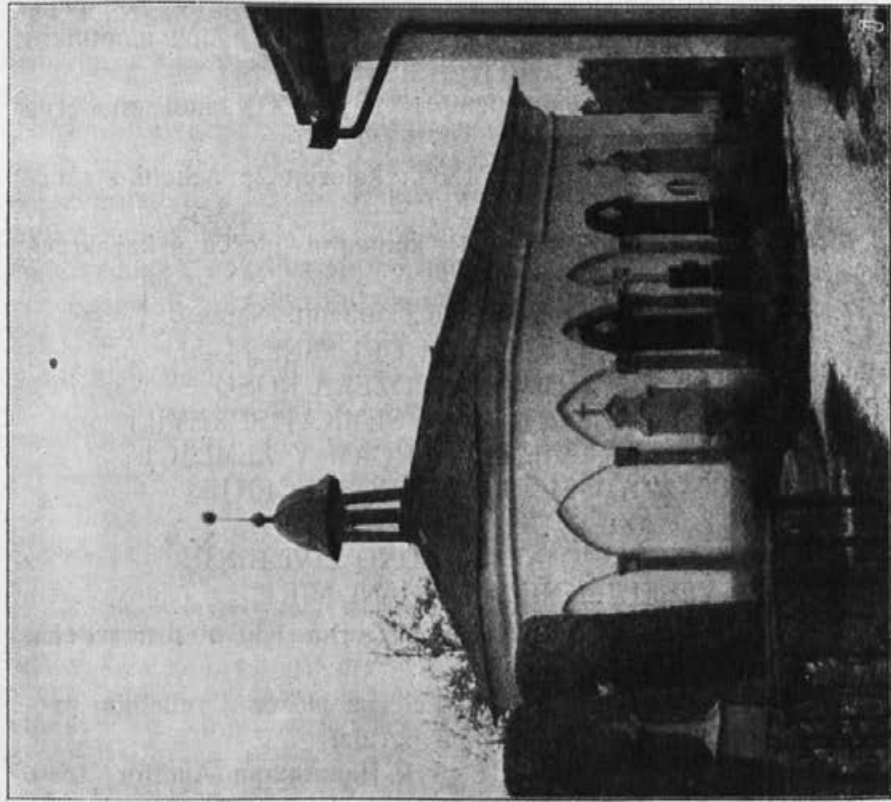
Notranjščina obstoja iz dveh prostorov; prvi je 345 cm dolg in 291 cm širok. Napram naslednjem se zaokrožuje v podobi apsida, skozi katero vodi štirioglat prehod v drugi prostor. Prekrit je z banjastim svodom, nad apsidno s polkupolo, kjer se začne kupola bočiti, se nahaja pravokotno prisekan kamenit zidec, ki tvori obenem vrh prehoda v sosednji prostor. Višina od tal do zidca je 133 cm. V severni steni se nahaja v pravokotni dolbini polkrožno završeno okno, z vertikalnim kamenitim stebrom prizmatične oblike razdeljeno na dva dela. Proti vzhodu od njega je v severo-vzhodni smeri skozi zid položena štirioglata odprtina, ki korespondira z enako v južni steni. Sredi prvega prostora na tleh je pravokoten priprošt kamen. Drugi prostor, 207 cm dolg, 246 cm širok, ima križni svod z robovi, ob južni steni pa menzo, pod katero se nahaja odprtina zaprta z lepo kovano mrežo iz konca XVII. stoletja. Za njo je grob s Kristusovim mrtvim na hrbtu ležečim truplom iz lesa. Novo polihromiran. Nad menzo se nahaja v polkrogu oljnata slika na platno 195×124 cm velika. Če je ni M. Koželj sam naslikal, jo je na vsak način popolnoma preslikal.

Kapela je zmanjšana kopija jeruzalemske kapelice božjega groba, kakršna je ostojala od l. 1555. do 1808. Tej odgovarja notranja razdelitev prostora, kakor tudi zunanja oblika z mnogokotnim zaključkom in stebri s šilastimi loki; tej odgovarja tudi na stebrih sloneča kupola orientalske oblike. Terminus post quem bi bila objava mer in rizb jeruzalemskega božjega groba na Zapadu po P. Bernardinu Amico de Gallipoli l. 1620. Kakor je ugotovil Stegenšek, se letnice datiranih božjih grobov pri nas gibljejo med l. 1653. in 1682.¹ Ker kaže kamniška kapela posebno pristne oblike (pos. ostroločne arkade in mnogokotni zaključek — pozneje preide ta v polkrog, kakor tudi arkade), mislim, da smo ga upravičeni staviti med starejše pri nas blizu sredi XVII. stol.

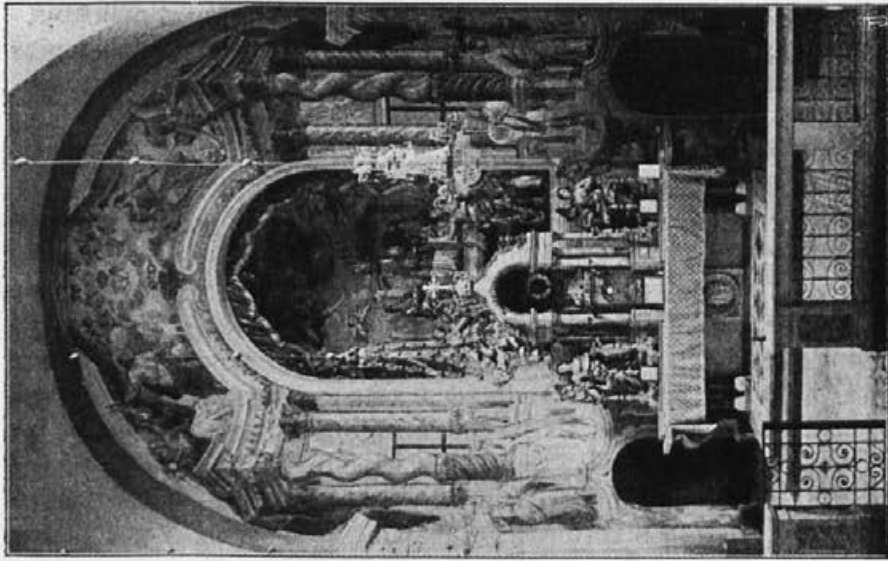
Pokopališče.

Okrog cerkve in opisane kapelice se nahaja od zač. tridesetih let XVIII. stol. dalje pokopališče. Obdano je z zidom, čegar glavni vhod od mestne strani ima obliko trojnega portala, čegar stranska

¹ Prim. o tem. A. Stegenšek, Dekanija gornjegrajska str. 110 do 115 in isti, Zgodovina pobožnosti sv. križevega pota str. 10 sl.

Sl. 17. Kamnik, Žale, Kapela božjega groba.

Sl. 16. Kamnik, Žale, vel. oltar (slikarja iz l. 1730).

dela sta zazidana. Srednji je odprt in prekrit s potlačenim lokom. Postanek je bržkone istočasen s postankom pokopališča. Zunanjo stran, posebno slepa portala je poslikal M. Koželj. Leva slika nam predstavlja alegorijo smrti v duhu Nazarencv. Desna pa obujenje Lazarja. Obe sta že močno izprani.

V ozidju na levo od vhoda je mrtvašnica, v čije slemenu se nahaja slika poslednje sodbe združene z vstajenjem po tradicionalnem načinu. Močno je že izprana in le s težavo je še čitljiv podpis: „M. KOŽELJ SLIKAL 1880.“

Stari, pažnje vredni ali umetniški nagrobni spomeniki:

1. Kameniti spomenik rodbine baronov Codelli.
2. I. N. Kühnel † 1864, moderna gotika, kamen.
3. Alois u. Katharina Kühnel, 1830; na vrhu urna ovita s kačo, ki se sama grize v rep. Pod njo relief: Pokrajina s piramido in odbitim stebrom ter zahajajočim solncem. V pokrajini leži bradat genij smrti, s krili, s koso, ob njem peščena ura. Ob napisu na levi in desni navzdol obrnjene goreče baklje. Pod napisom prekrizane kosti in mrtvaška glava. Na reliefu podpis umetnika: „PHILIPPUS CIPERLA, GORITIENSIS SCULPSIT.“
4. Rodbina Pfaenthal iz 2. pol. XIX. stol., moderna gotika, kamen.
5. Theresia Högl, l. 1830.; železen že nekoliko zane-marjen.
6. Anton Aparnik 1836; kamenita plošča s karakterističnim kaligrafičnim napisom.
7. Lorenc Kapusiz l. 1856., kamenit. Napis:
 „OH NA ENKRAT SO NAM UPI MINILI —
 SMERT TE JE Z BRIDKO POŽELA KOSO,
 NAMEST K ALTARJU SMO SEMKAJ SPREMILI
 DJALI TE Z RANJENIM SERCAM V ZEMLJO!
 MAŠNIKA TAM SI PREJEL POSVEČENJE,
 SAM TE MAZILIL JE VERHNJI PASTIR.
 VŽIVAJ ZA LEPO NEVTRUDNO ŽIVLJENJE
 RAJA VESELJE, NEDRAMLJENI MIR!“
8. Franc Pirh, 1858, kamen. Na vrhu: Kip, ob urni sedeča, žalostno moleča ženska.
9. Franjo Pollak, 1875; železna plošča z reliefnim puttom z obrnjeno bakljo; lepa železna ograja.
10. Emanuel Michalovič, k. k. Hauptmann Auditor, 1886. Kamen, stoječa klasično pojmovana žena skoro naravne velikosti.

11. Nagrobni spomenik rodbine Viditz iz l. 1919. Sedeča žalostno na urno naslonja žena.
12. Anton Dovjak, 1861, kamen v ozidju.
13. Rodbina Gerdav iz 80th let.
14. Ana in Iv. Schwarzbach, železen kovan križ.
15. Spomenik pesnika Antona Medveda iz l. 1910. z marmornatim reliefom kiparja Peruzzija.
16. Rodbina Kezel, grobnica s kipom rimskega vojščka iz sivkastega kamna.
17. Fani in Alois Stadler 1881 in 1890. Domače kleparsko delo iz pločevine.

Kalvarija.

Zgodovina: Dokumentarničnega podatka o postanku kamniške Kalvarije nimamo nobenega. Iz nekaterih momentov stavbinskega in kulturno-zgodovinskega značaja, pa nam je omogočeno izjaviti sledeče: Kalvarija in kapelica božjega groba na Žalah sta v nedvomni idejni zvezi, ni pa podatkov za to, da bi bili nastali istočasno po enotnem zamislu. Verjetno je, da je kapelica bož. groba starejša. Če bi bil zamisel enoten, bi bilo pričakovati, da bi ta stala v bližini Kalvarije.¹ Stavbinsko spada glavni prostor kalvarijske kapele v konec XVII. ali začetek XVIII. stol. Prvotno je obstojal samo štirioglati, s kupolo prekriti glavni del s plitvo apsidno iz treh stranic osmerokotnika. Nad kupolo se je dvigal nalik kupolni laterni nizki zvonček pokrit s streho baročne oblike. To stanje nam kaže slika Kamnika v cerkvi Za Kalom iz l. 1779. Iz te slike je tudi razvidno, da l. 1779. še ni bilo lope pred kapelico, mesto kapelic ob potu od Žal k nji pa so stali samo visoki križi. Pobožnost pota trpljenja, ki se je pri nas razširila v drugi pol. XVII. stol.² in ki je rodila tudi Kalvarijo v Kamniku, je tu očitno začetkom XIX. stol. zopet močno oživela, kajti iz tega časa datirajo razne prezidave, kakor dokazuje letnica 1823. za zakristijskem portalu. Takrat je bila prizidana zakristija, verjetno tudi lopa. Kar se tiče kapelic ob potu, se je neka

¹ Mogoče je tudi, da je postanek Kalvarije v zvezi s prvim misijonom v Kamniku, ki se je vršil l. 1725 na Žalah. Zapisek na vratih omare v zakristiji na Žalah pravi v zvezi z notico o misijonu, da je bila l. 1724 postavljena na hribu Kalvarija podoba Križanega z 2 razbojnikoma. O kapelici ne govori, ne vem pa, če moremo iz tega sklepati, da je takrat še ni bilo. Vsaj stavba sama govori za to, da je najmanj takrat nastala.

² Gl. o tem Avg. Stegenšek, Zgodovina pobožnosti sv. Križevega pota, Ponatis iz Voditelja, Maribor 1912.

nedavno umrla stara žena še spominjala, kedaj so jih postavili. Po njenem pripovedovanju je bilo to okoli leta 1850. Korenito prenovljene so bile zopet leta 1900., ko je sveto leto in par let poprej potresna katastrofa (leta 1895.) pobožnost zopet močno poživila. Sedanje slike v kapelicah in lopi pred kalvarijsko kapelo so delo kamničana M. Koželja. Starejšo slikarijo je danes mogoče konstatirati pod sedanjo, kjer je plast beleža s slikarijo odpadla, v lopi. Kako daleč sega slikarija v prezbitteriju, se danes ne da videti, ker jo po večini zakriva oltarna stena iz srede XIX. stol. Bržkone je poslikan cel prezbitterij kot ozadje za križe. Slikarija je mogoče delo Fr. Jelovška, ki je o priliki zidanja nove farne cerkve na Šutini slikal tudi na Žalah. Križi in oba kipa so po zapisku na Žalah iz leta 1724. Rokopis *Historia conventus Camnicensis* iz sedemdesetih let XVIII. stol., ki se hrani v arhivu franč. samostana v Kamniku, omenja pri cerkvi sv. Jožefa na Žalah: „penes quam in loco adhuc eminentiori constructa est non adeo pridem (torej v 2. pol. XVII. stol.) capella, communiter Mons Calvariae dicta in honorem Christi Crucifixi“, kar se da v splošnem zagovarjati s slogom kapele, kakor tudi s kulturnozgodovinskimi razlogi.

Kamniška Kalvarija nam predstavlja tip pota trpljenja organiziran na podlagi peterih skrivnosti žalostnega rožnega venca; verjetno ne brez zveze z ljubljanskim v Štepanji vasi, ki je bil zasnovan l. 1653.

Legaj: Kalvarja zavzema hrib za pokopališčem na Žalah tako, da vodi romarja iz Kamnika pot skozi pokopališče mimo kapelice božjega groba in potem v hrib mimo 4 kapelic posvečenih 4 delom žalostnega dela rožnega venca k kapelici na vrhu hriba, ki vsebuje na velikem oltarju 3 križe kot Kalvarijo in obenem peti člen žalostnega dela rožnega venca.

Stilistična označba: Prvotno osrednja stavba kvadratnega tlorisa s kupolo na pendantivih in plitvo apsidno iz 3 stranic osmerokotnika, na zunaj navidezna laterna vrhu kupole kot nizek zvonček z baročno streho; sedaj to jedro obdano od prizidav 1. pol. XIX. stol.: lope, zakristije in prostora za njo ob prezbitteriju ter na zvoniku strešica piramidne oblike.

Opis: Celotni kompleks obstoja iz 4 majhnih kapelic enake zidave in velikosti in velike kapele na griču, ki vsebuje Kalvarijo.

Kapeli ce predstavljajo v tlorisu za zunanjščino pravokotnik zaključen zadaj s 3 stranicami osmerokotnika, za notranjščino pa kvadrat s porezanimi ogli, da nastane nepravilen osmerooogelnik, ki je prekrit s plitvo kupolo, v katero preidejo stranice polagoma brez

kakega vmesnega člena. Krite so z opeko. Sprednja stran je odprta. Fasada in notranjščina sta figuralno in ornamentalno poslikani.

1. k a p e l i c a z napisom „Jezus, ki je za nas krvavi pot potil“, vsebuje na stenah slike: Oljska gora, Judov poljub in Jezusovo slovo od apostolov. Spodnji del z napisi je po večini uničen vsled vlage. V kupoli Bog oče.

2. k a p e l i c a z napisom „Jezus, ki je za nas bičan bil“ in slikami: Bičanje, Petrov greh (na desni spodaj v kotu podpis **M K** [zvezano] **9. VIII. 1900.**) in Jezus pred velikim duhovnom. V kupoli 2 jokajoča angelca.

3. k a p e l i c a z napisom „Jezus, ki je za nas s trnjem kronan bil“ in slikami: Kronanje s trnjevim vencem, Jezus pred Pilatom (na levi spodaj na stopnjicah podpis: **M. Koželj, 1900**) in Ecce homo! V kupoli jokajoč in proseč angeljček.

4. k a p e l i c a z napisom „Jezus, ki je za nas težki križ nosil“ in slikami: Jezus sreča žalostno Mater, Jezusa na križ pribijajo (na levi spodaj podpis: **M. Koželj slikal 16. X. 1900**) in Jezusu nalagajo križ. V kupoli 2 žalostna angelca.

Slike so posnete deloma po Führichovem križevem potu in nazarenskem krogu.

Kalvarijska kapela: Orientirana z apsidno več ali manj proti zapadu. Kapela sama, ki z apsidno vred predstavlja prvotno stavbo, obstoja v tlorisu iz pribl. kvadrata, katerega sev. in juž. stranica imata po 480 cm, vsh. in zap. pa po 510 cm. Na zap. strani se priključuje temu kvadratu plitva iz 3 stranic osmerokota obstoječa apsida. Navpično se razvija arhitektura glavnega prostora po 4 v ogle temeljnega kvadrata postavljenih, stopnjičasto kombiniranih pilastrih, ki prehajajo nad stopnjičasto profiliranimi kapiteli v polkrožne loke enake kombinacije, ki se pno nad vsako izmed stranic. Lok napram apsidi tvori ob enem vhodni lok (slavolok) k nji. Med loke so razpeti nad ogli pendantivi, na njih počiva okrogel venčni zidec, nad katerim se boči kupola. Apsida je prekrita s polkupolo.

Glavni prostor je pleskan z umazano rumeno, sivo in belo barvo, razlikujoč arhitektonsko pomembne dele.

Apsida je slikana. Ker jo zakriva oltarjeva stena, se vidi samo slikarija v slavoloku in v polkupoli. V polkupoli jokajoči angelji, v slavoloku znaki trpljenja Gospodovega in rokokoornamentika. Slikarija je iz 1. pol. XVIII. stol., M. Koželj jo je deloma preslikal.

Oprava: Vel. oltar (sl. 18.) obstoja iz lesene menze in tridelne, trem stranicam apsidge prilagojene lesene stene psevdogotskih oblik, črno marmorirane, deloma pozlačene. Menza in stena

iz 2. pol. XIX. stol. Pred vsako stranico stene stoji po en lesen križ s telesi Kristusa in obeh razbojnikov. Telesa so naturalistično belo pobarvana. Pod glavnim križem stojita lesena kipa žalujočih Marije in Janeza, belo pobarvana z zlatimi robovi. Geste so močno pretirane, slog draperije skrajno svojevoljno guban in močno razmetan. Križi in oba kipa predstavljajo dobra dela 1. pol. XVIII. stol.³ Slog je soroden kipom zadnjega oltarja moške strani v franč. cerkvi v Kamniku in križa na stopnjicah v 1. nadstropje samostana; verjetno ista delavnica.

Ostala oprava je brezpomembna.

Med votivnimi slikami vzbuja pozornost ena na evang. steni glavnega prostora, slikana z oljnatimi barvami na platno, predstavlja Ježusa v ječi na neke vrste natezalnici, obešenega z železnim obročem za vrat, in za noge in roke privezanega k stebru. Ob njem na desni klečeč jokajoč angelj; pred njim na levi v oknu angelj v oblaku z napisnim trakom „Na sodnji dan šele razodeto“. Značaj slike: kmečko-primitiven ekspresionizem. Podpis na desni v kotu spodaj: J o ž. R o v t a r 1908. Vlaga uničuje spodnji del.

L e s t e n e c : steklen, vreden popravila. skrajno zanemarjen.

Z a k r i s t i j a je prizidana kapeli na sev. strani in ima vhod iz kapele na epistelski strani in enega od zunaj od vzhoda. Na tem portalu je letnica 1823., leto prizidanja zakristije in bržkone tudi lope.

Oprava brezpomembna.

Izmed paramentov vzbuja pozornost ornat, obstoječ iz plašča, štole, manipeljna in korporala iz zelene svile, broširan, s svileno belo in rujavo ornamentiko iz stiliziranih rastlinskih motivov. (Prim. št. 3 in 4 v popisu mašne obleke na Šutini.)

Na plašču je na podšivku napis: S. JOSEPH IN SALENBERG OFFERT M. RASP PLEBANUS CIVITATIS STAIN 1731. Napis se ponavlja na korporalu, štoli in manipeljnu v kombinaciji z Raspovim monogramom, ki veže MR nalik Marijinemu monogramu in podenj položanima prekrižanima mrtvaškima kostema.

Za zakristijo ob apsidi je še mal istočasen prizidek, ki vsebuje stopnjice na podstrešje in k zvoniku.

Pod streho se nahaja prav dober lesen polihromiran kip klečeče nune s sklenjenima rokama. Močno črviv.

Kred cerkvi na vsh. strani je terasa obdana z nizkim ozidjem in stopnjicami vodečimi po bregu navzdol do pota, ki pride od kapele. Neposredno pred vhodom je na ti terasi na steno oprta in

³ Zapisek na Žalah navaja za nje letn. 1724.

na 2 štirioglatih pilastrih sloneča lopa z ravnim stropom in streho iz opeke.

Stena fasade v lopi ima na levi ob vhodu sliko Jezusa snetega s križa; na desni podpis: M. K.(oželj) 1902. Na desni od vhoda Polaganje v grob; na desni podpis: M. KOŽELJ 1902.

Na stropu sta naslikana 2 angelja na oblakih, ki molita glorio s krvavečim s trnjevim vencem ovitim srcem in stigmatiziranimi rokami in nogami. V oglih simboli evangelistov. Kjer je slikarija okružena, se vidi starejša slikarija.

Stopnice, ki vodijo navzdol s terase, so pokrite s pultno streho iz opeke, slonečo na 4 lesenih in 2 zidanih stebrih.

Zunanjščina cerkve je brez arhitektonskih zanimivosti in polbeljena.

Streha nad kupolo glavnega prostora ima štiristransko piramidno obliko, na katere vrhu se dviguje šesteroogelni zvoniček s piramidno pločevinasto streho. Vsa streha kapele in zakristije je pokrita z opeko.

Sl. 19. Kamnik, frančiškanski samostan od zapada.

Frančiškanski samostan.

Zgodovina: Samostan (sl. 19.): Ustanovitev dovoljena l. 1493. po rimskem cesarju Frideriku III. (potrjen prepis listine v arhivu franč. samost.); meščanom se dovoljuje ker nimajo v mestu

nobene božje službe in je pot na Šutino radi vojne ali turške nevarnosti nesigurna, da sezidajo pri kapeli sv. Jakoba v mestu frančiškanski samostan („St. Franciscen orden der Observanz“). Da ne more biti govora o kakem že prej obstoječem franč. samostanu v Kamniku, je razvidno iz prošnje meščanov in sodnika kamniškega na oglejskega patriarha dne 21. avgusta 1494. (ko so imeli že citirano cesarjevo dovoljenje), da bi smeli sezidati **nov samostan** pri cerkvi sv. Jakoba, ki jo je v ta namen podaril župnik Jurij Hertenfesler. (A. Koblar, Drobthinice iz furl. arhivov, Izvestja, II. str. 48.) Po poročilu Valvasorjevem se je nahajala na nekem oknu samostana letnica 1495 (Ehre... VIII. knj. str. 810.), iz tega in iz prejšnjih poročil smemo sklepati na sezidavo prvotnega samostana v tem letu. Radi neprilik, v katere je postavila samostan razširitev protestantizma na Kranjskem, so sklenili očetje avstrijske franč. provincije na sestanku v Sv. Hipolitu 5. maja 1536. „ut quaedam loca in Carniolia, in quibus Patres ob haereticis cum magna saevitia tractantur nec ob slavicae linguae ignorantiam eleemosynam debite colligere possunt in nomine Domini deserantur“ in dalje: „Locus in Stein eo quod Fratres longo tempore ab haereticis vexentur, maximam angustiam et pressuram ac vitae necessarium penuriam patiantur cum Regio etiam consensu deseratur“. (Cit. po Historia conventus camnicensis v arhivu franč. samostana. Cap. 2. § 2. I.) Odlok Ferdinanda I. z dne 16. nov 1538. razpušča na prošnjo bratov kamniški samostan, odlok 11. sept. 1539. pa prestavlja na prošnjo sodnika in svéta kamniškega mesta, ker se v samostanu ne nahaja nobena redovna oseba več in ker je po zimi in nemirnih časih obisk cerkve na Šutini težaven, „die ermelte Pfarrkirchen sambt der Schuel und Spital“ v nekdanj samostansko poslopje. Z odlokom dne 3. maja 1627 je Ferdinand II. zopet izročil samostansko poslopje frančiškanom („strictioris observantiae“) in obenem zapovedal meščanom, naj prestavijo šolo in špital na drugo bolj pripravno mesto. Ker se fara ne omenja, se je očitno že prej preselila. Samostan je bil takoj podvržen večjim popravilom in prezidavam, kajti l. 1632. čitamo v odloku provincialnega zbora v Ljubljani: „ad Conventum Camnicensem in aedificatione existentem...“ Koncem XVII. stoletja pa se je našel samostanu dobrotnik v osebi Jakoba Schell von Schellenburga, ki je dobil pozneje častni naslov ustanovnika (1703). V tozadevni listini z dne 16. jul. 1703 se pravi, da je bil po njegovi zaslugi samostan in cerkev „von Grundt auf“ na novo sezidan. Sedanje stanje stavb, ki ne vsebujejo razen okvira vrat v vrtnem ozidju proti Grabnu in

okvira vrat v zidu napram dvorišču Podrekarjeve hiše, ki je last provincije, ničesar, kar bi spominjalo na stavbno dobo pred Schellenburgom, dokazuje, da je obnovitev morala biti res temeljita, čeprav ne ravno dobesedno „von Grundt auf“. Skleпам to iz teksta pogodbe med mestom in samostanom 11. jan. 1730 v zadevi hiš, ki so ob prenovitvi pripadle samostanu, kjer se pravi, da so se frančiškani odločili „ihr gänzlich ruinirtes altes Closter und die Kirchen... von Grund zu **überbauen**.“ Verjetno je, da je bilo staro zidovje in temelji vsaj deloma porabljeno. Začeli so zidati novo, v bistvu še sedaj obstoječo stavbo l. 1695., delo je moralo biti v l. 1703., ko je shod definatorjev v Ljubljani sklepal o častnem naslovu za ustanovnika, v glavnem že dokončano. Na novo je bila sezidana cerkev, samostan prezidan in povečan, vrt povečan in poleg samostana iz dveh med glavnim trgom in samostanom ob Frančiškanski ulici ležečih hiš sezidana suknarna oziroma sedaj t. zv. Podrekarjeva hiša. V zgoraj citiranem rokopisu *Historia Conventus Camnicensis* cap. III. § 2. VI. je naveden tekst pogodbe med samostanom in mestom iz l. 1730. Tu izvemo, da je bilo za povečavo samostana, vrta in cerkve žrtvovanih več meščanskih hiš, kar nam samo že zadostno osvetljuje obsežnost akcije. Velika hiša grofa Auersperga na glavnem trgu, ki jo omenja tudi Valvasor, je bila podrta in material porabljen pri stavbi samostana. Dve Wutalitschevi hiši, ki sta ležali ob glavnem trgu in segali v Frančiškansko ulico, sta bili prezidani za suknarijo. Mestna ulica, ki je šla med hišo Jakoba Zerrerja in Gregorja Cirkovitz-a ter segala za omenjeni Wutalitschevi hiši, je bila po novi stavbi zaprta. Razen teh je bila žrtvovana povečavi cerkve („zu gelegsamer Erbauung der Kürchen abgetragen“) hiša Lorenca Sharner-ja „am Eck der Kirchen“, za povečavo samostanskega vrta pa hiša Mihaela Kushinar-ja „ausser der Stadt (alwo derzeit das kleine Törlein von den klösterlichen Garten zu sehen ist),“ rokopis *Historia conventus...* izpopolnjuje podatek v toliko, da so mišljena vrata proti Žalam. Rokopis govori še o eni Auerspergovi hiši na mestu suknarne; ker tudi pogodba navaja skupno število 6 hiš, in izrecno navaja, da sta bili Wutalitschevi hiši izpremenjeni v suknarno, je mogoče, da je ta zavzela kar 3 deloma na trg deloma v Frančiškansko ulico segajoče hiše. Rokopis nam je v cap. III. § 2., VII. ohranil popis samostana kakoršen je bil v sredi XVIII. stol., ki se glasi: „Conventus unicum ab oriente ad occidentem in duas contaginationes distinctum habet tractum. Inferius sunt officinae necessariae; ambitus medius, sicut et plurimae cellae, est fornice munitus in quo ex utraque parte praeter Bibliothecam....

sunt cellae 13 pro Religiosorum habitatione. In superiori ambitu sunt cellae 16. In hac superiori contaginatione est Ecclesiae conjunctus alius separatus tractus, in quo sunt 5 cellae pro totidem Novitiis (est quippe hic Conventus pro Novitiatu destinatus) hinc sunt cellae universim 34. Quae si addas Arcularium et Pharmacopaeam, efficient cellas 36. In Pannificina, a Conventu quidem separata, intra clausuram tamen ejusdem comprehensa sunt praeter Conservatoria et Laboratorium tria cubacula, quae famuli cum uno Laico Pannifice occupant, relicto unico cubiculo vacuo proInspectore Pannificinae."

L. 1804. 24. junija je izbruhnil na Grabnu požar, ki je dosegel tudi samostan, vendar so ga rešili popolnega uničenja. Uničena je bila v glavnem streha cerkve in samostana, (vloga 20. decembra 1821 na k. k. Landesgubernium), začelo je goretiti tudi že v refektoriju (gl. Diarium qualibet die occurrentium neo-errectum a. 1752 pod 24. jun. 1804 v arhivu samostana).

Kakor je razvidno iz vlog na vlado (n. pr. 6. jan. 1831), je samostan trpel tudi ob francoskih vojnah, s pomočjo gubernija je bil s cerkvijo vred zopet popravljen leta 1818., l. 1822. je dobil mesto skodel streho iz opeke (vloga 20. dec. 1821 povdarja, da je v Kamniku izdelovalec opeke). Od tega časa do danes je samostan obdržal v bistvu sedanjo obliko.

Cerkev: Cerkev sv. Jakoba „oppidi Stain cum suis altaribus“ je bila posvečena 8. sept. 1492, kakor izpričuje z listino Jacobus Valeressus Episc. Iustinopolitanus in Patriarchatu Aquileiensi sede vacante gubernator generalis. Valvasor (Ehre... VIII. Str. 810) poroča, da je imela na svodu letnico 1474, kar bi utegnilo pomeniti leto pričetka zidanja. Da je obstojala pred samostanom, dokazuje notica, priobčena po Koblarju (Drobtinice... v Izvestja... II. str. 48), da je župnik Jurij Hertenfesler podaril cerkev sv. Jakoba bodočemu samostanu, kakor tudi citirana listina cesarja Friderika, ki dovoljuje sezidanje samostana pri kapeli sv. Jakoba.

Prvotna cerkev je obstojala do l. 1695. O njeni usodi in sliki imamo prav malo podatkov. Šele iz časa proti koncu njenega obstoja se nam je ohranila o njej edina slika in dva drug od drugega odvisna popisa. Sliko imamo pri Valvasorju Ehre... XI. str. 542 in isti, Topographia ducatus Carnioliae modernae, list 250 na sliki pogleda na Kamnik. Kakor shematična je ta slika, nam vseeno pové par važnih reči: Stara cerkev je bila orientirana proti vzhodu, kar se sklada tudi s podatki prepira med frančiškani in mestom radi kanala izpod nove cerkve, o katerem bomo še govorili. Prezbiterij

je bil približno tam, kjer je sedanji vhod, vhod od zapadne strani. Prezbitერიj s svojo streho je bil nekoliko nižji od ladije in je imel na strehi zvoniček t. zv. Dachreiter. Zvonik, o katerem poroča Historia..., da je bil 1676 povišan nad streho, da bi se zvonovi bolje čuli v mestu, je stal na severni strani ob prezbitერიju.

V rokopisni zbirki podatkov o mestu in samostanu pod naslovom „Relatio notabilium Conventus Comnicensis data Illustro Domino Baroni Ioanni Waikiardo Valvasor die 27. augusti 1684“ piše neznan avtor tudi o napisih, ki jih pa on očitno ni znal raztolmačiti. („Tandem in ecclesia fratrum Minorum regularis observantiae sancti Francisci reperiuntur antiquae scripturae tam in pariete quam in fornice et monumentis, quae visenti et experto vetustarum scripturarum clarius patebunt.“ — V arhivu frančiškanskega samostana v Kamniku). Dalje piše isti anonimus, da je imela cerkev sedem oltarjev, navaja pa jih samo 6: 1. S. Jacobi Ap., 2. SS. Trinitatis, 3. S. Francisci patris nostri, 4. S. Antonii patauini, 5. S. Floriani Mart., 6. S. Valentini. Mogoče je za sedmega štel oltar v kapeli sv. Ane „in Craizgang“, na katere svodu je bil viden grb Hohenwartov. Verjetno je imela cerkev takrat še gotske oblike, za kar govori tudi slika pri Valvasorju, dalje tudi za avtorja nečitljivi napisi v nji; tudi pri kapelici sv. Ane smemo mogoče iz grba na svodu (sklepnik?) sklepati, da je bila gotska. Tedanji samostan je bil dalje očitno osredotočen po srednjeveškem načinu okolu osrednjega z odprtimi arkadnimi hodniki obdanega dvorišča, na kar dovoljuje sklepati izraz „Craizgang“.

Več nam pač o starem samostanu in cerkvi ni mogoče domnevati. Valvasor navaja samo 6 oltarjev, ki so isti, kakor jih omenja citirani rokopis, samo, da je oltar sv. Frančiška postavil na šesto mesto, ostale pa navaja v istem redu.

Po poročilu rokopisa Historia... so začeli novo cerkev zidati 18. aprila 1695. Verjetno je, da je bila cerkev s samostanom vred l. 1703., ko je dobil Jakob v. Schellenburg naslov ustanovitelja, vsaj v surovem postavljen. Oprema cerkve pa se je vlekla daleč v XVIII. stol., kar se razvidi iz njenega značaja in iz dejstva, da je bila posvečena z vsemi oltarji vred šele l. 1730. po ljublj. knezoškofu Feliksu Sigism. grofu Schrattenbach. Očitno z ozirom na lego napram središču mesta in lažjemu dohodu je bila orientacija prezbitერიja obrnjena v nasprotju z običajem in tudi prejšnjo cerkvijo proti zapadu. Zvonik je ostal tudi sedaj na sev. strani ob prezbitერიju. Nova cerkev je imela sedem oltarjev, vsaj v tretji četrtini XVIII. stol., ko je nastala Historia...: 1. Veliki posvečen sv. Jakobu apostolu,

pod menzo so se nahajale v posebni skrinjici relikvije sv. Primoža in Feliciana; na epist. strani: 2. Sv. Križa oz. žalostne Matere božje; 3. Karmelske Matere božje; 4. sv. Barbare; na evang. strani: 5. sv. Hijacinte de Mariscotis, čije slika pa je bila nekaj let pred postankom rokopisa odstranjena in nadomeščena s sliko Imena Jezusovega, ki mu je bil oltar prvotno posvečen; rokopis pristavlja: „Haeć ara nunc ob statuam in ea collocatam communiter appellatur ara S. Annae“; 6. sv. Antona Padovanskega in 7. sv. Valentina. Rokopis pripoveduje, da so bili vsi ti oltarji posvečeni skupno s cerkvijo l. 1730. in da so delo domačih bratov lajikov. „Informatio de Conventu Camnicensi“ v arhivu, ki črpa očitno iz našega rokopisa, izpopolni, očitno po tradiciji to poročilo v toliko, da pravi, da sta jih napravila dva brata lajika „nostrae provinciae“. Po slogu je res verjetno, da so kipi zadnjih štirih oltarjev, ki so se ohranili, delo iste delavnice, vendar jih je stilistično težko datirati pred l. 1730., ker se pa sklada z datiranjem pred to leto tudi zapisek na Žalah o križih in kipih na Kalvariji, ki so stilistično zelo sorodni, moramo verjeti.

Skupno s cerkvijo sta bili postavljeni pod prezbiterijem 2 kriпти za pokopavanje bratov in razen teh l. 1732. še dve za svetne. Ker se je voda stekala k imenovanim kriptom in povzročala silno vlago v cerkvi (tozadevno poročilo iz l. 1751. pravi, da oltarji in ornamenti gnijejo — arhiv), je bilo treba napraviti kanal, ki bi mokroto odvajal. Vsled tega kanala je nastal spor med samostanom in mestom, ki ga je vlada l. 1752. rešila v prilog samostanu. Iz korespondence o ti zadevi je zanimivo mesto: „Die jetzige Kirchen... wurde von Fundament neu aufgerichtet und das Sanctuarium, alwo anjetzo unser Begräbniß unter den Berg versetzt. Folglich in einen wässerigen Orth, vorhin aber das Sanctuarium der alten Kirchen auf einen ableithigen Orth nehmlich wo anjetzo das Thor und der Eingang in die Kirchen ist, gestanden seye...“ Protokol o izvršitvi tega kanala iz l. 1753. navaja, da so potrebno kamene vzeli iz razvaline starega gradu.⁴

Leta 1753. je bila cerkev tlakovana s kamnom. Delo je prevzel Georgius Meschan, parrochianus Monspurgensis subditus ill. Baronis de Janesitz domini in Habach. Kamen so vzeli iz kamnoloma v „Mali Vaschini in fundo cuiusdam Thomae Schlapar rustici“; iz istega kamna je bil narejen tlak farne cerkve v Mengšu.

⁴ „Die Steine welche für den ganzen Kanal auszumauern von den alten Schlosse (vulgo Bergantou Grad) sind nach dem Berge und in den Neulerfluß bey der Brücke (wo man nach Münkendorf fährt) geworfen worden und in die Stadt geführt.“ Arhiv franč. samostana v K.

L. 1804. je pogorela cerkvena streha. Pokrili so jo nanovo s škodljami in to streho vzdrževali do l. 1822., ko so jo pokrili z opeko iz kamniške opekarne.

L. 1818. so se izvršile z vladno podporo obširnejše poprave v zvoniku (novi podi, nova streha), cerkvi in samostanu.

V letih 1890. do 1892. je dobila cerkev in njena oprava v glavnem lice, kakor ga kaže dandanes. Postavljena je bila nova fasada; oltarje je prenovil kamniški podobar Franjo Osolé, kip sv. Jakoba v vel. oltarju je napravil kamniški podobar Fr. Tončič, slikarijo v cerkvi in na fasadi sta izvršila Simon Ogrin in Jebačin.

Leg: Samostan s cerkvijo in vrtom leži na zapadni periferiji mesta pod hribom, ki se vleče od Žal proti smodnišnici v sev. smeri in proti zap. omejuje dolino Bistrice. Cerkev leži od vsh. proti zapadu na južnem koncu kompleksa, očitvidno namenoma tako postavljena z ozirom na glavni dohod iz mesta, ki ga tvori naravnost na fasado Frančiškanska ulica. V črti cerkvene fasade se priključuje cerkvi v smeri od juga proti severu samostansko poslopje. Gospodarska poslopja se nahajajo za samostanom in cerkvijo na obširnem vrtu. Ves kompleks z vrtom vred je ograjen z zidom.

Stilistična označba: Samostansko poslopje je utilitarna stavba brez umetniških aspiracij.

Cerkev je po svoji koncepciji karakteristična baročna cerkvena dvorana, podobna v tem oziru šutinski, obstoječa iz pravokotnega z banjastim svodom prekritega glavnega prostora, ki ga spremljajo na sev. in jugu plitve kapelice z oltarji. Na zap. se temu prostoru priključuje za eno stopnjico dvignjeni ravno zaključeni prezbiterij, nekoliko ožji od ladije, prekrit s plitvo, od vseh oglov polagoma izpeljano kupolo. Oprava cele cerkve je v glavnem baročna z dobrimi kipi na stranskih oltarjih, vendar močno modernizirana. Fasada je novo delo konca XIX. stol., tako da prvotno koncepcijo povsod pokriva moderna, ne vselej prikladna obleka.

Opis: **Zunanjščina:** Neposredno dostopna je samo fasada. Nezazidana samo južna stena ladije in prezbiterija. Na zap. je v višini cerkve prizidana zakristija in oratorij nad njo; vsa sev. stran je zazidana s samostanom in ob cerkvi vodečimi hodniki in oratoriji v dvonadstropni višini. Razen fasade je zunanjščina preprosto pobeljena. Streha enotna za vse prostore iz opeke.

Fasada je bila sezidana začetkom devetdesetih let XIX. stol. po zid. mojstru Francu Tavčarju iz Lok pri Mengšu. Po 4 rudeče pobarvanih pilastrih je razdeljena v 3 polja odpovedno notranji razdelitvi na ladijo spremljano z dvema ozkima pasoma kapelic. Pi-

lastri nosijo širok profiliran zidec, nad katerim se zoži atika k trioglatemu slemenu. Portal je samo eden, kamenit, z letnico 1822, to se pravi restavracije po požaru 1804. in po francoskih vojnah. Nad njim je slika kronanja Marije (M. Koželj): V dolbinah stranskih kril sta od ene roke naslikana sv. Frančišek As. in sv. Klara. V atiki je slika sv. Rešnje telo moljeno po 2 angeljih. V tonu zidu prevladuje v spodnjem delu umazan roza, zgoraj rumen in siv ton; skupnost kričiča.

K o r n a so vsa nova in sicer za kor v fasadi, za ladijo samo v južni steni v vsaki kapelici eno, za prezbiterij eno od juga.

Notranjščina: Ladija: enoten pravokoten prostor dolg 17·84 m, širok 9·45 m. Na severu in jugu ga spremlja, v tlorisu zavzemajoč vlogo stranskih ladij, vrsta 3 kapelic, ki jih tvorijo 3·25 m globoke pravokotno na okvirne stene postavljene pregradne stene, končujoč se napram ladiji z dvojnimi pilastri slonečimi na 168 cm visokem podstavku. Svod ladije je banjast. Istotako svod kapelic; od zap. in vshoda so vanj vrezane kapice. Banja ladije ima kapice od strani vsake kapelice. Nad kapiteli dvojnih pilastrov pregradnih sten se nahajajo deli profiliranega arhitrava, nad katerim se pno preko banje svoda dvojni loki. Napram ladiji se odpirajo kapelice v polkrožnih lokih z močnim zaključnim kamnom.

K o r se nahaja ob vshodni steni cerkve in tvori obokan na 4 stebrih sloneč v ladijo do širine prve kapelice segajoč nos. Sedanji zidani kor datira iz dvajsetih let XIX. stol. Popreje je bil lesen. Iz nedatiranega poročila iz l. 1826. je razvidno, da je l. 1825. o priliki vizitacije opozoril škof na slabo stanje kora. Samostanu priporoča naj napravi zidan obokan kor. Tudi takratni kor ni bil več prvoten. Rokopis Diarium . . . nam poroča namreč k maju l. 1757., da je bil med drugimi deli preteklega in tekočega leta postavljen tudi nov kor. („Chorus ad portam ecclesiae noviter erectus constans circiter 100 fl.“)

Sedanje orglje je postavil l. 1877. Franc Goršič iz Ljubljane; stare orglje pa so bile prodane farni cerkvi v Čemšeniku (imele so 18 spremenov in Fis-harmoniko).

Prezbiterij, ki ga deli od ladije mogočen 5·22 m širok slavolok, ima pravokoten tloris in je na zapadu ravno zaključen. Dolg je 11·09 m, širok 7·15 m. Arhitektonska razčlenitev sten odgovarja oni ladije, prekrit pa je s plitvo, od vseh oglov polagoma brez vmesnih členov izpeljano kupolo.

Sedanji tlak je iz l. 1890.

Polihromacija in slikarija prostora: Podstavek črn, kapelice umazano zelene, kor in stene prezbiterja umazano zelene, svod rumen z ornamentalnimi pasovi. Pilastrini in loki beli z rudečim prosvetom, kapice v kapelicah sinje. V prezbiteriju sta naslikana papeški in frančiškanski grb; na slavoloku apoteoza sv. Frančiška, na balustradi kora igrajoči angelji, ob njih na levi eden sedeč z notami, na desni eden pa z odprto knjigo z napisom: „EXSTRUCTA 1493 REPARATA 1703 & 1804. RENOVATA 1890“. Po tem, kar smo povedali v zgodovinskem uvodu, je točnost teh letnic le približna. Slikarijo sta izvršila Jebačin in Simon Ogrin (tudi Božji grob) vendar iz računov ni razvidno, kaj je delal eden, kaj drugi.

Oprava: Klopi, spovednice, svetilke in lestenci, obhajilna miza in križev pot so iz novejšje dobe; vse umetniško brezpomembno.

Prižnica iz lesa, dobro delo srede XVIII. stoletja. Prenovljena, svetlo polihromirana. Na strehi kip stoječega Mojzesa s tablamii desetih zapovedi; na balustradi spredaj relief Mozes, ki je prevzel na gori Sinaj table in ga pravkar obvešča sel o malikovanju Izraelcev. Na sedanje mesto prestavljena je bila l. 1890.

Oltarji: Veliki, lesen, moderno polihromiran in močno predelan po kamniškem podobarju Francu Osolétu l. 1890. Pogodba vsebuje novo marmoriranje, popravila v lesu, kar se pravi dostavitev in predelavo gotovih delov, kaneliranje 2 sprednjih stebrov, polihromiranje in popravo kipov sv. Primoža in Feliciana. Pri teh 2 je bila podaljšana obleka in povišan podstavek. Nov kip sv. Jakoba je napravil Franc Tončič. Skupina sv. Trojice je med vsem še najbolj ohranila prvotni značaj l. pol. XVIII. stol. Oltar obstoja iz visokega podstavka, na katerem se dviga na lik triumfalnemu loku komponirana arhitektura stebrov in zidcev, nad njimi pa ožja na vrhu zaokrožena atika s skupino sv. Trojice. Ob stebrih na podstavku kipa sv. Primoža in Feliciana, na zidcih 2 angelja in 2 manjša na vrhu atike ob križu. V osrednji dolbini kip sv. Jakoba, ki ga ob navadnih dneh zakriva slika sv. Jakoba. V pokrajini spremlja angelj Jakoba oblečenega kot romarja in zaupno gledajočega k nebu, kjer mu angelj v oblakih z angeljskimi glavicami prinaša venec in palmo mučeništva. V ozadju na desni se vidi scena s klečečim človekom, ki mu rabelj seka glavo, na levi pa sedi na kamnu z napisom: EGARTNER PINXIT 1843, angelj držeč romarsko palico, za njim pa stoji drug, ki ga opozarja na Jakoba. Menza je moderna in je spredaj odprta, da se vidi tam shranjena skrinjica z relikvijami sv. Primoža in Feliciana. Tabernakelj, ob katerem klečita dva moderna keruba, je iz rumene kovine, na podstavku spredaj je napis: A. 1886

ALOIS PETERLIN. Nad njim je lesen na stebrih sloneč pozlačen baldahin v obliki kupole.

Stranski oltarji: Od oprave iz XVIII. stol. so ohranjeni samo 4 zadnji oltarji, sprednja 2 (Lurške Matere božje in sv. Križa) sta nova. Kipi starih oltarjev so očitno delo iste delavnice, tradicija trdi, da sta jih naredila dva brata lajika. Stilistični značaj kipov je skrajno vihravo dekorativno drapiran barok, z istotako skrajno ekspresivno čuvstveno pretiranimi gibi in stojami. Tem sorodna dela predstavlja krucifiks v samostanskem stopnjišču, ostanki oltarja v meniškem oratoriju nad zakristijo, deli istega oltarja (pos. Janez, Marija in sv. Ana) v deželni muzeju v Ljubljani in krucifiks in kipa sv. Janeza in Marije na Kalvariji v Kamniku.

Vsi oltarji so moderno, deloma neprimerno polihromirani in občutno prenovljeni. Iz pogodbe s Fr. Osolétom je razvidno, da je on prenovil oltar sv. Križa (ki več ne obstoja), sv. Antona in škapulirske Matere božje.

Glasom poročila rokopisa Historia... in drugih očitno na nji temelječih zapiskov so bili oltarji l. 1730. skupno s cerkvijo posvečeni. Zgoraj omenjeni zapisek o kalvarijskih kipih nas tudi sili k datiranju pred l. 1730., čeprav se nam na prvi pogled njihov slog zdi mlajši, bližje sredi XVIII. stol. odgovarjajoč. Deli oltarja na meniškem koru (sv. Frančišek na oblakih in sv. Ana, ki je zdaj v muzeju) kažejo tudi stilistično na dobo, ki jo zahtevajo viri. Verjetno je, da prvotni oltarji niso neizpremenjeni doživeli zadnje restavracije v devetdesetih letih XIX. stol., kajti že v korespondenci radi kanala zač. petdesetih let XVIII. stol. toži predstojništvo, da vsled vlage gnijejo oltarji in ornamenti.

Na epistelski strani počenši od slavoloka:

1. oltar je modern, kamenit. Vsebuje 2 kipa iz gipsaste mase, sv. Ludovika in sv. Elizabeto, v glavni duplini lesen polihromiran relief Kristus na križu se prikaže sv. Frančišku in ga objame z desnico. Podpis spodaj na desni: I. P.(engov) 1909. Relief Srce Jezusovo iz lesa na menzi je tudi Pengovo delo. Na levi stranici menze je napis: „POSTAVLJEN OB SEDEMSTOLETNICI REDA SV. FRANČIŠKA Z DAROVI TRETJEGA REDA IN DRUGIH DOBROTNIKOV POD VODSTVOM P. ANANIJA VRAČKO 1909.“

2. oltar lesen, pozen barok. V glavni dolbini oblečena sedeča škapulirska Mati božja z detetom pod pozlačenim rokoko baldahinom. Ob straneh po en lesen, temnorjavo pobarvan kip, sv. Klara in sv. Terezija(?). V atiki sv. Katarina sedeča na oblakih s palmo in kolesom.

Na menzi slika sv. Marije Magdalene, platno, olje, 73×87 cm, sv. M. do pasa, s knjigo, v desni posodo za mazila in križem pred seboj, gleda z objokanimi očmi k nebu. V ozadju drevje. — Pendant k sliki sv. Antona Pušč., ki je signirana. Po načinu in v zvezi s signirano M. L a n g u s. — Spodnji del močno poškodovan.

3. oltar, lesen, pozen barok. Ob straneh lesena polihromirana kipa sv. Marjete z zmajem (sl. 20) in sv. Apolonije z zobom v kleščah, oba imata silno razgubano obleko. Na atiki klečeča sv. Lucija in 2 angelja. Antependij ima lesen relief: Češčenje imena Marije.

V glavni dolbini slika sv. Barbare, platno, olje; sv. B. v oblakih s kelihom, od angeljev obdana, spodaj na levi smrt pravičnega z obhajajočim duhovnom, jokajočo ženo in ministrantom, na desni obglavljenje sv. B. z rabljem in poganom, ki kaže na steber z malikom, po Kremser-Schmidtu v Velesovem. Spodnji del močno Layerjevski (posebno ikonografično), zgornji zelo epigonski. Mogoče Goetzl.

Na menzi slika sv. Hiacinta Mariscotis, platno, olje; sv. H. do pasa s križem in molkom v rokah, na mizi pred njo knjiga in pas, (očividno posneto po sliki sv. H. Mencingerja, sedaj v hodniku cerkvi). Po stilist. načinu M. L a n g u s. — V spodnjem delu odpada barva.

Na evangeljski strani od kora počenši:

1. oltar, lesen, pozen barok. Antependij ima relief češčenja imena Jezusovega. Ob straneh glavne dupline lesena polihromirana kipa sv. Florijana in sv. Jurija (sl. 21). Na vrhu klečeči sv. Janez N.

V glavni dolbini slika sv. Valentina, platno, olje; sv. V. v ornamentu zdravi bolnike. En bolnik in sv. V. dobra realistična obraza, ženske idealizirane. Po stilist. načinu Štefan Šubic.

Na menzi v lepem kovinskem okviru 2. pol. XIX. stol. kopija Matere božje, na Brezjah, platno, olje. Po stilističnem načinu S t r o j. — Barva se deloma lušči.

2. oltar, lesen, pozen barok. Pendant k 2. na epist. strani. Ob straneh lesena polihromirana kipa sv. Bernardin Sienski in sv. Peter Alkantarski; v atiki sv. Frančišek sedeč na oblakih s križem v roki, na volutah dva angelja.

V glavni votlini slika sv. Antona Padov., platno, olje. Sv. Antonu se prikazuje Mati božja z detetom in mu podaja lilijo. Spredaj vaza s cveticami in odprta knjiga. Podpis na levi spodaj v kotu AR (združen, nad monogramom križec) 1884 (P. A l e k s a n d e r R o b l e k.)

Na menzi slika sv. Antona Pušč., platno, olje. Sv. A. do pasa s knjigo in rožnim vencem, pred njim križ, okoli skalovita pokrajina. Signatura na desni v kotu, deloma zakrita z okvirjem: M. Langus. — Predstavlja skoro dosloven vendar v zrcalnem smislu obrnjen duplikat Langusove slika sv. Antona Pušč. (Izpremembe v ozadju, tehnika kamniške je bolj izlizana) na zgodovinski razstavi sloven. slikarstva, katalog št. 39 v oddelku VII., ki je last g. Vonče v Bevkah.

3. oltar, moderen. Duplina je zložena iz naravnega kamna, notri kip lurške Matere božje. Na menzi nizek lesen nastavek s tabenakljem in na les naslikanimi slikami M. Koželja: Sv. Ana z Marijo in sv. Jožef pestuje Jezusa, na ti na desno v kotu spodaj podpis: M K. 188. (zakrito po okviru). Na vratich tabernaklja vinska trta in žito s pelikanom in hostijo v gloriiji. V baldahinu tabernaklja Jezus z Janezom na prsih v oblakih.

Posamezne slike: 1. V prezbiteriju na epist. steni slika sv. Alojzija, obdanega od otrok. Platno, olje. V sredi spodaj podpis: M. KOŽELJ 1896.

2. Na epist. pilastru slavoloka slika Jezusa s trnjem kronanega, platno, olje. J. doprs, ves pokrit z ranami in kapljami krvi. Lep lesen rezljan okvir z listnimi ornamentami na ogljih, ves pokrit s trnjevo trto. Slikal Kastner.

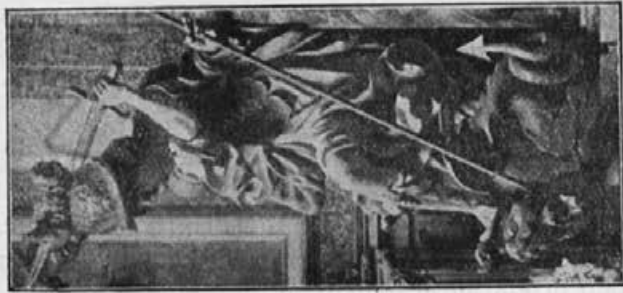
3. V drugi kapelici na epist. strani nad vrati na hodnik slika tretjega reda sv. Frančiška. Platno, olje. Sv. Frančišek klečeč v oblakih, obdan od angeljev, izroča redovno obleko spodaj na zemlji klečečim zastopnikom vseh stanov. Na spodnjem robu napis: „Post haec vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat. Apoc...“ Podpis na desni v kotu zdolaj: VALENTINUS MEZINGER PINXIT 1733.

Zakristija: zavzema prostor za velikim oltarjem v širini prezbiterija. V višino zavzame polovico, ker se nad njo nahaja meniški kor.

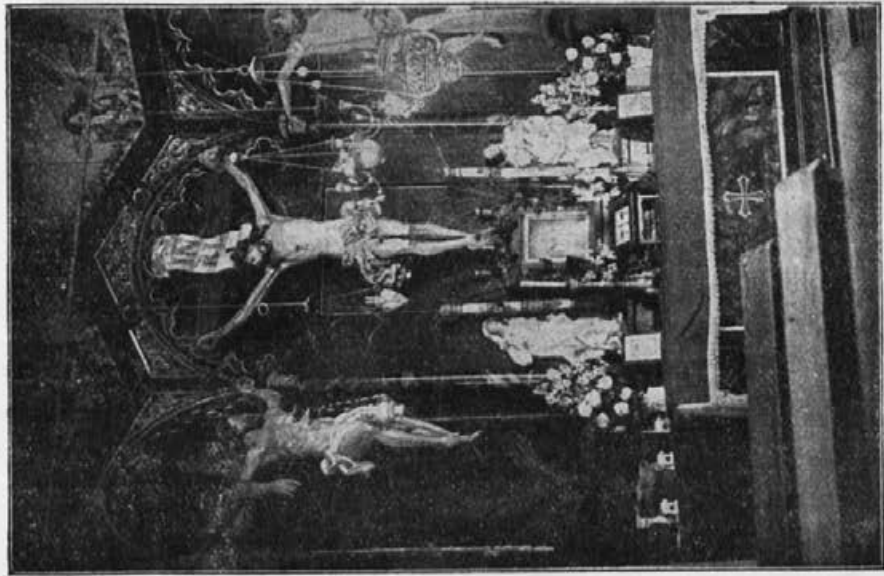
V tlorisu kvadrat prekrit s 4 s stranicami kvadrata paralelnimi banjami, položenimi okolu močnega štirioglatega slopa v sredi. V ogljih so od vseh stranic banje vrezane kapice, katerih vrhovi se skoro stikajo, tako da nastane naviden križni svod.

Na omari pod steklenim pokrivalom lesena skupina sv. Trojice, ki krona Marijo, na nizkem stebru na silnem štirioglatem podstavku. Vse pozlačeno, XVIII. stol.

Na mizi ob osrednjem slopu lesen kip sv. Frančiška, polihromiran, nekoliko grobo ekspresivno delo, sr. XVIII. sto.

Sl. 21. Kamnik, frančiškanska cerkev, kip sv. Jurja (les, 1. pol. XVIII. st.).

Sl. 18. Kamnik, kapela na Kalvariji, oltar; 1. pol. z VIII. stol. (kipi), sr. XIX. stol. (stena).

Sl. 20. Kamnik, frančiškanska cerkev, kip sv. Marjete (les, 1. pol. XVIII. st.).

Nad izhodom na hodnik: Slika neznanega frančiškanskega svetnika, klečečega pred mizo s križem in mrtvaško glavo. Razmeroma dobra, sr. XVIII. stol.

Nad vhodom k velikemu oltarju slika Matere božje, do pasa, oči obrnjene k nebu, s pleniciami drži stoječe dete Jezusa, ki jo boža pod vratom in gleda navzdol. Močno pokvarjen oslepel firnež.

Umetniško zanimive dragocenosti:

1. Monštranca (sl. 22.), viš. 63 cm, srebro pozlačeno, deloma belo. — Noga osmerodelna z vijugastimi stranicami; pokrita je z vzboklimi okraski, proti držaju se zožuje v štirilistu, pokritem z rastlinskimi motivi grozda, pšenice in dveh svežnjev rož. Vrh noge je okrašen z venčnim ornamentom, karakterističnim za čas ok. 1780. Nodus ima obliko rokoko vaze, prestilizirane v novem okusu z istim venčnim ornamentom. Lunula je pokrita s plastičnimi rastlinskimi in cvetnimi ornamentami. Odprtino za hostijo obdaja bogato profiliran in modeliran rokoko okvir srebrne barve, ki prehaja zgoraj v baldahin, pod njim se nahaja pozlačen relief Boga očeta; baldahin držita 2 angelja. Ob straneh lunule sta na ozadju okvira 2 moleča angelja, spodaj še 2 majhna angelja, katerih eden kaže na hostijo, drugi pa križa roke spočtljivo na prsih. Vrh monštrance tvori pozlačen rokoko stiliziran križ. Pod lunulo je na ozadju okvira knjiga s sedmimi pečati in Jagenček.

Na nogi spodaj napis: ANNO 1781; na robu noge zgoraj vtisnjene črke A. P. (Alojz Petelin); na žarkih zadaj še enkrat A. P.

2. Keli h, 26 cm visok, srebro, pozlačeno.

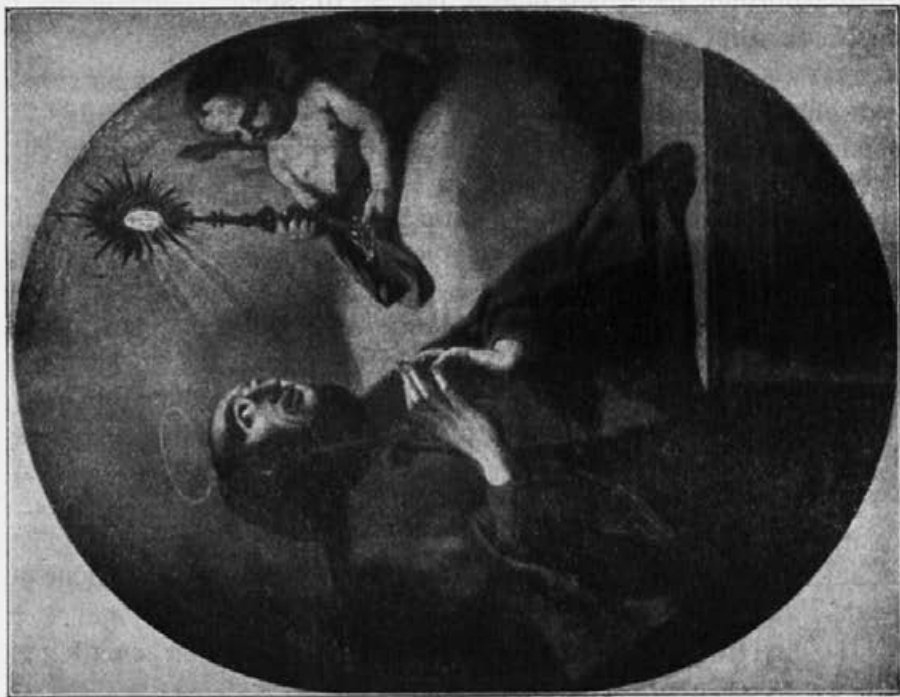
Noga šesterodelna, pokrita z vzboklo ornamentiko; troje širših polj je okrašenih z emajlnimi slikami: 1. Kristus na križu, 2. Oljska gora, 3. Bičanje. Nodus pokrit z vzboklo ornamentiko. Cupa v vzboklem rokoko ornamentiranem vencu s 3 srebrnimi ovali z vrezanimi rizbami: 1. Frančiškanski grb; 2. Imaculata; 3. Cerkveni patron sv. Jakob.

V nogi spodaj napis: ANNO 1862 UNTER DEM GUARDIAN P. GENEROSUS MARSHAL GEMACHT VON ALOIS PETERLIN IN STEIN.

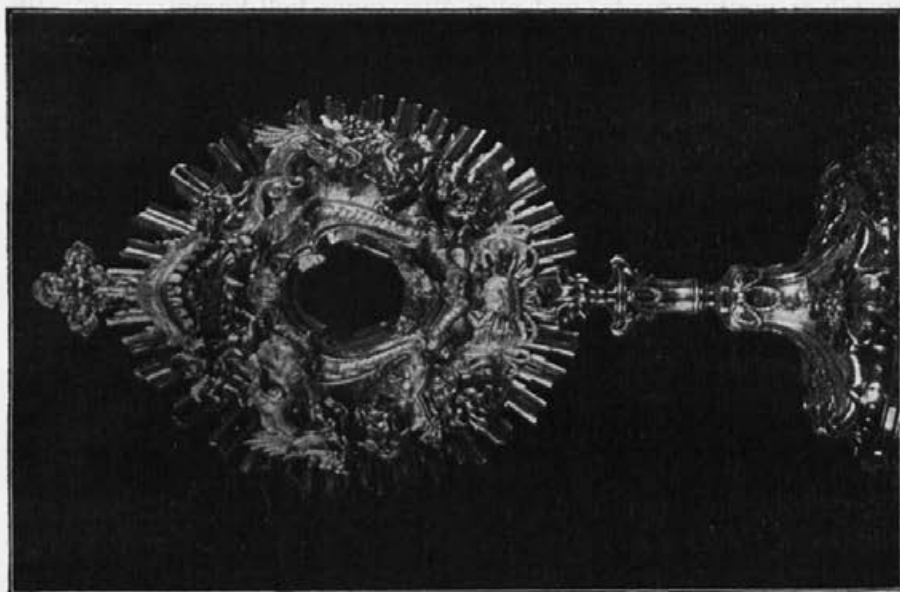
3. Keli h, 28,5 cm, srebro, pozlačeno.

Noga šesterodelna, pokrita z vzboklo rokoko ornamentiko; na ožjih pasovih motiv grozda, na štirih v srčastem okviru iz belih kamnov reliefni sv. Frančišek, frančiškanski grb in svetnica s puščicami. Razen tega je na nogi 8 večjih belih kamnov, eden manjka. Nodus je rokoko profiliran in oblikovan.

Sl. 23. Kamnik, frančišk. samostan, Val. Mencinger, sv. Paskal.

Sl. 22. Kamnik, frančiškanska cerkev, monštranca (1781).

Cupa ima šesterodelen venec z vzboklo ornamentiko; v ožjih pasovih je motiv grozda, nad njim žito, vmes beli kamni; v srčastih okvirih iz belih kamnov je na širših pasovih naturalističen ornament z rožo.

Sreda XVIII. stol.

Nad vhodom v zakristijo nad stopnjicami, ki vodijo v nadstropje na meniški oratorij visi slika sv. Bernardina, oval, platno, olje; sv. B. do kolen, klečeč ob pultu poljublja razpelo. Po stilističnem značaju V. Mencinger.

Meniški oratorij zavzema nadstropje nad zakristijo. Prostor kvadratnega tlorisa s klopmi za menihe. Obokan je z banjo s kapiami od severa in juga. Na steni proti cerkvi oltar, sestojč danes iz ostankov prvotnega, iz 1. pol. XVIII. stol., katerega deli se nahajajo v deželnem muzeju. V atiki visok relief sv. Frančišek na oblakih z angelci. Les dobro polihromiran. V glavni dolbini Križani, polihromiran; les. Na menzi 3 moderni kipi iz mavca, polihromirani, delo Fr. Ks. Tončica, l. 1890. Predstavljajo sv. Janeza, Marijo prebodo z mečem in Marijo Magdaleno, na vsakem kratice ali celo ime podobarjevo.

Nad vhodom visi slika kronanja Marije, platno, olje, štirilisten format. Priprosto delo 2. pol. XVIII. stol.

Na zapadni steni:

Slika sv. Antona, platno, olje; sv. Anton klečeč na stopnjicah ob arhitekturi s stebrom, — na desni v ozadju pokrajina, — sprejema dete Jezusa, ki prihaja k njemu na oblaku. Nad njim angelj, ob kolenih lilija, na tleh odprta knjiga in pletena torba. Na podstavku stebra napis V M (združeno, Valentin Mencinger) 1744. Restavriral 1859 F. PR. G. (Frater Prokop Godler). Popolnoma skrajno grobo preslikana.

Slika sv. Frančiška, platno, olje. Sv. Fr. stoječ v pokrajini s Porciunculo, okrog glave glorijski angeljev, z desno kaže na Porciunculo, z levo drži križ. Delo prošinjeno pobožnega občutja. Zač. XIX. stol. Verjetno slikar kot na hodniku ob cerkvi pri sliki sv. Janeza Nep..

Sv. Paskal, oval, platno, olje. Sv. Paskal do pasu, klečeč ob pultu, zaupno gledajoč v monštranco, ki jo dviga pred njim angelj. Pendant k sv. Bernardinu nad vhodom v zakristijo. Po stilističnem značaju Val. Mencinger. (Sl. 23.).

Hodnik v pritličju ob severni steni cerkve med porto in zvonikom:

Slike na južni steni:

1. S v. A n t o n , platno, olje, zgoraj zaokrožena; sv. Anton klečeč, pred njim lilija in odprta knjiga, v rokah drži plenico in gleda na oblakih nad seboj sedečo Marijo z Jezuščkom v naročju. Ob Mariji na levi angelj, nad njo angeljske glavice. Podpis na desni spodaj: C. G. PINX. (Caspar Goetzl.)

2. S v. V a l e n t i n , platno, olje. Sv. Valentin v ornatu klečeč v oblaku s knjigo v levici, z desno blagoslavlja, pred njim meč in beret; okolu angeljci, spodaj na desni božjastnež, ki ga drži pri napadu boleznii zaupno v V. zroč mož. Na desni sedeča mati z bolnim detetom. Spodnji del v koloritu in tipih zelo Lajerjevski. Delo Lajerjevega epigona, Goetzl (?).

3. P o r t i u n c u l a , platno, olje; Sv. Frančišek v pokrajini klečeč sprejema list z napisom „Indulgentia Portiunculae“, ki mu ga izročata pred njim na oblakih Marija in Jezus s križem; nad njim v oblaku polležeč angelj s košarico cvetja, višje 2 angeljski glavici. Slika je čisto otemnela, zelo umazana, ima več manjših lukenj v zgornjem delu, v spodnjem pa eno veliko v navpični smeri. Po stilističnem značaju dober V a l. M e n c i n g e r .

4. S v. H i a c i n t a a M a r i s c o t i s , platno, olje; sv. H. v redovni obleki, klečeč v bogati arhitekturi z zastorom ob mizi, z odprto knjigo in razpelom; roke sklepa pred seboj in preseče gleda proti nebu, kjer se v gloriiji angeljskih glavic prikazuje Marijino ime in angeljček, ki ji nudi venec. Pred njo na tleh 2 angelja, eden drži velik križ, drugi v desni lilijo, v levi bič. Spodnji del nekoliko pokvarjen. Prav dobro M e n c i n g e r j e v o delo.

Na severni steni:

1. S m r t s v. J o ž e f a , platno, olje. Scena se vrši v dvorani, ki se z arkadami odpira proti ozadju. Jožef napol sedeč, v naročju palica s cvetečo lilijo, ob njem na desni stoji Jezus, na levi Marija. Podpis na levi v kotu: M. KOŽELJ, 1876.

2. S v. J a n e z N e p., platno, olje; Sv. Janez v gorati pokrajini z reko in mostom, v levi križ in mučeniško palmo, z desnim prstom se dotika ust v znak molčanja, okolu glave gloriija z angeljskimi glavicami. Zač. XIX. stol, ista roka kot sv. Frančišek na meniškem oratoriju.

Na koncu hodnika lesena menzica, nad njo slika sv. Frančiška z 2 angeljema, spodaj na desni angelj, ki brca zemeljsko oblo, na sredi lilija, na levi insignije duhovskih časti. Fresko. M. K o ž e l j ; če ne original, vsaj popolnoma preslikano.

Samostan: Stopnjice v 1. nadstropje, na prvem ovinku stena poslikana al fresco 1756 ali 1757⁵: Spodaj rokoko stebrič, k katerem je bil Jezus privezan, z znaki trpljenja, nad tem oblak z jokajočimi angelji, eden dviga s stebra Veronikin prt. Vso slikarijo obdaja slikan okvir nalik portalu s sklepnikom na vrhu. V zgornjem delu od sklepnika viseč zastor, na čegar ozadju je slikan rokoko okvir, ki ga drže angelji; v tem okviru visi slika *P o l a g a n j e v g r o b*, platno, olje. Iz dupline, kjer se vrši polaganje, je odprt pogled na Kalvarijo s Križi; grob sega pošev od desne na levo v ozadje; ob njem v ospredju joka Magdalena, za njim stojita žalostna Mati in Janez. Spredaj nosita 2 moža Jezusovo truplo k grobu. Zamazano, razkrojen firnež; bržkone L. L a y e r j e v o lastnoročno delo.

Na sosednjem ovinku od iste roke slikarija al fresco: Gorata pokrajina na levi s pogledom na Jeruzalem, na desni sedeča jokajoča M. Magdalena z mrtaško glavo v naročju in gledajoča k Križu, ki je lesen s Kristusom iz 1. pol. XVIII. stol. Bržkone iz iste delavnice kot qni na Kalvariji (sl. 24). Mišičevje močno pretirano, istotako izraz bolesti in gubanje. Polihromiran. Spodaj slikan rokoko podstavek s kartušo z napisom: „QUADRAGNITA DIERUM INDULGENTIAE PIO MOTU CRUCEM AUT CRUCIFIXUM OSCULANTIBUS EX CONCESSIONE CAROLI MICHAEL ILLUSTRISSIMI ARCHIEPISC. GORITIAE.“

Na hodniku med celicami v 1. nadstropju nad vrati celic 5 anonimnih slik svetnikov različnih rok XVIII. stol., umetniško brezpomembnih.

Slika M. božje stoječe na oblaku z detetom v naročju ima spodaj sign.: M. KOŽELJ 1880.

Pred vhodom na hodnik ob cerkvi slika s v. L u d o v i k a t o l o z a n s k e g a , pl., o.; Sv. L. v ornatu pred mizo z odprto knjigo. Ob nogah se valja krona in žezlo; pred njim v oblakih angelj, ki mu prinaša lilijo. Sreda XVIII. stol. Angelj je delo veliko manj večje roke ko sv. L. ali pa mogoče plod restavracije. Slika je očitvidno delo istega mojstra kot isti svetnik v franč. samostanu v Brežicah. Gl. Katalog zgodovinske razstave slov. slikarstva I. oddelek, št. 30.

⁵ Slikarija je delo iste roke kakor sosednja s sv. Marijo Magdaleno pod Križem, dalje okolica 2 duplin s kipi na stopnjicah v 2. nadstropju ter slikarija, ki tvori okvir Trsaške Matere božje na hodniku ob cerkvi v 1. nadstropju. O ti poslednji čitamo v *Diarium qualibet die occurrentium Neo-errectum a. 1752* pri maju l. 1757, kjer so našeta dela prejšnjega in tekočega leta: „3tio statuae S. Josephi et S. Patrius nostri et imagines B. Matris Dolorosae ac Tersactanae muro in et appositae, novaque pictura exornatae.“

Hodnik ob sev. steni cerkve v 1. nadstropju :

Nasproti vhodu iz samostanskega hodnika je na steni al fresco naslikan okvir z rokoko ornamentiko; v spodnjem delu prehaja v duplino z majhnim vodnim bazenom, kamor se steka voda iz vodometna v obliki z rožami ovenčanega srca. Ob bazenu vodijo na desno in levo navzgor stopnjice, vrhu katerih kleči na vsaki strani po en moleč angelj. Ozadje zgornjega dela tvori rudeč zastor. V slikanem okviru nad vodometom je obešena kopija Trsaške Matere božje, pl., o.; spodaj je napis: „Virginis intactae dum praeteris ante figuram Praetereundo cave ne sileatur Ave.“ Slika je bila sem obešena l. 1756. ali 1757., ko je bil tudi zanjo s slikarijo prirejen prostor, kakor je razvidno iz zgoraj citiranega zapiska k maju l. 1757. v Diarium...

Slike: 1. Sv. Anton Pad. pl., o.; sv. A. klečeč pozdravlja Jezusa, ki se mu prikazuje na oblaku, nad njim v oblaku angelj s cvetjem v rokah, pred njim na tleh angelj z odprto knjigo. — Delo Layerjevega epigona.

2. Sv. Marjeta Alakok, pl., o.; sv. M. kleči ob oltarju z monštranco, na stopnjicah oltarja se ji prikazuje v oblakih Jezus, kažoč na svoje srce. Podpis na stopnjicah oltarja M. K. (zvezano 1876. (M. Koželj.).

3. Sv. Frančišek, pl., o.; sv. Fr. kleči v pokrajini, pred njim na skali odprta knjiga, pred njo bič, za njo križ. V svetlobnih žarkih, ki prihajajo k njemu iz neba, angeljska glavica. Na desni v ozadju pred kočo sedeč frančiškan čitajoč knjigo. Slika 2. polovice XVIII. stol.

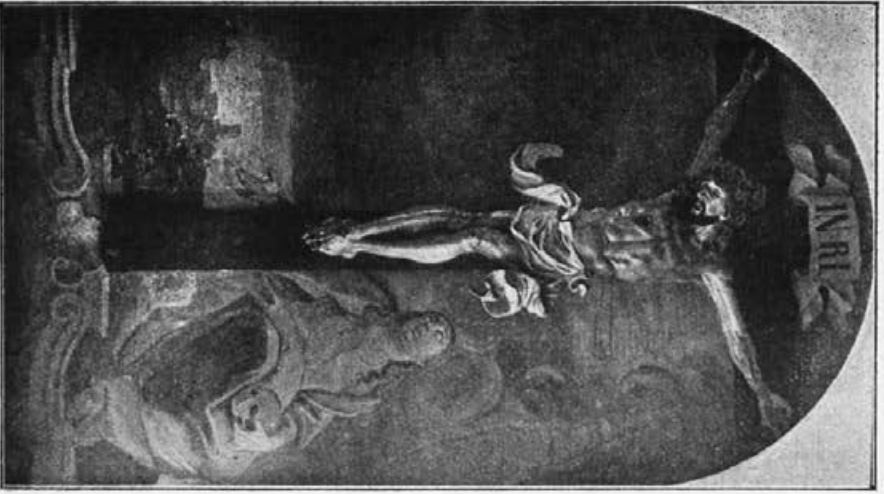
Pod streho na samostanu :

Smrt sv. Frančiška, pl., o.; sv. Fr. na slamnatem ležišču poljublja križ, na nizki mizi odprta knjiga in mrtvaška glava, na desni pogled v pokrajino. V oblakih na desni se mu prikazuje angelj in igra na gosli. Oko sv. Fr., profil in izraz angelja spominja na sliko sv. Ludovika na hodniku v 1. nadstr. Mogoče ista roka. Platno na več mestih raztrgano, posebno v sredi velika luknja.

Stopnjice iz 1. v 2. nadstropje :

Na prvem ovinku v steni dolbina obdana od al fresco l. 1756. ali 1757. slikane rokoko arhitekture z 2 vazama in 2 zastor dvigajočima angeljcema. V dolbini lesen polihromiran kip sv. Frančiška, ki ga omenja zg. cit. zapisek k maju l. 1757. v Diarium...

Na drugem ovinku je enaka dolbina s podobnim slikanim okrožjem s kipom sv. Jožefa, ki pestuje Jezusa. Tudi ta kip se

Sl. 24. Kamnik, frančiškanski samostan,
Krucifiks (1. pol. XVIII. st.).

Sl. 25. Kamnik, frančiškanski samostan, Fortunat
Bergant, Mati božja (sr. XVIII. st.).

omenja v omenjenem zapisku. Njega stilist. značaj se razlikuje popolnoma od ostale plastike v cerkvi in samostanu iz XVIII. stol.

Refektorij: Zavzema severni konec samostanskega poslopja v pritličju. Priprosta pravokotna dvorana. Svod: banja s kapicami od sev. in juga, katerih vrhovi se stikajo.

V zap. steni je kamenit umivalnik; okvir in školjka sta iz črnega marmorja vložena z rudečim, belim in rumenim. Iz 1. pol. XVIII. stol.

Nad njim na steni visi slika Jezus v Emavsu, pl., o.; Jezus sedi za mizo in blagoslavlja kruh, na levi in desni sedi po en učenec. Po tradiciji v samostanu je desni avtoportret Mencingerjev. Podpis na klopi na levi: V. METZINGER PINXIT.

Na juž. steni visi slika sv. Elizabete, pl., o.; sv. E. deli beračem miloščino, pred njo 2 berača, eden leži spredaj na desni. Za njo na levi gleda ven otroška glavica. Močno otemnela. 1. pol. XVIII. stol. Mencingerjeva bližina.

Na juž. steni visi slika sv. Elizabete, pl., o.; sv. E. božje; do pasa, roke sklenjene; slika je močno otemnela. Mogoče ona, ki jo omenja Diarium... v zvezi s Trsaško l. 1757. v maju.

V pevski sobi poleg vhoda v klavzuro visi slika Materje Božje, pl., o., 53×82 cm (sl. 25). M. božja sedi na oblakih, na blazini na levem kolenu ji sedi dete Jezus, ki drži v levi zemeljsko oblo. Na levi gleda izpod gube Marijinega plašča angeljska glavica. Okrog glave ima Marija venec zvezd; slikal verjetno Fortunat Bergant. Zanj govori kolorit, način gubanja, posebno pa tip Jezuščkovega obraza in glavica v plaščevi gubi.

Oratorij v 1. nadstr. ob vel. oltarju: Slika sv. Antona Pad., pl., o.; sv. A. klečeč pred njim knjiga in lilija; v oblakih sedeča Mati božja z detetom, nad njo glorijski angeljcevi. Delo Layerjevega epigona. Mogoče Goetzl. Angelj sloneč na oblakih se ponavlja tudi na sliki sv. Antona v hodniku 1. nadstr.

Shramba paramentov:

Umetniško pomembnih predmetov ni. Tu se hrani tudi razpelo iz lesa, katerega križ je iz grčastih palic; korpus Jezusov je ves pokrit z ranami in oteklinami. Zanimivo delo kmečkega ekspresionizma. Križ je bil med vojno prinešen od nekod z dežele.

V prostoru med prezbiterijem in hodnikom v pritličju pod oratorijem in zvonikom visita sliki sv. Alojzija in sv. Uršule do pasu. Obe deli Layerjevih epigonov 1. pol. XIX. stol.

Portreta ustanovnikov: Sedaj v 2. nadstr. soba št. 27.

1. Jakob Schell v. Schellenburg, platno, olje, 76 × 120 centimetrov. Na slikanem ovalnem ozadju doprsna podoba obritega moža z veliko lasuljo v bogati obleki s pismom v desni. — Majhna poškodba na desni spodaj je zalepljena, sicer otemnel firnež, tako da so temni deli nerazločni. Spodnji del zavzema napis v 2 delih, deljenih z grbom Schellenburgovim na sredi: NOBILIS ECCE PARENS ANIMI DEXTRAEQUE BEATAE QUEM CLARUM NATU NUNC QUOQUE GESTA DOCENT: SI NON IGNORAT MENS NOBILIS ESSE BENIGNA NOBILIOR JACOB VIX ERIT ULLA TUA. TE MERITO CELEBRANT FRANCISCUS ET URSULA PATREM DUM FUNDAS AEDES TEMPLAQUE SACRA STRUIS ERGO CUM DARE QUAM CAPERE ESSE BEATIUS INQUIS QUO MAGE PRAE NOBIS QUESO BEANDUS ERIS.

Pod levim delom napisa podpis: JOHAN BAPTISTA MOTTBAS PINXIT.

2. Žena Jakoba Sch., pl., o., isti format. — Do pasu v bogati obleki, desnico pred prsmi, z levo drži pahljačo ali podoben predmet. — Močno potemnel firnež, tako da so razločni sploh samo svetli deli.

Spodnji del zavzema grb in napis: QUAE TIBI QUAM CERNIS PRAEFIGITUR EXTIMA NOBIS INTIMA FUNDATRIX REDDITUR ATQUE PARENS FRANCISCUS CLAUSTRUM PER TE URSULA SEDEM POSSIDET UNDE TUAS NACTA REPONIS OPES AT QUO FOENORE AIS: PRO UNO CENTENO PREHENDES SIC INOPES DITO UT DITIOR INDE LITEM: PERGE INOPUM ESSE PARENS ET TUNC DIFFIDITO SORTI CUM DOMINI DEXTRAE MAXIMA DEFUERIT. Sledi podpis: I. B. M(OTTBAS) PINXIT.

Obe sliki sta prav dobra portreta zač. XVIII. stol. Terminus post quem za njihov postanek nam je leto 1704., ko je provinca izdala v proslavo dobrotnikov verze, ki se nahajajo pod slikama. Da so bili ti verzi že takrat združeni s slikami, je razvidno iz besedice e c c e v proslavi moža, posebno pa iz 1. verza proslave žene (Quae tibi quam cernis praefigitur), k kateremu je kronist v rokopisu Historia ... Cap. III. § 2., IX. pristavil opazko: EFFIGIES EJUSDEM PRAESENTABATUR.

Knjižnica je bogata starih del v prvi vrsti teološke vsebine; mnogo jih je v lepih prvotnih vezavah. Ok. 7000 knjig.

Arhiv: Originalov listin ali zapiskov iz prve dobe samostana sploh ni. Pač pa prepisi, katerih pravilnost je potrjena, večina iz leta 1770.

Za zgodovino samostana in mesta važni rokopisi:

1. *Historia Conventus Camnicensis ad D. Jacobum apostolum ord. F. F. Min. Strict. observant. S. P. Francisci.* Nastal je v prvih desetletjih druge pol. XVIII. stol. Zgodovina sega namreč v petdeseto leto tega stoletja, vrsta gvardianov je s pisateljevo roko spisana do l. 1756., vrsta umrlih bratov celo do l. 1780.; zadnji njegov zapisek o zapuščinah in darilih samostanu je iz l. 1775.

Koncem rokopisa začetnice: O. A. M. D. G. E. B. V. M. A. S. P. F. H. (*Omnia ad maiorem Dei gloriam et beatae Virginis Mariae ac sancti patris Francisci honorem.*)

2. *Diarium qualibet die occurrentium neo-errectum anno 1752.* Sega nekoliko preko srede XIX. stol.

3. *Relatio notabilium Conventus Camnicensis data Illustro Domino Baroni Ioanni Waikiardo Valvasor Die 27. augusti 1684.* — Vsebuje prepis odloka iz l. 1678. o relikvijah sv. Primoža in Feliciana, dalje zapisek Hannsa Khomärja⁶ o frančiškanskem samostanu in njegovi lastnini; laški zapisek legende o postanku Kamnika, zmaju in Veroniki in kratek laško-latinski zapisek o stari cerkvi.

4. *Informatio de Conventu Camnicensi* iz 2. pol. XVIII. stol. ne poda preko Valvasorja in Historije... nič bistveno novega.

5. Arhiv bratovščine sv. Trojice. Čeh čevljarjev. Nahaja se v leseni skrinjici, takozvani „ládici“ (od nem. die Lade) s 3 močnimi ključavnicami in lepim rumenim kovanjem zunaj in belim znotraj. Na pokrovu vložena bela lesena plošča ovalne oblike, v kateri sta vložena v črni rizbi svetnika Krispin in Krispinjan, nad njima božje oko; spodaj letnica 1837.

Med listinami mnogo pergamentnih iz XIV., XV. in XVI. stol. Nekatero se nanašajo na bratovščino sv. Duha. Najstarejša listina je iz l. 1358, največ starejših je iz XV. stol.

V „ládici“ je tudi lesena polkrožno završena tablica s slikama na prednjo in zadnjo stran obrnjenima pod steklom. Obe les, olje. Interesantna, nekoliko groba slikarija. Na eni strani je naslikano božje

⁶ Rokopis *Historia...* Cap. V. 2. IV. ga imenuje Komoriz, kar je očitno posledica krivega čitanja njegovega podpisa; z-tu podobne čačke na koncu so po mojem samo manupropria, če pa že kaj pomenijo, bi dale obliko Khomäriz.

oko, na zemlji pod njim kotel nad ognjem; v kotlu dva svetnika; spodaj podpis: S: KRIIHPIN INU KRIIHPINJAN: MART: PATRONA SCHUIHTARIKEGA ZUNFTA 1834. Na drugi sv. Trojica; med bogom Očetom in Sinom zemeljska obla na angeljski glavici; nad oblo držita Oče in Sin goreče srce. Spodaj podpis: BRATUICHNA SWETE TROJITZE 300 DNI ODP.

K inventarju te bratovščine spada tudi skupina sv. Trojice, ki se nahaja v zakristiji (Gl. str. 58.). Umrlim članom so jo postavljali na mrtvaški oder.

Sl. 26. Kamnik, Mali grad.

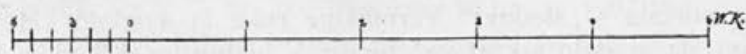
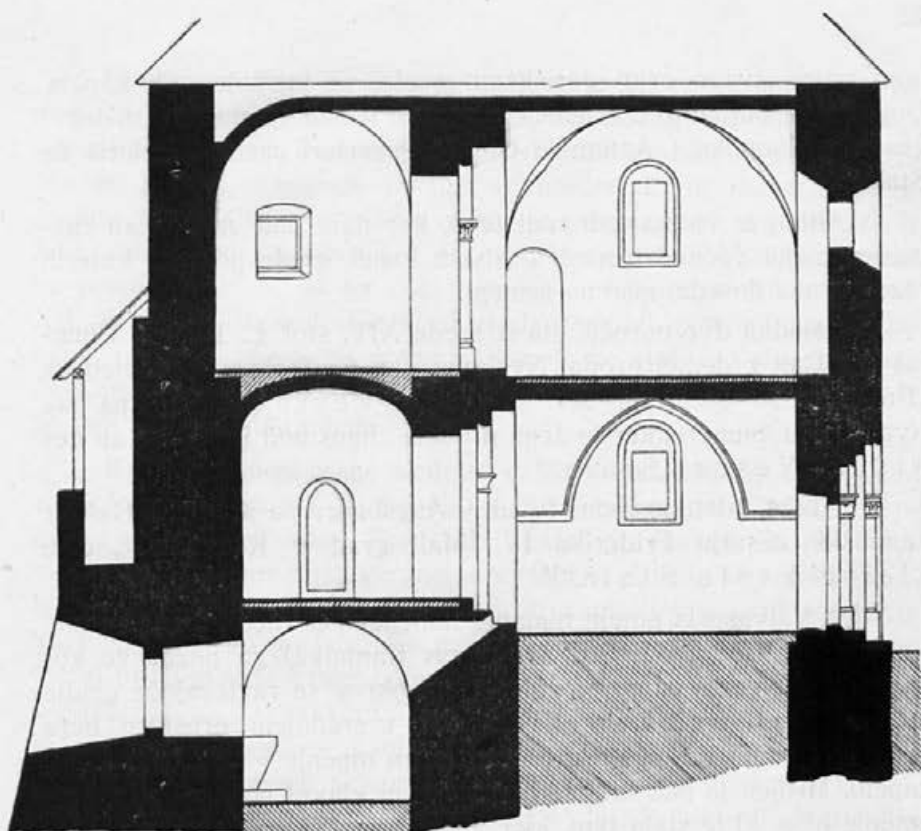
Mali grad.

Zgodovina. Najstarejše poročilo o gradu na Malem gradu je listina iz Vidma z dne 6. febr. 1202, s katero zastavlja Berthold, vojvoda meranijski, oglejskemu patriarhu Peregrinu II., svoja dva gradova v Kamniku („duo castella de Staine cum omni proprietate.“)¹

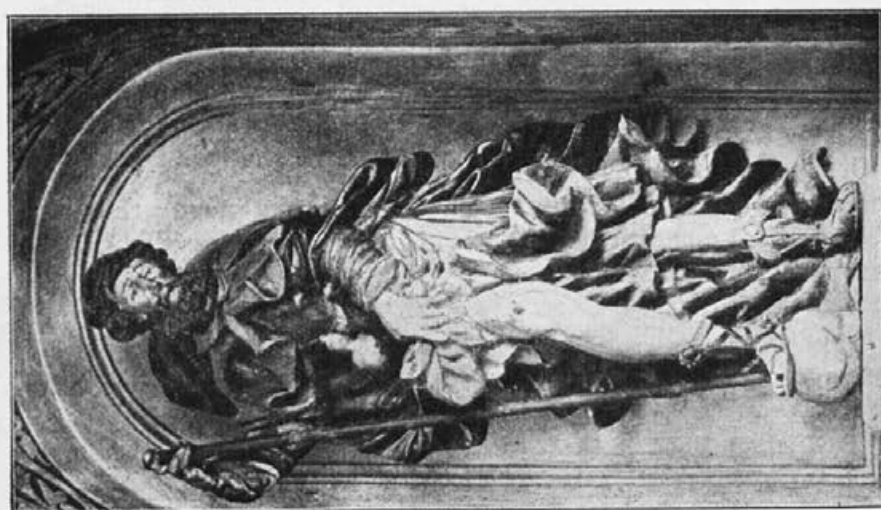
V naslednji listini iz prve polovice septembra l. 1250.,² s katero je oglejski patrijarh Berthold sklenil z vojvodo Koroškim Ulri-

¹ Fr. Schumi: Urkunden und Regestenbuch... 2. zv. str. 5.

² Fr. Schumi: Urkunden und Regestenbuch... 2. zv. str. 139, št. 174.

Sl. 27. Kamnik, Mali grad, cerkev, podolžni prerez.

Sl. 28. Kamnik, Mali grad, cerkev,
Sv. Rok (I. pol. XVIII. st.).

hom vojno zvezo proti goriškemu grofu, se imenuje tudi kapela. Dogovor je bil namreč sklenjen v zgornji kapeli spodnjega (malega) gradu v Kamniku („Actum in **capella superiori castri inferioris de Stain**“).

Listina je važna tudi radi tega, ker nam daje migljaj za razlago namena večnadstropnih grajskih kapel, glede pomena katerih raziskovalci dosedaj niso na jasnem.³

Naslednji dve poročili sta iz srede XIV. stol. L. 1353. je Chunrat der Gall z dediči prodal Nyclawu von Gerlochstain pravico na „Purksäss zu Stein an der niedern Veste“;⁴ l. 1362. pa sta Nyclaw der Sumerekker in žena prodala „haus und Purksäss an der Nidern Vest zu Stain.“⁵

L. 1474. z listino z dne 9. jul. v Augsburgu pa je izročil Gašper kamniški cesarju Frideriku IV. Mali grad v Kamniku („seine kleine Veste Stain.“)⁶

Do Valvasorja potem nimamo nobenega poročila o tem gradu. Valvasor (Ehre... XI. Str. 541, popis Kamnika) ga pozna že kot razvalino. Omenja samo po robu hriba okrog se raztezajoče ozidje in kapelo; o kapeli pravi, da se samo v srednjem prostoru bere maša in omenja vrata, ki so po njegovem mnenju vodila iz gradu v kapelo. Mišljen je pač tudi sedaj ohranjeni glavni portal. Razentega omenja hišo, ki je stala tam, kjer je še danes viden ostanek poznogotskega portala s „sledovi“ Veronikine roke in 4 oglato zidovje, kjer pravi, da je stalo takrat več topov. V bistvu torej je slika bila približno ista kakor je danes.

Italijanski zapisek iz XVII. stol. v franč. arhivu v Kamniku, ki beleži legendo o Veroniki, pravi o razvalini, da je „pieno di uolti et concauità“. Na sliki v cerkvi za Kalom iz l. 1779. se vidi tudi še cerkvenčeva hiša in 4 oglata razvalina nad Klancem. Zvonik kapele je imel takrat čebuljasto baročno streho.

O kapeli je ohranjena tudi listina Rim, 20. okt. 1516, s katero se podeljujejo odpustki obiskovavcem cerkvice na Malem gradu o sv. Jerneju, sv. Lambertu škofu, o sv. Elizabeti, na dan sv. Eligija in na dan posvečenja kapele.

³ Prim. O. Piper: Burgenkunde, München 1895, str. 556 sl.

⁴ Mitteil. d. Mist. Ver. f. Krain, 1861, Urkunden-Regesten aus dem gräfl. auerspergischen Archiv in Auersperg, str. 48, št. 32.

⁵ O. c. str. 51, št. 52.

⁶ J. Parapal: Doneski.... Letopis Matice slov. 1876, str. 125 sl. št. 82.

Iz teh podatkov sledi torej, da je zač. XIII. stol. Mali grad že obstojal. Njegovi ostanki nam danes ne nudijo nobenih arhitektonskih detajlov, iz katerih bi mogli sklepati na njegov postanek in prvotni značaj. Ostanek portala iz peščenca, ob katerem se je ohranil t. zv. sled Veronikine roke, je poznogotski, mogoče že iz XVI. stol. Edino kapelica kot del prvotnega gradú bi dala sklepati na postanek celote ali pa vsaj temeljito novo ustanovitev koncem XII. ali zač. XIII. stol. Kedaj je grad propadel, o tem nimamo nobenih poročil; začetkom novega veka je še stal, o Valvasorjevem času pa je bil že popolna razvalina z istimi bistvenimi potezami, ki so tudi danes še ohranjene.

Kapela pa nosi jasne sledove svoje preteklosti na sebi. Važni za določitev postanka te kapele so 3 portali iz dobe prehoda romanskega v gotski slog. Romanski značaj prevladuje. Za določitev važne so potlačene baze glavnega portala in portala slavoloka prezbiterija zgornje kapele; dalje popčasti kapiteli v zgornji kapeli in kapiteli glavnega portala. Za približno določitev, kedaj so ti elementi prišli v naše kraje, nam služijo portali in sedile župne cerkve v Špitaliču na Štajerskem. Tu nahajamo iste potlačene prekipeva-joče baze in popčaste kapitole sorodne onim v zgornji kapeli v Kamniku.⁷ Stegenšek sklepa, da je bila cerkev v Špitaliču posvečena l. 1190. Vsled ozke sorodnosti z detajli kamniške kapele bi smeli soditi, da je ta nekako istočasna in ker je 1202 Mali grad glasom zg. citirane listine že obstojal, smemo po arhitekturi sklepati, da je takrat obstojala že tudi dvojna kapela.

Tudi njen prvotni značaj se da do precejšne mere še rekonstruirati. Kapelo navadno nazivljejo tronadstropno, v resnici pa je le dvonadstropna ali dvojna kapela s kripti (karakterističen romanski element!) pod prezbiterijem spodnje kapele. V debelini zidu so pač že prvotno vodile k kripti stopnjice, kakor dandanes. Kakor pričajo konzole v vseh 4 oglih kripte, je bil prvotni svod kripte križnat, počivajoč na progah več ali manj kvadratičnega prereza. Z enakim svodom je bil prekrit prezbiterij glavne kapele; tudi o njem pričajo še konzole v oglih. Prezbiterij zgornje kapele pa je bil mogoče že prvotno prekrit kakor sedaj z banjo, ki preide v polkupo nad zaokroženo sklepno stranico. Verjetno je bila že prvotno

⁷ Prim. Stegenšek A.: Konjiška dekanija sl. 58, str. 176 in tabla 48, obe sliki. Na sliki glavnega portala cerkve v Špitaliču najdemo na kapitelih leve skupine stebrov celo iste vodoravne proge (zarez) vrhu kapitela med popki kot v Kamniku na kapitelih zgornje kapele.

v stopnjicah, ki vodijo iz ladje v prezbiterij glavne kapele, odprtina, skozi katero se je videlo v kripto. Kako je bila prvotno prekrita ladija glavne kapele, o tem nam manjka znakov, težko si je pa misliti, da je bila obokana, ampak verjetneje je imela lesen raven strop, ki je pa moral biti močen, ker si ne moremo misliti, da bi se bil zgoraj uporabljal samo prezbiterij, poročilo iz l. 1250. pa govori že o pravnem aktu, vršečem se v zgornjem prostoru. Dohod v zgornjo kapelo je bil verjetno v debelini zidu potom stopnjic iz prezbiterija spodnje kapele kakor še sedaj. Ladija zgornje kapele je imela do izvedbe sedanjega svoda raven lesen strop, kar dokazuje preiskava pod streho, kjer sem našel steno do vrha ometano in zglajeno. Temeljito restavrirana je bila kapelica koncem XV. ali zač. XVI. stol., ko so ladijo glavne kapele obokali z rebrastim gotskim svodom s sklepniki, ki so sedaj ohranjeni v stenah tega prostora. Dokler je ta svod obstojal, so postavili tudi zvonik, o katerem priča luknja za zvonovo vrv ohranjena v sklepniku predstavlja-jočim škofa s kleščami (sv. Eligij). Kmalu nato je bila ladija tudi poslikana, o čemer pričajo ostanki fresk iz I. pol. XVI. stol. Zgornja kapela je takrat še obdržala raven lesen strop, ki je bil pa še tekom XVI. stol. nadomeščen z zvezdnatim obokom brez reber. V 2. pol. XVIII. stol. je bil romanski svod prezbiterija glavnega prostora in verjetno takrat tudi kripte nadomeščen s sedanjim in poslikan v l. 1771. Kedaj je bil gotski svod ladije uničen in nadomeščen s sedanjim banjastim, ni znano, vendar pa je mogoče, da se na ta dogodek nanaša letnica na slavoloku 1827; leto pozneje, 1828, je bil poslikan, kakor priča napis pod sliko na temenu svoda. Proti koncu XIX. stol. je bila kapelica zopet temeljito restavrirana, posebno zgornja kapelica, ki je bila l. 1893. poslikana. Tudi zvonik je svojo baročno streho izpremenil v koničasto.

Prvotno je bila kapela grajska kapela. Kakšen pomen je imela njena dvonadstropnost, o tem je težko domnevati, čeprav nam že omenjeni pravni akt v zgornji kapeli mogoče daje v tem oziru nekaj migljaj. Ravno iz tega zgodovinskega dogodka tudi sklepam, da ni misliti, da bi bil v Kamniku podobno kot v gradovih Tirol in Zeno-breg na Tirolskem samo prezbiterij dvonadstropen.⁸ Kripta pa je mogoče bolj plod terena, ki na tem mestu pada, kakor kake praktične potrebe. Na začetku novega veka je kapela predmet zanimanja kovaškega ceha v Kamniku. O tem priča napis na kelihu in cehov znak iz l. 1526. Mogoče, da je ceh tudi povzročil korenito restavra-

⁸ K. Atz-St. Beissel: Die Kirchliche Kunst in Wort u. Bild, str. 190.

cijo, za kar bi mogoče govoril njegov patron sv. Eligij na svodu in istotam sklepnik z grbom z noži. Tudi restavracija v 2. pol. XVIII. stol. je v zvezi s kovaškim cehom, o čemer priča slikarija v prez-biteriju spodnje kapele.

V Mitt. d. Zentralkomm. f. K. u. h. Denkmale 1869, XIV. letn. str. XCI je priobčil H. Hausner pod naslovom Die Doppelcapelle in den Ruinen der Kleinfeste zu Stein in Krain popis kapele. Tedanje stanje odgovarja v bistvu sedanjemu.

Leg. Mali grad zavzema podolgast hrib na južnem koncu mesta raztezajoč se od zahoda na vshod, na vshodno in južno stran navpično padajoč s skalnatimi bregovi, na zapad pa je bil do l. 1882., ko so predrli klanec, zvezan z Žalskim hribom. (Sl. 26.)

Kapela se nahaja na južnem robu, nekako tam, kjer se greben hriba najbolj zoži in zavije proti severovzhodu. Južna stena ozidja in podstavka kapele se sklada z grajskim ozidjem na tem mestu.

Opis razvaline. Dohod na grad tvorijo od Samčevega predora od strani mesta stopnjice in potem steza in širša zložnejša pot od Šutinske strani. Kjer se ti dve poti združita v eno, ki vodi proti edinemu vhodu skozi ozidje razvaline, se pokaže sredi pota iz tal ostanek zidovja idočega več ali manj paralelno sedanji škarpni na desni strani prišleca. Lice tega zidu je obrnjeno proti mestu. Sledi na to na desni breg, na levi pa nepravilno zidovje, v katerem se vidijo lege štirioglatih tramov. Ta zid neha par metrov pred pragom, ki sega kot zidan temelj preko pota. Na desni prišlečevi se je na tem mestu ohranil en podboj portala iz peščenca z gotsko pore-zanim sprednjim robom. Na tem podboju se nahajata tudi dve, v obrisu roki z zaprto pestjo podobni dolbinici, ki ju je pravljica krstila s sledom Veronikine roke. Za podbojem je močen zid, v katerem sta še dve štirioglati luknji za lesene zapahe. Od portala se vleče zvezni zid na desni k ostankom drugega krivini griča se prilagajočega zidu, ki gre v smeri na severo zapadni ogel štirioglate razvaline nad Klancem, na levi pa se zgubi v terenu planice pred cerkvijo. Na severnem robu se slede temelji ozidja skozi do sev. vshodnega ogla, kjer se vidi iz rezanega kamna sezidan pravokotni ogel. Malo pred njim se odcepi pas zidu, ki teče preko ravnice naravnost na sev. vshodni ogel podzidav kapelice. Od omenjenega ogla gre zid skoro v ravni črti nekako do tja, kjer se seka s podalj-šano osjo cerkvice in tvori tam top nos iz 3 stranic nepravilnega osmerokotnika, par metrov za tem sledi zopet top nos, nakar ozidje zadene južno temeljno zidovje cerkve in se ž njim združi. Na jugo-

zapadnemu oglu cerkve zopet zapusti njeno ozidje in gre po robu griča dalje proti jugovshodnemu oglu razvaline nad Klancem. Kakih 10 m predno se združi z njenim južnim zidom tvori na živi skali skoro pravilen nos iz treh stranic šesterokotnika in se nato združi z južnim zidom razvaline. Na jugozapadnem oglu zapusti to razvalino in se usmeri po bregu doli napram južnem koncu Samčevega predora in tvori na strmem robu nad njim temelje neke vrste utrdbe. Glavna razvalina, ki se nahaja na najvišji točki hriba, nad Klancem, tvori v tlorisu več ali manj kvadrat; zidovje je nepravilne kladnje, stoji še precej visoko in ima vhod od strani planice pred cerkvijo. V južni steni je več pravokotnih lukenj, ki segajo skozi zid. Na levo od vhoda pričenjajoči se zid deli stavbo v 2 neenaka dela.

Stilistična označba kapele:

Dvonadstropna romanska kapela s kripto pod prezbiterijem spodnje kapele, s portalom in 2 slavolokoma iz konca XII. stol. Sedanji svodi, oprava in zvonik plod prezidav v zadnjih stoletjih. (Sl. 27.)

Opis: Zunanjščina: Zunanji izgled kapele označuje od zapadne strani precej velika lopa, k kateri vodijo od planice, ki je z lipami zasajena, stopnjice; na severni in vshodni strani pa visoka škarpa, ki tvori podstavek stavbe; nad njo je odprt hodnik, ki ga samo na južni strani prezbiterija pretrga zakristija. Hodnik, lopa in zakristija imajo posebno streho v višini tal zgornje kapelice, prezbiterij zgornje kapelice ima posebno, nekoliko nižjo streho kakor ladija. Steka se na vse strani. Iz nad strehe moli na severni strani osmerokotni zvonik z moderno šilasto streho iz pločevine. Zunanjščina je razen škarpe pobeljena. (Sl. 26.)

Lopa in hodnik: Lopa tvori pravokotno teraso pred glavnim vhodom v širini cele fasade z obema hodnikoma. Široka je 6,65 m in 3 m globoka. Napram planici je zaprta z leseno ograjo. V fasadnem zidu se nahaja na levo od portala polkrožno završena dolbina, v kateri stoji na nizkem podstavku lesen, polihromiran, močno baročno razgiban kip sv. Roka, soroden s kipi zadnjih oltarjev v franč. cerkvi in verjetno tudi delo iste delavnice iz 1. pol. XVIII. stol. (Sl. 28.)

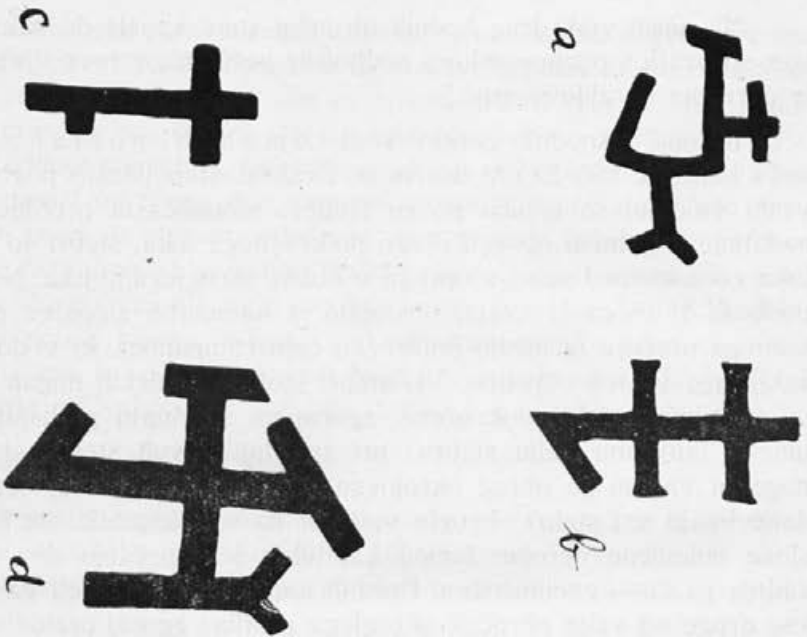
Iz lope vodi na levo ob severni strani kapele za prezbiterij odprt hodnik z nizko zidano balustrado. Na juhovshodnem oglu prezbiterija mu pot zapre zakristija. Ogli ladije in prezbiterija so iz rezanega kamena. Na zidu ladije je ob severnem oknu v prezbiterij v kamen vklesan ščitek z znakom (sl. 30 c.).

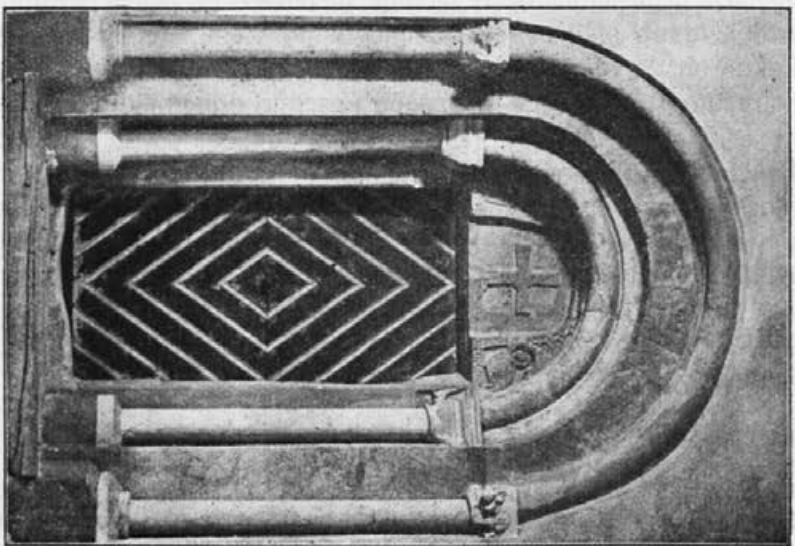
Na desni vodi drug hodnik ob južni steni kapele do zakristije, kjer so vrata s poznogotskimi podboji iz peščenca z ravno preklado in obrezom na ajdovo zrno.⁹

↳ Iz lope v spodnjo cerkev vodi romanski portal iz reznega kamena. (Sl. 29.) V tlorisu se dvakrat stopnjičasto poglobi. V vsaki vglobini se nahaja po en steber; stopnjičasta profilacija se nadaljuje v polnem obsegu preko polkrožnega loka, stebri so preko loka zvezani med seboj z oprogo v obliki okroglega svitka. Notranji podboji, ki oklepajo vrata, obstojajo iz kamenitih slopičev pravokotnega prereza in nosijo polkrožno čelo (timpanon), ki vodoravno zaključuje vratno odprtino. Vsi stebri stojijo na nizkih nogah, ki so na sprednjem oglu zaokrožene, zgoraj pa strešnato prehajajoče k mnogo tanjšemu valju stebra; pri sprednjih dveh stebrih je med ного in valjem še obroč okroglega prereza. V višinskem razvoju dalje imajo vsi stebri okrogle valje in na njih kapitole, na katerih slone omenjene oproge. Izmed kapitelov sta sprednja dva listna, zadnja pa čisto geometrična. Prednji kapitel na levi: deli ga kakor vse druge od valja obroček okroglega profila; zgoraj preide v pravokotno krilno ploščico, kakor vsi drugi. Okrašen je na strani s 4 listi ostrih robov, ki se pod krilno ploščo obesijo do polovice višine nazaj. Desni prednji kapitel: krasijo ga 3 listi ostrih kontur v obliki na križ razprostrtega trolista, sredi je nabuhnjena v obliki nepravilne polkrogle; en list na stranici proti vratom pa je peterodelen, suličast brez nabuhnjene sredine in plosko razprostrt. Kapitela notranjih dveh stebrov se razlikujeta po višini, deljena sta od valja kakor ona z obročkom, imata obliko navzdol obrnjene piramide s prirezanim vrhom ter ju označa posebno pomnožitev krilne plošče, ki je pri levem dva- pri desnem trikratna. Slopa, ki nosita čelo, se končujeta s ploskovitim kapitelnim motivom v reliefu vrezanim v ploskev, tako da učinkuje kot obris. Levi predstavlja štirinogo žival z velikim očesom in odprtim gobcem. Mogoče, da je mišljen lev. Oba kapitela sta deloma zakrita s kapiteli notranjih stebrov. Desni pa predstavlja fantastično žival kačjega telesa, spodaj je vidna kurji podobna noga, ohranjena je tudi prednja noga, glava pa je odbita. ↵

⁹ Za ta in še marsikak drug tehnični izraz se imam zahvaliti g. dr. Jos. Mantuaniju. „Na ajdov zrn“ pomeni, da je pri podboju, ki tvori v prerezu pravokotnik sprednji ogel in njemu odgovarjajoči rob obrezan do višine kakih 40 cm nad zemljo, kjer v navzdol obrnjenem trikotniku preide v ного polnega pravokotnega prereza. Ta prehod je ajdovo zrno.

Sl. 30. Kamnik, kamnoseški znaki.

Sl. 29. Kamnik, Mali grad, cerkev, portal
(konec XII. st.).

Polkrožno čelo predstavlja relief v isti v ploskev vglablajoči tehniki kakor opisana. Srednji del je od stranskih oddeljen po ozkem ornamentalnem pasu, ki se začne na obeh koncih plošče spodaj; spremlja jo po spodnjem robu na obeh straneh do približno $\frac{1}{4}$ dolžine in se nato nad srednjim delom dvigne v obliki polkrožno završenega portala. Ornament obstoja iz krogov, križcev in zvezd, v tehniki žlebkaste ureze (Kerbschnitt) posnemajoč primitivno leseno ornamentiko. Srednji del plošče je globlje izdolben, vzeto je ven vse tlo, tako da ostane v ploskem obrisnem reliefu samo nekako enakokrat križ, čigar ramena spajajo krogovi odrezki, konci pa so rahlo dvodelni. Križ stoji na podstavku iz dveh stopnjic, katerih ogli so zaokroženi, vse pa stoji na vodoravnem pasu, ki sega preko vsega srednjega dela po spodnjem robu. Križ sega z rahloreliefnim trnom preko srede stopnjic dol, kar hoče mogoče reči, da je vsajen v ta podstavek. V stranskih delih čela pa je na vsaki strani po en reliefen grobo oblikovno pojmovan angelj, klečeč ali mogoče leteč z rokami molitveno predse stegnjenimi. Na desnem notranjem kapitulu je kamnoseški znak (sl. 30 a), na levem pa „mora“, ki pa ni prvotnega izvora. — Lepa lesena vrata imajo letnico 1741.

Notranjščina: Spodnja kapela: Ladija: Pravokoten prostor, 4·9 m dolg, 4·09 m širok, obokan z banjo, v katero je vrezana od vsake stene nad oknom po ena kapica. (Sl. 32.) Robovi svoda in kopic so pokriti s preprostim z lesenimi oblikami v malto vtisnjnim ornamentom (zelo razširjena kmečka zidarskodekorativna tehnika od XVII. do I. pol. XIX. stol., deloma živi še dandanes). Isti ornament tvori tudi 9 okvirjev, razvrščenih po svodu, v katerih se nahaja 9 zelo primitivnih slik na belež. Slike imajo slabo čitljive napise in predstavljajo sv. Marjeto, sv. Florijana, sv. Eligija, sv. Mohorja, sv. Pavla in sv. Felicijana. Pod sv. Eligijem je napis: SANCTE ALOI: ORA PRO NOBIS 18†28. Na drugem loku slavo-loka pa je letnica 1827, ki se mogoče nanaša na izvedbo sedanjega svoda ladije.

V vsaki steni ladije so vzdani po 3 figuralni skleniki, ostanki nekdanjega gotskega svoda. Deloma imajo še staro polihromacijo; pri večini so še vidni nastavki kot začetki reber, večidel po trije, pri sv. Eligiju, kakor že v zgodov. pregledu omenjeno, tudi luknja, kjer je tekla vrv zvona. Na južni steni prvi ob slavoloku je doprsen svetnik, brezbrad, s kodrasto stiliziranimi lasmi, z mitro na glavi, pred prsmi v desni meč, v levi klešče z nekim zobu podobnim predmetom — sv. Eligij (?) (Slika 33.); trije začetki reber in luknja za vrv. Drugi, pod oknom je svetnica doprs,

v levi meč, v desni strto kolo, krono na glavi — sv. Katarina, en začetek rebra. Tretji ob zapadni steni je brezbrad mož, držeč pred telesom velik ščit, na katerem sta dva vspretna navzdol obrnjena noža, dva reberska začetka — grb kovaškega ceha (?) (Sl. 34.) Na severni steni je prvi pri zapadni steni brezbrad mož z vojvodskim klobukom na glavi, v levi knjigo, v desni mučeniško palmo; dva začetka reber — sv. Felicijan (?). Drugi pod oknom predstavlja ženo s pokrivalom nabranim ob licih in zibelko pred telesom, v zibelki pa do prs pokrit človek s sklenjenim rokama — Marija z Jezusom. Tretji ob slavoloku je bradat mož s knežjo krono na glavi, v desni drži pred prsmi knjigo, v levi nedoločen deloma odbit predmet — sv. Primož (?).

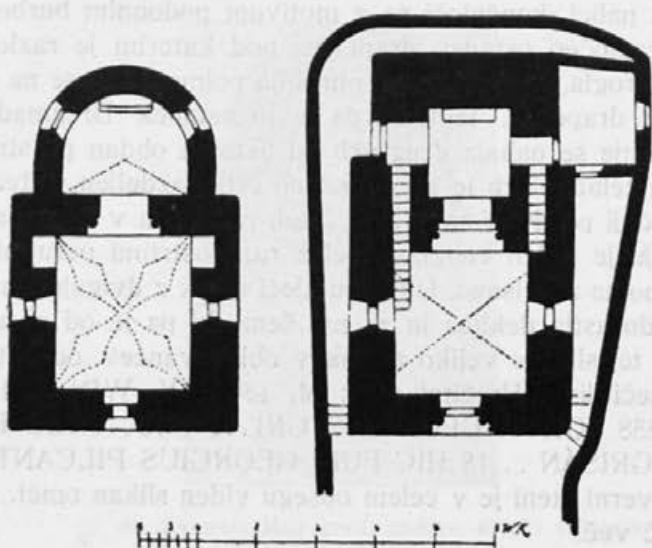
Pri vходу na levi je vzdian okrogel kamenit kropilnik z napisom A. R. HL. IF. 16. 56, nato je večji kos kamena odkrušen.

V vsaki steni je po eno romansko okno.

V spodnjih delih sten so povsod do tja, kjer se začne sedanji obok, vidni ostanki fresk slikarije. Pod tem slikanim ometom je viden na južni steni pod sklepnikom predstavlajočim sv. Eligija, kjer je poznejši omet odpadel, tudi del še starejšega ometa, ki je nakljuvan; videti je finejši od zgornjega, ima tudi sledove barvnih potez, a ne da se sklepati na kaj figuralnega. Omet, ki nosi freske, je precej grob, zato je večinoma mogoče barve odrgniti. Ob sklepniku s sv. Eligijem je moderen zapisek, glaseč: O s t a n k i s l i k e i z l. 1415., ki bi ga bilo treba odstraniti, kajti slike so najmanj za 100 let mlajše.

Ostanki so sledeči: Na slavoloku na desni strani je naslikan stoječ škof v ornatu, levico opira na vreteno s črevi, v desni pa knjigo, iz katere čita — sv. Erazem. Pod njim je sivo v sivo slikana konzola, na kateri sta razločni dve angeljski glavic. Alba njegove obleke je senčena z nežnimi lila toni; preko nje zelena suknja, podobna dalmatiki in zunaj rumen, spodaj rudeč plašč, ki je na prsih spet z veliko zlato zaponi, izpod njega pa se vidi močna pletena zlata verižica s križem. Obraz je viden samo do nosa, ostalo je uničeno pa oboku. Ob svetniku na levi zgoraj se vidi viseča veja s sadeži.

Na južni steni je med slavolokom in oknom ostanek velike votivne slike. (Sl. 33.) Na levi je klečeč mladenič z maksimiliansko prirezanimi dolgimi lasmi, pred njim kleči majhno rumenolaso dete; sledi na desno nagnjen grb obdan od listovja. Razdeljen je s pravokotno in vodoravno črto na štiri polja, katerih po dve v diagonalni smeri ležeči vsebujeta stolp s cinami, dve pa po dve prekržani

Sl. 31. in 32. Kamnik, Mali grad, tloris zgornje kapele (levi)
in spodnje kapele (desni).

Sl. 33. Kamnik, Mali grad, cerkev, gotski sklepnik;
freska iz 1. pol. XVI. st.

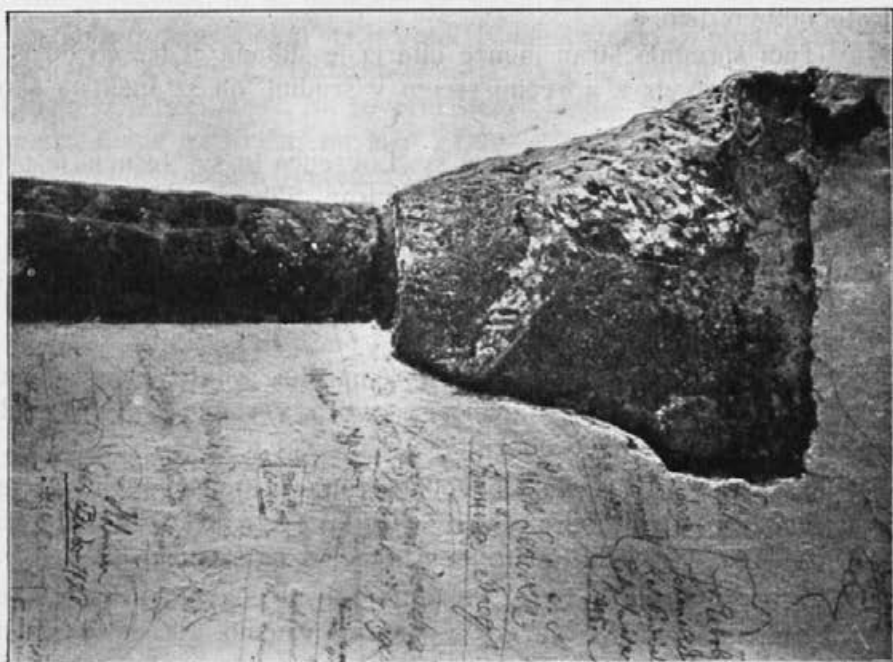
stilizirani palci, končujoči se z motivom podobnim burbonski liliji. Sledi nerazločen ostanek draperije, pod katerim je razločna neke vrste polkrogla, ki jo navzgor obroblja polmesec in se na nji nabira omenjena draperija. Izgleda, da je to ostanek Brezmadežne. Na desno od nje se nahaja drug grb od listovja obdan po strani ležeč. Nad njim čelada; grb je z vodoravno črto razdeljen v dva neenaka dela, spodnji po dveh navpičnih črtah razdeljen v tri polja. V zgornjem polju je viden enoglav orel z razprostrtimi perutmi; spodnja so popolnoma zabrisana. Ob grbu kleči otrok z dvignjenima rokama, za njim dorastla deklica in za njo žena, ki pa je od pasu gor uničena. Na tej sliki je veliko zapiskov obiskovancev, od katerih je pa večina nečitljiva. Prečital sem: M. 1585. W. WIN... HIC FUIT IO... 1558 JOR... GEORGIUS GRI... 1575... HIC FUIT ANDREAS GRISAN ...15 HIC FUIT GEORGIUS PILCANTRIS (?)... — Na severni steni je v celem obsegu viden slikan omet, ne razloči pa se nič več.

Slavolok se dvakrat podobno glavnemu portalu stopnjičasto poglobi in zoži. Globina njegova znaša 1·65 m, širina odprtine pri vstopu v prezbitერიj 1·73 m. Slavolok je zložen iz rezanih kamnov. V prvem kotu stopnjičaste poglobitve stoji na vsaki strani po en okrogel steber iz peščenca, sedaj od strani zazidan in prebeljen od spredaj, prvotno pa kot pri glavnem portalu prosto stoječ. Noga prehaja iz zaokroženega podstavka strešnato k valju stebra; valj nosi kapitel ločen od sebe po obroču okroglega prereza. Oba kapitela sta lijakaste oblike, prekrita s precej debelo pravokotno krilno ploščo in sta bila prvotno ornamentirana. Dosedaj sta bila zazidana in prebeljena; v svrhu natančne preiskave sem ju odkril, a mogel konstatirati samo sledove ornamentike, ki je ni več mogoče razložiti. Edino pri severnem sem dognal pod enim oglom krilne plošče jajčasto, a tudi že odbito kepo, ki spominja na ogelno funkcijo popčastih zavitih listov kapitelov zgornje kapele. Tudi pod sprednjim oglom je nekaj bilo, kar je bilo v zvezi s progami, ki segajo preko lijakastega dela. (Sl. 35.) Tudi lok slavoloka se stopnjičasto pogloblja odpovedno podbojem; nad stebri je proga pravokotnega prereza.

Prezbitერიj tvori približno kvadrat in je ravno zaključen. Dolg je 2·77 m, širok 2·60 m. V vseh 4 oglih so ohranjene močne grobe geometrične konzole, ki so nosile prvotni križni svod. Na zapadni strani je tudi še shranjen začetek na konzolah slonečih prog. Zapadni konzoli sta z malto ometani, vzhodni pa imata še prvotno lice. Sedanji svod je navidezna plitva z vseh oglov polagoma zmodelirana kupola, nastala pred poslikanjem l. 1771. Cel prezbitერიj z

Sl. 34. Kamnik, Mali grad, cerkev, gotski sklepnik.

Sl. 35. Kamnik, Mali grad, cerkev, kapitel iz konca XII. st.

notranjim lokom slavoloka vred je poslikan. Na tem loku so naslikani v rokoko-okviru znaki kovaškega ceha z letnico 1771. V loku samem je na temenu trikot z bežjim očesom, ob straneh na marmorirani podlagi viseči rokoko-obeski. Prezbitერიj poslikan do tal. Spodaj ca $\frac{1}{2}$ m visok podstavek, na tem stoji arhitektura, obstoječa iz rokokopilastrov. Odprtina okna z rokokomotivi obrobljena; tako tudi vhod proti zakristiji. Na začetku kupolnega svoda je arhitektura završena z zidci in pogled odprt na pokrajino ob robu okol ter nebo nad tem. V pokrajini na južni strani je viden na oblakih sv. Eligij v ornatu; iz roke mu izhajajo žarki, ki obujajo mrtveca, ozdravljajo bolnike in obsedene in tolažijo jetnika v ječi. (Sl. 39.)

V kupoli na vrhu je ime Jezusovo obdano od žarkov. Na severni strani je na levi miza s knjigami in mož v delavni obleki s svetniškim nimbom — sv. Eligij — ki kuje lep rokokoprestol; na desni pa na tronu ob stebru pod draperijo sedeč bradat mož s krono na glavi.

Nad oltarjem je naslikan majhen baldahin, od katerega visi zastor, ki ga držita 2 angelja.

Vsebina: Legenda sv. Eligija. Avtor: J. Potočnik; slike so zelo sorodne slikanim stranskim oltarjem v Tunjicah, ki so signirano Potočnikovo delo.

Tudi sprednja stran menze oltarja je slikana al fresco od iste roke: rokokookvir z gorečim srcem v sredini, ob straneh pa škofvske insignije.

Veliki oltar s kipoma sv. Lovrenca in sv. Jerneja je preprosto delo sr. XIX. stol. Les polihromiran. Slika sv. Eligija, platno, olje, iz začetka XIX. stoletja. Sv. Eligij stoječ v ornatu ob rudeče pogrjnjeni mizi s kovaškim orodjem in izdelki; v ozadju 2 kovača kujeta, spredaj nakovalo, meh in žerjavica. Slika je očitno po M. Koželju restavrirana.

Za velikim oltarjem je prvotno romansko, sedaj zazidano okno. Okno na severni strani je novejšega izvora, verjetno iz XVIII. stol., ko so prezbitერიj nanovo obokali.

Na evangeljski strani ob velikem oltarju stoji nadčloveški lesen, moderno polihromiran kip sv. Jožefa iz XVII. stoletja. Prvotno je stal v sedaj odstranjeni kapelici na Klancu.

Iz prezbitერიja vodijo v debelini zidu ob slavoloku na levi in desni po ene stopnjice nazgor v zgornjo kapelo. Na epist. strani oltarja pa vrata z lahkošilastim portalom, s porezanim robom iz poznogotske dobe, ki vodijo v zakristijo.

Kripta: Vhod na evangelijski strani iz ladije spodnje cerkve potom navzdol vodečih, v debelini zidu ob slavaloku lahko zavrtih stopnjic. V zidu na ovinku na levi je polkrožno završena duplina, ki ima zadaj v spodnjem delu železno gredo in v kamenitem dnu okroglo plitvo dolbinico — prostor za luč, ki naj hodnik razsvetljuje. Kripta komunicira z ladjo cerkve tudi po zamreženi odprtini v stopnjicah.

Kriptin prostor je približno pravokoten, ravno zaključen napram vzhodu, kjer se nahaja zelo globoko in razmeroma veliko, debelino podzidav prodirajoče romansko okno. Prostor je dolg 2·78 m, širok 2·60 m. V vseh 4 oglih se nahajajo zelo močne grobo-geometrične konzole, nosilke prvotnega križnega svoda; sedaj je prostor presvoden z banjo. Globoko okno služi obenem za oltar, v katerem stoje umetniško brezpomebni kipi sv. Pavla, sv. Petra in sv. Jakoba; novejša delo iz mase; bržkone kamniško.

Gorenja kapela: L a d i j a je dolga 4·75 m, šir. 4·53 m. (Sl. 31.) Kakor dokazuje zglajen, do vrha sten pod streho segajoč star omet, je imela prvotno raven lesen strop; sedaj je obokana z zvezdnatim na gotško konstrukcijo spominjajočim svodom brez reber. Svod ima okrogel sklepnik na temenu in sloni v štirih oglih na štirih geometričnih konzolah, ki se nahajajo ca 40 cm od tal.

Dve romanski okni sta prvotni. Slikana stekla so plod restavracije konca XIX. stol.; istotako slikarja, ki jo je izvršil kot dokazuje letnica, M. Koželj 1893. Na severni steni: Jezus sreča svojo žalostno mater; Jezus na Križu; na južni: Beg v Egipt in Jožef in Marija pred templjem iščeta Jezusa.

Na levi in desni slavaloka po en vhod na stopnjice, ki vodijo navzdol. Prag obstoja iz dveh delov nagrobnega kamna z napisom v majusculi. Na severnem pragu čitamo začetke:

AET ...

DO ...

D ...

16 ...

Na južnem konce:

... VI

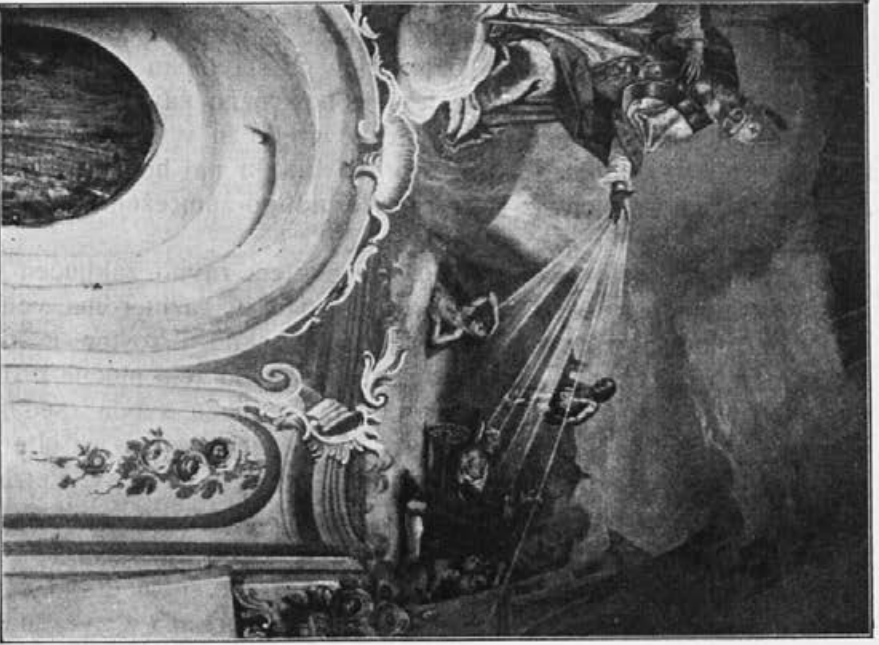
(okrogla vdolbina)

... ERN

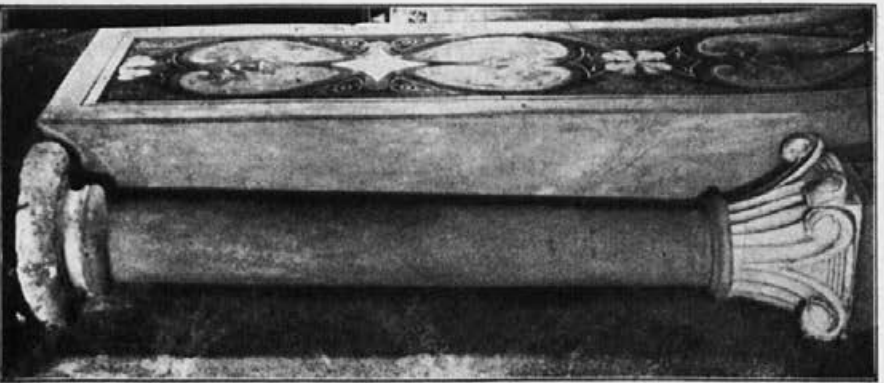
... NAE

... MTI

Kamen je obakrat enak, tako da spadata nedvomno skupaj.

Sl. 39. Kamnik, Mali grad, cerkev, Potočnikova freska (1771).

Sl. 36, 37, 38. Kamnik, gotski relief Madone iz hiše Velika ulica št. 19, (levo zgoraj), gotski nadvratni timpanon iz hiše Suttina št. 36, (levo spodaj); Mali grad, cerkev, stebler iz konca XII. st.

Slavolok: Zelo masiven iz rezanega kamna. Poglobi se podobno spodnjemu za eno stopnjico; ta profil se nadaljuje tudi v loku. V stopnjičastem ustupu stoji na vsaki strani po en steber (Sl. 38.) noseč polkrožno progo kvadratnega prereza. Noga stebra obstoji iz nizkega podstavka, katerega prednji ogel je zaokrožen; na njem stoji močno potlačena, okrogla blazina, ki jo okrogel žleb loči od še enega svaljka, na katerem se šele dviga okrogli valj; kapitelj deli od valja zopet žleb in nad njim se nahajajoč obroč. Kapitela sta popčaste oblike. Lijakasto telo je na vsaki strani pokrito od dveh iz srede lica tiste strani izhajajočih brstnih listov, katerih zviti konci se shajajo pod ogli krilne plošče; zgornji rob kapitela med listi je narezan z nekoliko zarezi. (Prim. glavni portal v Špitališču.) Kapitela sta močno z malto obnovljena, vendar pa, kolikor se dajo slediti pod beležem ohranjeni prvotni deli, v glavnem pravilno. Vsaj eden karakterističnih zavrtih listnih koncev je ohranjen.

Prezbiterij sam, ki se dviga za eno stopnjico nad ladijo, je polkrožno zaključen, 3·80 m širok in 3·35 m globok. Prekrit je z banjo, ki preide v polkupolo. Svod je verjetno še prvoten. Obe sedanji okni sta nastali po restavraciji koncem XIX. stol. Staro okno za velikim oltarjem je sedaj zazidano.

Ves prostor je moderno poslikan po M. Koželju l. 1893. Slike predstavljajo: Polaganje Kristusa v grob in Darovanje v templju na stenah ter Nebo z Bogom Očetom in sv. Duhom na svodu.

Oltar je moderno romansko delo iz lesa s kipom Žalostne Matere Božje. Kanontable so iz dobe rokoko.

V zapadni steni so vrata pod streho in k zvoniku.

Zvonik: Lesena konstrukcija oprta na ostrešje kapele, samo pri vhodu vanj je na svodu nekaj nazidka; v njem je ob vhodu na podstrešje prezbiterija vzdana velika kamenita krogla s kosom zarjavelega železa pritrjenega vanjo. V zvoniku sta zabeleženi letnici 1868. in 1885.

Zvon je sedaj samo eden in sicer nekdanji veliki. Premer 68 cm, tehta 204 kg, okrašen je z baročnimi okraski in reliefi Žalostne Matere Božje, Križanega in sv. Jožefa. Med njimi je na tri dele razdeljen napis:

1. CAMP. AGONIZANTUM ERECTA 2. JULIJ 1732.
2. CONFRATRIAE IHS MRAE ISPH CIVIT. STAIN.
3. PRO PVLSV

AGONIAE

ET

MORTIS

FER. V.

XPI

FEP. VI.

Ob robu spodaj pa: ME FUDIT CASPARUS FRANCHI LABACI PER CC: AB H: V: N: B: AB A: ET M: L: R: P: C: S:

Nad tem pa napis v kurzivi: 365 (Pfund) ZU 39. X. T: W:

Manjša dva zvana je vzela vojna. Po farni kroniki sta bila: 1. — 59 cm, 123·5 kg iz l. 1892; 2. — 50 cm, 57·30 kg iz l. 1821.

Zakristija: Poznejši prizidek; ima dva vhoda, prvi iz prezbiterja ima poznogotski šilast portal iz peščenca, drugi z južnega hodnika vodoravno zaključen poznogotski portal. Notri je lepa lesena omara za parmente iz 2. pol. XVII. stol. Svetlorjavo napojen les, črni stebršči in okviri, kovanje z baročnimi rastlinskimi motivi in angeljskimi glavicami s perutmi.

Kelih, 22 cm visok iz l. 1526., nodus in kupa iz XIX. stol., srebro, pozlačeno.

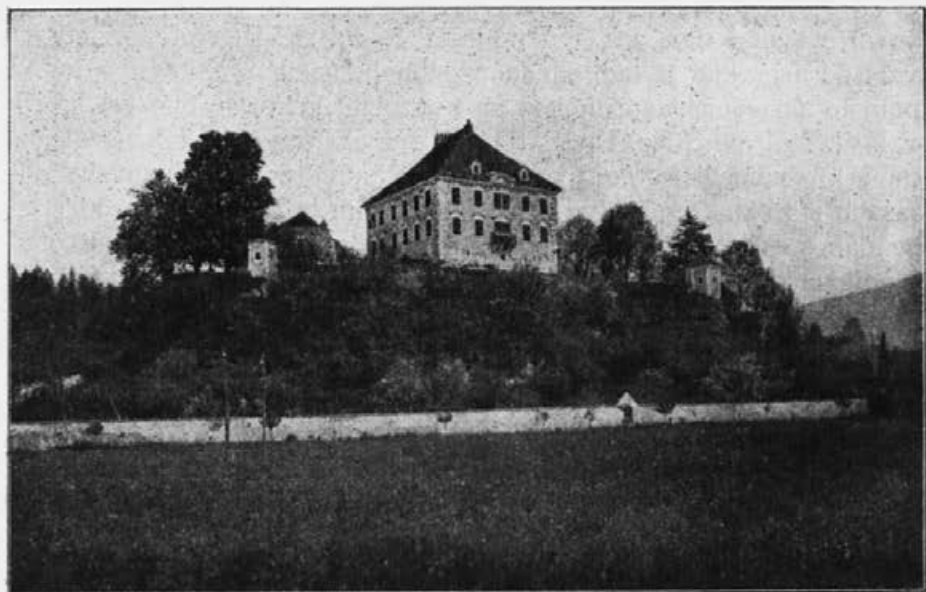
Noga šesterolista s polkrogli. Napis v majuskuli: DEN * KELCH * HAT * LASEN * M * DI * ERWER * PRVDERSCHFT (sic!) * DER SCHMIT * S * S * IM * 1526 * Nad napisom pas posnemajoč v vzboklem delu naravno drevesno skorjo z grčami. Prehod noge k nodusu je pokrit z vrezanim krogovičjem, v enem izmed polj pa je perspektivično nerodno zarisana miza pokriža s pregrinjalom; na mizi ključavnica in ostroge, nad mizo podkev, ob mizi na desni nož, pod mizo pa črka M. Pred nodusom padajo preko zoženega dela noge trolistni obeski. Med tem in nodusom na 6 stranic razdeljene črke H(ilf) MARIA, Na čaši znak J. K. Patena ima napis S. I. in S. 1716., spada torej k enemu žalskih kelihov.

Grad Zaprice.

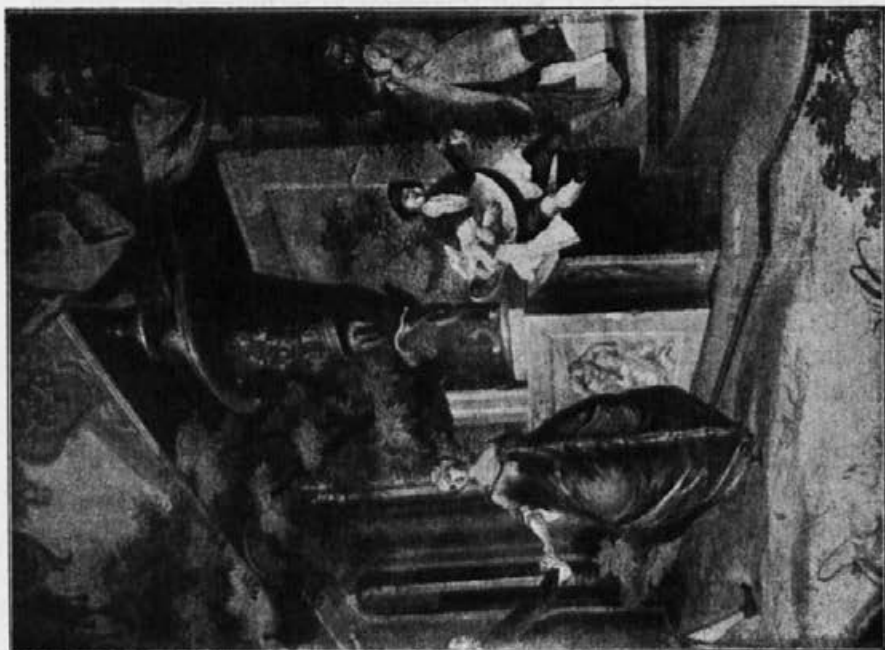
Literatura: Valvasor: Ehre... XI. str. 55. Stainbuhel, Zaperce.

Slika istotam in v istega Topographia Duc. Carn. list 251 nekoliko večja a v bistvu ista.

Zgodovina: Po Valvasorju je bil sedanji grad sezidan l. 1550. po grofu Juriju Lambergu na mestu manjšega dvorca. Ohranjeni stari deli stavbe se s tem datumom skladajo. Grad je igral precejšno ulogo kot oporišče protestantizma, ker so se tu in na gradu Križu protestantje shajali k svojim verskim pravilom in sestankom tudi še po pričetku protireformacije. Prim. o tem poročilo z dne 18. apr. 1566, ki ga navaja J. Parapat v Doneskih... (Letopis Mat. Slov. 1876., str. 125 sl.) št. 131; dalje dve poročili iz l. 1594. objavljeni v Mitt. d. hist. Vereins f. Krain l. 1867. str. 85 in 86, po katerih so se taki sestanki klub oblastni prepovedi nadaljevali. Val-

Sl. 40. Kamnik, grad Zaprce.

Sl. 41. Kamnik, Zaprce, imitacija gobelina (sr. XVIII. st.)

vasorjevi sliki nam kažeta stanje iz 2. pol. XVII. stol. Pogled je vzet od juga, kjer je tudi dandanes najbolj značilen. Vsi ogli so imeli pomole sloneče nad pritličjem na konzolah, kakor je bilo pri hišah v XVI. stol. običajno. Pod streho je šel okrog venec konzol s pomoli, ki so imeli prvotno nedvomno obrambni pomen. Jugovshodno fasado sta označevala dva drug nad drugim ležeča balkona, kjer je še danes eden ohranjen. Pri gradu je bila lepa kapela. Tudi oba paviljona na obronkih hriba napram mestu sta obstojala, razdelitev in oblika oken je bila ista kot sedaj, imela sta pa na strehi nastavke. Sedanjo obliko je dobil grad po prezidavi v 2. pol. XVIII. stol.

Legaj: Nahaja se na jugozapadnem koncu mesta na jugovshodnem robu nizkega hrbita, ki se tu končuje. (Sl. 40.)

Opis: Grajsko poslopje se nahaja v trikotnem dvorišču, čegar stranice so skoro enake in je vsporejeno jugovshodni stranici. Severno stranico zavzemajo do polovice gospodarska poslopja, med katerimi se nahaja tudi glavni vhod na dvorišče. Tudi zahodna stranica je zavzeta deloma po gospodarskih, deloma stanovanjskih stavbah. Jugovzhodno stranico pa tvori nizko ozidje na robu griča, ki spaja dva šesterokotna paviljona.

Ostanki starih zidov so ohranjeni v kletih zapadnega trakta, kjer sta ohranjena dva portala iz peščenca, polkrožna, z gotsko obrezo na ajdovo zrno iz XVI. stol. Poznogotski je tudi portal, ki vodi v tem traktu z dvorišča v predsobo nekdanje kapele. (Preklada z gotskimi legami — flacher Kleeblattbogen.) Vhod v kapelo je iz tega prostora na desno, v steni je še ohranjen močno prebeljen kropilnik z angeljsko glavico. Prostor, kjer je bila kapela, je sedaj razdeljen v dve sobi in služi za stanovanje.

Grajsko poslopje samo je v tlorisu skoro pravokotno in razdeljeno v vseh nadstropjih po velikih vežah v glavnem v severovshodno in jugozapadno polovico; reprezentativni prostori se nahajajo na jugozapadni strani. Na pritličju, ki je zelo masivno in ima le majhne okenske odprtine, se dvigata dve nadstropji, streha se steka na vse štiri stranice. Grad ima dve fasadi, eno na dvorišče, drugo proti mestu. Stena ima rumenkast ton, okolica oken in njihov nadstreški pa so beli. Notranja fasada ima velik kamenit portal na sredi segajoč prav pod okna prvega nadstropja. Nad njim je v vsakem nadstropju po eno dvojno okno, ki je v prvem nadstropju s polkrožnim nadstreškom prekrito, v njegovem čelu pa je vmeščena peterorožna krona. Nad okni prvega nadstropja so strešni zapognjeni zidci z velikim sklepnikom, nad okni drugega nadstropja pa vodravni zidci zvezani z oknom z velikim navzdol segajočim sklepnim

Sl. 42. Kamnik, Zaprice, imitacija gobelina (sr. XVIII. st.).

Sl. 43. Cerkev za Kalom, votivna slika s pogledom na Kamnik l. 1779.

klinom. Nad portalom je v strehi trikotno dekorativno sleme, v katerem je sedaj letn. 1895, ki se nanaša na zadnje poprave. Okna v pritličju so na fasadni strani večinoma slepa in povdarjena na vrhu samo s sklepniki.

Fasada napram mestu tvori enoto z omenjenima paviljonoma in zidom, ki pod gričem obroblja grajski svet. V osi fasade poslopja se nahajajo v tem zidu vrata, povdarjena s trikotnim slemenastim nastavkom. Pritličje ima pri vsakem oglu po eno s poznogotskim kamenitim okvirom obdano majhno ozko odprtino ter eno nekoliko večjo pod balkonom. V prvem nadstropju je pod srednjim dvojnimi oknom balkon, sloneč na štirih kamenitih konzolah, ki so še tudi ostanek arhitekture XVI. stol. Tudi v drugem nadstropju je v sredi dvojno okno, nad njim pa nizko dekorativno sleme z vzvalovljenim zidcem.

Stari stavbinski deli so vidni v omenjenih ozkih odprtinah na obeh oglih napram mestu ter v notranjščini tej steni se prilegajočih pritličnih prostorov. Ohranjen je kamenit portal z obrezo in preklado z gotskimi legami. („Flacher Kleeblattbogen“.)

V drugem nadstropju sta dve sobi okrašeni s slikano imitacijo gobelinov. Prva, manjša, gleda na dvorišče, druga, večja zavzema poleg nje vso ostalo jugozapadno stran.

Manjša soba vsebuje sledeče prizore počenši od vrat na desno in okrog:

1. V pokrajini z drevesi sedeča žena, ki poje.
2. Pokrajina s pergolo in vazo, na katere podstavku stoji pav.
3. Pokrajina z vazo in papigo; na arhitekturo naslonjen stoji mlad brezbrad mož in svira. (1 in 3 spadata skup in sta nedvomno tvorili prvotno celoto.)
4. V pokrajini z drevjem improviziran šotor, spredaj dve ženi in en mož, ki „bijejo rihtarja“, v ozadju se dva poljubljata, na levi klovn z rakom.
5. V pokrajini žena, ki se igra s psom.
6. V pokrajini s hermo sedita dva moža in žena in si napijajo.
7. V pokrajini mož igrajoč na gosli.
8. Pokrajina z vrtom, drevjem in arhitekturo, na levi pogled v vrt, na desni dva moža, ki igrata na flavto in kitaro, v sredi pa mož in žena plešeta. (Sl. 41.)

Lovska soba: Krasna empirska bela peč. Slikane tapiserije predstavljajo lovske prizore. Začetek v vshodnem oglu in od tam na desno:

1. Lovci na konjih odhajajo na lov.
2. Odhod na lov.
3. Jahači in psi v teku.
4. Strelec klečeče prežeč za drevesom.
5. Gonjači s psi.
6. Za drevesom stoječ strelec proži.
7. Boj psov z medvedom pred jamo, eden lovcev strelja, drugi zabada medveda. Po tradiciji je mišljena Medvedja jama na Mokrici. (Sl. 42.)
8. Psi gonijo jelena čez vodo. Del na desni prišit ne spada zraven ampak k sosednji sliki.
9. Jelen mrtev.
10. Boj z mrjascem, psi ga grizejo, lovci ga zabadajo. Največja slika med vsemi.

Izvedene so vse na tkanino, ki v strukturi posnema gobeline, v tempera tehniki. Čas postanka sreda XVIII. stol.

Zgodovinska topografija mesta.

Leg: Mesto samo leži na desnem bregu Kamniške Bistrice, severno od Malega grada, ter ga proti zapadu omejuje hribovje, ki se vleče ob Bistrici več ali manj v jugo-severni smeri. Na severu se druži z mestom predmestje Graben, na levem bregu Bistrice leži že iz najstarejših virov znani Novi trg (Novum forum), na jugu pa predmestje Šutina, kjer je od najstarejših poročil o Kamniku dalje sedež župne cerkve; na jugozapadu se Šutini pridružuje grad Zaprice s skupino hiš istega imena.

Strukturo mesta z obema glavnima predmestji Šutino in Grabnom označuje položaj doline, v kateri se nahaja; ta vstvarja tudi glavno prometno cesto skozi mesto vspešno teku Bistrice več ali manj v smeri od severa na jug. Ta ulica se pri vstopu v mesto, tam, kjer so bila nekdanj vrata, razširi v takozvani Trg, ki ni nič drugega kot razširjena glavna ulica. Pravokotno na Trg vodi od mesta, kjer se Bistrica najbolj približa Bergantovi gori in kjer se je od nekdanj nahajal most, druga glavna prometna žila dovajajoča promet iz Tuhinjske doline in levega brega reke, takozvana Velika ulica, ki je morala biti, dokler je bilo mesto zaprto v ozidju in njega starinski značaj še očuvan, zelo reprezentativna. Njen podaljšek vodi na drugi strani Trga k frančiškanskemu samostanu. Vse druge ulice so samo manjše notranje prometne žile, na katerih potek je v

mnogem vplivala struktura obzidanega mesta, ki se pogosto še čuti v njih značaju.

V nekaterih sedaj že polpozabljenih uličnih imenih se zrcali zgodovinska preteklost mesta. Tako se je ulica, ki vodi izpred samostana k Klancu, imenovala nekdanj Špitalska, ker se je v bližini samostana ob nji nahajal špital. Sedanja Šlakarjeva ulica ob sodnji se je imenovala Štirnske ulice, ker je bil za sedanjo sodnijo vodnjak; ulica ob čitalnici navzdol se je imenovala Židovska, kar je nedvomno v zvezi s preteklostjo mesta kot nekdanj važnega trgovskega središča. Imena Mesarska, Strojarska in Mlinarska ulica pa sama zadosti jasno označajo svoj postanek in ime povečini še dnes opravičujejo.

Mestno ozidje: Iz Valvazorja izvemo (Ehre ... XI. 541 sl.), da je imelo ozidje v 2. pol. XVII. stol. četrto vrat: Prva Šutinska („auf der Schütt“) na Klancu; druga Biričevska („das Schergen-Thor“) verjetno ona pod Malim gradom ob sedanji Pollakovi usnjarni; tretja Grabenska („auf dem Graben oder das Frauen-Thor“) pred nekdanjim hotelom Fischer, kjer se Trg zoži med hišama št. 29, 30 in 31; četrta Mostna vrata koncem Velike ulice. Razen tega omenja Valvasor še ena manjša vrata med Grabenskimi in Mostnimi, ki so morala stati koncem Vodnikove ulice ter majhna vrata v frančiškanski vrt.

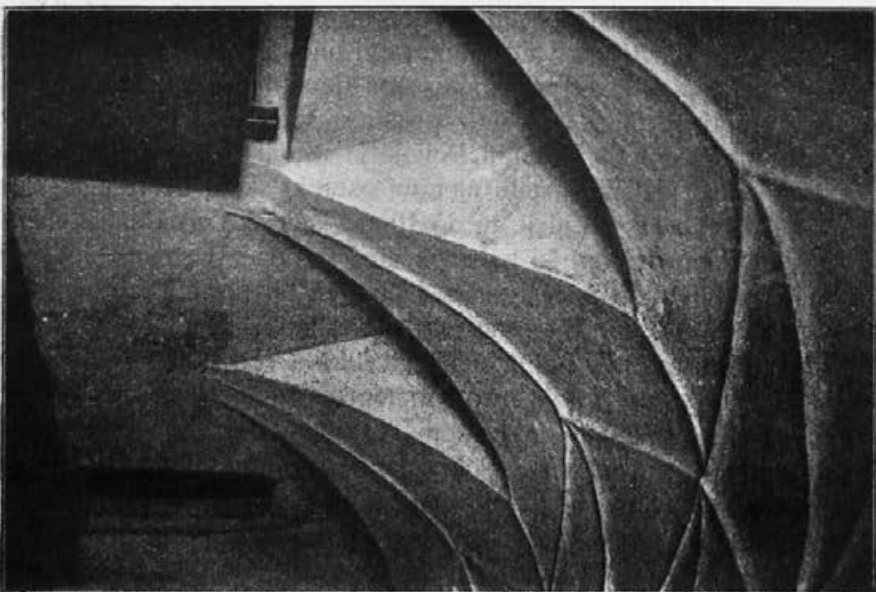
Rokopis *Historia Conventus Camnicensis* nam poda v bistvu isto kot Valvasor, samo da druga vrata (Bričevska) prav določno označi kot ona pod Malim gradom („altera est penes aquam Schußbach“). Na Valvasorjevih slikah Kamnika se prav dobro vidijo vrata z dvema stolpoma pod Malim gradom; pri mostu je velika štirioglasta vratna stavba; vidi se dalje stolp nekje koncem Vodnikove ul., eden koncem samostanskega vrta in dva na bregu proti gradiču Turn.

Z druge strani nas pouči o mestnem ozidju in vratih votivna slika v cerkvi za Kalom iz l. 1779. (Sl. 43.) Kakor je ta slika nemo-goča, ker združuje dva pogleda na mesto v enega, nam vseeno jasno kaže lego Grabenskih vrat ter Šutinskih vrat, ki bi morale stati nekako na vrhu nekdanjega klanca. V podaljšku črte zida od Grabenskih vrat je viden vogelni stolp z vrati, ki mogoče označuje ona vmesna manjša vrata, ki jih omenja Valvasor.

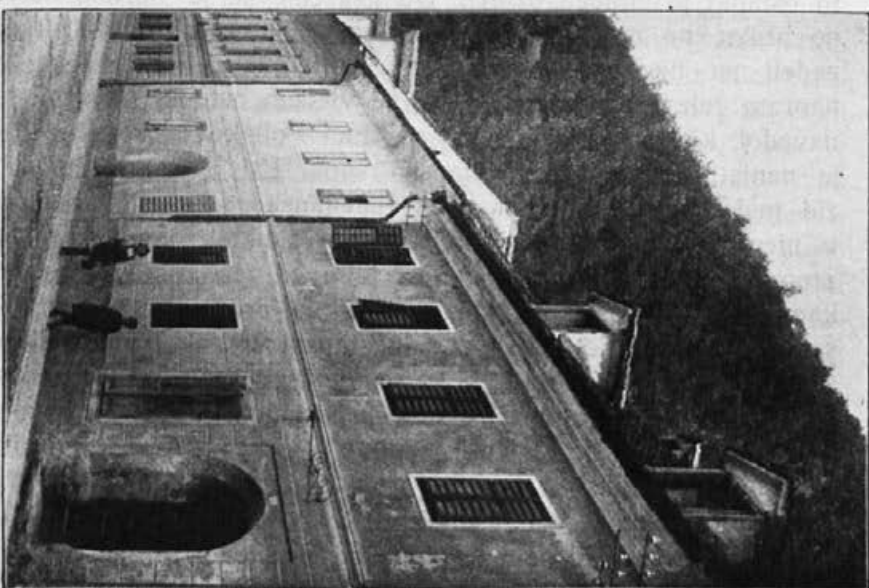
Ostanki ozidja: V tleh med hišama št. 29, 30 in 31 na severnem koncu Trga ostanki temeljev Grabenskega stolpa. Večja partija zidu je ohranjena na meji vrtov hiš št. 29, 30 ter dr. Krautovega vrta na eni in vrta usmiljenk na drugi strani do hiše št. 28, kjer se je zid zaobrnil proti smeri Šlakarjeve ulice. Na tem mestu so bila brž-kone po Valvasorju omenjena mala vrata, v tleh se čutijo temelji

zidu, mogoče stolpa. Ohranjeni deli so posebno dobro vidni iz vrta bivšega hotela Fischer. Ob Šlakarjevi ulici je šel zid nato do Velike ulice, kjer so se zopet nahajala vrata (Mostna vrata); nato je šel po smeri Japljeve ulice do ozidja prostora sedanje mestne ubožnice in je ohranjen zopet v sedanji Pollakovi usnjarni, katero deli deloma od ubožnice, deloma gredo njegovi ostanki skozi delavnice, kjer so prebili v njih loke. Zid je tu do 10 m visok; ko so zidali delavnice, so bile vidne deloma še tudi strelnice na vrhu. Usnjar Pollak hrani 2 fotografiji takratnega stanja. Debel je bil do 1·5 m; od početka Mlinšica je oddaljen 3—4 metre, deloma je bil pri adaptaciji delavnic odkopan in prebit v obliki velikega loka. Pred Pollakovo hišo se je zasukal od smeri potoka proti malograjskemu hribu, kjer so se nahajala med Pollakom in hribom bržkone takozvana Biriška vrata s stolpom, ki je deloma še ohranjen v poslopju hleva nasproti Pollaka. Konec tega hleva je predstavljal še pred dobro generacijo štirioglato poslopje, prekrito s piramidno streho, pokrito s škodljivimi. Pri prezidavi v hlev je bilo poslopje znižano. Med Biriškimi vrati in Klancem (tedaj Samčev predor) se je ozidje spajalo z Malim gradom, ki ga je zapustilo nad Klancem, vendar natančnega poteka nisem mogel izslediti. Tudi mesto Šutinskih vrat je nedoločeno, verjetno so stala vrhu Klanca; od njih je šlo zidovje po bregu na Žalski hrib proti graščini Turn, verjetno po južnem robu, kjer so še danes nizki ostanki a ni gotovo, da so to ostanki prvotnega ozidja. Od graščine se je obrnilo navzdol po bregu, po meji s pušpanom ograjenih njivic, kjer so tudi že zadeli na njegove temelje ter proti meji Pollakovega vrta napram železniškemu svetu. Tu se vlečejo ostanki od vrha hriba navzdol, kjer so planke in tvorijo tudi Pollakovo vrtno ozidje ter je nanje naslonjena samostanska šupa. Pri Pollakovem vrtu je zid malo nad 2 m debel. Za samostansko šupo sta se ohranila v njem 2 poznogotska podboja s porezanimi robovi in ajdovim zrnem nad pritličnim delom. Na levo od tega ostanka je vzdignjen kamen, ki izgleda kot velika kroglja s premerom 35 cm. Kako se je ozidje nadaljevalo skozi samostanski vrt, ni znano, tudi ne ali so bila poznogotska vrata, ki so sedaj v severnem ozidju samostanskega vrta, že prvotno tam. V severnem delu sedanjega vrta se je ozidje obrnilo proti vzhodu in zaključilo krog ob Albrehtovi hiši pri Grabenskih vratih.

Stare hiše: Že Valvasor (l. c.) hvali Kamnik preteklosti, da je imel lepe trdno zidane hiše „mit geschnittenen Steinen, eisernen Balcken, Stangen und Thorn“. Plemstvo se je zateklo pred Turki v

Sl. 45. Kamnik, Vel. ulica, št. 7, veža iz XVII. st.

Sl. 44. Kamnik, Vel. ulica, hiša št. 7, in 8.

mesto in ga zelo ozaljšalo. Izrecno omenja dvorec grofov Turjaških, ki so ga pred njimi imeli grofje Thurni ter Lambergovu hišo na Trgu poleg rotovža. Ker so vojne pretrgale nekdanjo cvetečo trgovino s Hrvaško, je mesto propadlo, in Valvasor trdi, da je ob njegovem času vsaj ena četrtina hiš porušena in vse trgovine razen ene zaprte. Tudi poznejše nesreče so lice mesta močno izpremenile, vseeno pa pazno oko odkrije še marsikak ostanek stare arhitekture.

Pojdimo samo po Veliki ulici, ki je v tem oziru še največ ohranila:

Hiša št. 2. Mogočen polkrožen kamenit portal z močno obrezanim sprednjim robom, z nizkimi, naprej stoječimi nogami spodaj. Nekako iz konca XVI. stol. S takimi portali opremljene si moramo misliti vse boljše hiše mesta koncem XVI. stol.

Št. 4. Dekorativni pilaster, ki začenja steno oddeljujočo vežo od stopnjic ima glavo s šilastimi listi spredaj izpodrezano. Vrhu stopnjic zabeljen kamenit portal; zgodnjebaročen. Enak portal vodi v kuhinjo; v veži spodaj ostanek polkrožnega portala s porezanim robom.

Št. 5. Dvorišče: Zazidane arkade, sloneče na stebrih iz 2. pol. XVI. stol.; v nadstropju štirioglato okno z obrezo na ajdovo zrno; na hiši sami iz podstrešja na dvorišče istotaka odprtina. V veži baročen portal z ravno preklado z žlebom in nad njim pol valja. Soroden portal je ohranjen na Zapricah, eden pa v hlevu hiše št. 3 v Podgori (prenešen iz Breznikove hiše). Neposredna bližina gotike se javlja v tem, da je v osnovi pridržan še obrezani rob, ki je samo v baročnem smislu preprofiliran in pa v ajdovem zrnu, s katerim se končuje na štirioglati nogo. Postanek teh portalov: konec XVI. ali začetkom XVII. stoletja.

V fasadi je ta hiša kakor dosedanja (št. 4) povišana nad nadstropje za polnadstropno višino; ta povišek je imel prvotno pri obeh štirioglate odprtine z obrezanimi robovi kakor je ona na dvorišču. V teh hišah so živeli usnarji in so podstrehe služile delavniškim svrham.

Št. 7 in 8 sta na zunaj najboljše ohranili svoj prvotni značaj. (Sl. 44.) Označa ju portal kakor pri št. 2. Na št. 8 vodi iz veže na dvorišče temu podoben portal. Št. 7 ima obokano vežo z mrežastimi venstoječimi robovi, posnemajočimi gotska rebra. (Sl. 45.) V veži na levi kamenit portal s preklado z gotskimi legami. Podoben portal kot na ulico tudi na dvorišče. Začetek stene ob stopnjicah ima porezane robove. V I. nadstropju ob izhodu na hodnik ostanek

poznogotskih podbojev. Veža karakterističen ostanek boljše hiše iz 2. pol. XVI. stol.

Š t. 9. Dvorišče: Polzazidana poznogotska arkada; štirioglata noga stebrov se končuje v trikotno navzgor štrlečemu nosu; obreza prehaja kot šilasti listi v kapitel stebra.

Š t. 13. Lepa fasada. Kameniti portal ima l. 1833. Pilastrji v nadstropju in rozete pod okni.

Š t. 14. Interesanten obok veže (kot št. 19), posebno motiv premoščanja oglov. Dva zaokrožena portala z obrezanimi robovi v klet in na dvorišče. Materijal rudeč peščenec. Okno iz kleti na dvorišče.

Š t. 18. Baročne arkade na dvorišču v nadstropju.

Š t. 19. Portal konca XVI. stol. na dvorišče. Obokana veža kot štev. 14.

V balustradi hodnika iz I. nadstropja proti dvorišču je vzdian poznogotski relief; kamen, močno prebeljen, tako da so oblike precej zabrisane. (Sl. 36.)

Madona z Jezusom; sedi, do kolen. Prepasana s pasom, na glavi krona. Drži se frontalno, na levi v naročju ima nago dete, ki drži v levi nerazločen predmet (jabolko?), z desno pa blagoslavlja. Začetek XVI. stoletja?

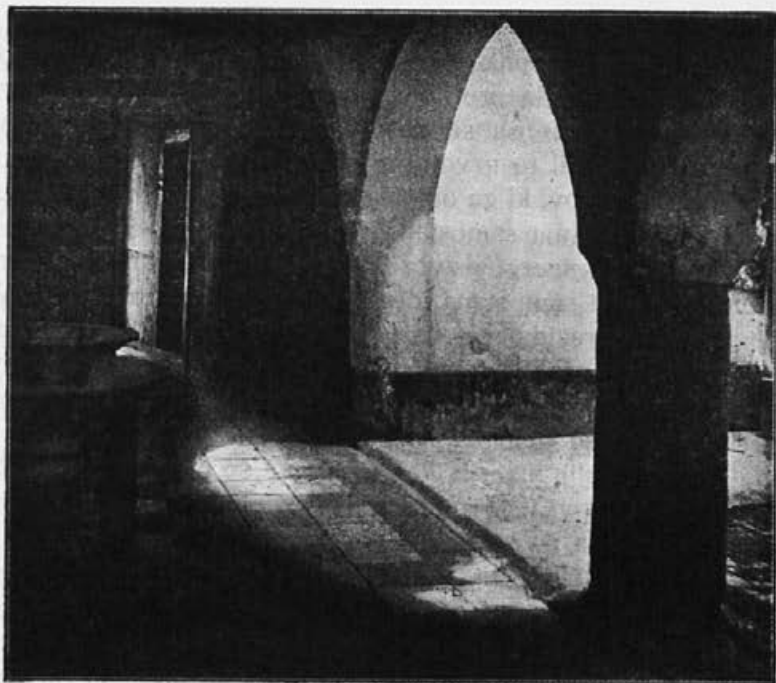
Na Trgu: Š t. 68. (Trgovina Skala) v pritličju kamenit portal s preklado z gotskimi legami.

Š t. 80. (Šubelj). Portal: Kamen, vrh prišiljen v obliki lahko usločenega rtnika (Eselsrücken), obreza obogačena z velikim žlebom. Najlepši poznogotski portal v Kamniku. Veža: polkrožen kamenit portal z žlebom; polkrožen portal z obrezo. Na dvorišču zgodnji baročni okviri oken (samo vrhna stranica profilirana). V nadstropju ena soba z lesenim stropom iz XVI. stoletja.

Podrekarjeva, tudi hiša provincije imenovana, bivša samostanska suknjarna na Trgu in v Samostanski ulici: Iz samostana na njeno dvorišče velik kamenit polkrožen portal z obrezo. V kletih trakta ob Samostanski ulici polkrožen poznogotski portal in zazidane polkrožne ločne konstrukcije.

Zunanjščina napram Samostanski ulici (trakt napram Trgu je prezidan), ima 5 oken z gotsko obrezo na ajdovo zrno, eden ima tudi žleb.

Š t. 35. V veži kamenit gotski polkrožen portal v klet, enak vodi z dvorišča v sosednjo hišo. Oba prav pozna. Štirioglato okno z obrezo iz kleti druge hiše na dvorišče. Na dvorišču močne baročne arkade na pilastrih, na njih v nadstropju arkade s stebri in zelo razvlečenimi loki.

Sl. 46. Kamnik, Trg, hiša št. 23, arkade iz XVI. st.

a

b

c

Sl. 47. Kamnik, hiše na Trgu.

Št. 23. Enonadstropna hiša s pomolom na kamenitih konzolah iz nadstropja preko ogla proti Šlakarjevi ulici. Večkrat prezidana. Arhitektonsko najbogatejša stara hiša sedanjega Kamnika. Mestna tradicija trdi, da je bil to prvotno dvorec grofov Thurnov, pozneje pa grofov Auerspergov, ki ga omenja tudi Valvasor; to je izključeno, ker iz poročil o zidanju samostana (glej zgoraj str. 49) izrecno izvememo, da je bil Auerspergov dvorec (velika hiša) podrt in material porabljen pri zidavi samostana, druga Auerspergova hiša pa z Wutalitsevim vred prezidana v sedanjo Podrekarjevo. Na vsak način pa je morala biti naša hiša tudi takrat ena najodličnejših po svoji zidavi. Na dvorišču se nam je ohranil polkrožen poznogotski portal. V veži in kuhinji so deloma zazidane obširne arkade, sloneče na štirioglatih in okroglih stebrih, katerih glave so prirezane od spodaj v obliki šilastih listov. (Sl. 46.) V I. nadstropju je na dvorišče prav lepa baročna arkada na stebrih.

Na fasadi zunaj se je ohranil pod okni del kamnoseškega okrasa v reliefih, ki krase podokenske police in sicer treh oken fasade na Trg in dveh sprednjih oken pomola (sl. 47 c). Zadnje okno je zazidano in njegove police ni več, videl jo je pa še msg. V. Steska in popisal.¹⁹ Predstavlja je v reliefu jelenjo glavo z rogovi, ki so se širili na strani in bila zabeljena. Gospodar mu je pripovedoval tudi, da so odkrili, ko so l. 1884. hišo popravljali, v levi pritlični sobi pod beležem slike predstavljajoče lovske prizore.

Razširjeno je mnenje, da so bili ti reliefi premeščeni sem z nekdanjega rotovža, kar pa je čisto izključeno že zaradi tega, ker so očitno umerjeni pod okna, pod katerimi se sedaj nahajajo ter ni videti, da bi bili v to svrho prirezani. Posebno odločno govore zato tudi reliefi izpod oken pomola.

Počeni od desne predstavljajo reliefi sledeče prizore:

1. Lev in zmaj drug proti drugemu obrnjena. Lev ovija svoj na koncu tridelni rep med nogami okoli desnega stegna in ga moli nazaj. Z gobcem grabi zmaja za kljun. Zmaj ima peruti in dolg, na koncu zavrt rep in štiri krempljaste noge. Izza repa se kaže frontalna doprsna oseba s stiliziranimi kodri las na glavi in majhnim pokrivalom; z desno drži rep, z levo pa suva pod repom meč v telo zmajevo. Ob glavi in roki po en gotsko stiliziran list kot polnilo. (Sl. 50.)

2. V sredi doprsna brezbrada oseba, ki jo od spodaj ovijata dva lista. Ob sencih bogato nakodranj lasje. Roke steza na strani

¹⁹ V. Steska: Znamenita hiša v Kamniku, Izv. muz. dr. IV., str. 254.

z dlanmi gori obrnjenimi in nosi na njih na vsaki strani po en ščitek s kamnoseškimi znaki.¹¹ Od ščitkov se na obe strani vijejo dolgi gotski listi, ki se dvakrat previjajo plastično naprej.

3. Dve na levo obrnjeni živali s človeškimi spačenimi obrazi. Iz ust molita jezika. Desna ima levjo grivo. Mogoče, da sta lev in levinja. Repa prehajata v listovje.

4. Trikratna skupina gotskih plastično vzvalovljenih listov.

5. Dve živali, druga k drugi obrnjeni, držita s prednjima tacama ščitek, ki je po ven stoječem pasu razdeljen na tri vodoravna polja. Leva žival ima velika ušesa, kaže zobe in je zadaj na hrbtu pokrita z gotskim listovjem. Po glavi in tacah sodeč, bi utegnil biti medved. Desna žival je lev, ki suje rep med nogami skozi okolu levega stegna in ga zviija zadaj v zanjko. Hrbet pokrit z gotskimi listi.

Čas postanka 2. pol., event. konec XV. stoletja.

Š t. 26. (Okrajno glavarstvo). Pripriosta fasada s kamenitim portalom in štukoreliefi pod okni iz srede XIX. stol. (Sl. 47 b).

Š t. 29/30. Popolnoma prezidana, stari značaj se kaže samo še v pomolu na oglu napram glavarstvu. (Sl. 47 a).

Stare, do gotske dobe ali vsaj njenih reminiscenc segajoče portale ali druge detajle imajo dalje hiše: **Ž u p n i š č e**, v veži šilast kamenit portal z obrezo na ajdovo zrno; velik dvoriščni portal pozne oblike (konec XVI. stol.) — **H i š a** š t. 58, škarpa ob hiši, del poznogotskega portala. — **Š t. 46 na Klancu**, šilasto zaključen portal zelo pozne oblike, vrh usločen rtnik. **M e s t o š t. 75 (H o m a r T o m a ž)**: V veži podboji z žlebom in profili iz prehoda v barok; vhod v klet polkrožen poznogotski portal; okno v Mesarsko ulico ima na okviru motiv stebra s poznogotsko nogo. — **P o d g o r a** š t. 7 in 9: portali v klet. — **M l i n i n u s n j a r n a G u s t e l T r p i n c** pod Malim Gradom, portal.

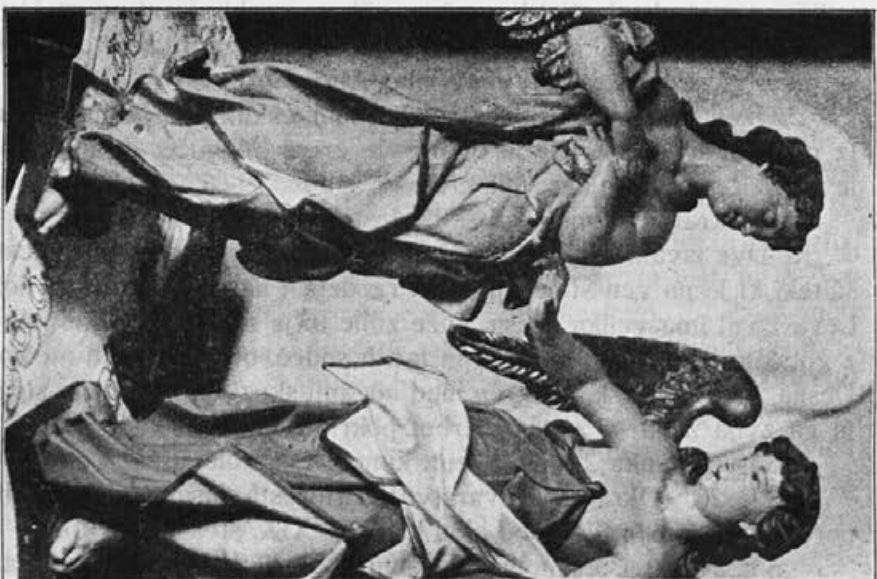
Zanimivi hiši sta dalje:

Š u t i n a š t. 46 z interesantno fasado, kamenitim portalom s stebri in lepo vežo 1. pol. XIX. stol.

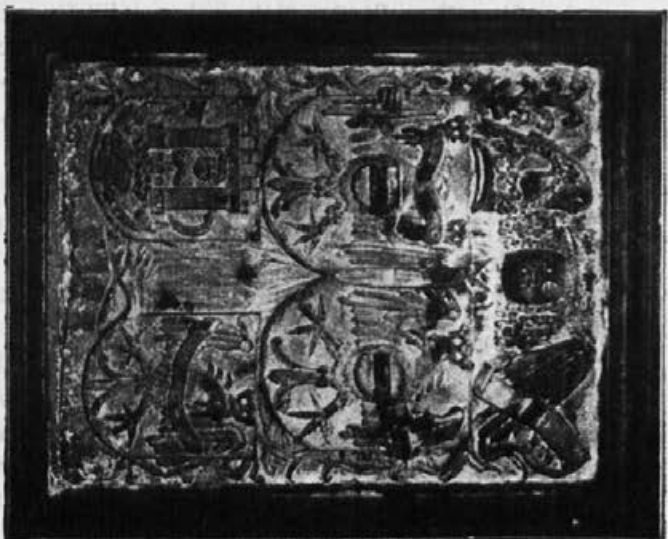
N o v i t r g 17: Na fasadi nad okni v malti izvršeni kmečko prilagojeni rokokomotivi.

Smoletov gradič ali **N a T u r n u** leži nad strmim bregom ob cesti na Žale, nekdam v oglu mestnega ozidja. Valvasor pripoveduje o njem (Ehre u. XI. str. 550), da so ga sezidali meščanje sredi XVI. stol. kot odgovor na zidanje Zaprice, ker so bili mnenja, da bo Turek, ki si event. osvoji Zaprice, lahko strahoval mesto; ker

¹¹ Objavljena v Lj. Stiasny, Kamnik, st. 25. slika.

Sl. 48. Kamnik, restavratel Kenda, angelja (sr. XVIII. st.).

Sl. 49. in 50. Kamnik, šola, angeli z erbi (zač. XVI. st.).
Podokenska polica hiše Trg št. 23. (XV. st.).

niso mogli preprečiti zidanja Zapric, so radi večje varnosti sezidali Turn.

Poslopje ima v tlorisu obliko razpotegnjenega osmerokotnika, temu odgovarja tudi sestav strehe, ki se odteka na vse stranice. Ima dva vhoda, katerih portala sta zanimiva kot ostanek stavbe XVI. stol. Eden je polkrožno zaključen, drugi se končuje v usločenem rtniku.

Posamezni spomeniki:

1. V kapelaniji pod streho: Sv. Janez Nep., les, polihromiran, nadčloveške velikosti. Močno poškodovan. Rokodelska kvaliteta iz XVIII. stol.

Sv. Rok, les, polihromiran, naravna velikost. Močno razgiban tudi v obleki. Barok XVIII. stol., dekorativen.

Slika sv. Marjete in sv. Cecilije, pl., o., 1·10 × 2 m. Obe svetnici stojita; sv. Cecilija igra na klavir in pobožno k nebu gleda; nad njima dva angelja z mučeniškimi palmami. Slika bi po svojem izrezu spadala v okvir stranskih oltarjev. Čas postanka 2. pol. XVIII. stol. Slikar neznan; močno poškodovana.¹²

2. V Šlakarjevi ulici je v zidu druge hiše na desni vzdani kamen v velikosti 61 × 30 cm, peščenec, katerega srednji del predstavlja pravokoten okvir v reliefu.¹³ Na robu na levo od tega okvira je kamnoseški znak (sl. 30 d) in črki **TA**, na desnem robu pa črki **MA** in pod njima usnjarski nož, katerega spodnji ročaj je nekoliko odbit. Poleg tega sta dve luknji, iz katerih sklepamo, da je bilo tam nekaj pritrjeno. V okviru je ščit s kamnoseškim znakom in ob njem na eni strani polumesec, na drugi solnce.¹⁴ Ob ščitku zgoraj letnica 1549. Kamen je nedvomno v zvezi z usnjarsko obrtjo v Kamniku.

3. V posesti restavraterja Kende dva lesena kipa angelje v po 73 cm visoka, les, polihromirana, peruti odbite, a ohranjene, manjše poškodbe. Zelo dobro delo srede XVIII. stol. Nekdaj sta stala v župni cerkvi na Šutini na vel. oltarju nad tabernakljem. (Sl. 48.)

4. Kapelica sv. Barbare pred vhomom v smodnišnico: v nastavku na fasadi v dolbini skupina obžalovanja mrtvega Jezusa, les, reliefna kompozicija. Skupina mrtvega trupla in

¹² V. Steska, Mladika I., str. 260, jo pripisuje V. Mencingerju.

¹³ Objavljena je risba tega kamna v Stiasny, Kamnik, str. 35, toda brez kamnoseškega znaka in črk.

¹⁴ Glej risbo v knjigi Stiasny, Kamnik, str. 35.

Sl. 51. in 52. Kamnik, šola, Sv. Florjan (1508.) — Pečat patriarha Rajmunda (1291.)

treh oseb (ena pri glavi, ena v ozadju, druga pri nogah), je komponirana v trikot; polna življenja, draperija skrajno razgibana. Stil delavnice frančiškanskih stranskih oltarjev ali sv. Roka na Malem gradu; 1. pol. XVIII. stol. Polihromacija moderna.

5. Znamenje pod skalo, Podgoró. Moderna kapelica. Notri stara neumetniška slika Križanega, o kateri pripovedujejo, da je „zrastla“. Slikana na les, na vrhu ima strešico, dokaz da je bilo to nekđaj prosto stoječe znamenje. Interesanten je pozlačen kip Pietà, tipa XVII. stol., samouško leseno delo. K ti kapelici spada tudi votivna tablica, nahajajoča se sedaj Podgoró št. 11. Slikana na les; kaže, kako sv. Terezija in sv. Janez Nep. prisostvujeta nesreči deklice Terezije, ki pada preko skal Bergantove gore. Zgoraj fant, ki kliče na pomoč. Slika ima napis: THERESIA BEZH ANO 1794.

6. Šutina št. 36, mežnarija. Nad vrati se nahaja vzdian kamenit relief (peščenc) predstavljajoč Jagnje Božje; visok 110 cm, širok 78 cm. (Sl. 37.) Oblika nadvratnega čela s šilastim lokom. Okrog in krog izklesan okvir paralelen obrisu plošče. Notri spodaj v vsakem kotu po ena telečja glava z ušesi in polodprtím gobcem, iz katerega izhaja vinska trta z grozdi in listi; trta oklepa v obliki okrogle sklede izdolbeno polje, v katerem je v reliefu izdelano Jagnje Božje s križnim nimbom okolu glave, z desno prednjo nogo držeč prapor z enakokrakim na koncih se širečím križem s praporom. Glava je obrnjena rezko v profil nazaj. Sedaj prevlečen z apnenimi barvami. Poznogotski; nedvomno nadvratno čelo, ni gotovo če se je prvotno nahajalo na sedanjem prostoru.

7. Šutina hiša pri Krištofu. V oglu sedanje telovadnice društva Orel vzdian rimski nagrobni spomenik. Vidni dve stranici. Velikost širše stranice 85 × 98 cm. Na ti, ki je sedaj deloma zazidana, je napis v maiusculi:

C DINDI(O deloma zakrit)
BLANDO E(T zakrit)
OCTAVIAE (P F zakrita)
QVARTAE
C DINDIO BLAND(O zakrit)
AN VIII.

Na ožji strani pa se nahaja relief; spodaj bujno listje, na katerem stoji vaza z dvema ročajema, iz nje raste vinska trta z grozdi. Ob vazi na levi in desni po en navzdol obrnjen delfin. Deloma polihromirano.¹⁵

¹⁵ Objavljen v CIL. V. 3. št. 10782 bis. — Müllner, Emona n. 102. — Mitteil. d. Z. K. 1879. p. CXXXVII. — Mitteilungen 8. p. 90.

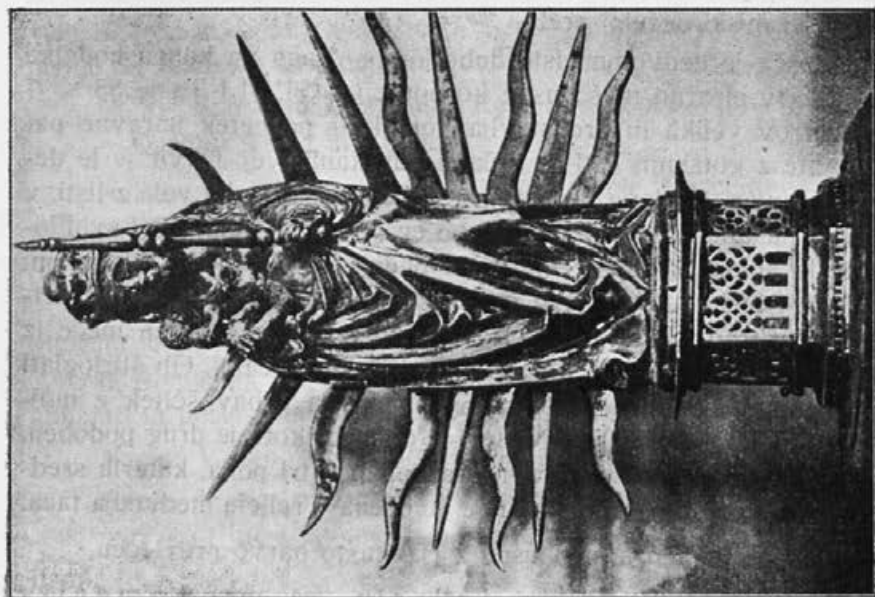
8. Trg, poslopje šole, hodnik pred pisarno meščanske korporacije. V zid sta vzdani dve z reliefi pokriti plošči, ki sta se nekdanj nahajali na fasadi stare šole; odkod sta prišli tja, o tem molči tradicija; mogoče, da sta v zvezi s starim rotovžem ali mestnimi vrati.

Prva nasproti glavnemu vhodu, peščenec, grobo črno poslikan. Velikost 90×117 cm. (Sl. 49.) Predstavlja v plitvem reliefu stoječega frontalnega angelja z močno frizuro, razčesano na obe strani lic, na čelu diadem s križem. Gube obleke so grobocevkaste in se zbirajo ob nogah, ki stoje na napisnem traku, ki zavzema celo širino, a je sedaj brez napisa. Ob glavi angelja sta vidni dve polrazpeti peruti, na levo od glave velika avstrijska cesarska krona, na desno v diagonali razgrnjen napisni trak sedaj brez napisa. Ozadje pokriva stilizirana veja. Angelj drži pred prsmi z vsako roko po en ščit, pod njima pa stoji še po en ščit. Levi zgornji ščit pod prej omenjeno krono predstavlja dvoglavega, gotskostiliziranega orla s kronami na glavah, na prsih trodelen ščitek, katerega srednje vodoravno polje stopa malo ven — avstrijski cesarski grb.

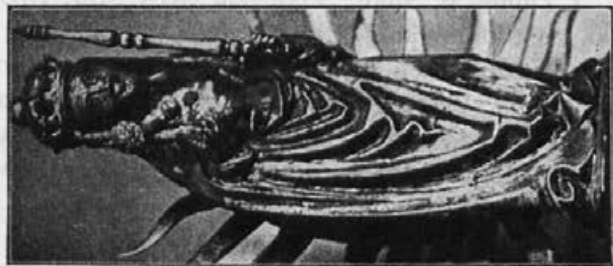
Pod njim je grb obstoječ iz stolpa s cinami, v čegar odprtini se kaže doprsna devica s sklenjenima rokama — sv. Marjeta, stolp stoji na skalah, pod njimi pa sta dva zmaja, katerih telesi se prepletata; obrnjena sta drug od drugega, glave z dolgimi zobčastimi kljuni obrnjene ob stolpu navzgor, nad njima pa ob stolpu na desni zvezda, na levi lunin srp. Zmaja sta enake oblike kot na hiši št. 23 (Trg). — Grb mesta Kamnika, ki dokazuje, da je vseboval prvotno sv. Marjeto, ki se je šele pozneje izpremenila v Veroniko pod vtisom pravljice o Veroniki na Malem gradu, katero skuša V. Steska spraviti v zvezo z legendarično usodo Veronike Deseniške.¹⁶ V sedanjem grbu se nahaja namreč pod stolpom Veronika, žena do pasu, od tam pa kačji rep. Če je podmena o Veroniki Deseniški pravilna, potem so se v pravljici in Veronikini podobi združile po mojem pač tri predstave: Usoda v stolpu umirajoče žene Veronike Deseniške; tradicionalni kamniški grb s sv. Marjeto in zmaji ter bajeslovna ljudska predstava o ribi Faroniki, katere prednji del je deklica, zadnji pa ribji rep.

Desni zgornji grb predstavlja enoglavega orla s krono; glava je obrnjena v desno stran, na prsih ima enak ščitek kakor njegov sosed; razlikujeta se pa po repu, v katerem ima cesarski 5 peres, ta pa samo 3.

¹⁶ Prim. V. Steska, Izvestja muz. dr. IV. št. 255. Veronika z Malega gradu.

Sl. 54. Kamník, župnišče, kipec Matere božje
(konec XV. st.).

Sl. 53. Kamník, župnišče, kipec Matere božje
(konec XV. st.).

Desni spodnji grb je enoglav orel s krono; glava je obrnjena v levo. Rep je trodelen. Čez prsi in preko peruti ima razpet napisni trak — kranjski deželni orel.

Plošča je nedvomno iste dobe kakor druga na koncu hodnika ob vhodu v pisarno meščanske korporacije. (Sl. 51.) Ta je 85×97 centimetrov velika in predstavlja kot okvir posnetek naravne palice, ovite z gotskimi listi in grčami odsekanih vej. Okvir je le deloma ohranjen. Od leve proti desni se boči preko vrha veja z listi, v kotih, ki nastanejo zgoraj, pa sedi po en ptič. Pod vejo relief sv. Florijana do kolen; z dolgimi na rame padajočimi lasmi ter klobukom na glavi. Obleka je stegnjena v pasu. Gube so grobocevkaste. Svetnik je brezbrad, obrnjen v svojo levo in z obema rokama meče iz golide vodo pod okrogel stolp s cinami in strelnicami. Ob štirioglati odprtina stolpa letnica 1508, pod stolpom pa grbav ščitek z mojstrskim znakom. (Sl. 30 b). Na levi v dolnjem kotu je drug podoben, sedaj obkrušen ščitek vodoravno razdeljen v tri polja, katerih srednje stoji naprej; čez vsa polja pa je položena v reliefu medvedja taca.

Tudi ta kamen je neokusno z rjavkasto barvo prevlečen.

9. Šutina št. 23, pri Exlerju, na vrtu kamenita konzola. Ena stran okrašena z reliefno voluto, spodnji del profiliran; sprednji del predstavlja angelsko glavico z neke vrste kronico na glavi, pod brado pa prtiček in križnat obesek; prtiček se končuje v cofu. Poprej je služila za odbojni kamen na oglu Exlerjeve hiše. Provenienca iz gradu Zaprice. Čas postanka 1. pol. ali sr. XVII. stol.

Zbirke:

I. Župnišče: Slike: Slikar zač. XIX. stol: 1. G r e h i s v. D u h a, pl., o. Last kanonika J. Lavrenčiča. — Naslikanih je šest okvirjev iz kač, ki se med seboj spajajo. Slike so razvrščene po tri in tri na vsaki strani. V sredi pa plava v svetlobi sv. Duh, proti kateremu sikajo žrela kač in lete puščice iz vsakega kroga. — Ikonografično enaka je slika istega predmeta v župnišču pri sv. Križu nad Jeseenicami iz sr. XIX. stol.

Slika je zanimiva po slovenskih napisih in po ikonografični plati: Zgoraj napis: *Shest grehou super Suetiga Duha.*

Slike: I. — 3 možje v uniformah (srednji v francoski s karakterističnim pokrivalom na glavi) in zalisci, igrajo karte, eden pije iz majolike.

Napis: *Predersnu na Bofhio milost greffit.*

2. Obešeni Juda, hudič odhaja na levo z mošnjičkom. Napis: Na Bofhi milosti Szagat.

3. Pod arkadami veliki duhoven in še en človek; mečeta kamenje za Jezusom, ki odhaja na levo.

Napis: Sposnani Kristianski Resnici fe fuper itauti.

4. Daritev Kajna in Abeljna.

Napis: Suoimu bratu ali blifhnimu faule Boschie gnade ne-uofhliu biti.

5. Kralj na tronu, pred njim Mojzes in Aron.

Napis: Proti dobrimu k jsuelizhainu pomagaiozhinu opominu oterpnu ferze jmeti.

6. Bolnik na smrtni postelji se obrača od duhovna, ki ga hoče obhajati in posluša hudiča, ki stoji na drugi strani.

Napis: V napokori naprei usetnu oštati.

Spodaj v okviru z rokokookraski napis:

Ti Grehí So tefhku ali zelu ne v tim ne unim fhiuleinu odpufheni.

2. Kurz v. Goldenstein F.: Marijino oznanjenje, pl., o., 177 × 338 cm. Last farne cerkve. — Marija ob pultu klečeča se obrača nazaj, kjer se spušča nad njo angel z lilijo v desni, z levo pa kaže navzgor, kjer sta sv. Duh in Bog Oče obdana od angeljev; na desni dva majhna angela na oblakih, na levi spodaj košara z belo materijo; na podstavku, na katerem stoji napis: F. S. EQU. A KURZ - THURN GOLDENSTEIN INVENIT ET PINXIT 1848. — Visela je nekdanj v velikem oltarju. Zelo dobro ohranjena.

3. Slikar kon. XVII. stol.: Sv. Primož, sv. Ra-degunda in sv. Felicijan, pl., o., 92 × 115 cm. Iz cerkve sv. Primoža nad Kamnikom. — Vsi trije svetniki stojijo, zgoraj v oblakih in žarkih božje oko, spodaj napis z njihovimi imeni. (Sl. 56.)

4. Tavčar Jurij (idrijski): Sv. Jožef; pl., o., 43 × 54 cm. Last kanonika Lavrenčiča. Dete Jezus leži na blazinah, nanj se sklanja Jožef s cvetočo palico. 1. pol. XIX. stol.

5. Slikar 2. pol. XVIII. stol.: Sv. Avguštin (?); pl., o., 70 × 51 cm; last kanonika J. Lavrenčiča. Svetnik do kolena pred odprto knjigo na mizi s tekstom Cor Mundum Crea In Me Deus. Poleg knjige mitra, svetnik v koretlju s škofovsko kapico in štolo iz 2. pol. XVIII. stol., v levi škofovsko palico, v desni goreče srce; na levi zgoraj se mu prikazuje ime Jezus.

Sl. 55. Kamnik, J. Sadnikar, Zadnja večerja (sr. XVII. st.).

Sl. 56. Kamnik, župnišče, Sv. Radekund, Sv. Primož in Felician (konec XVII. st.).

6. Layerjeva šola: Sv. družina, pl., o., 62 × 53 cm. Last kanonika J. Lavrenčiča. Mati božja drži v naročju dete; sv. Jožef mu podaja ptiča, ki mu stoji na roki. (Katalog zgod. razstave slov. slikarstva, str. 34, št. 15.)

Slikar za č. XIX. stol: Patrona Austriae; pl., o., 47 × 74 cm; last kanonika J. Lavrenčiča. Na oblakih od oblakov obdana Mati božja v beli z zlatom našiti obleki, s plavim plaščem čez rame in glavo, s krono; na levi dete oblečeno, s krono. Marija drži v desni belo vrtnico in rožni venec, dete tudi rožni venec. Od glave ji pada na obe strani prozoren pajčolan. Na obleki spredaj dvoglav avstr. orel s krono, na prsih ščitek z napisom F. I., pod njim zlato srce prekrito s krono. Dekorativna.

8. Bergant F.: Sv. Vincencij Pavl. (?) pl., o., 57 × 65 cm. Svetnik polaga levico bolniku na tilnik in z dvignjenimi očmi moli. (Gl. katalog zgod. razstave... str. 22, št. 32.)

9. Niernberger A.: M. L. Rasp, pl., o., 71 × 65 cm. Rasp do pasu, s knjigo v desni, na levi zgoraj grb; plašč čez levo ramo. Oval na 4 oglatem platnu, en prst desne zatika v knjigo, ki jo drži. Spodaj napis: VENERABILIS VIR MAX: LEOP: RASP PLEB: STAIN: NAT: 14. NOV. 1673 OBIIT 12. DEC. A° 1742. Na hrbtu podpis: A: NIERNBERGER P. A° 1767. (Glej katalog zgod. razstave... str. 10., št. 31.)¹⁷

10. J. A. Purtscher: Oljska gora, pl., o., 116 × 230. Jezusa onemoglo oprtega na skalo podpira angelj, drugi se mu prikazuje s kelihom, tretji klečeč žalostno sklepa roke. Na levi pogled na speče apostole. Na hrbtu podpis: JOSEPH ANT. PURTSCHER BOJUS PINXIT LABACI ter: Pro ara laterali Evangelii Matricis ecclesiae B. M. V. Civit. Stain offert Maximil. Leop. Rasp plebanus stainersis anno 1718. (Glej katalog zgod. razstave str. 27, št. 6.)

11. V. Mencinger (?): Jezusa povzdignejo na križu, pl., o. Velikost pri vseh te serije približno enaka št. 10. — Rablji se napenjajo, da bi ga dvignili na križu, na desni jokajoča Marija in Janez. Na hrbtu napis: Pro ara laterali epistolae Matricis ecclesiae B. M. V. Civit. Stain offert Maximil. Leop. Rasp Plebanus Stainersis Anno 1737. (Glej katalog zgod. razstave str. 7, št. 19.)

¹⁷ Predlog za ta portret je očitno posmrtni bakrorez z Raspo podobo, katerega en izvod hrani Joško Stelè v Kamniku. Predstavlja ga v ovalu, v glavnih potezah kakor Niernberger. Spodaj je slabo čitljiv napis: "... SINGULAREM VITAE SANCTIM: ET DOCTRIN: VEN: VIR: ... M... LEOP... RASP PLEBANUS LITHOPOL: CARNIOLIAE... 73: QUI OMNIBUS OMNI... DEC. A. 1742." V. Steska ga v Mladiki I. l. st. 260 pomotoma pripisuje V. Mencingerju.

12. J. A. Purtscher: Jezus pada pod križem, pl., o. — Na hrbtu zapisek: Pro Ara laterali epistolae Matricis ecclesiae B. M. V. in Stain offert Maximil. Leop. Rasp plebanus Stainensis. JOSEPH ANT. PURTSCHER BAVARUS PINXIT LABACI.

13. V. Mencinger (?): Jezusa pribijajo na križ, pl., o. — Dogodek se vrši v pokrajini; od zadaj gledata Marija in Janez. Za Mencingerja govori kot pri št. 11. Kristus in posebno obraz moža, ki od zadaj pribija levo roko. Na hrbtu zapisek kot pri št. 11.

14. J. A. Purtscher: Bičanje; pl., o. — Prizor se vrši v dvorani. Na hrbtu zapisek o darilu Raspovem z letnico 1718, spodaj signatura: JOSEPH. ANT. PURTSCHER BOJUS PINXIT LABACI.

15. J. A. Purtscher: Jezusa s trnjem kronajo; pl., o. — V arhitekturi z oboki. Zapisek kot pri št. 14 z letnico 1718 in enako glaseča signatura.

16. Slikar za č. XVIII. stol.: Sv. Pelagij; pl., o. Do kolen stoječ, ročaj meča v levi, v desni velika lilija. Še dosti ekspresivno delo za č. XVIII. stol. Spodaj zapisek: H. Pelagius M. von Laybach gebürtig selbiger Stadt Patron und aller in grossen Trübsall begriffenen Wunderthätiger Fürsprecher war unter Nemerian dem Kaiser gemartert in Jahre Xri 248 seines alters 25. Jahre dessen fest falt den 28. August.

Druge zanimivosti:

1. Kipec Marije, srebro, vzboklo votlo delo na lesenem podstavku. Čas postanka konec XV. stol. Celota 40 cm vis., Madona s srebrnim podstavkom vred in krono 25 cm, kipec brez podstavka 20 cm. Črni leseni podstavek je iz XVII. stol. in ima skozi luknjo za pas, s katerim so kipec pritrjevali na krste mrličev pri pogrebih. Na hrbtu pritrjeni žarki in žezlo, so plod restavracije v XVII. stol. Drugače je kip razen poškodbe v obrazu dobro ohranjen. Srebro oksidirano. (Sl. 53 in 54.) Prvotni 5 cm visoki podstavek je osmerokoten; sprednje stranice so predrte z motivi krogovičja iz zategnjene trolista (Fischblase) in krogov.

Madona stoji in jo označuje prav izrazita S-črta. Čez rame ima plašč, ki pusti prsi in del života nepokrite, pod vratom je spet z zaponko, ki je okrašena z rudečkastim oslepelim kamnom. Plašč tvori pred telesom bogate, dobro naštudirane gube; od desne roke pada doli v veliki, črto telesa povzemajoči lahki krivini in se zbere ob desni nogi v „uho“. Leva noga prodira s kolenom gube, od kolena doli se vidi rumenkasta spodnja suknja, ki daje prostora priostrenemu čevlju, da stopi naprej. Prsi stopajo v prilagajoči se obleki ven,

isto trebuh; pas je visoko prepasan. Na desni drži M. nago dete Jezusa, ki je k nji obrnjen, noge pa ima v obliki črke x prekrižane; levo roko drži navzgor predse, v desni pa drži okrogel predmet, bržkone jabolko. Lasje so skrbno cizelirani. V levi drži M. sedaj žezlo iz XVII. stol., vendar kaže starejša luknja na to, da je tudi prej nekaj držala. Glava, katere obraz je nekoliko vtisnjen in desno oko predrto, ima dolge lase, ki padajo navzdol po hrbtu, en pramen pa čez levo ramo ob prsih dol. Na glavi krona, katere kapica s križem je bržkone plod baročne restavracije. Ton je patinirano srebro, spodnja suknja in lasje so rumenkasti, prav tako podstavek.

Arhiv: Med listinami je najstarejša ona iz l. 1291., vsebujoča patriarško odločbo v zadevi desetine 18 hob, ki se prizna duhovnu Alhardu, upravitelju špitala v Kamniku. Ima zanimiv pečat. (Sl. 52.)

Premer pečata 8 cm; okrogel. Voščena skledica, v nji na glavni strani v venstoječem robu v rdečem vosku pečat z napisom, ki je na notranji strani oddeljen od podobe s pikčastim krogom. Podoba v močnem reliefu predstavlja patriarha, sedečega na nizkem tronu brez naslonjača v ornatu s palijem, nizko trioglato mitro na glavi; levo roko moli od sebe in drži knjigo, v desni prav tako od sebe palico s križem. Pod nogami mu je pručica. Sedež se končuje na obeh straneh z levjimi glavami in eno prednjo tace. Rob deloma poškodovan in z njim vred tudi napis v unciali, ki se glasi: † RAIMUNDUS (dei) GRA(tia) SA(nctae) (S)EDIS AQIL(eiensis) (p)ATRINHARCHA. Zadaj je vtisnjen majhen okrogel pečatek, vsebujoč krog iz pikic, notri pa enakokrak križ, med katerega kraki sta diagonalno razpoložena po dva ključa in dva stolpa s cinami.

Za kulturno in umetnostno zgodovino važni rokopisi:

1. *Matricula Vicariatus Beatae Mariae Virginis in Tuhain*. Zač. XVIII. stol.

2. *Popis vikarijatov Nevlje, Šmartin in Tuhin* v l. 1703.

3. *Notula Plebanorum stainensis Civitatis ab anno 1232 ad annum 1743*.

4. *Krstne knjige* segajo do l. 1640. nazaj. *Mrtvaške* do 1671 nazaj in *poročne* do 1673 nazaj.

Pri večih vezavah so porabljeni listi starih rokopisov na pergament.

5. *Formular mein Hanns Georgen Raspen*, vsebujoč koncepte, prepise listin ter slovenske prisežne obrazce.¹⁸ Ge-

¹⁸ Gl. Fr. Kidrič: Opombe k protiref. (katol.) dobi v zgodovini slovenskega pismenstva v Časopisu za slov. jezik, književnost in zgodovino III. l., str. 77 pri l. 1728.

richts Instanz vnd Ordnung in Krain i dr. — 1. pol. XVIII. stoletja.

6. V papir vezana knjiga, fol., z znakom C vsebuje prepise listin, pod naslovom *Miscellanea varia* anekdote (str. 201 in 461), ital. sonet *Moribondo inchiesto a render conto del perso tempo* (str. 206), *conclave post mortem P. P. Innocencii XII.* (st. 475.), *de officio pastoralis collatio sacra* (st. 493), 1. pol. XVIII. stol.

7. V papir vezana knjiga fol. z napisom *Memorabilia* — 1. pol. XVIII. stol. Vsebuje na str. 15 in 159—164 ital. zapiske, drugače vse vrste zapiske in prepise ter str. 239 sl. pod *Varia notabilia* neke vrste kroniko svetovnih dogodkov.

8. Velika v usnje vezana knjiga z naslovom „*Inventarium und Urbarium der landesfürstl. Pfarr Stein in Oberkrain welches nach Ableben des Herrn Ferdinand Freyherrn v. Apfalterer errichtet und mit den Temporalien dieser Pfarr dem nun neu resolvirten Pfarrer Herrn Kaspar Branka durch mich endes unterzeichneten Anton Freih. v. Taufferrer Sr. K. K. Mai. wirklichen Kämmerer I. Oe. Gubernial Rath und Kreishauptmann in Oberkrain heut dato eingewortet und übergeben worden 1785.*

Iz vsebine:

Pfarrhöfliche Gebäude: Das pfarrh. Haus: Ober Stock: 4 Winter und 1 Sommerzimmer, unterhalb 1 subsidiarii Zimmer, eine Gesindestube, die Kuchel, Speiskammer, den Keller für Sauerkraut etc. dann ein kleines Archivgewölb.

Sledi pregled pisarniškega inventarja (urbarji) in arhiv.

Dalje so našteli pod naslovom *Portraits und Bilder*: portret biv. župnika Raspa¹⁹ in portret knezonadškofa goriškega Karla Michaela grofa Attemsa, oba v poletni sobi.

V s r e d n j i s o b i : Portret barona Erberga, biv. prošta novomeškega. V veliki obednici (großes Tafelzimmer): 7 ovalnih podob škofov ljubljanskih Lessel, Herberstein, Kaunitz, Schrottenbach, Attems, Petazzi in Künburg. V zimski sobi: Slika predstavljajoča padajočega Izveličarja.

V pokopališki sobi (Freythofzimmer) slika umirajočega sv. Franč. Ksaverija.²⁰ V srednji sobi slika sv. Petra, dalje slika epiphania Domini. V obednici: Slika sv. Antona Padovanskega, Kristusa na križu in Mater amabilis; bakrorez Salvatorja.

¹⁹ Ohranjen.

²⁰ Bržkone ona v južni zakristiji prim. zgoraj str. 20.

V Subsidiarii Zimmer: bakrorezi Benedikta XIV., Klementa XIV. in sv. Andreja, ter ein detto (Bild gemalt) in detto (Subsidiarii Zimmer) alt auf dem Saal ein sich bei dem Feuer wärmendes Weib vorstellend. Detto eine Landwirtin vorstellend.

Sledi Inventarium der Kirchen Gerätschaften. Srebrnih keli-hov 11, paten 13, monštranc 2, ciborijev 4, ostensoriolum pro St. Reliquiis 1, kadilnici 2, posodica za kadilo 1. „Silberne Platen jede 3 Kerzen tragend zu Hochwürd. paar 1, kleine silberne Leuchter Talerlpaar 1.“ Križ s pozlačeno srebrno soho. 1. Sledi popis ornatov.

II. Živinozdravnik Jos. Sadnikar:

Slike:

1. Slikar 1. pol. XVII. stol.: Podoba Mihaela Pregla, pl., o. Iz gradu Zalog pri Moravčah: Stoji z razkoračenimi nogami, levo oprto na puško, ob levi čelada, ob desni pes z napisom okolu vratu M(ichael) P(regl) R(ittmeister). Oblečen je v velikaško uniformo z železnim ornamentiranim oklepom. Bradat. Ob glavi na desni grb. Popolnoma preslikan. Zgoraj obnovljen napis: Michael Pregel von der Svnn Herrn Adamen Freyherrn zu Herberstorff der fürstl: Durchl: Herzogen Maximilian (vo)n bayern vnd des catolischen bunts General wachtmeister bestelter obrister vber zwey Regiment zv Pfehert vnd ein Regiment zv fves etc. Rittmeister vber ein hundert Crabadische Reiter Aetatis sve XLVI. 1623.

2. Slikar 1. pol. XVII. stol.: Podoba Jakob Jobst v. Thurna; pl., o. popolnoma preslikan. — Stoji v plemiški opravi 1. pol. XVII. stol. Po tleh leže deli železne oprave, na mizi šlem, v ozadju helebarda.

3. Slikar 1. pol. XVII. stol.: Podoba žene J. J. v. Thurna; pl., o. nerestavrirana. Žena v noši 1. pol. XVII. stol.; par manjših poškodb.

4. 2 podobi škofa grofa Brigido; pl., o. Obe reproducirata isti original. Škof do pasu, desno roko zatika za polodpet talar, kapica na glavi, križ na prsih.

5. Slikar zač. XIX. stol.: Rojstvo Juzusovo, pl., o. 35 × 23. — Na levi štalica, pod njo Jožef, Marija in živali. Jezus na slami v jasliah, 3 pastirji ga molijo. Na desni prikazen angelja pastirjem, ovce, pod trikotnim šotorom počiva pes. — Iz konca XVIII. ali zač. XIX. stol.

6. Majhno belo bandero z dvojno sliko. Mera slike 36 × 51 cm, pl., o. Ena stran predstavlja sv. Katarino v pokrajini klečečo na

zlomljenem kolesu s podpisom S. CATHARINA O. P. N. 1761. — Druga stran predstavlja Angelja varuha z malim fantkom, pred njima veliko pošastno žrelo, iz katerega seva ogenj; angelj zabada z mečem proti glavi. Spodaj podpis: Angelis sius Deus mandavit de te ut custodiant te in omnibus viis tuis, ps. 90. VII. — Zelo nežne barve, karnat prosinjen, barve: zelenkaste, umazan lila in živorudeča.

7. Slikar sr. XVII. stol.: Zadnja večerja, pl., o., 227 × 107 cm. — Jezus pomaknjen ob mizi nekoliko na levo deli kruh apostolom sedečim okolu mize. Provenienca iz refektorija franč. samostana v Kamniku. (Glej katalog zgod. razstave slov. slikarstva str. 4. št. 4.) (Sl. 55.)

8. Slikar l. pol. XVII. stol.: Podoba G. R. barona Herbersteina; pl., o. popolnoma preslikana. — Stoječ mož v vojaški opravi pred njim na tleh čelada, v desnici drži puško, z levo za ročaj zakrivljene sablje; v oklepu. Ob glavi grb, pod njim napis: Eidam Georg Ruprecht Freyherr zu Herberstein 1625.

9. Slikar l. pol. XVII. stol.: Podoba H. W. barona Herbersteina; pl., o. Popolnoma preslikana. — Stoječ, vojaška oprava z oklepom, v desni sulico, z levo drži rokavico. Ob nogah šlem. Ob prsih na levi grb in napis Hanns Wilhelm Freuherr zu Herberstein etc. des hoch und wollgebornen herrn Adamen graffen zu Herberstorff etc. der churfürst: dur: herzogen Maximilian in Bayren und des catholischen löbl. Bundts Generall wachtmaister bestelten obristen über 2 Regegement (sic!) zu pferdt und eins zu fueß Regementß Capiten über ein Comp. von 300 mann.

10. 4 na les slikane slike evangelistov, 16 × 19 cm; do kolen z njihovimi simboli. Rokodelsko, dekorativno interesantno delo.

11. Slikar za č. XVIII. stol.: Tihožitje; pl., o. Iz graščine Smuk nad Semičem. Na mizi velika vaza s cveticami.

12. Slikar sr. XVII. stol.: Sv. Miklavž, les, tempera, 50 × 115 cm; provenienca iz cerkve sv. Miklavža pri Zg. Tuhinju. — Svetnik v ornatu stoječ na ozkem pasu pokrajine, v levi knjigo, v desni mučeniško palmo.

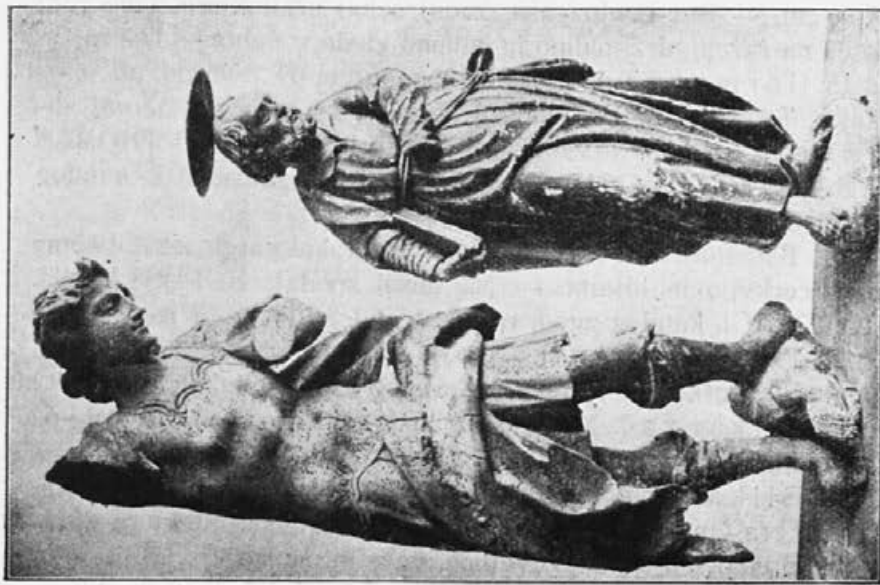
13. Slikar l. pol. XVIII. stol.: Sv. Janez Nep., pl., o. — Na obeh straneh nazaj potegnjeni zastori. V ozadju arhitektura, na levi se prikazuje izza vrat kralj, na sredi tron, na njem sedi Janez in blagoslavlja kraljico, ki kleči na desni s sklenjenimi rokami v kralj. obleki s krono in zežlom pred seboj na tleh.

Če odvezamemo kralja, je kompozicija ponovitev Reinwaldove pri nem. vitežkem redu v Ljubljani (Gl. katalog zgod. razst. št. 5, št. 9.).

Sl. 57. Kamnik, J. Sadnikar, relief
Sv. Lucije (1 pol. XVII. st.).

Sl. 58. Kamnik, J. Sadnikar, a) kip Sv. Mihaela
(sr. XVIII. st.); b) kip Sv. Petra (1638).

14. Slikar 1. pol. XVIII. stol.: Sv. Lovrenc, les, olje, 24 × 30 cm. — Sv. L. do pasu, zadaj nekaj arhitekture. Obe roki naslanja na raženj, drži palmo in zaupno gleda v nebo. — Dobra.

15. Hörmann Tomaž: Sv. Notburga, 69 × 96 cm, pl., o. — Svetnica deli siromakom kruh, na desni v ozadju grad, zgoraj angelji s srpom, snopom in vencem. — Na hrbtu signatura: THOMAS HÖRMANN. PINXIT 1745. Provenienca iz Logatca. (Gl. katalog zgod. rast. st. 21, št. 24.)

16. Fr. Pustavrh: Sela, papir, akvarel, 24 × 19 cm; holm s cerkvijo in hišami. — Na desni spodaj: F. PUSTAVRH. PINX 1836. (Gl. katalog zgod. razst. str. 50, št. 70.)

17. Isti: Limbarska gora, platno, pastel; 15 × 12 cm. — Pogled na cerkev na hribu. (Gl. katalog zgod. razst. st. 50, št. 69.)

18. Slikar zač. XIX. stol.: Podoba oficirja, pl., o., 47 × 67 cm. — Do pasu, v francoski uniformi.

19. Slikar zač. XVIII. stol.: Tihozitje, pl., o. Provenienca iz graščine Smuk nad Semičem. — Zadaj arhitektura z zatorom, spredaj sadje, buče, cvetlice, vaze in papiga.

Zbirka poslikanih končnic panjev, več srbskih ikon in slik na steklo. Med zadnjimi je ikonografično zanimiva slika poslednje sodbe, ki posnema kmečki fantaziji in tehniki prilagojeno starodavno srednjeveško kompozicijo tega predmeta: Kristus na mavrici obdan od apostolov sodi, za desne ima krono, na leve meče strele, spodaj dve skupini, desna z nadangeljem Mihaelom, nad njo angelji z znaki Kristusovega trpljenja, leva s hudičem na čelu. V pokrajini vstajenje mrtvih, na levi v kotu peklensko žrelo.

Izmed modernih slik več del Maksa Gasparija in Ferda Vesela.

Kipi in rezbarije:

1. Kip sv. Petra, les, polihramiran, 85 cm vis. Iz cerkve sv. Andreja v Krašcah pri Moravčah, 1. pol. XVII. stol., zelo dober. — Plašč zlat, barva podloge povečini uničena; suknja svetlorujava, pokrita s stiliziranim cvetličnim vzorcem. Dlan leve roke in en palec na nogah manjkata. — Oltar je imel po Sadnikarjevem sporočilu letnico 1638. (Sl. 58 b.)

2. Ivan Meštrović: Lastna podoba, doprs, mavec. M.evo mladostno delo.²¹

3. Kip sv. Mihaela, les, 108 cm, sr. XVIII. stol. Močno črviv. Desna roka od rame doli odbita, leva od komolca. Leva noga

²¹ Prim. katalog M.eve razstave v Ljub. l. 1923., št. 1. Tu se navaja letnica postanka 1903.

stoji na sedaj nerazločnem predmetu — hudičevi glavi. Dobil ga je pri nekem pozlatarju v Zalogu. (Sl. 58 a.)

4. **Marijacelska milostna M. božja**, les, 54 cm, polihromiran. Romarski spomin.

5. **Kip Sv. Andreja**, les, 43 cm, od kolen dalje mičen, obe roki odbiti. Iz cerkve v Krašcah, isto delo kot pri kipu sv. Petra. 1. pol. XVII. stol.

6. **Relief sv. Lucije**, les, 84 cm, polihromacija uničena, močno črviv. Stilistično spada v prehod gotških odmevov v barok 1. pol. event. sreda XVII. stol., če je zaostalo delo. — Iz cerkve v Nevljah pri Kamniku. (Sl. 57.)

7. **Kip sv. Než e**, les, 82 cm, dobro ohranjena polihromacija z lazurnimi barvami. Kleči na oblaku, obrnjena v ekstazi v svojo levo, desnico stegnjeno kot za držanje kakega predmeta. Zlati robovi in nazaj zavihnjeni deli rokavov, zlat pas, obleka v lazurah rudeča, zelena in asfaltnorujava. Desna roka ima odbite prste. — Provenienca iz cerkve na Selih pri Tuhinju; postanek sr. XVIII. stol.

8. **Glava apostola**, les, 22 cm; ostanek skupine Marijinega vnebovzvetja iz Šmartna pri Tuhinju. Zač. XVIII. stol.

Zbirka del kmečkega rezbarja mlinarja iz Nasovč z imenom **Slanovčev Jože**. Umrli je zač. vojne star 71 let. Te rezbarije iz lesu predstavljajo po večini verske predmete (vse tri dele rožnega venca, Sv. Družino, Križanje, snemanje s križa pa tudi žanrske motive; prim. sl. 60.)

Zbirka kmečkih palic, katerih ročaji so izrezljani v človeških in živalskih oblikah in pod.

Drugi spomeniki:

Cinasti vrči (Sl. 59.):

1. **Vrč pekovskega ceha**, 46 cm vis. — Noge v obliki krilatih angeljskih glavic. Ročaj v S-obliki, z njim združen dvigalni pokrov. Na njem na zadnjih tacah sedeč lev, ki drži baročno konturiran ščitek, na njem gravirana dva k sebi obrnjena, na zadnjih nogah stoječa leva s sabljam podobnimi predmeti v eni, drugi dve taci pa se spredaj stikati. Nad njima znak S M. Zač. XVIII. stol. (?).

2. **Krojaški vrč**, 50 cm vis. — Noge v obliki potlačenih krogelj; ročaj v S-obliki zvezan s pokrovom; na kroglastem gumbu stoji na zadnjih nogah lev, ki moli iz gobca jezik; s prednjimi tacami drži ščit z ovalnim poljem; na njem gravirane odprte škarje in pristren s kroglo se končujoč predmet ter letn. 1701. Iztok v obliki

trikotnega rilčka. Na vrču pod rilčkom napis: M.(eister K.(rug) E.(iner) E.(rbaren) S.(chneider) Z.(unft) Z.(u) L.(aibach).

3. Vrč usnjarjev, 60 cm visok, noge kot pri 2. Bogat S-ročaj, združen s pokrovom z volutnim pritiskačem. Na pokrovu stoji naga figura z neke vrste predpasnikom iz perja, na glavi obroč z rozeto, stoječo nad čelom. Pred seboj drži baročen ščit, na katerem je sledeče gravirano: Dva na zadnjih nogah stoječa, drug k drugemu obrnjena, leva moleča iz gobcev jezika. Nad njima dva prekržana stružna noža, za njima steber s T podobnim nastavkom, gori pa Jagnje božje z zastavo. Na vrhu dvoglavu orel z mečem, žezlom in vojaško krono; na prsih pa ščitek s črko C in letnico 1725.

Izliv spodaj v obliki pipe, na vrču okvir iz dveh vejic in napis: KANDEL EIN. ERSAMES LEDER- VND LEDERZURICHTER HANDTWERCH. DES. HERZOGTUM IN CRAIN. HANS GEORG ZINZERLE. HANS MIHAEL MERVIZ. MARTHIN DOLLENZ. JACOB ZINZERLE. JOHANES DERMUTHA. FRANZ FLACH. JOHANES MISSIZ.

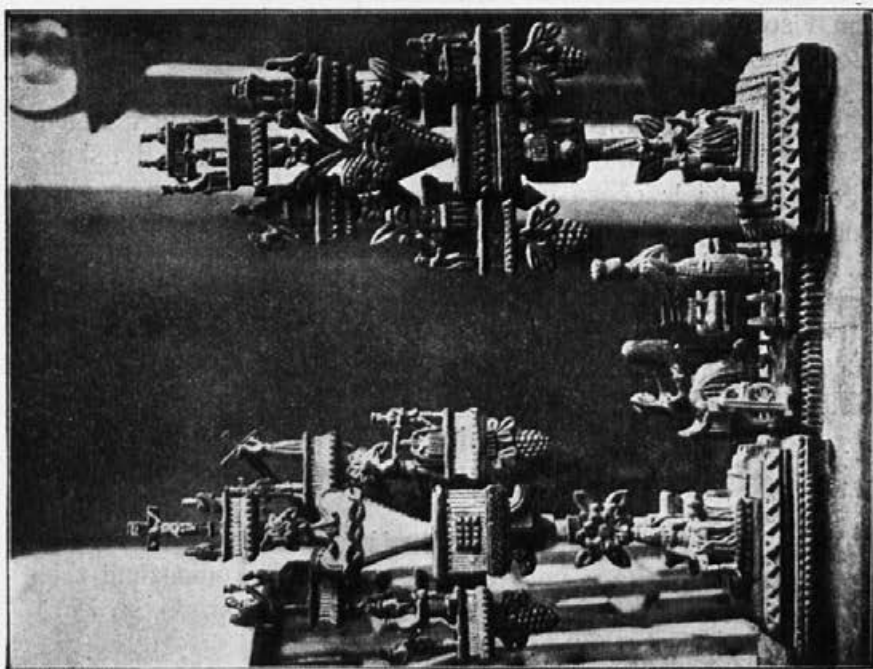
4. Barvarski vrč, 52 cm visok, noga kot 3. S-držaj. Na polkrovu na gumbu na zadnjih nogah stoječ lev z odprtimi gobcem, držeč s prednjimi tacami ščit. Na njem cizeliran grb: Stilizirana pokrajina, v nji kad. Na levi sv. Florijan, stoječ s čelado in perjanico na glavi, zastavo v desni in golido v levi. Na desni mož v kratkih hlačah, suknja do kolen, s palico v levi in nizkim klobukom brez krajev na glavi. Mož meša s palico po kotlu. Ob nogah črke V: S. Nad tem dvoglavu orel s črko L na prsih in v okviru iz vejic napis: KANDEL EINER FERBAR HANTBERCHS DES HERZOGTUM CREIN. Iztok skozi pipo spodaj. Na vrču napis v vencu: ANDREAS LAVRIZ, MARTIN SITTAR, HANS GEORG MATBEIS, JACOB BERZCIZ 1705.

5. Klobučarski vrč, 26 cm. Brez nog. Držaj zvezan s pokrovom. Pritiskač ima obliko cilindra. Pod triogelnim kljunom napis: VIVAT ES LEBEN DIE HUTHMACHER GESELLEN 1825.

6. Kamniški županski vrč, 24 cm. Oblika žene, ki se končuje z repom (Veronika — kamniški grb!!); rep dviga k prsim in ga drži z obema rokama, konec je razcepljen in tvori izliv. Plavuti služijo za noge. Glava ima venčno frizuro iz kit in majhno odprtino. Na hrbtu je vrezan napis, izveden v več fazah: 1701 M. PIBERNIK; SIG. STOR; N° 17 = REICH = 40; A. KOS 1781; G. REPE 66; GEOR. VODLAV 1744, 1749. Imena so imena kamniških županov, letnice pa njihova izvolitev. Vrč je bil izgubljen in najden na neki avkciji v Kölnu. — Pristen?

Sl. 59. Kamnik, J. Sadnikar, črnasti vrči (XVII. in XVIII. st.).

Sl. 60. Kamnik, J. Sadnikar, rezbarije Slanovčevega Jože iz Nasovč (zač. XX. st.).

7. Vrč, visok 38 cm; na pokrovu stoji vojščak s čelado na glavi in zastavo, v desni pred seboj ima ščit z graviranim napisom: I. H. 1734.

Pločevinast krožnik s sliko kongresnega trga v Ljubljani, rudeče pobarvan; iz ca 1840.

Občinski grb iz Vodice iz dobe Ilirije. Lesena ovalna deska z grbom in napisom: DE MAIRE DE COMMUNE DE VODIZ.

Dva stara pečata.

1. Patiniran bron, prišiljen oval, zgornji del odbit. Notranje polje je s pikicami oddeljeno od roba, ki vsebuje napis, ki je zopet obrabljen s pikicami. Notranje polje je deljeno z vodoravno črto na dva neenaka dela, v spodnjem trikotu je vejica s tremi cvetovi, v zgornjem nerazločen stoječ svetnik z diskom v roki. Napis v uniciali glasi: † S.(igillum) GERARDI. E(?)... IS. IN(?) STAIN.

2. Bron; okrogel. Notranje polje vsebuje ščitek z dvema stiliziranimi s hrbtom druga k drugi obrnjenima vejicama. Okrog napis v uniciati: †: S:(igillum) IACOBI: DE: LAYBACO.

Na dvorišču:

1. Kamenit steber iz l. 1537. Peščenec. Osmeroogelnik; zgornji del je bil najden vzdan „pri Fabrčanu“ v Kamniku, spodnji pa na Duplici. Spodnji del je navpičen osmeroogelnik, zgornji pa 132 cm visok, lahko zaviti in preide zgoraj v nizko 4-oglati glavo z izpodrezanimi ogli v obliki štirih priostrenih listov. Kapitel ima letn. 1537. in sedaj le še težko razločen kamnoseški znak.

2. Nagrobnik. Kamen. Najden v ozidju pri Skoku v Malem Mengšu. — V zgornjem delu relief predstavljač v perspektivi skoro od zgoraj otroka ležečega na mrtvaškem odru; ob nogah in glavi po ena goreča sveča. Nad glavo v krogu oblakov nejasen predmet (Bog, angelj?). Pod reliefom napis v latinski maiusculi: HIE LIGT BEGRABEN DES EHRNVESTEN MATHIASSEN SCHUST SEINER EHLICHEN HAVSFRAWEN EVA LEIBLICHER SOHN HANS GEORG SCHVST SEINES ALTERS 2½ JAR DER IN GOTT VERSCHIDEN IN 1609 JAR.

III. Zdravnik dr. Anton Binter:

Slike:

1. Layerjeva šola: Zadnja večerja, pl., o., višinski format. Varianta k večkrat se ponavljajoči kompoziciji z leščerbo za zastorom. (Prim katalog zgod. razstave st. 36, št. 29. J. Egartner.)

2. Fr. Pustavrh: Madona, pl., o. M. s spečim detetom v naročju do pasu. Podpis: PUSTAVRH 1869.

3. Isti: Čitajoča dama, pl., o. Efektno od strani osvetljena. Podpis na desni spodaj: FR. PUSTAVRH 1861.

4. Slikar baročne dobe: Igralec, pl., o. Provenienca iz gradu Brdo pri Lukovici. — Igralec sedi pri mizi obrnjen v svojo levo; z desno kaže na kocke, z levo drži kvišku možnjo. Brezbrad. Realističen žanr v rudečkastem koloritu.

5. Isti: Pivec, pl., o. Pendant k št. 4. Pivec obrnjen v svojo desno; bradat; z levo drži na mizi črn vrč s kovinskim pokrovom, v desni ima kozarec, s katerim napija.

6. Slikar za č. XVIII. stol.: „Johanna Patrona“, pl., o. Tradicija trdi, da je bila najdena v razvalinah kapele na starem gradu ter da predstavlja idealiziran portret grofice Antonije Thurn. V ovalu žena do kolen, s hermelinovim plaščem čez rame, z nakitom v laseh, ozadje nekoliko arhitekture in zastor. Desno roko ima dvignjeno, v levi pa drži pred prsmi plameneče srce. Spodaj deloma čitljiv napis: Johana Patrona... Bonefatrix.

7. 2 rizbisperesom za gravure s pogledi na okolico. Orleana. Na eni zapisano: DESSINÉ PAR DEFricHE. GRAVÉ PAR JENTSCHITSCH; na drugi narisana vizitka z napisom: IGNATZ AND: JENTSCHITSCH. Postanek: zač. XIX. stol.

8. Slikar sr. XVIII. stol.: Rožnivenška M. božja, pl., o. M. z detetom in mnogimi rožnimi venci; obleka pokrita z rokokoornamenti. — Iz cerkve v Blagovici.

9. Layerjev epigon: Marijino oznanjenje, pl., o., ca 120 × 70 cm. — Po Kremser-Schmidtu v Velesovem.

Kipi:

1. Madona, les, 25 cm. M. stoječa na polumesecu, dete na levi roki. Polrelief; polihromiran. Po tradiciji iz kapele na Starem gradu. — Sr. XVII. stol. Dobro delo.

2. Ogelni steber z reliefi; kamen. Iz kapele v Novem Trgu, sedaj vzidan v oglu drvarnice na Binterjevem dvorišču. Ca 150 cm visok. — Dve stranici sta obdelani. Na desni sv. Anton z detetom v naročju, dete pomaknjeno na ogel; na levi Madona in poleg še druga le pol izdelana postava. Skrajno primitivno. Najbolj izdelan sv. Anton, drugo se zdi, da ni dodelano.

IV. Joško Stelè:

Slike:

1. Layerjeva šola: Zadnja večera, širinski format. Ikonografični tip kot pri dr. Binterju št. 1. z razliko, da tu vsi sede, dočim tam poslednji na desni stoji.

2. Potočnik (?): Marija čistega spočetja, pl., o. 39×45 cm. Do prs, zavita v plav plašč, nad glavo leteč golobček.

3. Fr. Pustavrh: Prešeren, 25×32 , karton, olje. — Do prs po znanem tradicionalnem tipu.²²

4. Slikar sr. XVIII. stol.: Sv. 3 Kralji, pl., o., 57×73 ; zgoraj zaokrožena. Sv. 3 Kralji stoje, nad njimi zvezda. V bogatih oblekah.

3. Fr. Pustavrh: Prešeren, 25×32 , karton, olje. — daj na levi postelja z bolno ženo in poleg zibelka z detetom; nad tem v vencu oblakov sv. Ana z detetom v naročju, Marijo za roko vodeča. Na desni se odpira skozi okvir pogled na grič s cerkvijo v Tunjicah. Kaže stanje pred zidavo nove cerkve sr. XVIII. stol.: Cerkev je obdana od nizkega ozidja z več opornimi zidovi in na desni v ozadju večje poslopje, o katerem ni jasno ali je okroglo ali oglato. Mogoče stolp, ker je ozidje taborsko. Cerkev je podolgastega značaja s stolpom pred vhodom. Stolp opasujejo trije zidci. Zgoraj velike line in čebulasta baročna streha. Prezbiterij mnogokoten, ob ladiji pred prezbiterijem 4-ogлата zakristija s posebno streho. Vidna so ena vrata. — Spodaj rokoko ščitek z napisom EX VOTO 1752, zraven na desni signatura P, I.

V. Maks Koželj:

Slike:

1. Fr. Pustavrh: Velesovo, 34×29 cm, pl., o. — V. s pogledom na Grintovec in Kočno.

2. Isti: Pastir, 31×23 cm, pl., o. Pogled čez planine. V ospredju pastir oprt na palico gledajoč v pokrajino. Na desni spredaj leži koza, malo v ozadju se pase ovca.

3. M. Langus (?): Nagrobna slika, pločevina, o., $14,5 \times 20$ cm. — Pokopališče s pogledom na gore in gozd; na levi križ, pred njim na desni klečeč kmet v narodni noši.

4. Matija Koželj: Bohinjsko jezero, pl., o., 95×53 . Podpis na desni spodaj: MATIJA KOŽELJ 1908.

²² Pustavrhovega Prešerna ima v Kamniku tudi čitalnica in advokat dr. Trampuž.

5. Isti: Skaručina, papir, svinčnik. Skaruč. cerkev od zadaj s pokrajino. Podpis na desni spodaj, 1862.

6. Isti: Vrata, pl., o., 80×48 cm.

7. Isti: Kamniške planine, papir, svinčnik. V ospredju kmečke hiše na Skaručini, v ozadju kamn. planine.

8. Isti: Kamnik, papir, o., 36×21 . Pogled od Sossove vile na Kamnik s planinami.

9. Isti: Mekinje, papir, o., $44,5 \times 26$. — Mekinje in Tuhinjska dolina s Kalvarije; l. 1871.

10. Isti: Lastna podoba, papir, svinčnik, 31×48 cm. Podpis l. 1862.

11. Karinger: Motiv iz bližine Nomenja, papir, o., 21×29 cm. Pogled na Črno prst.

12. Matija Koželj: Boh. Bistrica, pl., o., $97 \times ?$. — Pogled na B. B. in planine, l. 1886.

13. Isti: Mekinje, pl., o., 35×22 . Z gorami v ozadju. Na hrbtu podpis in l. 1873.

14. Isti: Panorama s Šmarne gore, na 3 listih, 2 papir, olje, 1 platno, o. (64×35 cm).

15. Fr. Pustavrh: Podoba žene, pl., o., 30×46 . Do prs, rudeč ton.

16. Matija Koželj: Repnje, pl., o., 26×19 cm.

17. Isti: Bled, papir, o., $44 \times 23,5$ cm. Pogled od Ribnega. Na hrbtu podpis in letn. 1885.

18. Isti: Križ, pl., o., 36×21 . V ozadju gore.

19. Isti: Razgled z Malega gradu proti planinam, pl., o., 35×22 cm. Na hrbtu podpis in l. 1872.

20. Mencinger V.: Odrešenik, pl., o., 124×140 cm. — Sedeč na oblakih v rudečem plašču, v levi velik križ, v desni žezlo. Ob desni zemeljska obla, ob nogah nag putto, ki lovi kri iz leve strani. — Stanje zelo slabo.

21. Mencinger Val.: 3 svetniki mučenci in sv. Gregor, banderska slika v pl., o., 82×110 cm. Na eni strani na oblakih 3 klečeči svetniki, levi v vojaški obleki, drugi tudi polvojaško oblečen, s hermelinom čez rame, oba imata vojvodske klobuke ob nogah; desna je svetnica mučenica. — Na drugi strani sv. Gregor, sedeč na tronu, v ornatu, z rudečo čepico na glavi, na mizi tiara. Od desne se mu bliža v žarkih golobček. — Zelo poškodovana.

22. Cebej A.: Sodnik in sv. Rešnje telo, 103×134 cm, pl., o. Banderska slika. — Na eni strani na oblakih Sodnik z gesto razsodbe; na levi angelj s križem in en manjši, ki lovi kri iz

desne strani. — Na drugi strani dva klečeča angelja, ki držita z belim prtom monstranco, pod prtom se motata dva putta. Ohranitev razmeroma dobra, več manjših lukenj v platnu.

23. Bizjak F.: Sv. Janez Ev. in Brezmadežna, 97 × 118 cm, pl., o., Banderska slika. Na eni strani v morski pokrajini sv. Janez Ev. pisoč, pred njim zgoraj jagnje božje; na drugi Brezmadežna stoječa na kači, angelji, sv. Duh nad njo. Ohranitev razmeroma dobra.

Maks Koželj hrani razen tega množico osnutkov za poslikanje cerkvâ iz roke Matije Koželja. Dalje zbirko rizb s kredo po antikah Jožefa Fajenca. Na nekaterih je podpis JOS: FAYENZ DEN 10. FEBR. 1769., druge so datirane 12., 17. dec., 26. nov., l. 1768. 1. marca 1769., 3. jan. in 15. marca 1769.

* * *

Stari grad.

Slike: 1. Valvasor: Ehre... XI. str. 428. — 2. Isti: Topographia ducatus Carnioliae modernae 1679, list 173. — 3. Podobica iz srede XVIII. stoł. v farnem arhivu v Tunjicah.

Zgodovina: Najstarejša listina, ki ga imenuje, je ona iz Vidma z dne 6. febr. 1206, ki govori o dveh gradovih v Kamniku.²³ Listini mejnega grofa istrskega Henrika iz l. 1207. in 1209. sta datirani „in castro meo Stain.“²⁴ Že pri Malem gradu citirana listina, datira na spodnjem gradu v Kamniku²⁵ l. 1250., pa že s to označbo jasno predpostavlja tudi gorenji grad. Na naš grad nekateri zmotno nanašajo tudi listino z dne 25. aprila 1263,²⁶ s katero si grof Fridrih in njegov brat grof Henrik Ortenburški delita svoja posestva. Med drugim se imenuje v seznamu tudi „Carniole antrum et castrum Lapis.“ Da se to ne nanaša na kamniški Stari grad, kakor misli razlaga k ti listini v Archiv f. österr. Geschichte XXXVI., str. 15 sl., je razvidno že iz Valvazorja,²⁷ ki pri popisu gradú Kamen pri Begunjah opisuje poleg gradu tudi skalnato duplino (antrum), kar je zadosten dokaz za to, da je mišljen Kamen,

²³ Fr. Schumi, Urkunden u. Regestenbuch... 2. zv., str. 5.

²⁴ Fr. Schumi, o. c. 2. zv., str. 9 in 14.

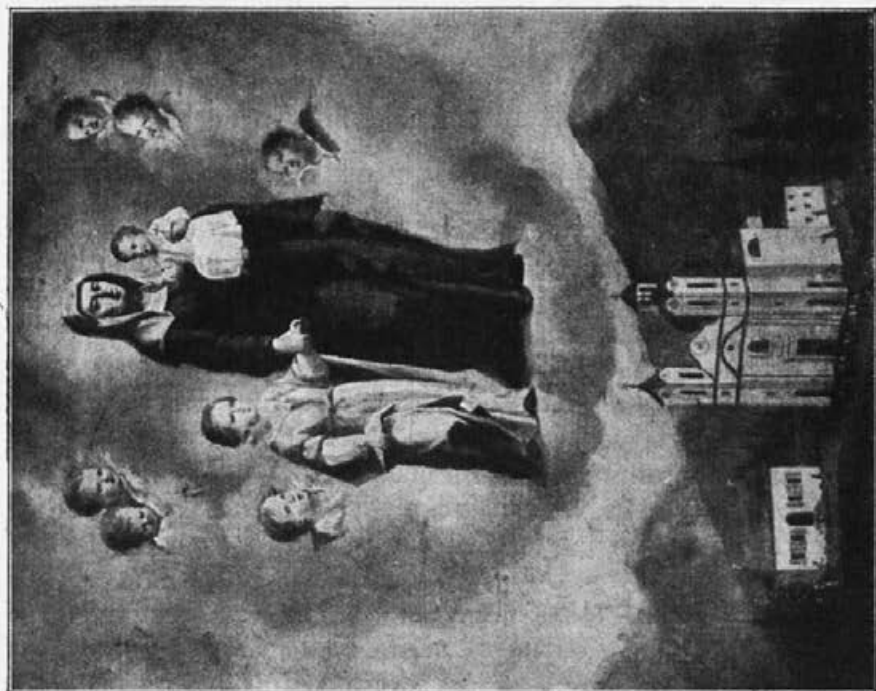
²⁵ Fr. Schumi, o. c. 2. zv., str. 139.

²⁶ Fr. Schumi, o. c. 2. zv., str. 249.

²⁷ Ehre... XI., str. 548.

Sl. 61. Podgorje, svečnik (zač. XVIII. st.).

Sl. 62. Tunjice: L. Layer, Banderska slika (konec XVIII. st.).

ne Kamnik. Kamniški Stari grad se v listinah imenuje le Stein ali Oberstein, Valvasor navaja tudi ime Kamnik in Karnek.²⁸

Iz dobe pred Valvasorjem nam o usodi in značaju grajske stavbe ni mnogo znanega. Edino to izvemo, da je bila v njem kapela sv. Janeza Krst. Obstojala je že v 13. stol., kar dokazuje listina Čedad, 2. okt. 1297,²⁹ s katero se podeljuje patronatsko pravo Siu-fridu Gallenberškemu, ki je sezidal v svojem gradu Oberstein kapelo sv. Janeza Krst.

Valvasor (Ehre... XI., str. 427) pripoveduje o njem, da je že od l. 1670., ko so se podrle strehe, v razpadu. Pravi, da je obdan okrog in okrog od jarka z vodo, vsekanega v skalo. Na sredi gore ob potu na grad je bil vodnjak z bazenom za ribe iz rezanega kamna. Kapela je popolnoma zanemarjena, vendar v nji še mašujejo. Valvasorjevi sliki kažeta pogled od mestne strani in se le nebitveno razlikujeta. Kažeta še visoko zidovje brez strehe, razen na enem stolpu: na oglu proti mestu se vidi pomol (erker); en stolp ima cine. Po Benkoviču³⁰ je bila v kapeli zadnjič maša l. 1749. Danes je grad popolna razvalina, tako zaraščena z drevjem, da se od zunaj skoro ne vidi.

Legaj in opis razvaline: Razvalina se nahaja na takozvani Bergantovi gori, vzhodno od mesta. Gora na tem mestu strmo pada proti Pistrini. Grad je ležal na najvišji točki proti mestu najbolj približnega vrha. Ta tvori manjšo planotico, ki je služila obenem za glavno dvorišče, na katerega vzhodnem koncu izgleda, da je bilo glavno poslopje. Jarek se posebno na severni strani še dobro vidi. Glavni vhod se je nahajal na bregu južno od omenjene najvišje točke z glavnim poslopjem. Odtod vodi pot po bregu navzgor in se v obliki podkve zavije nazaj k omenjeni najvišji točki. Največ arhitekturnih ostankov se je ohranilo ob tem dohodu. Ohranjeni so še trije portali; prvi in tretji imata še lok, drugi nič več. Vidiijo se še lege tramov in zapahov. Pri prvem portalu in v zunanjem zidu, ki spremlja ta hodnik, opremljen za obrambo, do tretjih vrat, so še vidne deloma strelnice. Na desno proti pravemu gradu je bilo manjše dvorišče, zaprto na zunaj z zidom, ki je vezal glavno zgradbo

²⁸ Kamnek v Topographia... list 173, Karnek pa v Ehre... XI., str. 427. Karnek je danes splošno znan, sumim pa, da je nastal kot posledica tiskovne napake, ker je čudno, da pozna V. v drugem slučaju le Kamnek kot slovensko obliko.

²⁹ Mitt. d. hist. Ver. f. Krain 1855, str. 29, kjer Hitzinger popravlja letnico 1207 v 1297.

³⁰ Dom in Svet 1892, str. 554.

zgoraj s prvimi vrati spodaj. V nadstropno višino je ohranjen zid le še na zapadnem koncu vrhnje planote ob tretjem vhodu. Na zapad odtod so še ostanki predzgradb, od katerih eno je ljudska fantazija nazvala Vrto mirova ječa. V deloma še ohranjenem štirioglatem obokanem prostoru na zgornji planoti hočejo domačini videti ostanek nekdanje kapele; sicer pa razen tlorisa, ki ga je lahko zasledovati, in obrambne arhitekture dohoda razvalina ne nudi arhitektonskih podrobnosti, najmanj takih, po katerih bi bilo mogoče sklepati na starost in postanek posameznih delov.

* * *

Kacenberg.

Slike: 1. Valvasor: Ehre ... XI., str. 297. — 2. Isti: Topographia ... list 104.

Poslopje, ki ga Valvasor imenuje „Gütlein“, je stalo na mestu sedanjega upravnega poslopja kamniške vojaške smodnišnice. Sedanje veliko poslopje je karakteristična stavba iz srede XIX. stol., staro je bilo takrat popolnoma odstranjeno; ostalo je samo še ime. Kot najstarejše poročilo o tem poslopiju navaja Valvasor l. 1517., ko je bilo v posesti Štefana Katzenbergerja. Sliki nam kažeta enonadstropno zidano poslopje z lesenim hodnikom v nadstropju, z lesenim pomolom istotam in stopnjicami od zunaj vodečimi gor.

* * *

Perovo.

Slike: 1. Valvasor: Ehre ... XI., str. 437. — 2. Isti: Topographia ... list 178.

Graščina:

Poslopje obstoja danes iz dveh pravokotno drug k drugemu postavljenih traktov. Prvotno graščino predstavlja severni del. Kamniti baročni okviri oken in vrat v pritlični veži. V takozvani hišterni v I. nadstr. star lesen strop s porezanimi robovi. Po Valvasorju je bil to od začetka dvorec. Hans Ludovik Rasp pa ga je izpremenil v gradič. V ti obliki ga je videl in ohranil v sliki Valvasor. Je to tip gradiča pravokotnega tlorisa z veliko vežo v pritličju in s streho, padajočo na vse štiri stranice; v osnovi isti tip kot v večjem obsegu Zaprice ali Zg. Perovo. Streha ima pri Valvasorju na ogljih počez postavljene lesene podstrešne pomole. Okna imajo baročne okvire.

Slovensko ime Perovo se najde že v najstarejših listinah, ki se nanašajo na ta kraj; tako v listini z dne 8. maja 1241³¹ v ponemčeni obliki Perav, ter v oni z dne 23. aprila 1247³² Perowe. Valvasor pozna oblike Peróv, (Ober)Perau in Perovo.

* * *

Zgornje Perovo.

Šmolčeva graščina:

Slike: 1. Valvasor: Ehre ... XI., str. 426. — 2. Isti: Topographia ... list 172.

Tloris kvadratu približan pravokotnik. Enonadstropna stavba. V pritličju od juga proti severu velika veža. Okna v pritličju so vsa štirioglata s kamenitimi okviri z gotsko porezanimi prednjimi robovi. V prvem nadstropju baročna štirioglata okna. Nad glavnim vhodom na južni strani na treh kamenitih konzolah sloneč pomol, v katerem se nahaja oltar, k kateremu je dohod iz zgornje veže. Na kamenitem dnu pomola spredaj je napis: IHS — MARIA JOSEPH. Streha pada na vse štiri stranice. Pod streho gre okrog in okrog venec, obstoječ iz kamenitih konzol, ki so spredaj zaokrožene. — V veži v pritličju dvoje gotskih kamenitih portalov z ravnimi prekladami in obrezo na ajdovo zrno. V prvem nadstropju v veži pod stropom konzole. Odtod vhod na pomol (erker), kjer se nahaja majhen oltarček z brezpomembno sliko Marijinega vnebovzjetja in rokoko „grabljami“ za svečnike. — Za gradičem na tleh gornji del polkrožnega gotskega portala z močno obrezo. Na notranji strani nerazločen znak in letnica ?851 — nedvomno poznejšega izvora.

Valvasor poroča, da je stavba stara, ker jo je že l. 1458. imel Leonhard Petschacher. Stavbe ne popisuje. Slika ni prav natančna, vendar nam v bistvu podaja sedanjo sliko. Pomola nad vhodom nima, okna v pritličju niso razlikovana od onih v nadstropju, pač pa se vidijo konzole pod streho.

Kapela (pomol) se omenja l. 1704.³³

* * *

³¹ Fr. Schumi, Urkunden und Regestenbuch ... 2. zv., str. 88, št. 113.

³² Isti, o. c. str. 107, št. 141.

³³ A. Koblar: Drobotnice iz furlanskih arhivov v Izvestju muz. dr. II. l., str. 54.

Podgorje.

Cerkev, podružnica kamniške fare. — Omenja se že v zapisniku cerkvenih dragocenosti iz l. 1526,³⁴ tako da njen postanek lahko datiramo najmanj v poznogotsko dobo. Pozneje se srečamo z njo v protestantovski dobi in izvemo, da so se v nji zbirali protestantje.³⁵ Sedanja stavba je iz novejšje dobe ter nima nobenih znakov, iz katerih bi mogli sklepati, da se je v nji ohranilo kaj od prvotne. Tip stavbe je baročen, enoladijen brez kapel z nekoliko ožjim prezbiterijem. Sedanji zvonik je bil nanovo sezidan l. 1897., ker je bil prejšnji porušen po potresu l. 1895.

Opis: V tlorisu pravokotna ladija, dolga 9·97 m, široka 7·10 m; prezbiterij je dolg 7·71 m, širok 4·95 m, ima zaključek iz treh stranic osmerokotnika. Ob ladiji je na zapadni strani (cerkev je obrnjena s prezbiterijem več ali manj proti severu) pristavljen zvonik, na vzhodni strani pa v kotu med prezbiterijem in ladjo zakristija. Svod cerkve sloni na pilastrih, ki nosijo loke, med katere so razpete vglobljene banje. V prezbiteriju plitva kupola in polkupola nad zaključkom. Barva zelenkasta, pilastri beli, svodne kape rumenkaste.

Zunanjščina: Fasada s trikotnim slemenskim čelom, nad portalom eno okno, ob njem dve dolbini z lesenimi polihroniranimi kipi sv. Roka in sv. Frančiška As. Okrog vse cerkve zunaj je narejen podzidek, na njem pa pilastri s kamenitimi bazami (motiv arhitekture ljubljanske stolnice). Zunaj je stena pobeljena, streha cerkve iz opeke, zvonikova baročno posnemajoča, iz pločevine.

V zvoniku 1 bronast zvon; zgoraj 2 pasa rastlinske ornamentike; reliefi Marije in Križanega; spodaj še en pas rastlinske ornamentike in napis: N° 152. OPUS ALBERTI SAMASSA LABACI 1868.

Glasom zapiska v kroniki kamniške fare je vojna vzela pougorski cerkvi dva zvona: 1. 132 cm premera, 1254 kg teže iz l. 1868; 2. 113 cm premera, 740 kg teže, iz l. 1889. — Na podstavku zvonika je letnica 1897. Pod streho cerkve na svodu, ob odprtini za zračenje je letnica 1843.

Oprava: Veliki oltar je lesen, marmoriran. Napravil ga je v sedanji obliki sr. XIX. stol. Fr. Osolè iz Kamnika. Deli ornamentike, podstavek sv. Miklavža in kipi so iz sr. XVIII. stol. Na menzi prav lep z volno vezen prt z ornamentiko iz cvetličnih mo-

³⁴ A. Koblar, Kranjske cerkvene dragocenosti l. 1526, v *Izvestju muz. dr. za Kr. V.*, str. 148.

³⁵ Parapat, Doneski... III. Kamnik, v *Letop. M. sl.* 1876, št. 136, l. 1594., 19. avg. prepovedujeta vladna komisarja shanjanje protestantov v Podgorju, na Križu in v Zapricah.

tivov; enakega dela sta dve blazini za mašno knjigo. Delo srede XIX. stol. Kanontablice so prav dober rokoko; tekst ima letnico 1763. Duplino s sv. Miklavžem zapira ob navadnih dneh slikasv. Miklavža, pl. o.; sv. Miklavž v ornatu na oblakih, blagoslavlja z desno, v levi ima knjigo z jabolki, spodaj morje s čolnarji v stiski; zgoraj angeljci. Delo 1. pol. XIX. stol., značilno za Layerjevo šolo. Močno restavrirano in preslikano po M. Koželju, o čemer priča tudi napis zdolaj na levi: M. KOŽELJ, OBNOVIL 1887.

Dva stranska oltarja sta istega dela in časa kot veliki; kipi iz sr. XVIII. stol. Na evangelijski strani sv. Barbara in Lucija ter slike: Srce Marije na menzi, v atiki sv. Lovrenc, glavna pa Mučeništvo sv. Katarine po Kremser-Schmidtu v Velesovem. Vse tri M. Koželjevo delo, na glavni podpis in letnica 1864. Na epist. oltarju kipi sv. Boštjana in sv. Roka; slike: na menzi Srce Jezusovo, v atiki sv. Janez Krstnik, glavna pa Obisk Marije pri Elizabeti. Vse tri M. Koželjeve, glavna ima podpis: M. KOŽELJ PINXIT 1864.

Prižnica iz kamen posnemajoče mase z reliefi 4 evangelistov in kipom angelja s trobento; delo Fr. Ozbiča iz Kamnika iz 2. pol. XIX. stol.

V slavoloku visi v pozlačenem okviru od pestrega venca obdana slika pl. o. Mati božja dobrega sveta po znani, močno priljubljeni predlogi; iz sr. XVIII. stol.

Križev pot je samouško neokreten iz 1. pol. XIX. stol.

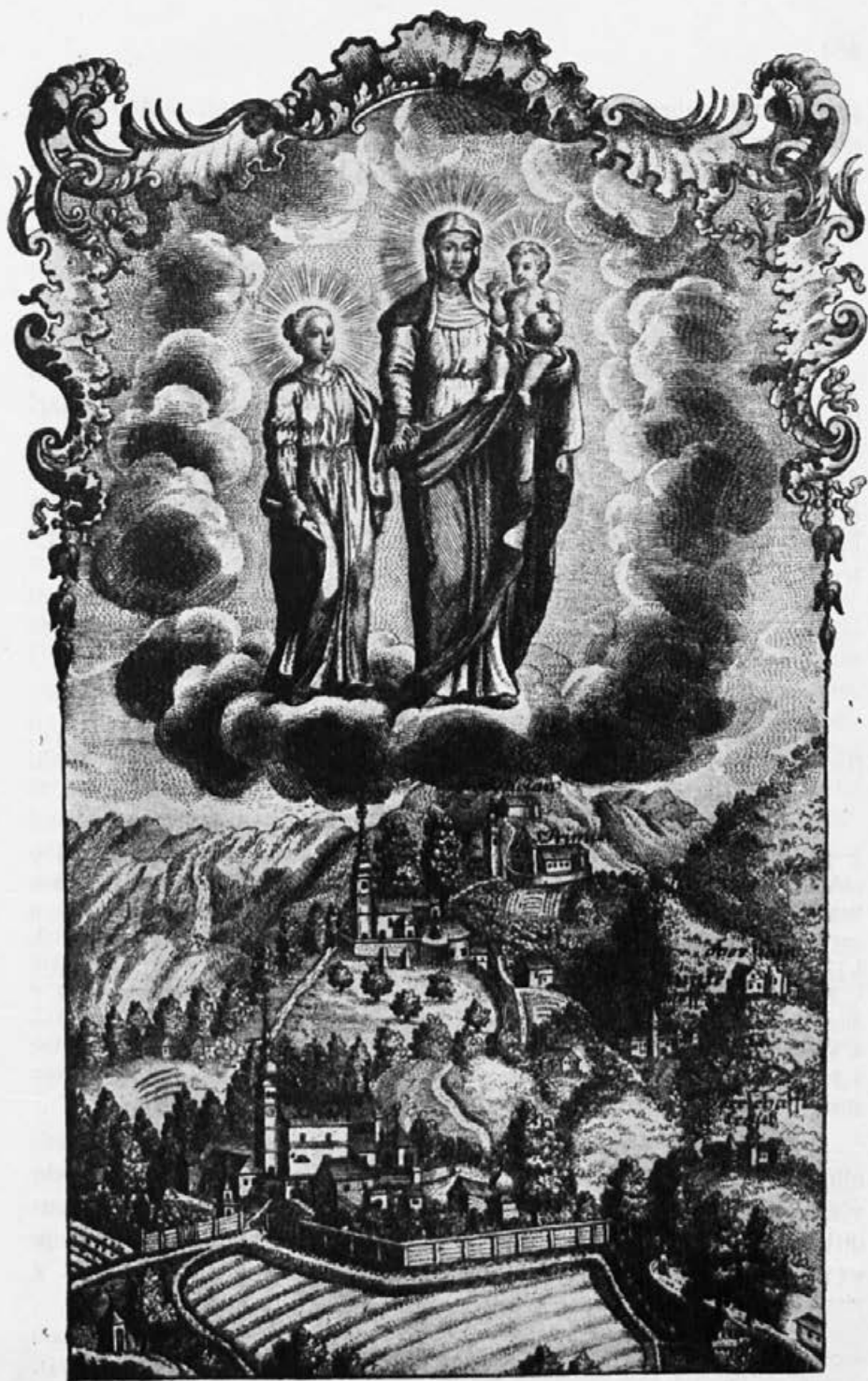
V prezbiteriju na vsaki strani po en lesen, na steno pritrjen svečnik z listno ornamentiko, prav dobro delo zač. XVIII. stol. (Sl. 61).

Vrata v zakristijo z lepim kovanim tolkačem in omara za paramente iz zač. XVIII. stol.

Krvavo znamenje (sl. 64)

stoji na začetku podgorskega ozemlja ob deželni cesti, ki vodi iz Kamnika proti Križu par korakov od tam, kjer se cesta seče z železnico. Znamenje predstavlja kamenit steber pravokotnega prereza s porezanimi robovi, stoječ na štirioglatem podstavku, ki se strešnato zoži k stebru. Steber se razširi zgoraj v slep tabernakeljski nastavek s štirimi plitvimi dolbinami, završenimi z vsločenim rtnikom. Na tem masivna piramidna streha, katere vrh je odrezan. Na vrhu je bila poprej kamenita krogla s trikratnim križem, sedanji vrhnji del je bil najden v Podgorju in pri zadnji restavraciji postavljen na steber, kjer se je menda že nekdaž nahajal. Na kamnu, ki

Sl. 63. F. L. Schmitner, podobica s Tunjicami in okolico (sr. XVIII. st.).*

prevaja od stebra k tabernaklju in ki je zgoraj opasan z razmeroma globokim žlebom, je letnica 1510 in na desni stranici od te dva sedaj skoro nerazločna kamnoseška znaka; od levega se je ohranil samo vrh navpičnega dela, drugi je še razločen

Kapelica

na meji vasi Podgorje in Križ. Stavba pravokotnega tlorisa s polkrožnim banjastim svodom. Lepa piramidna streha iz škriplja. Sprednja stran odprta. Na stranskih stenah fresco slike Rojstvo in Vnebohod, na zadnji Križanje. Tu podpis: M. KOŽELJ 1914. Pod sliko kronogram: Deo SaLVatorI beLLI teMpore piCtae CVrIs ApfaL-tren. (1914.)

* * *

Tunjice.

Cerkev.

Literatura: Poglavlje „Tunjice“ v rokopisu Leopold Podlogar, Nevljje, mati fara Gozd, Mekinje, Radomlje, Stranje, Tunice, Vranja peč, Rova.

Arhiv fare Tunjice v župnišču.

Stare slike: 1. Bakrorez F. L. Schmitnerja iz sr. XVIII. st. (Sl. 63.) — 2. Manjši posnetek istega bakroreza. Oba kažeta tunjiško sv. Ano samotretjo v oblakih, spodaj pa pokrajino s pogledom na Komendo, Tunjice, sv. Primož in okolico. Kažeta staro cerkev s taborom, nastala torej pred l. 1762. — 3. Pogled na novo cerkev na freski oltarja sv. Lukeža, v atiki ob sv. Izidorju, slikal J. Potočnik l. 1775. — 4. Votivna slika z monogramom P. I. iz l. 1752., v posesti Joška Steléta v Kamniku³⁶ s staro cerkvijo in taborom. — 5. L. Layerjeva banderna slika v župnišču s pogledom na novo cerkev v Tunjicah iz konca XVIII. stol. (Sl. 62.) — 6. Votivna slika iz l. 1796. — 7. Bakrorezna plošča za podobico iz konca XVIII. stol. v farnem arhivu. — 8. Votivna slika iz l. 1815. — 9. Isto iz l. 1850, vse tri votivne slike na severni zakristiji v Tunjicah.

Zgodovina: Omenjena je ta cerkev prvič v Seznamu cerkvenih dragocenosti l. 1526.³⁷ Vendar ne izvemo nič določnega o nji do vizitacijskega poročila velikega priorja malteškega reda Ferd. Ludovika grofa Collobrata z dne 30. jun. 1680.³⁸ Iz tega izvemo, da je *structura* te cerkve *sat commoda*; ima zidan zvonik z

³⁶ Popis, str. 124.

³⁷ Izv. muz. dr. V., str. 146.

³⁸ Original v beneficiatskem arhivu v Komendi, prepis v Tunjicah. — Valvašor Ehre ... VIII., str. 786 pravi samo, da ima tri oltarje, a jih ne našteva.

dvema zvonovoma in je obdana od visokega ozidja (tabor), „intra quod cincturae spatium vicini nonnunquam in tempore necessitatis sua importare ibidemque custodire solent.“ Streha zvonika je v slabem stanu. Prezbiterij cerkve je obokan;³⁹ v cerkvi so trije oltarji: veliki sv. Ane, desni sv. Petra Ap., levi sv. Križa ali sv. Helene; „ad finem chori crucifixus adest magnus cum B. Virgine et S. Joanne Apostolo et Evangelista.“ Na stenah visita dve sliki, na desni Marija z Jezusom v naročju, na levi sv. Ana. Cerkev ima osem lesenih pozlačenih svečnikov, katerih štirje imajo pozlačene lesene angelje. Nekaj podatkov o stari cerkvi nam poda tudi predgovor k računom o zidanju nove cerkve.⁴⁰ Tu izvemo, da je bila stara cerkev „mit einer vesten Rinkh-Mauer umgeben, und mit guetten gewähr wider alle dern türkischen Raubern ausfähl versehen.“ Bila je priljubljena romarska cerkev, kjer se je častil v velikem oltarju kip svete Ane z detetom Jezusom na levi roki, ob desni pa s stoječo Marijo. Ti popisi in slika na podobici iz sr. XVIII. stol. ter votivna pri J. Stelétu v Kamniku, nam podajo precej jasno podobo o stari cerkvi: Obstojala je iz gotskega prezbiterija s svodom; ladija pa je imela očitvidno raven lesen strop, ker bi se sicer ne povdarjalo izrecno, da je bil prezbiterij obokan. Zvonik je stal pred fasado in tvoril obenem vhodno lopo; imel je čebuljasto baročno streho. Na južni strani ladije je imela cerkev prizidek, mogoče zakristijo. Preko slavoloka se je nahajal lesen tram, na njem pa križ in kipa Marije in Janeza — le tako si lahko razložimo opazko o velikem križu na koncu prezbiterija. Veliki oltar je bil baročen iz sr. XVII. stol., kakor dokazuje ostanek stebra v severni zakristiji. Tudi tip milostne podobe sv. Ane, ki predstavlja v bistvu sv. Ano samotretjo, kakor nam ga kažeta sliki, je baročen iz istega časa. Mogoče je, da so kipi sv. Ane, sv. Joahima in sv. Jožefa, ki so tudi iz sr. ali 2. pol. XVII. stol. in se nahajajo sedaj v kapelici pod hribom ob potu iz Kamnika, ostanki starega velikega oltarja.

Sredi osemnajstega stoletja pa je stara cerkev doslužila svojo službo. Pred dobrimi 70. leti je bila še „sat commoda“, sedaj pa pravi opazka v računski knjigi, da je bila premajhna za veliki naval romarjev in podrta. Ustanovitelj nove cerkve je bil komenski župnik Peter Pavel Glavar,⁴¹ kakor pripoveduje o tem zapisek, „more ro-

³⁹ „In templo (cuius chorus fornicibus munitur)...“

⁴⁰ „Vorrede von der Kirche, Anfang und Ursprung der S. Annae in Tainiz Comendae St. Peter Pfarr in Ober Crain“ v arhivu.

⁴¹ Kratko pripoveduje naslednje rokopis „Protocollum in quo omnia parochio Tunjiciensi scitu necessaria inveniuntur,“ ki ga je sestavil 1869 župnik Lomberger. V župnem arhivu v Tunjicah.

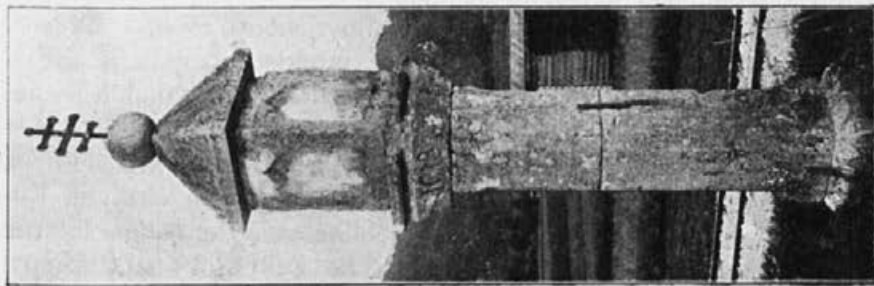
mano“ — po rimskem načinu ali slogu,⁴² in sicer po vzorcu cerkve sv. Neže v Rimu.⁴³ V citirani računski knjigi čitamo, da so za novo cerkev hrib za devet čevljev znižali in začeli aprila l. 1762. z zidanjem. L. 1766. je bila cerkev v glavnem delu izvzemši okna, vrata in stranske oltarje dograjena. Skupna vsota izdatkov je do takrat znašala fl. 9074'5'0'14. V prilogi števil. 10 k računski knjigi so navedeni posamezni izdatki. Imenovan je leta 1761. kamnosek Urb. Braideg, dalje izvemo, da so poslali l. 1760. Gregorija Gerkmana ogledat kamenolom „in Pottoke“. L. 1763. so imenovani mengeški kamnoseki Gašper Goliner, Primož Leuz, Jakob Mlakar in Jos. Vogrinz. Iz zapiska leta 1762. izvemo, da so delali pri zgradbi „captivi Brusiani ex bello in Stain.“ L. 1761. je naveden izdatek „Architecti occasio et victus in delineatione aedificii cum passu pontis fl 1'51'2'5“; naslednje leto 1762 „Architecti victus in mensuratione fundamenti fl 1'40 — —“ Žal ime ni imenovano. L. 1774., ko je bil v Tunjicah na vizitaciji kamniški župnik Ferdinand pl. Apfaltrern, cerkev še ni bila popolnoma opremljena. Veliki oltar je bil zidan, a še ne marmoriran, štiri kapele še prazne.⁴⁵ Kakor dokazuje podpis slikarjev in letnica, so bili že naslednjega leta 1775. fresko slikani stranski oltarji po Potočniku. L. 1776. je dobila cerkev križev pot, ki je pa sedaj v Zalogu. L. 1796. so bile v Tunjice prenešene relikvije sv. Peregrine, ki se nahajajo pod velikim oltarjem. Kakor pripoveduje že omenjeni rokopis Protocollum . . . v farnem arhivu, so bile te relikvije 4. oktobra 1660 prinešene iz Rima s pokopališča Priscile v Ljubljano v diskalceatsko cerkev, kjer je bila češčena ta svetnica kot posebna patrona kranjske dežele proti Turkom do l. 1787. L. 1788. jih je prior usmiljenih bratov, ki so prevzeli cerkev, izročil sodarju Jožefu Debelaku, ta l. 1789. ključavničarju Petru Gerstenmajerju, ki jih je izročil smledniškemu baronu. Od l. 1789. do 1795. so bile v grajski kapeli v Smledniku. Jožef Peter Tomeli, Glavarjev beneficijant v Komendi, pa jih je 16. maja 1796 z listinami vred izročil cerkvi v Tunjicah. L. 1863. sta bila na novo pokrita oba zvonika (Janez Vrhovnik iz Tunjic), l. 1878. pa je bil za cerkev kupljen sedanji tabernakelj iz župne cerkve na Breznici. Koncem 80. in zač. 90. let preteklega stoletja so se vršila v cerkvi popravila, cerkev je dobila nov tlak in obhajilno mizo. Žal se je takrat na Potočnikovih freskah in dru-

⁴² Mith. 1848, str. 43.

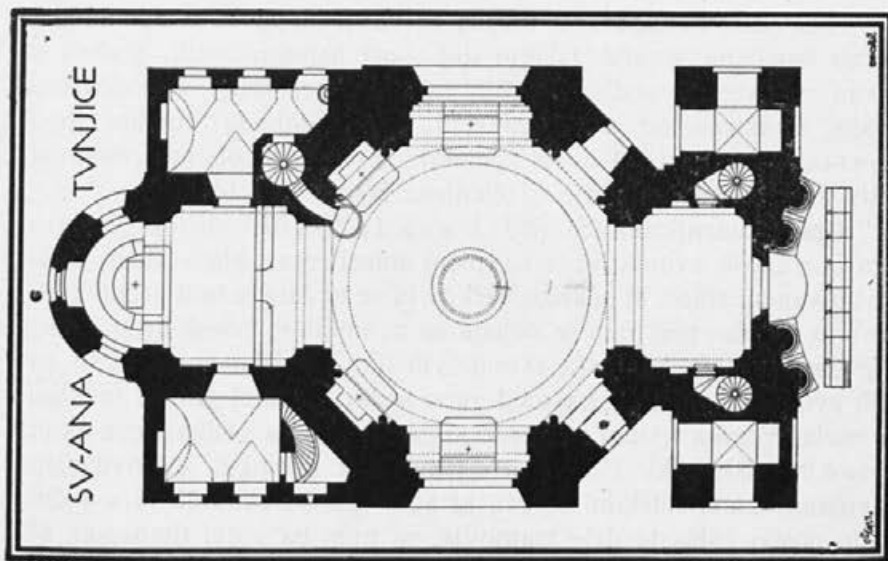
⁴³ Protocollum itd. str. 189.

⁴⁴ Še danes je ohranjen priimek Prajz v Tunjicah.

⁴⁵ Rokopis L. Podlogarja „Nevlje“, po vizitacijskem zapisniku v arhivu v Komendi.

Sl. 64. Podgorje, Krvavo znamenje (1510).

Sl. 65. Tloris cerkve v Tunjicah (risal stud. arch. Tomazič).

gih slikah v cerkvi udeleževal kot neumel restavrator M. Koželj in cerkev močno oškodoval.

Stilistična označba: V tlorisu in navpični izvedbi popolnoma enotno izpeljana stavba. Glavni del tvori osmerokotnik, prekrit s kupolo na krožni podlagi, proti vshodu prezbiterij s polkrožno apsidno, flankiran od dveh zakristij, proti zapadu vhodna lopa s korom, flankirana od dveh zvonikov, ki tvorita obenem osnovni motiv arhitektonsko bogato razčlenjene fasade. (Sl. 65.)

Opis: Zunanjščina (Sl. 66.): F a s a d a (Sl. 67.) obstoja iz glavnega portala in zvonikov; v navpični smeri igra veliko vlogo podstrešni venčni zidec, ki opasuje cerkev in se nadaljuje tudi preko zvonikov in fasade; nad njim se nahaja na zvonikih in fasadi drug zidec, ki je obenem temeljna črta zvonikovih lin. V pritličnem delu so na oglih zvonika lahki pilastri, med njimi sedaj zazidani portali (nekdanja imela zvonika spodaj odprte lope), nad njimi pa velika slepa okna z visokimi sklepniki. Portal, vtesnjen med zvonike, je poudarjen z dvojnimi tričetrtinskimi stebri, ki so v tlorisu razvrščeni v ločni črti in nosijo golšaste dele tramovja, na njim pa votel timpanon, ki ga tvori omenjeni venčni zidec in drug, ki se v loku spne preko njega; nad tem je med zvonikoma še zaokroženo čelo, ki nosi uro. Zvonika imata nad drugim zidcem še eno prostostoječe nadstropje z zvonovimi linami, ogli so tudi tu oblikovani kot pilastri, line so v spodnjem delu maskirane s kamenito balustrado, zaokroženi vrh pa poudarjen z velikim sklepnikom, ki je zvezan s strešnatim nadokenskim zidcem; strehi iz pločevine obstojata iz zvončastega spodnjega dela, odprtih malih lin in majhnega čebulastega vrha s križem. Portal sam ima kamenite podboje, vrh je pokrit z vzvalovljenim zidcem, nad portalom se nahaja polkrožno završeno okno, poudarjeno zopet s sklepnikom in vzvalovljeno streško, v timpanu se nahaja okrogla odprtina. Portal ima na prekladi napis: „SUM POPULI VOTIS AVIAE RESTRUCTA DECORI.“ Ob zvonikih se nahaja na sev. in južni strani po en stranski vhod v cerkev. Okrog in krog cerkve gre nizek podzidek, nad tem pa so stene okrog in krog poživiljene z obrobni lizenami. Okna polkrožna in okrogla. Kupola ladije pokrita s streho zvončaste oblike, na vrhu zidana laterna s štirimi okni in kovinsko zvončasto streho. Zakristiji imata posebni strehi. Cerkvena streha je iz deščic.

Notranjščina: V tlorisu od zapada proti vshodu najprej pravokotna lopa med zvonikoma, nad njo se nahaja kor; nato osmerokoten glavni prostor, čegar glavne stranice so nekoliko daljše od stranskih, ter pravokotni prezbiterij s polkrožno apsidno enake ši-

rine. Predprostor prekriva na štiri loke in ogelne pilastre obešen plitev svod. V glavnem prostoru so postavljeni v ogle osmerokotnika pilastri, ki nosijo močno profiliran zidec. Štirje veliki loki v glavnih smereh segajo prav pod okrogli venčni zidec, nad katerim se pne kupola z laterno. Pod loki nastane na severu in jugu po ena plitva dolbina, v kateri se nahajajo oltarji. V kračjih stranicah so ogli dolbin, ki so tudi polkrožno završene, povdarjeni s tričetrtinskimi stebri. Nad temi loki prevajajo pendantivi k krogu kupole. V večjih lokih je zgoraj po eno polkrožno okno, v pendantivih po eno okroglo, v kupoli štiri ovalna in v laterni štiri podolgasta polkrožno zaključena.

Prezbiterij tvori pravokotnik, ki se približuje kvadratu in ga zaključuje proti vzhodu polkrog apside. Pilastri in zidci kot v ladiji; svod izbočena banja in polkupola nad apsidno. Dve polkrožni in dve štirioglati okni, za oltarjem eno z barvanim steklom radi učinka.

M e r e : Prostor pod korom 6'55 m širok, 4'97 m dolg; vrisani krog glavnega prostora ima premer 11 m; slavolok 4'90 m širok; prezbiterij je 10 m dolg, 6'55 m širok.

Barve stene: Loki in pilastri ter okolica oken bela, v arhitravu rudeč pas, stene zdolaj umazano sinje, kupola in oboki rumeni.

Oprava: **V e l i k i o l t a r.** (Sl. 68): Zidan, pokrit s štukom, posnemajočim marmor. Arhitektura stebrov in pilastrov; zidci in volute; atika, nad njo baldahin, pod njim kip Boga Očeta; na volutah dva velika angelja. Ob stebrih spodaj kipi sv. Joahima, sv. Jožefa, sv. Elizabete in Caharije z napisom „Johannes est nomen eius.“ V glavni dolbini kip „tunjiške sv. Ane“: Sv. Ana stoji, na levi ji sedi Jezus, z desno drži majhno ob nji stoječo Marijo — tip sv. Ane samotretje. Nad dolbino napis kronogram: **E I a C h r I s t I a V I a p r e C e s h V I V s p L e b I s s e M p e r a D I V V a.** (1782). Duplino s kipom zapira slika pl., o. Tunjiška sv. Ana na oblakih; spodaj v pokrajini na levi trije moleči kmetje, v ozadju pasoča se živina, na desni sedeča žena in poleg nje mlajša; v naročju sedeče žene mrtvo dete. Obdelava, kolorit in motiv žene z mrtvim detetom govore za Leop. Layerja.

T a b e r n a k e l j iz belega marmorja z drugobarvnimi vložki. Baldahin. Ob straneh dva stoječa keruba iz belega marmorja. Dobro rokodelsko delo. Italijanski barok. Kupljen l. 1878. iz cerkve na Breznici, kamor je prišel glasom tradicije iz Benetk. — Pod menzo v skrinjici iz l. 1887. relikvije sv. Pelegrina.

Stranski oltarji: **S e v e r n i v e č j i.** Zidana menza; nastavek slikan na steno. Arhitektura stebrov in pilastrov, ob menzi na vsaki strani po en portal, atika, baldahin z zastorom, ki ga drže angelji.

V atiki sv. Notburga, spodaj ob stebrih sv. Helena in svetnica mučenica s palmo, krono in zastavo; glavna slika predstavlja sv. Katarino. Spodaj se nahaja letnica 1775, razdeljena na obe strani in podpis: POTOTSCHNIG PINXIT 1775. M. KOŽELJ OBNOVIL 1888. Na menzi rokoko grabljice za sveče in slika pl., o. Srce Marijino slikal bržkone Mat. Koželj v mladosti.

Južni večji oltar je pendant severnega. (Sl. 69). Arhitektura kot tam. V atiki sv. Izidor v pokrajini. Glavna slika sv. Lukež v oblakih nad svojo delavnico; ob straneh sv. Frančišek Salezij in sv. Frančišek Ksav. Napis pod glavno sliko: POTOTSCHNIG 1775 M K(OŽELJ) 1888. Oba oltarja je Koželj močno preslikal in je pravi Potočnikov značaj deloma zabrisan. Na menzi so rokoko grabljice za sveče in slika pl., o. Srce Jezusovo, bržkone delo Mat. Koželja v mladosti.

Severni manjši oltar: Na nizkem podstavku iz 2. pol. XVIII. stol. velik križ z lesenim Kristusom. Pod križem kipa Marije in Janeza. Ozadje slikano: Pogled na Jeruzalem, jokajoči angelji; v loku orodje trpljenja Gospodovega. Nedvomno Potočnikovo delo. Deloma po Koželju preslikano.

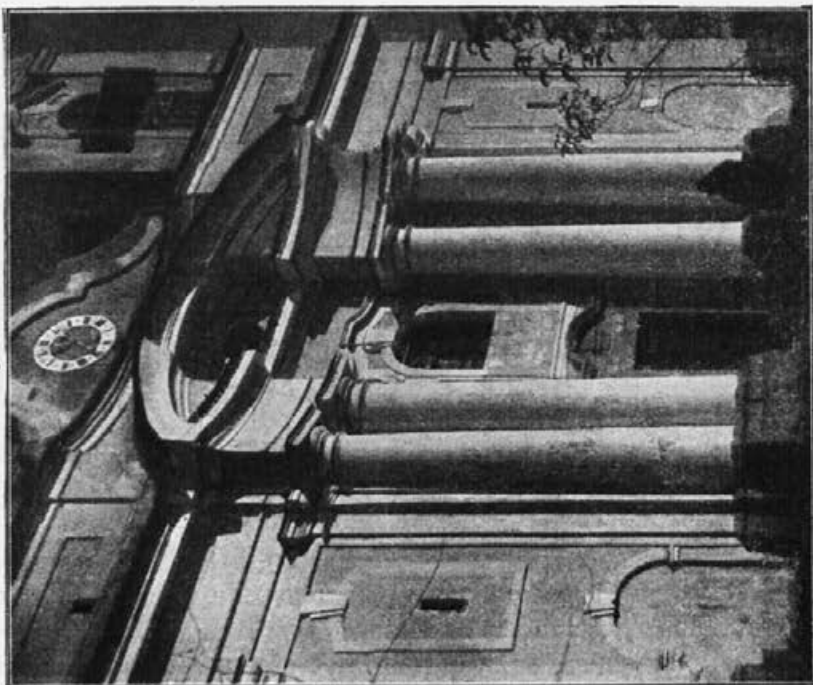
Južni manjši oltar: Lesena kipa sv. Janeza in Pavla iz 2. pol. XVIII. stoletja. V sredi visi slika Škapulirske Matere božje s podpisom M. KOŽELJ 1899, poprej je visela tu sedeča Mati božja z detetom Jezusom, ki se nahaja nad južnim stranskim vhom. Stena okrog slike presno poslikana; zgoraj sv. Trojica, spodaj pokrajina s cerkvijo na gričku, iz oblakov vdarja strela. V loku rudeče slikane majhne sličice iz legende sv. Janeza in Pavla: 1. Svetnika delita miloščino pred velikim poslopjem. 2. Kraj kaže na dragocenosti na mizi in jima z levo drži malika, ki naj ga častita (tipično layerjevsko); svetnika odhajata. 3. Čudeži ob njihovem grobu. 4. Obglavljenje; mož stoječ pred stebrom, kažoč na cesarjev kip na vrhu (layerjevski motiv po Kremser-Schmidtu). Način slikanja in ikonografija govori za avtorstvo Leop. Layerja. Na menzi lesen tabernakeljček iz sr. XIX. stol.

Prižnica, rokoko 2. pol. XVIII. stol. Na vrhu angelj s trobento (verjetno delo sr. XIX. stol), na balustradi cvetlice v vazah, stoječe na volutah, vmes reliefi štirih evangelistov. Marmoracija in zlato.

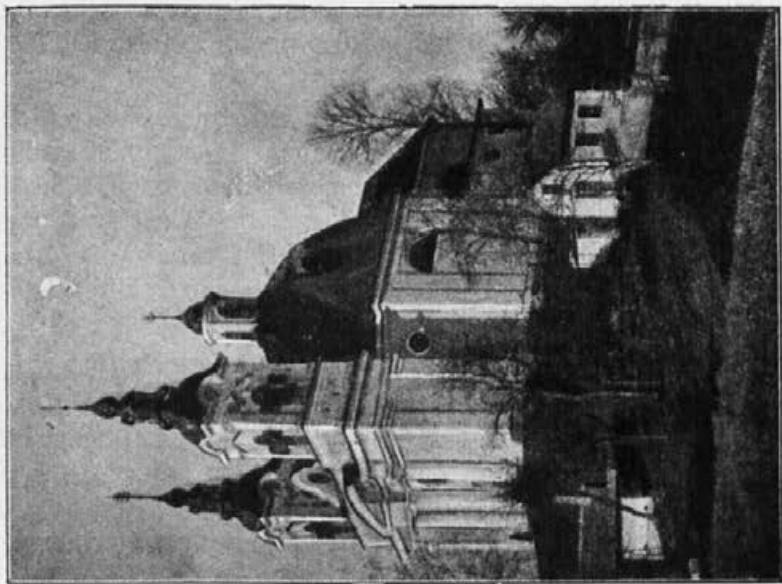
Križev pot po Führichu.

Omara za orglje, klasicistična ornamentika, dva angeljčka držita krono s sedmimi rogovi, 1. pol. XIX. stol.

Sl. 67. Cerkev v Tunjicah, portal.

Sl. 66. Cerkev v Tunjicah, zunanjščina.

Krstni kamen z marmorirano in zlačeno omaro, gori kipec krsta v Jordanu; 2. pol. XVIII. stol.

Posamezne slike v cerkvi: 1. Pod korom slika sv. Izidorja, pl., o. Sv. Izidor kleči v pokrajini, v kateri na levi orjejo angelji. Pred svetnikom, ki je v kmečki obleki, na oblakih Mati božja, v ozadju vlečejo utopljenca iz vodnjaka. Preslikana skoro popolnoma po M. Koželju. Po Marijinih očeh in nekaterih drugih posameznostih, ki niso zabrisane, se da sklepati na V. Mencingerja.

2. Nad juž. stran. vhodom: Mati božja z detetom v naročju, sedeča na oblakih, pl., o. Lep okvir 2. pol. XVIII. stol. Verjetno Leop. Layer; nahajala se je prej v oltarju, katerega steno je verjetno on poslikal.

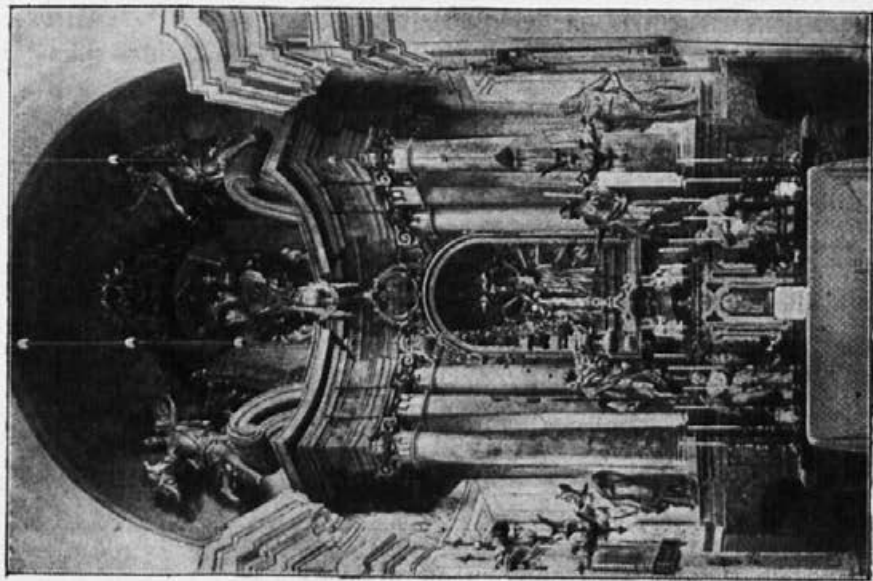
3. Nad sev. stran. vhodom slika, pl., o., sv. Peregrina pred stebrom, v ozadju mesto z njenim mučeništvom. Po Koželju tako preslikana, da ni mogoče sklepati na njeno starost.

4. Na koku slika pl., o. 110 × 167 cm. Predstavlja zdolaj samostan Lepoglava na Hrvaškem, nad njim oblečeno milostno Mater božjo z detetom, okrog angeljske glavice, zgoraj sv. Duh. Ob straneh svetnice sv. Rozalija, sv. Katarina, sv. Neža in sv. Barbara. Na levi zgoraj v kotu grb, deljen na štiri polja; desno zgoraj in levo spodaj vsebuje tri zvezde na sinjem polju, ostali dve vodoravne bele proge na rudečem polju. Ob grbu napis: FUNDAVIT H. C. ANNO MDD. Na desni zgoraj v kotu grb, deljen na dve polovici. Desna ima rudeče bel šahov vzorec, leva sinje polje, v njem črn ptič, ki stoji na levi nogi, v kljunu pa drži prstan. Napis: RESTAURAVIT I. C. ANNO MDI.

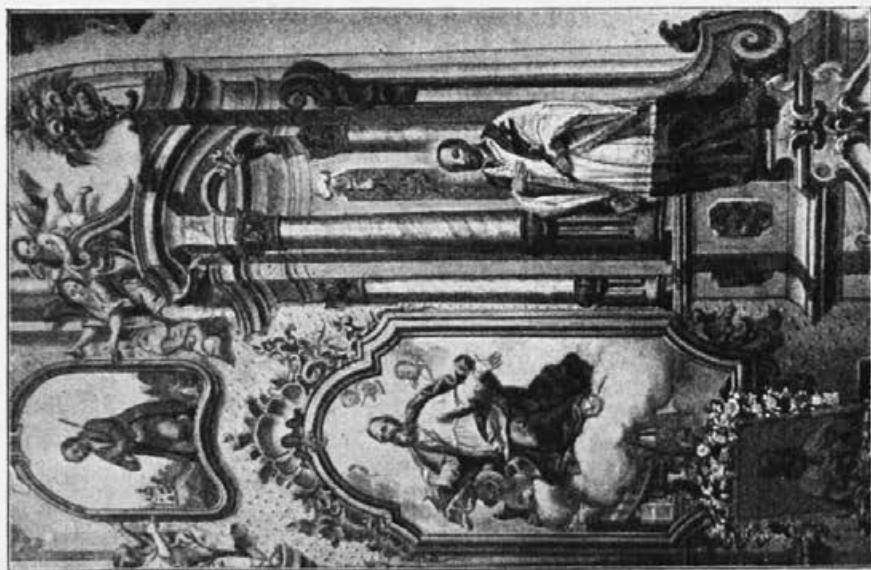
Na Marijinem plašču spodaj je grb v baročnem okviru, deljen na štiri polja; na križišču v sredi se nahaja še en manjši ščitek. Desno polje zgoraj in levo spodaj vsebujeta palmo; ostali dve dvorepega leva, ki stoji na zadnjih nogah in se obrača pri desnem polju na levo, pri levem na desno. Mali ščitek v sredi kaže črnega ptiča z rudečim nerazločnim predmetom v kljunu. Kvaliteta slaba. Čas postanka 2. pol. XVIII. stol. (Sl. 70.)

Kropilni kamen ob sev. vratih ima letnico 1656.

Vrata iz prezbiterja v obe zakristiji lepa iz 2. pol. XVIII. stol. V južni zakristiji kamenit umivalnik, lično kamnoseško delo iz časa postanka cerkve. Zunanji portal ima letnico 1877, poprej je bil dohod v zakristijo očitno samo skozi cerkev. Nad obema zakristijama so oratoriji, ki se odpirajo v prezbiterij z mrežami, narejenimi koncem XIX. stol.

Sl. 68.- Tunjice, vel. oltar (1782).

Sl. 69. Tunjice, juž. stranski oltar (Potočnik 1775).

Severna zakristija, na oratoriju vrsta **votivnih slik**:

1. Pl., o. 20×32 cm. Bolnik ležeč na postelji, zraven otrok v zibelki, ob vznožju klečeča žena, v oblakih tunjiška sv. Ana. Spodaj na desni napis: EX VOTO 1811. Delo izvežbanega čopiča.

2. Pl., o. 32×24 cm. Pokrajina s hribom, tunjiško cerkvijo in župniščem; pred hribom kleči mati z detetom v plenicalih na rokah, v oblakih tunjiška sv. Ana. Pod materjo letnica 1850. Spodaj naslednji dve kitici:

„Sveta Ana mati luba
troshterza reunih bolnih
ki se v bolesni ti prou srozhi
mu sprosinh de sdrauje sadobi.

Sveta Ana Mati Diuize
Ti si bila moja pomozhniza
sato ti zhast no hvalo dam
kir sme reshila is postle tam.“

3. Les, o. 47×36 cm. Pokrajina; na desni goreča hiša, na levi hrib s tunjiško cerkvijo, ob njem kleči žena v takratni noši, nad cerkvijo v oblaku tunjiška sv. Ana in sv. Peregrina. Ob ženi napis: EX VOTO 1796.

4. Les, o. 37×30 cm. Pokrajina z reko; na desni dve poslopji, na hribu tunjiška cerkev, v oblakih sv. Ana. Ob mlinskem jezcu žena, ki lovi otroka, katerega voda žene pod kolesa. Napis na levi: EX VOTO ANNO 1815. Kmečko delo.

5. Les, o. 19×13 cm; orig. lesen okvir. Kmečko groba slikarja. Na desni mučeništvo sv. Peregrine po Kauperzovem bakrorezu, na desni Mati božja z detetom na oblakih. Letnica 1837. Spodaj klečeča žena z napisnim trakom: Anna (v gotici) Maria (v latinski majuskuli).

6. Pl., o. 45×60 cm. Vešče delo zač. XIX. stol. Na postelji bolnica, ob nji klečeča žena v takratni noši, za njo stoječ sin v kratkih hlačah, visokih čevljih in rudečem telovniku. Ob vznožju postelje zibelka z otrokom in klečeč mož v takratni noši (dolga suknja, velik klobuk); v oblakih sv. Ana.

7. Les, o. 31×37 cm. Pokrajina, na levi hiša, pred njo črn konj. Na sredi klečeč mož v takratni noši, pred njim napisni trak: EX VOTO 1785; v oblakih sv. Ana z Marijo in sv. Štefanom. Vešče delo, časovno značilen kolorit.

Staro nebo s sliko, pl., o. Monštranca v gloriji; molita jo dva angelja. Delo Layerjevega epigona ok. 1830.

V pritličju sev. zakristije: Črnorujava omara z belim kovanjem iz 1. pol. XVIII. stol.

Dva podstavka stebrov z angeljskimi hermami in sadnimi obeski. Dobra stara polihromacija. Ostanek oltarja srede XVII. stol.

Šest svečnikov iz posrebrene pločevine, vzbokla ornamentika iz časa postanka sedanje cerkve.

V zvonikih trije bronasti zvonovi. V severnem dva manjša, delo strojnih tovaren in livaren v Ljubljani. Večji št. 415 l. 1921. Reliefi sv. Janez Krst., sv. Primož in Felicijan, svetnik škof z grozdom in ornamentika z angeljskimi glavicami. Manjši št. 416, l. 1921. Reliefi sv. Izidor, sv. Notburga, Mati božja, ki se časti v Florijanski cerkvi v Ljubljani.

V juž. zvoniku veliki zvon: Rastlinski ornament in krogovičje. Reliefi sv. Ana, sv. Jožef, Kristus na križu, sv. Florijan in sv. Joahim. Napis ob robu spodaj: „N° 1686. OPUS ANTONII SAMASSA LABACI 1864. KAMORKOL SE GLAS MOJ SLIŠI — MILOST BOŽJA VAS OBIŠI.“

V župnišču, v arhivu pet bakroreznih plošč za tisk podobic:

1. 14×23 cm; spodaj pokrajina s Komendo, Tunjicami, sv. Primožem, Mekinjami, kamniškim Starim gradom in gradom Križ; zgoraj v oblakih sv. Ana tunjiška in rokokoornament. Spodaj napis: GNADEN BILTNUS DER STATUA DER H. MUTTER ANNA ZU TAINIZ IN DER RÜTTERLICHEN MALTESER ORDENS COMENDA S. PETER PFARR IN OBER CRAIN GEWEICHT UND AN DIE RELIQUIEN ANGERÜHRT: F. L. SCHMITNER SC. Sr. XVIII. stol. pred l. 1762. (Sl. 63.)

2. 8×14 cm; ista slika bolj površno vrezana in pomanjšana. Podpis: GNADEN BILTNUS DER STATUA DER H. MUTTER ANNA ZU TAINIZ IN DER RÜTTERLICHEN MALTESER ORDENS COMENDA S. PETER PFARR IN OBER CRAIN. F. L. SCHMITNER SC. VIENNAE.

3. $9,5 \times 15,5$ cm; gorata pokrajina s cerkvijo sv. Petra v Komendi in sedanjo tunjiško cerkvijo; nad tem tunjiški veliki oltar s pretirano veliko skupino tunjiške sv. Ane in sv. Peregrine pred seboj. Spodaj napis: GNADEN BILDNUS DER STATUA DER H. MUTTER ANNA UND DER LEIB DER H. PEREGRINA J: UND M: ZU TAINIZ IN DER LOCAL PFARR UNWEIT COMENTA. — Iz konca XVIII. stol. Podobica je bila naročena mogoče po povodu prenosa ostankov sv. Peregrine v Tunjice l. 1796.

4. 8×12 cm; mesto, v ospredju na tleh zvezana sv. Peregrina, ki jo rabelj vleče za lase in bije, dva ob straneh jo tolčeta s koli; zgoraj angelj s palmo in vencem mučeništva. Spodaj napis: H. JUNGFR AU UND MART. PEREGRINA IN KAUPERZ SC. GRAECII.

5. 12×28 cm; ista slika kot pod 4., samo finejše izdelana in povečana. Podpis: H. JUNGFR AU UND MART. PEREGRINA IM JAHR 1660 AUF LAYBACH NACH ST. JOSEPH NUN H. KREUZ IN DER WIENER VORSTADT IM JAHR 1789 ABER INS OBER KRAIN IN DIE PFARR FLÖDNICK IN DAS DORF ST. NALDBURG ÜBERSETZT UND DANN NACHER TAINIZ ZU ST. ANNA ÜBERTRAGEN. Podpis: KAUPERZ SC. GRAECII. — Obe iz konca XVIII. stol. verjetno o priliki prenosa relikvij.

Slike v župnišču: 1. Fr. Pustavrh, Brezmadežna, pl., o. Brezmadežna do pasu. Podpis na desni spodaj: F. PUSTAVRH F. 1863.

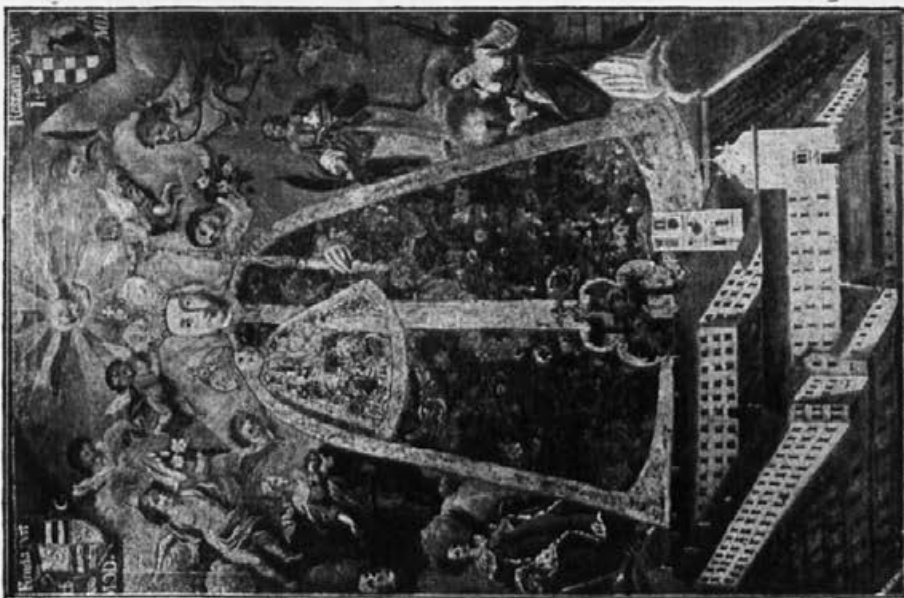
2. L. Layer: Dvojna banderska slika, pl., o., 88×102 cm. Na eni strani: Pokrajina s tunjiško cerkvijo in župniščem; k cerkvi se bliža procesija. Oblika cerkve sedanja z izjemo zvonikovih streh, kar pa ni dokaz, da je bila prvotna oblika bistveno drugačna kakor danes, ker se nahajajo približno take že na Potočnikovi freski sv. Izidorja v cerkvi iz l. 1775. V oblakih tunjiška sv. Ana. (Sl. 62). — Na drugi: Sv. Lukež in sv. Katarina na oblakih. — Kolorit, obdelava in angeljske glavice govoré za Leop. Layerja. Slika je mogoče iz l. 1803., kakor je datirano blago enega najstarejših bander, katerim so izrezane slike.

3. Slikar I. pol. XIX. stol.: Banderska slika, pl., o., 88×106 cm. Na eni strani v oblakih tunjiška sv. Ana, na drugi sv. Katarina in sv. Lukež, nad njima božje oko. Mlajša kakor Layerjeva in očitvidno nekoliko odvisna od nje. Slika ni iz kroga Layerjevih epigonov.

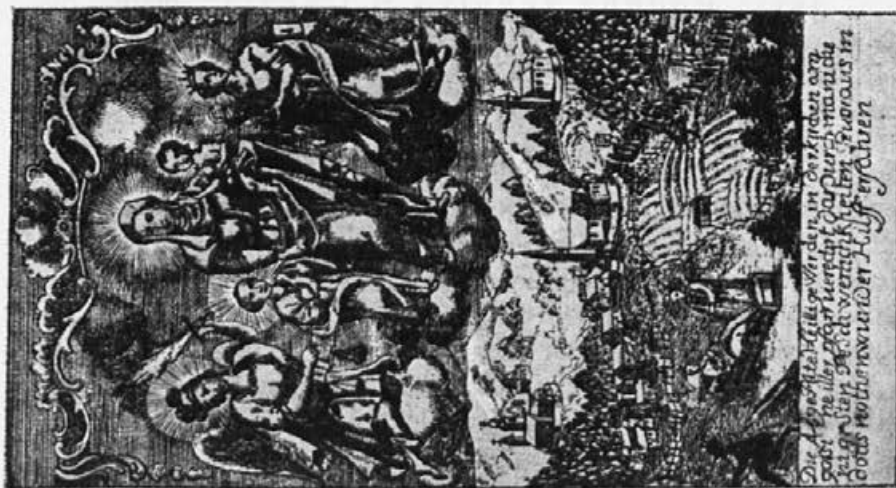
4. Slikar zač. XIX. stol.: Podoba tunjiškega župnika Andreja Pogatschniga, pl., o., $33 \times 40,5$ cm. Do prs. Potemnela, deloma do osnove izmita. Pogačnik je bil v Tunjicah od 1783—1807.

5. Kopija po sliki Matere božje dobrega sveta iz konca XVIII. stol.

6. Slikar zač. XIX. stol.: Podoba župnika S. Čankla; pl., o., 44×63 cm. Do prs. Zgoraj napis: R. D. SIMON TSCHAN-KEL CURATUS AM S. ANNAM IN TAINIZ AB A. 1746 USQUE 1762, MORTUUS IN STAIN OCTOGEN. A. 1791.

Sl. 70. Tunjice, slika samostana Lepoglava
(2. pol. XVIII. st.)

Sl. 71. Podobica s pogledom na Gozd
(sr XVIII. st.).

7. Isti: Podoba župnika B. Goezla; platno, olje, 44 × 63 cm. Do prs. Pendant k sliki 6. Delo iste roke. Napis zgoraj: R. D. BERNARDUS GOEZL CURATUS FACTUS IN TAINIZ A. 1762 ET HIC MORTUUS A. 1775 AET. SUAE 72.

Kapelica

ob potu k cerkvi iz Kamnika pod klancem sredi cerkvenega griča.

Pravokotni tloris; zadnja stena tvori plitvo trojno dōlbino med polstebri s kapiteli. Pred njo nizka menza, sprednje tri stranice odprte, spredaj dva zidana stebra, streha iz opeke. Pobeljena. Čas postanka skupen z zidanjem sedanje cerkve. Na menzi leseni kipi sv. Ane Samotretje tunjiške, sv. Jožefa in sv. Joahima. Kipi iz 2. pol. XVII. stol. in mogoče ostanek nekdanjega velikega oltarja.

* * *

Gozd.

Župna cerkev.

Literatura: Leopold Podlogar, Kronika župnije Gozd pri Kamniku, v rokopisu v župnem arhivu; spisana 1916 in nadaljevana do danes.

Župni arhiv v Gozdu.

Stara slika: Bakrorez iz sr. XVIII. stol. predstavljajoč spodaj gorato pokrajino z vasjo Gozd in staro cerkvijo gledano od juga. V ospredju v polju na postelji bolnik, ki mu prinaša mašnik sv. Rešnje telo; hudič odhaja na levo; na desni gre procesija k cerkvi; v ozadju na levi cerkev sv. Primoža in sv. Petra, na desni Kališče. V zgornjem delu na oblakih sv. Ahacij, sv. Ana Samotretja in sv. Barbara. Nad tem rokokooornament. Pod sliko napis: DIE (AB)GE PILTE HEILIGE WERDEN IN DER KIRCHEN AM GOIST NEILLER PFARR UERECHRT DADURCH MANICHE INIGESTEN PESCHWERLICHKEITEN PEURORAUS IN DOTTSNOTHEN WUNDER HILF ERFAHREN. (Sl. 71).

Velikost plošče po odtisku 92 mm × 165 mm. Edini znani izvod je priložen farni kroniki.

Zgodovina: Ohranjena je listina o posvetitvi cerkve na Gozdu z dne 2. nov. 1520,¹⁴ imela je dva oltarja in sicer velikega sv. Ane, sv. Janeza in sv. Pavla in enega stranskega sv. Andreja, sv. Apolonije in sv. Barbare. Valvasor¹⁵ v 2. pol. XVII. stol. navaja 3 oltarje: Sv. Ane, sv. Andreja in sv. Barbare. — Cerkev na Gozdu se omenja tudi v znanem popisu cerkvenih dragocenosti l. 1526. Iz popisa neveljskega vikarijata v farnem arhivu v Kamniku iz l. 1703. izvemo, da je imela zakristijo, zvonik z 2 zvonovoma in 3 oltarje: vel. sv. Ane, stranski na evang. strani sv. Andreja, na epistolski strani sv. Barbare.

¹⁴ Farni arhiv v prepisu.

¹⁵ Ehre... VIII. 779.

Iz Drobtinic iz furlanskih arhivov¹⁶ izvemo, da je bila l. 1704. posvečena cerkev na Gozdu. L. 1748., 14. okt. je bil prelit veliki zvon, ki je tehtal 336 funtov v novega, tehtajočega 555 funtov.¹⁷ L. 1756. je soseska napravila apnenico in denar porabila za tretji zvon v teži 105½ funtov; pripominja se izrečno, da sta bila dotodaj samo dva zvona.¹⁸ L. 1753., 16. jul. so začeli zidati novo podružno cerkev na Gozdu — o usodi stare zapisek ne govori — in je bila še tisto leto gotova ladija, stranske kapele, svod prezbiterija, tlak, okna in vrata,¹⁹ ker se izrečno omenja svod edino v prezbiteriju, bi mogoče smeli sklepati, da je ta stavba še imela lesen strop v ladiji. L. 1754. je bil nabavljen veliki oltar; vpisan je tudi znesek 182 fl za zvonik.²⁰ Farna kronika pravi, da je bil ta stolp lesen, kar pa ne sledi iz omenjenega zapiska. Pozneje je bil nabavljen še en, verjetno četrti zvon, kakor sledi iz računa Johanna Jacoba Samasse, zvonarja v Ljubljani²¹ z dne 12. sept. 1771. Ta zvon je bil še večji kot prejšnji veliki, ker je tehtal 865 funtov. To sredi XVIII. stol. zidano cerkev nam verjetno kaže v uvodu omenjeni bakrorez. (Sl. 71). Kaže nam podolgasto stavbo z zvonikom s piramidno streho pred glavnim vhodom; ob prezbiteriju pa pravokotno na os cerkve velik prizidek na južni strani, visok kakor cerkev sama, mogoče zakristija, mogoče pa tudi ena izmed omenjenih l. 1753. zidanih kapel. Toda ti stavbi ni bilo sojeno dolgo življenje, kajti že v tridesetih letih naslednjega stoletja so zidali nanovo in postavili sedanjo zgradbo. O tem nas pouči v farnem arhivu latinski zapisek, ki ga je sestavil kapelan Andrej Dremel, prepisal pa 4. jan. 1860 Anton Černe:

Goisdani priscum, domino auxiliante Ioanne
Justin Curato, sponte pieque suum
templum evertabant; sudore laboreque duro
aedificaverunt hoc venerabile ibi,
ad quod opes, lateres nec non et ligna ferebant;
quinque anni elapsi mensibus omne opus
finitum fuerat; praesenti anno sunt organa facta,
est consecratum Sancto hodieque Deo

15ta Julii
MDCCCXXXVIII.

¹⁶ Izvestja . . . II. l. str. 74.

¹⁷ Urbarium eccl. S. Annae in Goisd ab anno 1731 v farnem arhivu. Str. 59.

¹⁸ O. c.

¹⁹ O. c. str. 84.

²⁰ O. c.

²¹ V farnem arhivu.

Koncept je bil nedvomno namenjen za napis na stavbi sami; ker ga danes ni, je mogoče, da sploh ni bil uresničen. Iz njega bi sledilo, da so stavbo začeli l. 1833. (pred petimi leti), farna kronika pa navaja letnico 1836.

Sredi in v 2. polovici XIX. stoletja je dobila polagoma sedanjo opravo.²² Tako l. 1862. obhajilno mizo (ključavničar Albrecht iz Kamnika), in dva stranska oltarja, ki ju je napravil Janez Vurnik iz Radovljice. L. 1863. je isti napravil krstni kamen, l. 1901. pa veliki oltar. Kameniti tlak iz l. 1867., ki ga je napravil Tomaž Sirola iz Mengša, je bil 1901 nadomeščen s šamotnim. L. 1905. je Janez Johant iz Trebnjega prenovil stranska oltarja.

Farna kronika navaja za leto postanka orgelj 1840 (delo Antona Valentinčiča iz Tolmina), zgoraj navedeni koncept pa govori za l. 1838. L. 1908. je cerkev dobila nov križev pot; slike je preskrbela tvrdka Neškudla; stari l. 1862. blagoslovljeni,²³ pa je bil prenešen na Kališče.

Svetovna vojna je vzela cerkvi dva zvonova, srednjega in velikega. Srednji je imel napis: „A FULGURE ET TEMPESTATE LIBERA NOS DOMINE. OPUS JOANNIS JACOBI SAMASSA LABACI, ANNO 1771“ in reliefe sv. Ane, sv. Mihaela in sv. Katarine. To je zvon, o katerem se je ohranil omenjeni račun. Veliki je imel napis: „ALBERT SAMASSA LABACI CAMP. FUSOR AULICUS N^o1403 A. 1884.“ Reliefi Marija in Janez pod križem, sv. Pavel in sv. Neža.²⁴

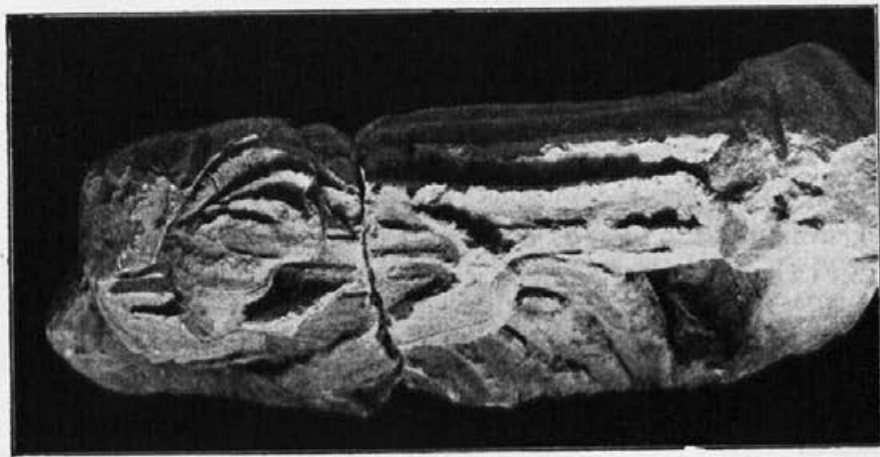
Stilistična označba: V tlorisu nepravilen osmerokot prekrit s kupolo, na vzhodu povečan za prezbiterij, zaključen s 3 stranicami osmerokota z banjo in polkupolo; pred glavnim vhodom zvonik, karakterističen podolžni prerez strehe. V osnovi je ta stavba pozen odmev rokokoja.

Opis: V glavni osi se vrste, zvonik, osmerokotna ladija in prezbiterij. Zakristija je prizidana ob prezbiteriju na južni strani. Cerkev je pravilno orientirana. Zvonik tvori danes del cerkvenega prostora, ker so glavni vhod prenesli v njegovo zapadno stranico. Portal je iz kamna in ima napis: 18 S. ANA ZA NAS BOGA PROSI 86 TOMAŽ SIROLA (kamnosek). Ta napis nam obenem datira to povečavo prostora. Poprej je zvonik tvoril spodaj na tri strani odprto vhodno lopo, čije dve stranici so zazidali.

²² V naslednjem sledim podatkom farne kronike.

²³ Listina v farnem arhivu.

²⁴ Farna kronika.

Sl. 72. Gozd, kip sv. Alacija (XVI. st.?).

Sl. 73. Gozd, banderska slika (Potočnik).

Ladija je v tlorisu nepravilen, nekoliko razpotegnjen osmerokot. Prostor je dolg 10'65 m, širok 9'10 m. Vendar se z arhitektonsko razčlenitvijo (podstavek v pritličju, v ogljih po dva pilastra, pred prehodom v kupolo golšast venčni zidec) lomitev stene toliko zabriše, da se na prvi pogled zdi, da je oval in kupola brez posrednih členov obvisi nad steno. Barva arhit. členov je rumena, stena, ki polni, sinja, kapiteli rudeči, kupola umazano sinja. Slavolok obstoja iz dveh prog in sloni na dvojnih pilastrih. Arhitektura in razmerje barve v prezbiteriju isto kot v ladiji. Svod banja med dvema progama, zadaj nepravilna kupola nad zaključnimi stranicami. Kor, ki ga nosijo močni stebri, zavzema prostor ob glavnem vhodu.

Zunanjščina: Zvonik je nerazčlenjen; pokrit s čebuljasto streho iz šindeljnov. Zvonik je bržkone ostanek prejšnje stavbe. Streha cerkve iz opeke, odgovarja razdelitvi prostora in je nad glavnim prostorom nekoliko višja. Zunanjščina je enostavno pobeljena. Okna se nahajajo v kračjih stranicah glavnega prostora po eno pravokotno, v daljših po eno polkrožno. V jugozapadni stranici je stranski portal iz zelenkastega kamna z letnico 1837.

Oprava: Veliki oltar lesen, polihromiran; kipi sv. Ane, sv. Jožefa, sv. Joahima, sv. Petra in Pavla in sv. Družine. Zadaj napis: NOVO IZVRŠEN V RADOVLJICI OD 18.—24. VII. I. G. MCMI. in monogram I. V. (VURNIK). Slika sv. Ane, ki jo farna kronika zmotno pripisuje Künlu, ima v levem kotu podpis: MATHIAS KOŽEL PINXIT 1864²⁵ — kanton tablice z okviri iz posrebrene kovine z vzboklo ornamentiko; čedno delo 1. pol. XIX. stol. Isto svečniki.

Stranska oltarja sta iste delavnice, samouške kvalitete iz sr. XIX. stol. Kronika navaja l. 1862. in Vurnikovo delavnico.

Prižnica je precej okorno delo 1. pol. XIX. stol. V balustrado so vdelane slike štirih evangelistov s simboli; evangelisti sedijo v pokrajinah in pišejo. Pri sv. Janezu na desni spodaj je letnica 1840.

Omara za orglje je precej okusno delo iz l. 1838.

Križev pot po Führichu je brez umetniške ali dekorativne vrednosti.

Večna luč iz posrebrene kovine z vzboklo ornamentiko, angeljske herme kot nosilci. Na čaši je dvakrat vtisnjena kamniška firma ALOIS PETERLIN.

²⁵ Kolorit pa res spominja na Künla, kar dokazuje Koželjevo odvisnost od njega v prvem času njegovega delovanja.

Zvonovi: 1. Veliki. Reliefi: sv. Mihael, sv. Miklavž, sv. Ana, Brezmadežna; pod sv. Mihaelom napis: ŠT. 912 STROJNE TOVARNE IN LIVARNE 1923. Napis ob robu: SVETA ANA PROSI ZA NAS. POJ V ČAST BOŽJO IN GANI SRCA VSEH FARANOV. ŽUPNIK L. PODLOGAR IN KLJUČARJA NIKOL. KU HAR. MIHAEL BIZJAK. — Jeklen.

Srednji. Reliefi: Sv. Družina, Kristus na Kalvariji, sv. Neža. Napis kot pri velikem, št. 913. Napis na robu: TRESKA IN HUDEGA VREMENA REŠI NAS O GOSPOD. — Jelken.

Mali, bronast. Zgoraj klasicističen ornament iz dveh prepletajočih se pasov. Reliefi: Mati božja, Kristus na križu, Kronanje Marije. Napis ob robu: NOMINE HAEREDUM VINCENTII SAMASSA LABACI ANNO 1824.

Kip sv. Ahacija: V prvem nadstropju zvonika se hrani star kamenit kip sv. Ahacija. Razbit na dva kosa; glave manjka. Višina 73 cm. Našli so ga pastirji; provenienca bržkone iz kališke cerkve. Obdelan je reliefno. Oblečen je v suknjo, ki je pod prsmi prepasana in pada navzdol v paralelnih gubah. Na prsih je z nožem vrezan novejši napis S. B. M. ACHATI. Odet je v plašč, čegar robovi so nasekani nalik borti, z desno drži en konec plašča pred desno stran ledij in vstvari z njegovimi gubami kontrast onim leve strani, ki padajo od komolca v cevkastih oblikah navpično navzdol; ob bazi se lomijo in nabirajo v venec in obenem prehod k bazi. Leva roka, ki je odbita, je položena na prsi in je držala okleščeno drevesce, ki stoji ob levi nogi svetnikov. Baza spodaj je obrezana v obliki osmerokotnika in izrezana s polkrožnim žlebom. Baza kaže na bližino gotike. Istotako gube, posebno način zbiranja in lomljenja ob postamentu. Precej okorno kamnoseško delo bi sodil na zač. ali 1. pol. XVI. stol. Med nogama spredaj je izklesana dolbinica, bržkone poznejšega datuma. (Sl. 72).

Zakristija: 1. Relikviarij, 31 cm visok. Posrebrena in pozlačena kovina. Vzbokla rokokoornamentika. Pred žarki, ki obdajajo relikviarij, reliefi sv. Jurij, sv. Ana, sv. Barbara. Na nogi letn. 1755.

2. Keli, visok 27 cm. Pozlačen, s tridelno zavito nogo; vzbokla ornamentika. Lep rokoko.

V župnišču: 1. Banderska slika, pl. o. 76 × 90 cm, 2. pol. XVIII. stol. Na eni strani sv. Ahacij, klečeč na oblakih, na drugi Noll me tangere: Jezus z lopato v vrtu, pred njim na kolenih Magdalena. Kolorit in obdelava je zelo sorodna oni v freskah na Kališču. Avtor Potočnik, karakteristična za njegov prvi način slikanja. (Sl. 73).

2. **N e b o.** Slika na platno. Sv. Rešnje Telo v gloriji oblakov in angeljev, dva velika angelja molita in kadita. Podpis na sredi spodaj F. S. R. v. K.(urz) z. T. u. G.(oldenstein) inv. & p. 1847.

3. **B a n d e r o,** pl., o., na eni strani sv. Ahacij v pokrajini z dvema angeljema, na drugi strani sv. Pavel in Marija Magdalena. Letnica 1873. Slikar neznan.

4. **B a n d e r o** z letn. 1861. Slika na pl., na eni strani sv. Mihael in sv. Barbara, na drugi strani sv. Družina. Podpis na levi spodaj: P. KÜNL 1860.

5. **K i p** sv. **A n e,** les, stara polihromacija, zlato in lazure. Sedeča, iz sr. XVIII. stol.

* * *

Kališče.

Cerkev, podružnica fare Gozd.

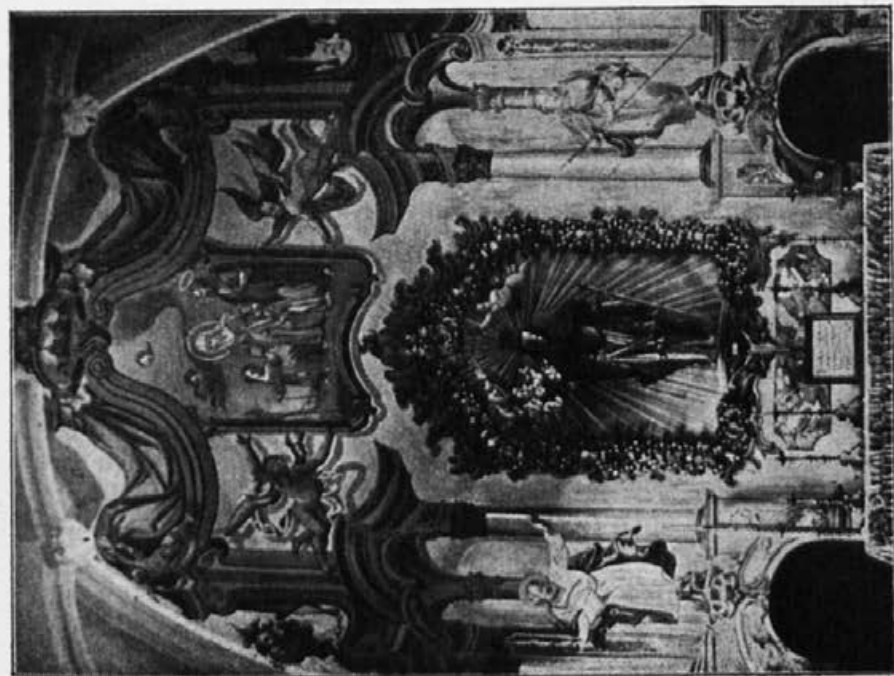
Literatura: Leopold Podlogar: Kronika župnije Gozd, II. Podružnica pri sv. Ahaciju na Kališu. Rokopis v župnem arhivu na Gozdu.

Stare slike: Slika kališke cerkve na podobici iz sr. XVIII. stol., opisani v uvodu k poglavju Gozd.

Zgodovina: Cerkev na Kališču se omenja prvič v seznamu cerkvenih dragocenosti v l. 1526. V bistvu (prezbiterij, oklep ladije, glavni portal) je takratna stavba še danes ohranjena. Natančno datiranje je po oblikah nemogoče, sodil bi na sredo ali 2. pol. XV. stol. Ostanek enega takratnih oltarjev je mogoče kameniti kip sv. Ahacija, opisan pri Gozdu. Valvasor Ehre... VIII., str. 785 omenja, da ima oltarje sv. Ahacija, sv. Pavla in sv. Marije Magdalene. Iz popisa neveljskega vikariata v farnem arhivu v Kamniku izvemo, da je imela l. 1703. zvonik z dvema zvonovoma, zakristijo in tri oltarje: veliki sv. Ahacija, stranski na evangelijski strani sv. Pavla, na epistolski strani sv. Marije Magdalene, ki so s cerkvijo vred posvečeni in v dobrem stanju. Naslednje leto je bila zopet posvečena (?).²⁶ Restavrirana je bila zopet v 2. pol. XVIII. stol., ko so bili po Potočniku l. 1772. slikani sedanji oltarji na steno. Slika iz sr. XVIII. stol., priložena farni kroniki, nam kaže v bistvu sedanje stanje brez zakristije, zvonik ima piramidno streho. Taborskega ozidja, v katerem govori ustno sporočilo in ki je bilo glasom farne kronike porušeno l. 1760., na sliki ni videti; tudi Valvasor ga ne omenja.

Stilistična označba: Tipična podeželska cerkev pozno gotske in zgodnjebaročne dobe: obokan prezbiterij z rebrovjem, pravokotna

²⁶ Izv. muz. dr. II., str. 74.

Sl. 74. Kališće, vel. oltar (Potočník 1772).

Sl. 75. Kališće, vel. oltar, sv. Peter (Potočník 1772).

ladija z ravnim lesenim stropom in zvonik, katerega spodnji del je obenem vhodna lopa.

Opis: V tlorisu se v glavni osi vrste od zapada proti vzhodu zvonik, pravokotnik ladije in prezbiterij. Orientacija je le približna. Ladija je pravokotnik, dolg 10,18 m, širok 6,15 m, prekrit z ravnim lesenim stropom umazanosiinje barve in velikimi rozetnimi ornamentami na sredi. Iz nekako sr. XIX. stol. Na stenah so neokusno naslikani marmorirani stebri. Tlak iz opeke; v vsaki steni dve štirioglati okni. Portal izpod zvonika poznogotski s porezanim prednjim robom na ajdovo zrno in žlebom; šilasti vrh uničen. Vidi se, da je zvonik pozneje prizidan. Prezbiterij je 4,30 m globok, 3,70 m širok, zaključen s tremi stranicami osmerokota. Svod z rebri zvezdnat s sklepniki, sloneč na konzolah. Sklepniki imajo trije ščitke trije rozete, eden je figuralen (relief sv. Katarine), eden bržkone tudi figuralen, a je uničen ali vsaj zazidan po steni sedanjega velikega oltarja. Konzole: v ogljih ob slavoloku geometrične, naslednja na severu brezbrad mož z dolgimi lasmi, ki je potegnil noge podse, z levo se drži za koleno, desno opira na koleno in podpira desno lice. Ostali trije predstavljajo angelje z napisnimi trakovi. Za oltarjem dve glavi z dolgimi lasmi. Za oltarjem v južni stranici zazidano gotsko okno s krogovičjem, ostali dve sta popolnoma zazidani. Dvoje pravokotnih oken.

Zunanjščina: Zvonik nerazčlenjen, vhod sedaj od juga, nekdam tudi proti zapadu odprt. Streha piramidna iz škrlilja. Prezbiterij ima podstavek z gotskim podstrešenim zidcem. Streha cerkve enotna iz škrlilja.

Pri preiskavi v prezbiteriju so bile konštatirane zabeljene fresko slike. V pritličnem pasu je bil konštatiran naslikan zastor, posejan s stiliziranim cvetnim ornamentom. V naslednjem pasu se vidi ob zaključnem oknu prezbiterija noga svetniškega lika. V treh deloma nepobeljenih zaključnih poljih svoda za velikim oltarjem je ornamentika in trije doprsni angelji z napisnimi trakovi. Spodnje kote polni krogovičje, ki prehaja v negotske volute, čuti se bližina baroka. Čita se napis doprsnega angelja v srednjem polju za velikim oltarjem: „Et in terra pax hominibus bonae voluntatis,“ in onega na južni strani: „Laudamus te, benedicimus te, adoramus...“ Stranice ob oknih, rebra in sklepniki so bili polihromirani; rastlinska ornamentika. Konštatiral sem slike dalje na slavoloku in na obeh stenah. Na severni steni je bil odkrit obraz svetnice z nimbom v sredi, ob straneh dva angelja z venčki na glavah. Na južni steni del rudeče obrobne bordure, orna-

mentirane s črnimi zvezdami. V polju poleg slavoloka na južni steni rudeč sarkofag, v njem črna postava, prepasana čez ledja; roke drži k prsim, kri kaplja doli in preko kovčega, glava je uničena; v ozadju glava žene z belim, okolu glave in vrata ovitim pokrivalom. V ozadju križ. Mogoče, da predstavlja slika Jezusa v stiskalnici. Slikarija, kolikor je vidne dosedaj, nima izrazitih stilističnih znakov. mislim pa, da jo splošno lahko datiram v sredo ali 2. pol. XVI. stoletja.

V ladiji nad glavnim vhodom je mesto napisa, ki je pa sedaj ali zabeljen ali popolnoma uničen.

Oprava: Veliki oltar slikan na presno na posebno steno, postavljeno v prezbiterij, tako da odreže tristrani zaključek; za oltar vodita dva portala. Na vrhu stene letnica 1772. Avtor te in slikarije obeh stranskih oltarjev je nedvomno Potočnik. (Sl. 74). Delo zelo značilno za njegovo fresko tehniko, ki je v Tunjicah n. pr. po Koželju precej zabrisana.

Veliki oltar predstavlja slikano arhitekturo stebrov in zidcev, zgoraj atika s sliko sv. Družine, ki jo drži dva plavajoča angelja. Na vrhu baldahin in zastor, ki ga drže angelčki. Slika sv. Družine je zelo okorna in mogoče delo neukega učenca. Na konzolah nad portali pred arhitekturo stoji na severni strani sv. Peter, zelo razgibana postava s ključi in knjigo v desni roki, z levo široko gestikulira; zelo značilna figura za Potočnika v tipu, obdelavi in posebno v virtuozni, skoro kaligrafični tehniki risanja gub in kontur. (Sl. 75). Na nasprotni strani je sv. Jakob. Srednji del nad menzo zavzema plastična poslikana konzola in slikan rokokoovir, preko katerega je položen venec umetnih rož, karakterističen izdelek teh krajev. Na konzoli stoji lesen kip sv. Ahačija v vojaški opravi, z mečem v levi, v desni šopek papirnih cvetlic. Kip je razmeroma dobro delo sr. ali 2. pol. XVII. stol.

Slavolok je v loku in zunaj neokusno poslikan sr. XIX. stol.

Severni stranski oltar. Slikana arhitektura na volutah slonečih pilastrov, na vrhu baldahin. Na podstavkih ob pilastrih sliki stoječih sv. Matevža Ev. in sv. Janeza Ev.; obe zelo dobri. V atiki sv. Florijan čisto kmečki, verjetno preslikan. Nad menzo visi od slikanega rokokoovira obdana slika les, o., Sv. Marija Magdalena; slikal M. Koželj.

Južni stranski oltar. Ista slikana arhitektura kot severni. V atiki kronanje Marije, tudi kmečko grobo preslikano. Ob pilastrih sv. Barbara in sv. Lucija (sl. 76), izvrstni dobro ohranjeni

sliki. Slika sv. Pavla les, o. M. Košelj. Na menzah spredaj naslikano oko božje in Srce Jezusovo.

Križev pot pl. o., epigonsko rokodelsko delo, sr. XIX. stol., prenešen sem l. 1908. z Gozda, kjer je bil blagoslovljen l. 1862.

Sl. 76. Kališče, juž. stran. oltar, sv. Lucija
(Potočnik 1772).

Prižnica lesena; na balustradi slike štirih evangelistov. Sv. Marko kaže v obleki Potočnikove poteze, glava pa popolnoma preslikana; vse druge slike so nove ali popolnoma preslikane. Na spodnjem delu je podpis obnavljavca (?): ALBIN SPRUK 1881; na marmoriranju pa začetnice M-L-.

Večna luč iz pločevine, vzbokla rokokoornamentika, sr. XVIII. stol.

Dva steklena lestenca.

V zvoniku en bronast z v o n. Napis: S: MIHAEL ET S: BARBARA ORATE PRO NOBIS LABACI 1756. Baročna ornamentika. z napisom: OPUS ANTONII SAMASSA LABACI 1845 in reliefi Brezmadežna in sv. Ahacij. Srednji z napisom: ME FUDIT BENEDICTUS HUETTER LABACI 1750 in reliefi sv. Ahacij, Križ in grb ljubljanskega škofa Ernesta pl. Attems.

Zakristija je prizidana na juž. strani prezbiteriju. Omara iz zač. XVIII. stol. je glasom kronike prenešena z Gozda l. 1838.

Lesen stol naslonjač z napisom: S: Achatii M: in Kalisch 1728 in Rasprov monogram. Enak napis ima klečalnik.

Relikviarij, pozlačena in posrebrena kovina, vzbokla ornamentika; relikvije sv. Matevža, ki jih potrjuje in dovoljuje častiti Rudolphus Jos. Achiep. in Josephus Snidercig secretarius na vizitaciji v Mekinjah 5. sept. 1775.

Kelih, baker, pozlačen, 19 cm visok. Noga okrogla, notri šesterolist, ki tvori prehod k nodusu. Trikotni med krogi zapolnjeni s karakterističnim graviranim listom XVII. stol. Polja šesterolista pokrivajo gravirani stilizirani listi; nodus izredno debel v obliki buče, pod in nad njim gravirane rozete; kupa brez venca in ornamentike. Čas postanka XVII. stol., mogoče začetek.

* * *

Sv. Primož nad Kamnikom.

Literatura:

J. W. Valvasor: Ehre des H. Krain II. zv. str. 558 (o relikvijah) in str. 811 (o cerkvi v poglavju Pfarr Stein).

Anton Jellouschek: Die Filial und Wallfahrtskirche St. Primi und Feliciani bei Stein v Mitth. d. hist. Vereins f. Krain 11. l. 1856. Str. 12 sl.

J. Graus: St. Primus und Felicianus bei Stein v Der Kirchenschmuck I. XVI. Gradec 1885, str. 21 sl. in 37 sl. z načrti in slikami, načrt sv. Primoža netočen.

Jos. Benkovič: Sv. Primož in Felician med Slovenci, Slovenec I. XIX., št. 128 in 129.

P. pl. Radics tekst XIV./53 k albumu Conrad Grefe, Alt-Krain, Dunaj-Ljubljana 1900.

Ivan Frankè, O naših zgodovinsko umetniških spominkih, I. Cerkvi sv. Primoža nad Kamnikom v Domu in svetu I. 1910., str. 264 sl.

V. Steska, Cerkev sv. Primoža nad Kamnikom v Carniola N. v. I. VII., Ljubljana 1916, str. 1 sl.; tudi posebej; s slikami in načrti.

Prim. ob drugem tudi Flis v Stavbinskih slogih (Ljubljana I. 1885.), in Fr. Avsec, Pogled na cerkvene umetnine naše škofije v Drugo izvestje Društva za kršč. umetnost v Ljubljani za l. 1897./98., Ljubljana 1898, str. 11.

O relikvijah tudi rokopisna *Historia conventus camnicensis* v arhivu frančiškanskega samostana v Kamniku iz 2. pol. XVIII. stol., § 2. De reliquiis, quibus exornata Ecclesia refulget.

Stare slike: 1. Bakrorez s sliko Tunjic in okolice iz sr. XVIII. (gl. našo sliko 63 na str. 132.)

2. Akvarel Fr. Kurza pl. Goldensteina iz l. 1848. v deželnem muzeju v Ljubljani, objavljen kot priloga *Carnioli N. v. l. VII.* Predstavlja pogled od velikega oltarja proti koru; nekoliko netočen.

Cerkev sv. Primoža in Feliciana.

Zgodovina. Postanek cerkve sv. Primoža in Feliciana je nepojasnen; verjetno je v zvezi s prenosom relikvij imenovanih svetnikov sem gor. Cerkev se namreč v najstarejših dosedaj znanih virih za njeno zgodovino (Listini z dne 9. jul. 1396 in 23. III. 1475) imenuje po njih. Iz listine z dne 9. sept. 1492 pa izrečno izvemo, da so se do turškega vpada v nji hranili telesni ostanki teh dveh svetnikov.¹

Iz teh virov izvemo, da je tu že koncem XIV. stol. obstojala cerkev verjetno manjših razmerov, ker se imenuje samo *capella*. V listini iz l. 1475. pa se govori že o *cerkvi*. Sedanja stavba sama nam priča o tem, da je dobila končno obliko v času med omenjenima listinama. Že Fr. Avsec² je konštatal, da je sedanja ladija nastala potom razširjanja prvotne proti jugu, tako, da je ostala prvotna severna stena s kamenito klopjo in zvonik, ki je stal prvotno verjetno v sredi pred fasado. Preiskava pod streho nam nič bistvenega ne pojasni, pač pa zunanjščina severne stene jasno priča, da je bila povišana. Tudi zidava zvonikova priča o večji strosti kakor je prilegajoča stena fasade na jug od zvonika. Ta je namreč sezidana iz nepravilno lomljenih kamnov, samo ogel je zložen iz površno prisekanih kosov; zvonik pa kaže v svojem spodnjem delu sestav iz vodoravnih leg približno pravokotno prisekanih kamnov; iz te konstrukcije bi smeli sklepati vsaj na zgodnje gotsko dobo. Vrh zvonika z linami pa ni romanski, kakor meni Avsec, ampak z poznogotske dobe, mogoče iz časa prezidave v sr. XV. stol.

¹ "...ecclesia sanctae Radegundis sita in monte supra oppidum Stain Aquileiensis diocesis, in qua ante invasionem immanissimum Turcorum corpora sancti Primi et Feliciani servari... consueverint."

Vse tri listine so natisnjene pri V. Steska o. c., str. 27 sl. Pri tem spisju glej tudi vso relikvije zadevajočo, a še ne zadostno in povoljno tolmačeno literaturo.

² Drugo Izvestje Dr. za kršč. umetnost str. 11.

O času temeljite prezidave, po kateri je dobila cerkev v osnovi sedanjo obliko, nas poučita dve letnici; ena se nahaja na enem sklepnikov severne ladije in se glasi 1459;³ druga je na napisnem traku, ki ga drži v rokah angelj na kapitulu enega služnikov ob južni steni v prezbiteriju in se glasi 1507.⁴ Ti dve letnici v zvezi z podatki po Steski objavljenih treh listin (o. c. na koncu) iz l. 1396., 1475 in 1492, tvorita podlago za stavbno zgodovino te cerkve. Tem se pridruži še letnica 1535 na prednji strani menze (skrita pod antependijem) velikega oltarja. Listina 1396 govori o k a p e l i sv. Primoža in Felicijana in obeta odpustke onim, ki izpolnijo določene duhovne predpogoje in prispevajo „a d r e p a r a t i o n e m e t f a b r i c a m“ te kapele. Kakor so v tem oziru vse tri naše in druge sorodne listine enolično formulirane, nam vseeno izbor izrazov nedvomno odkriva odmev vsakokratnega posebnega položaja. Mislim, da je opravičen sklep, da so že takrat mislili na temeljito popravilo, ako ne prezidavo oziroma povečavo (fabrica) kapele, ki se je izvršila sredi XV. stol. L. 1459. je bil dovršen svod dvojne ladije nove stavbe, vendar do resnične dovršitve stavbe ni prišlo, ker je sicer težko razložljivo, da do l. 1492. ni bila posvečena. Razumljivo pa nam postane tudi to, če vpoštevamo težavni gmotni in varnostni položaj naše domovine od l. 1469. dalje. To leto se je namreč izvršil prvi občutni napad Turkov na slovenske dežele. Čez dve leti je sledil l. 1471. najhujši, kar so jih doživele; sledili so novi vsako leto; posebno hudo je bilo leto 1478., torej eno leto pred začetkom sveto-primožke stavbe, če bi obveljala sedmica v gori omenjeni letnici na svodu. Šele l. 1483., ko so Slovenci in Hrvatje ob reki Uni uničili večjo turško trumo, je največja nevarnost prenehala.⁵ Da se

³ Jellouscheg je čital 1472, Graus 1452, Steska 1472. Da je zadnja številka 9 in ne 2, je paleografsko izven diskusije; zakaj je 5 in ne 7, kar je Steska (Carniola n. v. l. VII.) paleografsko utemeljeval, o tem podam podrobno svoje razloge v paleografski študiji o tem in nekaterih drugih napačno čitanih napisih v Zborniku za u. z. V. l., št. 1. Za sedem navidezno govori letnica na najstarejšem ohranjenem kelihu te cerkve. Vendar se ta argument razblini v nič, če pomislimo, da je napis z letnico iz Raspove dobe in originalne letnice svojega postanka kelih sploh nima. Letnica iz Raspove dobe pa je očitna kombinacija na podlagi letnice na sklepniku v ladiji in ne dokazuje ničesar drugega kakor to, da so jo v 1. pol. XVIII. stol. čitali za 1479, ker so, kakor še danes nekateri, čitali petico za sedmico.

⁴ Jolouschekova letnica 1534 je bržkone v naglici krivo čitana ta, sedaj nanovo odkrita letnica.

⁵ Gl. J. Gruden, Cerkevne razmere med Slovenci v XV. stol. in ustanovitev ljubljanske škofije, str. 66. Podrobno pa Parapat, Turški boji v Letop. Mat. slov. 1871 in J. Gruden, Zgodovina slovenskega naroda, str. 338 sl.

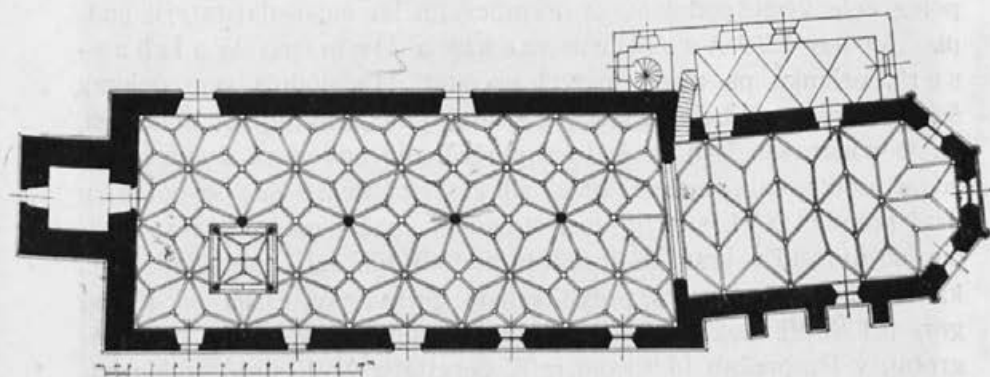
demdeseta leta XV. stol. niso bila pripravna za tako veliko podjetje kot je bilo zidanje te cerkve, je jasno tembolj, ker je ravno l. 1471. prineslo opustošenje okolice sv. Primoža (n. pr. samostanov Mekinje in Gornji grad), l. 1472. pa naj bi se bila stavba začela. Da so v sedemdesetih letih cerkev ravno zidali, ne vem, če bi bila listina iz l. 1475 to zamolčala, tako pa govori samo o pomoči „ad reparationem, c o n s e r v a t i o n e m et manutentionem in structuris et aedificiis“, kar je razumljivo, če je bila dobro desetletje pred začetkom nemirnega desetletja ladija nanovo sezidana, a so sedaj vsled občega gospodarskega nazadovanja in pomanjkanja varnosti prenehala potrebna sredstva za njeno vzdrževanje ter je nastala potreba dati izredne pobude s to listino, da stavba ne trpi škode. Da so bile posledice tega nemirnega desetletja za sv. Primoža močno negativne, izvemo naravnost iz listine l. 1492.: vsled turške nevarnosti so morali prenesti relikvije v utrjeni Kamnik. Listina izrečno pravi, da je do turškega navala cvetela božja pot k tem relikvijam. Še 100 let pozneje čitamo v Trebuhanovem pismu l. 1597. (Steska o. c. str. 5 in 6), da božje poti ni mogoče poživiti, odkar ljudstvo ve, da relikvij ni več gori. Sedanja stavba pa nosi vse znake velike romarske cerkve, ki je nastala ob času cvetočega češčenja relikvij (pred l. 1471.), zato jim je bil tudi v ladiji, sredi ljudskih množic postavljen krasen baldahin s kripto pod oltarjem. — Ob času posvetitve l. 1492. pa klub desetletnemu premoru po največjih opustošenjih stavba še ni bila dokončana, kakor je bila zamišljena. Iz listine same zveni to, saj se zavzema za pomoč „pro conservatione et a u g m e n t o aedificiorum“, pa tudi stilistično in kompozicijsko razmerje ladije in prezbiterija zadosti jasno govori, da nista istočasna, če bi se nam nazadnje vendar ne bilo posrečilo odkriti letnice tudi v prezbiteriju. Pozorni postanemo namreč takoj na neko nesorazmerje med obema prostoroma. Prezbiterij je nenavadno velik, posebno pa previsok za stavbo, ki je nastala po enotnem načrtu. Dalje se nam odkrije kamnoseški okras kot delo druge, očitno dekadentne delavnice. Mnogo motivov se sicer ponavlja, posebno karakteristični nazobačani list na sklepnikih in drugd, a dočim je v ladiji plastično oblikovan, ostane tu vselej brez sile v ploskovitosti; karakteristično je v tem oziru razmerje grčastih listov na lokih baldahina z relikvijami do onih na dolbini v prezbiteriju: isti motiv, ki mu poleg spretne obdelave manjka v prvi vrsti plastičnost. Isto velja za figuralni okras; tu je tudi značilna stilizacija las in brade popolnoma drugačna. Tako smo si bili tudi brez letnice že na jasnem, da imamo delo dveh dob in dveh

Sl. 77. Sv. Primož, slika iz l. 1632.

Sl. 78. Sv. Primož, kip M. božje
(sr. XV. stol.)

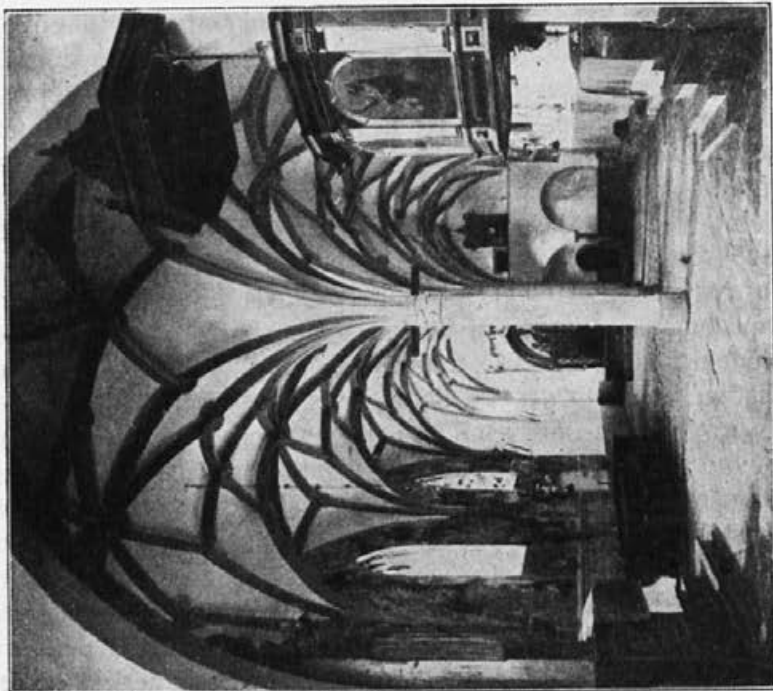

Sl. 79. Sv. Primož, tloris. Narisal Fr. Avsec.

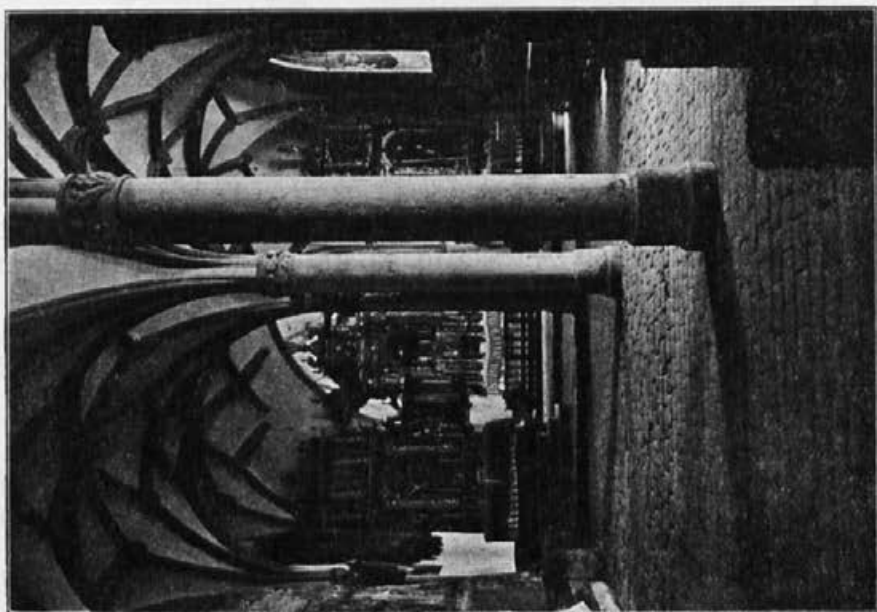
delavnic pred seboj, pri čemer pa je izključen dvom o tem, da je nastala ladija pred prezbiterijem in da je v mnogem oziru njegov vzor. L. 1507. je bil prezbiterij prizidan že obstoječi dvobrodni ladiji, nastal je deloma iz drugačnega občutja kakor ta in postal precej večji in višji kakor bi ga bil mogel zamišljati prvotni načrt, — s tem pa je pojasnjena tudi druga uganka, zakaj je os zalomljena: pri povečanem načrtu so to nedvomno povzročile v prvi vrsti terenske razmere. Da tudi sedaj delo ni tako napredovalo, kakor bi pričakovali, nam dokazuje dejstvo, da je bil veliki oltar postavljen šele l. 1535. Mogoče, da gre samo za prestavitev starejšega oltarja, kajti iz listine 1492 izvemo, da je imela cerkev že takrat polno število oltarjev, namreč štiri (veliki, dva stranska in oltar nad grobnico). Zakaj se imenuje v tej listini cerkev sv. Radegunde, ni pojasnjeno, ker se prej in pozneje imenuje samo po sv. Primožu in Felicijanu. Z l. 1535. smemo smatrati, da je bila nova stavba s svojo opravo v glavnem popolna in se je taka razen oltarjev ohranila z malimi izjemami do danes. Najvažnejši dogodek pa, ki se je izvršil pred postankom prezbiterija l. 1507. in postavitvijo velikega oltarja l. 1535. je nedvomno postanek fresk v ladiji. Dosedaj so jih vezali na ime Elije Wolfa in leto 1592., za kar je bil povod podpis na belem pasu pod sliko sv. treh kraljev.^{5a} Že Steska sam je opazil, da je cela vrsta letnic pri podpisih obiskovavcev na južni steni starejših kakor domnevno leto postanka. Jaz sem jih natančno preiskal in poleg cele vrste podpisov iz osemdesetih let našel najstarejši podpis „Anno 1559 Auxilium meum a Domino Walthassara“, priimka pa nisem mogel prečitati. Ta podpis sem deloma še sam osvobodil beleža, ki je ležal preko njega in odpade domneva, da je ponarejen. Vendar je to samo zunanji povod za dvom o dosedaj domnevni starosti tega slikarskega dela. Za postanek v prvi polovici XVI. stol. govori stilistični značaj njegov, ki se logično da uvrstiti v vrsto datiranih in nedatiranih del 1. pol. XVI. stol., kakor jih poznamo, s prezbiterijem cerkve sv. Urha na Križni gori pri Škofji Loki počenši, v slikah znamenja v gozdu pri Crngrobu, v Praprečah (datirane iz 3. desetletja XVI. stol.), v Marenberku (dat. 1523) in podobnih. Datum postanka slik pri sv. Primožu moramo tako prestaviti nekako v 3. desetletje XVI. st.; podpis Elije Wolfa, ki mu tudi sicer manjka resnosti starih umetniških podpisov, predstavlja po mojem podpis obiskovavca ali kvečjemu

^{5a} Prim. V. Steska o. c. str. 20 sl.

Sl. 81. Sv. Primož, pogled iz prezbiterja nazaj.

Sl. 80. Sv. Primož, pogled proti prezbitertju.

še mogoče prvega restavratorja slik.⁶ Edini star vir, ki govori o teh slikah, je pismo kamniškega župnika S. Trebuhana z dne 5. junija 1597 patriarhu v Videm,⁷ kjer čitamo, da je cerkev lepa in s slikami okrašena kakor malokatera na Kranjskem. Vendar to pismo ne daje nobene podlage za sklep o postanku slik. Ker je po njem božja pot v pojemanju, je v tem celo moment za večjo starost slik, ki verjetno niso nastale v dobi propadanja božje poti in neposrednih posledic protestantizma, ampak v dobi vsaj relativnega procvitavanja. Upravitelji cerkve niso opustili nade, da bodo dobili relikvije iz Kamnika nazaj. Mogoče je celo, da ljudstva niso niti prav poučili o resničnem stanju ter tako vzdrževali božjo pot, ki je bila, kakor priča listina iz l. 1492., prav dobro obiskana, še naprej. Trebuhana izrečno pravi, da je dejstvo, da so ljudje izvedeli o odstranitvi relikvij, povod za pešanje božje poti. Častili pa so še vedno grob. Zanimivo je tudi, da se je ime sv. Primoža tudi naprej obdržalo ter je ostala sv. Radegunda prej in slej pozabljena. V zapisniku cerkvenih dragocenosti l. 1526. se govori že zopet samo o cerkvi sv. Primoža.⁸ Kamniško mesto kot patron cerkve se je energično potegovalo za vrnitev relikvij, 1. II. 1628 pa so bile definitivno prisojene samostanu; le del svetinj je bil vrnjen cerkvi na gori. Verjetno je to dejstvo romanja zopet poživilo, kajti sedanja oprava dokazuje, da je bila v 1. pol. in sr. XVII. stol. temeljito obnovljena. Najprej je prišel na vrsto veliki oltar l. 1628.,⁹ l. 1632.¹⁰ tabla s slikami legende sv. Primoža in Feliciana ter sredi in v 2. pol. stoletja ostali oltarji in orglje. O priliki prenosa dela relikvij nazaj v grob pod baldahinom je bil bržkone poslikan svod baldahina.

Naslednji vir, ki nam poroča o ti cerkvi, je Valvasor.¹¹ On poroča, da ima štiri oltarje (1. sv. Primoža in Feliciana; 2. Sv. Radegunde; 3. Sv. Lovrenca in 4. Sv. Primoža in Feliciana nad grobom) ter grob z delom relikvij. V baročni dobi je dobila cerkev še en posebej stoječ zvonik; Steska (o. c., str. 15) meni, da začetkom XVIII. stol. Potem pa zgodovina in tudi značaj ohranjenih pred-

⁶ Podrobno bom obrazložil in podprl svoje mnenje v posebni razpravi o tem vprašanju.

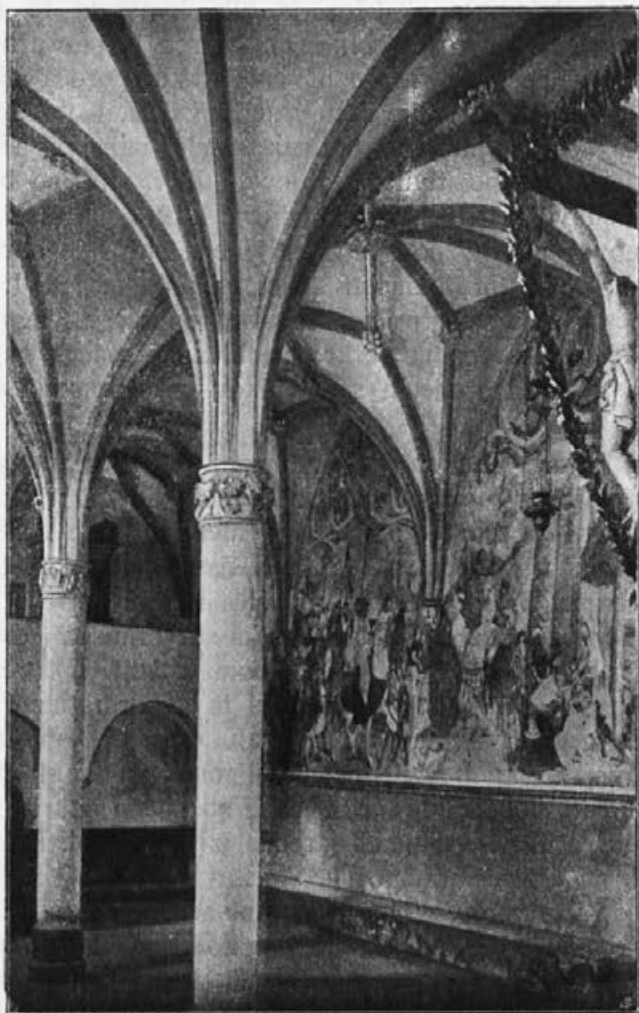
⁷ V. Steska o. c. str. 5 in 6.

⁸ Izv. muz. dr. za Kr. V. (1895), str. 151.

⁹ Letnica 1678., ki jo navajata Steska (o. c.) str. 18 in Iv Frankè (o. c.) je posledica zamenjave številke 2 s 7. Nahajamo jo enkrat na atiki z latinskimi številkami, drugič pa za tabernakljem z arabskimi.

¹⁰ Steska, o. c. navaja 1637, kar je posledica iste zamenjave kot pri letnici velikega oltarja.

¹¹ Ehre ... II. zv., str. 811.

Sl. 82. Sv. Primož, pogled iz prezbiterja proti severni steni.

metov ne govorita o večjih izpremembah do nekako sr. XIX. stol., če izvzamemo veliki oltar, ki je dobil v 2. pol. XVIII. stol. novo skupino kipov v glavni dolbini in sedanjo sliko.

Sreda XIX. stol. pa bi bila postala kmalu usodna za najlepši kras cerkve, za slike, ki so bile l. 1840.¹² brezobzirno preslikane. Cerkev je dobila nove portale, vsled česar so bili deli slike sv. treh kraljev uničeni, razen tega pa se je takratnemu času Marija s plaščem, ki kaže svoje materinske prsi, zdela nedostojna.

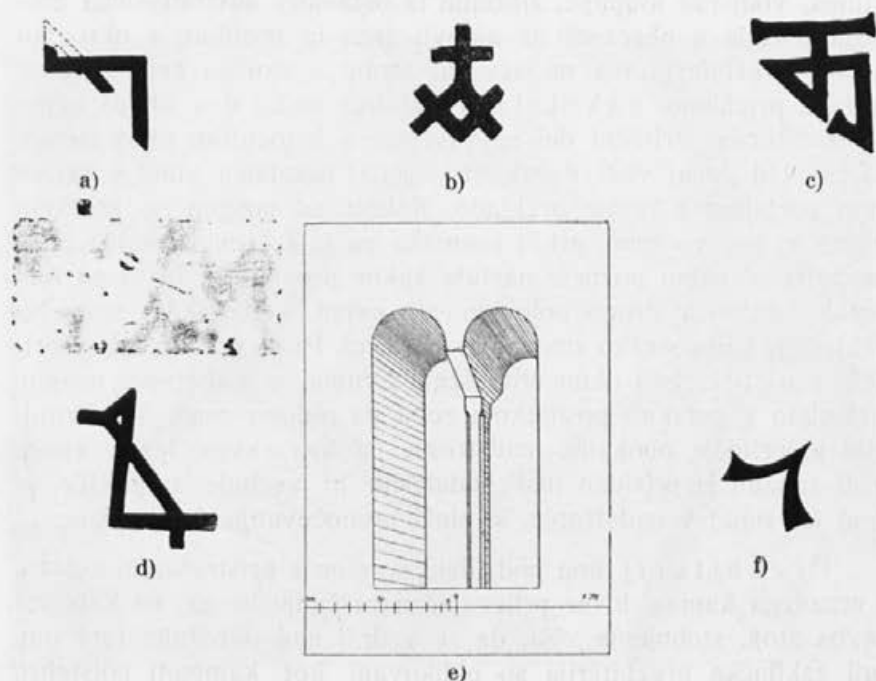
¹² A. Jellouschek o. c.

Preslikano je bilo vse; kakšna je bila kvaliteta te nove slikarije, o tem zadosti govori ohranjeni Herod in par drugih mest, ki so bila po uničenju takrat dopolnjena. Kakor poroča Jellouschek (o. c.) so se tudi 1850 vršila restavracijska dela. Gotovo je, da so vsa ta dela cerkev samo oškodovala. Šele najnovejša doba je storila zopet nekaj pozitivnega. Koncem XIX. stol. so bili precej povoljno prenovljeni trije stranski oltarji, l. 1912. pa je M. Sternén odstranil novo slikarijo povsod, kjer je bila stara še ohranjena in rešil našim očem in znanosti delo 1. polovice XVI. stoletja. Gotove finese so se sicer pri teh občutnih operacijah izgubile, vseeno pa nam predstavlja ta cerkev sedaj zopet enega najlepših in razmeroma dobro ohranjenih spomenikov naše umetnostne preteklosti.

Legaj: Cerkev leži ob potu iz Stranj na Vel. Planino v višini 842 m. Orientirana je pravilno. Na sev. zapad od nje se nahaja samostojeci novejši zvonik in ob njem mežnarija. Severno od cerkve leži gospodarsko poslopje, malo višje v bregu kapelica in še višje nad strmim bregom za njo cerkvica sv. Petra.

Stilistična označba: Poznogostka dvoranska dvoladijska zgradba z rebrastim zvezdnatim svodom v ladiji in prezbiteriju; svodi so bogato okrašeni s figuralnimi in dekorativnimi sklepniki in slone deloma na figuralnih konzolah. Oporniki ob južni steni prezbiterija, na robovih vzhodnega poligonalnega zaključka dekorativni kameniti slopi. Severna in južna stena sta pokriti s fresk slikami; oprava karakteristična baročna iz XVII. stol. Estestki učinek temelji na arhitekturnem značaju stavbe, ki nudi polno slikovitih pogledov in motivov vsled kombinacije dvobrodne ladije z visokim enotnim prezbiterijem, na bogato rezljanih in pozlačenih oltarjih, katerih veliki predstavlja v svoji stari polihromaciji enega najfinejših spomenikov te vrste (zlato in sinjina dahnjena preko celote) ter ne v zadnji meri na koloristično in snovno pomembnih fresko slikah v ladiji.

Opis: Zunanjščina: Na zapadu je k fasadi prizidan zvonik, vendar ne na sredi, ampak pomaknjen bolj proti severu, tako da je na južno stran od njega še enkrat toliko fasadnega zidu kot na sever. Stene zvonika, fasade in ladije so nerazčlenjene. Vsa zunanjščina je enakomerno pobeljena. Vrata v zvonik so od severa in novejšega datuma; izpod zvonika pa vodi v cerkev kamenit portal z železnimi vrati. Portal je lahko prišiljen, profiliran z žlebom med dvema okroglima pasovoma in spodaj prirezan na ajdovo zrno. Prostor za zvonove se odpira na vse strani z dvoj-

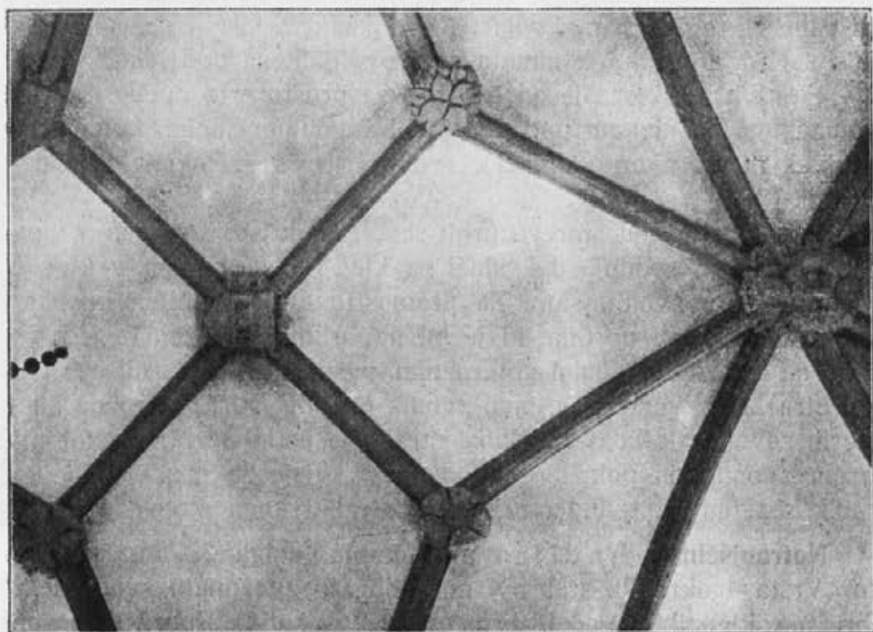
Sl. 83. a) Kamnoseški znak na linah zvonika. — b) Znak na sklepniku v ladiji. — c) Znak na portalu v zakristijo. — d) Znak na glavnem portalu cerkve sv. Petra. — e) Sv. Primož, lina v zvoniku. — f) Sedmica v prezbiteriju.

nimi linami, izdelanimi iz kamna in deljenimi po vitkih osmerokotnih stebrih, ki nosijo ploščate konzolne kapitole, na katerih sloni dvojni polkrožni vrh. Line so poznogotskega izvora (primerjaj one v Crngrobu!) Severni steber ima kamnoseško znamenje. (Sl. 83 a, e). Na zapadni steni spodaj, kjer je omet odpadel se vidi, da je zid zvonika zložen iz grobo pravokotno prisekanih kamnov v vodoravnih legah, ogli pa so iz več ali manj pravilno obsekanih kamnov. Fasadna stena na južni strani zvonika je nepravilne skladnje, ogli ladije pa so tudi iz pravilnejše obsekanih kamnov. Stena na severni strani je pokrita s starim fresko ometom z nerazločnimi sledovi slikarije, gotovo gotske a bližje ne določene provenience.

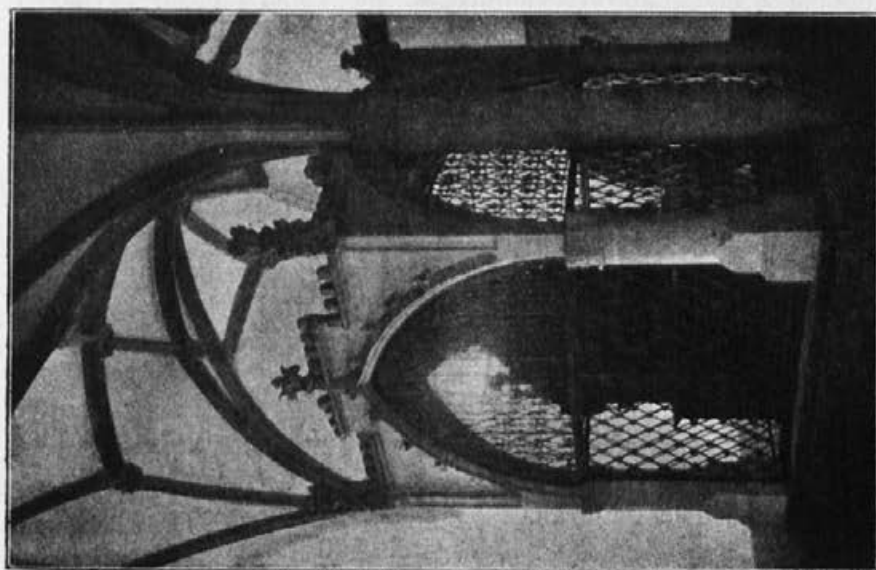
Severna stena ladije, ki vsebuje dva kamenita portala novejšega datuma, ima malo več kot do srede višine zglažen omet, vrhni del je očitno pozneje dozidan. Na južni steni takih razlik v zidavi ni opaziti. K kamenitemu portalu v tej steni, ki je novejšega

datuma, vodi par stopnjic, zloženih iz ostankov odstranjenega gotskega portala z obrezom na ajdovo zrno in profilom z okroglim pasom. Prezbitერიj ima na severni strani v dolžini cele severne stranice prizidano zakristijo, ki ima sedaj dva vhoda samo iz prezbitერიja. Pritlični del se završuje s kamenitim pristrešenim zidcem. Od zunaj vodi v zakristijo sedaj nerabljen vhod s kamenitim portalom z ravno preklado. Robovi so posneti po gotškem načinu na ajdovo zrno, profil posnetka pa je že renesanški. Ker je zakristija očitno pozneje nastala kakor prezbitერიj, bi jo po tem portalu stavili v drugo polovico ali event. konec XVI. stol. Na prekladi je kamnoseško znamenje. (Sl. 83 c). Proti vzhodu ima v pritličju eno štirioglatо okno novejšega datuma, v nadstropju pa eno štirioglatо z gotškim posnetkom roba na ajdovo zrno. V notranjščini je pritličje obokano, nadstropje pa ima raven lesen strop. Proti zapadu je prizidan mal podaljšek, ki vsebuje stopnjišče in vhod od zunaj v nadstropje, ki služi prenočevanju duhovnikov.

Prezbitერიj ima podzidek završen s pristrešenim zidcem iz rezanega kamna, ki se prilegajoč naraščanju brega, na katerem stavba stoji, stopnjema viša, da se vzdrži nad okrožnim terenom. Ogli zaključka prezbitერიja so oblikovani kot kameniti polstebri, katerim odgovarjajo na oglih podzidka polkrožne ojačitve. Polstebri se navzgor v treh etapah zožujejo. Prva sega nekoliko nad višino spodnje police prvotnih oken; profil stebra tvori 5 stranic osmerokota, etapa se končuje s strešico, ki je spodaj izpodrezana v obliki žleba. Od stebra do stebra sega na tem mestu kamenit pas, ki se pravokotno lomi, tako da objame okno od spodaj in oklepa prezbitერიj okrog in okrog. V drugi etapi, ki sega približno do sredine višine prvotnih oken, so profilirani v 4 stranicah šesterokota in se končujejo zopet v obliki z žlebom izpodrezane strešice; v tretji etapi postane steber še tanjši, profiliran je v 5 stranicah osmerokota, čegar stranski dve stranici sta žlebasti, vrh pa tvori kamnita žlebasto izpodrezana strešica. Prvotna okna so sedaj zazidana, dajo se pa po obrisu zazidanega dela, ki je pri oknu v severno vshodni stranici prav dobro viden, lahko rekonstruirati. Prvotno so segala prav pod ostrešni venec in je bilo po eno v vsaki izmed treh zaključnih stranic, eno pa v južni steni med oporniki. Južna stena prezbitერიja ima tri oporne slope, ki se navzgor stopnjema zožujejo kakor opisani ogelni stebri; prva etapa je tudi pri njih povdarjena z opisanim kamenitim pasom, ki opasuje ves prezbitერიj. Sedanje okno med vzhodnim parom opornikov je bilo prvotno iste velikosti kot ona v zaključnih stranicah.

Sl. 84. Sv. Primož, svod ladije z letnico.

Sl. 85. Sv. Primož, baldahin nad grobnico sv. Primoža
in Felicijana.

V južni steni ladije je troje prvotnih dvodelnih šilastih oken krašenih s krogovičjem, dvoje pa ima zazidan šilasti del s krogovičjem. Ladija in zvonik nimata nikjer pritličnega podzidka.

Streha cerkve je enotna za vse prostore iz opeke. Streha zvonika ima na nizkem potlačenem piramidalnem delu škoten slep nastavek in na njem zaključek v obliki hruške. Pokrita je z deščicami.

Par korakov od starega proti sev. zapadu stoji novejši zvonik, katerega spodnji del služi za klet. Nad vhodom v klet je speljana pot v zvonik sam. Za premostitev je porabljen kos kamenitega gotskega portala, ki je bil na vrhu zaokrožen in je profiliran na obrezi z močnim polkrožnim pasom (prim. portal cerkve sv. Petra). Pri zvonovih je imel zvonik prvotno štiri polkrožne line, katerih severna je zdaj zazidana, streha je podobne oblike kot pri starem zvoniku in pokrita s škodjami. Vsiljuje se misel, da je ta zvonik sezidan na temelju nekdanjega taborskega stolpa.

Notranjščina: Ladija: pravokotna, dolga 22,78 m, široka 9 m. Vrsta 4 okroglih stebrov nosi bogato zvezdnato svodovje z rebri in sklepniki in deli prostor v dve ladiji. Rebra slone na stenah na figuralnih konzolah, na svodu pa se stikajo v sklepnikih, ki so na temenu svoda in na križiščih v osi ladije figuralni, sicer pa samo ornamentalni v obliki rozet, ščitkov in podobno. Kapiteli so pokriti z listi, katerih nekateri se na konceh nazaj zavijajo. (Sl. 82). Ob severni steni se nahaja pri tleh zidana kamenita klop, katere prvotni namen je nejasen. Severna stena je pokrita v štirih poljih s fresko slikami; južna v treh. Neslikani sta na južni steni polji ob koru, na sev. pa ono pri slavoloku. Vse stene in stebri in svod so izvzemši slikane dele beljeni, rebra so rumena; sklepniki imajo zelenkasto sivo barvo. Svodne konzole ob slikah so polihromirane. (Sl. 79, 81).

Pod ometom slikarije severne stene se na par mestih, kjer je okrušen (n. pr. pod starim kraljem), vidi starejši fresko omet s sledovi slikarije, vendar po par cm vidnega ometa ni mogoče zaključiti ali je bila slikarija tudi figuralna ali ne.

Ob zapadni steni se nahaja pevski kor, ki sloni na 2 kamenitih stebrih in obokih. Prvotna cerkev ga ni imela. V južni ladiji ob prvem stebri se nahaja kamenit baldahin z oltarjem z relikvijami sv. Primoža in Felicijana.

Prezbiterij je dolg 13 m, širok 6,70 m. Od ladije ga loči lahko šilast slavolok, širok 5,05 m. (Sl. 80). Zaključen je s tremi stranicami osmerokota. Njegova os je iz smeri osi ladije zalomljena

Sl. 88. Sv. Primož, Marija pripošnjica s plaščem.

Sl. 89. Sv. Primož, slika sv. treh kraljev II.

nekoliko proti severu. Rebrasti svod je organiziran po rombih; na križiščih reber se nahajajo sklepniki in sicer po temenu svoda figuralni, na stranskih stikih pa v obliki rozet in ščitkov. Navzdol pa počivajo rebra na služnikih s figuralnimi kapiteli. Ti služniki segajo samo do kamenitega venca, ki opasuje v isti višini kakor opisani zunaj ves prezbitერიj znotraj in se ob oknih vselej pravokotno lomi in objame okno od spodaj. Stik s tem vencem je markiran v plosko reliefnem dekorativnem rastlinskem motivu. Okna so sedaj 4, vsa na prvotnih mestih, zmanjšana iz prvotnih velikih šilastih.

V južni steni se nahaja plitva dolbina, tvoreča spodaj nizko klop, zgoraj pa zaključena s šilastim lokom. Prednji rob je oblikovan v profiliranem kamenitem loku, završenem z vsločenim rtnikom in križno cvetko, zunanji rob je pokrit z grčastimi^{12a} listi.

Stene prezbitერიja so beljene, rebra, služniki in kameniti venec rumeni, kapiteli in sklepniki zeleni.

Kiparski okras: I. V prezbitერიju: a) kapiteli služnikov, razen prvih ob slavoloku so vsi figuralni in sicer od leve proti desni: Dopršen brezbrad mož je potegnil noge podse in jih drži pred životom z rokami; angelj z odprtim knjižnim zavitkom pred seboj; na traku napis S. IOHS (S. Johannes); — mož, ki se nagiba na svojo desno stran in podpira glavo z desnico (po Steski l. c. spi); — mož z molitveno sklenjenimi rokami; — velika glava in ob nji dve majhni roki; — angelj z napisnim trakom z letnico 1507;^{12b} — vol sv. Luka; — lev z nesorazmerno veliko glavo (sv. Marko). b) Sklepniki na temenu svoda počenši od slavoloka: Mož do kolen, z dolgo brado in lasmi brez brk, drži v levi klobuk, v desni meč (sv. Felicijan?); — do kolen Marija s krono in dolgimi na ramena padajočimi kodri; na levi ji sedi v naročju nago dete in sega z obema rokama po okroglem predmetu, ki ga drži Marija v roki

^{12a} Za nem. Krabbe. Izraz imam od dv. sv. dr. J. Mantuanija.

^{12b} A. Jellouschek o. c. poroča, da je našel na svodu nad oltarjem na levi začetne črke devize cesarja Friderika IV. AEIOV, kar porabi celo pri tolmačenju slike Marije s plaščem in tolmači zastopnike stanov kot zgodovinske portrete s takratnim cesarjem in papežem na čelu. Na desni nad oltarjem na svodu pa trdi, da je našel napis *Jesus Nazarenus Rex Judeorum* 1534. Bržkone na to, glede mesta napisa nekoliko netočno poročilo oprt, poroča Graus (o. c.), da je v levi ladji napis AEIOU. Po dolgem iskanju sem našel na levi in desni velikega oltarja na kapitelih služnikov (ne na svodu!) na levi že beleža oproščeni napis S. IOHS (Steska o. c. str. 16 je čital S. IOAN), kar je Jellouschek verjetno imel za devizo cesarja Friderika; na desni pa istotako na kapitelu letnico 1507 brez omenjenega napisa, pri kateri je mogoče, da jo je J. v naglici imel za 1534, posebno ker sedmica od spodaj gledana zelo tuje izgleda. V sl. 83f. priobčujem njen posnetek v normalni legi.

Sl. 90. Sv. Primož, slika nadlog (pred restavracijo l. 1912.).

(jabolko?); — brezbrad mož z dolgimi kodri, s klobukom na glavi, prepasan, do kolen, v levi bodalo, z desno blagoslavlja; žival pred njim je najprej še podobna medvedu (po Steski l. c. sv. Primož z levom); — brezbrad mož drži pred seboj z obema rokama kelih (po Steski l. c. sv. Janez Ev.); izmed ostalih oklepnikov je na enem roka z razprostrtimi prsti, na 2 ščitki, na ostalih rozete, listi in geometriške figure.

2. V ladiji: a) Konzole počenši od leve na severni steni: Bradat mož, ki je potegnil noge podse, ledja ima prepasana, roke slonijo na kolenih (polihromiran); — navzdol priostrena konzola, pokrita z nazaj visečimi listi (polihromiran); — brezbrad mož, ki si je sedel na pete, komolce opira na kolena in se z rokami dotika ramen (polihromiran); — brkast mož, ki ima na glavi rastlinske liste, en dvojen mu raste iz ust (polihromiran); — konzola

ob oltarju je odbita; — v kotu ob južnem oltarju bradat obraz brez brk, iz ust mu rastejo listi (polihromiran); — navzdol priostrena konzola z nazaj visečimi listi (polihromiran); — doprsen brezbrad mož z rastlinskimi listi na glavi (polihromiran); — mož s kozjo brado, stoječ na rokah in nogah, noge imajo preklane parklje, roki opira na nerazločen predmet (polihromiran). — b) Sklepniki v sev. ladiji od slavoloka počenši: Svetnik z nizkim klobukom na glavi, s palmo mučeništva v levi, blagoslavljač z desno, bradat; — ščitek z letnico 1459;¹³ — svetnica s krono na glavi, roki sklenjeni v molitvi (po Steski sv. Radegunda); — doprsna moška podoba s knjigo v levi in ključem v desni (sv. Peter); — dvoglavi avstrijski orel s krono; — škof z mitro na glavi, s pastirsko palico v levi in jabolki v desni (sv. Miklavž); — enoglavi kranjski orel s trirogeljsko krono na glavi in napisnim trakom preko prsi; — ščitek s škarjami, na vsaki strani ena šestžarna zvezda; — velik ščit z venstoječimi vodoravnim pasom. — V južni ladiji počenši od slavoloka: Brezbrad svetnik z nizkim klobukom na glavi in mučeniško palmo v levi, desna blagoslavlja;¹⁴ — svetnica s krono na glavi, s cvetlico v desni in posodo s cveticami v levi (sv. Doroteja?; po Steski o. c. str. 16 sv. Elizabeta); — Marija s krono na glavi in nagim detetom v naročju, ki sklepa roke pred prsmi v molitvi; — svetnica s pokrivalom ovitim okoli glave in stolpom pred seboj (sv. Barbara); — svetnica s krono na glavi, mečem v desni, kolesom v levi (sv. Katarina); — ščitek s kamnoseškim znamenjem (sl. 83 b); — svetnik z romarskim klobukom na glavi, s palico in potno torbo v desni in knjigo v levi (sv. Jakob); — grb mesta Kamnika (stolp s sv. Marjeto, spodaj dva zmaja ter luna in zvezda ob straneh. — V osi

¹³ Letnica je vklesana z arabskimi številkami in je bila dosedaj različno čitana. A. Jellouschek (o. c.) jo je čital za 1472, Graus (o. c.) je proglasil tretji znak iz paleografskih razlogov za 5 in čital 1452, Steska (o. c.) pa iz istih razlogov za 7 in čital 1472. Pri svojem čitanju se Steska (o. c. str. 16) sklicuje na napis v Cirknici z letn. 1472 češ, da je tam sedmica enake oblike kot ona pri sv. Primožu. Vendar se mi to primerjanje ne zdi upravičeno, ker je cirkniška oblika za takratno sedmico paleografsko popolnoma normalna, svetoprimoška pa tudi če s paleografskimi razlogi dokažemo, da je 7 in ne 5, manj navadna in za moje čitanje ni brez pomena, da je vodoravni del privihljen nekoliko navzgor, kar da kamnoseško oglato prestilizirano več ali manj normalno takratno petico. (Sl. 84). Četrty znak je pa devetica, ki je paleografsko izven diskusije, tako da je edino možna alternativa, ki jo pustim odprto do podrobnega dokaza za 5 proti 7 — 1459 ali 1479.

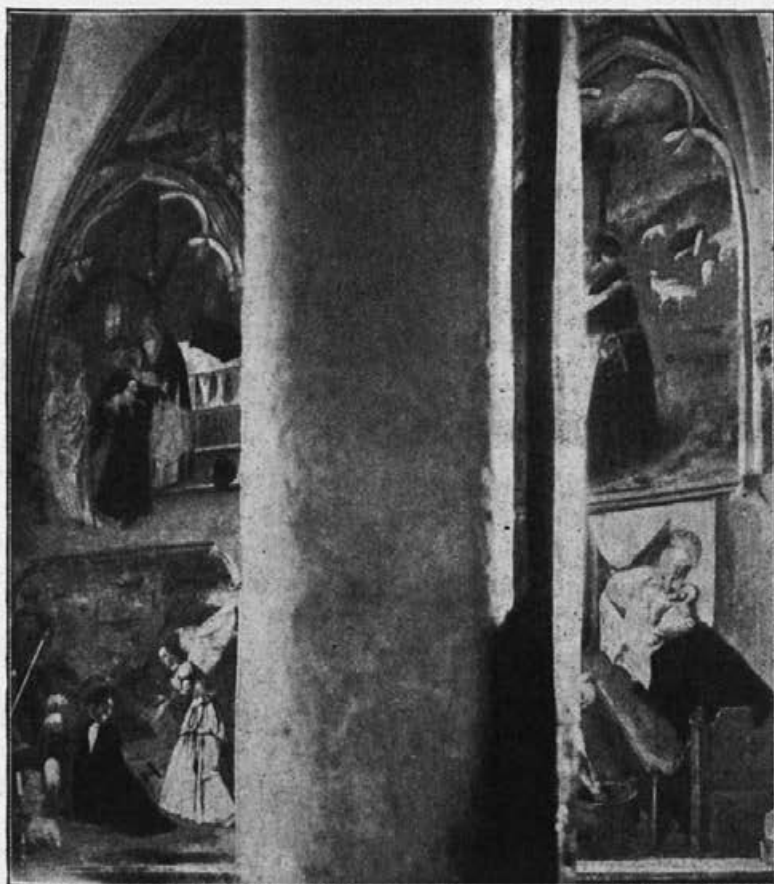
¹⁴ Steska, o. c. str. 16, vidi v tem in njegovem vrstniku v severni ladiji sv. Simona in Judo, meni se zdi verjetneje, da sta sv. Primož in Felicijan kot patrona cerkve.

Sl. 87. Sv. Primož, slika sv. treh kraljev III.

Sl. 86. Sv. Primož, slika sv. treh kraljev I.

Sl. 91. Sv. Primož, Marijino življenje 1—4.

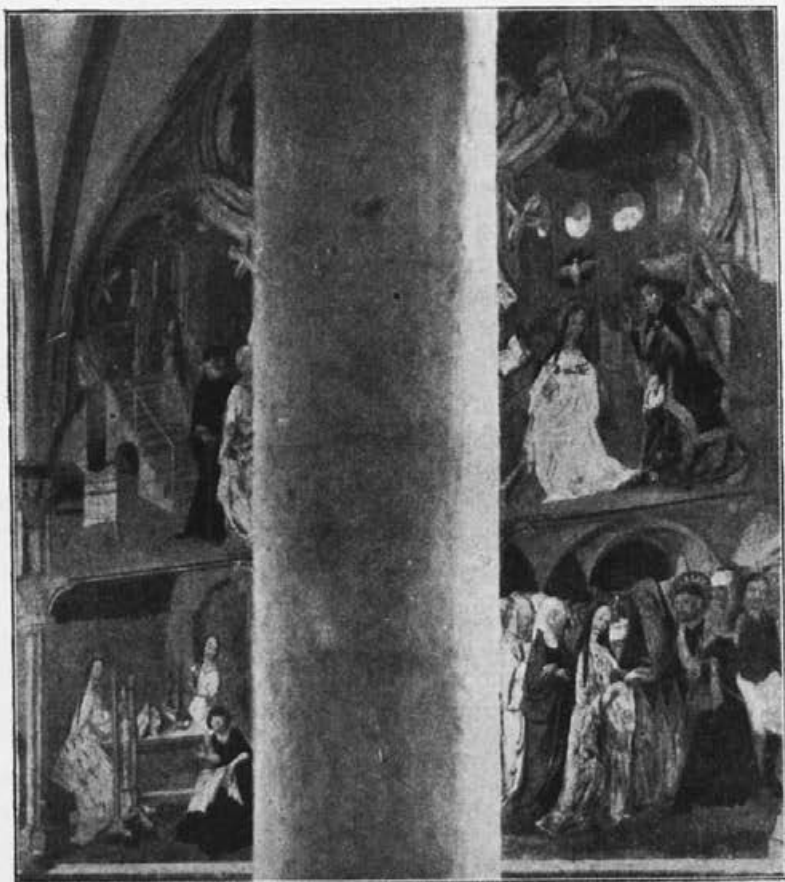
cerkve med stebri od slavloloka sem: Jezus; — sv. Joahim s knjigo in vevnico; — rozeta; — sv. Janez Ev.

Baldahin z grobnico za relikvije sv. Primoža in Felicijana (Sl. 85). Baldahin, ki je na vse štiri strani odprt, stoji na 25 cm visokem podzidku iz kamna, na tem podzidku stoji še en podstavek, čegar višina od tal znaša za oltarjem 88 cm, v njem se nahaja pod oltarjem votlina za relikvije. Zadnja dva stebra stojita s svojima bazama na tem podstavku, čegar zadnja stran je okrašena z vglorbitvijo notranje ploskve, sprednja stebra pa stojita na spodnjem podzidku, ki tvori tu tudi prvo stopnjico vhoda pod baldahin. Tloris baldahina meri 296 m v kvadratu. Trije stebri imajo štirioglate baze, ki se strešnato zožujejo k štirioglatemu spodnjemu delu

stebra, ki potom posnetja zgornjih oglov prehaja v okroglo steblo; na vrhu se steber razširi v istotako okrogel kapitel, odebeljen na štirih straneh v obliki geometričnih, navzdol priostrenih konzol in večkrat opasan s paralelnimi obroči; edino južni steber na vzhodni strani je brez kapitela in baze; očitvidno ni narejen za baldahin in dočim so ostali iz takrat navadnega peščenca, je ta iz belega mormorja (sedaj po nepotrebem pobeljen). Od stebra do stebra se pnejo štirje šilasti loki, pokriti z grčastimi listi in se končujejo s križno cvetko; ogli, sloneči na stebrih, so oblikovani kot fiale s strešicami z listi po robih in križnimi cvetkami na vrhu. Med fialami in loki je presledek vodoravno zaprt in vrh oblikovan v obliki zobcev (cin). Prostor med stebri je presvoden z mrežastim svodom z rebri in petimi polihromiranimi sklepniki (sl. 95): eden predstavlja ščitek s sledovi barve, drugi ščitek črne barve z belim vodoravnim venstoječim pasom, tretji in četrti brezbrado figuro z dolgimi, kodrasto stiliziranimi lasmi, s svitkom na glavi in pod prsmi stilizirane oblake; peti pa Mater božjo do prs, s krono na glavi, v naročju nago dete, ki ga drži pri nogah; dete ima v desni križ. Polja svoda pokriva ornamentalna slikarija iz cvetnih trt in vencev sadja iz 1. pol., mogoče začetka XVII. stol. Najverjetnejše je, da je bila izvršena o priliki delnega prenosa relikvij nazaj v to cerkev (l. 1628.) Pod baldahinom se nahaja oltarna menza, pod njo pa v omenjenem podstavku štirioglat podolgast prostor, v kateri vodita od zgoraj dve zamreženi odprtini, od severa ena manjša in ena večja zamrežena od juga. Prostor je razdeljen znotraj po železni mreži v dva dela, katerih večji, severni vsebuje leseno rakev s polkrožnim pokrovom; ob severni odprtini visi svetilka. Na menzi stoji majhen lesen oltarček, v starem smislu dobro moderno polihromiran (ozadje ima barvo naravnega lesa, ornamenta zlati, polihromacija kipov). Kipi na njem so: Mati božja z Detetom, sv. Primož in Felicijan, sv. Mihael in dva angelja. Oltar je značilno delo sr. XVII. stol., bržkone istočasen in iz iste delavnice kot stranska dva v cerkvi. — Baldahin je na vse strani zaprt z lepo kovano mrežo iz časa postanka.

Freske v ladiji: Nahajajo se na severni in na južni steni. Na severni pokrivajo štiri polja popolnoma, v petem pa se nahaja samo posamezna slika sv. Erazma. Prva tri polja zavzema vsa ogromna slika sv. treh kraljev (11'60 m dolga), v četrtem polju se nahaja slika Marije Pomočnice s plaščem, združena s sliko nadlog. Na južni steni so poslikana tri polja od slavoloka počenši. Slike pred-

Sl. 92. Sv. Primož, Marijino življenje, 5—8.

stavljajo Marijino življenje v 12 slikah. Pritlični del je bil na obeh prvotno poslikan z zastorom, posejanim z brokatnim vzorcem. Vrh poslikanih polj je poslikan s poznogotskim krogovičjem, ki je v svoji strukturi organizirano kot nadaljevanje in dopolnilo resnične arhitekture, v sliki sv. treh kraljev pa igra tudi vlogo iluzionističnega elementa, ki učinkuje kot bi imel gledavec odprt pogled izpod visečih arkad na dogodek v pokrajini. Kompozicija je v vsakem polju drugačna. V krogovičje južne stene so vpletene slike simbolov štirih evangelistov ter avstrijski in kranjski orel. V poševnih stranicah ob oknih so naslikane na konzolah pod poznogotskimi baldahini svetnice: sv. Katarina, sv. Marjeta, sv. Barbara, sv. Lucija, sv. Uršula in sv. Elizabeta. Pod okni pa se nahajajo naslikani: sv. Aleš pod stopnjicami, sv. Janez Krstnik ter sv. Joahim in Ana pri pouku male Marije.

Opis glavnih slik: 1. Sv. 3 kralji (sl. 86, 87, 89): V kontinuirajoči kompoziciji nam predstavlja od leve na desno v enotnem pokrajinskem pasu med Jeruzalemom in Betlehemom dogodek slovesa kraljev pri Herodu do poklonitve Jezusu. Na začetku je velika slika mesta Jeruzalema, v katerem se vrši umor nedolžnih otrok. V vrata mesta jaše Herod, ki sega za slovo v roko črnemu kralju, ki se je že napotil s svojim spremstvom proti desni. Dalje na desni vidimo drugega kralja na potu s svojim spremstvom, stari kralj pa je že prispel v Betlehem in kleče poklanja svoja darila Jezusu, ki sedi v naročju Marijinem; za kraljem je njegovo spremstvo in razsedlani konj. Med te tri osnovne momente so raztresene žanrske scene, in sicer ob jeruzalskih vratih baraka s trgovcem, ki prodaja vojakom pijačo. Med črnim in drugim kraljem dva korakajoča moža, katerih levi ima na levi roki lovskega sokola, desni sulico čez ramo in v desni nerazločen predmet (lovca); med razsedlanim konjem in drugim kraljem se nahaja sijajna figura rejenega kuharja s košaro jajc in kuhinjskim orodjem ter skupina dvorni norec napaja iz majhnega sodčka dvornega piskača z gajdami pod pazduho. Za starim kraljem je skupina treh ceremonijerjev in sijajni postavi dveh zvezdo opazujočih služabnikov. Za Marijo v slamnati koči je naslikano ognjišče s kotličem in sv. Jožef, ki seka les za peč. Sprevod kraljev spremljata dva psa, v ozadju za kuharjem je naslikan gozd, v njem pa lovec, ki strelja na jelena. Opaža se ritmična razvrstitev glavnih momentov dogodka in spremljajočih žanrskih scen.

2. Slika na dlog (sl. 88, 90): Ozadje tvori obširna pokrajina s par poslopji. V pokrajini se dogajajo različne nadloge, pod katerimi je ob času postanka teh slik posebno trpelo ljudstvo: kuga, lakota, požar, vojska (Turki), huda ura itd. Spredaj na desni kleči Marija, katere plašč raztezata na strani patrona cerkve sv. Primož in Felicijan; pod plaščem so zbrani na desni zastopniki posvetnih stanov s cesarjem in knezom v ospredju, na levi cerkvenih s papežem in škofi v prvi vrsti. Marija je razgalila desno stran svojih materinskih prsi, ki jih drži z levico in gleda proti levi, kjer kleči nag Kristus, prepasan čez pas, s sledovi svojega trpljenja. Kristus dviga svoje ranjene roke in gleda navzgor, kjer se vidi v oblakih Bog Oče, ki vtika meč nadlog v nožnico. Slika je bogata pozna varianta koncem srednjega veka zelo razširjene ikonografične koncepcije (prim. sliko v gradu Bruck na Tirolskem), katere vsebina se izraža v takrat zelo razširjenem na take slike se nanašajočem reku: *Patri ostendit Filius vulnera, ubera Filio*

Sl. 93. Sv. Primož, Marijino življenje 9–12.

m a t e r.¹⁵ Vsebina slike je torej: Človeštvo, ki ga stiskajo mnogovrstne nadloge, takrat in v teh krajih posebno Turki, je po svojih zastopnikih priporočujoč se sv. Primožu in Felicijanu, pribežalo pod Marijin plašč; Marija se je zaupno ozrla na svojega trpečega Sina, kažoč mu svoje materinske prsi, češ, „glej prsi, ki so te dojile“; Sin pa se pri Očetu sklicuje na svoje trpljenje in je uslišan: Oče vtika meč v nožnico. Ideja posredništva pa je: Svetnika posreduje med verniki in Marijo, ta pri Sinu in Sin pri Očetu.

3. **Marijino življenje.** (Sl. 91, 92, 93): Obstoji iz 12 prizorov, ki so razvrščeni po štirje ob vsakem oknu od vrha navzdol in od leve proti desni. Scene so sledeče: I. Notranjščina templja s skrinjo zaveze na oltarju. Veliki duhovnik odklanja Joahimovo daritev (belo ovčko), ker je njegov zakon nerodoviten.

II. Gorata pokrajina z ovčami, ki se pasejo; v ospredju sedi Joahim in naslanja v spanju glavo na dlan desnice. Angelj se mu prikazuje od desne in sporoča veselo vest, da bo njegova žena rodila.

III. Pokrajina s pasočimi se ovčami in „zlata vrata“ na levi. V ospredju se objemata Joahim in Ana.

IV. Soba; na desni postelja z ležečo Ano, ki doji novorojeno Marijo. Na levi v ozadju ji prinaša služkinja na krožniku jed; v ospredju žena, ki pripravlja v škafu kopelj za novorojeno. (Sl. 94).

V. V diagonali od desne na levo v ozadje stopnjice v tempelj. V desnem kotu v ospredju Joahim in Ana, ki gledata za Marijo, ki stopa po stopnjicah v tempelj.

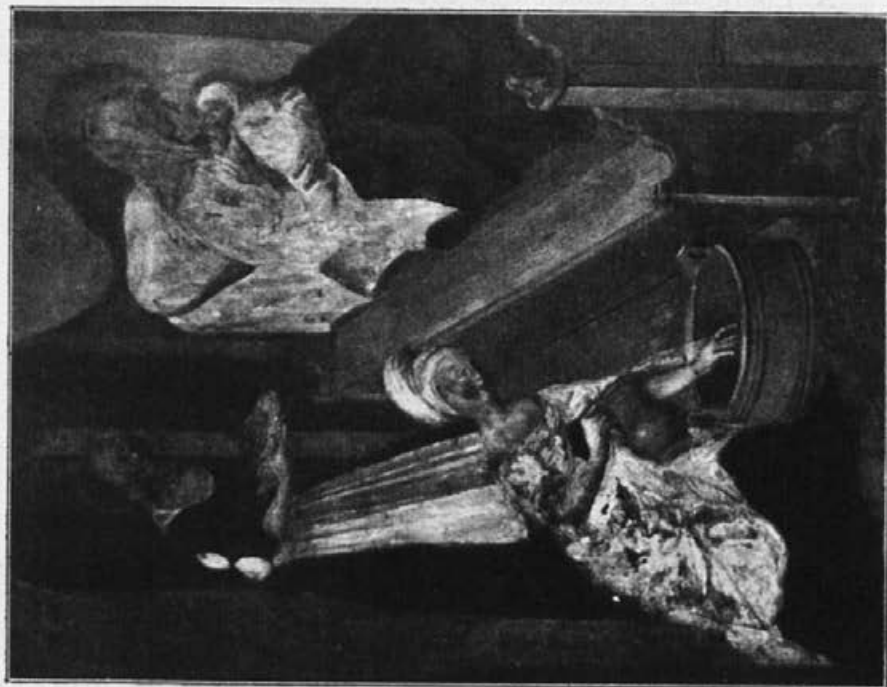
VI. Notranjščina hiše, na levi v ospredju Marija pri tkanju zastora za Najsvetejše; na desni v ospredju deklica, ki šiva, v ozadju druga, ki navija z motovila klopčič. (Sl. 97).

VII. Notranjščina rotunde. Na levi kleči ob pultu Marija s prekrižanima rokama na prsih; od desne prihaja angelj in oznanja. Nad Marijino glavo golobček.

VIII. Notranjščina dvorane s križnimi svodi; v ozadju oltar. V ospredju pred velikim duhovnom zaroka Marije z Jožefom. Na Marijini strani skupina žena, na Jožefovi godcev.

IX. Pokrajina s hišo na levi. V vratih hiše stoji Elizabeta in sega v roko Mariji, ki prihaja od desne. Za njo je služkinja s košaro jajc v roki in veliko culo na glavi.

¹⁵ Prim. St. Beissel, Geschichte der Marienverehrung in Deutschland, Freiburg 1909, str. 358 op. 3 in 358 sl. sploh.

Sl. 94. Sv. Primož, Rojstvo Marije.

Sl. 95. Sv. Primož, svod baldahina.

X. Pokrajina s pasočimi se ovčami v ozadju. V ospredju štaliča z živalmi na levi. Pred njo kleči Marija in moli novorojeno dete. Malo nazaj pomaknjen sedi Jožef.

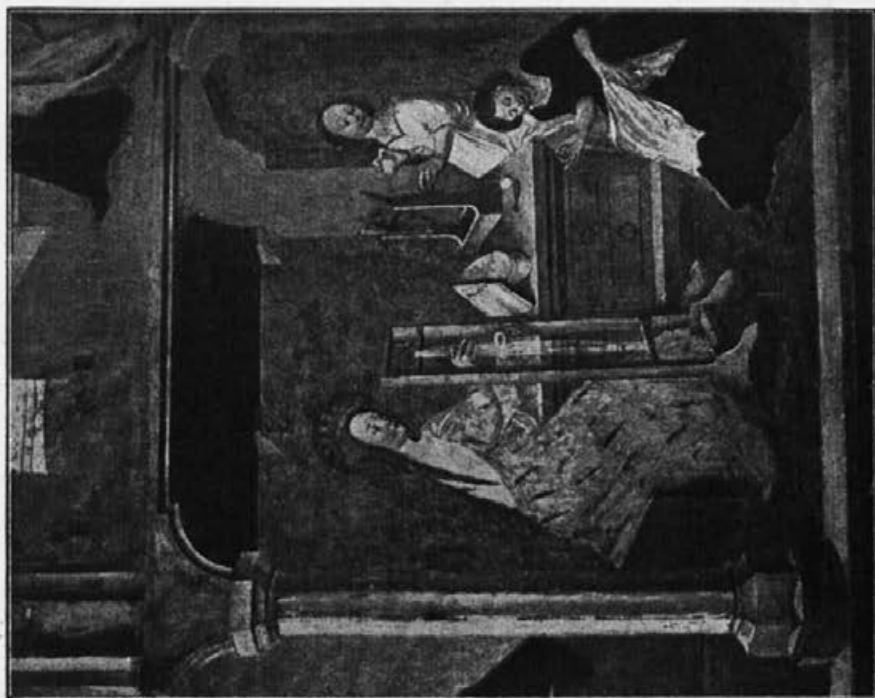
XI. Notranjščina templja z gotskim oknom s krogovičjem. Na levi pult, pred katerim stoji pevec, ki prepeva. Na desni sedi star mož, obdan od dveh služabnikov, pred njim v sredi drug brezbrad mož z očali, ki vrši operacijo obrezovanja.

XII. Notranjščina templja. Za mizo na levi stoji Simeon in drži v rokah dete. Na desni pred njim stojita Jožef in Marija z grlicami. Še bolj na desni skupina dveh žena.

Ohranitev: Sedanje stanje je le v splošnem priča prvotnega značaja teh v dobri fresko tehniki izvršenih slik. V splošnem je več trpela severna stena kakor južna. Največja nesreča je slike zadela sredi XIX. stol., ko je dobilo dvoje vrat severne stene sedanjo obliko. Takrat je bilo močno poškodovano slovo Herodovo; že poprej je bil po novem koru uničen spodnji del slike Jeruzalema. Mnogo je bila prizadeta tudi slika nadlog. Na južni steni je bil vsled razširjenja vrat uničen spodnji del slike sv. Ane in nebistven del slik rojstva Jezusovega in darovanja v templju. Na severni steni je bilo dostavljeno sledeče: Slika Heroda je razen obraza in desnice skoro vsa nova; slika klečečega Jezusa je tudi nova, razen kolen, desne roke in glave. Vsi ti dostavki so bili ohranjeni tudi pri zadnji restavraciji in še danes pričajo o kvaliteti mojstra skaze, ki so mu poverili sr. XIX. stol. restavriranje slik. On je namreč vse slike popolnoma preslikal s tempera barvami. Pri Mariji s plaščem je zakril s plaščem prsi (ker so se zdele nedostojne) in ji prekrižal roke na prsih, kakor kaže naša sl. 90. Enako preslikana je bila doječa sv. Ana na južni steni. L. 1912. je poverila centralna komisija za varstvo spomenikov restavriranje tega dela akademičnemu slikarju M. Sternénu, ki je odstranil vso tempera plast razen tam, kjer je bila slikarija, kakor omenjeno, na novo izvršena na uničenih mestih.

Vse slike so nastale nedvomno istočasno in jih je izvršila enotna delavnica, četudi verjetno več rok.

Glede časa postanka teh slik so mnenja dosedaj divergirala za celih 100 let. A. Jellouschek (o. c.) je mislil, da so istočasne s cerkvijo, po njegovem čitanju letnice na svodu kmalu po l. 1472. Graus (o. c. str. 21 sl.) je domneval, da so iz konca XV. ali zač. XVI. stol., in sicer delo italijanskega mojstra; terminus post quem mu je bilo l. 1471., leto najhujšega turškega napada na te kraje. Steska (o. c. str. 24 sl.) je prvi oprl svoje mnenje na podpis Elije Wolfa na severni steni in zaključil, da so slike iz l. 1592. Ker je opazil, da je

Sl. 97. Sv. Primož, Marija pri tkanju zastora za najsvetejše.

Sl. 96. Sv. Primož, slika v vel. oltarju.

več podpisov na južni steni starejših od tega leta, je sklenil, da se je delo začelo z letom 1589., iz katerega je našel najstarejši podpis, končalo pa l. 1592. Slikar H. Lukesch jih je postavil pred l. 1550.,¹⁶ smatral pa je pomotoma takrat vidno tempera plast za prvotno.

Rezultat mojih tozadevnih študij je sledeči:¹⁷ a) Že zunanji razlogi nas silijo, da ne verujemo podpisu Elije Wolfa kot dozdevnemu avtorskemu podpisu, ampak iščemo drugih poti za določitev časa postanka teh slik. Na južni steni je cela množica podpisov z letnicami starejšimi od l. 1592. Tako na pr. LUCAS STÄBE HILF GOTT IN LEIDT 1580 JAR. — GEO ... 158(6?). — GB 89 (= 1589). — HANSS MAR(?)KHOUITSCH GOTT IST MEIN HOFFNUNG 1590 — ADAMUS 1590, 1. — 1585 HIC ME ADFUISSE FATEOR. Isti 1588. — 1591 JOSEPHUS WRET... ITZ. — MICHAEL PISANIZ 1591. — A H. 88 (= 1588). — Najstarejši pa, ki sem ga mogel čitati in njegovo letnico šele deloma sam osvobodil beleža, je: **Anno 1559 AUXILIUM MEUM A DOMINO WALTASSAR S...**

Iz teh podpisov sledi, da so sredi XVI. stol te slike že obstajale.

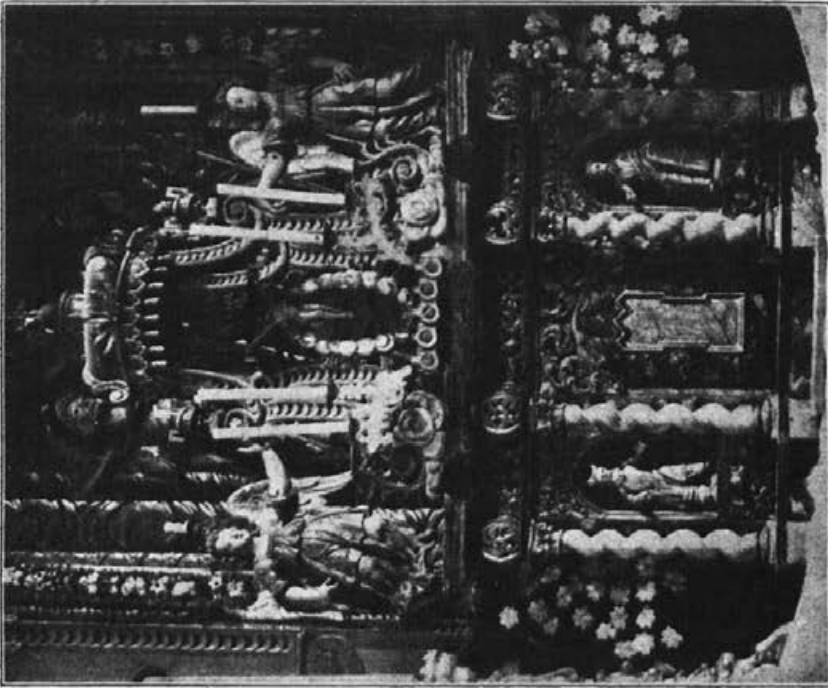
Vendar tudi podpisu Elije Wolffa samem manjka vsaka resnost podpisa avtorja takega dela, ker je precej igraje začrtan z rudečilom na steno na spodnjem robu slikarije, na belem pasu pod prednjimi nogami razsedlanega konja v sliki sv. Treh kraljev. Napis se glasi: † WE ELIAS WOLFF ANNO 1592. Križ je začrtan komaj vidno, čisto igraje tako, da se zdi ornamentiran L; WE je prepleteno v monogramu in tudi čisto lahko igraje (WE so začetne črke imena). Tudi ostalo razen imena je zabeleženo precej neskrbno in se podpisani sam nikjer ne označa kot slikar, kar bi vsekakor pričakovali.

b) Proti datiranju v konec stoletja govore dalje zunanji momenti v slikah samih: Krogovičje je komponirano povsod z razumevanjem za njegovo strukturo, četudi poznogotsko fantastično. — V arhitekturah, ki jih je slikar slikal in v predmetih umetne obrti stoje drug poleg drugega izdelki čisto gotski in čisto renesanski: gotiko slikar povsod še čisto in z razumevanjem podaja ter oblik obeh sistemov nikjer ne meša. — Obleke ženske in moške ter tipi obrazov so vsi ali tipični ali lahko razložljivi v okviru splošnih dej-

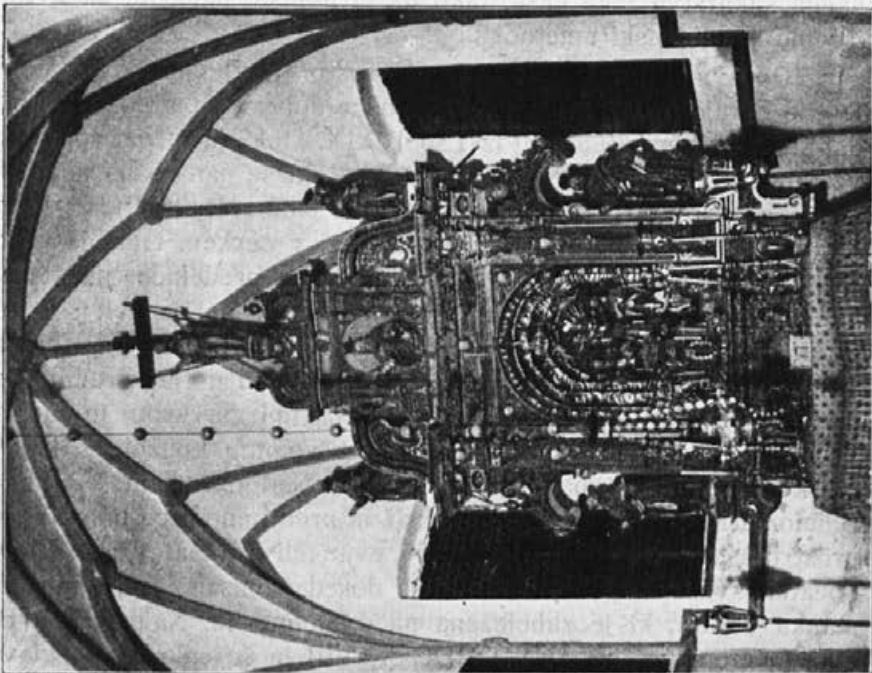
¹⁶ Gl. V. Steska, o. c. str. 23 op. 44.

¹⁷ Podrobno razpravljam o značaju in datiranju teh fresk v glasilu beograjskega arheološkega društva „Starinar-ju“ v prihodnji številki, kjer priobčujem tudi fotografijo podpisa E. Wolffa.

Sl. 98. Sv. Primož, tabernakelj.
(Konec XVII. in konec XVIII. stoletja).

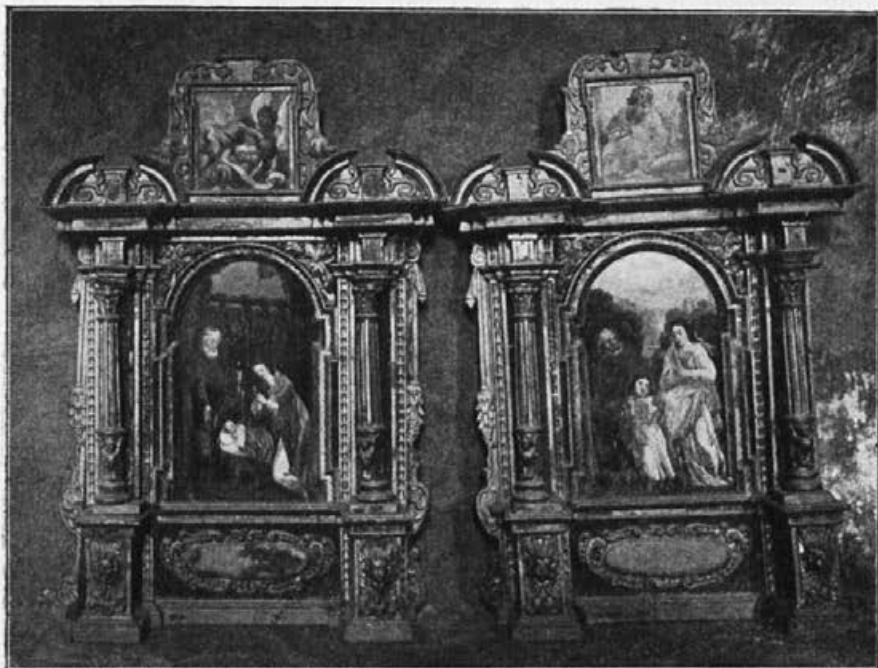

Sl. 99. Sv. Primož, vel. oltar (1628).

stev v drugem in tretjem desetletju XVI. stol., nova moda srede XVI. stol. se javlja le v redkih posameznostih.

c) Za rešitev tega vprašanja se moramo opreti posebno na primerjalno metodo in se ozreti po ohranjenih spomenikih XVI. stol. Kot skupina, ki ima največ sorodnosti z značajem svetoprimoških fresk, se nam odkrije skupina fresk pri sv. Ožbaldu na Jezerskem (ok. 1490), pri sv. Urhu na Križni gori nad Staro Loko (med 1500 in 1510), freske v prezbiteriju in ladiji v Praprečah (datirane iz tretjega desetletja XVI. stol.); freska Marije s plaščem v Marenberku (1523), odlomek freske na Malem gradu v Kamniku (nekako iz tretjega desetletja XVI. stol.), ostanki fresk v kapeli poleg kapele božjega groba v Dednem dolu pri Višnji gori (istotako), ter freske kapele v gozdu pri Crngrobu (pred l. 1529.). Kot pomožen material, ki nima direktnih stikov s to skupino, lahko pritegnemo tudi sliko iz legende sv. Jakoba na zunanjščini cerkve v Bodeščah, ki je datirana (1524) ter skupino del slikarja prezbiterija sv. Ožbalda, datirano iz tretjega in četrtega desetletja XVI. stol. (Prezbiterij sv. Ožbalda pri Škofji Loki 1534). Časovna razdalja med postankom crngrobskega znamenja in slikami pri sv. Primožu bržkone ne bo velika. Nastale so torej v drugem ali tretjem desetletju XVI. stol. Vse njihove stilistične poteze se dajo razložiti iz razvoja srednjeevropskega slikarstva tega časa, tako da ni nobene nujnosti, da avtorja iščemo v italijanski umetnosti.

Oprava: Veliki oltar: Prostor pred njim je ograjen z leseno ograjo z ličnimi stebri iz baročne dobe. Menzo pokriva spredaj slikan lesen antependij iz 1. pol. XIX. stol. Na menzi spredaj je vzdian kamen z letnico MCCCCXXXV, ki se nanaša na novo postavitev tega oltarja. Nastavek (sl. 99) je plod restavracije cerkvene oprave ob delnem prenosu relikvij nazaj v cerkev. Obstoja iz velike polkrožno završene dolbine, stoječe na predelnem podstavku. Dolbino flankirata dva stebra, katerih spodnji del je ovit s trto v ploskem reliefu, zgornji do kapitela kaneliran in nosi na sprednji strani krilato angeljsko glavico z obeskom sadja. Nad srednjo dolbino je ogredje, ki je okrašeno z angeljskimi glavicami in sadnimi venci. Krila oltarja so oblikovana kot volutne konzole s kipi in plosko prestilizirani baldahin nad njimi. Nad ogredjem je atika z reliefoma Boga Očeta, na nji pa križ in pred njim Ecce homo z razprostrtima rokama. V krilih kipa sv. evangelistov Matevža in Marka, ob atiki sv. Janeza in Lukeža. Vse dosedaj opisano je iz dobe postanka oltarja, ki je zabeležena na dveh mestih. Najprej pod Bogom Očetom v atiki ANNO MDC XXVIII in še enkrat pod glavno

Sl. 100. Sv. Primož, dve sliki iz ca 1628.

dolbino z arabskimi številkami 1628.¹⁸ V glavni dolbini je skupina kipov, obdana od kulisno razpostavljenih oblakov: stoječa Marija z detetom, na desni strani ob nji pa sv. Primož in Felicijan. Ta skupina je iz 2. pol. XVIII. stol. Pred dolbino je na vsaki strani en angelj s svečnikom iz časa postanka oltarja. Ob navadnih dneh je dolbina zaprta s sliko (sl. 96), pl., o., predstavljajočo na oblakih sedečo M. božjo z detetom, obdana od angeljev, spodaj ozek pas pokrajine, ob Mariji pa na oblakih klečeča sv. Primož in Felicijan v vojaških opravah, z mučeniškimi palmami in levi. Slika je z konca XVIII. stol., na prvi pogled je sorodna Layerju, vendar je obdelava drugačna, tudi tipi ne soglašajo povsem, še manj kolorit.

Tabernakelj (sl. 98) obstoja iz dveh delov, ki nista istodobna. Spodnji del predstavlja trodelno hišico, ki ima v sredi vratica, v krilih pa dolbine s kipcema Mojzesa in Arona; okrašena je z vitimi stebrički in pozlačeno predrto ornamentiko na marmoriranem ozadju. Hišica je iz zač. XVII. stol. Na nji je baldahin, ki sloni na kompliciranih volutnih nosilcih; v ozadju se nahaja križ s Kri-

¹⁸ Steska, o. c. str. 18 navaja pomotoma 1678.

žanim, spredaj dva pozlačena svečnika iz kovine. Ta del je iz 2. pol. XVIII. stol. Celota kljub temu izredno posrečena.

Ob tabernaklju na menzi se nahaja na vsaki strani po en lesen okvir s slikami. (Sl. 100). Okvir posnema v miniaturi stavbo oltarja z atiko in vsebuje razen rezljane pozlačene ornamentike in stebričkov po dve sliki v tempera tehniki na les. Oni na evangelski strani ima večjo sliko rojstvo Jezusovo (v ozadju štalica, spredaj Jožef in Marija pred Detetom v jasliah). V atiki je ljubka slika močno razgibanih treh puttov, ki čitajo napisni trak. Na epistolski strani predstavlja večja slika pokrajino, v kateri Marija in Jožef vodita Jezusa iz templja; v oblakih sv. Duh; v atiki Bog Oče na oblakih. — Čas postanka je istodoben z oltarjem.

Dragocena posebnost tega oltarja je polihromacija, ki je v bistvenih delih še prvotna. Večina je zlačena, obrazi so belo-rudečkasto pobarvani; lasje so rudečkasti, sadje je lazirano na srebrno podlago, plašči oseb so zlati, suknje rudeče, zeleno in enkrat temno lazirane na srebrno podlago; nekatera ozadja so pokrita z belimi, rudečimi in sinjimi šahovimi vzorci; v nimbih se menjata zelena in rudeča barva. Pri dobri razsvetljavi se zdi, kakor da zlato-sinja koprena pokriva vse barve.

Na menzi je šest lepih svečnikov iz posrebrene pločevine, z bogato vzboklo rokokoornamentiko. Od svoda visi posrebrna pločevinasta svetilka z vzboklo ornamentiko.

Ob južni steni prezbiterija stoji lesena klop z letnico 1716.

Stranska oltarja: Severni: Lesen; moderno dobro polihromiran v starem načinu. Napis: AD HONOREM DEI ET REGINA (SIC!) S. RADIGUNDS. Pod glavno dolbino pa ANNO MDC 55. Arhitektura stebrov in zidcev okrog plitve glavne dolbine, zgoraj atika, karakteristična ornamentika; kipi: sv. Radegunda, sv. Ana Samotretja, sv. Elizabeta, sv. Barbara, sv. Helena, Veronika, dva angelja in črnooblečena sveta redovnica s krono na glavi, z dvema kronama na knjigi in žezlom v roki. — Južni: Delo iste delavnice in kompozicije kot severni; moderno polihromiran. Letnica 1656. Kipi: sv. Lenard, sv. Gregor, sv. Avguštin, sv. Hieronim, sv. Ambrož, sv. Rok, sv. Boštjan in dva angelja.

Orglje. Lesena omara s karakteristično ornamentiko XVII. stol., na vrhu zvezda z imenom Jezus. Moderno marmorirana. Zgradil jih je ljubljanski meščan in oglar J. Faller l. 1680.¹⁹

¹⁹ V. Steska, o. c. str. 17.

Sl. 101. Sv. Primož, prižnica (1742. Mencinger).

Sl. 102.
Sv. Primož, detajl plašča (1694).

Prižnica (sl. 101) se nahaja v prezbitteriju ob slavoloku na severni strani. Obstoja iz lesene strehe, ima karakteristično ornamentiko svoje dobe in črne vzbokle vložke na lesu naravne barve napojenega lesa. Na balustradi se nahaja šest slik na les v oljnati tehniki. Slike predstavljajo štiri stoječe evangeliste z njihovimi simboli v pokrajini, v sredi je na zemeljski obli, oviti s kačo izvirnega greha, stoječa Brezmadežna (sl. 103), šestja slika predstavlja polkrožno dolbino s košarico rož, spodaj Rasprov monogram (naročnik!) in letnica 1742. (Sl. 104). Avtor nedvomno Val. Mencinger; ohranitev dobra, motijo samo maroge firneža.

Križev pot, pl., o. pod steklom, visi ves v prezbitერიju, rokodelsko delo, ne brez ekspresivnosti. Mogoče J. Potočnikovo delo; iz konca XVIII. stol. Poprej je bil v cerkvi v Mekinjah.

Posamezni spomeniki v cerkvi:

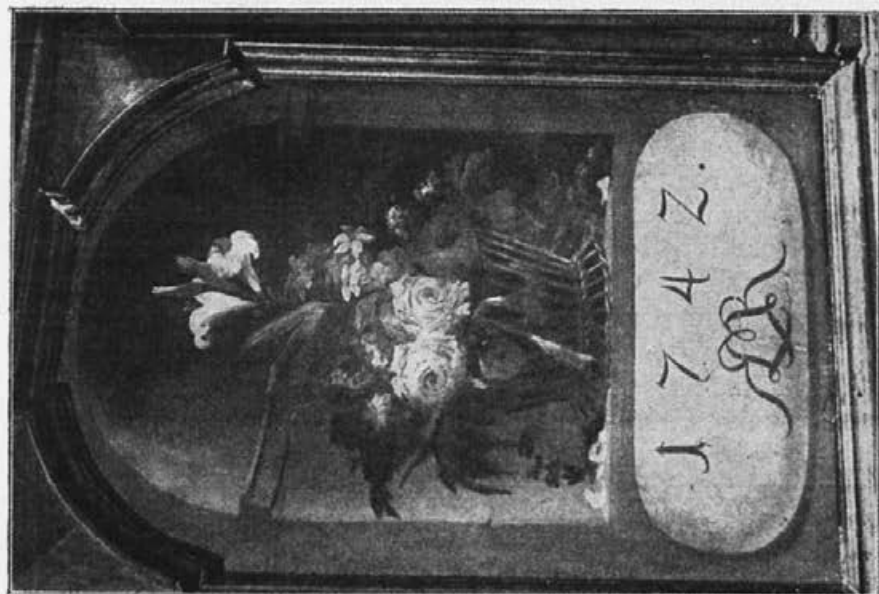
1. Lesen križ s Kristusom stoji pritrjen na prvi steber ob slavoloku, tako da gleda nazaj; XVII. stol.

2. Slika na severni steni ob oltarju v prezbitერიju, pl., o. Kristus na križu, mesec in solnce; pod križem onesveščena Marija, ki jo od zadaj drži Marija Magdalena, na desni sv. Janez Ev. Slika zelo groba; bržkone iz srede ali 2. pol. XVII. stol.

3. Slika legende sv. Primoža in Felicijana. (Sl. 77, 105). Visi na sev. steni ladije ob strani oltarja. Ima velik polihromiran, rezljan okvir; polihromacija v osnovi še prvotna. Okvir je okrašen z angeljskimi glavicami, sadnimi venci, rozeto in diskom z žarki in monogramom imena Jezus na vrhu. V zgornjem ornamentu grb mesta Kamnika, kar dokazuje, da je slika dar mestnega zastopstva. Na vrhnjem delu je letnica 1632.²⁰ Polihromacija: notranji okvir je rudeč z zlato zelenimi triglifi in z zvezdicami posejan, zunanji okvir ima zlato ornamentiko, zelene lazure na srebrni podlagi in skoro vijoličasto plavo ozadje. Slika v tem okviru je pritrjena na desko, izvršena pa na platno v oljnati tehniki. Razdeljena je po navpičnih in vodoravnih črtah v pravokotnike s scenami iz legende o mučeništvu in čudežih sv. Primoža in Felicijana. Sv. Primož je brezbrad, sv. Felicijan bradat. Vselej je sliki pridejana črka P. in F., da ju ne bi zamenjali.

Slika predstavlja tele prizore: 1. sv. Primož in sv. Felicijan pred dvema kraljema, oba vklenjena. — 2. P. in F. tirajo v ječo. — 3. P. in F. pred malikom na stebru v templju. — 4. P. in F. obešena za roke in bičana. — 5. P. in F. v ječi; angelj ju tolaži. — 6. Felicijana vlečejo iz ječe. — 7. F. privežejo k stebru in bičajo. — 8. F. privezan na grob križ; angelj s kelihom. — 9. F. na križu bičan in žgan z ognjem. — 10. F. vrnejo v ječo. — 11. Primoža vlečejo iz ječe in mu slačijo rudečo obleko. — 12. P. na tleh zvezan in bičan. — 13. P. privezan na križ in žgan z ognjem. — 14. P. na tleh; v ozadju kotel nad ognjem, v njem kamenom podobni predmeti, ki jih tlačijo P. v usta. — 15. P. v štirioglatem kotlu nad ognjem. — 16. P. in F. v levji jami. — 17. P. in F. v jami z medvedom. — 18. P. in F. v škafu z belo vsebino in še nekdo tretji ž njima; pred oltarjem na desni duhovnik, ki ju blagoslavlja. — 19. Usmrčenje.

²⁰ Steska, o. c. str. 18 čita pomotoma 1637.

Sl. 104. Sv. Primož, V. Mencinger, Cvetlice na prižnici (1742).

Sl. 103. Sv. Primož, V. Mencinger, Brezmadežna (1742).

Felicijanova glava je že na tleh, Primožu jo rabelj seka; božja roka trosi žarke nanj. — 20. P. in F. brez glav na tleh; glavi posebej, angelj z muhalnikom odganja muhe od trupel; v ospredju miza. — 21. P. in F. v rakvah. P. sta dvignila na rame dva pogrebca. — 22. P. in F. polagajo v skupen sarkofag. — 23. Molitve ob sarkofagu. — 24. Čudeži ob grobu.

Pod starim zvonikom: 1. Kamenita soha Matere božje. Višina 69 cm. Mati božja sedi na nizkem sedežu, glavo ima nagnjeno nad levo ramo. Plašč ima spet pod vratom in spodaj položen preko kolen. Roke, ki so sedaj odbite od zapestij, drži predse in jih razprostira v višini pasu na strani. Suknja je prepasana visoko pod prsmi. Glava je odlomljena. Ostanki stare polihromacije: suknja rudeče barve, plašč bel, podšivka zelena, robovi rudeči. Čas postanka nekako sr. XV. stol. (Sl. 78).

2. Slika sv. Primoža, pl., o., v prvotnem, slabo novopobarvanem okviru. Sv. Primož v pokrajini v vojvodski rimski obleki, v levi meč, v desni palmo. Spodaj podpis: „16. S: PRIMUS: S7“.

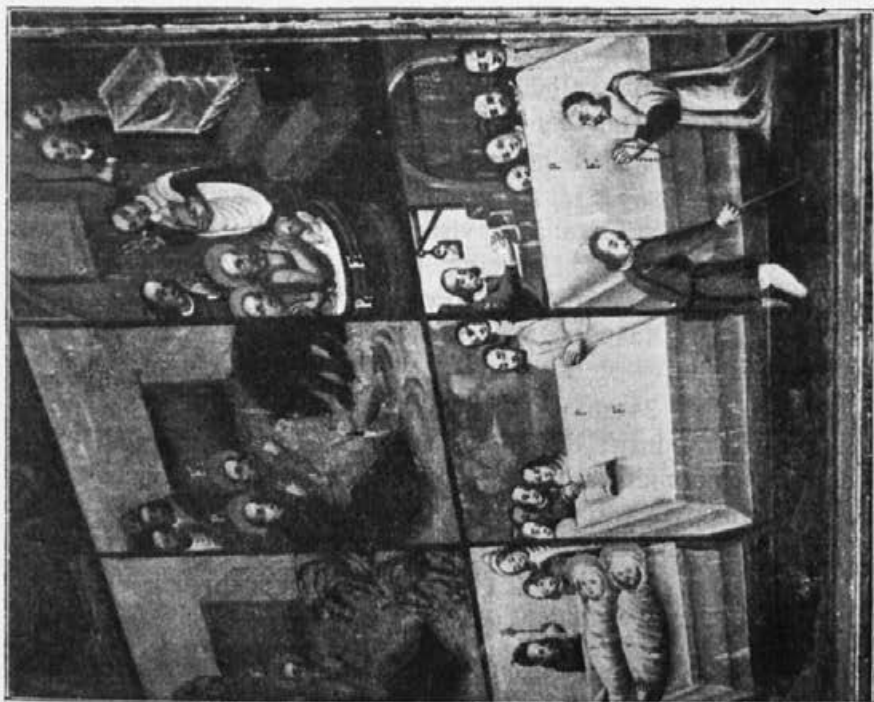
Zvonovi: nahajajo se v samostoječem zvoniku: Ohranjen je samo eden. (Sl. 106). Zgoraj na vratu napis. O REX † GLORIE † VENI † CUM † PACE † SANCTE † PRIMUS † ORA † PRO † NBIS † 1494²¹ IAR. Nato sledi reliefna žival in za njo z manjšimi črkami: MARIA † AVE. Na obodu v zgornjem delu se nahaja relief, ki ima zgoraj in spodaj napis MARIA AUE in je kombiniran iz odtiskov več gotških reliefov: V sredi je doprsna Mati božja z detetom. Pod njo manjši, toda bolj vzbokel relief sedeče Madone z detetom. Ob doprsni je zgoraj na obeh straneh odtis istega medaljona v gotškem okviru s fialami in grčastimi listi s stoječo podobo sv. Andreja. Ob sedeči je istotako dvakrat odtisnjen vojščak z zastavo v desni, v levi nerazločen predmet (golida? sv. Florian?).

Pred vojno je imela cerkev tri zvonove. Glasom farne kronike v Kamniku je bil veliki iz l. 1703., mali pa neznanega datuma. Po Steski o. c. str. 16, gotški. Vzeli so ju v septembru l. 1917. Opis se nahaja pri V. Steski, o. c. str. 15 in 16.

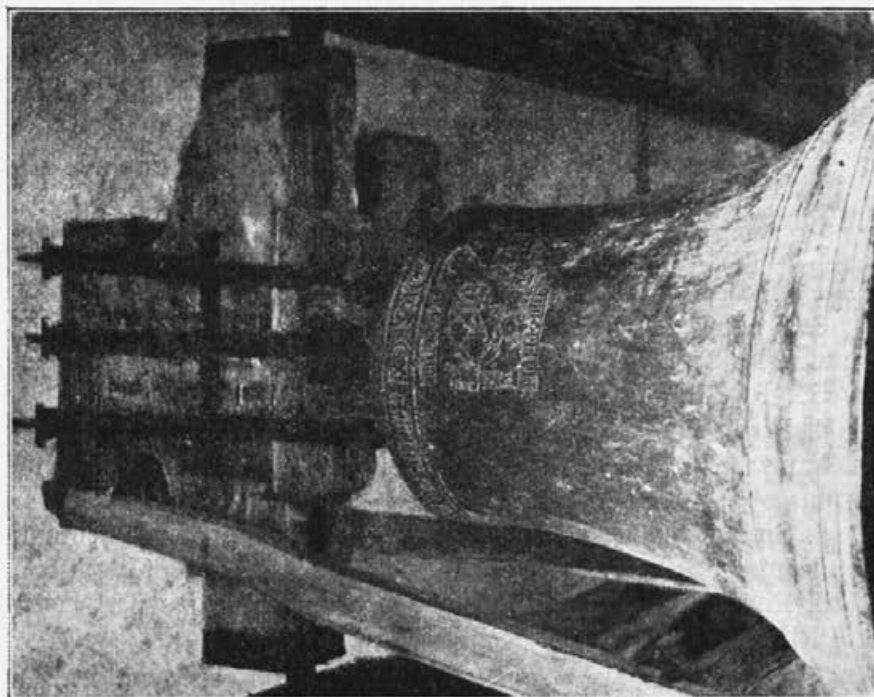
V zakristiji: Baročna omara za paramente s črnimi vložki na lesu naravne barve, belo kovanje; sr. XVIII. stol.

²¹ Steska, o. c. str. 16 čita 1491. Prve številke so arabske, zadnja pa je očitno rimska: I + manjši nekoliko višje postavljeni V, kar da IV. To razmerje je jasno tudi iz priložene fotografije (sl. 106) in se neupoštevanje manjšega znaka ne da opravičiti.

Sl. 105. Sv. Primož, detajl slike iz l. 1632.

Sl. 106. Sv. Primož, zvon iz l. 1494.

Umivalnik: Bakren, obstoječ iz sklede v obliki školjke; vzboklo delo; posoda za vodo v obliki vzboklo oblikovanega sodčka s pipo. Iz 1. pol. XVIII. stol.

Več starih plaščev:

1. Bel, svilen s tkano ornamentiko. Napis vsebuje posvetitev sv. Primožu in Felicijanu, Rasprov monogram in letnico 1723.

2. Rudeč, svilen s tkano cvetlično ornamentiko. Napis: SS. PRIMI ET FELICIANI MM. REPARAT. 1755.

3. Srednji del rudeč, stranska bela. Tkan, z všitimi zlatimi rozetami. Na štoli napis: B. M. V. STAIN N. IX.; na plašču dvakrat SS. PRIMI ET FELICIANI MM. REPARAT. 1736.

4. Srednje polje belo, zunanje rudeče; svilen; cvetna ornamentika. Napis: B. M. V. STAIN N. IX. REPARAT. 1731 in Rasprov monogram.

5. Srednje polje rudeče, stransko belo; cvetna ornamentika; svila. Napis: SS. PRIMI ET FELICIANI REPARAT. 1736.

6. Rudeč, z rumeno in belo tkano ornamentiko; svila. Napis: SS. PRIMI ET FELICIANI MM. REPARAT. 1767.

7. Črn, sreda bela z rumeno in plavo tkano ornamentiko. Napis: SS. PRIMI ET FELICIANI REP., Rasprov monogram in l. 1738.

8. Bel, s pisano cvetno ornamentiko. Napis: SS. PRIMI ET FELICIANI MM. REPARAT. 1760.

9. Plav, stranska dela brez ornamentike, srednji ima na plavem dnu stilizirano cvetlično ornamentiko, izrezano iz ostankov tkanin in aplicirano na to podlago. Spodaj letnica 1694.²² (Sl. 102).

P o s o d e : 1. K e l i h , 24 cm visok, pozlačena kovina, na čaši srebrn venec. Noga šestdelna, predrta ornamentika iz križcev. Na posameznih poljih stilizirana gravirana rastlinska ornamentika, med drugim velik šipkov cvet. Nodus in čaša s predrtim vencem iz 1. pol. XVIII. stol. Na nogi spodaj napis: SS: PR: ET FEL: No 1. 1479. Napis je iz Raspovega časa, letnica očitvidno na podlagi letnice na sklepniku v severni ladiji.

2. K e l i h , 24 cm visok; pozlačen. Okrogla noga prehaja v šesterolistu k nodusu; dve polji ornamentirani, v enem ščitek s tremi grički, na njih pa troje stiliziranih dreves, v drugem ščitek z dvema gamsovima rogovoma in letnica 1. 5. 10. V noži spodaj iz Raspovega časa napis: SS. PR. ET. FEL: No 11. 1510.

3. K e l i h , 22 cm visok, pozlačen baker. Šestdelna noga, pod nodusom gravirana ornamentika; kupa brez venca. Spodaj v nogi

²² Razvrščeno narobe (94—16).

napis: SS. PRI. ET FEL. DAT MAX. LEOP. RASP PLEB. STAIN 1732.

4. Kelih, 20 cm visok. Pozlačen baker. Profiliran nodus, ornamentika kot pri št. 3. V nogi spodaj napis: SS: MM: PRIMO ET FELICIANO OFFERT M: L: RASP PLEBANUS STAINEN A^o 1715.

6. Relikvarij, 31 cm visok. Posrebrena vzbokla rokoko-ornamentika. Sr. XVIII. stol.

7. Križec relikvarij. Okrogla noga in nodus imata gravirano ornamentiko. Križec ima štiri zelene kamne in Kristusov korpus; zadaj stilizirana lilija. Napis v nogi: S: PRI: M: L: R: P: S: 1732.

8. Monštranca, 57 cm, pozlačena; srebrna ornamentika. Na ovalni nogi srebrna vinska trta in cvetno sadni obeski. Pred žarki predrta ornamentika iz rastlinskih motivov; spodaj rog izobilja in sv. Duh, zgoraj pod baldahinom Bog Oče, ob straneh dva klečeča angelja, eden drži žito, drugi grozdje. Napis v nogi: S: S. PRIMI ET FELICIANI IN ALPIBUS 1840.

V zakristiji hranijo tudi štiri zelo bogato rezljane lesene svečnike z angeljskimi glavicami in angeljskimi hermani. Pozlačeni, iz konca XVII. stol.

Cerkev sv. Petra.

Zgodovina: Sedanja stavba je nastala očitvidno cela naenkrat v 2. pol. XV. stol., istočasno z ladijo cerkve sv. Primoža. Dokaz za to imamo v sklepnikih prezbiterija, ki so nedvomno delo iste delavnice kakor oni ladije in baldahina v cerkvi sv. Primoža. Prvotna stavba se je ohranila do naših dni v svoji notranjščini intaktno, samo oltarji so bili novi sredi XVII. stol. Od tega časa pa do danes se ni v njej ničesar bistveno izpremenilo, le oltarji so bili koncem XIX. stol. na novo polihromirani. Valvasor²³ poroča o nji, da ima tri oltarje: sv. Petra, sv. Lucije in sv. Lovrenca. Poročilo se nanaša že na sedanjo opravo. Kmalu za tem imamo opis te cerkve v rokopisnem opisu vikarijatov v Nevljah in v Tuhinju iz l. 1703 v farnem arhivu v Kamniku. Cerkev je imela takrat tri oltarje: sv. Petra (opazka na robu pravi: Hoc maius altare erectum est anno 1639 parochio domino Christophoro Plak); stranski na evangelski strani je bil sv. Lucije, na epistelski pa sv. Lavrencija. Cerkev je brez zvonika in brez zakristije, le mal zvonček nad streho pozva-

²³ Ehre ... VIII. knj. str. 779.

nja k maši — torej stanje kakor ga nahajamo še dandanes. Kolikor sem mogel doznati, ni bila nikdar slikana.

Lega: Cerkvica leži v bregu nad cerkvijo sv. Primoža par deset metrov višje od nje.

Stilistična označba: Predstavlja čist tip male gotske cerkvice z obokanim prezbiterijem, zaključenim s tremi stranicami osmerokotnika in pravokotno ladijo, prekrito z ravnim poslikanim lesenim stropom. Prvotni miljé okvira je obogačen po treh „zlatih“ oltarčkih XVII. stol., ki močno poudarijo orientacijo proti svetišču.

Opis: V tlorisu pravokoten prostor, namenjen občini, ki mu je na vzhodu dodan ožji, s tremi stranicami osmerokotnika zaključeni prezbiterij. Stranskih prostorov ni nobenih (Sl. 107. in 108.).

Zunanjščina: Ladijine stene nimajo podzidka, pač pa ga ima prezbiterij pokritega s kamenitim, pristrešenim okrajkom, ki se stopnjevaje dviga z bregom, v kateri je postavljena stavba. Zidovje je zloženo iz nepravilnih kamnov. Prezbiterij ima v zaključnih treh stranicah troje šilastih gotskih oken, ki se manjšajo sorazmerno stopnjevanju podzidka. Stranski okni sta zaključeni samo s trilstom, srednje je dvodelno s kamenitim stebrom in je imelo bogatejše krogovičje, ki pa je deloma uničeno. Zasteklena so z okroglimi starimi stekli. Štirioglato okno v južni steni prezbiterija je poznejšega izvora. Južna stena ladije ima dve štirioglati okni in polkrožen kamenit stranski portal z močnim obrezom na ajdovo zrno. V severni steni je dvoje štirioglatih oken. Fasada je gladka, ogli so zidani iz pravilno obrezanih kamnov, kameniti portal je polkrožen, obrezan na ajdovo zrno in ima v posnetku polkrožen pas med dvema žlebooma. Sleme fasade je nalahko odrezano s strešno kapo. — Zunanjščina je vsa beljena. Streha je enotna iz deščic. Nad glavnim vhomom je na strehi nizek osmerokoten baročen zvonček, obit s pločevino in ima tri line. Notri je mal zvonček.

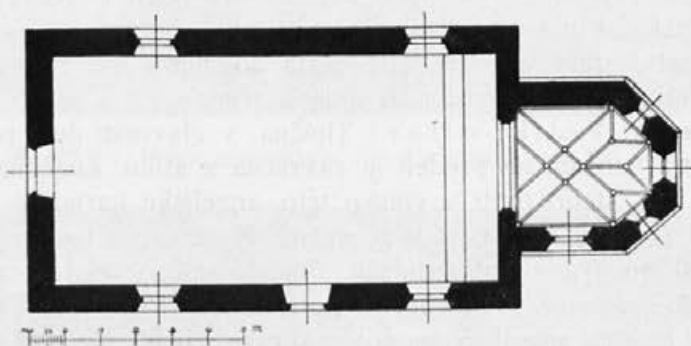
Na glavnem portalu se nahaja kamnoseško znamenje. (Sl. 83 d^{22a}).

Notranjščina: Ladija: Dolga 12·85 m, široka 6·35 m. Plak je iz cementa. Stene so pobeljene razen nizkega črnega pritličnega pasu. Prekrita je z ravnim lesenim stropom, obstoječim iz desk, pribitih paralelno k osi cerkve. Podolžni stiki so obiti z latami; mesto pa, kjer so deske pribite na nevidne grede, je opaženo s poprečnimi deskami, ki so nad vsako desko izrezane v trilstnem motivu, tako da se izrez zlije v črto podolžne late. Vsaka lata in vsaka deska je zase poslikana s posebnim patroniranim vzorcem; v tem

^{22a} V sliki stoji pomotoma na glavi.

Sl. 107. Sv. Peter, notranjščina cerkve.

Sl. 108. Sv. Peter, tloris cerkve.

oziru je vsaka deska organizem zase; podlaga slikarije pa obstoja v cikcakastih večbarvnih pasovih, potegnjenih preko desk, tako da ta cikcakasti motiv družī cel strop v enoto. Vzorci so zelo različni in se le redko ponavljajo, nekateri so zelo bogati. Glavni so sledeči: burbonska lilija, stilizirani oblaki, stilizirane živali (konj, jelen v jakih gibih, pes), korakajoč človek, jelen in ptice, krogovičje, križci, trta s cvetovi, fantastične, levom podobne živali, pasijonka, solnce, grifi, heraldično drug k drugemu postavljena dva grifa s prepletenimi vratovi, z gobci pa držita nad sredo kompozicije krono; vzorci s tkanin itd. (Sl. 109, 110, 111).

Barvni utis tega stropa je danes boren, a je bil prvotno gotovo jak. Barve so obledele, deloma je strop trpel vsled vlage.

Prezbiterij: Slavolok lahkošilast in ima robove porezane do treh stranic osmerokota; nad pritličnim delom odrez na ajdovo zrno.

Prezbiterij je 430 m dolg in 406 m širok ter obokan s sistemom reber, ki se sečejo v sklepnikih in slone spodaj na konzolah. Konzole: Ob slavoloku na obeh straneh brezbrad mož z dolgimi kodrastimi lasmi z nizkim klobukom; potegnil je noge podse in jih drži z rokami. Naslednji na severni steni je doprsen kodrast angelj, ki moli; nasprotni na južni steni ima pred seboj razprostrt napisni trak. Sledeči par ponovi še enkrat ta dva motiva. (Sl. 112).

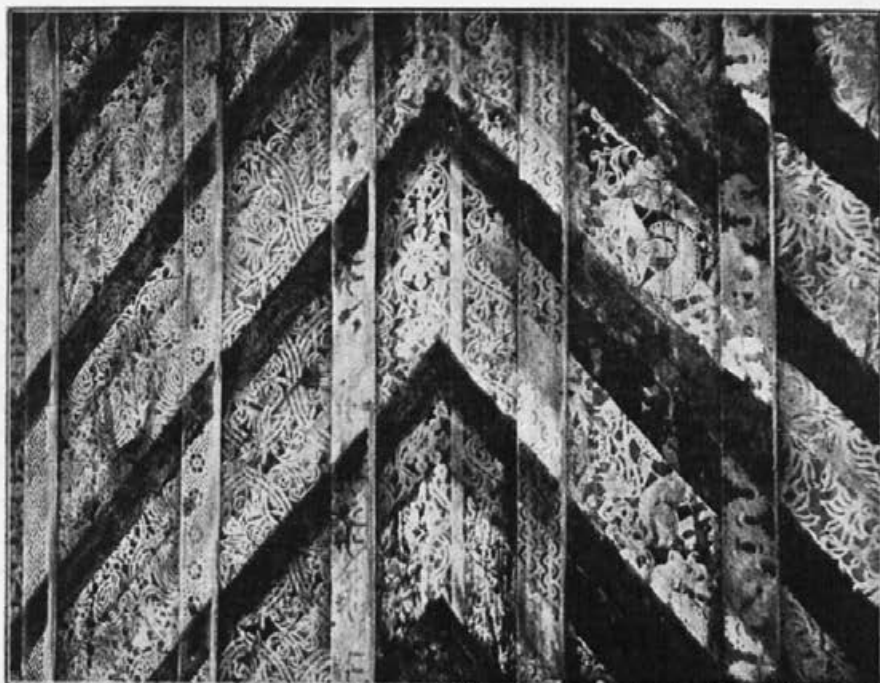
Sklepniki imajo obliko rozet, dva ščitka in dva figuralna: Sv. Peter s knjigo in ključem ter svetnica s stolpom (sv. Barbara). Po obdelavi spominjajo ta kiparska dela močno na ona v ladji pri sv. Primožu, v ladiji na Malem gradu v Kamniku in na hiši št. 23 na glavnem trgu v Kamniku.

Stene prezbiterija so pobeljene, okolica oken in rebra so rumena, sklepniki in konzole zeleni.

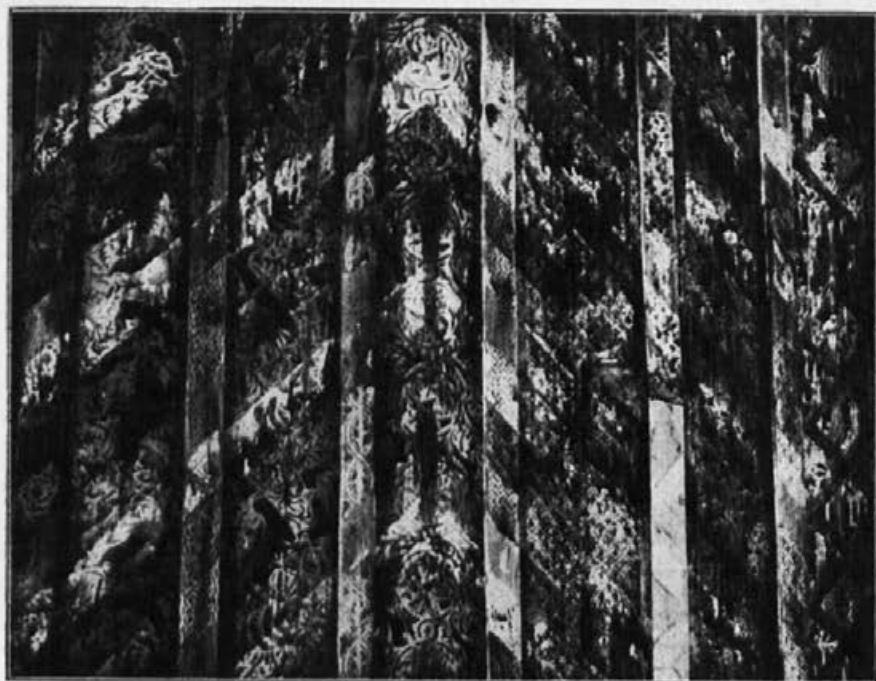
V južni steni je plitva štirioglata dolbina s kamenitim okvirom, katerega rob je porezan na ajdovo zrno.

Oprava: Veliki oltar: Tipična, v glavnem delu trodelna arhitektura, stoječa na predeli in završena z atiko. Značilna ornamentika kril, stebri oviti v vinsko trto, angeljske kariatide. Dobro moderno polihromiran v starem smislu. Kostanjevo temno ozadje, figure polihromirane zlato, rudeče, sinje in zeleno; zlata ornamentika. Kipi: sv. Peter, sv. Mohor in Fortunat, sv. Primož in Felicijan, sv. Pavel in štirje angelji. V zgodovinskem pregledu omenjeni zapisek trdi, da je veliki oltar postavljen l. 1639., kar pa je težko združljivo s slogom tega oltarja, ki je nekako istočasen s stranskima v cerkvi sv. Primoža (iz šestega desetletja XVII. stol.); pač pa ima letnico 1639. in Plankovo ime sedanji južni stranski oltar, pri katerem tudi slog odgovarja napisu. Očividno se je izvršila premestitev, za kar govori tudi dejstvo, da stoji cel veliki oltar s predelo vred na posebnem podstavku z močnimi volutami, ki se zdi njegovemu značaju tuj in bolje odgovarja onemu južnega stranskega oltarja. Sedanji veliki in severni oltar sta pa nedvomno delo iste delavnice in skoro identična v kompoziciji. Postavljena sta bila nedvomno kot pendanta. Tudi kip sv. Lovrenca bi bolje odgovarjal severnemu velikemu oltarju, sedanjemu južnemu pa kip sv. Petra v velikem oltarju.²⁴ (Sl. 107).

²⁴ Tudi napis na južnem oltarju dokazuje, da je imel prvotno glavni kip sv. Petra.

Sl. 109. Sv. Peter, leseni strop, detajl z grifi (konec XV. stol.).

Sl. 110. Sv. Peter, leseni strop, detajl s korakajočim (konec XV. stol.).

Severni stranski oltar. Kompozicija in ornamentika ter moderna polihromacija v glavnem identična z velikim oltarjem. Kipi: sv. Lucija, sv. Marjeta, še ena svetnica brez emblema, Mati božja z detetom in štirje angelji. Isti čas in ista delavnica kot veliki.

Južni stranski oltar: Arhitektura stebrov in zidcev; dve ožji krili ob glavni dolbini, na vrhu atika, spodaj predela. Stebri so pokriti s plosko reliefno, simetrično komponirano, močno stilizirano rastlinsko ornamentiko. Polihromacija je moderna v istem smislu kot pri velikem oltarju. Kipi: sv. Lovrenc, dve svetnici brez atributov, sv. Krištof in dva angelja. Pod glavno dolbino se nahaja okvir z napisom: ANO 1639 IST DISER ALTAR GOTT DEM ALLMECHTIGEN VND DEM H: PETER ZVE EHREN AVFGERICHT WORDEN VNDER DENN HOCH EHRWIRDIGEN VND WOLGELERTEN HEREN H: CHRISTOFERUS PLANCKH PFARRER. ZECH BREPST HERR GEORG KNIFIZ, HERR MICHEL SAGER, LAVRE CLADE, ANDRE VÄDICH, BLASE STAROVAS-NICK. M. — ščitek s tremi ščitki (umetniški grb) — H.²⁵

Kapelica.

Nekako na pol pota med cerkvama svetega Primoža in sv. Petra stoji zidana kapelica osmerokotnega tlorisa, katere sprednje stranice so odprte v polkrožnih lokih. Notri raven lesen strop; osmerostrana streha iz deščic. Pobeljena. Ob zadnji stranici je zidana menza; na nji trije leseni kipi. V sredi Mati božja stoječa na obli in luni, nago dete v naročju, ki jo objema. Kip je nekako iz srede XVII. stol. Ob straneh ji stojita kipa sv. Štefana dijakona in neznanega svetnika v duhovskem plašču, oba iz srede XVIII. stol. Vsi so polihromirani.

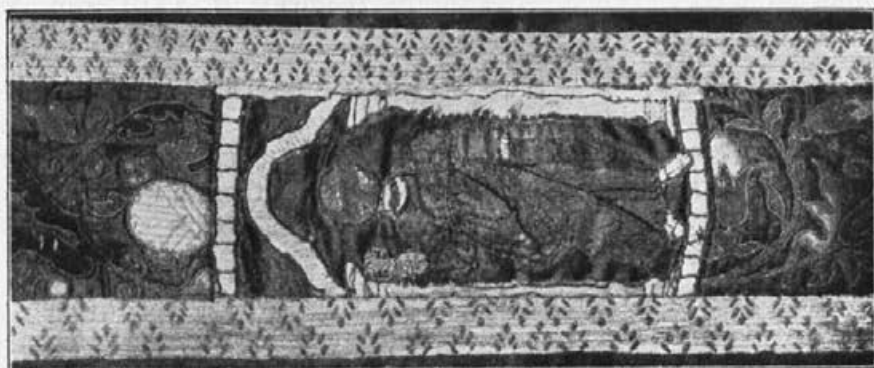
Znamenja in kapelice

ob potu iz Stahovice k sv. Primožu.

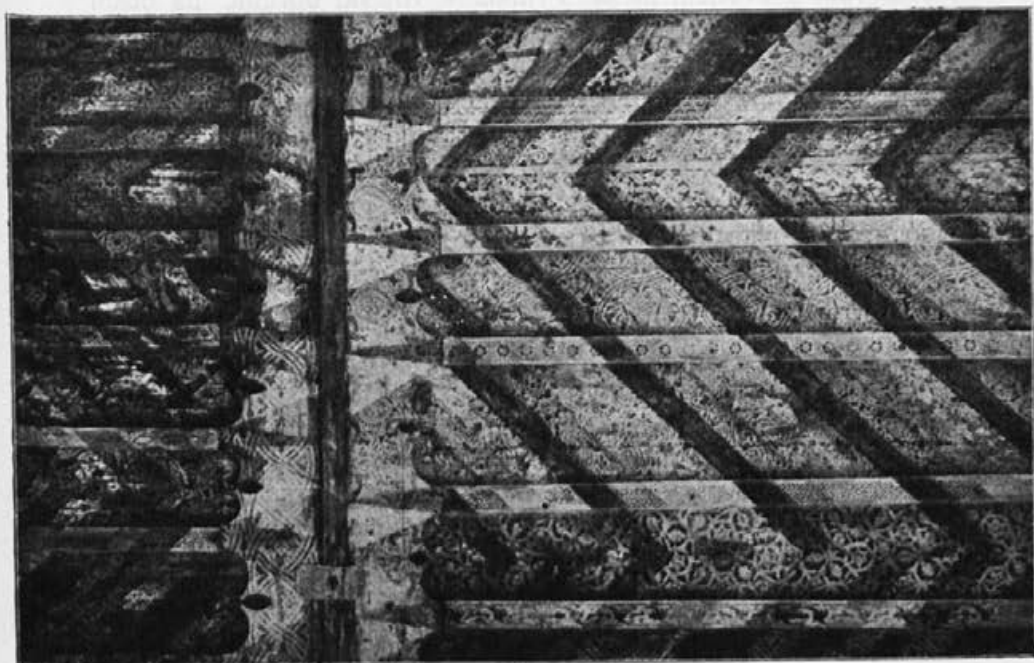
1. **Znamenje pri Korlnu** v Stahovici, kjer se odcepi cesta v Bistriško dolino od ceste v Črno oz. smeri proti sv. Primožu: Pravokoten tloris. Prednja stranica odprta. Banjast svod. Lepa polkupoli se približujoča baročna streha, privilnjena nad prednjo stranico v obliki visokega čela. Notranjščina slikana: na zadnji steni Mati božja z detetom in sv. Primož in Felicijan; na straneh

²⁵ M. H. so torej začetne črke imena slikarja, ki je oltar prvotno polihromiral.

Sl. 112. Zakal, detajl plašča
(2. pol. XVI. stol.).

Sl. 111. Sv. Peter, leseni strop (konec XV. stol.).

sv. Marija Magdalena in sv. Lenard; na svodu Bog Oče in sv. Duh. Na čelu nad vhodom Kristus na križu, Marija in sv. Janez Ev. — Slike M. Koželjeve. Arhitektura znamenja iz XVIII. stol. Na fasadi letnici 1749 in 1894.

2. **Znamenje** na mestu, kjer se odcepi od ceste v Črno pešpot k sv. Primožu. Štirioglat masiven steber, pokrit s kamenito ploščo. Na prednji strani fresko slika, romar v pokrajini stopa z rožnim vencem v roki pot navzgor; na levi napis „Pot k sv. Primožu“, na desni trikot z očesom Božjim. Na zadnji strani podpis: 3. IV. 1899. — M. Koželjevo delo.

3. **Kapelica** ob potu k sv. Primožu na ovinku nad tovarno v Črni: Pravokoten floris; masiven podstavek, na katerem je zidana edikula, prekrita z banjastim svodom; sprednja stranica odprta. Streha piramidna iz deščic. Notranjščina in fasada ima ostanke fresko slikarije iz srede ali druge pol. XVIII. stol. Pod sedanjim ometom se na enem mestu vidi še starejši fresko omet s sledovi barv. Sedanje slike so grobo preslikane. Na svodu sv. Duh v gloriiji oblakov in angeljskih glav. Na zadnji steni rokoko okvir; kaj je bilo v njem, se sedaj ne pozna več. Na levi steni balustrada, na nji dve baročni vazi s cvetjem in sv. Primož v vojaški opremi, na desni isti motiv in sv. Felician. Ob zadnji steni na lesenem podstavku kamenit kip *Pieta* (sl. 114); Marija sedi na nizkem sedežu, v naročju ji leži mrtvo Sinovo truplo, čegar noge počivajo na desni na Marijini obleki, z desno opira Marija glavo Sinovo; njegove roke so zložene v naročju. Kip je moderno slabo polihromiran. Glava od vrata gori bržkone nova ali vsaj popolnoma predelana. Tudi gube so mogoče nekoliko modernizirane. Pod sedanjo se dajo konstatirati ostanki stare polihromacije. Iz nekako druge pol. XV. stol. Po tradiciji je bil prenešen sem gor iz kamniškega samostana in takrat popravljen.

4. **Znamenje** pod zadnjim ovinkom pred sv. Primožem: Štirioglat steber, čegar zgornji del sega nekoliko čez in vsebuje štiri polkrožno zaključene dolbine. Ta del je presno slikan. Okrog duplin rokokoornamentika. V duplinah: sv. Lenard, čegar glava je še dobro ohranjena; sv. Lucija in Mati božja. Ena slika je uničena in se tam vidi starejši omet z ostanki slikarije. Sedanje slike iz druge pol. XVIII. stol. — Streha je piramidne oblike.

Sl. 113. Sv. Peter, gotska konzola.

Stranje.

Literatura: Poglavje „Stranje“ v rokopisu Leopold Podlogar, Nevlje, mati fara Gozd, Mekinje, Radomlje, Stranje, Tunice, Vranja peč, Rova.
Arhiv fare Stranje v župnišču.

Cerkev.

Zgodovina: Najstarejše poročilo o ti cerkvi je listina v farnem arhivu v Kamniku z dne 31./V. 1499; iz nje izvemo, da je bil takrat posvečen v ti cerkvi prezbiterij (chorus) in 2 oltarja: veliki v čast sv. Benediktu in sv. Martinu škofu, stranski na levi sv. Mohorju in Fortunatu ter sv. Roku. Pozneje jo najdemo v l. 1526. v zapisniku cerkvnih dragocenost (Izv. muz. dr. za Kr. V. 143.). Valvasor²⁶ poroča o nji, da ima 3 oltarje: sv. Benedikta, sv. Mohorja in Fortunata, o tretjem pa ne vé, komu je posvečen. Okrog cerkve je tabor. Rokopisni opis vikariatov Nevlje, Šmartno in Zg. Tuhinj iz l. 1703. pravi, da je ustanovljena bržkone po Benediktincih, da ima zvonik z dvema zvonovoma in tri oltarje: Sv. Benedikta (veliki), sv. Mohorja in Fortunata (levi stranski), sv. Marka (desni). Bil je tudi lesen oltar zunaj cerkve, kjer se je brala maša na praznik sv. Marka. Sedanja cerkev pa ni več tista, o kateri poročajo ta poročila ker so zač. tridesetih let XIX. stol. staro podrli in sezidali novo, ki je bila 22. jun. 1834. posvečena; tudi o taboru danes ni več sledu, le spodnji del zvonika še priča o nekdanji gotski arhitekturi. Veči del oprave je iz let blizkih postanku cerkve.

²⁶ Ehre... VIII. 779.

Lega: Stoji na 455 m visokem griču na zapadu od ceste Kamnik-Bistriška dolina. Zvonik stoji osamljen par korakov od glavnega vhoda proti zapadu.

Opis: V tlorisu pravokotna ladija 10·06 m dolga in 7·45 m široka. Prezbiterij je približen kvadrat, 6 m dolg, 5·40 m širok s porezanimi vzhodnimi ogli, tako da je zaključek tristran. Slavolok je 4·02 m širok.

Zunanjščina: Nerazčlenjene stene. Kamenit glavni portal s trikotnim slemenom, nad njim je polkrožno okno in še višje okrogla lina. Prezbiterij ima vensegajoč podzidek. Vsa cerkev je zunaj zelenkasto barvana in ima enotno streho iz škrlja. Zakristija je prizidana na južni strani prezbiterija.

Zvonik je brez podzidka; v pritličje vodi gotski, zgoraj zaokrožen kamenit portal, prirezan na ajdovo zrno. Navzgor so stene nerazčlenjene, ob zvonovih velike polkrožno završene line; Streha baročna. Zvonovi so trije bronasti: 1. Veliki z reliefi križanje, sv. Družina in sv. Benedikt. Napis: Sveta Družina, Tvojemu varstvu se izročimo. — Sv. Benedikt. prosi za nas. — Strojne tovarne in livarne v Ljubljani št. 655 — 1923. — Njegov prednik je imel isti okras in l. 1905. — 2. Srednji z reliefi sv. Benedikt, sv. Anton, Srce Jezusovo in napisom: Strojne tovarne in livarne Ljubljana št. 656 — 1923. — Sv. Benedikt in sv. Anton, prosita za nas. — Presveto Srce Jezusovo, usmili se nas! — Njegov prednik je bil iz l. 1905. in je imel enak okras. — 3. Mali je edini preživel vojno; ima reliefe Križanje, Žalostna Mati božja, sv. Jožef in napis: Max Samassa Labaci No. 3175—1905. — Sveta Marija Mati božja, prosi za nas zdaj in ob naši smrtni uri! — Glejte, križ gospodov blišči, proč od nas sovražne moči!

Notranjščina: Ladija je prekrita z banjo s sosvodnicami, slonečo na pilastrih ob stenah. Vsaka stena ima troje pravokotnih oken. Tlak je iz kamna (v prezbiteriju bele in črne plošče). Kor je obokan in sloni spredaj na dveh kamenitih stebrih. — Prezbiterij je prekrit s plitvo kupolo speljano z osmerokotne podlage. Barve sten: v ladiji so stene zelenkaste, pasovi in pilastri beli. V prezbiteriju je troje pravokotnih oken.

Oprava: Vel. oltar lesen, v kompoziciji vidne baročne tradicije, delo Aleša Janežiča, podobarja iz Zaloga²⁷ iz časa postanka cerkve. Tabernakelj je iz l. 1893. (Fr. Tončič, Kamnik). Slika sv. Benedikta pl., o. je delo M. Koželja iz l. 1909. — Severni

²⁷ Po Podlogarjevi zgodovini fare Stranje.

Sl. 115. Zakal, sv. Gregor in sv. Rok (zač. XVI. stol.).

Sl. 114. Sv. Primož, kapela ob potu, poznogotska Pietà.

stranski oltar s kipom Žalostne Matere božje je istega dela kot veliki, prav tako južni s kipom sv. Martina.

Križev pot po Führichu ima podpis: M. Koželj pinxit 1867.

Orgelska omara je lesena z zapoznelimi rokoko motivi. Orglje po Podlogarju delo Rumpla iz Kamnika. Na balustradi spredaj tabla z napisom: SUB RECTORE DOMINO BLASIO LIPPOVITZ ZELUS PAROCHIANORUM EXSTRUXIT 1838.

Krstni kamen je pod korom iz ca srede XIX. stol. Na vrhu lesena skupina krst v Jordanu.

Viseča svetilka pred velikim oltarjem z vzboklo ornamentiko, lepa, bržkone iz časa postanka cerkve.

Kropilni kamen ob velikem vhodu ima letnico 1623.

Slika Brezmadežne pl., o. za velikim oltarjem. Podpis: M. KOŽELJ PINXIT 1864.

Prižnica preprosto a čedno delo, na vrhu kip Dobrega pastirja; dve vazi. Letnica 1841.

Nebo s sliko pl. o., dva angelja molita sv. Rešnje telo. Podpis M. K(oželj) 1878.

V zakristiji: v zgornjem prostoru dvodelna omara iz prve pol. XVIII. stol.; naraven les s črnimi vložki.

Relikviarij v obliki monštrance, pozna vzbokla rokoko-ornamentika. Listine ni. Iz ca zač. XIX. stol.

Pacifikal v obliki križa. Noga šestdelna, gravirano ornamentirana. Nodus ima karakter. renesanške debline. Pod njim z gotskimi črkami napis MARIA AUE. Na nogi spodaj Raspov monogram in 1732 STAIN. Zdi se, da je noga z nodusom starejša iz nekako zač. XVII. stol. in se napis nanaša na čas zopetne vporabe. Podlogar²⁸ je našel v križevi notranjščini napis: PRO MATRICE B. M. V. CIVITAS STEIN EIUS FILIALIBUS. MAX LEOP. RASP PLEB. STEIN. Podobne križe so takrat (čas zidanje kamniške farne cerkve) dobile tudi druge podružnice, na kar se nanaša ta napis.

* * *

Zakal.

Cerkev sv. Lenarda.

Literatura: Leop. Podlogar, Nevlje, mati fara Gozd, Mekinje, Radomlje, Stranje, Tunjice, Vranja peč, Rova, str. 131 sl. in 139. V rokopisu.

Zgodovina: Rokopisni popis vikariatov Nevlje, Šmartno in Zg. Tuhinj iz l. 1703. v kamniškem farnem arhivu poroča, da so to

²⁸ Zgodovina fare Stranje.

cerkev ustanovili bržkone Benediktinci iz Gornjega grada. Prvič se dokumentarično omenja „capella Sti. Leonardi in paroch. eccl. Stayn vulgarita nuncupata Zachalom“ v listini v kamniškem farnem arhivu z dne 12. aprila 1457, Rim, ko kardinal Jakob določa odpustke njenim obiskovavcem.²⁹ Drugič jo srečamo v zapisniku cerkvenih dragocenosti l. 1526.³⁰ Valvasor (VIII. 779) navaja tri oltarje: sv. Leonarda, sv. Aleša in sv. Janeza Krst., ki so bili razen velikega že vsi sedanji. Popis vikariatov Nevlje, Šmartno in Zg. Tuhinj iz l. 1703. (kamniški farni arhiv) navaja iste tri oltarje, zvonik z dvema zvonovoma in kripta pod velikim oltarjem („per modum tumbae constructa in terra cappellula“). Vhod je imela kripta takrat že od zunaj, notri pa podstavek („stipes“), kamor se zdi, da so svoj čas polagali darila. Današnje stanje je v florisu še isto kakor je bilo verjetno zač. XVI. stol. V navpični smeri je cerkev vsa večkrat prezidana. Na zvoniku so se ohranili ostanki gotskih fresk; od oprave začetka XVI. stol. sta se ohranila dva lesena kipa v južnem stranskem oltarju; od opreme XVII. stol. sta se ohranila dva stranska oltarja; veliki je iz 2. pol. XVIII. stol. V XIX. stol. ni doživela važnejših izprememb. L. 1902. je bil prenovljen prezbiterij in veliki oltar.

Legaj: Nahaja se pod Krvavcem približno 3 km severozapadno od župne cerkve v Stranjah.

Opis: V florisu se vrste od zapada proti vzhodu: zvonik, ki tvori obenem vhodno lopo, pravokotna ladija in prezbiterij. Pod prezbiterijem je kripta; na severni strani mu je prizidana zakristija.

Zunanjščina: Zvonik tvori v pritličju na tri strani odprto vhodno lopo. Njegove stene so nerazčlenjene; vrhnji del z linami vred je moderniziran, streha iz deščic ima obliko osmerokotnega korena. Spodnji del zvonika je nedvomno star, kar dokazuje na južni steni zunaj ob stopnjicah v zvonik ostanek freske križanja (sl. 116), katere velik del je uničen; slika je bila pobeljena in so le glavne partije odkrite. Predstavlja Kristusa na križu, na levi stoji Marija (odkrita je samo glava, katere pokrivalo ima spredaj nabran rob), na desni sv. Janez Ev. z veliko knjigo v levi, desno dviga do višine ramen z dlanjo ven obrnjeno; glavi obeh sta lahko sklonjeni. Sv. Janez je odkrit do pasu. Kristus je ves odkrit. Glava je sklonjena na desno ramo, telo je močno upognjeno v kolenih, čez pas je prevezano z velikim prtom. Kolorit je v splošnem rujavkasto bled, modelacija je slabotna, konture precej povdarjene. V ornamentalnem pasu, ki obdaja sliko, se nahaja gotski štirilist. Sli-

²⁹ Gl. Izv. muz. dr. 1896, 135.

³⁰ Izv. muz. dr. 1895, 145.

karija je stilistično precej brezizrazna, vendar je gotovo iz XV. stol., morda celo iz 1. pol. Tudi na prilegajoči fasadni steni cerkve so pod beležem nerazločni ostanki slikarije.

Niti cerkev niti prezbiterij nimata podzidka. V južni steni ladije je star polkrožen stranski portal z ostrim prednjim robom, na levo od njega je ohranjeno še eno staro okno brez krogovičja z okrog in okrog porezanim zunanjim robom. V severni in južni zaključni steni prezbiterija se vidita nad sedanjimi okni vrha zazidanih šilastih prvotnih oken. Streha je pokrita deloma z deščicami, deloma z eternitom.

Izpod zvonika vodi v cerkev kamenit gotski portal, šilast, z obrezo na ajdovo zrno. Na južni steni prezbiterija so nerazločni ostanki fresko slike, verjetno sv. Krištofa.

Zvonovi: Trije bronasti: Manjši je star, z lovorjevim vencem ob zgornjem robu; reliefi sv. Lenarda, križanje in Brezmadežna. Napis spodaj: No 692 OPUS ANTONII SAMASSA LABACI 1847. — Drugi ima relief sv. Lenarda in napis: Strojne tovarne in livarne v Ljubljani št. 657, 1923. — Tretji ima relief sv. Florijana in napis: Strojne tovarne in livarne v Ljubljani. Št. 658, 1923. Sv. Florijan, varuj nas časnega in večnega ognja.

Kripta se nahaja pod prezbiterijem. Njen postanek je razložljiv mogoče v prvi vrsti iz terenskih razmer, ker je cerkev postavljena v precej strm breg. V tlorisu odgovarja prezbiteriju in je prav tako na vzhodni strani zaključena s tremi stranicami osmerokota. Vhod je sedaj od zunaj v vzhodni stranici, nekdanj pa sta vodila na zapadni strani, ki je ravno zaključena, v steni na levi in desni dva dohoda iz prezbiterija; oba sta sedaj zazidana, vidi pa se še njihov začetek v kripti in prva stopnjica, vodeča navzgor. Prostor je 3·92 m dolg in 3·82 m širok, zaključene stranice merijo po 1·40 m; debelost zidu pri sedanjem vhodu znaša 145 cm. Svod je primitivna banja, izpeljana od vseh stranic, malo šilasta. Na levo od vhoda je v steni štirioglata dolbinica. Nasproti vhodu je ob sredi zapadne stranice zidan podstavek 107 cm dolg, 48 cm globok, 60 cm visok, kjer so nekdanj pokladali darila; tradicija pravi, da je bila prvotno v tem prostoru kapela. Iz dolbinice v zidu in prvotnih dohodov mislim, da smemo zaključiti, da je bil oltar tam, kjer je sedaj in že l. 1703. vhod.

Notranjščina cerkve: Izpod stolpa vodijo v ladijo štiri stopnice; prezbiterij je za eno stopnjico višji od ladije. Ladija je pravokotnik, dolg 9·08 m, širok 6·55 m. Prekrita je z ravnim ometanim stropom. Slavolok je polkrožen, 3·66 m širok. Prezbiterij je 5·40 m

Sl. 117. Zakal, banderska silka (1747, Mencinger).

Sl. 116. Zakal, freska na stolpu (XV. stol.).

dolg in 4,75 m širok. Zaključen je s tremi stranicami osmerokota. Presvoden je banjastim svodom s sosvodnicami, v sredi ima štukiran okvir. Vsa cerkev je enostavno beljena v rumenkastem tonu.

Oprava: Veliki oltar, iz 2. pol. XVIII. stol., lesen, arhitektura stebrov z atiko; kipi sv. Lenarda, sv. Gregorija, sv. Roka, sv. Izidorja in sv. Florijana. Razmeroma dobro novopolihromiran. Zadaj napis: PRENOVIL ALTAR FR. TONČIČ IZ KAMNIKA POD Č. G. ŽUP. MOLJ 11. X. 1902. Tabernakelj neumetniško delo; ob straneh dva keruba, ki nosita svečnike. Glavno duplino zapira slika sv. Lenarda, pl., o.; sv. Lenard v meniški opravi klečeč na oblakih, pod katerimi se vidi zamreženo okno ječe. Ob njem angelji, eden drži opatjo mitro, drugi palico, tretji jetniške okove, četrti mu spušča venec na glavo. Karakteristična slika iz prve dobe J. Potočnika; velike sorodnosti z njegovimi deli v fresko tehniki.

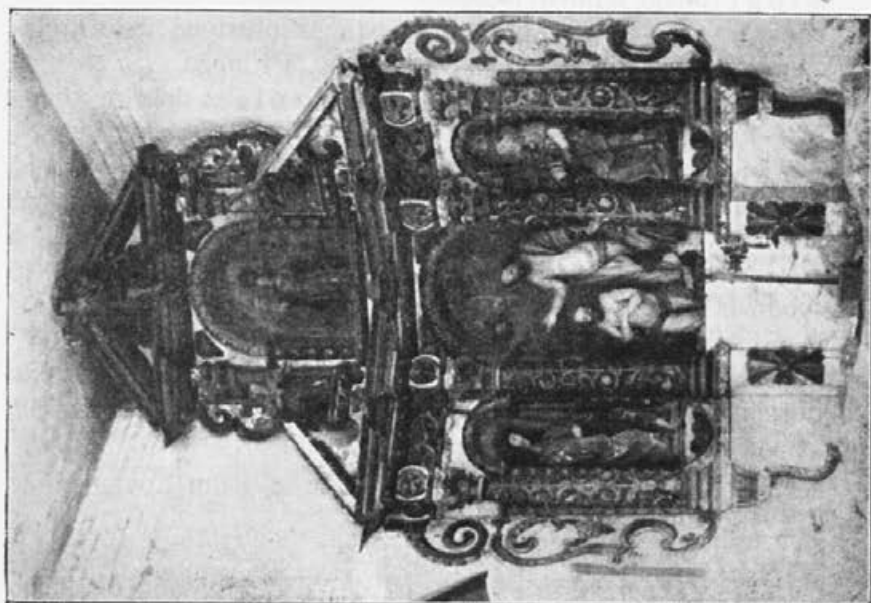
Severni stranski oltar (sl. 119). Zidana menza iz konca XVIII. stol. poslikana z rokokomotivom, nastavek lesen, zelo bogato delo 2. pol. XVII. stol. Polihromacija deloma stara, ali grobo obnovljena. Predela s karakt. zavojno ornamentiko in angeljskimi glavicami, dvonadstropna arhitektura stebrov in dolbin, mesto stebrov v drugem nadstropju nage figure; na vrhu Kristus na križu, Marija in Janez Ev. Kipi: Glavni sv. Jakoba, nad njim sv. Aleša pod stopnjicami, sv. Valentin, sv. Peter, en sv. papež in en sv. škof ter dva angelja. Oltar je v skrajno zapuščenem stanju, mnogo trpi od vlage in je les deloma že gnil.

Južni stranski oltar (sl. 118): Les, iz 1. pol. XVII. stol. Polihromacija deloma stara. Kompozicija: Atika, 3 dolbine med stebri pokritimi s simetrično plosko rastlinsko ornamentiko, dekorativni krilni deski ob straneh; v atiki dolbina, v njenem slemenu kip sv. Mihaela. Kipi sv. Janez Krst. krščuje Jezusa, Marija, 2 angelja, ki muzicirata in kipa sv. Gregorja in sv. Roka (sl. 115). Ta dva kipa sta ostanek nekega starejšega oltarja iz prvih desetletij XVI. stol.; skupina krsta Jezusovega je pa verjetno poznejša kot oltar, nekako iz časa postanka severnega.

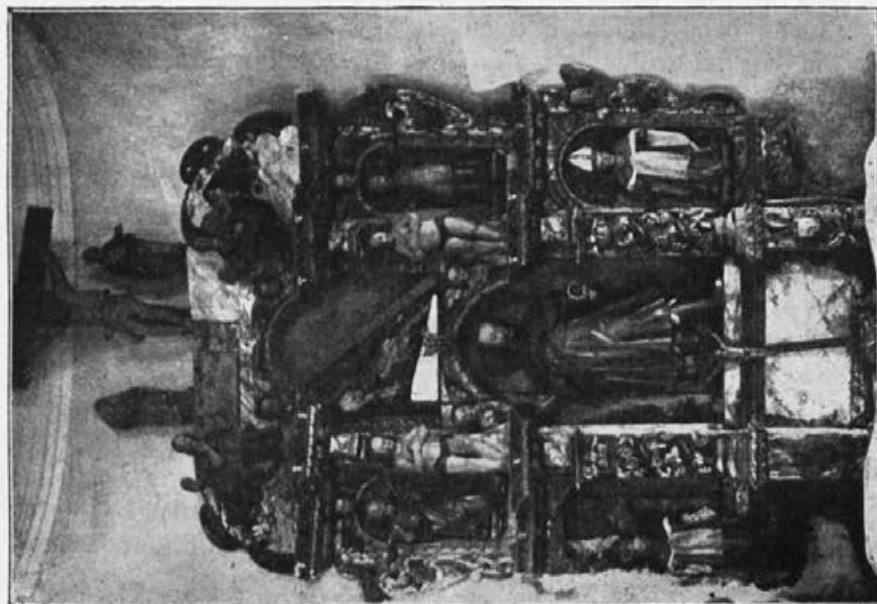
Prižnica: je priprosto delo s slikami evangelistov in rožicami na belem ozadju. Na strehi je kipec Veronike.

Pod prižnico je velika kamenita posoda v obliki kotla; svoj čas je menda služila za blagoslovljeno vodo.

Ob prižnici stoji lesena izrezljana deska, na kateri je naslikan oltar: poznorokokoška arhitektura z baldahinom na volutah, v slikani dolbini sv. Florijan, spodaj dva angelja. Rokodelsko delo konca XVIII. stol.

Sl. 119. Zakal, sev. stranski oltar (2. pol. XVII. stol.).

Sl. 118. Zakal, južni stranski oltar (1. pol. XVII. stol.).

Klopi imajo letnico 1823.

Križev pot, pl., olje, priprosto ekspresivno delo konca XVIII. stol., nekoliko sorodno onemu pri sv. Primožu.

V prezbiteriju na severni steni je konzola z dobrim kipom Angelj z mladim Tobijo iz 2. pol. XVIII. stol.

Slika mesta Kamnika, deska, olje, 66 × 48 cm. Visi na južni strani v slavoloku. Pogled na glavni del Kamnika od Grabna do Klanca z mestnim ozidjem. Na levi v ozadju je dodana Kalvarija. Nad mestom v oblakih sv. Florijan v viteški opremi, ki izliva vodo iz golide. Spodaj na napisnem traku napis: EX VOTO STADT STAIN 1779. Barva se mestoma lušči (sl. 43).

V prezbiteriju visi lepa kovinska svetilka z vzboklo rokokooramentiko. Dve pločevinasti svetilki na drogih, zaprti z večbarvnim steklom iz zač. XIX. stol.

V zakristiji: Omara za paramente z belim kovanjem iz 1. pol. XVIII. stol.

Stol, lesen z napisom SAKAL 1728.

Šest svilenih mašnih plaščev z vtakano cvetlično ornamentiko.

Plašč, temnorjav s sinjim srednjim pasom, vtakana cvetlična ornamentika. Napis: SAKALL SUB G. S. VIC. IN NEULL 1751.

Plašč, stranska dela rudeča, srednji rumen z aplicirano rudeče, zeleno in sinjo trto z listi in cvetovi (nagelj, želod, granata). Na prednji strani enaka ornamentika kot zadaj; v to ornamentiko je vrinjena bela arkada iz dveh stebrov s kapiteli in bazami ob straneh, čez pa trolist lok. Pod arkado stoji en fance postavljen sv. Peter, z veliko knjigo v levi, v desni pa drži v višini desne rame ključče. Glava je deloma uničena, suknja je rudeča, plašč rumen. Tehnika: aplikacija s posameznostmi obraza itd. vezeni. Čas postanka 2. pol. XVI. stol. (sl. 112).

Plašč, stranska dela bela z navpično razporejeno vtakano drobno ornamentiko, srednji del ima vtakano belo cvetno ornamentiko. Iz konca XVIII. stol.

Banderska slika na pol preperela, z ostanki nekdanjega bandera. Na blagu letn. 1747. Na eni strani sv. Janez Krst. (sl. 117) z ovco in sv. Lenard; oba klečeča. Na drugi strani sv. Florijan, gaseč goreče poslopje. Slike so dobre, po koloritu, tipih in obdelavi značilno Mencingerjevo delo.

Bandero z letnico 1828. Na sliki isti svetniki kakor na prejšnjem banderu; očitvidna kopija po Mencingerjevi. Slikar neznan.

Sela v Tuhinjski dolini.

Literatura: Kronika fare Sela, ki jo je začel pisati meseca februarja 1905 župnik Anton Jamnik. Drugi del obsega pa pod naslovom Rojstne, krstne in mrtvaške knjige sestavek, ki ga je napisal Matevž Ravnihar-Poženčan. Rokopis.

Arhiv fare Sela v župnišču.

Cerkev.

Zgodovina: Najstarejše poročilo o nji je v zapisniku cerkvenih dragocenosti iz l. 1526. Naslednje pri Valvasorju³¹ našteva oltarje, in sicer sv. Neže, sv. Janeza in sv. Florijana. Množiti pa se začno poročila o nji začetkom XVIII. stol. Opis vikariatov Nevlje, Šmartin in Zgornji Tuhinj iz leta 1703. imenuje oltarje sv. Neže, na evangeljski strani sv. Marije Magdalene, na epistolski pa sv. Florijana. L. 1704. je dobila nov veliki zvon, ki ga je vлил J. N. Boseth (Paglovic, Vndterschidliche Schriften... rokopis v arhivu v Šmartnem). Ta zvon se je vzdržal od l. 1739. dalje kot srednji bržkone do l. 1860., ko so se zvonovi obnovili in je veliki iz l. 1739. zavzel mesto srednjega.³² L. 1713. so začeli zidati zvonik in ga dovršili l. 1714. Iz Paglovčevega zapiska ni razvidno, ali gre samo za povišavo ali za čisto novo stavbo. L. 1720. je bila cerkev poglobljena in oltarji na novo postavljeni, vsled česar je nastala potreba nove posvetitve. L. 1722. je bila podaljšana in je dobila nov strop iz kaset, kupljenih od cerkve v Mekinjah.³³ Iz tega podatka smemo sklepati, da je takrat obstojala še cerkev srednjeveškega tipa in je napačen domnevek kronike, da je bila stara cerkev l. 1722. sezidana. Napis na glavnem portalu (Deo Vni aC trIno saCraeqVe AgnetI VrgInI et MartyrI), ki se je ohranil do 1858, se je nanašal na povečanje in in ne na novo stavbo. L. 1728. so postavili polovico ozidja okrog cerkve. L. 1739. je dobila dva nova zvonova, pri čemer je že omenjeni Bosethov postal srednji; vлил ju je Luka Dimitz v Ljubljani. L. 1741. je bil postavljen nov stranski oltar sv. Marije Magdalene, v sledečih letih pa pozlačen. Kronika pravi, da je bila sredi XIX. stoletja cerkev že stara in premajhna. Veliki oltar da se je nahajal na

³¹ Ehre... II. 771.

³² S citirano Paglavičevo notico je tudi ovrženo mnenje farne kronike, da je bil ta zvon kupljen z Malega grada v Kamniku.

³³ Paglovic o. c. „Na Seih ad S. Agnetem extensa in longum ecclesia ultra 2 orgyas, pavementum superius erectum ex tabulis Münkendorffii emptis.“

jugozahodni strani; v njem je bila podoba žalostne Matere božje, vrh nje pa sv. Neža. L. 1858. so začeli priprave za novo cerkev. L. 1859. so znižali grič, kjer je stala, za kake štiri metre, 8. maja istega leta so položili ogelni kamen nove cerkve, l. 1860. pa je bila stavba dograjena. Veliki oltar je izdelal Jurij (kronika ima pomotoma Gregor) Tavčar 1861 v Idriji; stranska pa l. Ozbič, podobar v Kamniku; sliki sv. Florijana in sv. Marije Magdalene je naslikal 1864 Fr. Pustavrh. L. 1860. sta bila nabavljena dva nova zvonova, stari veliki je postal srednji. 26. januarja 1862 je bil blagoslovljen križev pot; na XIV. postaji je imel podpis „Wisiak pinxit.“ L. 1910. je bila slika M. Magdalene nadomeščena s sliko Matere Božje, ki jo je naslikal M. Koželj. Ob začetku vojne so bili v zvoniku trije zvonovi: 1. Veliki z reliefi: Jezus na križu, sv. Neža, Žalostna Mati božja. Napis: 1447 Opus Antonii Samassa Labaci 1860. — Vitam Agnetis Christo dicatae Selanis cantabo. — 2. Srednji: Reliefi: Sv. Neža, Jezus bičan, sv. Volbenk, sv. Florijan. Napis: Sancta Agnes, ora pro nobis. — Lucas Dimitz me fudit Labaci anno 1739. — Fus. Clements XII. Pont. Carolo VI. Imp. Leopoldo Rasp Pleb. Stain. Vicario loci Franc. Mich. Paglovitz. — Teža 788 funtov. — 3. Mali: Reliefi: Jezus na križu, sv. Marija Magdalena, sv. Florijan, sv. Katarina. Napis: 1446 Opus Antonii Samassa Anno 1860. L. 1917. sta bila veliki in mali zvon vzeta v vojne svrhe. L. 1922. je poslikal prezbiterij Anton Jebačin.

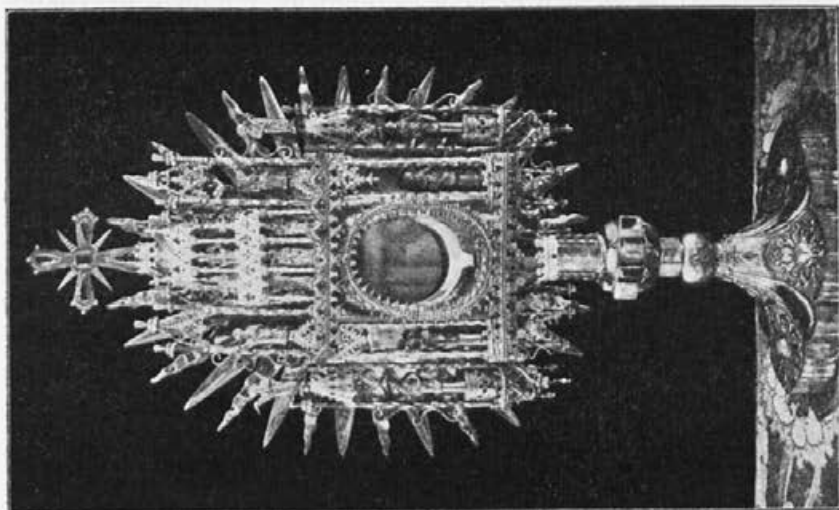
Opis: V tlorisu slede v glavni osi zvonik, pod katerim je glavni vhod, osmerokotna ladija in prezbiterij; zakristija je prizidana k prezbiteriju na severni strani.

Zunanjščina: Cela stavba ima kamenit podzidek. Zvonik je organsko zvezan z ostalo stavbo in tvori osnovni motiv fasade. Spodnji del je do višine ostalih zidov enakomeren, tam se zoži k kamenitemu vencu, na katerem stoji ožji vrhnji del zvonika z velikimi linami in lično baročno streho iz pločevine. Glavni del cerkve tvori na zunaj kvadrat. Cerkevna streha je pokrita z opeko.

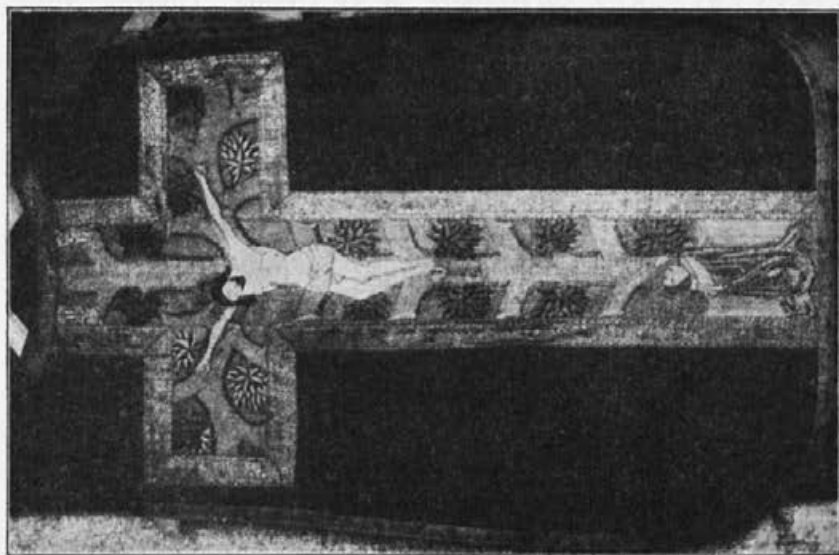
Glavni portal pod zvonikom je kamenit in ima napis: **MI FILII hIC est aVLa DEL et porta CoELI.** Lepa rezljana lesena vrata z vazami in rokokomotivi imajo letnico 1860.

V zvoniku so štirje zvonovi, veliki in dva manjša so železni iz l. 1918. delo Kranjske industrijske družbe, srednji je zgoraj opisani srednji iz l. 1739.

Notranjščina je v prostoru za občino dolga od zvonika do slavoloka 14'66 m, glavni del, izvzemši kor, zavzema kvadrat v

Sl. 121. Sela, Monštranca iz l. 1860.

Sl. 120. Sela, plašč iz konca XV. stol.

obsegu 10·80 m², čegar ogli so v notranjščini posekani, tako skrajšane stranice pa na severu in jugu poglobljene v kapele pravokotnega florisa 2·42 m globoke in 6·32 m široke. Slavolok napram prezbiteriju je 6·65 m širok; prezbiterij pravokoten 5·53 m globok in 7·22 m širok.

Kor, ki leži med zvonikom in centralnim prostorom, sega z vzbočeno prednjo stranjo vanj in sloni na dveh kamenitih stebrih. Svod ladije je plitva kupola, prezbiterij pa ima banjo s sosvodnicami. Prostor za občino je rumeno, zeleno in belo barvan; prezbiterij slikan. Slike predstavljajo: na svodu poslednjo sodbo simbolično po nazarenski predlogi; ponižnost in nedolžnost in štiri božje čednosti. V medaljonih nad oltarjem so sv. Alojzij, sv. Cecilija, sv. Janez in sv. Terezija. Na steni ob oltarju sv. Ciril in Metod. Na stranskih stenah zasliševanje in obglavljenje sv. Neže. Na sliki sv. Cirila je podpis: A. JEBAČIN 1922.

Oltarji: Veliki: Lesen. Kipi sv. Petra in Pavla, sv. Katarine in sv. Lucije. Slika sv. Neže s pokrajino predstavljajočo Sela. Podpis: GEORG TAUČER PINXIT IDRIA A. 1860. V atiki je istega slika kronanja Marijinega.

Stranski: Južni: Kipi sv. Miklavž in sv. Volbenk. Oltarna slika sv. Florijan, spodaj pokrajina s Seli. V atiki slika sv. Izidorja. Na menzi sv. Družina. Vse tri Jebačinove.

Severni: Kipi sv. Barbare in sv. Uršule. Oltarna slika Brezmadežna s podpisom: MATIJA KOŽELJ SLIKAL 1910. A. JEBAČIN 1922 POPRAVIL. V atiki slika sv. Notburge; na menzi slika Marije z Ano in Joahimom; obe Jebačinovi.

Prižnica iz časa postanka cerkve s kipom trobentajočega angelja na strehi.

Križev pot. Na XIV. postaji podpis WISIAK PINX 1861.

Obhajilna miza je kamenita. — Tlak iz šamota. — Klopi s čednimi rezljanimi stranicami z rokokomotivi iz časa postanka cerkve. — Trije stekleni lestenci in tri kovinske svetilke. — Orgelska omara iz časa postanka cerkve.

Nasproti prižnici podstavek in slika v okviru iz časa postanka cerkve; na podstavku kip Žalostne Batere božje, verjetno oni s starega velikega oltarja. — Pod korom sliki Srca Jezusovega in Marijinega s podpisom M. KOŽELJ 1864.

V zakristiji: Več svilenih mašnih plaščev iz XVIII. in 1. pol. XIX. stol.

Sl. 122. Šmartin v Tuhinjski dolini.

Rudeč plašč iz XIX. stol. z apliciranim križem iz konca XV. stol. (Sl. 120). Ozadje iz srebrnih niti. Na srebrnem polju se nahaja srebrn križ v obliki naravnega drevesa z obsekanimi vejami in belozelenimi listi. Konture drevesa zelene. Na križu Jezus z večbarvnim nimbom, v kolenih lahko upognjen; čez ledja prepasan, iz desne mu teče kri. Brada in lasje temnorjavji. Spodaj zidana balustrada. Spredaj pod križem kleči Marija Magdalena v višnjevem plašču z belo kapuco za vratom; objema križ, glavo nagiba daleč nazaj in gleda k križanemu. Vezeno. Niti so na več mestih popolnoma odgrnjene, posebno na Jezusovih prsih in Magdaleninem plašču.

V župnišču: Dve lepi *biedermeierski* peči. Sliki sv. Janez na Patmu in Križani z Marijo in Janezom Jebačinovi (1922). — Fr. Pengov, kip Brezmadežne z originalnim podstavkom in baldahinom.

Monštranca, 69 cm visoka. Pozlačena in posrebrena kovina. Štirilistna razpotegnjena noga z vzbočeno ornamentiko in sinjimi kamni. Nodus osemdelen. Ostenzorij obdajajoči del gotski petkrilnik, nad njim trikrilnik, katerega srednji del je dvonadstropen; zaviti stebri, baldahin z motivi beneške gotike, kamni; ozadje žarki. V krilih in atiki kipci dvanajsterih apostolov. V nogi napis: ANTON PETERLIN 1860. (Sl. 121).

Šmartin v Tuhinjski dolini.

(Spodnji Tuhinj).

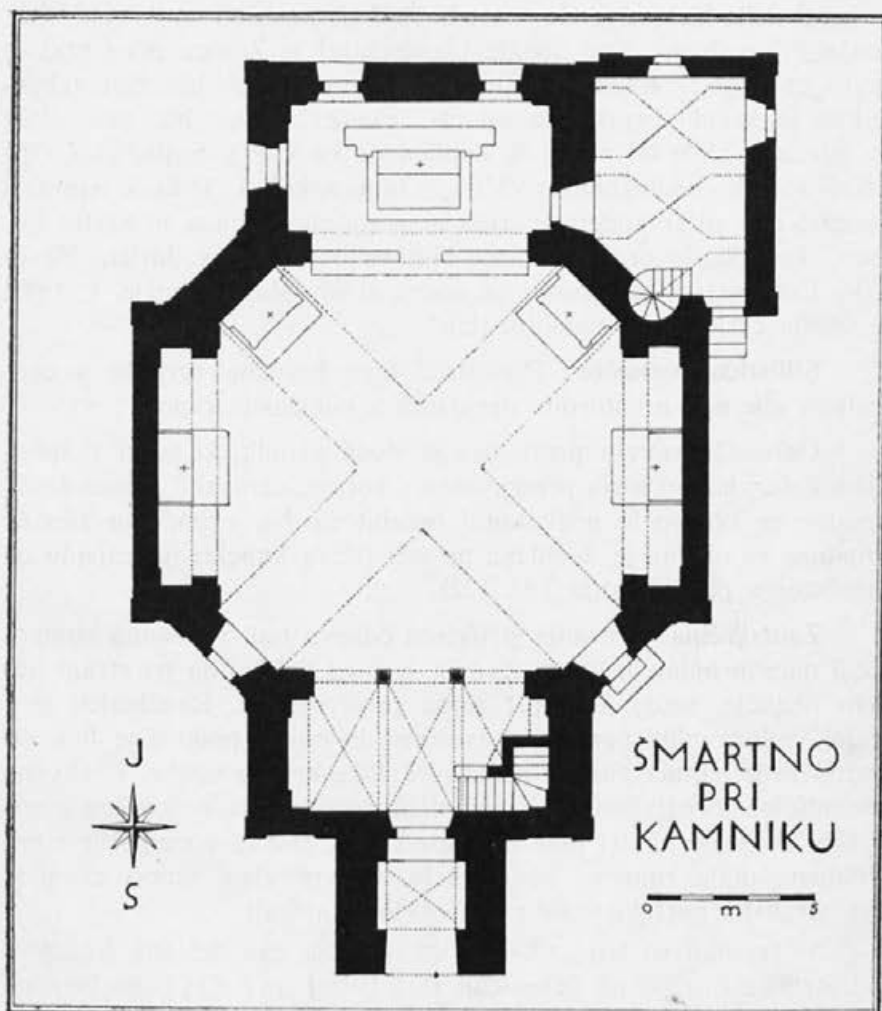
Literatura: Valvasor, Ehre... II. 771. St. Märten im Tuchainer Thale. — V. Steska: Frančišek Mihael Paglovac. Izvestja Muz. dr. za Kranjsko XIV. 46 in 69.

Arhiv fare Šmartin v župnišču.

Cerkev sv. Martina.

Zgodovina: Najstarejša omenitev v zapisniku cerkvenih dragocenosti iz l. 1526. Valvasor (Ehre... II. 771) piše, da je imela tri oltarje, in sicer sv. Martina, Marijinega oznanjenja in sv. Jurija.

Popis vikarijatov Nevlje, Šmartin in Zg. Tuhinj navaja v cerkvi tri oltarje: veliki sv. Martina s tabernakljem, evang. stranski Marijinega oznanjenja in epistolski sv. Jurija. Zunaj cerkve je bil lesen oltar sv. Štefana. Naslednji podatki so posneti iz Paglovčevih in drugih zapiskov v župnem arhivu. L. 1704. je bila prestavljena zakristija, ker je bila stara vlažna; iz stare je Paglovic nameraval napraviti kapelo angelja varuha. Isto leto je bil pri J. Nic. Bosethu kupljen nov srednji zvon, težak 500 funtov. L. 1711. so začeli zidati kapelo sv. Štefana in nov zvonik in delo naslednje leto nadaljevali. Mojster je bil Jakob Bergant iz Kamnika. L. 1713. je bila narejena nova kriptna. L. 1719. je bilo prejšnje leseno župnišče nadomeščeno z novim; zidarje je poslal G. Maček iz Ljubljane. L. 1734. so staro cerkev podrli in začeli zidati novo pod vodstvom Gregorija Mačka. (Mazig), polir je bil Luka Gorisheg. Z delom so začeli 28. III. 1734. Zadnja maša v stari cerkvi je bila 5. V., pozneje se je vršila božja služba v leseni uti sredi cerkve, prva maša v novem prezbiteriju je bila 28. oktobra 1734. 28. junija 1735 je bil dovršen veliki svod. Lahki kamen za svode so dobili iz okolice Špitaliča, menze so naredili iz moravškega kamna, troje kamenitih portalov je napravil kamnosek Matevž Braidig iz Ljubljane. Zidarji so bili odpuščeni 24. septembra 1735. Posvetil je novo cerkev M. L. Rasp 24. maja 1742. L. 1735. je bilo kupljeno novo bandero, za sliko so plačali Valentinu Mencingerju (Mözinger!) 10 fl. g. m. L. 1736. je bil položen tlak iz opeke in narejena kriptna. L. 1737. v oktobru je bil postavljen veliki oltar, kupljen za 100 fl. g. m. od župne cerkve v Kamniku. L. 1738. je bila kupljena nova slika za veliki oltar (pač ohranjena Mencingerjeva) za 28 fl. g. m. in kipec predstavljajoč od smrti vstalega Izveličarja brez zlatenja za 20 fl. g. m. L. 1744. je bil kupljen oltar angelja varuha od cerkve sv. Jožefa na Žalah v Kamniku za 50 fl.

Sl. 123. Tloris cerkve v Šmartinu v Tuhinjski dožini.
Narisal stud. arch. Kobe.

c. m.), kjer je stal „ex parte epist. titulo S. Sebastiani.“ 21. junija 1756 je počil veliki zvon, ki je imel letnico 1819, torej 1479.³⁴ Še isto leto sta bila vlita v Ljubljani dva nova zvana po 1230 funtov in 695 funtov. L. 1843. je dobila cerkev novo streho; izvršile so se zidarske poprave, ki jih je vodil polir Pietro Bonitti iz Gemone, imel je svoje delavce. L. 1844. je bil zvonik za eno tretjino povišan in narejeni oboki pod in nad zvonovi. Delo sta vodila Pietro Bonitti

³⁴ Paglovic tolmači zmotno 1459.

in Luigi della Marina iz Gemone. L. 1847. je postavil nov veliki oltar (sedanj!) podobar Aleš Janžič (Janeschitz) iz Zaloga pri Cerkljah (zato ga zapisek imenuje Circlanus). Ohranjeni so bili kipi, tabernakelj in kerubi prejšnjega oltarja. Postavljen je bil tudi oltar sv. Štefana, ki je bil za 40 fl. kupljen od cerkve v Smledniku. Obdržali so sliko nedolžnih otročičev in tabernakelj. L. 1848. je napravil Janežič nov oltar angelja variha in prenovil prižnico in krstni kamen. L. 1850. je prenovil oltar Matere božje in sv. Jurija. Mesto slike Consolatrix afflictorum je napravil kip Matere božje. L. 1893. je dobila cerkev nov šamotni tlak.

Stilistična označba: Prostorno lepa baročna zgradba s centralnim glavnim prostorom, prekritim s koničasto kupolo.

Opis: Od severa proti jugu si sledé zvonik, ki tvori v spodnjem delu vhodno lopo, predprostor s korom, centralni osmerokotni prostor za občino in pravokotni prezbiterij. Na vzhodu in zapadu prostora za občino je dozidana po ena plitva kapela; na zapadu od prezbiterija pa zakristija. (Sl. 122).

Zunanjščina: Notranja struktura odseva tudi v zunanji kompoziciji mas in njihovih streh. Zvonik je imel nekdam na tri strani odprto pritličje, sedaj je odprt samo proti severu. Razčlenjen je s tremi vodoravnimi pasovi in lizenami na oglih; polkrožne line pri zvonovih iz kamna. Streha nizka piramida, krita z opeko. Cerkvna zunanjščina je oživljena z lizenami na oglih, okna polkrožna z navpično delitvijo na tri dele in pravokotna. Barva zunanjščine: poglobljena polja rumena, lizene bele. Glavni vhod izpod zvonika, dva stranska portala v severnih ozkih stranicah.

V zvoniku so trije zvonovi: Večja dva železna Kranjske industrijske družbe na Jesenicah iz l. 1918.; manjši je bronast z reliefi sv. Jožefa, sv. Frančiška in Kristusa na križu. Napis: No 965. OPUS ANTONII SAMASSA LABACI 1853. Glasom inventarja iz l. 1914. so imeli stari zvonovi letnice 1756, dva pa 1853.

Na glavnem portalu kronogram (deloma pod ometom): (DIV)o MartIno er (zmotno mesto p)IsCopo tVronensI noVIter eXtrVCta (= 1735). Vrata so okusno rezbarsko delo z vazami in reliefi sv. Martina in sv. Jurija. Letnica 1878.

Notranjščina: Prostor od zvonika do slavoloka je 16,35 m dolg; na predprostor pod zvonikom odpade 4,35 m. Centralni prostor meri 12 m v kvadratu; stranski prostori so po 1,85 m globoki. Loki, s katerimi se odpira glavni prostor na vse štiri glavne strani, so 6,50 m široki; prezbiterij je 4,70 m globok.

Kor sloni spredaj na dveh kamenitih stebrih in ima križne svode. Prostor za občino je kvadrat s porezanimi ogli; v vsakem oglu je po en pilaster, po dva in dva v ožjih stranicah sta zgoraj zvezana s kapitelnim ogredjem. Kupola je koničasta, tvorijo jo od daljših stranic trikotne kape, od ožjih pa pasovi, na katerih križišču je štukiran štirilist s štukaturnim sv. Duhom v sredi! Stiki svodnih kap in pasov so markirani s štukiranimi rebri. Oba plitva stranska prostora imata banjast svod; prezbiterij banjastega s so-svodnicami. V zapadni steni prezbiterija ob vhodu v zakristijo je dolbina za sv. olja, zaprta z lepimi dvodelnimi kovanimi vratnicami v obliki mreže; ornament posnema motiv trodelnega gotskega okna z rozeto v prišiljenem delu. Lepo delo iz nekako 1. pol. XVII. stol.

Oprava: Pet oltarjev: Veliki: Les, arhitektura stebrov, pilastrov in zidcev z atiko na vrhu. Klasicistični odmevi. Pod glavno dolbino napis: 1847 ALEX JANESCHITSCH BILDHAUER UND VERGOLDER. Leseni kipi sv. Petra, sv. Pavla, sv. Lucije, sv. Apolonije, sv. Katarine iz 2. pol. XVII. stol. (ostanki nekdanjega velikega oltarja župne cerkve v Kamniku, gl. sl. 135). Kip sv. Martina je nekako iz konca XVIII. stol. V atiki od smrti vstali Jezus in tri klečeče figure iz sr. XVIII. stol. Dva angelja na volutah sta okorno Janežičevo delo. Tabernakelj delo I. Vurnika star. iz l. 1889.;³⁵ dva keruba Janežičeva. Šest lepih posrebrenih kovinskih svečnikov z baročno ornamentiko proti sr. XVIII. stol. Glavno dolbino zapira slika pl., o. 150 × 240 cm predstavljajoča sv. Martina z gosjo na oblakih plavajočega proti nebu, spodaj pokrajina s tremi molečimi reveži in cerkvijo. Na sredi napis: RENOV. 1847 F. KURZ V. GOLDENSTEIN, na desni spodaj se še vidi pisana prvotna letnica 1738.³⁶ Slika je popolnoma preslikana in v zelo slabem stanju; Mencinger.

Stranska oltarja ob slavoloku: Oba delo Iv. Vurnika star. iz Radovljice iz l. 1894.³⁷ Posvečena sta Materi božji in sv. Juriju. Na menzi oltarja sv. Jurija dobra kopija doprsnega Ecce homo iz Celovca iz XVIII. stol.

Stranska oltarja v dobinah: Evangeljski: Les. Arhitektura pilastrov, volut in atike na vrhu. Napis: RENOVATUM VON ALEX JANESCHITSCH 1847. Pod tem napisom se še vidi stara letnica 1734, s čemer je določen čas njegovega postanka. Do 1847 se je nahajal v stari cerkvi v Smledniku. Dva

³⁵ Gl. inventar iz l. 1914.

³⁶ Ta podatek imam od g. St. Vurnika.

³⁷ Inventar iz l. 1914.

zelo lepa kipa sta iz časa postanka. Glavna slika platno, olje predstavlja sv. Štefana na oblakih, nad njim sv. Trojica, ob njem angelji; v pokrajini spodaj se paseta dva konja. Karakteristično delo iz Layerjeve bližine. Slika v atiki pl., o. predstavlja umor nedolžnih otrok: V ozadju arhitektura, na desni na tronu Herod z enim svojih svetovalcev, v ospredju mati, ki s svojim telesom brani otroka, za njo druga, ki se bori z napadalcem. Dobra, razmeroma dobro ohranjena iz časa postanka oltarja. Na menzi slika pl. o. Srce Marije s podpisom M. KOŽELJ 1867.

Epistolski oltar: Pendant k evangeljskemu. Podpis: 1848 A. JANESCHITSCH. Okorni kipi sv. Roka in sv. Boštjana Janežičevi. Glavna slika v lepem baročnem okviru predstavlja angelja varuha, ki pelje mladega popotnika čez brezno. Karakteristično delo Fr. Kurza von Goldenstein iz sr. XIX. stol. — V atiki v ovalu slika sv. nadangelja Mihaela pl., o. tudi Kurz v. Goldensteinova. Na menzi slika pl., o. srca Jezusovega. Podpis: M. KOŽELJ 1867. Oba oltarja imata lesena antependija poslikana z venci in imenom Jezusa in Marije.

V slavoloku visi nov misijonski križ.

Ob zapadni steni stoji krstni kamen na kamenitem stebru. Omara s sv. Duhom in lepo rokokoornamentiko iz sr. XVIII. stol.

Orgeljska omara z rokokoornamentiko in okornima slikama Davida in sv. Cecilije iz ok. 1830.

Križev pot ima podpis na 1. postaji. SLIKAL M. KOŽELJ 1901; po Führichu.

Obhajilna miza je delo I. Vurnika star. Kamen. Napis: Pridite, molimo in pokleknimo pred Gospodom, ps. 94. 6. Zmagujočemu dal bom skrivne mane in novo ime. Skr. raz. 2. 17.

Klopi: Rezljane, z motivom vaz z vinsko trto v reliefu. Letnica 1899.

V zakristiji: Omara za paramente iz XVIII. stol.

Posode: Kelih z okroglo nogo z vzboklo ornamentiko s cveticami; nodus v obliki hruške, kupa ima venec z angeljskimi glavicami in sadnimi venci. Zač. XVIII. st. — Relikvarij: Noga v oval razpotegnjen osmerokotnik, vzlokla rokokoornamentika z grozdi; nodus v obliki rokokovaze; ostenzorij obdan od žarkov, pred njimi pa dva venca vzbokle in predrte rokokoornamentike. Pozlačena med. Ostanke sv. Križa. — Relikvarij v obliki križa one vrste, kakor opisani v Stranjah, podarjen podružnicam o priliki zidanja nove cerkve v Kamniku. — Bakrene posode: 1. kotlič z napisom: VAS PRO ABLUENDO CALICES, PATE-

Sl. 124. Kostanj, V. Mencinger, sv. Doroteja (1741).

NAS, CORPORALIA, PURIFICATORIA ET ALIA ECCL. S MARTINI. FRANC: MICH: PAGLOVIZ VIC. LOCI FIERI FECIT 1731. — 2. Manjša posoda v obliki globokega krožnika z enakim napisom in letnico. — 3. L a v a b o z rastlinsko ornamentiko in robovi posnemajoči vrstico. Napis: IHS 1737. — Lesen stol naslonjač z letnico 1728.

Župnišče.

Slike: 1. Podoba M. L. Raspa, pl., o., 73×89 v ovalu. Do pasu, s knjigo v desni; ob glavi na levi Raspo v grbu; v slabem stanju. Mogoče Mencingerjevo delo. Na str. 111. opisana Niernbergerjeva podoba Raspa je kopija tuhinjske ali pa reproducirata obe drug, dosedaj neznan original. Prim. tudi istotam opazko 17.

2. Angelj v arhu, pl., o., 80×130 cm, zgoraj zaokrožena. V skicirani pokrajini gresta v diagonali iz ozadja od desne na levo

angelj varuh in mladi Tobija. Na robu na desni ogenj bruhajoče žrelo. Na oblakih dva angelja, angeljske glavice in božje oko v trikotu. V koloritu in obdelavi odgovarja popolnoma freskam na Kališču in pri sv. Miklavžu na Grebenu in je nedvomno J. P o t o č n i k o v o delo.

Cerkvene posode: Kelih, pozlačena kovina, 23 cm visok. Šestdelna neokrašena noga, nodus v obliki vaze, okras kupe posebren, okrašen s predrto rokokoornamentiko. V nogi letnica 1677, kupa in njen venec poznejša.

Kelih, 26 cm visok, pozlačena kovina. Noga okrogla, zelo široka, pokrita z vzboklo ornamentiko cvetnih in sadnih motivov. Nodus ima obliko baročne vaze, venec ima predrto cvetlično ornamentiko. Začetek XVIII. stol.

Kelih, 26 cm visok. Pozlačeno srebro. Šestdelna noga. Vzbokla baročna ornamentika, vmes vinska trta, klasje in cvetlice. Nodus v obliki baročne zavite vaze. Kupa ima venec iz vzbokle ornamentike. Proti sredi XVIII. stol.

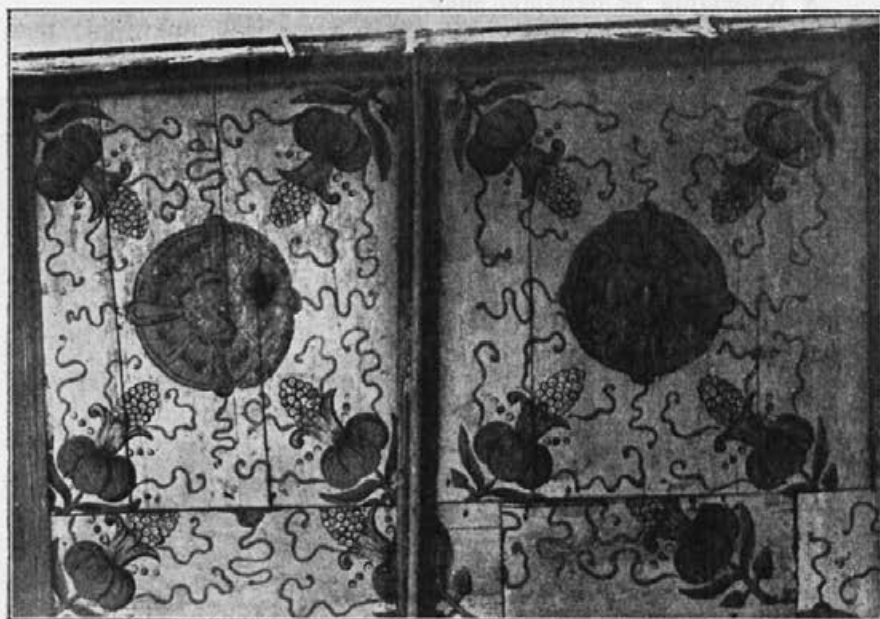
V arhivu: 1. Rokopis, vezan v pergament; naslov: *V n d t e r s c h i d l i c h e S c r i f t e n , s o d i e K i r c h e S t . M a r t i n i b e t r e f f e n a u c h d i e d e b e y g e s t i f f t e F u n d a t i o n e s s e y n d a l l h i e r o r d e n t l i c h a i n g e t r a g e n , d a m i t w a n n e t w a n d i e O r i g i n a l i a v e r l o h r e n g i e n g e n a u ß d i s e m B u e c h d i e W i s s e n s c h a f t d e r S a c h e n k ö n e g e n u m b e n w e r d e n .* Pisava Paglovčeva; v posameznih delih poznejši dodatki drugih rok. Pregled vsebine in glavni podatki iz kronike se najdejo pri V. Steska, Fr. M. Paglovec v Izvestju Muz. društva za Kranjsko XIV., str. 81 sl. Knjigi je pridejana pola papirja z naslovom *S t a t u s e c c l e s i a r u m v i c a r i a t u s S . M a r t i n i e p . e t c o n f e s s o r i s i n v a l l e T u h a i n e t e a r u m r e d i t u s e t s u b s i s t e n t i a .* Paglovčev rokopis z dne 10. I. 1757.

2. Računske knjižice cerkve sv. Nikolaja na Grebenu (Registrum... obnovljen l. 1705.), sv. Martina (Vrbarium... prepisan iz starega l. 1685.), v Kostanju (Urbarium fraternitatis et luminis S. Dorotheae... prepisan 1688) in na Lokah (Vrbarium... prepisan 1727).

3. V knjigi porok, začeti 1705, se nahaja iz l. 1734. slovenski formular za oklic plemiča (Formula denunciandi nobiles prout... denunciatus fuit in hoc districtu D. Leopoldus ab Hohenwarth dominus in Neuthal). — Tudi v poročnih, krstnih in mrtvaških zapisnikih XVIII. stol. se nahajajo za umetnostno topografijo važni zapiski.

4. Rokopisna kronika od l. 1861. dalje.

Sl. 126. Kostanj, jeseni strop v cerkvi, novejši del (1725).

Sl. 125. Greben, cerkev sv. Miklavža, jeseni strop iz sr. XVII. st.

V Kapelaniji se nahajajo slike:

1. Sv. Martin in sv. Štefan stoječa v pokrajini; med njima klečeč berač, ki ga Martin blagoslavlja. Ornati obeh so potreseni s cvetličnim vzorcem. V obrazih precej realistično poudarjene poteze. Pl., o., na hrbtu napis: A: N: P: A^o 1768, pač A. Niernberger, avtor kamniške kopije Raspovega portreta iz 1767, na katerega spominja tudi obdelava.

2. Štiri postne slike, pl., o., 93 × 118 cm: a) Oljska gora; na desni palma, na levi speči apostoli, v ozadju od desne prihaja Juda z vojaki. Jezus je obrnjen iz slike ven, klečeč, roki sklenjeni; od zadaj ga podpira angelj in mu kaže kelih. b) Kronanje. Jezus sedi v ječi s trsom v roki, na levi kleči en rabelj in mu kaže jezik, dva druga mu pritiskata krono na glavo. c) Bičanje. V obzidanem dvorišču je Jezus privezan k nizkemu kamenitemu stebri, dva rablja ga bičata. č) Jezusovo srečanje z materjo. V ozadju Jeruzalem; spredaj je padel Jezus pod križem, ki ga držita dva rablja. Jezus se ozira nazaj na Mater in Janeza, ki prihajata od leve. — Slike imajo v koloritu, tipih in obdelavi precej Mencingerjevih potez in so nedvomno vsaj iz njegove bližine.

3. Sv. Janez Nep., pl., o., 1 × 1 m, v baročnem okviru očitno del atike enega odstranjenih oltarjev. Precej brezizrazna slikarija mogoče že iz XIX. stol.

Grajska razvalina.

Nahaja se na griču južno od cerkve. Vidiijo se samo še popolnoma razpadli ostanki zidov. Valvasor (Ehre ... II. 771) domneva, da je tu stal nekdanji grad in omenja samo še razpadlo zidovje na hribu z imenom Juvanigkh.

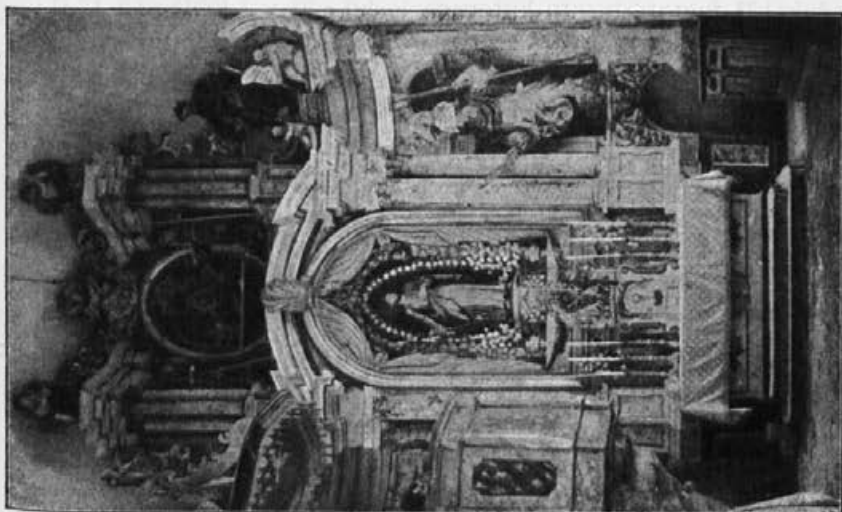
* * *

Kostanj.

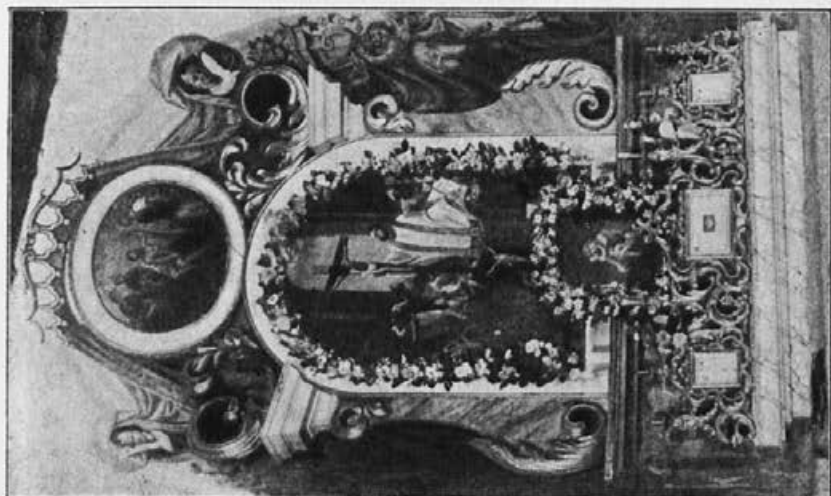
Cerkev sv. Doroteje.

Prvič se omenja v zapisniku cerkvenih dragocenosti iz l. 1526. Valvasor⁸⁸ našteva tri oltarje, in sicer sv. Doroteje, sv. Ane in sv. Valentina. Popis vikariatov Nevlje, Šmartno in Zg. Tuhinj v kamniškem farnem arhivu iz l. 1703. omenja tri dobro ohranjene oltarje: Veliki sv. Doroteje, severni stranski in južni stranski (sv. Valentina). Stranska dva sta še danes ohranjena. Iz Paglavčevih za-

⁸⁸ Ehre ... II. 771.

Sl. 127. Loke, veliki oltar (ok. 1720).

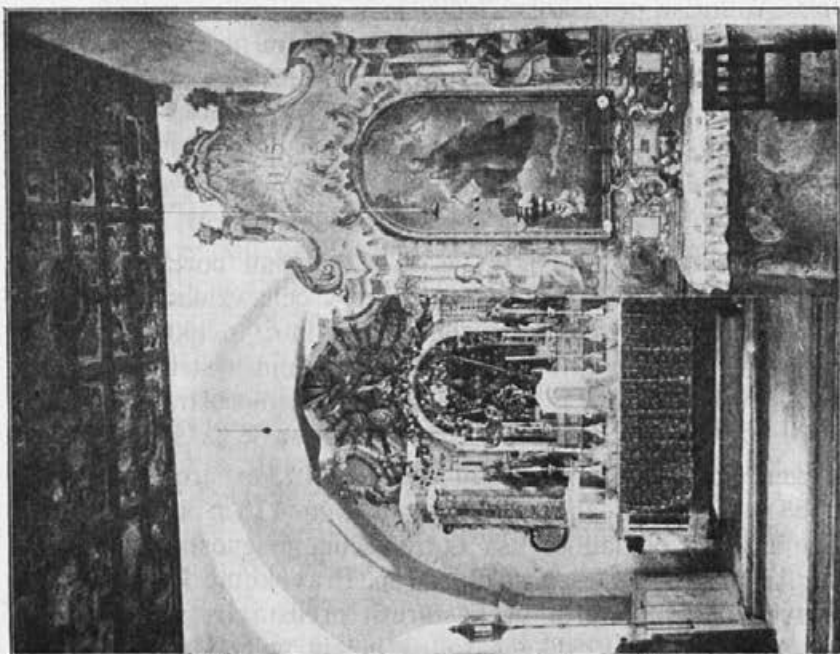
Sl. 128. Greben, cerkev sv. Miklavža, oltar sv. Frančiška Ks. (1724), slike Jelovškove.

piskov v arhivu v Šmartnem (Vndterschidliche Schriften...) smo o njeni zgodovini v 1. pol. XVIII. stol prav dobro poučeni. Važno dopolnilo k temu je istotam *Urbarium fraternitatis et luminis S. Dorotheae V. et M. v Kostanie ex originali veteri fideliter descriptum a. 1688 sub reverendo domino Matthaeo Bakunika* parochu. L. 1715. je bilo napravljeno novo okno v prezbiteriju in stranska vrata v ladiji. L. 1721. sta bila kupljena dva slikana antependija. Slikal ju je verjetno slikar Anton iz Kamnika, ki je delal l. 1718. za cerkev sv. Miklavža na Grebenu.

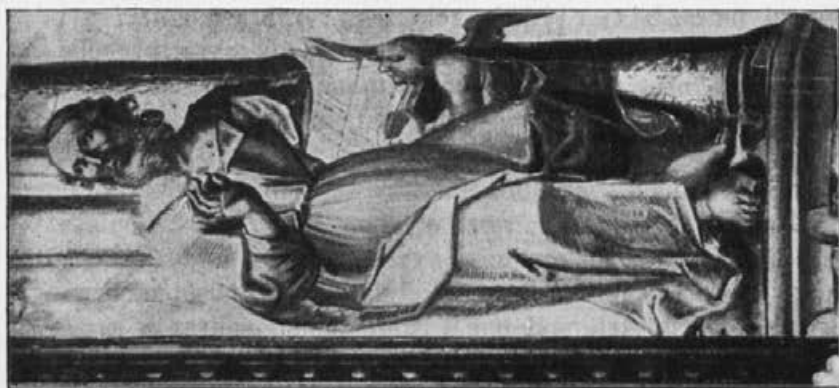
L. 1722. je kupil Gregor Štor od pp. avguštincev v Ljubljani zvon, ki je veljal l. 1729. za srednjega. L. 1725. je bila cerkev temeljito prezidana; začetkom aprila se je delo začelo in je bilo končano do 24. junija. Zidali so „murarii labacenses magistro Gregorio Mazig.“ Polir je bil Matija Gorišek „oriundus na posavje“, tesarji pa so bili tuhinjski z mojstrom Antonom Zore (Sorée) iz Šmartna na čelu. Zvonik je bil „ex fundamentis“ novo sezidan, v pritličju je bila prirejena obokana zakristija; lesena lopa pred cerkvijo je bila podrta in cerkev je bila podaljšana, povišana in razširjena.³⁹ Napravljeno je bilo eno novo okno v prezbiteriju in troje v ladiji. Slavolok (poprej gotski) je bil povišan. Vsa cerkev z zvonikom vred je dobila novo streho iz skodelj. Kameniti glavni portal je dobila cerkev od cerkve sv. Miklavža na Grebenu, zato pa je plačala portal tamošnje zakristije. L. 1727 je kupil Gregor Štor tretji zvon od cerkve sv. Frančiška na Straži na Štajerskem. L. 1729. se je ubil zvon težek 135 funtov, mesto katerega je bil vlit v Ljubljani l. 1731. drug 159 funtov težak. L. 1741. v avgustu je bil postavljen nov veliki oltar, delo mizarja Jožefa Berganta v Kamniku in kiparja Jakoba Gabra iz Ljubljane. Prvi je prejel 30 fl. germ. m., drugi 32 fl. g. m. Pozlačen je bil l. 1742. in 1743., kar je stalo po zapisku v urbarju 40 fl. germ. m. Sliko sv. Doroteje je naslikal Valentin Mencinger („Valentinus Mötzingher Labacensis“) in prejel zanjo 10 fl. germ. m. (12 fl. carn. m.). V tej obliki se je v bistvu ohranila cerkev do naših duš. Leseni kor ima letnico 1791. Inventar in zapisnik pri župniji v Šmartnem navaja l. 1914. zvonove z letnicami 1711 in 1731. Vojna je vzela oba.

Stilistična označba: Tradicionalni tip male cerkve z obokanim gotskim prezbiterijem in pravokotno ladijo z ravnim lesenim poslikanim stropom.

³⁹ Ohranjeni stari leseni strop z monogrami Jezus, Marija, Jožef nam v svojem obsegu ohranja velikost prvotne ladije.

Sl. 130. Greben, cerkev sv. Miklavža, veliki oltar
Jakob Gaber 1739.

Sl. 129. Greben, cerkev sv. Miklavža, J. Potočnik,
freska iz l. 1784.

Opis: V tlorisu pravokotna ladija in v njeni osi na vzhodu nekoliko ožji prezbiterij zaključen s tremi stranicami osmerokota. Na južni strani prezbiterija prizidan zvonik, čegar pritličje služi za zakristijo.

Zunanjščina: Prezbiterij ima podzidek s kamenitim pristrešnim vrhom, ladija in zvonik sta brez njega. Stene cerkve in zvonika so nerazčlenjene. V vzhodni in severovzhodni stranici apside je po eno zazidano gotško okno. V fasadi je kamenit portal, kupljen l. 1725. od cerkve sv. Miklavža, nad njim pa v čelu vzdano okroglo okno s kamenitim okvirom in štirilisto odprtino; to okno je gotskega porekla. Fasadno čelo je na vrhu odrezano s strešno kapo. Zvonikova streha obstoja iz nizkega zvonca, osmerostranih lin in nizke kape nad njimi. Streha zvonika in cerkve je iz skodelji.

Notranjščina: Ladija je 8,35 m dolga in 4,73 m široka. Slavolok je 2,65 m širok; prezbiterij 6,30 m dolg in 4,18 m širok, je za dve stopnjici višji od ladije. Vsa notranjščina je enostavno pobeljena. Ladija ima raven lesen slikan **strop**. Pravokotne kasete. Obstoja iz dveh delov, katerih večji starejši predstavlja strop ladije pred povečavo l. 1725. Poslikane so na belem polju s stiliziranimi venci z zelenimi listi in rudečimi cveti; v venci se menjajo monogrami Jesus, Maria, Joseph. (Sl. 131). Zunanji vencev so razvrščene cvetlice različne velikosti z največjimi v diagonalah kaset tako, da prevajajo od kroga k kvadratu. Novejši del stropa ter dno in balustrada kora imajo kasete, kjer se nahaja na belem dnu v sredi stilizirana pasionka, v diagonalah pa štiri velike, po onih v starejših kasetah posnete cvetlice.

Svod prezbiterija je zelo bogat rebrast gotški svod s figuralnimi sklepniki in konzolami. Žal je ves tolikokrat prebeljen, da so vse skulpturne oblike močno zabrisane in nejasne. Konzol je osem, oni dve ob slavoloku predstavljata maske, sledeči par po enega angelja z napisnim trakom, ostali štiri maske. Sklepnikov je enajst; trije na temenu svoda predstavljajo od slavoloka počenši nerazločno figuro z bogato drapirano obleko, Mater božjo z detetom v naročju in angelja z mandolino. Severna vrsta v istem redu rozeto, angelja z napisnim trakom, svetnika v škofovskem ornatu obdanega od vinski trti podobne rastline in še enkrat z rozeto. Južna vrsta v istem redu mesec, angelj z napisnim trakom, angelj z razpetimi perutmi na stiliziranih oblakih z napisnim trakom, rozeta.

Kolikor sem mogel dognati, pod beležem prezbiterija ni figuralne slikarije, pač pa ostanki barvnih pasov pod konzolami in ob oknih.

Oltarji: Veliki, lesen, arhitektura stebrov in gred obdaja dolbino s kipom sv. Doroteje, ob straneh kipa dveh svetih papežev. Na hrbtu oltarja letnica 1741 in nov napis 1741—1879 A. R. Dobro novopolihromiran. Glavno dolbino zapira slika, pl., o., 105×156 centimetrov, zgoraj zaokrožena, predstavljajoča sv. Dorotejo na oblakih nad gorato pokrajino. Sv. Doroteja ima košarico cvetlic v roki, pred njo na desni angelj, kateremu nudi šopek cvetlic, drug angelj v oblakih drži palmo mučeništva. Na robovih raztrgana. Karakteristično dobro Mencingerejvo delo; avtorstvo izpričamo po Paglovčevem zapisku v urbarju. (Sl. 124).

Stranski oltarji: Severni: arhitektura stebrov z dolbino v sredi in atiko na vrhu. Skupina sv. Ane z Marijo in Jezusom, v atiki sv. Jurij. „Grablje“ za sveče iz sr. XIX. stol. Oltar iz konca XVII. stol. Lesen antependij poslikan z velikim, ploskovito stiliziranim šopkom cvetlic iz l. 1721.

Južni: Pendant k severnemu. Kipi sv. Valentina in enega sv. škofa, v atiki Madona. Iz 2. pol. XVII. stol.

Prižnica mizarsko delo brez umetniške ambicije.

Zvonovi: V zvoniku en bronast zvon z napisom v gotski minuskuli ob zgornjem robu: MARIA + HILF + VNS + AUS + ALLER + NOT + M + CCCCC + XVIII + Stari zvonovi, ki jih je vzela vojna, so imeli glasom inventarja iz l. 1914. letnice 1711 in 1731.

* * *

Greben.

Cerkev sv. Miklavža.

Zgodovina: Prvič se omenja ta cerkev v zapisniku cerkvenih dragocenosti iz l. 1526. Valvasor (Ehre... II. 771) piše, da ima tri oltarje in sicer sv. Miklavža, sv. Marka in sv. Lucije. Popis vikariatov Nevlje, Šmartin in Zg. Tuhinj iz l. 1703. navaja veliki oltar sv. Miklavža, stranskega na evangelijski strani sv. Lucije, na epistolski pa sv. Marka. Iz Paglovčevih zapiskov (Vndterschidliche Schriften) smo o važnih spremembah pri tej cerkvi v 1. pol. XVIII. stoletja dobro pučeni. L. 1718. je naredil mizar Matej Vouk nov antependij za 40 kr, poslikal ga je slikar Anton iz Kamnika za 2·20 fl. L. 1721. 26. aprila so začeli prezidavati staro cerkev. Podrli so prezbiterij, ki je bil bržkone še gotski in sezidali novega, dodali novo zakristijo, povišali in jo podaljšali za prostor, ki ga je zavzemala lopa. L. 1722. so bila ta dela dovršena. Mojster je bil pri delih,

ki so jih izvršili ljubljanski zidarji, Matevž Kokal iz Tržiča, polir pa Jernej Medved iz Ljubljane. V podaljšanem delu cerkve je pribil nov lesen strop mizar Jožef Bergant, in sicer iz kaset kupljenih od cerkve v Mekinjah. L. 1724. je bil napravljen nov oltar sv. Frančiška Ksav. in Joba. Mizar J. Bergant je prejel zanj 20·40 fl. g. m., za sliko pa Frančišek Illousheg ex Monspurg oriundus 12. fl. g. m. Kamniški slikar (Anton?) ga je pozlatil in tudi druge popravil za 24. fl. L. 1725. sta dobila oltar sv. Fr. Ks. in veliki novi menzi iz moravškega kamna. L. 1727. so ljubljanski zidarji povišali zvonik.⁴⁰ L. 1732. so ljubljanski kamnoseki naredili veliki portal; l. 1734. pa kamnosek Matevž Braidizh iz Ljubljane stranskega in zakristijskega. L. 1738. in 1739. je bil kipar Jakob Gaber plačan s 35 fl. g. m. za novi veliki oltar, mizar J. Bergant pa s 24 fl. g. m. L. 1739. je Valentin Mencinger (Motzinger) prejel 10 fl. g. m. za sliko sv. Miklavža. L. 1740. so bili popravljene kipi na stranskih oltarjih; l. 1741. pa pozlačen veliki in popravljena barva na stranskih oltarjih za 60 fl. g. m. L. 1746. je bila plačana banderska slika Fortunatu Bergantu z 10·40 fl. g. m. L. 1748. za novo sliko in napis v popravljemem banderu Valent. Mencingerju (Motzinger) 15 fl. g. m., L. 1784. sta bila odstranjena stranska oltarja in nova naslikana na presni omet po J. Potočniku. Od tega časa pa do danes cerkev ni doživela več znatnejših sprememb.

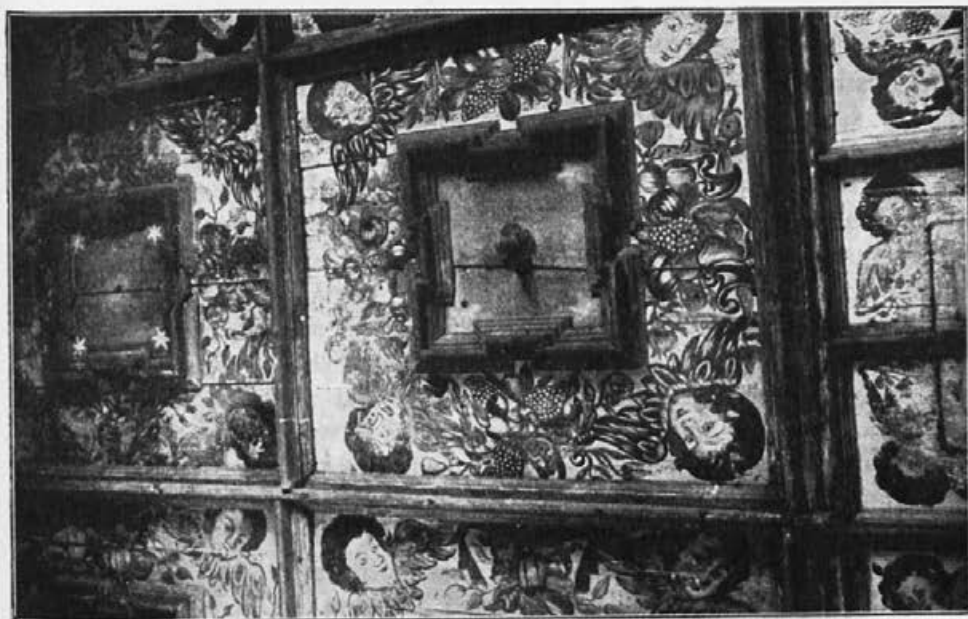
Opis: V tlorisu pravokotna ladija z pravokotnim prezbiterijem na vzhodni strani. Prezbiteriju je na jugu prizidana zakristija. Na vzhodu, jugu in zapadu je cerkev obdana od taborskega ozidja. Zvonik stoji ločen od nje na zapadu v črti taborskega ozidja, s katerim pa ni združen.

Zunanjščina: Enostavno beljena, streha cerkve in zvonika iz skodelj. Fasada po strešni kapi odrezana vrh čela. V zakristiji in v južni steni ladije po en zazidan kamenit portal. Glavni portal ima kronogram: **VnI et trIno S. S. NICOLao, MarCo, LucIae, FranCIsCo XaVerIo et sanCto Iob** (= 1732). V trikotnem čelu portala pa l. 1732.

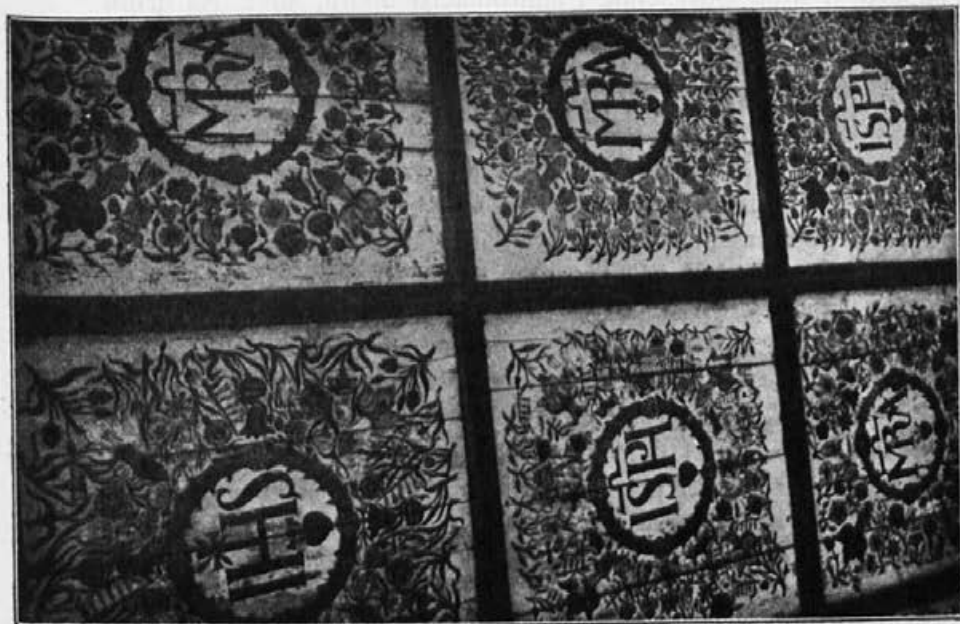
Notranjščina: Pravokotna ladija meri 12 m × 5·52 m. Slavolok 3·63 m, po arhitekturi stranskih oltarjev spredaj zožen na 2·74 m. Prezbiterij je 5·50 m globok in 5·20 m širok. Stene so pobeljene. Prezbiterij je obokan z banjo s sosvodnicami, ladija ima raven **lesen strop**. Ta obstoja iz dveh delov, katerih starejši od slavoloka do nekako kora predstavlja obenem tlorisno velikost ladije pred po-

⁴⁰ V Vndt. Schriften navaja dvakrat letnico 1724. Vendar se mi zdi zapisek v urbarju bolj zanesljiv.

Sl. 132. Greben, cerkev sv. Miklavža, leseni strop, nekdanj v Mekinjah, iz sr. XVII. stol.

Sl. 131. Kostanj, leseni strop v cerkvi, starejši del (2. pol. XVII. stol.)

večavo. Strop nad korom in pod korom, obstoječ iz mnogo večjih kaset je bil pri povečavi kupljen od cerkve v Mekinjah. Starejši del stropa obstoja iz pravokotnih kaset, katerih sredina je izolirana z manjšimi kasetami, katerih ogli so pravokotno vrezani, središča zunanjih in notranjih okvirov so zvezana. Središče vsake kasete je povdarjeno s plastično pozlačeno venštrlečo rozeto. Štiri zunanja polja so poslikana s krilatimi angeljskimi glavicami z grozdi ali drugimi rastlinskimi motivi. Dve centralni kaseti sta odlikovani s tem, da imata pravokotu vpisan plastičen pozlačen in laziran okrogel okvir z jajčnim motivom, v oglih med obema okviroma so plastične krilate angeljske glavice, v sredi pa v enem polju slika sv. Miklavža, v drugem sv. Marka. (Sl. 125). Kasete zapadnega (mekinjskega) dela stropa so mnogo večje; notranje kasete nimajo zveze z zunanjimi. V oglih zunanjih polj so naslikane krilate angeljske glavice, pri katerih se od peruti do peruti pnejo sadni venci. (Sl. 132). Notranje polje je sinje, v sredi plastična rozeta, zunanja pa so bela. Pri starem delu stropa so zunanja polja bela, notranja rudeča, okviri pa po črtah profila zelenkasti in rudeči.

Tlak je iz opeke.

Oprava: Oltarji: Veliki: Les. Baročna arhitektura stebrov, zidcev, volut in atike, Soroden onemu v Kostanju; oba sta iz delavnice Gaber-Bergant. Kipi sv. Miklavža, sv. Klementa in še enega sv. papeža. V atiki Odrešenik. Polihromacija dobra, nova. Na hrbtu oltarja letnica 1741 in 1741/1879 A. R. Glavno dolbino zapira slika pl., o., 126 × 163 cm, zgoraj zaokrožena. Ozadje arhitektura, v sredi pogled na nebo z oblaki. V sredi kleči sv. Miklavž v škofovskem ornatu; z desno blagoslavlja, v levi ima pastirsko palico. Na levi pred njim čeber s tremi otroci, katerih eden kobaca ven, drugi moli, tretji pa se dotika molečega. Na levi miza s knjigo in jabolki. V spodnjem delu nalepljene na novo platno in restavrirana; na novo prevlečena lakirana. Na hrbtu napis: MDCCCXX SLIKAL MENCINGER, RESTAVRIRAL S. OGRIN 1920 POD ŽUPNIKOM IV. OPEKA. Mencingerjevo avtorstvo izpričano po zapisku v urbarju. 3 pločevinastih kanontablic z lepo rokokoornamentiko. (Sl. 130).

Stranska oltarja ob slavoloku sta naslikana po J. Potočniku na steno l. 1784 (sorodstvo s slikanimi oltarji na Kališču). Slikana arhitektura z atiko, obdaja velike slike na platno v okvirjih. Severni: V atiki monogram Marije; na obeh menzah ornamentika z gorečim srcem. Slike sv. Barbare in sv. Helene. Grabljice za sveče iz konca XVIII. stol. Slika pl., o., sv. Lucija klečeča na oblakih, nad njo angelji, eden ji prinaša mučeniški venec. Obleka

posuta s cvetličnim vzorcem; spodaj pokrajina, kjer na levi človek z obvezanim čelom vodi na palici slepca, na desni pa kleči moleč berač, ki drži klobuk za miloščino. Ta, kakor tudi slika sv. Marka značilno layerskno delo 2. pol. XVIII. stol. — Južni oltar: Ime Jezusovo v atiki, slike sv. Janeza Ev. in sv. Matevža. (Sl. 129). Rokoko grabljice za sveče iz 2. pol. XVIII. stol. Na slikanem podstavku nad menzo letnica 1784. Slika pl., o., sv. Marka klečeč na oblakih, angelj mu drži venec nad glavo. Spodaj pokrajina, iz ozadja vlečejo nekoga, ki leži na tleh, na levi v ospredju sedi moleča žena z bolnim detetom v naročju. (Sl. 130).

Oltar sv. Frančiška Ks. (sl. 128), stoji ob sev. steni ladje. Ozadje na steni slikarija predstavlja volutno arhitekturo z vazami cvetic in zastor, ki ga odgrinjajo angelji, je značilno Potočnikovo delo. Oltar sam predstavlja nekoliko okorno volutno arhitekturo, ki obdaja okvira dveh slik. Spodnja slika pl., o., predstavlja pridigo sv. Frančiška Ks. v Indijancem; zgornja okrogla Joba, sedečega na kupu gnoja, na levi dva prijatelja, na desni žena. Obe sliki sta po zapisku v urbarju Jelovškovo delo iz l. 1724. in dosedaj najstarejši znani deli tega slikarja. Na menzi grabljice za sveče iz konca XVIII. stol. in slika pl., o. Kopija po L. Layerjevi milostni Mariji na Brezjah iz 1. pol. XIX. stol.

Prižnica je priprosto mizarско delo.

V zakristiji: Lesena omara iz 1. pol. XVIII. stol. — Kelih pozlačena kovina z vzboklo in predrto rokoko ornamentiko ima na nogi napis: S. NIKOLAI. Iz srede XVIII. stol. — Relikvijar z ostanki koščic sv. Nikolaja Barskega. Eden onih, ki jih je L. Rasp podaril kamniškim podružnicam ob zidanju nove župne cerkve.

Zvonik nerazčlenjen. Velike line. Baročna streha iz zvonca, odprtih lin nad njim in priostreno streho na vrhu. Krit je z deščicami. Trije železni zvono vi Kranjske industrijske družbe na Jesenicah iz l. 1922.

Pred severozapadnim oglom cerkve je vodnjak.

Tabor: Ozidje se je ohranilo še na zapadni, južni in vzhodni strani cerkve. Na jugovzhodni strani je ohranjen okrogel obrambni stolp s strelnimi linami. V zapadni stranici je ohranjen polkrožen portal z gotško posnetim robom.

Vrhu hriba nad cerkvijo se nahaja zapuščen **grob**. Grob je iz kamna, v njem so še ostanki kosti. Kamenita plošča, ki ga je pokrivala, je odmaknjena in prelomljena na troje. Ima nečitljive sledove napisa. Ta grob omenja Valvasor (Ehre... II. 771) in pravi, da je napis na plošči že nečitljiv. V Paglovčevih Vndterschidliche

Schriften (str. 306) se nahaja zapisek z dne 6. avgusta 1804, ki pravi, da je imel grob doslej kamenito pokrivalo (lastricatura), sedaj pa je bila napravljena prava streha. V prepisu navaja zapisek v misalu cerkve sv. Miklavža o tem, da sta 7. jul. 1727 M. Rasp in Fr. Pačlovic preiskala grob, a nista mogla ničesar dognati o pokopanem. Dala sta ga na novo pokriti.

Kapelica

na Gradišču ob potu iz Šmartna k sv. Miklavžu. V zadnji steni plitva dolbina, spredaj dva stebra, plitev svod. Stene slikane al fresco: V dolbini Brezmadežna z detetom, ki z dolgo sulico prebada kačo, na svodu Bog Oče, ki suje strele iz levice in Elija na gorečem vozu; zunaj na zadnji steni križanje, na loku spredaj dva angelja z venčki, v trikotnem čelu božje oko; vaze. Stilistično rahel odmev baroka. Nekako zač. XIX. stol.

* * *

Loke.

Cerkev.

Zgodovina: Najstarejša omenitev v zapisniku cerkvenih dragocenosti l. 1526. Valvasor (Ehre . . . II. 771) piše, da ima tri oltarje in sicer sv. Tomaža, sv. Marjete in sv. Lukeža. Popis vikariatov Nevlje, Šmartno in Zg. Tuhinj iz l. 1703. navaja veliki oltar sv. Tomaža evang., stranskega na evang. strani sv. Marjete, na epistolski pa sv. Matije. Iz Pačlovčevih zapiskov v šmarskem arhivu izvemo za 1. pol. XVII. stol. naslednje: L. 1720. je bil kupljen en zvon od cerkve na Rovih. L. 1723. so staro cerkev popolnoma podrli, ker je bila „ruinosa et nimis angusta“. 12. novembra se je čitala v nji zadnja maša. Še to leto so dovršili prezbiterij in ga obokali ter eno tretjino nove cerkve in zvonika. Delo je vodil mojster Gregor Maček iz Ljubljane. L. 1724. so delo nadaljevali in je bil do 7. oktobra postavljen zvonik in cerkev. 21. septembra tega leta je bila toliko dozidana, da jo je M. L. Rasp, pooblaščen po videmskem patriarhu, blagoslovil. Delo se je nadaljevalo in dovršilo naslednje l. 1725.; položen je bil kamenit tlak in pribit lesen strop iz kaset, kupljenih pred dvema leti v Mekinjah. Iz zapiska v krstni knjigi v Šmartnem iz l. 1743. povodom Raspove smrti izvemo, da je bil grič precej znižan in da je bila cerkev obrnjena; orientirana je proti zapadu.⁴¹

⁴¹ „... ita ut ubi olim fuerat chorus, nunc sit major porta et turris et ubi olim erat major porta, nunc sit chorus, ubi collis ille multum minorari debuit oblati terra in tantum ut ubi nunc cathedra stat, olim ibi terra fuerit.“

Veliki oltar je bil prvotno naslikan na steno. Kedaj so kupili sedanjega, nisem mogel dognati. Kupljen je bil verjetno iz kamniške frančiškanske cerkve, kar dokazuje slog, ker je nedvomno delo delavnice, ki je v tretjem desetletju XVIII. stol. stavila oltarje v novi frančiškanski cerkvi; po svojem konceptu (kipi sv. Primoža in Felicijana in frančiškanskih svetnikov) popolnoma odgovarja frančiškanskemu velikemu oltarju. L. 1737. je bil postavljen nov oltar sv. imena Jezusovega z Mencingerjevo sliko. Letnica 1741. na njem se nanaša na poslikanje. Razentega sta bila 1737 postavljena dva stranska oltarja, ki sta se nahajala v stari župni cerkvi na Šutini v Kamniku. Ta dva sta bila sredi stoletja odstranjena in nadomeščena s sedanjima; ohranilo se je pa par kipov iz konca XVII. ali začetokm XVIII. stol. pod streho cerkve. Leseni strop je bil odstranjen in nadomeščen s sedanjim obokom, verjetno sr. XIX. stol., ko je v Tuhinjski dolini (Zg. Tuhinj, Pišajnovica) deloval zidarski mojster Medved iz Cerkelj. Bržkone se na ta dela nanaša letnica 1846 na levem stebri pod korom. Od tedaj naprej ni doživela večjih izprememb.

Opis: V tlorisu se vrste od vzhoda proti zapadu zvonik, pravokotna ladija in prezbiterij, ki je v osnovi pravokoten; ima porezana oba ogla. Na južni strani mu je priizdana zakristija.

Zunanjščina: Zvonik tvori v spodnjem delu tristransko odprto vhodno lopo. Njegovi zidovi so nerazčlenjeni; v zgornjem delu polkrožno završene line, streha baročnega tipa: spodaj zvonec, nato slepe line med volutami in vrh čebuljaste oblike. Stene cerkve in prezbiterija so poživiljene z lizenami; 8 štirioglatih oken. Streha cerkve iz opeke, zvonika iz pločevine. V južni steni en kamenit stranski portal in eden v zakristijo. Kameniti glavni portal ima kronogram: **IesV CrIsto saLVatorI et eIVs apostoLo DIVo ThoMae** (= 1725).

Notranjščina: Ladija je 11·60 m dolga in 7·37 m široka; slavolok 4·17 m širok, prezbiterij 7·60 m globok in 6·70 m širok. Tlak v ladiji kamenit; v prezbiteriju iz opeke. Ladija je obokana z vbočnimi banjami med pasovi, ki se pno od stenskih pilastrov. Kor sloni na dveh kamenitih stebrih (na levem letnica 1846) in zavzema celo prvo polje. Prezbiterij je prekrit s plitvo kupolo. Barve sten so zelenkaste, svod rumenkast, ločni pasovi in pilastri beli.

Iz prezbiterija v zakristijo vodi k a m e n i t p o r t a l s k r o n o g r a m o v : **EreCta sVb FranCIsCo MIChaeLe PagLoViz tVnC VI-CarIo** (= 1725). Nad portalom je vzdiana k a m e n i t a p l o š č a z dvakratnim kronogramom: **EreCta sVb FranCIsCo MIChaeLe Pa**

gLoViz tVnC VICarIo (= 1725) trlenII spatlo eX fVnDaMentIs
ConstrVCta (= 1725).

HIC VICINI OPERA SVMPTVS ECCLESIA FECIT. PONT:
BENED: XIII. IMP. CAR. VI. PLEB: STAIN: MAXIMIL: LEOP:
RASP.

O m a r a v zakristiji baročna iz časa postanka cerkve.

Oprema: Oltarji: Veliki: Za sedanjim oltarjem je ohranjena na steni fresko slika prvotnega oltarja: Arhitektura stebrov, obdajajoča duplino v steni. Na vrhu atika. Spodaj ob stebrih naslikan na levi sv. Miklavž, na desni pa drug svet škof, zdi se, da sv. Martin; kaj je v atiki, ni mogoče videti, ker ne dovoljuje sedanji oltar. Slikarija je več ali manj iz časa postanka cerkve.

Sedanji veliki oltar je iz lesa (sl. 127): Arhitektura stebrov, dolbin, zidcev in atike. V atiki je združena na vsaki strani skupina kar štirih stebrov. V glavni dolbini je kip sv. Tomaža iz prve polovice XIX. stol. Dolbino zapira slika pl., o., predstavljajoča mučeništvo sv. Tomaža. Spodaj sv. Tomaž klečeč; rabelj ga zabada; zgoraj apoteoza. Spodnji rob je uničen. Precej grobo delo, nekako 1. pol. XIX. stol. V stranskih dolbinah sta velika kipa sv. Primoža in Feliciana; v atiki sv. Jožef z Detetom v naročju, sv. Peter in Pavel ter dva frančiškanska svetnika; šest angeljev, dva molita, od drugega para drži eden mitro, drugi kardinalski klobuk, dva pa imata napise; levi: Fratres, sobrii estote et vigilate 1. Peter. V. 8., desni: Vivo non ego, vivit... Christus Gal. II. 20. V ovalnem okviru v atiki je slika pl., o., sv. Trojica krona Marijo; razmeroma dobra, 1. pol. XVIII. stol. Tabernakelj čedno delo konca XVIII. stol. Menza ima lesen slikan antependij iz XIX. stol.

Stranski oltarji: Evangeljski: Les; arhitektura stebrov in zidcev, atika z volutami in plitvim baldahinom. Dobra kipa sv. Barbare in sv. Apolonije; rokokoornamentika in vaze. Glavna slika pl., o., sv. Marjeta v pokrajini, v levi drži križ in mučeniško palmo, z desno drži na verigi zmaja. V atiki slika pl., o., sv. Lenard v opatji obleki, sedeč, s knjigo v levi, jelen poleg njega. Na menzi grabljice za kanontable in sveče, bogato rezljano, zelo fino plastično občuteno in izdelano delo rokoko sloga. Na lepem lesenem svečniku s prvotno polihromacijo stoji pred glavno podobo oblečen lesen kip, kopija Mariazellske milostne podobe. Antependij slikan nalik sarkofagu.

Epistolski stranski oltar. Pendant k oltarju svete Marjete. Kipa sv. Antona in sv. Jerneja (?), sliko pl., o., sv. Ma-

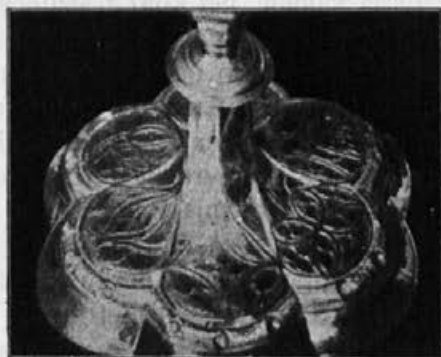
tije in sv. Izidorja. Oba oltarja sta dobro delo srede XVIII. stol. Prvotna polihromacija. Vse štiri slike delo iste roke iz časa postanka oltarjev. Razmeroma dobre, a brez zveze z znanimi vodilnimi slikarji.

Ob severni steni je v plitvi dolbini oltar sv. imena Jezusovega. Les; močno razgibana volutna arhitektura. V gloriji oblakov srce Jezusovo na volutah, dva angelja, kipa sv. Petra in Pavla. Slika pl., o., predstavljajoča ime Jezus v gloriji žarkov, spodaj dva klečeča angelja, ki ga častita; zgoraj Bog Oče. Zelo dobra Mencingerjeva slika. Na oltarju je letnica 1741. (čas polihromacije, ki je ohranjena). Na menzi čedne grabljice s kanontabicami in svečami. Slikarija antependija je odrgnjena, vidijo se sledovi vase in ornamentov.

Prižnica je priprosto delo z letnico 1726.

Zvonovi v zvoniku trije železni, delo Kranjske industrijske družbe na Jesenicah iz l. 1918.

* * *

Sl. 133. Zg. Tuhinj, noga keliha iz l. 1519.

Zg. Tuhinj.

Literatura: Kronika fare Zgornji Tuhinj. Spisal Janez Zabukovec, župnik l. 1898. in nadaljeval do l. 1903.; potem Janez Štrukelj, župnik. V rokopisu. — Valvasor, Ehre... II. 814. Pfarr Tichein.

Arhiv fare Zg. Tuhinj v župnišču.

Župna cerkev.

Zgodovina: Valvasor in popis vikariatov Nevlje, Šmartno in Zg. Tuhinj iz l. 1703. pišeta, da so jo baje sezidali celjski grofje; njeno starost bi torej lahko opredelili najmanj pred sredo XV. stol.

Sedanje stanje te žal popolnoma prezidane a v svojem prvotnem stanju izredno zanimive stavbe ne dovoljuje nobenega določnejšega sklepa na njeno starost.

V tlorisni zasnovi in svojih stenah predstavlja cerkev z zvonikom vred sicer še stanje iz gotske dobe, vsa navpična in zunanja izvršitev pa je nova in jo je oropala vseh bistvenih znakov. Le dve konzoli za velikim oltarjem še pričata o nekdanjem gotskem svodu. Najstarejši ostanek inventarja predstavlja kip Žalostne Matere B. iz 1. pol. XV. stol. Ladija je imela do zadnje prezidave sr. XIX. stol. raven lesen strop, kasetiran, z zlatimi rozetami in slikan. Stari ljudje pripovedujejo, da je bil prostor razdeljen po dveh vrstah kamenitih stebrov (na vsaki strani po štirje) v tri ladije in da so stebri imeli bogate kapitele („korenine“ kakor se izražajo), v njih pa vse polno „roč“. Na vsak način so to morali biti prav bogati fantastični kapiteli, ker pravijo, da so se jih kar bali pogledati. Bila je slikana; ko je M. Koželj slikal prezbiterij (1908), je našel na severni steni ostanke slikarije, menda samo ornamentalne; v ladiji pa je odkril S. Ogrin na severni steni ob koru ostanek slike sv. treh kraljev. Videla se je glava kamele, bel konj z jezdecem in ena lepa moška glava. Po izjavi S. Ogrina so slike ohranjene pod novo slikarijo. Stari kor je bil renesanski, o čemer priča kamen z grbom iz l. 1534., ki je bil nekdanj vzidan v njegovi balustradi in ostanki balustrov, ki so se ohranili pod zvonikom. Na vsak način se je vršila v 1. pol. XVI. stol. večja restavracija te cerkve, ker sta oba lepa reliefa sv. treh kraljev in darovanja v templju, ki sta ohranjena v župnišču, ostanek velikega krilnega oltarja in zelo značilno rezbarsko delo iz ca 1520. — Omenja se ta cerkev prvič v zapisniku cerkvenih dragocenosti iz l. 1526. Valvasor (Ehre... II. 814) našteva 5 oltarjev in sicer: Vnebovzjetja Marije, sv. Ane, sv. Štefana, sv. Florijana in sv. Jurija.

Popis vikariatov Nevlje, Šmartin in Zg. Tuhinj iz l. 1703. navaja pet oltarjev. Veliki s tabernakljem je bil posvečen Materi božji, prvi stranski na evang. strani sv. Štefana, drugi Matere božje, na epist. strani pa sv. Ane in sv. Florijana. Iz Paglovčevih zapiskov izvemo, da so bila 1734 povečana okna in narejena nova zakristija.⁴² L. 1749. je dobil zvonik novo streho. O usodah te cerkve v XIX. stol. nas pouči farna kronika. L. 1834. je dobila nove orglje,

⁴² Na drugem mestu navaja letn. 1736.; iz tega in drugih pódobnih slučajev, kjer se njegovi podatki točno ne vjemajo, se vidi, da je Paglovic svoje kronikalne zapiske pisal pogosto mnogo pozneje in po spominu. Za kontrolo nam morejo služiti računski zapiski, ki so istodobni, sevé, kolikor so se ohranili.

ki jih je izdelal Peter Rumpel iz Kamnika. L. 1835. pa se je začela akcija za korenito popravo cele stavbe. Z deli so začeli l. 1846.; vodstvo je prevzel Matevž Medved iz Cerkljan; nadaljeval pa ga je l. 1849. Gregor Kuhar, tudi Cerkljanec. L. 1855. je bil napravljen sedanji obok v prezbiteriju. L. 1856. se je vršila kolovdacija izvršenih del. L. 1862. je bil postavljen kip Karmelske Matere božje ob slavoloku. L. 1862./63. je bil povišan zvonik. L. 1868. po tvrdki Lovrenc Vodnik iz Podutika položen kamenit tlak. Klopi je l. 1875. napravil Janez Hrovat. Nov božji grob je naredil M. Koželj l. 1905. L. 1907. je bila obnovljena streha na zvoniku. Tabernakelj (I. Vurnik star.) in menza sta bila nova 1910.

Opis: Zunanjščina: Nerazčlenjene stene, beljene. Pred glavnim vhodom neokusna lopa. Streha na cerkvi iz opeke; na prezbiteriju nekoliko nižja. Zvonik ima podzidek z gotskim pristrešeno odrezanim kamenitim vrhom. Pri tleh eno gotsko okno s porezanimi prednjimi robovi. Ohranjenih več starih lin. Vrhnji del z linami nov. Čeladasta streha iz pločevine.

V stene cerkve je vzidanih več nagrobnih spomenikov. V južni steni dve identično komponirani spominski plošči P. Angeliku Hribarju z glasbenimi simboli in P. Ladislavu in P. Florentinu Hrovatu s frančiškanskim znamenjem. Napis na prvi: V spomin P. Angeliku Hribar, cerkvenemu skladatelju, pevovodji in organistu, učitelju orgljarske šole, vnetemu pridigarju in spovedniku itd. * 3./3. 1843 v Zg. Tuhinju, † 6./4. 1907 v Ljubljani. — 11. X. 1908. — Napis na drugi: V spomin Ladislavu Hrovat c. kr. prof., učenemu jezikoslovcu, odlikovanemu z zlatim križcem za zasluge * 10./3. 1825 v V. Hribu št. 2. † 14./4. 1902 v N. Mestu in P. Florentinu Hrovat, vodji ljudske šole in pisatelju * 11./5. 1847 v V. Hribu št. 2, † 3./5. 1894 v N. Mestu. Častitelj.

Notranjščina: Od zapada proti vzhodu se vrstita pravokotna ladija in prezbiterij s tristranim gotskim zaključkom. Na jugu prezbiterija je prizidana zakristija, na severni strani pa zvonik. Cela cerkev meri v dolžini 31·24 m, sama ladija pa 19·23 m; ladija je široka 10·90 m, prezbiterij pa 6·86 m. Zapadni del ladije zavzema kor, ki sloni spredaj na dveh kamenitih stebrih.

Ladija je obokana na notranjih opornikih v obliki kombiniranih pilastrov z golšastimi kapiteli. Svod obstoja iz vbočenih banij med pasovi. Svod prezbiterija je banja s sosvodnicami, ob stenah pilastri. Cela cerkev je slikana. Ladijo je poslikal pred par leti Simon Ogrin. Na koru na steni kronogram: V Čast Bogu In DEVICI BogoroDICI okrasIL LaDio te hIše božJe S. OgrIn (= 1920).

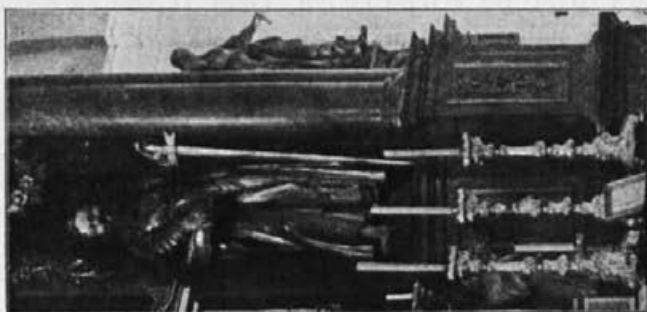
Pilastri in pasovi so pokriti z ornamentiko, v ovalih nad okni so slike iz starega testameta (osem po številu). Ostalo je belosivkasto. Prezbitarij je slikal M. K o ž e l j l. 1908. Na svodu kronanje Marije; na severni steni Oznanjenje, na južni rojstvo Marije.

V oglih zaključnega dela prezbitarija sta ohranjeni dve konzoli geometrične oblike — ostanek nekdanjega gotskega svoda. V južni steni ob vhodu v zakristijo je dolbina za sveto olje, ki ima lepo kovana vrata; vzorec ima motiv štirilista. Spodaj in na vrhu motiv valovite poznogotske listne trte. Bržkone iz pozne gotike. (Sl. 134).

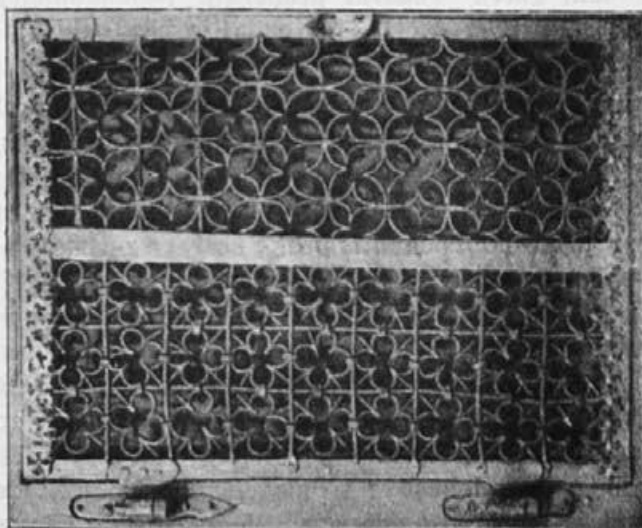
Oprava: Oltarji: Veliki: Lesen; trodelna arhitektura stebrov pilastrov in zidcev, na vrhu završena s tremi loki. Iz srede XIX. stol.; klasicistični odmevi. Kipi sv. Petra in Pavla, sv. Štefana, sv. Lovrenca in štirih Evangelistov. V glavni dolbini spodaj oblečena Marija na mrtvaškem odru, obdana od kipov žalujočih apostolov. Zgoraj Marija nešena od angeljev v nebo. Menza, tabernakelj in 2 bela keruba iz marmorja (1910. Iv. Vurnik star.). Glavno dolbino zapira slika pl., o. predstavljajoča smrt in vnebovzetje Marije. Spodaj Marija objokovana od apostolov, zgoraj na oblakih nešena v nebo. Napis na levi spodaj: P. KÜNL 1856.⁴³

Stranski oltarji: Vsi iz sr. XIX., kipi iz XVIII. stol. Slike na menzah brez vrednosti. Severna stran ob slavoloku: Oltar sv. Ane. Kipi sv. Barbare in sv. Apolonije. Slika pl., o. sv. Ana uči Marijo čitati. Podpis na levi spodaj PAUL KÜNL 1859. — Drugi oltar ob sev. steni: sv. Jožefa. Kipa dveh angeljev. Slika pl., o. Smrt sv. Jožefa. Sv. Jožef leži na postelji, ob nji Jezus in Marija in klečeč angelj. Ista kompozicija kot pogosto pri Mencingerju. Okorno delo sr. ali 2. pol XVIII. stol. — Južna stran ob slavoloku: Oltar sv. Jurija. Kipa sv. Neže in sv. Lucije. Slika pl., o. sv. Jurij nad ubitim zmajem; v ozadju kleči devica. Podpis na levi spodaj: PAUL KÜNL 1859. — Drugi oltar ob južni steni: Sv. Joahima in sv. Florijana. Kipa sv. Janeza Nep. in sv. Florijana. Napis SanCti IaaCIM aC FLorlanVs sInt Insignes Defensores nostri (= 1862). Slika pl., o., Sv. Joahim in sv. Florijan na oblakih; prvi ima pred seboj na knjigi dve grlici. Spodaj pogled na vas, kjer gori hiša, angelj gasi z golido vode. Tipi in kolorit spominjajo močno na Mencingerja. Vsekakor iz njegove bližine, če ni njegova.

⁴³ Reprodukcijska je izšla v jeklorezu kot podobica pri J. Blasniku v Ljubljani z naslovom „Smert in vnebovzetje Marije device v zgornem Tuhinju“.

Sl. 135. Šmartin, kip sv. Pavla iz sr. XVII. stol.,
nekdaj na velikem oltarju župne cerkve
v Kamniku.

Sl. 134. Zg. Tuhinji, cerkev gotska kovana vratlica.

Prižnica lepo rokoko delo sr. XVIII. stol. Na strehi kip Mojzesa; na stropu sv. duh, na balustradi reliefi štirih evangelistov in dobrega pastirja.

Križev pot po Führichu. Delo Henrike Langus. Do l. 1895. se je nahajal v frančiškanski cerkvi v Ljubljani.

Krstni kamen baročen na gotski nogi. Lepa lesena omara s sv. Duhom in rokokoornamentiko.

Orgeljska omara iz l. 1834. Spodaj okorne slike Davida in sv. Cecilije.

Posamezni spomeniki v cerkvi:

1. Dve mali banderi s slikami, dva angelja molita sv. Rešnje Telo in angeljska glorijska okrog imena Jezusa in Marije. Podpis: M. KOŽELJ PINXIT 1867.

2. Votivna slika za velikim oltarjem. Pl., les. Postelja z ležečo ženo, okrog troje otrok. Zgoraj prikazen Matere božje. Na desni napis: JOSEFA BLEKAZH IS FARE ST: FRANZHISKA (SIC!) SADOBI V' NENI NEVARNI BOLESNI INO OBDANA IS 4MI MALMI OTROZHIZK NA OBLUBO K MARIJI DEVIZI TO LUBO SDRAUJE V LETO 1850.

3. V severni steni prezbiterija je vzdana kamenita plošča, 70 × 77 cm. Ob straneh dva ploska renesanska stebrička. Med njima venstoječ ščit z reliefom dvoglavega stiliziranega orla s krono na vsaki glavi. Večkrat prebeljen. Nepopolnoma čitljiv napis: IESVS N... RUM AR 1534. Nekdaj je bila vzdana v balustradi kora. (Sl. 136).

4. Kip karmelske Matere božje ob slavoloku na severni strani slavoloka. V stekleni omari je oblečen kip iz l. 1862.

5. Smrt sv. Frančiška Ksav. Pl., o. Kopija po sliki pri sv. Frančišku na Štajerskem. Pod sv. Jožefom kronogram: FIDELIS CVSTOS CHRISTI nobis egentis prece semper assistat. (= 1862).

6. V zvoniku se nahaja kip Žal. Matere božje. (Sl. 137). Les, 76 cm visok. Marija sedi na nizkem sedežu brez naslonjala. Na stranicah trona ploska ornamentika posnemajoča okna s krogičjem. Marija je obrnjena en face. V naročji ji leži mrtvo Jezusovo truplo, prepasano s prtom. Noge so položene popolnoma vzporedno in vise na desni navzdol; prvotno so stopali stale na kosu plašča, ki je sedaj odbit. Roke Jezusove so zložene v naročji. Z desno ga Marija drži pod glavo, levo poklada na njegove roke. Glava Marije je nagnjena nad desno ramo, čelo je nagubano v bolesi. Odeta je v plašč, ki je zbran v mehke gotске gube. Pokrivalo glave ima na-

bran sprednji rob. Ostanke prvotne polihromacije, izvršene na platneno podlago. Ekspresivno delo srede ali mogoče še 1. pol. XV. stol.

7. Kip sv. Ane; v zvoniku. Les, zelo črviv. Nekdaj je bil v oltarju sv. Ane; pozneje v kapeli na klancu blizu šole. Spodnji del je skoro uničen. Karakteristično delo srede XVII. stol.

V zakristiji: Dve lepi baročni omarici iz 1. pol. XVIII. stol. — Omivalnik obstoja iz bakrene školjke in bakrene posode za vodo nad njim. Oboje pokrito z vzboklo ornamentiko. 1. polovica XVIII. stol. — V stekleni omarici kipec Brezmadežne, les. Brezmadežna stoji na polumesecu na obliki, ki jo ovija kača. Odeta je v srebrno suktnjo in plav plašč. Okrog glave venec zvezd, roke razprostrte. Dobro delo sr. XVIII. stol.

Zvonovi: Trije večji jekleni, delo Kranjske industrijske družbe na Jesenicah z letnico MCMXVIII. — Mali bronast z novogotsko ornamentiko in reliefi sv. Frančiška, sv. Jožefa in Kristusa na križu z Marijo in Janezom. Napis: No 1631. OPUS ANTONII SAMASSA LABACI 1863. Glasom kronike je vojna vzela sledeče bronaste zvonove: Veliki, premer 138 cm, višina 110 cm, teža 26·10 centov. Napis V ČAST BOŽJO IN V ČAST MARIJE PREČISTE DEVICE SIM VLIT IZ MILIH DAROV ZGORNJI TUHINSKE FARE IN JURJA TOMAN IZ ČEŠNJIC 1863. Reliefi: križ, sv. Ana in vnebovzetje. — Srednji: 10·61 centov, 102 in 83 cm. Napis: No 1597 OPUS ANTONII SAMASSA 1863. Relief: Sv. križ, sv. Florijan in sv. Jurij.

V župnišču:

1. Sliki Srce Jezusovo in Srce Marije, pl., o. Künlovi.

2. Dva lesena reliefa, moderno polihromirana, velika 71 × 81 centimetrov v lepih baročnih okvirih. Ostanek nedvomno velikega krilnega oltarja. Tipi, posebno pa značilni linearno dekorativni način gubanja oblek omogočujeta datiranje v prvo četrtletje XVI. stol.

Prvi predstavlja poklonitev sv. treh kraljev. V ozadju na levi hrib, na desni lesena štalica. Spredaj sedi Marija in drži nago dete. Pred njo kleči stari kralj, Jezus mu stopa na skrinjico z darili in ga objemlje. Za njim stoji drugi kralj, na levi pa črnc. V ozadju tri osebe spremstva, za Marijo sv. Jožef. (Sl. 139).

Drugi predstavlja darovanje v templju. Na desni v ozadju oltar s triptihonom, v katerega srednjem polju je sedeč svetnik škof. Na levi v ozadju ozidje s cinami. Pred oltarjem stoji Simeon in drži v rokah v plenice povito dete. Za detetom sv. Jožef, na levi ob Simeonu Marija, sklepajoča roke v molitvi. Za njo dve ženi, katerih ena drži dve grlici. (Sl. 140).

3. *Cerkvene posode: Monštranca*, 60 cm visoka. Pozlačena kovina. Moderno delo. Štiridelna noga z romansko ornamentiko in kamni. Nodus in stojalo pokrito z moderno ornamentiko in kamni. Okrog ostenzorija je emajlirano polje z dvema častečima keruboma, zgoraj Bog Oče, spodaj pa po skici g. Porente Marija, oklepajoča zastopnike štirih tuhinjskih Marijinih družb v narodnih nošah. Delo je izvršil pasar Kregar v Ljubljani. (Sl. 138).

Ciborij, 44 cm visok. Pozlačena kovina. Okrogla profilirana noga z gravirano ornamentiko, vsebujočo v ovalnih okvirih od žarkov obdano ime Jezus in Marija, Jagnje Božje in črke F. G. P. 1629. Nodus ima obliko hruške. Kupa je gladka, pokrita z gravirano ornamentiko, predstavljajočo Marijino oznanjenje, vence sadja in sv. Avgušтина z napisom. Pokrov se na vrhu priostri in konča v krogli, na kateri je križ s Križanim. Gravirana ornamentika z motivi sadnih vencev.⁴⁴ (Sl. 138).

Kelih, 22,5 cm visok. Šestdelna noga, profil prehoda v šestlistno se zožujoči del stebila je oblikovan vzbočeno v podobi okleščene veje. Noga in steblo do nodusa sta pokrita z gravirano ornamentiko, posnemajočo gotško krogovičje. Nodus in kupa sta poznejša. Na nogi je letnica 1519. (Sl. 133).

Kelih, 25 cm visok, šestdelna noga z vzboklo listno ornamentiko. Nodus vaza pokrita z baročnim listovjem. Kupa ima predrt venec z listnato ornamentiko, v ovalih simboli Kristusovega trpljenja. Pozlačen, ornamentika kupe posrebrena. Napis na nogi: IV 1737, v nogi pa: ILLMA HERULA ANNA MAGDALENA L: B: AB APFALTRER EX OBER MÖTNIK DAT PAROCHIALI ECCLESIAE B: M: V: IN TUHEIN A^o 1737.⁴⁵

Kelih, 24,5 cm visok. Pozlačen, ornamentika posrebrena. Noga šestdelna, pokrita z baročno listno ornamentiko, vmes štiri-listi z orodji trpljenja Gospodovega. Nodus baročna vaza. Kupa ima predrto ornamentiko iz listov in karakterističnim bučnim motivom. Na nogi napis: IV 1737, v nogi pa: MAX. HENRIC. A SCARLICH ET CLAR: TERES: NAT. L: B: AB APFALTRER CONJUX DD. IN OBERMÖTTNIK OFFERUNT B. M. V. IN TUCHEIN.

Relikvarij, 29 cm visok. Noga štiridelna z baročno ornamentiko in angeljskimi glavicami, nodus z odebelinami; okrog ostenzorija žarki, pred njimi pa vzbokla rokokoornamentika. Napis na

⁴⁴ Prim. V. Steska, Izv. m. dr. za Kr. XVI. 24, kjer pomotoma navaja letnico 1738.

⁴⁵ Ta in naslednji kelih omenja V. Steska, Izvestja M. dr. za Kranjsko XVI. 16.

Sl. 136. Zg. Tuhinj, kamen z grbom v prezbiteriju (l. 1534).

relikviji S. VITI M. V nogi listina, ki sporoča, da potrjuje Karol Sigmund S. R. I. sancti Servoli et Arcis novae comes a Petaz L. B. Schwarzeneg itd., prošt ljubljanske stolnice in nadškof. goriški arhidiacon za Gorenjsko, resničnost relikvij roke sv. Vida, v Ljubljani 2. oktobra 1753.

Relikvarij, 30 cm visok. Noga okrogla. Mesto nodusa angeljska figurica z dvignjenima rokama; na glavi nosi glorijske žarke z ostanki las Marije Device. Ornamentika obstoja iz venca vinske trte, klasja in angeljskih glavic. V nogi listina, s katero potrjuje resničnost relikvije Johannes Berengo, kanonik sv. Marka v Benetkah, v Benetkah 9. julija 1877.

Monštranca z napisom 1830 JOHANN HRIBAR G. T.

Cerkev sv. Vida.

Zgodovina: Najstarejša omenitev se nahaja v zapisniku cerkvenih dragocenosti iz l. 1526. Sedanja stavba ne nudi znakov, iz katerih bi se dalo sklepati na njeno prvotno starost, čeprav je verjetno, da so stranske stene ladije vsaj v njihovem spodnjem delu prvotne. Do zadnje prezidave l. 1889. je imela še raven lesen strop

in bržkone tudi še gotski prezbiterij. Pravijo, da je bil strop sličen sedaj tudi že uničenemu v Zg. Tuhinju. Valvasor (Ehre... II. 814) našteva dva oltarja in sicer sv. Vida in sv. Filipa in Jakoba. Iz popisa vikariatov Nevlje, Šmartin in Zg. Tuhinj izvemo, ad je imela l. 1703. dva oltarja: veliki sv. Vida, stranski pa sv. Filipa in Jakoba. Glasom Paglovčevih zapiskov je bila l. 1733.⁴⁶ „reducta in formam decentem“ po ljubljanskih (Mačkovih) zidarjih. Posvetil jo je 28. maja 1742 M. L. RASP. Iz farne kronike v Zg. Tuhinju izvemo, da je bila ponovno prenovljena l. 1889. Odstranili so stari prezbiterij in ga nadomestili z večjim sedanjim, dozidali zakristijo in leseni strop v ladiji nadomestili z obokom. Dobila je tudi tri nove oltarje.

Spomladi l. 1925. je pogorela in se obnavlja.

Opis:^{46a} V tlorisu se vrste od zapada proti vzhodu zvonik, pravokotna ladija in tristrano zaključen prezbiterij, ki mu je na južni strani dodana zakristija. Cerkev in zvonik sta krita z deščicami. Stene zunaj in znotraj pobeljene.

Notranjščina: Ladija obokana z vbočenimi banjami med pasovi, ki slone na pilastrih. Prezbiterij je primitivno obokan na osmerokotni podlagi.

Oprava: Trije oltarji: Veliki s kipi sv. Vida, sv. Blaža, sv. Martina škofa, en svet škof z ladijo v rokah in svetnik mučenik vojščak. V atiki Mati božja. Zada napisa: JOZEF BERLEC TISCHLER AUS STAIN 6./7. 1889. Kipe vseh oltarjev je naredil podobar O solè iz Kamnika.

Severni stranski oltar: kip sv. Alojzija in sv. Valentina. Slika sv. Klementa pl., o., s podpisom M. K(oželj) 1890.

Južni stranski oltar: kipa sv. Simona in Jude. Slika sv. Roka, pl., o. Podpis M. Koželj 1890.

Obhajilna miza, delo domačina Janeza Hrovata, je bila sem prenešena iz župne cerkve v Zg. Tuhinju.

Večna luč z vzboklo rokokoornamentiko iz sr. XVIII. stol.

Slika Matere božje dobrega sveta; pl., o. Visi nad vhodom v zakristijo. Kopija znane italijanske v XVIII. stol. močno češčene slike. Po koloritu in tipu Jezusa in Marije sodeč mogoče delo Fort. Berganta.

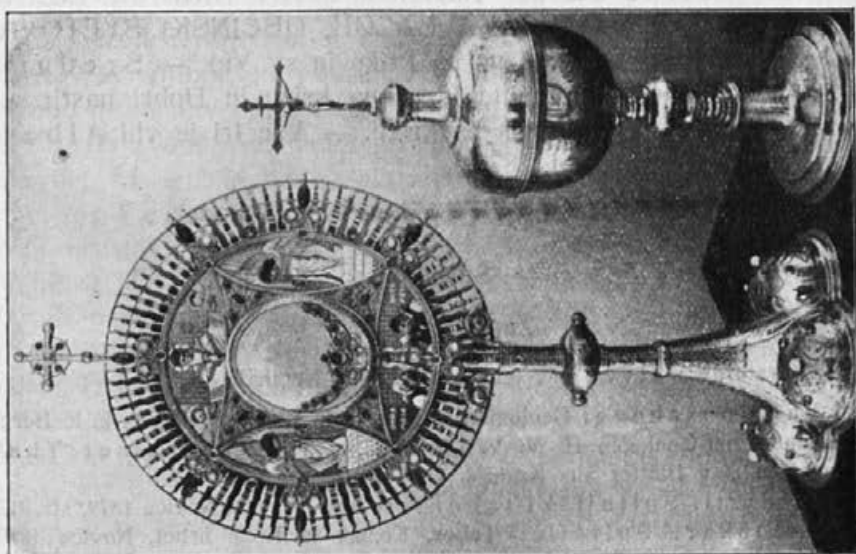
V zakristiji priprosta baročna omara.

Zvonik ni istodoben z ladijo. V njem so sedaj trije jekleni zvonovi, delo Kranjske industrijske družbe na Jesenicah z letnicami

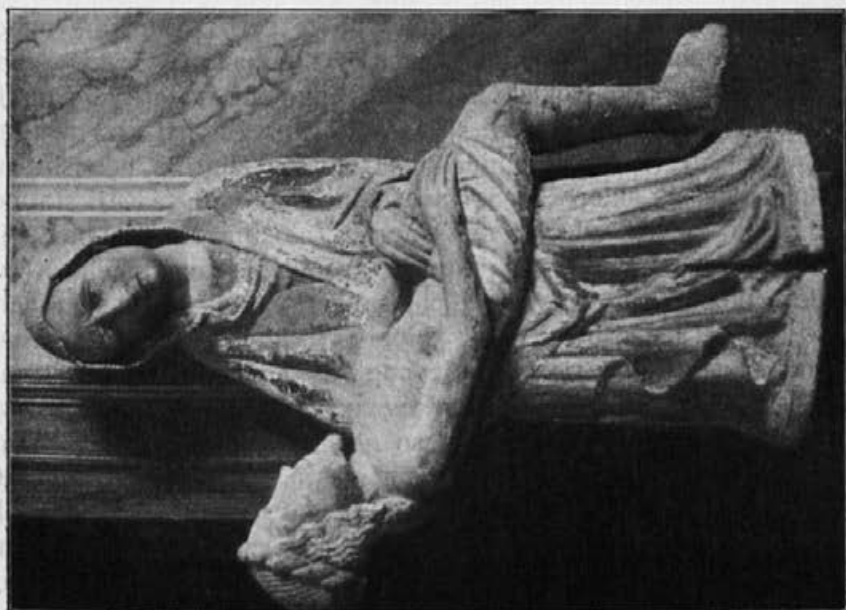
⁴⁶ Na drugem mestu navaja l. 1736.

^{46a} Stanje pred požarom l. 1925.

Sl. 138. Zg. Tuhini, monštranca (moderna) in ciboriji (1629).

Sl. 137. Zg. Tuhini, Pietá iz 1. pol. XV. stol.

1924. Glasom farne kronike je imela cerkev do vojne tri bronaste zvonove: Veliki 342 kg. Napis: MARTIN HRIBAR, LUKAS KADUNC, KLJUČARJA, JAKA BALOH, OBČINSKI SVETOVALEC. Reliefi sv. Trojica, Jezus na križu in sv. Vid. — Srednji: 168·5 kg. Reliefi sv. Klement, Jezus na križu in Dobri pastir. — Mali: 82·5 kg, relief Jezus na križu. — Vse tri je vtil Albert Samassa v Ljubljani l. 1879.

* * *

Špitalič.

Župna cerkev.

Literatura: Valvasor, Ehre... XI. 407 Neuthall.

Val. Kanschegg, Geologische Excuse in Gesellschaft des k. k. Berg-rathes und Chef-Geologen H. M. V. Lipold. II. a. Das Tucher Thal, b. Neuthal, v Blätter aus Krain I. (1857), str. 13 in 16.

Fr. Šumi, Špitališki tabor in še kaj drugega, Novice 1879, str. 317.

A. Piskar, Špitalič, Tabor, Kozjak in Kozji hrbet, Novice 1880, str. 3.

Spomenica župnije Špitalič, rokopis v župnijskem arhivu, vsebuje dogodke od l. 1902. dalje.

Arhiv fare Špitalič v župnišču.

Stare slike: Valvasor, Ehre... XI., 407.

Zgodovina: O najstarejši zgodovini te cerkve nimamo nobenih določnih podatkov. Njen postanek je nedvomno v zvezi s postankom špitala pod Kozjakom (1228). Sliko stare cerkve nam je ohranil Valvasor (Ehre... XI. 407), vidi se prezbiterij z zvonikom, ki ima precej visoko piramidasto streho, vendar iz te risbe ne moremo ničesar sklepati na starost in slogovni značaj stavbe. Imela je takrat tri oltarje: sv. Antona, Žalostne Matere božje in sv. Križa. Pri cerkvi je bila kapela sv. Mihaela nadangelja. Par desetletij pozneje pa izvemo iz popisa cerkva vikarijata v Šmartinu iz l. 1703., da je bil ta oltar v lopi pri vhodu v cerkev.⁴⁷ Oltar Žalostne Matere božje je bil na evang., sv. Križa na listovi strani. L. 1728. so začeli zidati novo cerkev, o čemer nas pouče Paglavčevi zapiski v Šmartinu. Cerkev so obrnili. Stari zvonik je ostal, za povečani prezbiterij pa na starem mestu, če so hoteli obdržati zvonik, ni bilo mesta. Kljub temu, da P. navadno govori o popolnoma novi stavbi in to še posebej poudarja zapuščinski akt Andreja Tissonschege 5. IV. 1731, nas že lega zvonika napram sedanji

⁴⁷ „Extra in porticu a latere dextro ingredientis est altare S. Michaelis Archangeli.“

cerkvi sili k sklepu, da so zidovi ladije vsaj v spodnjih delih stari. V tem nas potrjuje tudi Paglavčev rokopis v šmarskem arhivu *Status ecclesiarum vic. S. Mart. ep. iz l. 1757.*, ki pravi, da je bila cerkev sv. Antona *povečana* in polepšana ter da je dobila novo streho in en nov oltar. Zelo verjetno je, da je bil podrt stari prezbitერიj ob zvoniku in nadomeščen z novim na zapadni strani stare stavbe, ki je bila pa na stari podlagi v novem okusu dovršena navzgor. Le tako moremo tudi prav razumeti opazko, da na starem prostoru ni bilo mogoče postaviti povečanega prezbitერიja.⁴⁸ Velikost starega prezbitერიja pa si po sedanji legi zvonika napram fasadi precej lahko rekonstruiramo. L. 1728. so dovršili zakristijo in prezbitერიj. Zidali so ljubljanski zidarji pod vodstvom polirja Goriška. L. 1730. so delo nadaljevali. Svod ladije pa je bil sezidan šele l. 1735., ko so za ta namen pretrgali za 4 tedne delo v Šmartinu. L. 1736. je bila napravljena kripta, dvignjen zvonik in narejena nova streha. L. 1731. je bila nabavljena zakristiska omara 24. V. l. 1742. je novo cerkev posvetil L. Rasp. Do l. 1757. je bil postavljen en nov oltar. V tej obliki se je cerkev v glavnem ohranila do naših dni... L. 1903. je dobil zvonik sedanjo streho. Prejšnja streha je bila nižja in je imela iznad nizke strešice moleč zidan nastavek, prekrit z zvončasto streho, podobno zvonikoma pri sv. Primožu. V 2. pol. XIX. stol. je bila obnovljena oprava cerkve. L. 1904. je napravil novo obhajilno mizo in krstni kamen kamnosek Janez Vektorac iz Peč. Istega leta je M. Koželj naslikal slike za novo bandero. L. 1916. je napravil nove orglje Ivan Naraks, novo nebo pa je dobavila dunajska tvrdka Ernst Krickl & Schweiger. L. 1917. so vzeli zvonove v vojne namene. Veliki je imel 1450 kg in ga je vtil 1883 Samassa v Ljubljani s števil. 1305. L. 1924. so dobili dva nova jeklena zvonova od tovarne na Jesenicah.

Župnija ustanovljena 26. IV. 1762.

Opis: Zunanjščina: Zvonik stoji pred fasado na desnem oglu tako, da zakriva približno $\frac{1}{3}$ fasade. Pred glavnim vhodom je na zvonik naslonjena odprta nizka lopa. K glavnemu poslopju je prizidana ob ladiji na južni strani kapela, ob prezbitერიju pa zakristija. Zvonik je nerazčlenjen; v vrhnjem delu ima velike polkrožne line in je pokrit s pločevinasto streho baročne oblike (spodaj zvončasta, potem slepe line med volutami, na vrhu čebuljica; letnica 1903). Streha cerkve je iz opeke.

⁴⁸ „Ecl. fuit inverta per hanc fabricam, nam nunc ubi chorus fuit olim porta major, ita enim oportuit fieri ne turris destrueretur penes quam chorus proportionatus non potuisset erigi.“ Paglovic, Undtersch. Schr.

Zvonovi: Dva jeklena, KID na Jesenicah 1924. Eden je bronast z reliefi Kristus na križu, sv. Sebastijan, dva angelja z grbom in napis ALBERT SAMASSA I. A. CAMP: FUSSOR AVL. LABACI N° 1307. 1883.

Glavna vrata imajo letnico 1864. Ob vhodu kropilni kamen z letnico 1638 in črkami O. H.

Notranjščina: Ladija je pravokotna, dolga 13·30 m, široka 7·50 m. Prezbiterij je dolg 8·06 m, širok 5·50 m.

Ladija ima banjast svod s sosvodnicami, ob stenah so pilastri. Posamezni členi so različno barvani. Kor sloni spredaj na dveh kamenitih stebrih. Na južni strani je ladiji prizidana kapela s štiri-poljno kupolo na pravokotni podlagi s posnetimi ogli. Posnetim oglom odgovarjata križajoča se pasova v kupolni konstrukciji, na križišču na temenu je štirilisten okvir.

Prezbiterij je v tlorisu pravokoten, zaključek tristran; prekrit je s kupolo. Portal v zakristijo ima letnico 1731.

Oprava: oltarji: Veliki: Barok sr. XVIII. stol. Tabernakelj novejše delo. Oltar predstavlja arhitekturo stebrov in zidcev, zgoraj atika z volutami in badahinom s skupino sv. Trojice, ki krona Marijo. Kipi sv. Antona, sv. Petra in Pavla so stari, kipa sv. Martina in sv. Jožefa pa sta iz 2. pol. XIX. stol. Slika pl., o. sv. Anton, je nekvalitativno delo 2. pol. XIX. stol.

Stranski oltarji: Južni ima kipe sv. Neže, sv. Florijan in sv. Antona. V atiki slika sv. Barbare, na menzi slika Srca Marije. Iz 2. pol. XIX. stol. — Severni s kipi Izveličarja, sv. Boštjana, sv. Roka in slikama Srca Jezusovega in sv. Alojzija (ista roka kot na južnem oltarju).⁴⁰ Iz srede XIX. stol.

Oltar v kapeli, črn marmor z belimi in rumenimi vložki. Kipa sv. Magdalene, neke druge svetnice s križem in Pietà. Na menzi slika sv. Veronike iz sr. XIX. stol. Pod glavno dolbino letnica 1737. Prvotni kip Pietà s tega oltarja, lesen, prav dobre kvalitete se nahaja sedaj v kapelici ob cesti v smeri proti Tuhinju.

Prižnica je skromno delo XIX. stol. — Križev pot kopija po Führichu. — Orglje iz l. 1916 (Naraks). — Krstnikamen, kamenit iz l. 1904., stoji v kapeli. — Klopi imajo letnico 1864. — Tlak je šamoten.

V župnišču: Monštranca, visoka 66 cm. (Sl. 141). Pozlačena in posrebrena kovina. Noga osmerolista, raztegnjena ne-

⁴⁰ Isti mojster je slikal sliki Odrešenika in sv. Florijana, ki sta sedaj v župnišču. Na sv. Florijanu je na hrbtu podpis GEORG TAUČER 1860 PINXIT IDRIA.

koliko na strani. V profilu noge motiv grčastega debela. Na posameznih poljih noge so pritrjeni srebrni reliefi iz XVII. stol., predstavljajoči simbole štirih evangelistov z napisnimi trakovi, dve angeljski glavici z razprostrtimi perutmi in prtički, ime Jezus v vencu žarkov in Jagnje božje v enakem vencu. Nodus ima obliko zavite buče. Ostenzorij je obdan od gotskih kril s fialami in krogovičjem, nad njim je baldahin v obliki gotskega stolpa s križem na vrhu. Ta osnovni del, ki predstavlja prvotno monštranco gotske dobe, je vdelan v okvirni del iz l. 1805. z bogato predrto ornamentiko s klasicističnimi motivi, žitom in klasjem, vazami s sadjem, cvetom solnčne rože in dvema angeljema. Tudi okvirni ornament okrog ostenzorija je iz te dobe. Lunala ima napis: 1728 RENOV. 1805. Gotski del je okrašen s kipici; v stolpičastem baldahinu je kip stoječe Brezmadežne z nagim detetom na levi roki. Marija stoji na obli z luninim obrazom; njeno telo je močno vpognjeno v gotski S-črti. Krila imajo spodaj krogličaste obeske; ena fiala na vsaki strani se končuje z odprtim kljunom. Kipci v levem krilu so sv. Anton, svetnik s križem, svetnica in Marija; v desnem krilu sta dva svetnika, dve svetnici in sv. Janez. Kipi so dobro izdelani in kažejo na 1. pol. XVII. stol. Monštranca je bila večkrat restavrirana, osnovni del kaže na kasno gotiko, noga, obeski in kipci na XVII. stol., letnica 1728 na lunuli kaže na ponovno popravilo, vendar je letnico nemogoče spraviti v sklad z delom, l. 1805. pa je dobila sedanjo izredno posrečeno konturo in okvirno ornamentiko.

Grad Špitalič.

Zgodovina: Ustanovljen l. 1228.⁵⁰ po istrskem mejnem grofu Henriku kot hospital, odkoder je tudi ime Špitalič, Spitelel. Staro ime je tudi Bocksruock po hribu Kozjaku, pod katerim leži. Nemško ime Neuthal je po domnevi Piskarjevi⁵¹ nastalo začetkom XVII. stoletja. Na ustanovo in pravna in lastninska razmerja tega hospitala se nanaša cela vrsta listin iz XIII. stol.⁵² L. 1608. je prišel iz lasti vetrinjskega samostana v roke Hansa Thallerja. Sliko iz 2. pol. XVIII. stol. nam je ohranil Valvasor (Ehre... XI. 407). Grad je imel v bistvu isti obseg, kakor danes in je obstojal iz dveh pravokotno drug k drugemu postavljenih dvonadstropnih traktov. Ven-

⁵⁰ Schumi URB. II. 38. Listina z dne 17. jul.

⁵¹ O. c.

⁵² Gl. Schumi URB. II. 52 (1229), 90 (1242), 94 (1243), 141 (1251), 169 (1255), 191 (1257), 221 (1261) in 244 (1262).

stoječi prizidek ob vzhodnem traktu je segal samo do vrha prvega nadstropja. Ogli poslopja so bili zidani iz kamna. Na desno od gradu je stalo gospodarsko poslopje, vezal pa ju je prehod z baročnim portalom. Zunanjščina, kakor jo je ohranila Valvasorjeva slika, gotovo ne sega preko XVII. stol. nazaj. L. 1755. 4. jul. pa je ves grad s hlevi vred pogorel.⁵³ Bil je nanovo pozidan in se v tej obliki ohranil do danes.

Opis: Floris sedanjega poslopja odgovarja stanju na Valvasorjevi sliki. Zidovi so ojačeni na oglih z opornimi zidovi. Ob cesti na vzhodni strani je peterostran prizidek v celi višini poslopja. Vsa okna imajo baročne kamenite okvire, ki kažejo na enotno prezidavo celega poslopja bržkone po požaru l. 1755. Edini viden ostanek srednjeveške arhietkture je kamenit portal, ki vodi v prostor, ki sedaj služi za svinjak. Portal je polkrožen, robovi so porezani na ajdovo zrno.

* * *

Bela.

Cerkev sv. Miklavža.

Zgodovina: Omenja se prvič v zapisniku cerkvenih dragocenosti iz l. 1526.⁵⁴ O Valvasorjevem času je imela tri oltarje: sv. Miklavža, sv. Barbare in sv. Jurija. Sedanja stavba je v bistvu še taka kakor je nastala koncem gotske dobe. L. 1526. je nedvomno že stala v celem obsegu razen zvonika. Po skulpturi sklepnikov v prezbiteriju jo lahko opredelimo nekako v sredo XV. stol. Predstavlja znani tip male cerkve, katere pravokotna ladija je imela raven lesen strop, prezbiterij pa je bil obokan in bogato okrašen. Verjetno je bil tudi slikan, vsaj izročilo govori o slikah, o katerih pa nisem mogel izvedeti kaj bolj določnega. Iz Paglovčevih zapisnikov⁵⁵ izvemo, da so začeli zidati zvonik „ljubljski“ zidarji 4. V. 1724. Še l. 1728. so dela pri tej cerkvi trajala. Rezultat je bil, kakor poroča Poglovčev Status ecclesiarum vic. S. Martini iz l. 1757., nov zvonik, nova streha in zunanje polepšanje cerkve. Znotraj pa bržkone ni bilo znatnih sprememb. L. 1731. je dobila mesto prejšnjega ubitega (100 funtov) nov zvon, težak 129 funtov. Šele l. 1904. so odstranili ravni strop, ki je bil pa ometan⁵⁶ in ga nadomestiti s

⁵³ Paglovčev zapisek v Vndterschiedliche Schriften...

⁵⁴ Izv. m. dr. za Kr. V., 150.

⁵⁵ Undtersch. Schriften...

⁵⁶ Za ravni ometani strop rabijo tu pa tudi drugod na Štajerskem in Kranjskem izraz „š t u k d ó r“.

Sl. 140. Zg. Tuhini, relief iz ok. 1520.

Sl. 139. Zg. Tuhini, relief iz ok. 1520.

sedanjim obokom. Istega leta so bili popravljene oltarji. L. 1917. je cerkev oddala v vojne svrhe tri zvonove in sicer 56 kg (1870), 116 kg (1845) in 227 kg (1870); ostal pa je četrti, težek 613 kg, z reliefi Rožnivevske Matere božje, sv. Sebastijana in sv. Križa ter z napisom: VICIT LEO DE TRIBU JUDA. ELEMOSINA POPULI HUIUS LOCI ME FUDIT 1774. FUGITE PARTES ADVERSAE. OPUS JOHANI AC B. SAMASSA LABACI. Prvotno je bil menda pri frančiškanih v Kamniku. Tudi tega je pozneje vzela vojna. L. 1919. je cerkev dobila tri nove jeklene zvonove (Kranjska industrijska družba).

Stilistična označba: Po svoji prvotni v ladiji že zabrisani obliki spada k tipu male cerkve konca srednjega veka s pravokotno enotno, z ometanim ravnim stropom prekrita ladijo in obokanim prezbiterijem, zaključenim s tremi stranicami osmerokota, z rebri, figuralnimi sklepniki in konzolami ter polihromiranimi stenami.

Opis: Zunanjščina: K glavni stavbi je prizidan na južni strani prezbiterija zvonik. Streha (skodlje) njegova ima letnico 1909, ko je bila zadnjič popravljena in obstoja iz zvonca, slepih lin in čebuljastega vrha. Prezbiterij ima podstavek s kamenitim pristrešenim vrhnjim robom. Cerkevni portal je gotski, kamenit, prednji ogel porezan na ajdovo zrno; obrez je profiliran z žlebom. Šilasti vrh je odstranjen in nadomeščen z ravno preklado.

Notranjščina Ladija je dolga 8·25 m in široka 4·60 m. Prekrita je z šilasto banjo s sosvodnicami; kor ob zapadni steni sloni na dveh kamenitih stebrih. Višina prvotnega stropa je segala nekako do tja, kjer se nahaja nad korom železna vez pod okroglim oknom, ki je svetilo poprej pod streho.

Slavolok, širok 2·35 m, ima posnete ogle, a je bil prvotno nižji. Stene so rumenkasto barvane, le ob robovih se nahajajo soboslikarski ornamenti.

Prezbiterij je 4·40 m dolg in 3·50 m širok. Zvezdnati gotski svod ima rebra s sklepniki, sloni pa na konzolah. Prvi dve ob slavoloku sta geometrični, naslednji par ima obliko angeljev z napisnimi trakovi, nato na levi angelj s prekrižano štolo, na desni angelj z napisnim trakom; temu enak je zadnji par.

Sklepniki: Na temenu svoda, počeni nad velikim oltarjem: 1. Marija s krono na glavi in oblečenim Jezusom v naročju; 2. Sv. Barbara s kelihom. Stranski imajo trije obliko ščitkov, petero pa obliko rozet. Po svoji obdelavi in značaju spominjajo na ladijo sv. Primoža ter datirajo stavbo v sredo ali 2. pol. XV. stol.

Ohranjeno je v sklepnih stranicah tudi še troje prvotnih oken s kamenitimi okvirji. Stranski dve sta ožji, srednje pa dvodelno s priprostim iz delitve sledečim krogovičjem na vrhu.

Oprava: Vel. oltar je nov. Zadaž ima zapisek: Izvrševala brata Klemen 1904. Stranska sta priprosto delo 2. pol. XIX. stol.; na vsakem sta dva kipa (sev. Sv. Jožef in Ana, juž. sv. Jernej in Barbara) in ena slika na platnu. V severnem oltarju Brezmadežna, v južnem sv. Lucija, obe sta signirani s ŠTEFAN ŠUBIC 1879.

Tlak je nov šamoten.

* * *

Trg Motnik.

Literatura: Valvasor, Ehre... XI. 424, Ober Möttnickh.

Fr. Šumi, Motniški rimski kamen, Novice 1880, 45.

Val. Kanschegg, Geologische Excursion... II. c. Der Markt Mötnik und seine Umgebung, Blätter aus Krain I. (1857) 26.

L. Podlogar, Iz zgodovine kranjskih trgov II. Motnik, Vrtec LV., 19 sl. in 43 sl.

Memorabilienbuch der Pfarre, Pfarrkirche S. Georgii in Möttinig und der Kapelle S. Maria Magdalena daselbst, rokopis v župnijskem arhivu, ki ga je začel pisati 15. sept. 1859 župnik Žust. Zapiski segajo do l. 1895.

Kronika fare Motnik, rokopis v župnijskem arhivu, spisal župnik Ivan Pfahutnik.

Arhivalije: Župnijski arhiv v župnišču. Matrike do 1770 nazaj. — Vrbarium S. Mariae Magd. ab incendio Mött. die 4. Junij 1720 apud Matthiani Ribitsch exorto renovatum. — Vrbarium Vicarialis ecclesiae S. Georgii in Möttinig quod fidelissime ex antiquo urbario per me Georgium Krischner modernum loci vicarium transpositum ac in ordinem priore meliorem digestum est A. Dom. 1752. — Vrbarium eines Pfarrers zu Möttinig gleichwie der Inhalt desselben durch 154 Jahr bewahrt verblieben und solcher aus den Stok-Vrbario zu Oberburg ganz getreulich außgezogen worden durch mich Georgen Krischner der Zeit Seelsorgern allda anno 1754.

Trški arhiv: L. 1884. je izročil župan Gašpar Križnik vse stare listine Fr. Schumiju, ki jih ni vrnil in jih po njegovi smrti ni bilo mogoče več najti.⁵⁷

Stare slike: Valvasor, Ehre... XI. 407.

Zgodovina: Ime Motnik srečamo prvič v listini iz l. 1135.⁵⁸ Gotovo je obstojal takrat grad in verjetno vsaj manjša naselbina pod njim. Trške pravice je naselbina dobila l. 1423.,⁵⁹ in jih ima še

⁵⁷ L. Podlogar, Vrtec LV, str. 43.

⁵⁸ Schumi URB I., št. 77, Kos, Gradivo IV., št. 77 jo datira med 1123—1146.

⁵⁹ L. Podlogar, o. c. navaja 1422.

dandanes. Umetnostno zgodovinsko, estetsko ali zgodovinsko pomembnih starin razen posebej opisanih trg danes nima. Ohranil se je samo pranger, katerega baročno profilirani podstavek leži v župnijskem vrtu, štirioglati, 155 cm visoki steber z letnico 1793 pa leži poleg kapelice v trgu; vrh manjka. Steber je stal nekdanj pred Grabnarjevo hišo. Želeti bi bilo, da ga na primernem javnem prostoru zopet postavijo.

Večkrat citirani „motniški“ rimski kamen, objavljen v „Novicah“ 1880, str. 45, kakor je Fr. Šumi dognal, ne spada v Motnik.

Župna cerkev.

Zgodovina: Cerkev v Motniku se prvič omenja v dveh listinah v ljubljanskem škofijskem arhivu iz l. 1360., ko je Gerloch Motniški podaril cerkvi v Motniku nekaj zemlje. Podlogarjevo poročilo,⁶⁰ da je bil l. 1369. že duhoven pri tej cerkvi, temelji na krivem tolmačenju listine iz l. 1369. v ljublj. škof. arhivu, kjer se imenuje „presbyter Nicolaus de Meottnich“, kar pomeni pač le njegovo domovino, ne pa službenega mesta.⁶¹ L. 1605. je bil Motnik vsekakor že vikarijat, kakor je razvidno iz Chrönovega seznama.⁶² — Kdaj je bila zidana sedanja stavba, o tem ni nobenih poročil. Kljub temu, da je korenita prezidava v baročni dobi cerkev oropala vseh bistvenih starih elementov, pa iz prezbiterija, čegar konstruktivna organizacija je za izurjeno oko popolnoma jasna in iz sklepnikov vzdanih za velikim oltarjem lahko sklepamo, da je bila zidana nekako v sredi XV. stol. Mreža reber in poraba skulptur na sklepnikih odgovarja oni cerkve na bližnji Beli. V prezbiteriju v evang. steni je bil kamenit tabernakelj vzdan v steno. Ohranil se je do vizitacije škofa Scarlichija 13. dec. 1631.⁶³ Takrat je bilo ukazano, naj se kameniti del podere, ohrani naj se samo omarica v steni kot shramba za relikvije. Omenjena vizitacija nas pouči tudi, da je ta cerkev močno trpela na posledicah protestantizma. Imela je štiri oltarje: Veliki sv. Jurija je bil brez križa, antependija in drugega; stranski na evang. strani posvečen Materi božji brez križa, brez kamenite menze in antependija; stranski na epistolski strani posvečen sv. Miklavžu brez kamenite menze in oltarne slike; četrti sv. Sebastijana je stal sredi cerkve; manjkalo mu je razen slike vsega. Krstni kamen se je nahajal tudi sredi cerkve. Zapoved

⁶⁰ O. c.

⁶¹ Prim. Orožen, Stift Oberburg, 142

⁶² J. Barlè, obseg ljubljanske škofije pod škofom Hrenom, Izvestja 1985, 58.

⁶³ Gl. zapisnik v škof. arhivu v Ljubljani.

se je glasila, naj se napravijo nove slike za ostale tri oltarje, nov lesen tabernakelj, krstni kamen naj se prenese na evang. stran, oltar sv. Sebastijana pa, ki je za napotje, naj se podere in odstrani. Na podlagi tega popisa si sicer ne moremo rekonstruirati takratne slike cerkve, vseeno pa smemo sklepati, da je bila v bistvu še gotška. Valvasor (Ehre... VIII. 776) cerkev sicer omenja, ne vé pa ničesar poročati o nji. Iz stavbe same moremo sklepati samo, da je doživela korenito prezidavo, bržkone v XVIII. stol. Odstranjena so bila celo rebra in sklepniški na svodu prezbiterija. Kronika omenja, da se je našla na podstrešju stolpa letnica 1724, leseni podboji zakristijskih vrat pa nosijo letnico 1743, kar vse kaže na dobo velikih stavbnih sprememb na vseh cerkvenih stavbah Tuhinjske doline. L. 1831. je napravil nove orglje Peter Rumpel iz Kamnika. L. 1845. je cerkev dobila nove klopi. L. 1847. je Alojz Götzl iz Kranja izdelal veliki oltar in sta bila naročena pri njem dva stranska in prižnica. L. 1872. je bilo novo veliko bandero. L. 1873. so bili naročeni zvonovi. Stari so bili po Križnikovem zapisku sledeči: Veliki: 10·82 centov, A FULGVRE TEMPESTATE ET OMNI MALO LIBERA NOS DOMINE. OPUS CASPARI FRANCHI LABACI 1733. I. S. Srednji: 8·05 centov, A TEMPESTATE ET MALO LIBERA NOS DOMINE. OPUS JOANNIS JACOBI SAMASSA LABACI 1777 (Kronika navaja 1772). Mali: 2·69 centov, LIENHART † GIESER † HAT † MICH † GOSEN † IAR † 15†50 (kronika navaja 1548). Novi iz l. 1873. so tehtali 24·35, 10·91 in 7·10 centov. Velikega (reliefi sv. Jurija, sv. Petra, sv. Pavla in sv. Križa) in srednjega so vzeli v vojne namene l. 1917. L. 1874. je bil preurejen zvonik in je dobil nove line. L. 1884. je bila prenovljena cerkvena oprava. Delo je izvršil Janez Šubic iz Škofje Loke, nove kipe za stranske oltarje pa je napravil Franc Zajc iz Ljubljane. L. 1895. je po potresu dobila cerkev manjše razpoke. L. 1919. je vlila Kranjska industrijska družba na Jesenicah tri nove železne zvonove.

Opis: Zunanjščina: Glavna stavba obstoja iz pravokotne ladje in ožjega s tremi stranicami osmerokota zaključenega prezbiterija. K nji je na zapadni strani sredi fasade prizidan zvonik, ki nima vidnih sledov stare arhitekture; prezbiteriju je prizidana na jugu zakristija, na severu pa nek drug, sedaj za mrtvašnico rabljen prostor, ki je mlajši kakor prezbiterij, kar dokazuje nadaljevanje pritličnega zidca za njegovo arhitekturo. Pokrit je ta prostor s šilasto banjo. Cerkev je zunaj beljena in pokrita z opeko. V južni steni je vzdana plošča v spomin padlim vojakom (l. 1922.)

in nek nagrobni spomenik iz sr. XIX. stol. — Prezbiterij je v zunanjih zidovih precej povišan, pritlični del ima gotski pristrešen kamenit vrh, ki je pokrit večinoma s cementno prevlakom. V vzhodni zaključni stranici se nahaja razmeroma veliko zazidano šilasto okno. Stene ladije, ki so v spodnjih delih verjetno prvotne, nimajo podstavka in so povišane. Portal, ki vodi v severni prizidek ob prezbiteriju, je polkrožno završen, ima gotsko posnet prednji rob in odrezan na ajdovo zrno. Prag je baročen. Verjetno je, da je ta portal prenešen od drugod sem.

Zvonik je pokrit s pobarvano pločevino; oblika strehe je baročna (zvonec, odprte line, manjši zvonec in čebuljast vrh). Trije jekleni zvonovi. Izpod zvonika vodi v cerkev nov kamenit portal.

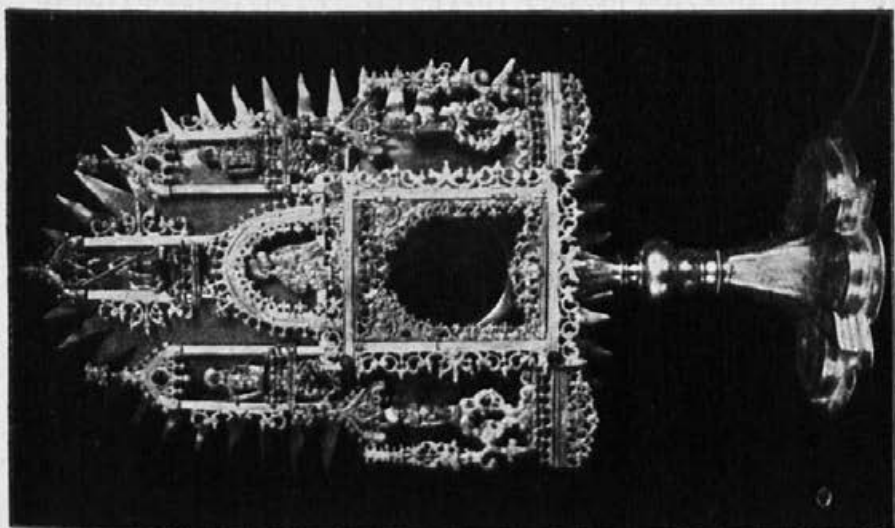
Notranjščina: Ladija je dolga 12 m, široka 6·90 m; prezbiterij je dolg 6·70 m in 4·25 m širok.

Ladija je prekrita z banjo na močnem ogrednem vencu vrhu sten; od strani so sosvodnice; ob steni pilastri. Na svodu so ven stoječi okviri iz štuka in pasovi z rastlinsko ornamentiko iz štuka. Ob vhodni steni stoji spredaj v cerkev vzbočen kor, sloneč na dveh kamenitih stebrih in lokih. Stene in svod so precej vsiljivo poslikani v barvnih tonih, pilastri so marmorirani.

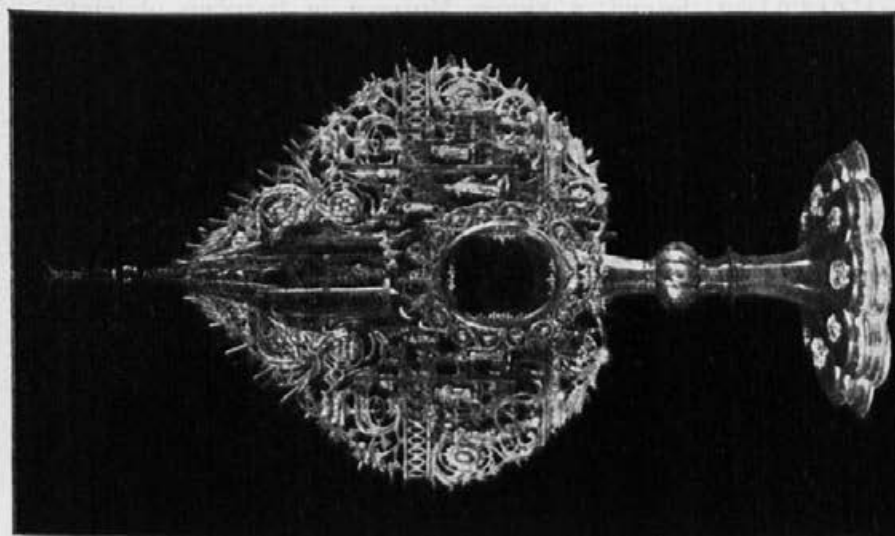
Prezbiterij: Obok je še prvotni gotski. Rebra so stolčena dol, pač pa izpod beleža še jasno proseva cela njihova mreža. Organiziran je bil po dveh zvezdah z velikimi sklepniki; mreža odgovarja popolnoma oni v prezbiteriju na Beli. Za oltarjem sta ob vzhodni zaključni steni v oglih ohranjena še dva gotska pilastra do višine nekdanjih kapitelov. Oblikovana sta po treh stranicah osmerokota in imata okrogle podstavke.

Na severni zapadni zaključni steni prezbiterija sem par milimetrov pod ometom in beležem konstatiral omet s fresko slikarijo; ali je tudi kaj figuralnega, mi ni uspelo dognati. Nad vhodom v zakristijo se vidi obris zazidanega šilastega okna. Lesen portal, ki vodi v zakristijo, ima letnico 1743.

Oprava: Oltarji: Veliki: Lesen. Priprosto na baročnih spominih temelječe delo 1847, Al. Goetzl. Orhitektura stebrov, pilastrov, zidcev; na vrhu atika s skupino kronanja Marije. V glavni dolbini kip sv. Jurija na konju; na portalih, ki vodijo za oltar, dekorativno dobra kipa sv. Petra in Pavla. Na menzi izredno velik tabernakelj s svetim Duhom in vazami na vrhu. Pod baldahinom relief zadnje večerje. Ob straneh dva čedna lesena keruba. Tudi v tem delu je še precej baročnega duha. Za oltarjem je napis: PA-

Sl. 142. Motnik, monštranca (2. pol. XV. in zač. XVII. stol.).

Sl. 141. Špitalič, monštranca (pozna gotika, XVII. stol., 1805).

ROCHIANTE JOANNE GOLOB A SCULPTORE ET PICTORE JOANNE ŠUBIC LOCOPOLITANO OMNIS INTERNA SUPELLEX ECCLESIAE RENOVATA EST PRAETER STATUAS ALTARIVM LATERALIVM QUAS FR. ZAJEC LABACENSIS SCULPTOR ACADEMICUS NOVAS PERFECIT 1884. PRENOVIL IVAN ŠUBIC PODOBAR. — Glavno dolbino zapira slika, pl., o., predstavljajoča sv. Jurija na konju, ko prebada na hrbtu ležečega zmaja. Zelo posrečeno delo kmečkega okusa, zelo spretno dekorativno obdelano ter v potezah in koloritu spominja na slikarije na steklo. Nastalo je sr. XIX. stol. skupno z oltarjem. Iz Al. Goetzlove delavnice (?).

V menzi so zadaj vzdani trije narobe obrnjeni kamni s štiti, eden pa z reliefom Matere božje. To je namreč s svoda odbiti okras gotških sklepnikov. Relief predstavlja Marijo do pasu, s krono na glavi in pokrivalom, višočim izpod nje. Marija drži na desnici dete, ki drži v desni okrogel predmet (jabolko?), katerega prijema tudi Marija. Ščitki so gladki. Vse je na debelo prebeljeno.

Stranski oltarji: Arhitektura je iz srede XIX. stol. (Götlz), kipi delo Fr. Zajca iz l. 1884. Na severnem je Rožnivenška Mati božja, sv. Barbara, sv. Ana z malima Marijo in Jezusom. Na južnem oltarju so kipi sv. Boštjan, sv. Florijan, sv. Miklavž in sv. Anton. Na menzah priprosti sliki srca Jezusovega in Marijinega iz sr. XIX. stol.

Prižnica lesena, s kipom Mojzesa in baročno obdelavo je iz sr. XIX. stol. (Götlz).

Križev pot po Führicu. Na 14. post. podpis: MATIJA BRADAŠKA 1901.

Orgeljska omara iz 1. pol. XIX. stol. — Klopi imajo letnico 1905. Stranska vrata 1901. — Krstni kamen ima kamenit podstavek iz zelenega kamna. Na vrhu lesena skupina krsta v Jordanu. Sr. XIX. stol. Tlak šamoten.

Posamezni spomeniki:

1. Kip sv. Janeza, lesen iz 1. pol. XVIII. stol v dolbini nad stranskim vhodom.

2. Nagrobna plošča vzdana v severni steni prezbiterija. Črn kamen z reliefnim dvojnimi grbom v baročnem okviru, trorgeljska krona na vrhu. Grba pokopanih oseb. Pod grbi je napis: HIC IACENT ILLUSTRISSIMI D: D: GEORGIUS SIGISMUNDUS L. B. AB APFALTRERN ETC. ETC. QUI OBIIT IN CASTRO SUO OBERMÖTTNIK 9. DECEMBRIS 1910 AET: 74 ET PIA EIUS CONIUNX D. D. REGINA SIDONIA NATA A

SAMBURG MORT: IBID: 5. APRILIS 1736 AET: 83 FUNDATRIX BENEFICII SAMBURGIANI IN PAROCHIALI ECCLESIA B. M. V. CIVIT: STAIN. — VIATOR PRECARE EIS PACEM.

V zakristiji: Kelih, 24·5 cm visok. Pozlačena čaša, ostalo srebrno. Šestdelna noga, pokrita s karakteristično baročno rastlinsko listno ornamentiko, v katero so vpleteni emblemi iz orodij trpljenja Gospodovega. Nodus ima obliko vaze in je okrašen s tremi reliefnimi angeljskimi glavicami. Venec na čaši ima predrto rastlinsko ornamentiko s cveticami in tremi emblemi iz orodij trpljenja Gospodovega. Na nogi napis: GEORG SIGMUND F. V. APFALTREER ZU OBERMOTTNIG: 1710.

V župnišču: Monštranca, 64 cm visoka. (Sl. 142, 143, 144). Pozlačen baker; nekateri deli posrebreni. Noga 4 listna, raztegnjena nekoliko na strani. Okrašena je z gravir. rizbami. Vmesni jezički med glavnimi polji so pokriti z mrežico črt, sicer pa v vsakem polju po ena slika: 1. V stilizirani pokrajini kleči sv. Katarina s kolesom za seboj. Del, kjer so bile roke, je uničen in zakrpan. Za Katarino stoji rabelj v kratkem prepasanem suknišču in dviga krivo sabljo, da ji odseka glavo. 2. V pokrajini Kristus stoječ pred križem; čez ledja je prepasan, na glavi ima krono, z levo kaže rano v prsih, desno dviga odprto, da se vidi rana. 3. V pokrajini sedi na tleh Marija. Plašč ima potegnjen čez glavo, obleka je dekorativno nagubana, na desni sedi nago dete, ki ji sega z levico za vrat. 4. Veronika s potnim prtom, stoječa v pokrajini. Noga je nedvomno starejša kot ostala monštranca in je dobro delo 2. pol. XV. stol. — Nodus ima obliko hruške in je gladek. Monštranco nosi nad nodusom na vrhu razširjajoča se konzola. Ozadje monštrance tvori pozlačena plošča, katere robovi so izrezani v obliki žarkov; pred njo bogato dekorativno obdelana trikrična in trinadstropna arhitektura z majhnimi kipci. V predrto ornamentiko so vpletene na več mestih angeljske glavice, ki kažejo na pogotsko dobo, negotški so tudi ob straneh spodnjih svetnikov rastlinski kandelabri, postavljeni na volute. Nad kipci se nahajajo ploski baldahini, okrašeni z lepim krogovičjem v vsločenem rtniku z grčastimi listi po robu in križno cvetko na vrhu. Kipi predstavljajo relief žalostne Matere božje nad ostenzorijem; ta relief je nedvomno zgodnje baročno delo. Kipca ob ostenzoriju stojita na konzolah, obstoječih iz dveh herm, ki bočita trebuhe ven in se stikata s spodnjimi deli in glavama zgoraj. Kipca predstavljata sv. Petra in Pavla. Ob Mariji sta kipca sv. Barbare in sv. Katarine, nad Marijo pa sv. Jurij, ki prebada zmaja. Ta zgornji del monštrance z določnimi re-

nesanskimi elementi (posebno herme in angeljske glavice) je delo iz konca XVI. ali zač. XVII. stol. Le gotski baldahini so starejši.

Kelih, 24 cm, pozlačena kovina. Šesterolista noga z vzboklo ornamentiko (sadje in stilizirane cvetlice), nodus v obliki hruške, venec vaze ima predrto ornamentiko iz sadnih in cvetličnih motivov. Zač. XVIII. stol.

Kelih, 15 cm, pozlačen baker. Šesterolista noga. Lahko vzbokla ornamentika s sadnimi obeski in angeljskimi glavicami. Čaša gladka. XVII. stol.

Slike s prizori iz legende sv. Notburge. Nekdaj so se nahajale na balustradi kora iz l. 1751. v cerkvi sv. Marije Magdalene. Slikane so na deske in imajo še baročne kasetne okvirje, ki so krasili kor. Slikarija je delo neznanega avtorja sr. XVIII. stol. in precej spretna. Velikost 73 × 88 cm. Slike imajo sledečo vsebino: 1. **Sv. Notburga krmi svinje**. Ozadje tvori grajsko poslopje z vzvišenimi ogelnim delom. Na desni svinjak. Na dvorišču med tema poslojema stoji vsa shujšana v belo rjuho zavita sv. Notburga in krmi svinje v svinjaku, ena se približuje njeni nogi. — 2. **Pokrajina**, na desni hrib z gradom. V ospredju v sredi sv. Notburga v kmečki ženski obleki, v predpasniku kruh (?), z desno gestikulira proti možu, stoječemu na levi, ki pije iz cinaste posode. V desnem kotu spodaj kleče štiri osebe, sprednji je bradat kmet s torbo, zadnjih eden ima kuto čez glavo. — 3. **Pogreb sv. Notburge**. V ozadju dva griča, na večjem srednjeveški grad, na manjšem na desni cerkva. V ospredju cesta, po kateri vlečeta dva vola voz s krsto. Na levi kleče tri žene in molijo, za njimi mlad fant, na desni v spodnjem kotu pa kleči šest oseb v takratnih nošah, spredaj kmet z nabranim ovratnikom.

Kapela sv. Marije Magdalene.

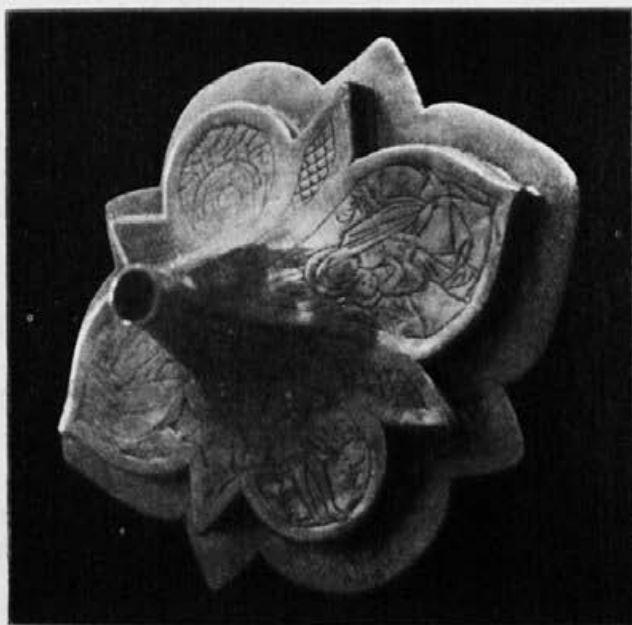
Zgodovina: O njeni starejši zgodovini in postanku ne vemo ničesar. Kronika neutemeljeno identificira kapelo sv. Leona in sv. Elizabete, ki jo omenja notica iz 15. oktobra 1404⁶⁴ s kapelo sv. Magdalene. Prvi zanesljivi vir o nji je zapisnik Scarlichijeve vizitacije iz l. 1631., ki pravi, da ima samo en oltar sv. Marije Magdalene, ki je razen slike vsega oropan. Omenja jo tudi Valvasor (Ehre... VIII. 776). Stavba sama ima prezbiterij iz treh stranic nepravilnega osmerokotnika, ki ima deloma ohranjen zelo preperel pritlični zidec iz peščenca, ki kaže na postanek v gotski dobi. Sicer pa ni detajlov, ki bi dovoljevali kak sklep.

⁶⁴ Koblar, Drobtnice iz furlanskih arhivov, Izvestja m. dr. za Kr. II., 73.

Sl. 144. Motnik, monštranca, detajl noge (2. pol. XV. stol.).

Sl. 143. Motnik, monširanca, noga (2. pol. XV. stol.).

L. 1751 je bil nabavljen poslikan kor (gl. urbar: „dann von dem gemahlenen Chor alda fl 22“). Sedanja notranja arhitektura je sorodna oni župne cerkve in verjetno istodobna. Glavni portal ima letnico 1828. L. 1862. je izdelal dva oltarja za njo Alojz Goetzl iz Kranja. L. 1872. sta bila njena stara zvonova oddana Alb. Samassi v Ljubljani v prelitje. Bila sta brez napisov in sta tehtala 49·34 in 15 funtov. Novi trije so bili vlti 12. dec. in so tehtli 5·71, 3 in 1·67 starih centov. L. 1917. so bili vzeti v vojne namene. Veliki je imel reliefa sv. Križa in sv. Marije Magdalene, srednji sv. Notburge, mali pa sv. Križa in sv. Janeza. Po potresu l. 1895. je bila kapela popravljena.

Opis: Zunanjščina: Glavni stavbi je na južni strani prezbiterija prizidan zvonik, čigar pritličje služi za zakristijo. Prezbiterij je zaključen s tremi stranicami nepravilnega osmerokota. Podzidek ima že zelo razjedeni kameniti vrh iz tipičnega peščenca gotske dobe. Drugih starih detajlov ni videti. Fasada, katere zatrep⁶⁵ je na vrhu posnet po strešni kapici, je okrašena s pilastri, med njimi se nahajajo dolbine, portal je kamenit. Vrata imajo napis: Am 6. März 1828.

Notranjščina: Dolga je 11·65 m, široka 5·25 m. V širini ni razlike med ladijo in prezbiterijem, ki je za eno stopnjico dvignjen. Obok je banjast s sosvodnicami, ob stenah pilastri s kapiteli. Stene slikane v belem, rudečem in rožnatem tonu.

Kor stoji ob vhodni steni; prednja stranica se boči naprej; sloni na dveh kamenitih stebrih.

Oprava: Veliki oltar, lesen, stebri; kipi sv. Janeza, sv. Luke in sv. Marije Magdalene. Stranski enake arhitekture kot veliki s kipi sv. Notburge in dveh svetnic. Al. Goetzlovo delo.

Križev pot je layersken. Na 14. postaji je podpis: ALOIS GÖTZL PINXIT 1850. KRAINBURG.

Zvonik ima na strehi zidan nastavek, podobno kakor ga je imel poprej zvonik v Špitaliču, na njem pa čebuljast vrh.

Grad Zgornji Motnik.

Zgodovina: Obstojal je že v 1. pol. XII. stoletja, kakor dokazuje listina iz 1123—1146;⁶⁶ krajevno ime Motnik se nanaša v tem slučaju gotovo v prvi vrsti na grad. Prvi po imenu znani po-

⁶⁵ Zatrep = Giebel; termin vvaja prof. Sovrè.

⁶⁶ Kos, Gradivo IV., št. 77.

sestnik je Kunrad, ki nastopa kot priča v listini iz l. 1247.⁶⁷ Kaj podrobnega o grajski stavbi ne izvemo do Valvasorja,⁶⁸ ki nam je ohranil tudi njeno sliko iz 2. pol. XVII. stol. Slika kaže grad z ozidjem; vidi se vhodni stolp z manjšim poslopjem ob strani; glavno poslopje je trinadstropno in ima v drugem nadstropju majhen pomol na konzolah. Stavba, kakor jo slika Valvasor, v vidnih delih ni starejša od XVI. stoletja, v glavnem pa pač plod Valvasorju ne predoddaljene dobe. Sredi XVIII. stoletja je grad pogorel in ostal do naših dni razvalina.⁶⁹

Razvalina zavzema vrh griča na severovzhodnem koncu trga in je sedaj vsa preraščena s travo in grmičevjem. Večja škrebina zidu se vidi le nad trgom. Značilnih arhitekturnih detajlov ni videti.

* * *

Volčji potok.

Cerkev, podružnica kamniške fare.

Zgodovina: Imenuje se prvič v zapisniku cerkvenih dragocenosti iz l. 1526.⁷⁰ Valvasor (Ehre... II. 779) jo omenja, a ne navaja števila oltarjev. Opis vikarijata Nevlje iz l. 1703. pravi, da ima zvonik z dvema zvonovoma in dva oltarja, veliki je posvečen sv. Ožbaldju, stranski na epistolski strani sv. Volbenku. Poznejši pripisek pravi, da je bil l. 1718. postavljen tretji oltar sv. Joba. Po tlorisu sodeč se v popolnoma prenovljeni obliki sedanje stavbe skriva starejša, gotskega tipa, od katere pa sedaj ni vidnih ostankov.

Opis: Zunanjščina: Pred fasado stoji zvonik naslonjen tako, da je pokriva nekako eno tretjino na levi strani. Ob prezbiteriju na severni strani je zakristija. Zidovje nima nikjer pritličnega zidca, ima ga edino zvonik, a tudi ta ni gotski.

V zvoniku, ki ima čedno zvončasto streho, so trije železni zvonovi iz l. 1923. Edini stari bronasti zvon, ki je preživel vojno, je bil ob mojem obisku že odstranjen iz zvonika, ker je bil ubit.⁷¹ Ima premer 70 cm in tehta 201 kg. Okrašen je zgoraj z dvema

⁶⁷ Schumi URB II., str. 115.

⁶⁸ Ehre... XI. 424.

⁶⁹ Podlogar navaja letn. 1752, Kronika pa 1751.

⁷⁰ Izv. muz. dr. za Kr. 1895, str. 145.

⁷¹ Pred vojno je imela cerkev 3 bronaste zvonove. Poleg opisanega še velikega s premerom 89 cm, 333 kg in letnico 1853 ter malega s premerom 60 cm, 128 kg in l. 1861.

pasovoma rokokoornamentike, med katerima je napis SANCTA MARIA ORA PRO NOBIS. Na obodu so reliefi: Kristus na križu, Mati božja z detetom kot kraljica, obdana od žarkov, klečeča svetnica s snopom v rokah in klečeč precej nerazločen svetnik v vojaški opremi (sv. Ožbald?). Napis: JACOB. SAMASSA ME FUDIT LABACI ANNO 1769.

Na južni strani ladije zunaj ob zapadnem oglu so ostanki pobeljene slike sv. Krištofa, na kateri je spodaj na levi vrezana letnica 1727. — Glavni portal cerkve je kamenit in ima napis: S. OSWALD 1843.

Notranjščina: V tlorisu pravokotna ladija in ožji, s tremi stranicami osmerokota zaključen prezbiterij. Izgleda, da je cerkev na starih temeljih navzgor temeljito prezidana. Ladija je dolga 10·10 m, široka 6·05 m; slavolok je 3·85 m širok, prezbiterij pa 4·90 m dolg in 4·60 m širok. Ladija je obokana z banjo s sosvodnicami, prezbiterij istotako s sosvodnicami od vseh strani. Zakristija je primitivno obokana. Slavolok ima sklepni kamen, okrašen z rozeto.

Tlak je nov.

Kor sloni na obokih in dveh stolpih. Okna v ladiji so štiriogлата, v prezbiteriju strešičasto završena.

Oltarji: Veliki: Lesen. Velika, polkrožno završena duplina, obdana od stebrov in pilastrov, ki nosijo golšasto ogrodje in plitev lok. Na njem je okvir z imenom Jezus in venec z velikimi cvetovi, držan od dveh angeljev. Oltar je marmoriran in pozlačen. Kipi sv. Ožbalda, sv. Andreja in sv. Jakoba so iz srede XVIII. stol. Oltar in sedanji aranžma je iz l. 1879. Na hrbtu napis: 1879 F. OSOLE. — Dolbino s kipom zapira slika, pl. o. sv. Ožbald; v spodnjem delu je nekoliko zamazana. Sv. Ožbald kleči na oblaku, obdan je od angeljev z znaki mučeništva, spodaj pokrajina, kjer se podijo vojaki na konjih. Ožbald drži v levici pismo, na katerem sedi krokar in drži v kljunu prstan. Prav dobro delo L. Layerja ali njegove neposredne bližine.

Severni stranski oltar: Lesen, moderen. Stara pa je slika sv. Joba, pl. o. Job sedi na gnoju, na desni je čebelnjak, na levi goreča hiša. Layerjeva delavnica. — Na menzi slika pl., o. Srce Marije s podpisom M. K. 1908.

Južni stranski oltar: Lesen, moderen. Stara je slika sv. Volbenka pl., o. Sv. Volbenk kleči v ornatu na oblakih in drži dvostolpo cerkev, od leve se mu prikazuje božje oko. Layerjeva delavnica. — Na menzi slika pl., o. srce Jezusovo s podpisom M. K. 1908.

Križev pot je nekoliko grobo ekspresivno delo druge polovice XVIII. stoletja v rokokoovirih. Delo neznanega slikarja.

Bandero s slikami sv. Ožbalda in sv. Joba ter Volbenka ima letnica 1900; slike so delo Mat. Koželja.

Dva majhna steklena lestenca.

Razvalina

starega gradu leži na jugozapadnem obronku gričevja jugovzhodno od cerkve. Postanek gradu sega globoko v srednji vek; že v XII. stoletju se imenujejo njegovi posestniki⁷² Valvasor (Ehre... III. 657) ne pove nič o njegovi preteklosti, prinaša pa sliko, ki nam kaže še v nadstropja ohranjeno razvalino, od katere so danes ohranjeni le še temelji. Na robu griča nad novim gradom se je dvigalo poslopje pravokotnega tlorisa, ki je imelo na vseh štirih oglih štirioglate stolpe. Stavba je bila dve do tri nadstropja visoka. Na desni se vidi del ozidja, ki veže to stavbo, s še dobro ohranjenim okroglim stolpom, s koničasto streho, katere vrh se je že udrl. V stolpu je eno manjše okno, pod streho pa na konzolah sloneč venec pomolov za obrambo. Ta stolp kaže na arhitekturo XVI. stol., veliko poslopje spredaj pa tudi, kolikor je mogoče soditi po sliki, ne sega preko XVI. stoletja nazaj.

Danes so od razvaline ohranjeni samo popolnoma zaraščeni temelji, vendar se pa stari ljudje spominjajo še delov razvaline, posebno stolpa.

Novi grad.

Sezidan je bil po Valvasorju (Ehre... III. 657) pod starim gradom v ravnini zač. XVII. stol. radi večje udobnosti posestnikov. Slika nam kaže poslopje pravokotnega tlorisa, prekrito s štiristrano šotorno streho. Stavba je dvonadstropna, ogli so sezidani iz rezanega kamna, okna imajo kamenite okvire, v nadstropjih tudi profilirane nadokenske zidce. Portal je polkrožno završen, nad njim je v vsakem nadstropju po en lesen balkon. Pod streho je venec konzol.

Sedanja stavba obstoja iz tega starejšega dela, k kateremu je zadaj proti severu prizidan novejši trakt. Stavba je bila v novejši dobi zunaj in znotraj popolnoma modernizirana. Od starejšega grajskega inventarja je ohranjena menda samo slika pl., o. iz srede XIX. stoletja, predstavljajoča deklico ob balustradi, v ozadju zelenje. —

⁷² Fr. Schumi URB II. št. 34, l. 1220 Herman iz Volčjega potoka, št. 144, l. 1247. pa Konrad.

Dve lepi peč i iz zač. XIX. stol.: ena, klasicistična, je bila poprej v Souvanovi hiši v Ljubljni, druga, z gotskimi motivi, je iz radovljiske okolice.

Na severnem koncu prizdika gradu je vzdana kamenita napisna plošča, ki je bila po tradiciji poprej na cerkvi. Napis v majuskuli se glasi: HIE LIGT BEGRAWEN DIE EDLGEBORNE FEILE ANNA IVSTINA GEBORNE SCHBABIN ZUM LIECHTENBRG (SIC!) VND TVFSTAIN IHRES ALTERS ZEHN WOCHEN DIE DEN 7. IUNNI DES 1630 JAHR GEBORN VND DEN 25. AVGUSTI GEMELTES JAHR S BIDERUMB IN GOT SELIGLICH ENTSCHLAFEN. DER ALMECHTIG GOT WOLE IHR VND ALLEN CHRIST GLAVBIGEN SELEN EIN FRELICHE AVFERSTEHUNG VERLEIHEN AMEN.

* * *

Radomlje.

Cerkev, podružnica fare Kamnik.

Literatura: L. Podlogar: Nevlje mati fara Gozd itd. str. 15—26. V rokopisu.

Zgodovina: Stara cerkev, od katere sta se ohranila zvonik in prezbiterij (sedaj zakristija), je bila po kamnoseški opremi sodeč, sezidana nekako v 2. pol. XV. stol. O kaki starejši cerkvi ni literarnih poročil. Omenja se prvič v listini iz l. 1501. (v kamniškem farnem arhivu), ki objavlja posvetitev dveh oltarjev, velikega v prezbiteriju na čast sv. Margarete, sv. Barbare in sv. Doroteje ter stranskega na desni strani na čast sv. Uršule, sv. Apolonije in sv. Neže. Omenja se tudi v zapisku dragocenosti iz l. 1526.⁷³ Takratna cerkev je imela ravno prekrito, pravokotno ladijo dolgo toliko, kolikor znaša sedaj širina prezbiterija in prezbiterij zaključen s tremi stranicami osmerokota, obokanim z rebrastim svodom, slonečim na figuralnih konzolah in okrašenim z 1 figuralnim in rozetnimi sklepniki. Valvasor Ehre... II. 779) navaja tri oltarje: sv. Marjete, sv. Luke in sv. Uršule. Popis vikariata Nevlje iz l. 1703. pravi, da ima zvonik z dvema zvonovoma, zakristijo in tri oltarje: sv. Marjete, stranskega na evangeljski strani sv. Luke s sliko sv. Antona („Hic principalior imago oltaris St. Antonium de Padua representat.“), na epistolski pa sv. Uršule. V XVIII. stol. je dobila cerkev sedanjo obliko na ta način, da je bila podrta stara ladija in pravokotno na prvotno os postavljena nova stavba s prezbiterijem, obrnjenim proti jugu.

⁷³ Izv. muz. dr. za Kr. 145.

Opis: Zunanjščina: Jasno se ločita dve, pravokotno druga drugo križajoči stavbi: Stara cerkev je orient. od zapada proti vzhodu, nova od severa proti jugu, tako da je zvonik na zapadni strani novega prezbiterija, prezbiterij pa kot zakristija na severni. Stari prezbiterij ima podstavek s pristrešenim kamenitim vrhom. Ohranjeni sta dve ožji in eno širje (srednje) šilasto prvotno okno z zazidanim šilastim delom. Novi prezbiterij ima posnete ogle; stene ladije imajo visok podzidek in so poživiljene z lizenami; fasada se završuje s slemenskim trikotom, okrašena je s pilastri in dvema praznima duplinama. Kameniti portal je nov. Portal v zapadni steni je star.

Zvonik ima podzidek s kamenitim, strešnato posnetim vrhom, v višini sedanje strehe ga opasuje kamenit zidec, ki pa ni gotski. Spodnji del je tvoril nekdanj na tri strani odprto lopo. Ob zvonovih so velike baročne line. Streha je baročna, komponirana v obris piramide. Pokrita je s pločevino. Streha cerkve je iz opeke.

Zvonovi: 3 novi bronasti, okrašeni z ornamentnimi pasovi in angeljskimi glavicami, delo Strojnih tovarnen in livaren l. 1920. št. 120 in 93. Na malem je relief sv. Marjete, na srednjem sv. Izidor, na velikem sv. Marjeta in napis DAROVALI OBČI-NARJI ZA ŽUPANOVANJA IVANA JERMANA.⁷⁴

Na nekdanji fasadi stare cerkve se je ohranil pod zvonikom ob stopnjicah, ki vodijo v nadstropje, ostanek stare slikarije. Ta ostanek dokazuje, da cerkev prvotno ni imela zvonika in ga je dobila bržkone tekom XVI. stol. Na starejši plasti leži deloma drug novejši omet, na katerem je naslikana ornamentika iz seka-jočih se krogov, točk in src razporejena v polkrogu, v sredi pa monogram IHS. V to plast je zarezana letnica MDCXXXXXII (1562). Starejša slikarija, ki je bila izvršena v fresko-tehnikii, je bila vodoravno razdeljena v dva dela po ornamentalnem pasu. Od zgornjega dela sta se ohranili samo dve živalski nogi kot ostanek neke uničene slike, ki se je nadaljevala navzgor. V spodnjem delu je ohranjen na levi ostanek dveh brezbradih glav, katerih ena gleda navzgor, dalje do prs ohranjena brezbrada figura z nimbo in rumenimi lasmi; oblečena je v zeleno suktnjo in rdeč plašč; ta figura drži za ramo drugo, ki pada v nesvest. Izza hrbta se vidi tretja figura z belim pokrivalom na glavi in z zelenim nim-

⁷⁴ Glasom zapiska v farni kroniki v Kamniku je vojna vzela dva bronasta zvona, več s premerom 120 cm, 900 kg in malega s premerom 100 cm, 547 kg; oba sta imela letnici 1860. Ostal je mali, ki ga pa tudi že ni več s prem. 80 cm, 26376 kg in letn. 1860.

bom. (Sl. 145). Ob nji se nahaja očitvidno klečeča figura z belo brado in belimi lasmi in rokami dvignjenimi v molitvi (donator?) Tej nasprot obrnjena je na desni strani druga klečeča figura, ki drži pred seboj neke vrste drog ali sulico in gleda navzgor. Sledi napisni trak in kvišku dvignjena roka, mogoče ostanek slike Longina. Nedvomno imamo pred seboj ostanek slike križanja, verjetno združene z donatorsko sliko. Barve so temnordeča, svetlordeča, zelena, rumena in roza. Karnat je rozabarven, obraz lahko enakomerno modeliran, oči, usta in nos so shematično s tenkimi potezami izrisani. Slikarija, ki je brez zveze z dosedaj znanimi gotskimi slikami v Sloveniji, bo nekako iz srede, even. še 1. pol. XV. stol.

Notranjščina: V tlorisu pravokotna ladija in pravokoten prezbiterij, ob njem na zapadni strani brez zveze z njim stolp, na vzhodni pa zakristija z vhodom iz prezbiterija. Ladija je dolga 13,55 m in 8,60 m široka, slavolok je 4,82 m širok; prezbiterij 6,30 m dolg in 6,55 m širok. Širina prezbiterija je obenem dolžina ladije stare cerkve. Zakristija (stari prezbiterij) je 4,77 m dolga, 4,10 m široka, zaključne stranice merijo po 1,70 m.

Zapisek v popisu neveljskega vikarijata iz l. 1703., ki navaja, da ima cerkev zvonik in zakristijo, vzbuja misel, da je bila cerkev prezidana še koncem XVII. ali zač. XVIII. stoletja. Svod ladije, banja s sosvodnicami od strani in trikotno kapo nad slavolokom in korom, pa govori bolj za 1. pol. XVIII. stol. Prezbiterij ima plitvo kupolo. Notranjščina je beljena.

Oprava: Oltarji: Veliki, lesen, iz srede XVIII. stol., s tabernakljem iz srede XIX. stol., je novo polihromiran. Arhitektura stebrov, pilastrov in zidcev. Kipi: sv. Marjeta, sv. Joahim, Aron, Marija in Ana. Na portalih, vodečih za oltar dve veliki vazi z izrezljanimi cvetličnimi šopki. Slika Brez madežne pl., o. s podpisom BRADAŠKA 1883.

Levi stranski oltar, lesen; arhitektura pilastrov, atika z volutami in baldahinom in velika dolbina v sredi. Moderno polihromiran. Delo iste delavnice kot njegov pendant južni oltar. Prav dobro delo srede XVIII. stol. Kipi: sv. Apolonija, sv. Barbara, sv. Uršula in Marija z Jezusom v naročju.

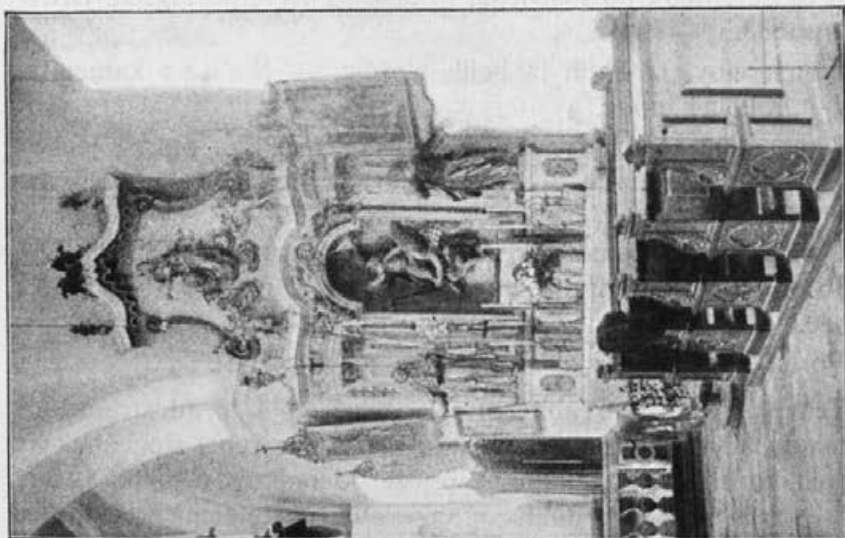
Južni stranski oltar: kipi: Sv. Izidor, bradat svetnik v škofovski obleki z grozdom na knjigi, brezbrad svetnik (sv. Janez ev.?) in sv. Lukež. (Sl. 146).

Prižnica preprosto delo srede XVIII. stol.

Sl. 145. Radomlje, cerkev, odlomek freske križanja iz
sr. XV. stol.

Sl. 146. Radomlje, cerkev, južni stranski oltar
(sr. XVIII. stol.).

Križev pot po Führichu. Podpis na XIV. postaji. M. BRADAŠKA 1883.

Tlak nov, iz črnih in belih ploščic. — Menza kamenita, nova. — Klopi nove.

Kor sloni spredaj na dveh stebrih. Orgeljska omara je novejšo delo z dekorativno dobro sliko kralja Davida iz 1. polovice XIX. stol.

Pod korom je kamenit kropilnik z napisom: IESVS MARIA 1633. Drugi ob stranskem vhodu ima napis. 16 IHS MARI (sic!) 30.

Portal iz prezbiterija v zakristijo je nov.

Zakristija (stari prezbiterij) je zaključena s tremi stranicami osmerokota in obokana z zvezdnatim obokom z rebri slonečimi na figuralnih konzolah. Na svodu je devet sklepnikov v obliki rozet, na južni strani ima eden obliko ščita, glavni na temenu predstavlja svetnico s krono in razpuščenimi lasmi, v desni križ, v levi pa pred prsmi nerazločen predmet (sv. Marjeta?). Konzole: prvi par ob slavoloku predstavlja glave z listi od spodaj, drugi par sta angelja z razprostrtimi perutmi in napisnimi zavitki pred seboj. Konzole ob sklepnih stranicah so trije moleči angelji, eden pa glava z listi spodaj. Pod beležem so sledovi polihromacije na kamnoseških delih stavbe.

Ob novem prezbiteriju je videti v steni zazidan gotski slavolok.

Pod beležem na stenah so ostanki slikarije. V priltičnem pasu zastor; ob oknih ornamentika posnemajoča rezljana krila oltarjev XVII. stol. Figuralne slike so bile v vseh štirih poljih stranskih sten, eno je bilo pozneje prebito za okno. Ostanki: Na severni steni v prvem polju ob slavoloku nerazločni sledovi barve; v naslednjem slika Jezus nese križ: Jezus do kolen, pred njim mož, ki drži za vrv, dalje še en bradat obraz, v ozadju par obrazov in dvignjene roke. Na južni steni: ob slavoloku spodaj speč brezbrad obraz, višje v sredi speč sedeč bradač, drugo nerazločno: ostanek slike Oljske gore. Četrto polje je po oknu uničeno. Na svodu je odkrito eno polje na severni strani, vidi se sedeča postava, izza katere gleda žival, bržkone vol, torej sv. Lukež, iz česar smemo sklepati na tradicionalni ikonografski motiv na svodu, na slike evangelistov.

Slikano je na belež. Kvaliteta slaba. Močne konture, slabotna modelacija. Koloristično uborno, prevladuje rumena barva. Čas postanka 1. pol. ali sr. XVII. stol.

O m a r a za paramente je lep baročen predmet z belimi kovinskimi oboji.

Znamenje

sredi vasi. Novo. Kamenit podstavek, štiri dolbine. Slike na presni omet: sv. Marjeta, Kristus na križu in sv. Jožef. Podpis na sliki sv. Marjete: M. KOŽELJ 28./9. 1888.

* * *

Mekinje.

Sl. 147. Mekinje, uršulinski samostan.

Literatura: Lj. Stiasny, Kamnik, Ljubljana 1894. Str. 92—89.

Wl. Milkowicz, Die Klöster in Krain v Archiv. f. österr. Geschichte, 74. zv., Dunaj 1889, str. 430. Clarissinen I. Münkendorf.

Raimund Schrey, Rückblick auf die ehemals bestandenen Klöster der Clarissinen in Krain insbes. auf jenes in Laibach v. Mittl. d. hist. Ver. f. Kr. 1860, str. 59.

L. Podlogar, Nevlje str. 71—121. Mekinje, v rokopisu.

Franč. Rihar, Bratovšičina Marijinega prečistega Srca v Mekinjah na Kranjskem. Maribor 1904.

Valvasor, Ehre... XI, str. 368—373, Minchendorff.

Arhivalije: Župnijski arhiv v župnišču. — Andreas Krattner, Information und Lokal-Beschreibung der Lokalie U. L. F. zu Münkendorf.

Stare slike: Valvasor, *Ehre...* str. 368 priloga.

Podobica Bratovščine Marijinega Srca iz 1. pol. XVIII. stol. v župnijskem arhivu v Mekinjah (po l. 1719).

Podobica iste bratovščine iz 1. pol. XVIII. stol. v župnijskem arhivu v Mekinjah.

Zgodovina: Pred ustanovitvijo samostana je bil v Mekinjah grad rodbine Gallenberg („curia nostra“ ustanovne listine). Okrog l. 1143. se že imenuje Viljem Mekinjski v neki listini,⁷⁵ istotako še l. 1169.⁷⁶ Pri gradu je stala starodavna kapela⁷⁷ Matere božje.

Z ustanovno listino z dne 9. okt. 1300 (Schumi, *Archiv* II. 247) je takratni posestnik gradu Seifrid Gallenberški ustanovil samostan klarisinj v Mekinjah in mu podaril grad, poleg katerega se je nahajala omenjena kapela. Pri tej kapeli pa se je že od l. 1287.⁷⁸ nahajala kapelanija.

Dediči ustanovitelja so dne 20. avg. 1301 (Schumi, *Archiv*, 257) prepustili opatinji in samostanu patronatsko pravico nad to kapelo, l. 1307. pa so nune dosegle, da smejo združiti to kapelo v svrhu povečanja svojih dohodkov s samostanom,⁷⁹ kadar bo umrl tedanji rektor.

Samostan je bil nastanjen v gradu, vendar so se izvršile za to potrebne adaptacije, v prvi vrsti se je postavila v klavzuri cerkev in pokopališče za nune. Oboje še l. 1302. ni bilo posvečeno oz. blagoslovljeno; zato je dobil 13. apr. 1302⁸⁰ avstrijski minoritski provincial nalog, da poskrbi za oboje in sicer sme to izvršiti vsak rimskokatoliški škof, kateremu se s potrebnim spremstvom vred dovoljuje vstop v klavzuro.

Za zač. 14. stol. sta torej dokazani dve cerkvi, ena, prastara, izven samostana, druga notri. Prva je bila po l. 1307. dodeljena samostanu, veljala pa je tudi naprej za javno cerkev in je tako predhodnica sedanje župne cerkve. Nedvomno se nanjo nanašajo daritve za mašne ustanove pri oltarju sv. Margarete 1336, 1350 in 1368.⁸¹ Ker je imela več oltarjev, je nedvomno, da to ni bila

⁷⁵ Kos, *Gradivo* IV., št. 195.

⁷⁶ Schumi U. u. R. *Buch* I., št. 131.

⁷⁷ Listina Schumi, *Archiv* II., str. 257 z dne 20. avg. 1301 pravi, da obstoja „ab olim“.

⁷⁸ Listina z dne 3. okt. 1287 v Drž. arhivu na Dunaju in istotam pri-trditev patrijarha z dne 22. dec. 1288 (*Repert* II).

⁷⁹ Listina z dne 12. avg. 1307 v Drž. arhivu na Dunaju (*Repert* II).

⁸⁰ Schumi, *Archiv* II. 259.

⁸¹ Listine v Drž. arhivu na Dunaju (*Repert*. II),

majhna kapelica v današnjem smislu, ampak večja cerkvena stavba.

Iz poročila l. 1592⁸² izvemo, da je bila kapela na nunskem pokopališču sredi samostana, razen nje pa je takrat obstojala ena zgornja cerkev, kjer prejemajo nune sv. obhajilo, torej v klavzuri in bržkone identična z ono l. 1302. posvečeno ter spodnja cerkev, ona iz dobe pred ustanovitvijo samostana. V tej zadnji se je redno čitala maša, sedaj pa prosijo nune, da bi se smela tudi v onih dveh.

To je vse, kar vemo o srednjeveškem samostanu. L. 1682. so ga do tal podrli in postavili „pene a fundamentis“ novo poslopje, ki se je v bistvenih delih ohranilo do naših dni. Stavba je bila dovršena l. 1686. Sliko novega samostana, kakoršen je bil sezidan v devetem desetletju 17. stol., nam je ohranil Valvasor XI. knj. priloga k str. 368. Slika nam kaže okrog dveh v severni smeri razvrščenih pravokotnih dvorišč grupirano, znotraj eno- in zunaj vsled razlike v terenu dvonadstropno poslopje. Na južni strani je, kakor še dandanes, obzidan vrt. Kot podaljšek južne fasade proti vshodu stoji cerkev, ki je bila takrat že edini ostanek srednjeveške dobe in ob času, ko je nastala Valvasorjeva slika, še ni bila odstranjena. Zvonik je stal, kakor še sedaj, v jugovsh. oglu poslopja zraven cerkve. Glavni vhod v samostan se je nahajal poleg zvonika, kakor še sedaj in se nam je z lepim portalom in napisom o obnovitvi samostanskega poslopja ohranil do naših dni. Okna so imela vsa baročne kamenite okvire. V prvem dvorišču so se nahajale, kolikor se na sliki vidi, zidane arkade v desnem traktu, dočim je bil severni brez njih. Skozi severni trakt je vodil kamenit portal v severno dvorišče, ki je bilo, kakor še dandanes, obdano od vseh štirih strani z odprtimi enonadstropnimi arkadami, slonečimi na slopih.

Od stare, v bistvu še srednjeveške stavbe je ostala po tej prezidavi, kakor se razvidi iz Valvasorjeve slike, samo cerkev in sicer ona tretja, „spodnja“ cerkev, ki je bila že od nekdaj na tem mestu. Zunanja slika nam kaže stavbo s pravokotno ladijo, katere os leži več ali manj proti vshodu in manjšim pravokotnim, s tremi stranicami osmerokota zaključenim prezbiterijem. Po svojem tipu in tlorisu je to gotovo srednjeveška, v gotski dobi nastala stavba. Preiskava pod streho sedanje cerkve nas pouči, da so se zidovi njene ladije ohranili do današnjih dni. Nad obokom se vidita v

⁸² Koblar, Drobtinice iz furlanskih arhivov, Izv. muz. dr. 1892, 66/67.

severni steni še sedaj vrha dveh velikih šilastih gotskih oken, z lepimi kamenitimi poševnimi stranicami z žlebom. Tudi prezbiterij je bil nedvomno čisto gotski, dočim je prva prastara cerkev morala biti še romanska ali vsaj iz dobe prehoda romanskega v gotski slog. V cerkvi, ki se je ohranila do konca XVII. stol. in stene njene ladije prav do naših dni, se nam torej ni ohranila prvotna srednjeveška stavba, ampak druga, verjetno na njenem mestu v dobi zrele gotike postavljena. Na njo se utegne nanašati gotski napisni kamen, vzidan v sev. steno ladije sedanje cerkve. Ob Valvasorjevem času je bil ta kamen vzidan bržkone v prezbiteriju („auf der Wand, lincker Seits von dem hohen Altar“), ko so prezbiterij podrli, pa so ga prenesli na sedanje mesto v ladiji. Napis se glasi: ANNO DNI (DOMINI) MCCCCLVI FERIA II POST IUBILATE FUNDATUM EST HOC OPUS IN HONORE(M) VIRGINIS MARIE GLORI(OSE). Valvasor, ki ga je napačno čital,⁸³ je mislil, da se nanaša na popravo velikega oltarja. Vendar je popolnoma jasno, da gre za utemeljitev in ne popravo nečesa in tudi ni nujno, da bi to bil vel. oltar, ker bi sicer napis pričakovali nekje na njem. Verjetneje je, da se nanaša ali na novo utemeljitev, novo zidanje cerkve sploh ali pa vsaj prezbiterija. Ugotovili smo že, da stavba na Valvasorjevi sliki nedvomno ni ona prvotna, poleg katere je bil ustanovljen samostan, ampak poznejša. Vsaj prezbiterij je gotovo iz dobe po letu 1300, če bi se bilo kaj od stare stavbe ohranilo, bi to utegnili biti spodnji deli sten ladije. Valvasorjeva zunanjščina nam kaže že baročno, za XVII. stol. karakteristično maskirano gotsko stavbo. Baročen je portal, ki vodi skozi južno steno v cerkev, baročna je oblika kamenitih okvirov oken v pritličju, baročna freska sv. Krištofa nad portalom na desni, ki ima karakterističen baročen okvir sr. XVII. stol., le zgornja vrsta oken ladije in eno vidno v prezbiteriju pada iz tega okvira. Zunanji okvir je nedvomno plod baročnega maskiranja in ne gotski, odprtina pa je sorazmerno ozka, podolgasta in zgoraj polkrožno završena, dobro se vidi pri oknih ladije, da so dvodelna in da imajo zgoraj krogovičje, ki je pa deloma zakrito s polkrožnim vrhom. Jasno je, da imamo baročno maskirana gotska okna pred seboj, pri čemer so jim vrhnji šilasti del polkrožno zazidali. Kolikor moremo torej iz te slike sklepati na značaj stare cerkve, je gotovo,

⁸³ Ehre... XI., str. 372. Anno Domini MCCCCVI feria II post Jubilatee emendatum est hoc opus in honorem Virginis Mariae gloriosae. Tako je bil tudi napačno tolmačen v slikanem napisu nad tem kamnom, kar so pred kratkim popravili.

da je bila popolnoma gotska in da bi njen postanek l. 1456. ne bil absolutno nemogoč. Preiskava pod streho nas pouči tudi, da je imela ladija do prezidave zač. XVIII. raven lesen strop. Stene so nad sedanjim obokom do vrha ometane in pobeljene do višine temena sedanjega oboka in sicer na vseh štirih stenah, iz česar se prepričamo, da je velikost ladije ostala ista. Poznajo se tudi luknje, v katerih so ležali tramovi. Stena je pobeljena, njen vrh pod nekdanjim stropom pa krasi pas dekorativne slikarije, obstoječe iz obeskov prehajajočih na straneh v volute, na katere se obešajo drapirani prtički, v katerih in iz katerih visi sadje. Ohranil se nam je tudi del kasetiranega stropa v cerkvi sv. Miklavža v Tuhinjski dolini.⁸⁴ Iz tega ostanka in iz slikarije sten lahko sklepamo, da je bila cerkev v I. pol. ali okrog srede XVII. stol. temeljiteje popravljena; temu času odgovarja tudi portal in sv. Krištof zunaj in nova in maskirana okna. — Ko je bil l. 1686. samostan na novo sezidan, je takoj prišla na vrsto prezidava cerkve. Od cerkve, kakoršna je takrat bila, so ohranili zvonik, ki so ga pa nekoliko povišali (obdržal je piramidno obliko strehe) in obodne stene ladije. Med prve izpremembe spada bržkone odstranitev starega prezbiterija, ki je bil nadomeščen z večjim novim, za njim so v isti širini postavili enonadstropno zakristijo in poslopje, kjer se nahaja sedaj župnišče. Kameniti portal tega poslopja ima letn. 1701, tako da je bila takrat zunanja slika samostana s cerkvijo proti jugu v bistvu, kakršna se je ohranila do naših dni. Tudi vrtna fasada tega poslopja je ohranila elemente takrat nastale zgradbe. Med prve prezidave spadata nedvomno tudi obe kapelici na sev. strani cerkve, ena ob koru, druga ob prezbiteriju in arkadni hodnik ob sev. steni cerkve, ki ju zunaj veže. To sklepamo lahko iz dejstva, da je bil že l. 1696. naročen in plačan oltar sv. Antona v kapeli ob prezbiteriju⁸⁵ in ker ima slikarija, ki obdaja vhod iz omenjenega hodnika v kapelo ob prezbiteriju in ki je iste roke in istočasna kot slikarija oboka v kapeli sv. Kolomana letnico 1708. Očividno se je torej prezidava cerkve izvršila med l. 1686. in 1708. Valvasorjeva slika pa je nastala neposredno po završetku del na samostanu pred prezidavo cerkve. Naša opazovanja potrjuje tudi poročilo iz l. 1704.,⁸⁶ ki pravi, da je bila cerkev pred kratkim prezidana in še ni posvečena. Gotovo je, da je v ti fazi preustroja

⁸⁴ Gl. sl. 132 v Fr. Stelè, Kamniški okraj.

⁸⁵ Gl. J. Mal, Umetnostno zgodovinski zapiski ZUZ. IV., str. 201.

⁸⁶ Koblar, Drobtinice... Izv. m. dr. za Kr. 1892, str. 67.

še obdržala leseni slikani strop v ladiji. Mogoče, da je na to nastopila večletna pavza in je energična roka šele koncem drugega desetletja 18. stol. povzela začeto delo in ga tudi dokončala. Tako si je razlagati opazko v *Liber mortuorum* 1. zv., ki poroča, da je 25. dec. 1728 umrla opatica Dorothea Sidonia Gallenberg, „cuius industria ecclesia una cum choro reformari coepta 1722 et feliciter terminata 1723. Altare majus et organum de novo erectum 1720; cuius zelo inducta Confraternitas purissimi cordis Mariae 1719.“ Ta zaključna faza je dala cerkvi vel. oltar in izredni kor ter je nadomestila leseni strop v ladiji z obokom. Priča za to so nam tudi Paglovčevi zapiski, ki povedo, da so l. 1722. kupili mekinske kasete za cerkvi na Selih in pri sv. Miklavžu v Tuhinjski dolini, l. 1723. pa na Lokah. S tem je dobila cerkev v bistvu obliko, v kateri se nam je ohranila do naših dni. Samostan klaris je bil z dekretom z dne 12. I. 1782 razpuščen. Isto leto je bila razpuščena tudi bratovščine Marijinega srca, ki je obstojala od l. 1719. Dragocenosti samostana in bratovščine so odpeljali v Ljubljano. Srebrna monštranca in srebrni svečniki se nahajajo sedaj v Poljanah nad Škofjo Loko.⁸⁷ L. 1787. je bila ustanovljena pri cerkvi župnija in trakt za zakristijo izpremenjen v župnišče ter pozneje močno prezidan.

Samostansko poslopje pa je kupil iz posesti verskega zaklada l. 1830. Alojzij baron Apfaltrern; do l. 1848. so se v njem nahajali uradi. L. 1902. pa so ga od rodbine Apfaltrern kupile ljubljanske uršulinke, ga primerno adaptirale in ustanovile z vselitvijo dne 27. sept. 1903 v njem uršulinski samostan. Iz bivšega refektorija v južnem traktu so si napravile samostansko kapelo, cerkev pa je ostala odslej samo župna cerkev.

Tekom 19. in zač. 20. stoletja je njena in zgodovina njene oprave v kratkem sledeča: L. 1811. je izbruhnil požar, uničil zvonikovo streho in zvonove. Sedanjo psevdogotsko obliko velikih lin in strehe z ogelnimi stolpčki pa je dobil sredi XIX. stol. L. 1875. je Jurij Tavčar iz Idrije prezlalil vel. oltar in prižnico in „restavriral“ dragoceno Straussovo sliko Marijinega vnebovzetja. L. 1878. je isti naslikal nov križev pot. L. 1878. je dobil prezbitarij nov tlak iz kamenitih plošč in novo obhajilno mizo; l. 1882. pa je bil položen nov tlak v ladiji. L. 1891. so podrli steno za orgljami in odprli kor napram nekdanjemu nmskemu koru, oltar s tega kora, ki je bil delo iste delavnice kakor veliki, pa so oddali škofijskemu muzeju v Ljubljani. L. 1894. so bile nagrobne plošče, ki so se

⁸⁷ Fr. Rihar, *Bratovščina* ... 10.

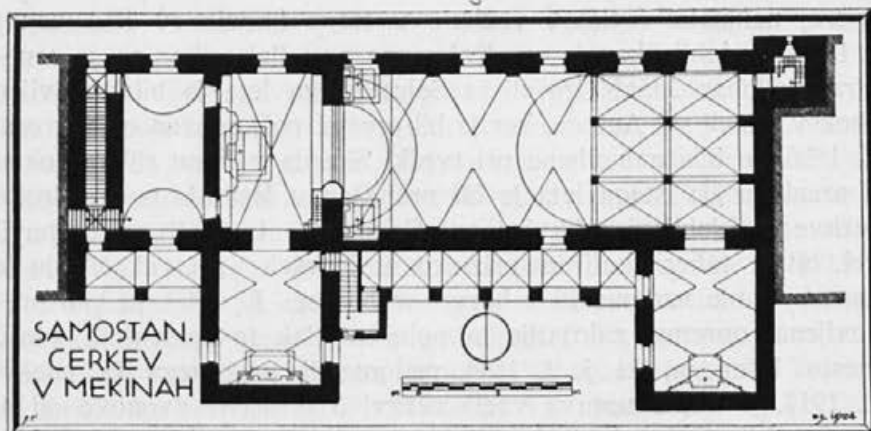
poprej nahajale v tlaku, vzdane v steno kapele sv. Kolomana; l. 1895. je dobila kapela sv. Kolomana nov tlak, oltar pa je renoviral podobar Jožef Grošelj iz Selc; istega leta je bil obnovljen obok v kapeli sv. Antona, ker je bil preveč poškodovan od potresa. L. 1896. so bila nabavljena pri tvrcki Skarda v Brnu slikana okna v prezbiteriju; istega leta je bil prenešen v Mekinje iz uršulinske cerkve v Ljubljani relikviar sv. Genoroza. L. 1901. je prenovil vel. oltar, tabernakelj in prižnico A. Rovšek; pri vel. oltarju je marmoriranje nadomestil z barvo orehovine. L. 1903. je bila prenovljena oprema zakristije in položen tlak iz cementnih plošč mesto lesenega, ki je l. 1894. nadomestil prvotnega iz opeke. L. 1917. je vojna uprava vzela cerkvi 3 bronaste zvonove od 4, ostal je samo drugi. Opis zvonov iz l. 1917. je tale: Veliki, 1370 kg, 137 cm, — Mariji Devici zahvalni dar od Mekinjskih farmanov 1850. — Reliefi: Marija z Jezusom v naročju, Jezus na križu z Marijo in Janezom in sv. Florijan. — Srednji: 16 stotov, 105 cm, vlit l. 1827. Reliefi: Jezus na križu, Rožnivenška Mati božja in sv. Peter. — Drugi, ki je ostal: 8,5 stota, 87 cm, iz l. 1811. Reliefi: Jezus na križu, Rožnivenška Mati božja in sv. Janez Evangelist. — Mali: 3,5 stota, 69 cm, iz l. 1811. Reliefi: Jezus na križu, Marija in sv. Janez Nep. — L. 1919. je dobila cerkev električno razsvetljavo.

Župna cerkev.

Opis: Po temeljiti prezidavi okrog l. 1700. je bila cerkev organsko vključena v novi, podaljšek južne fasade samostana tvo-reči trakt, ki se končuje v sedanjem župnišču.⁸⁸ Orientirana je približno proti vzhodu.

Stilistična označba: Na zunaj skromna zgradba ima v notranjščini lep enoladijen, obokan prostor, podaljšan v enaki širini za prezbiterij, čegar vzh. steno vso pokriva oblikovno naravnost razkošen oltar, katerega temna masa daje resno oblikovanemu svetlemu prostoru izrazito orientacijo. Pogled proti zapadu pa obvlada nenavadno veliki in arhitektonsko bogati kor z lepo balustrado in omaro. Po enostavni resnosti arhitekture in po odločnem povdarku obeh zaključkov spada ta cerkev med najlepše prostorne umetnine naše domovine.

⁸⁸ Najstarejša slika tega stanja se nam je ohranila v podobici, nastali bržkone kmalu po l. 1719. Reprodukcijska v Fr. Rihar, Marija v zarji slave, Celovec 1909, str. 245.

Sl. 148. Mekinje, tloris župne cerkve (zgoraj jug!).

Tloris: Od zapada proti vzhodu se vrste pravokotna sorazmerno ozka ladija, enako širok prezbiterij in enonadstropna zakristija. Ob zapadnem oglu nekoliko ven stopajoč iz fasadne ploskve je stolp. Proti severu je ob koru prizidana pravokotno kapela sv. Kolomana, ter enaka sv. Antona ob prezbiteriju. Med kapelama ob severni steni ladije in ob prezbiteriju med kapelo sv. Antona in župniščem, je enonadstropen arkadni hodnik. (Sl. 148).

Zunanjščina: Južna fasada cerkve je gladko beljena. Pri tleh ima v starem delu ven stoječ podzidek s pristrešenim vrhom. Okna so razdeljena v dve vrsti, pritlično in nadstropno, tako da se v tem oziru cerkvena fasada spaja s fasado ostalega župniškega trakta. Ob zvoniku vodi v cerkev kamenit portal z letnico 1902. Postavil ga je kamnosek Ignacij Čamernik, lepa lesena rezljana vrata pa podobar Andrej Rovšek. Na njih sta reliefa Brezmadežne in Jezusa s svetovno oblo ter na prekladi napis: Svet, svet, svet si ti, Gospod, Bog vojnih trum. Streha cerkve je iz opeke ter zvezana s streho ostalega trakta.

Stolp opasujejo trije kameniti zidci, drugače so stene gladke in pobeljene. Arhitektura do glavnih lin ima še baročen značaj, kakor ga je dobila koncem XVII. stol., vrhnji del z velikimi linami je bil sr. XIX. stol. v gotskem smislu prezidan. Line imajo obliko šilastih gotskih oken, katerih vrhi so zapolnjeni s slepim krogovičjem; polnila med rebri so zapolnjena s fresko slikami. Stene se končujejo v trioglatih zatrepih, v katerih so nameščene ure. Streha je iz pločevine, šilasta, okrašena na ploskvah s slepim

krogovičjem, dolbinastimi pomoli in tremi vodoravnimi pasovi. Ob podnožju strehe na 4 ogljih stolpa so profilirane kamenite konzole, ki nosijo zidane, s šilastimi strešicami pokrite krasilne stolpičke. Zvonovi so sedaj 3: en bronast iz l. 1811., ter dva bronasta iz l. 1923. (Strojne tovarne in livarne v Ljubljani).

Notranjščina: Pravokotna ladija je 26 m dolga in 10 m široka, obokana je z banjo, slonečo na pilastrih prislonjenih k steni, v vsakem presledku režejo v banjo od sten globoke sosvodnice. Kapiteli so enostavno profilirani. Stene imajo roza barvo, pilastri so rumeni z rudečo proggo, svod je bel. — Slavolok je polkrožen, lok sloni na enako kakor kapiteli profiliranem zidcu. — Prezbitერიj (dolg 750 m, širok 10 m) ima raven zaključek. Prekrit je s križnim svodom. Zaključna stena je poslikana z dekorativnim vzorcem, stene imajo roza barvo, svod rumenkasto. — Tlak v ladiji je iz svetlih in črnih plošč, v prezbitერიju je bogatejši vzorec iz črnih in svetlih plošč. — Ob oltarju vodi skozi steno v zakristijo na vsaki strani po en lep baročen portal iz raznobarnega marmorja (zač. XVIII. stol.). Iz zgornje zakristije je napram cerkvi na vsaki strani oltarja po eno pravokotno baročno okno z lepim okvirom iz črnega marmorja. Napram obema kapelama na severni strani se odpira stena s polkrožno završenimi odprtini.

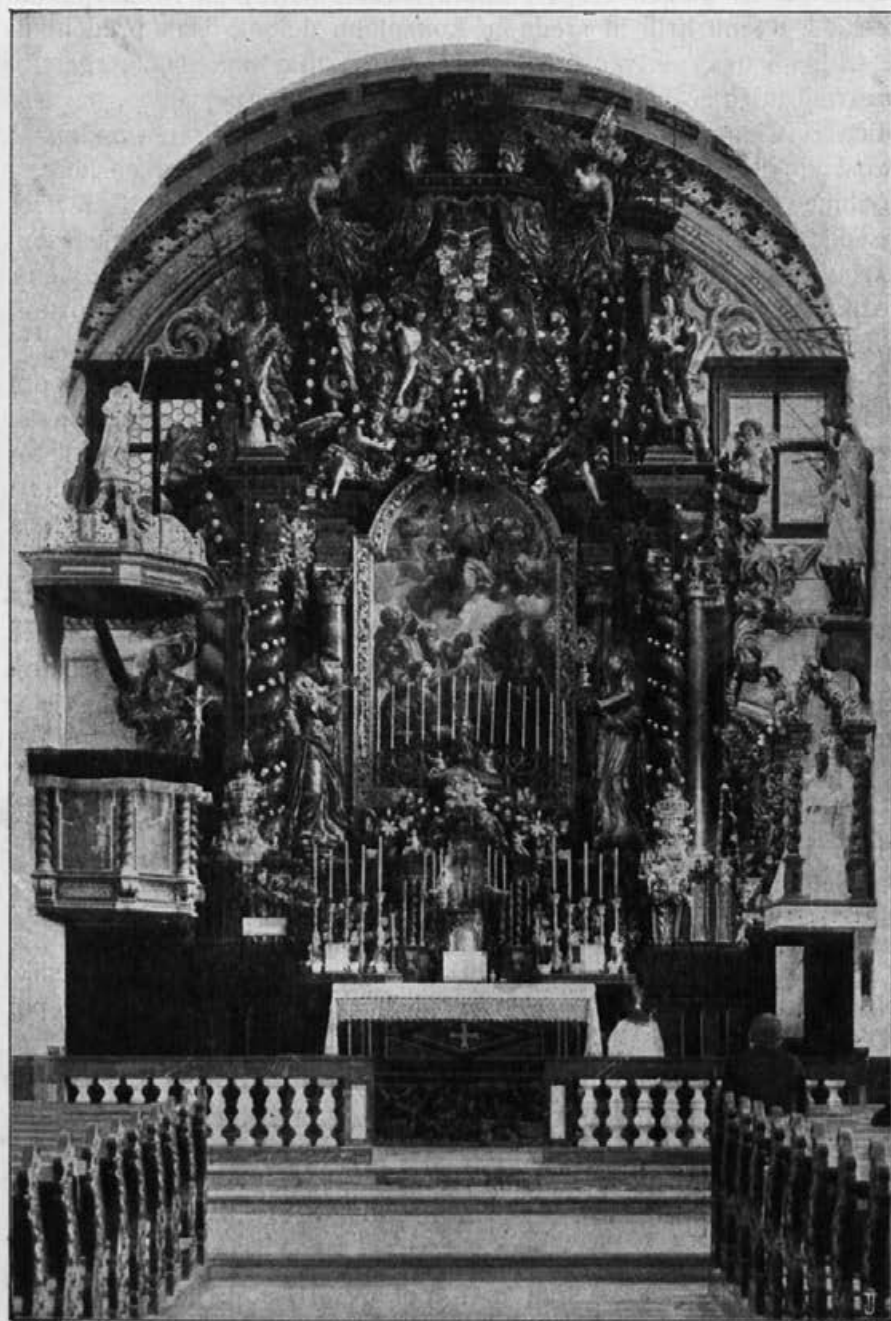
Kor zavzema več kot $\frac{1}{3}$ ladije in sloni na križnih obokih, oprtih na 4 kamenite stebre in pilastre ob steni. Spredaj je lesena balustrada posunjena naprej v dveh stranskih pomolih pravokotnega florisa in enem srednjem, čegar prednja stran je zalomljena v petih stranicah dvanajstkotnika. Balustrado krasi svedrasti pilastri, polnilne ploskve plitvi okviri, zgornji pas je zamrežen z lesenimi mrežami. Ob sedaj odstranjeni steni napram nuskemu koru se dviga lepa trikrilna orgeljska omara. Krila so oblikovana v obliki arhitekture svedrastih pilastrov, ki nosijo bogato profilirano tramovje, na njem razdeljen zatrep, v katerega sredini se dvigajo profilirane konzole, na njih pa stoje kipi. Na zunanjih zatrepnih krilih sede baročni angeljci. Zatrepni krili srednjega dela sta vzvalovljeni in se končujeta v spiralah, na vsaki strani je en angelj. Kipi predstavljajo sv. Rozalijo, sv. Cecilijo in Davida. Odprtina nad piščalmi je zaprta z ornamentiko baročnega listovja in angeljsko glavico. Pod vrhom srednjega krila se nahaja od boročnega listovja obdan dvojen gellenberški grb. Barva je rujavo lesena, ornamentika in kapiteli pozlačeni. Cel kor z omaro vred je prav dobro delo iz l. 1720. (Sl. 152).

Oprava: Oltarji: Veliki (sl. 149): Les, polihromiran v več tonih od svetlo do temnorjave barve, ornamentika, obleke svetnikov zlačene, nekateri deli posrebreni in lazirani na srebrno podlago. Na platformi pred menzo je letnica 1720. Na visokem lesenem podstavku stoji arhitektura gladkih in svedrastih stebrov in pilastrov, ki nosi močno razgibano tramovje; nad tem je atika, flankirana od stebrov; na vrhu je baldahin, od katerega visi zastor, ki ga drže angelji. V glavni dolbini oltarja je slika pl., o., predstavljajoča vnebovzetje Marije. Na levi spodaj v kotu je signatura: F. M. STRAUS IN. ET PINXIT A: 1719. Žal deloma grobo preslikana. Spodaj je okrog sarkofaga močno razgibana skupina apostolov, ki gledajo navzgor, kjer plava na oblakih od angeljev obdana Marija k nebu. — Ob straneh slike stojita na krasnih listnatih konzolah nadčloveško velika kipa sv. Frančiška Asiškega in sv. Klare. Na robu oltarja pred bogatimi listnimi obrobnimi krili sta na še bolj bogatih konzolah kipa sv. Petra in Pavla. Pred atiko na ogredju stojita kipa sv. Janeza Krstnika in sv. Janeza Evangelista. Pod baldahinom pa je formalno močno razgibana reliefna skupina sv. Trojice in dveh angeljev. Stilistično je ta oltar soroden delavnici, ki je nekako istočasno ustvarila prvotno opremo frančiškanske cerkve v Kamniku (prim. veliki oltar v Lokah v Tuhinjski dolini).

T a b e r n a k e l j je v svojem okvirnem delu istočasen oltarju in delo iste delavnice. Srednji del z vratci iz pozlačene kovine z reliefom srca Jezusovega in evharističnimi simboli, trto in žitom, je iz l. 1901. Dragocen je stari leseni del: na nizkem podstavku se nahaja arhitektura gladkih in svedrastih stebrov, ki nosijo močno razgibano profilirano ogrodje, nad katerim se pne baročno oblikovana kupola. Med stebri spodaj stoje kipci angeljev z orodji Jezusovega trpljenja, ob kupoli je 8 drugih angeljev, ki deloma stojijo, deloma sedijo. Na vrhu kupole je kip od mrtvih vstalega Izveličarja. Okolica vrat, notranjščina razstavne dolbine in čelo nad njo je reliefno oblikovano kot oblaki z angeljskimi glavicami, na vrhu držita dva angelja kelih s križem. V razstavni duplini je križ s križanim in kipca Marije in Janeza. (Sl. 151).

S t r a n s k a o l t a r j a sta približno enaka iz okrog 1720.⁸⁹ Imata kameniti menzi, katerih prednja stran je zložena iz raznobarvnega marmorja. Nastavka sta iz črnega marmorja, pilastri in okviri so okrašeni z vložki iz raznobarvnega marmorja, na vsaki

⁸⁹ Oltar Marijinega srca je bil posvečen l. 1727.

Sl. 149. Mekinje, župna cerkev, veliki oltar (1720).

strani po en gladek steber, zgoraj razbit zatrep iz krožnega odrezka z dvema krili in srednjim konzolnim delom. Tlak pred njima je iz belih in črnih plošč. Severni oltar ima na antependiju postrani nagnjen bel gallenberški grb s čelado in perjanico, na vrhu ptica. Slika pl., o. Brezmadežna, ki jo časte angelji, ima podpis M. Koželj 1885. — Južni oltar ima na antependiju nagnjen bel grb rodbine Attems s trirogelsko krono. Slika pl., o. sv. Frančišek Asiški sprejema rane, je delo M. Koželja. — Na menzi stoji lesena skrinjica s steklenimi stenami, v nji pa relikvije sv. mučenca Gene-roza. Relikvije so bile l. 1896. prenešene iz Uršulinskega samostana v Ljubljani.

Prižnica se nahaja pod slavolokom na levi strani. Spodnji del ima balustrado s svedrastimi stebri, polnilne stene pa so vokvirjene in poslikane z oljnatimi barvami s slikami 4 evangelistov in dveh cvetličnih šopkov. Baldahin je oblikovan v obliki strehe z volutno preslegasto kupolo, vrhu katere stoji kip dobrega pastirja. Nastala je v prvem ali drugem desetletju 18. stol.

Križev pot je naslikan po Führichovem. 14. postaja ima na stopnjici groba podpis: GEORG TAUČR (sic!) IDRIA A. 1878.

Krstni kamen je pod korom ob severni steni in obstoja iz kamenitega baročnega podstavka v obliki keliha. Streha je iz nekako srede XIX. stol.

Klopi so čedno rezbarsko okrašene iz novejše dobe.

Pod korom na severni steni je velik misijonski križ, ki ga je l. 1897. izdelal podobar Jožef Grošelj iz Selc, ozadje z Jeruzalemom pa je naslikal l. 1901. M. Koželj.

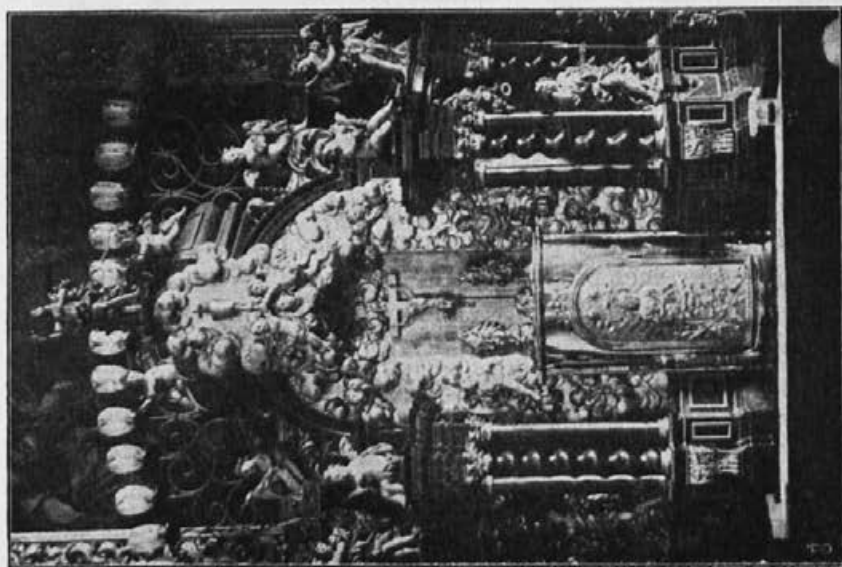
Posamezni spomeniki:

1. V prezbiteriju ob vhodu v kapelico sv. Antona viši slika pl., o. kopija znane slike Mater Misericordiae nekako iz 2. pol. XVII. stol.

2. V severno steno je vzdani v kamen vsekani napis v gotški minuskuli, ki smo ga citirali in zmotno čitanje korigirali v zgodovinskemu uvodu (str. 280).

3. Slika, pl., o., Marija z detetom obdana od sv. Jožefa in sv. Klare, vsi imajo goreča srca v rokah. Kompozicija odgovarja v glavnem zgornjemu delu Klauberjeve podobice. Ostanek bandera bratovščine Marijinega srca iz 1. pol. XVIII. stol. Druga stran je nedostopna.

4. Oblečeni kip Marijinega srca iz okrog l. 1719. Sedeča lutka, Marija sedi in ima dete v naročju. Oba imata naravne lase

Sl. 151. Mekinje, župna cerkev, tabernakelj (1720).

Sl. 150. Mekinje, slikani svod v kapeli sv. Kolomana
v župni cerkvi (zač. XVIII. stol.).

in sta oblečena. Baldahin je nov in je žal nadomestil mnogo lepšega iz okrog l. 1719., ki je imel svedraste stebre.

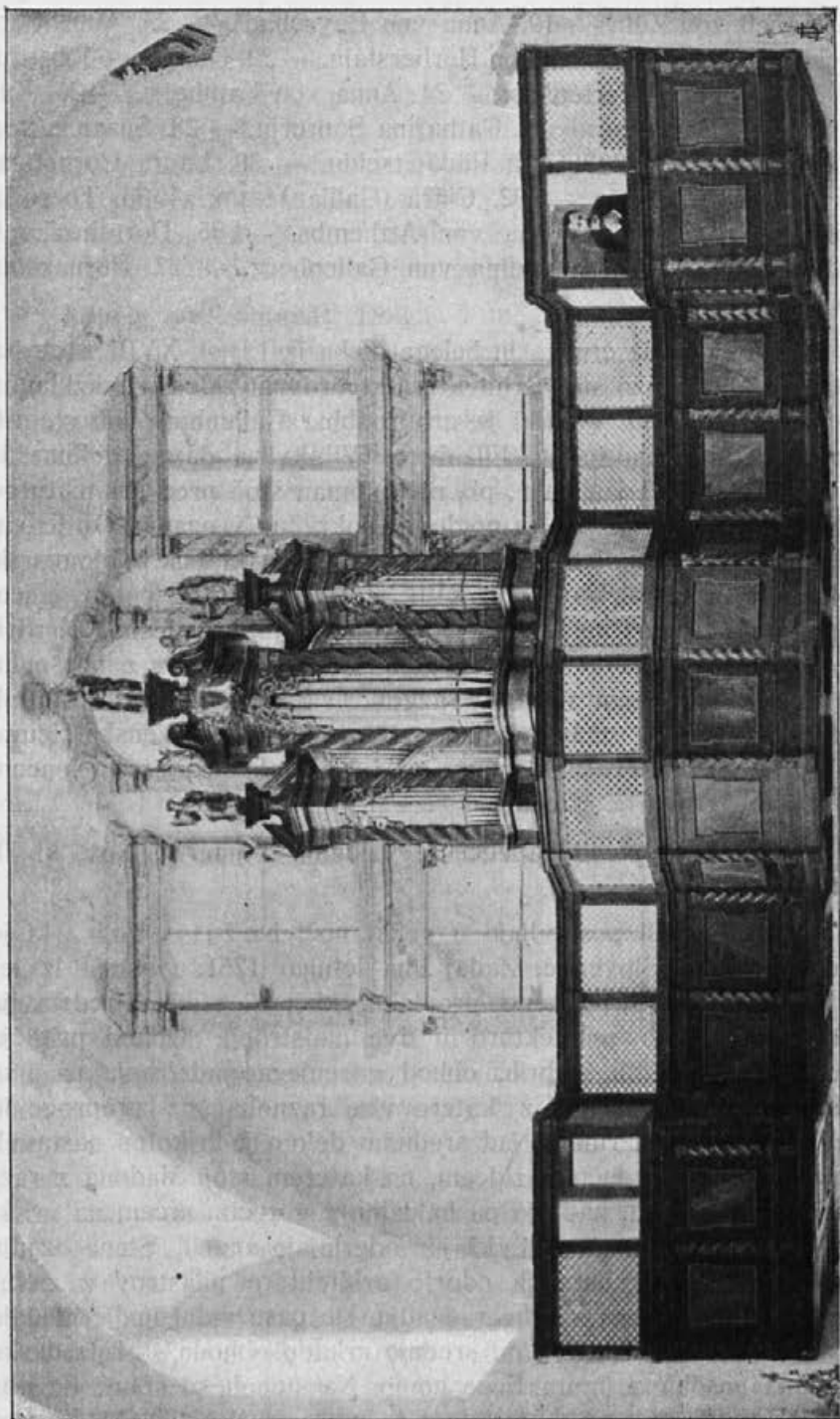
Kapela sv. Kolomana: V tlorisu pravokotnik; dolga 8,56 m, široka 6,66 m. Steno zaključuje navzgor močno ven stoječ venčni zidec, svod je lahko prišiljena banja s sosvodnicami od vseh 4 sten. Vhod iz cerkve zapira lepa baročna kovana mreža z gallenberškim grbom. Na vhodni strani je v višini cerkvenega kora nameščen lesen baročen pomol, ki je služil za oratorij. Obok pokrivajo freske iz zač. XVIII. stol.: Na temenu svoda se nahaja v štirilistnem okviru slika Marijinega oznanenja. Marija kleči vrhu stopnjic, na katerih se nahaja košarica z njenim ročnim delom, pri baročnem klečalniku poleg templja s stebri. Ozira se na desno, kjer se na oblakih prikazuje angelj z lilijo v roki in govorečo gesto desne roke, v sredi plava golobček — sv. Duh, na dnijm pa v oblakih Bog Oče. Robovi sosvodnic so poslikani z baročnim listnim vencem, v lunetah sten in kapah sosvodnic pa so naslikani grbi mekinjskih opatinj in sicer vselej grb ustanoviteljev Gallenbergov na desni, na levi pa grb dotične opatinje, oba v baročnih okvirih, vsakega drži po en angelj, med njima je opatska palica, vtaknjena skozi krono, ki ju zgoraj družiti. Spodaj je napisani trak z imenom dotične opatinje. (Sl. 150). Vrsta tu zastopanih opatinj in njih imena so sledeča:⁹⁰

1. Clara von Gallenberg. — 2. Catharina von Schenkin von Osterwicz. — 3. Agneß von Weissen.⁹¹ — 4. Margareth von Münderff. — 5. Margareth von Rabensperg. — 6. Elisabeth von Hebenstrait. — 7. Agneß von Pettau. — 8. Margareth von Gerlachstain. — 9. Anna von Moßheim. — 10. Kunigund von Weitenstain. — 11. Elisabeth Pardeyserin. — 12. Bärbara Polczin. — 13. Agneß von Welsperg. — 14. Kunigund von Scherffenberg. — 15. Katharina von Kraig. — 16. Maria von Auersperg. — 17. Agneß von Stain. —

⁹⁰ Osnovni del slik je nastal zač. XVIII. stol., gotovo na podlagi samostanske tradicije, ostalo je bilo pozneje doslikano, le zadnja opatija ni več uspela zabeležiti svojega grba in imena. Ker vrsta opatinj dosedaj še ni kritično ugotovljena, teh slik in njih vrste ne bo mogoče prezreti pri bodoči kritični sestavi. Nekateri napisi so že danes na pol uničeni, zato je objava naravnost nujna. Najstarejšo listo opatinj, znano v literaturi, je sestavil Valvasor o. c. in značilno je, da je nune pri sestavi svoje zač. XVIII. niso upoštevale. Na podlagi kakšnih virov sta sestavila Milkowicz o. c. in Stiasny o. c. svoji, ki se pa tudi ne ujemata, žal ne povesta. Posebno Stiasnyjeva je že po površnem pogledu čisto nekritična. — Vrsta v kapelici sv. Kolomana navaja zaporedne številke, ne pa letnic.

⁹¹ Če je obstojal drugi del besede, je vsekakor popolnoma uničen.

Sl. 152. Mekinje, župna cerkev, pevski kor (1720).

18. Agneß von Zilli. — 19. Anna von Peyschädt. — 20. Anna Ferneckerin. — 21. Elisabeth von Herberstain. — 22. Gerthraut Jöbsttin. — 23. Anna von Hertenfels. — 24. Anna von Lamberg. — 26. Kuniund (sic!) Saurerin. — 27. Catharina Saurerin. — 28. Susanna von Oberburg. — 29. Gertrauth Rädäuitschin. — 30. Laura Cornetina. — 31. Anna Crönnin. — 32. Clärä (Gallian) iczin. — 33. Theresia Hallerin. — 34. Catharina von Atthembs. — 35. Dorothea von Gallenberg. — 36. Leopoldina von Gallenberg. — 37. Bernardina von Batthyan.

Oltar je iz črnega in belega štuka iz 1. pol. XVIII. stol. Na podstavku z menzo stoji arhitektura stebrov in zidcev z razklanim zatrepom na vrhu. V atiki je grb rodbine Gallenberg, ob stebrih kipa sv. Lovrenca in sv. Elizabete. V okviru glavne dolbine je slika sv. Kolomana, pl., o. Koloman stoji pred arhitekturno silhueto, na desni se odpira pogled v pokrajino v ozadju. Ob levem robu podstavek, na katerem leži širokokrajen klobuk. Koloman je oblečen v črno obleko 2. pol. XVII. stol., z levo drži potno palico, z desno kaže pred se. Obrnjen je v polprofilu na desno, na tleh pred njim se valja krona. V ozadju se vidijo vislice z obešenim romarjem, pred njim vojak v razgovoru z ženo, oba v takratnih nošah. Izza brega se prikazujeta ena moška in ena ženska figura. Slika je delo severne smeri in je nastala verjetno koncem XVII. stol. Okvir je istočasen.

V zapadno steno kapelice je vzidanih 7 nagrobnikov, ki jih opisujem posebej.

V tej kapeli postavljajo o veliki noči božji grob, ki je eden največjih Slovenije. Zadaj ima letnico 1761. Obstoja iz lesenega ogrodka s platneno prevlako, ki nosi slike. Predstavlja teatralno kulisno arhitekturo v dve nadstropji. Obhod pritličja sloni na svedrastih stebrih, obhod gorenjega nadstropja pa ima poslikano balustrado, čez katero vise raznobarvne preproge in sloni na moških hermah. Nad srednjim delom je trikoten nastavek z vzvalovljenim venčnim zidcem, na katerem stoji Madona z razprostrtima rokama, nad njo pa baldahin z gorečim srcem na vrhu; od baldahina vise zastori, ki jih odgrinjajo angeli. Stena ozadja srednjega dela predstavlja odprto arhitekturo pilastrov z zavesami in pogledom na stavbe v ozadju. Do pasu vidni ljudje gledajo navzgor, eden drži križ. Pod srednjo arkado obhoda stoji iz deske izrezana poslikana figura Ecce homo. Na stenah so slike: Kristus pred Kajfo, Kristus pred Herodom, ki mu ogrinja bel plašč, Kristus

s križem pred Pilatom in Kristus z zvezanimi rokami pred Pilatom, v ozadju pa sklepa roke Peter. Stene pritličnega dela imajo od desne proti levi tele slike: Oljska gora, Bičanje, Mojzes izbije s palico vodo iz skale, Mojzes z Izraelci na bregu Rudečega morja gleda potapljujoče se spremstvo Faraonovo, Mana v puščavi, Kristusa kronajo s trnjem, Judin poljub. Pod srednjo arkado je slika zadnje večerje; na njenem podstavku pa Kristus, ležeč v grobu. Dekorativno dobro, bržkone ljubljansko delo.

Kapela sv. Antona: Dolga 9 m, široka 6,73 m. Napram prezbiteriju jo zapirajo kovana mrežasta vrata iz zač. XVIII. stol. z gallenberškim grbom, podobna onim pri kapelici sv. Kolomana. Na vhodni strani in deloma stranskih stenah je podkovast lesen oratorij, ki je odprt tudi napram prezbiteriju in zaprt z leseno balustrado s svedrastimi pilastri. Obok posnema starega, ki je bil podrž po potresu l. 1895. Iz zgornjega hodnika ob severni steni cerkve med kapelama vodi na oratorij kapele sv. Antona portal s kamenitim obodom. Stena, v kateri se portal nahaja, je na strani hodnika poslikana v fresko tehniki. Ob straneh podbojev je naslikana na vsaki strani po ena kariatida, katere spodnji del je volutna konzola, počivajoča na pilastrskem podstavku, zgornji del pa je angelj od bokov gori s perutmi in geometričnim kapitelom na glavi. Na podstavku na levi je napis: H : 3 : KÖNIGE CASPAR MELCHIOR BALTHASAR BITTET FÜR VNS JETZT VND IN DER STUND VNSER TODES AMEN. — Na desnem se s težavo še čita

W : V : T.

C : S

1708

Nad vrati je freska sv. 3 krajev: Marija stoji na levi pred štalico in drži na jasliah stoječe dete, ki nudi levo nogo v poljub staremu kralju, klečečemu pred njim, z levico se dotika njegove glave. Na desni od njega stoji drugi kralj, črnc pa nekoliko v ozadju, kjer se vidi spremstvo, kamele in konj. Sliko zakriva ob robovih deloma obok hodnika, kar je dokaz, da je obok poznejši kakor slika. Tudi preiskava pod streho dokazuje, da prvotno ni bilo oboka.

Olta r je iz raznobarvnega marmorja, prevladuje črni. Plak pred njim je iz belih in črnih plošč. Prednja stran menze je iz raznobarvnega marmorja z gallenberškim grbom. Nastavek predstavlja portalno arhitekturo črnih stebrov z belimi kapiteli, ob straneh dve plitvi dolbini z belomarmornima kipoma sv. Petra Alkantarskega in sv. Janeza Kapistrana. V glavni dolbini je slika a

s v. Antona pl., o.; sv. Anton kleči na stopnjici in drži na rokah dete Jezusa, nad njim angelji, pri nogah lilija. V atiki je slika sv. Družine, pl., o. Obe sta iz časa postanka oltarja in bržkone italijansko delo. Oltar je iz l. 1696., kamnoseški del je delo Mihaela Cusse, kamnoseka iz Ljubljane, kipi so iz Benetk.⁹² (Sl. 158.)

V modernem lesenem baldahinu na desni je baročen kip sv. Janeza Nep.

Lesena, z rezbarijo okrašena spovednica ima sliko izgubljenega sina, delo Lud. Grilca iz l. 1893.

Nagrobni spomeniki: Vzidani so v zapadni steni cerkve pod korom in v kapeli sv. Kolomana, eden v severni steni ladije, pod obokom na severni steni ladije pa vise trije mrliški ščiti. Opisujem jih po vrsti od leve proti desni.

A. Pod korom: 1. Pravokotna peščenčasta plošča, visoka 193 cm, široka 85 cm. Ob robu vokvirjena z reliefnim robom, ki nosi napis. V poglobljenem polju zavzema gorenjo tretjino napis, spodnjo pa krasi relief: spodaj mrtvaška glava na kosti, nad njo dva drug poleg drugega postavljena grba, nad stikom katerih je navpičen pas. Levi grb je deljen vodoravno pravokotno na štiri polja. V dveh poljih v diagonalni od spodaj navzgor proti gledalčevi desni se nahajata dva v desno stopajoča psa (?), v drugih dveh pa dva od navpičnega vodoravno v podobi črke F izhajajoča reliefna pasova. Desni grb predstavlja stolp, stoječ na gori z zidno krono na vrhu, za njim se diagonalno križata dve žezlom podobni palici. Napis v gotski minuskuli se glasi: IM 1538 JAR AM 24 MARTII ..... GESTORBEN VND LIGT DA BEGRABEN DIE EDEL UND TUGENTHAFT FRAU MADELENA DES EDLEN GESTRENGEN ... TER HERRN FEB.S. VOM THUERN EELICHE TACHTER UND DES EDLEN VESTEN JORGEN VON LAMBERG ZU SHNEPERG EELLICHE HAVSFRAU DEN GOT ALLEN GENEDIG SEIN WELLE AME(N).

2. Pravokotna peščenasta plošča z vglobljenim vokvirjenim poljem (71 × 185 cm); pravokotnemu okviru je zgoraj vpisan polkrožen lok, izpolnjen s krogovičjem z motivom „ribjega mehurja“. V tem okviru se nahajata spodaj drug ob drugem dva grba, nad katerih stikom se dviga okleščeno deblo s 4 izrastki. Levi grb ima dva diagonalno od desne spodaj ležeča vglobljena pasova, desni pa silhueto ozidja s tremi stolpi z zobčasto krono na vrhu. Napis

⁹² J. Mal, Umetnostno zgodovinski zapiski v ZUZ IV., str. 201.

Sl. 153. Mekinje, župna cerkev, skupina nagrobnikov.

Sl. 154. Mekinje, župna cerkev, skupina nagrobnikov.

v latinski minuskuli se nahaja na okviru in se glasi: ANNO DOMINI MILLESIMO QUINGENTESIMO QUINTO QUINDECIMI APRILIS DEFUNCTA EST NOBILIS D(OMI)NA MARGETA CO(N)IU(N)X NOBILIS... ..FILIA BILHELMI ... QUORU(M) ... DEUS ... ESTO AMEN.

3. Pravokotna plošča, kamen, 94 × 213 cm; v obrobem okviru vglobljeno polje, v katerem se nahaja relief stoječega Jobsta Gallenberškega v viteški opremi s perjanico na glavi; v desni drži zastavo z gallenberškim grbom, ob glavi na desni se nahaja grb njegove žene Polyxene Turjaške. Vitez stoji na perspektivično vglobljenem pasu tlaka, razdeljenem v kvadratna polja, obraz mu je poraščen z dolgo dvodelno brado, okrog leve noge se mu ovija kača izvirnega greha s človeško glavo z jabolkom v ustih. Ob desni nogi je tablica z napisom v gotski minuskuli z velikimi začetnicami. Napis se glasi: HIE LIGT BEGRABEN DER EDEL VNND GESTRENG HERR JOBST VON GALLENBERG ZUM GALLENSTAIN RITTER FR. DR. ETC. GEWESNER RATH VNND LANNDTSVERWESER IN CRAIN SAMBT SEINEM EELICHEN GEMAHEL FRAUEN POLYXENA GEBORNE FREYHIN ZW AUERSPERG ALS ER AM ERSTEN TAG OCTOBRIS IM 1566 VND SY AM 17. TAG JANUARIIM IM 1568 JAR BAID IN GOTT VERSCHIDEN DENEN GOT EIN GLÜCKSALIGE VRSTEND VERLEIHE. Napis zaključuje mala vinjeta, nad katero so črke G. S., mogoče podpis kamnoseka. Zraven je z nožem vrezan monogram A. N. in letnica 1627. (Sl. 153.)

Na steni nad tem spomenikom je naslikan napis: DIESES GRABMAHL IST AUS DER SPITTAL KIRCHE BEY ST. ELISABETH ZU LAYBACH GEHOBEN VND DEN 24. SEPT. 1772 ANHERO VERSETZT WORDEN.

4. Pravokotna peščenčasta plošča z vglobljenim pravokotnim poljem, katerega oklepa znotraj zgoraj trilisten okvir. Velikost 95 × 223 centimetrov. Izpod vrha trilista visi reliefna proga. Spodaj se nahajata dva grba drug ob drugem; levega prepasuje v diagonali od desne spodaj proti levi reliefen pas; drugi je gallenberški. Nad stikom obeh je čelada s krili in vihrajčimi trakovi. Napis v gotski minuskuli se glasi: ANNO D(OMI)NI M^o CCCC^o 9° P(RI)MO SABATO INFRA OCTAVA S... FRANCISCI OBIIT NOBILIS DOMICELLUS JODOCUS GALLENBEG.⁹³ (Sl. 153.)

5. Pravokotna peščenasta plošča z obrobim okvirom. V vglobljenem polju gallenberški grb s čelado, krono in dvema krili,

⁹³ Prim. Valvasor, Ehre... XI. 371.

ob straneh poznogotsko listovje. Napis je na robu v latinski majuskuli in se glasi: HIE LIGT PEGRABEN DER EDEL VND VEST FRIDERICH VON GALLENBERG ZV SCHENKENDUREN DERZEIT ERBVOGT ZV MINKENDORF DER MIT DOT EINGEGANGEN IST DEN ERSTEN DECEMBRIS DEM GOT GENADI S.(ein) S.(olle). (Sl. 153.)

6. Pravokotna peščenčeva plošča s poglobljenim poljem v obrobem okviru. Velikost 90 cm × 2 m. V poglobljenem polju gallenberški grb s čelado, krono in 2 perutmi. Okrog listovje. Na robu napis: HIE LEIT DER EDEL V(ND) VEST CASPAR GALLENBERGER VOM OSTERBERG GESTORBEN 1525.

7. Pravokotna peščenasta plošča z obrobnim okvirom. V vglobljenem polju 2 grba; spodnji je gallenberški, zgornji štiridelen po navpični in vodoravni delitvi. V diagonali od desne zgoraj proti levi je vsako polje še enkrat na isti način deljeno na 4 dele, katerih po dva v isti smeri imata po štiri črne vglobljene proge v diagonalni smeri. Ostala dva sta prazna. Veliki polji druge diagonale imata na desno se vspenjajočega enoroga. Napis v latinski majuskuli se nahaja na robu in se glasi: HIE LIGT PEGRABEN DIE EDLE VND TVGENTHAFTIG FRAV VRSULA GALENBERGERIN ZV SCHENKENTVREN GEPOREN VON LVEG DIE GESTORBEN (IST) IM MCCCCXCV.⁹⁴

8. Pravokotna peščenčasta plošča z obrobnim okvirom. Na sredi reliefen gallenberški grb, nagnjen na stran, nad njim čelada in peruti. Napis ob robu v unciali: † ANNO DOMI(NI) MCCCCLVI IN DIE S... S. APO (?) OBIIT NICLAVS GALB.

B. V kapeli sv. Kolomana: 1. Pravokotna plošča iz domačega črnega marmorja. Velikost 77 × 143 cm. Ploščo označuje v spodnjem delu gallenberški grb vložen iz raznobarnih marmorjev. Napis v verzih v latinski majuskuli je vklesan (črke so sedaj zapolnjene z malto) in se glasi: AB ANNO MCCC HIC JACENT (S)ORORES CUM (A)BBATISSIS. ORATE FRATRES IN SACRI(S) MISSIS C(O)R(D)E ET ORE ETIAM PRO FUNDATORE. — Črke v oklepajih so uničene po dolbinah, ki so nastale, ker so ploščo en čas očitvidno rabili v vodoravni legi kot mizo ali kaj podobnega.

2. Pravokotna po robu vokvirjena plošča z vglobljeno ploskvijo. Iz rdečkastega domačega marmorja. Velikost 58 × 142 cm. Zgornjo polovico vglobljene ploskve zavzema dvojen grb, prekrit

⁹⁴ Prim. Valvasor, Ehre... XI. 371.

s krono, pod grbi pa so kosti in mrtvaška glava. Levi grb je gallenberški, desni rodbine Thurn-Valsassina. Na spodnji polovici je sledeči napis v latinski majuskuli: HIER LIGT BEGRABEN DIE HOCH VND WOLGEBORNE FRAV FRAV MARIA THERESIA GRAVIN VND HERRIN VON GALLENBERG GEBORNE GRAVIN VON THURN VND VALSASINA:⁹⁵ DES HOCH⁹⁶ VND WOLGEBORNEN HERREN JOHAN FRIDRICHN DES H: RÖM: REICHS GRAFEN VND HERN VON GALLENBERG EDLEN HERN AUFF AYNED HERRN ZV THVRN ROSECKH VND GALLENSTAIN ERBVOGT HERRN ZU MINCKENDORF HERZLIEBSTE GE(MALIN)⁹⁷ WELICHE VERSCHIDEN IST D(EN 28)⁹⁸ NOVEMB: A: 1671 IHRES AL(TERS IM) 32⁹⁹ JAHR. DERO GOT (EINE FROLICHE AVFFER(S)TEHUNG (VERLEIHEN WO¹⁰⁰)LLE. AMEN.

3. Pravokotna plošča iz belega kamna. Ob robu vokvirjena. Velikost 85 × 188 cm. Kamen je odrgnjen, tako da se le s težavo prečitajo ostanki napisa, ki je na robu. Notranja ploskev je vglobljena; vso zavzema postrani ležeč ščit s polumesecem; na njem je šlem z dvema rogovoma in nazaj visečim dekorjem. Napis v uniciali se glasi: ANNO DOMINI M·CCC·LXVIII· IN DIE SA(BATIS)... Ostalo nečitljivo.

4. Pravokotna ob robu vokvirjena kamenita plošča s poglobljeno srednjo ploskvijo. Velikost 82 × 187 cm. V spodnjem delu trije ščitki z grbi; dva zgoraj, eden v sredini pod njima. Od zgornjih levi vsebuje stilizirano drevo z velikimi listi, desni je gallenberški. Spodnji ima od desne spodaj v diagonali dva poglobljena pasova. Napis v latinski majuskuli s posebnostmi srede XVI. stol. zavzema ves okvir in prostor nad ščitki in se glasi: HIE LIGT DIE EDL FRAV MARGRET HERTEFELSERIN DES EDLN VESTEN CRISTOF (MÜ)NDORFER¹⁰¹ VND CONRAD GALENBERGGER BED SELIGE WIERTIN DIE GISTORBEN (SIC!) IST ANO D(OMI)NI 1531. (Sl. 154.)

5. Pravokotna plošča iz belega kamna. Velikost 85 × 185 cm. Ob robu vokvirjena. Srednja ploskev poglobljena in oddeljena po

⁹⁵ Popravljen iz prvotno vklesanega Valsassina.

⁹⁶ Popravljen iz hloh.

⁹⁷ Uničeno.

⁹⁸ Uničeno; dostavljeno po Valvasorju.

⁹⁹ Številka 2 popravljen iz II.

¹⁰⁰ Dostavek uničenega dela po objavi v Valvasor, Ehre... XI., 371/2.

¹⁰¹ Izpopolnjeno po Valvasorju Ehre... XI. 371.

vodoravnem pasu od spodnje polovice, ki jo zavzemata dva grba. V levem je kolo s tremi špicami, v desnem proti desni obrnjen po navpičnih skalah plezajoč medved. Napis v latinski majuskuli zavzema ves rob in zgornjo polovico notranje ploskve ter se glasi: DISEN GRABSTAIN HAT MACHEN LASSEN DER EDEL VND GESTRENG HER ACHACZ IS(E)NH SEN(SIC!) ZV SDUSCH SEINER HERZLIEBEN FRAVEN MVETER SELIGEN DER EDEL GEBORNEN FRAVEN ELENA ISENHAVSERIN EIN GEBORNE RAMSCH(I)SCHLIN VON SCHONEK VND KOLOBRAT ZVR GEDACHTNUS BELICHE DEN 2 JULI DES 1613 JAR IN GOT GESTORBEN VND ALHIE BEGRABEN BORDEN. (Sl. 154.)

6. Pravokotna plošča iz črnega marmorja. Močno obrabljena; spodaj in zgoraj okrnjena. Velikost 75×164 cm. Spodaj vodoravno zaključen podstavek, nad njim od dveh stebrov flankirano poglobljeno polje z napisom; na stebrih arhitrav, na njem pa školjka z dvojnimi doprsnim portretom moža in žene, obrnjenih en face. V zaklinkih ob školjki na vsaki strani po ena stilizirana cipresa, nad njo nazdol obrnjen delfin. Napis, obstoječ iz majuskulnih črk, pokriva prostor med stebri in podstavek. Le deloma je še s težavo čitljiv, kakor sledi:

D M S
TERTIAE VIIONIS
ET ANTONIVS
MAXIMVS VIVI F
SIBI ET

Na podstavku pa sem razbral:

..... XII
IN..... XIII.

Objavljen je v CIL. III. suppl. 13.397 po Müllnerjevi objavi v Mitt. d. Z. kom. f. D. 1892, 62 a nepravilno in brez vpoštevanja ostankov na podstavku. Popravljen čitanje je vpisano v kroniko l. 1898. po obisku dr. Premersteina takole: D M S TERTIA... IONIS ET C. ANTONII MAXIMI VIVI F SIBI ET. (Sl. 154.)

7. Pravokotna plošča iz belega marmorja, 98×164 cm. Spodnji del odbit, močno zglajena. V spodnjem delu je od dveh stebrov flankirano poglobljeno napisno polje. Nad njim arhitrav, okrašen z dvostročnim prepletajočim se pasnim ornamentom, nad njim vglobljeno, od dveh svedrastih stebrov flankirano polje z dopasnim en face obrnjenim portretom bradatega moža in žene. Nad tem zatrep z reliefom psa, ki grize na tleh ležečo dolgouho žival. V trikotnikih

med zatrepom in pravokotnim zaključkom plošče navzgor je na vsaki strani po en krilat grif.

Napis se glasi, kolikor ga je mogoče prečitati:

D M
AETAT AN XXII
CONIVGI (car)ISSIM(ae)
INGENVVS VECTIG
ILLYRICI SER OSC
STAT AQVINC.

Objavljen je s pomoto M D(sic!) mesto običajnega D M v CIL III. suppl. 13396 po Müllnerju v Mitt. d. Z. komm. f. D. 1892/63. O naslovu Ingenua je razpravljaj Patsch v Röm. Mitt. d. Institut. 1893. 192. Popravljen čitanje je zabeleženo v župni kroniki l. 1898. po obisku dr. Premersteina. (Sl. 154.)

C. Nagrobni spomeniki v cerkvi.

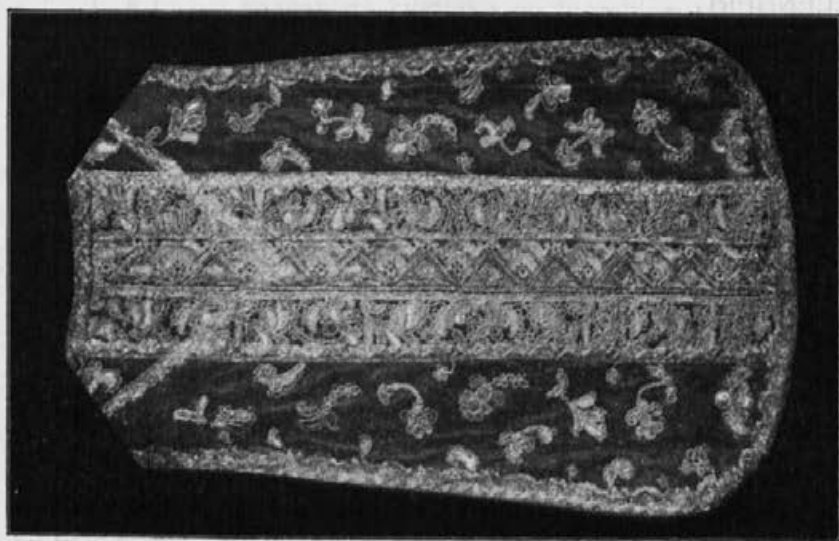
1. Vzidan v severno steno ladije. Pravokotna kamenita plošča. Večji zgornji del zavzema napis, v spodnjem delu se nahaja na levi čelada s krono, z dvema, navzgor štrlečima perutima in baročnim listovjem ob straneh; na desni pa gallenberški grb s krono. Napis v latinski majuskuli se glasi: HIER LIGT BEGRABEN DER HOCH VND WOL GEBORNE HERR HERR SEYFRID HERR VON GALLENBERG EDLER HERR AVFF AINOD HERR ZV TVRN ROSECKH VND GALENSTEIN ERBVOGT HERR ZV MINKENDORFF DER REM. KHAY: AUCH ZV VNGH. VND BOHM. KÖNIGLICHE MAY: DES LOB: RANFFTISCH HERNACH BREINERYSCHEN REGEMENTS BESTELLTER HAVBTMAN WELICHER VERSCHIDEN ZV LAYBACH DEN 18 DECEMBRIS A: 1661 SEINES ALTERS IM 24 JAHR. DEM GOT GENEDIG SEIN WOLLE.

2. Mrliški ščit na severni steni ladije pod prvo sosvodnico ob koru. Iz lesa; osmerokotnik. Na rudečem polju v sredi gallenberški grb, nad njim čelada, od katere visi na obe strani listni okras iz pločevine. Napis se nahaja na robu; pisan je v gotski minuskuli in se glasi: HIE LEIT PEGRABEN DER EDEL VND VEST ANDRE VAN GALLENBERG VAN SCHENGKENTHURN ERB VOGT ZUE MINKENDARFF DER GESTARBEN IST AM LEZSTEN¹⁰² TAG DES MANAZ HORNUNG ANO DOMINI 1522 DEM GOT GENADT AMEN.

¹⁰² Prve črke skoro popolnoma uničene.

Sl. 156. Mekinje, župna cerkev, mašni plašč
(zač. XVIII. stol.).

Sl. 155. Mekinje, župna cerkev, mašni plašč
(1. pol. XVIII. stol.).

3. Mrliški ščit na severni steni pod drugo sosvodnico od slavoloka. Lesen. Okrogel. Zunaj med koncentričnimi okviri obrobni pas z napisom. Okviri posnemajo venec listov in so okrašeni z angeljskimi glavicami. V srednjem polju gallenberški grb s krono. Napis v gotski minuskuli z velikimi začetnicami, mešani z latinsko minuskolo z velikimi začetnicami se glasi: HIE LIGT BEGRABEN DER WOLGEBORNE HERR HERR SEYFRIDT HERR VON GALLENBERG ZU THURN ROHECKH (sic!) VND GALLENSTEIN EDLER HERR AUF AYNOD ERB VOGT HERR AUF MINCKHENDORFF RÖM-KAY. AUCH ZU HUNGER VND BÖHEM KÖN. MAY. BESTELLTER HAUBTMANN VND IM HÖRZOGTH. MECHLBURG GEWESTER COMMENDANT ZU BRYEL WELICHER GESTORBEN DEN 18 (DECEM)BRIS 1661; na notranjem polju okrog grba pa komaj še čitljivo: DEM GOT GNEDIG UND BARMHERZIG SEIN WOLLE.

3. Mrliški ščit na severni steni pod prvo sosvodnico ob slavoloku. Okrogel; les; dekoracija podobna prejšnjemu. V sredi gallenberški grb; ob robu sledeči napis: HIER LIGT BEGRABEN DER HOCH UND WOLGEBORNE GRAUE VND HERR HERR JOBST JACOB GRAUE VND HERR VON GALLENBERG EDLER HERR ZU DER AYNED HERR ZU THURN ROSEKH VND GALLENSTEIN ERB VOGTHER ZU MÜNCKHENDORFF DER IN GOT VERSCHIDEN IST DEN 29 OCTOBER 1677 IM GSCHLOSS(?) ZU GALLENBERG.

Zakristija je enonadstropna in obokana. Oprema obstoja iz krasnih lesenih omar iz okoli 1720, okrašenih s svedrastimi pilastri, slepimi okvirji, triglifi, volutnimi atikami, vazami in baročnim kovanjem.

V gorenji zakristiji je shramba paramentov in različnih starin, ki so odslužile v praktični cerkveni službi. Opisujem samo najvažnejše.

Paramenti: 1. Mašni plašč. Rudeč, svila. Stranska dela sta bela s cvetno ornamentiko; srednji iz rudeče tkanine z vtakano enakobarvno ornamentiko. Na tem ozadju so aplicirane vejice s srebrnimi cvetovi in granatnimi jabolki. Zač. XVIII. stol.

2. Mašni plašč; svila. Stranska dela z belo vtakano ornamentiko predstavljajočo cvetne veje in stilizirano pokrajino. Srednji del je srebrno siv z broširano srebrno ornamentiko iz vejic s cvetovi. 1. pol. XVIII. stol.

3. Mašni plašč. Svila. Srednji del kakor pri prejšnjem; nanj je broširana ornamentika iz parov iz listnega venca vzrastajočih rastlin z velikimi cvetovi. Stranska dela sta okrašena z broširano ornamentiko iz listov in vejic s cvetovi. Robovi in okvir srednjega polja so okrašeni s širokimi krasnimi čipkami iz zlatih niti. 1. pol. XVIII. stol.

4. Mašni plašč. Svila. Stranska dela bela z broširano cvetno ornamentiko. Srednji del rumen, manj apliciran trikraten srebrn baročni okvir v obliki vaze, ki izrasta iz broširanega cvetnega keliha. Okrog okvira se ovija listna trta, noseča velik cvet, ki izpolnjuje notranje polje. Vsekakor eden najlepših plaščev tu. Iz nekako 3. desetletja XVIII. stol. (Sl. 156).

5. Mašni plašč. Sinja svila. Stranska dela: sinja svilena podlaga, bela, rudeča in rudečkasto rumena cvetna ornamentika. Srednje polje je drobno ornamentirano v osnovni barvi tkanine. 1. pol. XVIII. stol.

6. Mašni plašč. Rumena. Obrobljen s srebrnimi čipkami. V stranskih delih raztresene cvetlice iz čipk. Ves srednji del pokriva tridelen pas širokih srebrnih čipk; stranska dva obstojata iz trte s stiliziranimi cvetovi, srednji iz cikcakaste črte, katere koti so zapolnjeni s stiliziranimi cvetnimi motivi. Iz 1. pol. XVIII. stol. (Sl. 155).

Razni spomeniki:

1. Kipec neznanega svetnika na baročnem podstavku. Les, visok okrog 30 cm. Pozlačen, rudeče in plave lazure. Prav dobro delo sr. XVIII. stol.

2. Oltarček, les. Spodnji del ima 3 dolbine, atika eno. Svedrasti s trto oviti stebri. Ornamentika, polihromacija in zlatenje značilno za zač. XVIII. stol. Slabo ohranjen.

3. Trnje leseni gallenberški grbi obdani od baročnega listovja. Vsi v prav slabem stanju. Krasili so bržkone kak oltar.

4. Pergamentna listina v čednem lesenem okviru. Klement XIII. podeljuje 7. febr. 1767. privilegij odpustka oltarju bratovščine presv. Srca Marijinega.

5. Listina v črnem lesenem okviru. Aleksander ab Engels-haus, opat stiški in arhidiakon potrjuje 28. jul. 1727, da je posvetil oltar Matere božje z relikvijami sv. Valentina, sv. Frančiška, sv. Lucije, sv. Katarine, skupno z relikvijami iz prejšnjega oltarja sv. Jakoba Star., sv. Frančiška, Cinguli s. Clarae in drugih.

6. Listina v lesenem okviru o posvetitvi oltarja Matere božje v nebo vzete po Aleksandru, opatu stiškem in vizitatorju dne 12. avg. 1720 z relikvijami sv. Teofila, Gaudiosa, Magna in Fortunata.

7. V lesenih okvirih trije kronogrami, ki so bili nekdanj na oltarjih.

a) Quia jubilaus est ACCeDite Mortales (1751).

b) AnnVs IUBILaeVs VeL propitiationIs teMpVs sVb Be-neDICto P. P. XIII (1737).

c) Altare Quotidie ad septennium autoritate apostolica privilegiatum in suffragium animarum 1759.

Slike: 1. Votivna slika, pl., o., sr. XVIII. stol. Soba z mizo pri oknu, na mizi križ, ob strani zastor, na desni v ozadju predalnik s knjigami. Sredi sobe kleči nuna s srcem na prsni, tolaži jo angelj, nad njo je prikazen Matere božje dobrega sveta v rokoko okviru.

2. Slika, pl., o., črn okvir, konec XVII. stol. Črno ozadje. Marija stoječa do kolen, na levi roki drži sedeče dete s knjigo v levi in blagoslavljajočo desnico. Marija ima zvezdo na čelu in na desni rami. Kopija po bizantinski predlogi.

3. Slika, pl., o., črn okvir. Marija do pasu, sedeča. Lase ima pokrite s pajčolanom, z obema rokama pritiska k licu dete Jezusa na levi strani, Jezus jo objema z ročicami. Zrel italijanski lepotni tip, močno razvite telesne oblike; chiaroscuro. Slika je močno otemnela. Bržkone italijansko delo 1. pol. XVII. stol.

4. Slika, pl., o. Marija s krono na glavi, do pasu, frontalna, obdana od žarkov. V naročju ji sedi Dete v zeleni obleki, prepasano, z desno blagoslavlja, z levo drži napis: In gremio Matris sedet sapientia patris. Marijina obleka je grobo paralelno gubana in posuta z zvezdami in napisi Ave. Na desni strani prs je odpeta, tako da skozi štrle njene prsi proti Detetovim ustom. XVII. stol.

5. 3 postne slike: Oljska gora, Žalostna M. božja in Križanje; pl., o. Precej slabo ohranjene. Vse tri bržkone delo ene roke; kvaliteta za naše razmere srednja. Iz sr. XVIII. stol.

6. Slika jezuitskega svetnika. Sedaj na pevskem koru. Pl., o. Bradat jezuit kleči pred odprto knjigo z začetkom teksta Nolite solliciti esse dicentes: Quid manducabimus itd. Pred svetnikom klobuk s cofi. Izza klečečega se prikazuje angelj, ki kaže s prstom desnice k nebu. Močen chiaroscuro. Močno zaprašena. Prav dobro delo konca XVII. ali zač. XVIII. stol. Italijanska?

V župnišču: Cerkvene posode: a) Ciborij, pozlačena kovina, visok 36 cm. Noga šesterolist z vmesnimi jezički. Na posameznih poljih vzbokli ornamenti v jajčastih okvirih, ki prehajajo zgoraj v burbonsko lilijo. V okvirih od žarkov obdano ime Marija, Jezus in letnica 1643. V vsakem drugem polju je sveženj sadja. Vrh noge je okrašen z navzdol zavihnjnimi volutami. Rebra med polji so okrašena z apliciranim nizom srebrnih jagod. Nodus ima obliko hruške in je okrašen z angeljskimi glavicami z avbicami, listnato stiliziranimi perutmi in obeski sadja. Rob pokrova in kupe je okrašen s srebrnim pasom iz gotskega trilista. Na vrhu pokrova je krona iz istih elementov in križ s Križanin.

b) Kelih. Pozlačena kovina, 28 cm visok. Mnogodelna noga, ki v šesterolistu prehaja v nodus. Noga je pokrita z vzboklo rokokoornamentiko z motivi grozdja in žita. Nodus ima obliko tristrane baročne vaze. Venec kupe je okrašen z vzboklo rokokoornamentiko in z grozdem in žitom. Na nogi spodaj je napis B. L. H. F. F. 1750.

c) Kelih, pozlačena kovina, 24 cm. Peterodelna noga z vzboklo listno ornamentiko in angeljskimi glavicami. Nodus ima obliko hruškaste vaze, okrašene z listi. Venec na kupi je srebrn, preslegasta ornamentika iz trte z listi in velikimi cvetovi. Napis na nogi ob robu: CATHARINA THERESIA AB ATTIMIS ABBATISSA IN MINKENDORFF. ANNO 1700.

d) 3 klišeeji za podobice. Baker.

1. Klišee, 8,8 × 15,4 cm. V manjšem spodnjem delu pogled na pokrajino s samostanom v Mekinjah. Pogled od juga. Stavba s cerkvijo in sedanjim župniščem vred taka kot je bila koncem 1. četrtoletja XVIII. stol. po temeljiti prezidavi. V zgornjem delu je oltar z volutnim baldahinom na stebrih. Pod baldahinom je podoba kipa Marijinega srca. Ob vzožju stojita sv. Jožef in sv. Klara s srci v rokah. Nad Marijo plavata dva angelja s srci v rokah in držita prstan, ki se sklepa z motivom gorečega srca. Na podstavku pod Marijo napis: HERZ MARIAE BRUDERSCHAFFT. Ob spod. robu slike: DEN 12. HORNUNG 1719 EINGEFÜHRT IN DEM LÖBL. JUNGFRÄULICHEN CLOSTER MÜNKEN DORFF IN OBERCRAIN ORDEN ST. CLARAE. — Na desni pod robom slike je podpis: KLAUBER SC. AUG. V. Iz 1. pol. XVIII. stol. ¹⁰³

3. Klišee, 6,5 × 11,6 cm. Stoječa sv. Jožef in sv. Klara z gorečimi srci in lilijami v rokah, držita prstan, ki ga sklepa zgoraj

¹⁰³ Slika objavljena v knjigi Fr. Rihar, Marija v zarji slave, Celovec 1909, 245. — Bratovska knjižica Marijinega srca je bila tiskana v Celovcu pri J. Kleinmayriju l. 1734.

goreče srce. V prstanu podoba stoječe Madone z Detetom s srcem v roki, obdane od žarkov. Pod prstanom dva angelja, ki držita srce, okrog drugi angelji, zgoraj krona in dva angelja z napisnim trakom: *Heilige Maria von Herten*. Na zgornjem in spodnjem robu napis: *Liebes Ring denen die eines aufrichtigen Herten seynd. Psalm. 72.* Iz 1. pol. XVIII. stol.

3. Kliše, $9,7 \times 14,12$ cm. Spodaj v okviru z volutnimi konzolami pogled od juga na Mekinjski samostan. Slika bolj površna ali dobro reproducira v glavnih potezah stavbo po prezidavi kakršna je bila koncem prvega četrstoletja XVIII. stol. Zgoraj pred okvirom iz stebrov in nizke že prve rokokoške motive vsebujoče dekorativne atike z gallenberškim grbom podoba Marijinega srca. Na podstavku monogram Maria. Pod sliko podpis: *Die gnadenreiche bildnus in den Adelichen Stift zu Minkhendorf geweiht und angerirt.* Iz 1. pol. XVIII. stol.

V pokopališkem ozidju na oglu pri „Karnerju“ se nahaja vzdana popolnoma z bršljanom pokrita pravokotna napisna plošča iz apnenca 95×160 cm. Vrhnji del predstavlja v reliefu grb na ščitku, s šlemom na vrhu in baročnim listovjem okrog. Grb predstavlja na desno se vspenjajočega leva, ki moli jezik iz odprtega gobca. Napis je v pravokotnem polju, obdanem od reliefnega okvira. Napis v latinski majuskuli se glasi^{103a}: *HIE LIGT BEGRABEN DER EDL VEST HERR GEORG PECH WELCHER DEN 26 TAG APRILLIS 1916 IAR IN GOTT SELIGLICH ENTSCHLAFEN DEME (D)ER ALLMECHTIG GNE(D)IG VND BARMHERZIG (S)EIN WOLLE AMEN.*

Samostan.

Napram Valvasorju in stanju kakor ga kažeta obe opisani sliki iz 1. pol. XVIII. stol. se današnje stanje v bistvenih potezah ni izpremenilo. Razume se pa samo posebi, da so uršulinke, ki so poslopje l. 1902. kupile, notranjščino primerno adaptirale za svoje potrebe. Zunanjščina je ostala preprosta, kakor je bila ob Valvasorjevem času. Južni trakt je po l. 1902. dobil nastrešni stolpič z gotsko strešico ker je bila tu iz nekdanjega zimskega refektorija z odstranitvijo stropa med njim in prvim nadstropjem prirejena samostanska kapela. Trakt, ki loči obe dvorišči je po omenjenih slikah dobil še eno nadstropje. Arkade drugega dvorišča so ohranjene, le v prvem nadstropju so bile zasteklene. Arkadni hodnik ob cerkvi v prvem

^{103a} 4 zadnje vrste so na levem robu poškodovane, prav tako spodnji rob.

dvorišču je bil zazidan in izpremenjen v čakalne prostore. Po omejenih slikah je nastal tudi podaljšek zapadne fasade proti severu.

V drugem nadstropju trakta med obema dvoriščima so se do l. 1902. nahajale fresko slike svetnic, ki pa so sedaj pobeljene. Tudi v jugovzhodnem kotu velikega dvorišča napram kapeli sv. Kolumana je bila v pritličju manjša soba s stenskim slikami, ki so sedaj pobeljene.

Portal, ki vodi ob zvoniku v samostan, je iz kamna in obstoja iz rusticiranega lepega spodnjega dela, nad katerim se v višini prvega nadstropja nahaja pravokotna atika z volutami; navzgor je zvezana z okvirom okna nad njo. Ob straneh sta vzdani dve kameniti krogli. V atiki je napis:¹⁰⁴ SACRO-NOBILE PARTHENIVM HOC S. CLARAE IN MÜNKEN DORFF CVM PER SIGEFRIDUM AB ARNVLPHO DE SCHERFFENBERG XI. D(OM)N(U)M DE GALLENBERG FVNDATUM CCCLXXXII STETTISSET ANNIS GEORGIUS SIGISMVNDVS S. R. I. COMES ET D(OM)NVS DE GALLENBERG CAESARI A CVBICULO CONSILIIS ET IN DVCATU CARNIOLIAE PRAETOR AC LOCVM TENENS CAPITANEVS EIQUE GERMANVS IOAN FRIDERICVS HAERED IN MÜNKEN DORFF ADVOCATI ET XIII. GENERATIONE FVNDATORIS SERI NEPOTES (V[E]N[ERA]B[I]LI MATRE CLARA GVLIANIZA ILLIVS P. T. ANTISTITA) VETVSTATE T(EM)P(O)RV M-QUE INIVRIA IAM LASSVM NE LABERETVR TVM AB INCLYTIS STATIBVS CARNIOLIAE IMPETRATIS TVM PROPRIIS IMPENSIS REERECTUM NOVITATE EX FVNDAMENTO FVLCITVR¹⁰⁵ (1682). Nova lesena rezljana vrata so okrašena z reliefom sv. Jožefa.

Kapela: Pravokotnik 19,55 × 6,88 m. Ob vhodu velik kor. **Oltar** je moderno leseno polihr. delo iz Goetzlove delavnice. Slika rožnivenške M. božje ima podpis na desni spodaj: M. IGNATIA 1917. Nad vhodom v zakristijo je vzdana kamenita plošča z lepim baročnim okvirom in napisom v latinski majuskuli.¹⁰⁶ Napis se glasi: MONASTERIUM S. CLARAE IN MÜNKEN DORFF / QUOD OLIM /

¹⁰⁴ Gl. Valvasor, Ehre... XI. 369.

¹⁰⁵ R popravljen iz M. Valvasorjevo čitanje tega mesta je napačno.

¹⁰⁶ Gl. Valvasor, Ehre... XI. 368. Podlogar se v svoji kroniki moti, če domneva, da je bil ta napis na nekih zunanjih vratih **pred** sedanjim zunanjim vhodom, torej izven samostanske klavzure. Valvasor govori tam poprej o refektoriju za potnike in nadaljuje, da je bil ta napis „ob dem Thor“; mislim, da je najnaravnejše tolmačenje, da je to „Thor“ refektorija. Tudi dejstvo, da se napis nahaja nad še ohranjenimi lepimi starimi vratmi, govori za to, da ni bil od drugod sem prinešen.

D. SIGEFRIDVS NOBILIS DE GALLENBERG / OTTONIS EX
 GVTTA DE WEISSENECK FILIVS / WILHELMI EX ANNA DE
 SVMEREK NEPOS / SIGISMVNDI EX UXORE CVIVS / NOMEN
 ETSI SERA NEGLEXERIT HISTORIA / VIRTVTVM LOQUI-
 TVR PRONEPOS / SIGEFRIDI EX BERTHA DE FÜNKENBERG
 ABNEPOS / SCHIEGY EX UXORE INCOMPERTA ET / OTTO-
 NIS EX CONIVGE ANNA AB EHRNFELS / DEMVM ORTHOLPHI
 DE SCHERFFENBERG QUI CIRCA AN: M: / PRIMVS CONDI-
 DIT ARCEM GALLENBERG / TRINEPOS QUADRINEPOS ET
 VLTRA / ANNO SALVTIS MCCCVII IDVS OCTOBRIS / DIE SS.
 DIONYSY RVSTICI ET ELEVTHERY M. M: / PRIMVS FVND-
 AVIT / HOC / GEORGIVS SIGIS. S. R. I. COMES ET D. / DE
 GALLENBERG / S. C. M. CAMERARIVS DVCATVS CARNIO-
 LIAE / IVDICIORVM PROVINCIALIVM PRAESES / ET SV-
 PREMI CAPITANEATVS LOCVMTENENS / CVM GERMANO SVO
 IOANNE FRIDERICO / HAEREDITARY ADVOCATI IN MÜN-
 KENDORFF / FVNDATORIS PER XIII GENERATIONES SERI
 NEPOTES / VETVSTATE IAM CADENS PENE A FVNDAMENTIS
 REPARARUNT ANNO MDCLXXXII.

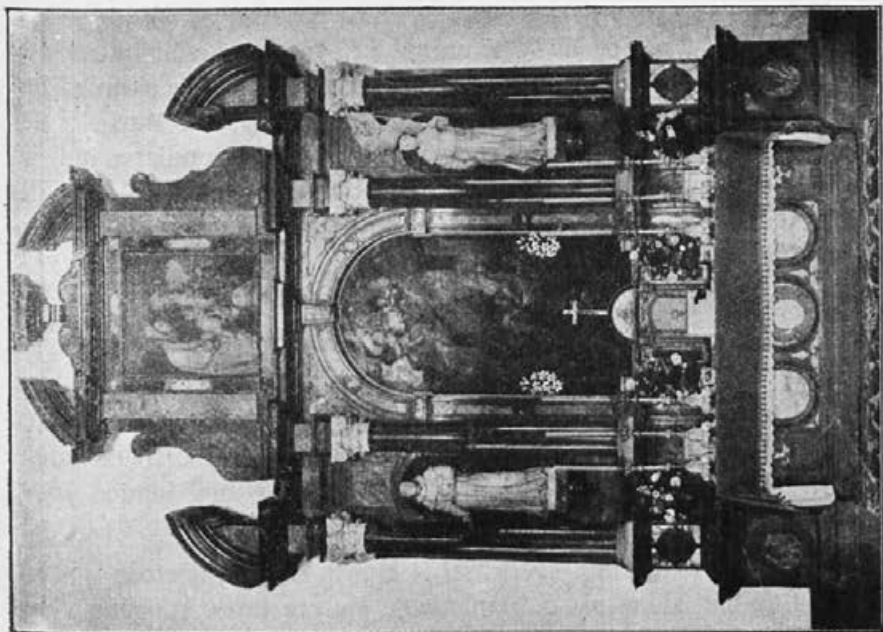
Drugi spomeniki v kapeli:

1. V steni za oltarjem je v zidan štukiran zastor, pred katerim plavata dva putta držeča krono z gallenberškimi grbom.

2. Slika pl., o., 18,5 × 27,5 cm. Mati božja do pasu, za njo križ, na levi miza z orodji trpljenja Kristusovega in kelih. Glavo ima pokrito, na prsih prekrižane roke in toči solze. Na hrbtu napis: *Salutate Mariam quae multum laboravit in vobis. Ad Rom. XVI. V—XVI. — 2. pol. XVII. stol.*

3. Slika, pl., o. Pietà v skalnati pokrajini, na levi Marija Magdalena in Janez. Konec XVII. stol.

4. Slika, pl., o., 83 × 132 cm. Pred kamenito menzo, na kateri je odprta knjiga in lilija, stoji v obredni obleki sv. Frančišek Ksaverij in krščuje klečečega črnca. Na sarkofagu je napis: *S. Franciscus Xaverius S. J. Ind. Apostolus, consolator afflictorum.* Na liliji je letnica 1714. Ob robu slike na desni in levi so po štirje ovalni medaljoni z doprskimi podobami odličnih predstavnikov jezuit. reda. Vsak ima zapisano svoje ime. Napisi so sledeči: 1. P. Marcellus Mastrillus, VII. 1637. 2. P. Mathaeus Riectus, V. 1605. 3. Andreas Oviedo Patriarcha, III. 1586. 4. Antonius Criminalis 1520. 5. P. Ioannes Adamus Schal 1666, VIII. 6. Carolus Spinola 1622. 7. P. Rvdolphus Aquaviva 1583, IV. 8. P. Casparus Rectori collegii Go...a. 1553.

Sl. 158. Mihael Cussa, Oltar sv. Antonia v Mekinjah (1696).

Sl. 157. Mekinje, uršulinski samostan, Pietà
(2. pol. XV. stol.)

Spomeniki v ostalih samostanskih prostorih:

1. Slika, pl., o., 69 × 87 cm. Marija pomočnica kristjanov. Spodaj pokrajina z arhitekturami, v ospredju skupina bežnih ljudi. Nad njimi v oblakih plava doprsna podoba Marije z detetom na desni roki po Cranachovi sliki, ki je bila podlaga tudi za podobo na Brezjah. Na desni spodaj v kotu podpis: VALENTIN METZINGER PINX 1751.¹⁰⁷ Slika je bila poprej last rodbine Bergant v Kamniku.

2. Lesen oltarček; črna barva. Svedrasti stebri. Začetek XVIII. stol. Iz kapucinskega samostana v Ljubljani.

3. Lesen oltarček, katerega daritelj je, kakor je razvidno iz pisma v omari pod oltarčkom G. Mischkowitz 21. avgusta 1862; 26./3. 1864 pa je podaril k temu oltarčku še sličico od smrti vstalega Izveličarja, ki je bila pri njem 43 let in ima letnico 1821.

4. Lesen oltarček, pozlačen in marmoriran. Baročni tip s tremi stebri (prednji svedrast), 4 kipi in Bogom očetom v atiki. V glavni dolbini slika, pl., o. Oznanjenje Matere božje sorodno velesovski. 2. pol. XVIII., event. zač. XIX. stol.

5. Lesen oltarček. V glavni dolbini slika pol., o. Mati božja. Okrog relikvije, na ogljih odtiski ovalnih medalij z napisi; podobe: Jagnje božje, Mati božja z detetom, Jezus na križu, sv. Štefan. V atiki relikvije, v sredi ovalen medaljon z napisom Filipus Benitius. Zač. XVIII. stol.

6. Slika, pl., o. Dolbina s školjčnim motivom na vrhu. Notri na dveh stopnjicah stoječa črna Mati božja z detetom, ki z desno kaže na Marijo, v levi pa drži okrogel predmet. Marija ima v levi žezlo, na glavi pa krono. XVIII. stol.

7. Pietà. Lesen kip. Moderna polihromacija, posneta po stari. Marija sedi na stolu brez naslonjala. V naročju ji leži mrtvo sinovo truplo; z desnico ga opira pri glavi, desna roka Jezusova visi navzdol; leva mu leži čez trebuh; stopali nog sta na zadnjem obronku plašča. Gube Marijine obleke se nabirajo ob desni strani in ob robu podstavka v dekorativne skupine. Na glavi ima Marija posebno pokrivalo; iz oči ji kapajo solze. Kovinski venec žarkov okoli glave je bržkone iz XVII. stol. — Iz XV. stol. (Sl. 157).

Menza, na kateri stoji, ima v srednjem polju sliko, pl., o., predstavljajočo notranjščino templja s skrinjo zaveze, nad njo božje

¹⁰⁷ Št. 5 je nekoliko nejasna.

oko v žarkih in oblakih; pred oltarjem klečita Joahim in Ana in molita. Razmeroma dobra in značilna slika sr. XVIII. stol. Verjetno domače delo.

* * *

Zduša.

Grad.

Literatura: Valvasor, Ehre... XI. 518.

Stare slike: Valvasor, Ehre... XI. 519 in istega Topographia duc. Carn. mod. list 229. — Dom in svet, 1924, pril. I., po risbi pesnika Antona Medveda.

Zgodovina: Omenja se prvič ta grad l. 1608. kot lastnina Aha-cija von Issenhausen, ki ga je povečal in prenovil. To stanje nam nudi slika pri Valvasorju, ki nam kaže poslopje kvadratnega tlorisa s piramidasto streho. Pritličje ima manjša pravokotna okna, prvo nadstropje pa velika pravokotna okna in je že po zunanjščini označeno kot odličnejši, stanovanjski del stavbe, nad temi je še vrsta manjših oken, ki osvetljujejo podstrešje. Nad desnim oglom stavbe je na strehi čez ogel postavljen pomol, levi ogel stavbe pa je posnet in ima tronadstropen pomol, sloneč na kamenitih konzolah. Kapela je bila prizidana gradu l. 1736. Stavba se potem do danes bistveno ni izpremenila. Pomolov ni več, fasada je nova. Vidnih ostankov prvotne stavbe iz časa pred zač. 17. stol. ni mogoče konstatirati.

Opis: Grad ima kvadraten tloris; po sredi v pritličju ga deli velika veža v dva dela; na koncu veže je stopnjšče. Fasada je preprosta; star je še kamenit portal.

Kapela je prizidana gradu na severni strani. V tlorisu pravokotnik s posnetimi ogli, 5·40 m × 5 m velik. Troje okroglastih oken, streha je iz cementne opeke. Kameniti portal ima letnico 1736 in kronogram **DeIpara Virgo eLeCta aVXILiatrIX MarIa** (1736). Notranjščina je prekrita z osmerolistno kupolo, s štirilistnim plastičnim okvirom na temenu in povdarjenimi robovi. Stene so zelenkasto barvane, statični deli beli, svodne kape plave. V oknih deloma ohranjeno staro iz velikih okroglih, s svincem zvezanih stekel obstoječe zasteklenje. Tlak je iz zelenkastega kamna.

Veliki oltar je lesena arhitektura stebrov in pilastrov; na vrhu volutast baldahin, na njem božje oko, pod njim od žarkov obdan golob — sv. Duh; angeljske glavice, na volutah dva angeljčka, katerih eden moli, drugi pa kaže na nebo in na Marijino sliko; spodaj

ob stebrih na lepih volutastih konzolah Joahim in Ana in dva klečeča moleča angelja. Arhitektura zelenorumenkasto barvana in marmorirana, ornamentika in obleke klipov zlate. Dobro podobarsko delo, sorodno oltarju imena Jezusovega na Lokah v Tuhinjski dolini. Skulpturne forme preračunjene na optično impresijo. Sredi oltarja je v bogatem krasnem okviru slika pl., o. „Marija Pomagaj“ po Cranachovem originalu.

Križev pot pl., o., črni leseni okvir. Iz 2. pol. 18. stoletja, barvno dekorativno primeren; samouško delo.

Ob stopnjicah na oratorij visi slika pl., o. sv. Dominik, stoječ pred rudeče pregrnjeno mizo; v levi drži model cerkve, v desni lilijo in palico s križem na vrhu, ob njem pes z gorečo bakljo. Po koloritu karakteristično, a preprosto delo 17. stoletja, okvir iz 1. polovice 18. stoletja. Barva se lušči, spodnji del poškodovan.

* * *

Nevlje.

Cerkev.

Literatura: Leopold Podlogar, Nevlje, mati fara Gozd, Mekinje, Radomlje, Stranje, Tunice, Vranja peč in Rova, v rokopisu. — Valvasor, Ehre... VIII., 778 Pfarr Neull.

Arhiv fare Nevlje v župnišču. — Spomenica župnije Nevlje, 1895. Pisati je začel kroniko župnik Franc Gornik, od 1898 pa je nadaljeval župnik Leopold Rihar. — Važen rokopis iz 1. pol. 18. stoletja z naslovom *Formulae etlicher Schrifften so bisswailen aufzusezen fürkhomben auch andere Unterrichtungen so dass Rechnen betreffen ainen so in Rehtführungen begriffen auch sonst anderen höchst vonethen*. Str. 3. Slovenska Prizhna Persega, pouk, str. 4. pri-sega splošno, pouk o držanju roke, *juramentum calumniae pro Crainsku*, *Formula juramenti purgativi, quod non sit aliquis obnoxius impedimento criminis*, str. 64. *Juramentum testificationis de morte cuiusdam conjugis in ordine ad ineundas secundas nuptias*, *Formula juramenti de statu libero*. — *Vrbarium Matricis Ecclesiae Sancti Georgij Martyris in Neull fideliter transcriptum Anno 1730* (spisal vikar Alexius Wetstein).

Zgodovina: Kraj Nevlje nastopa v zgodovini prvič l. 1287.¹⁰⁸ in pozneje večkrat, n. pr. v listini z dne 15. jun. 1301 (Newel).¹⁰⁹ Tudi cerkev v Nevljah je nedvomno zelo starega porekla, na kar kaže njen patron sv. Juri, in pa pripovedka o njenem postanku.¹¹⁰ Vendar nam niti sedanja stavba niti viri ne dovoljujejo kakega določnega

¹⁰⁸ Repert II. d. Staatsarchivs reg. a. 1287.

¹⁰⁹ Fr. Schumi URB. II. str. 254, št. 45.

¹¹⁰ Gl. Voditelj v bog. vedah IV. l., str. 60 sl. (Gruden). — *Mitteilungen des hist. Vereines f. Krain 1855*, 71.

sklepa na čas in povod njenega postanka in njen prvotni značaj. Šele začetkom novega veka jo navaja seznam cerkvenih dragocenosti iz l. 1526.¹¹¹ Šele Valvasor¹¹² nam poroča o njej, da je imela tri oltarje, sv. Jurija, sv. Štefana in sv. Križa. Natančnejši popis takratnega stanja pa nam je ohranjen v rokopisnem opisu neveljskega in tuhinjskega vikarijata iz l. 1703. v farnem arhivu v Kamniku. Zapisek pravi, da je ta cerkev zelo stara, ker se v starih spisih imenuje „Ecclesia S. Georgii ad lacum“. Ima tri oltarje: sv. Jurija, sv. Štefana (na epistolski strani) in sv. Križa (na evangeljski strani). Zraven („infra“) tega oltarja je prižnica, ob onem pa spovednica. V prezbitteriju na evangeljski strani je shramba za sv. olja, zraven nje krstni kamen s kipom sv. Janeza. Krst. in vhod v zakristijo, ki je bila torej na severni strani. Zvonik stoji posebej („remota ab ecclesia“) ob pokopališkem ozidju. Zvonovi so trije; v ozidju je zase stoječa kostnica (ossarium). Mislim, da smo upravičeni sklepati, da je bila takratna cerkev v bistvu še gotska, saj je bila ladija šele l. 1868. obokana, poprej pa je imela nedvomno tradicionalni ravni strop. Od stare cerkve se je ohranil do danes edino zvonik in pa stranska zidova ladije, ki pa skrivata svoje tajnosti pod novejšim ometom in beležem. Prezbitterij so podrli l. 1727. in ga v tem in naslednjem letu nadomestili z večjim baročnim in postavili novo zakristijo. Ni povoda dvomiti o tem, da je bil odstranjen prezbitterij še srednjeveški. L. 1733. so na severni strani ladije dozidali kapelo, napravili nov stranski portal in kripto pod cerkvijo. L. 1735. je bil postavljen božji grob in popravljen zvonik. L. 1737. veliki oltar s tabernakljem. L. 1744. je bila predelana streha na cerkvi in postavljena prižnica. To stanje se nam je z nebistvenimi izpremembami ohranilo do danes. L. 1868. je bila obokana ladija in napravljena nova streha. L. 1889. nova prižnica (podobar Matija Ozbič iz Kamnika) in veliki oltar iz cementne mase. L. 1890. nove orglje (bratje Zupan, Kamna Gorica). L. 1894. sta bila nova dva stranska oltarja (Alojzij Vodnik iz Ljubljane) in lesteneč, l. 1896. dva mala lestence. Potres l. 1895. je cerkev le malo poškodoval, o priliki poprav je bilo zazidano polkrožno okno na severni steni prezbitterija. L. 1900. nove klopi in spovednica. L. 1903. so bila popravljena glavna vrata in na portalu latinski napis nadomeščen s slovenskim. L. 1904. nov oltar v kapeli v cerkvi (Andrej Rovšek), l. 1906. je Alojzij Krizan, učitelj risanja iz Trsta osnažil in „osvežil“ Jelovškovo slikarijo za velikim oltarjem in naslikal zraven dve novi sliki. L. 1910. je bila prezidana in nanovo

¹¹¹ Izv. M. dr. 1895, 145.

¹¹² Ehre ... VIII. 778.

opremljena po načrtih kamniškega podobarja Fr. Tončiča kostna kapela na pokopališču. Stara je imela zelo visoko, strmo piramidno streho in obokano kostno jamo. L. 1917. je vojna uprava vzela tri zvonove od štirih. Veliki, 1563 kg, je imel reliefe sv. Štefana in sv. Jurija ter napis: BLAS MERVIC ŽVPNIK 1877. CES. KRALJ. DVORNA LIVARNA ZA ZVONOVE IN METALE IGNACIJA HILZERJA IN SINOVI V DUNAJSKEM NOVEM MESTU. — Srednji, 616 kg, Rožnivenška Mati božja, Jezus na križu in sv. Jurij, je imel napis: IN LAIBACH GOSS MICH IOS REISS IN NAM: DER ERB: VIN: SAMASSA ANNO 1819. — Manjši, 392 kg, sv. Anton Puščavnik, Žalostna Mati božja, je imel napis: BLAS MERVIC ŽVPNIK 1877 IGN. ET PETRVS HILZER C. R. G. AUL CAMP. CONSTRUCTORES V. NEOSTADII 1877. Četrty se je ohranil.

V župnijo je bil povzdignjen neveljski vikariat l. 1783.

Opis: zunanjščina: Stene imajo zelenkast ton. Streha na cerkvi je iz opeke. Zvonik brez podzidka stoji ob zapadni steni in zakriva nje južno polovico. Vanj vodi polkrožno završen ozek kamenit portal. Stopnjice osvetljujejo tri odprtine v južni steni; spodnja je šilasta s suličastim vrhom, druga pravokotna s posnetimi robovi, vrhnja polkrožno završena. Vse tri kažejo na postanek v gotski dobi. Zvonove line so poznejšega datuma. Streha iz pločevine obstoja iz zvonca, lin in hruške. Gori so trije bronasti zvonovi: Veliki: Reliefi: Žalostna Mati božja, Kristus na križu in sv. Jurij. Napis: Slava Bogu, blagoslov iz nebes in mir ljudem, pokoj mrtvim! — Strojne tovarne in livarne, Ljubljana. Št. 201. 1921. — Srednji: Reliefi: Marija Pomagaj, Srce Jezusovo in sv. Anton. Napis: Presveto srce Jezusovo, usmili se nas! O Marija Milostna, kaži pravo pot nam do neba! — Mali: Reliefi: Sv. Lovrenc, Brezmadežna in Kristus na križu. Napis: ECCE + (= crux) DOMINI FVGITE PARTES ADVERSAE, GASPARI (sic) FRANCHI ME FVDIT LABACI ANNO 1710

Skozi južno steno ladije in v zakristijo vodi po en priprost baročni portal. Nad stranskim visi star krucifiks. Glavni portal ob zvoniku je kamenit; na vrhu šilast, rob je profiliran s svitkom polkrožnega prereza med dvema žleboma. Pod lokom je ravna preklada, z napisom: „Tu je hiša božja in vrata nebeška“, ki pa je bil nekdanj latinski. Starost tega portala ni prav jasna, a se nagibam k misli, da je gotski. Vrata so iz 1. pol. 19. stoletja.

Notranjščina: V tlorisu v smeri proti vzhodu pravokotna ladija in kvadratičen prezbitერიj s posnetimi ogli. Na severu je ladji pri-

zidana Marijina kapela, ob prezbitteriju pa na južni zakristija. Velikost: ladja 13'05 m × 7'54 m; prezbitterij 7'65 m × 6'40 m.

Ladja je obokana z banjo, oprto na notranje močne pilastre, ki jih veže ločni pas; od vsake strani sta vrezani vanjo dve sosvodnici. Kapela ima banjast svod. Stene in svod so umazano sinje, pilastri, pas in slavolok rumenkasti. Slavolok polkrožen z izredno močno profiliranim kapitelom. Svetlobo dovajajo štiri polkrožna okna. Prezbitterij je prekrit s štirilistno plitvo kupolo s plastičnim štirilistnim okvirom na temenu, robovi so plastični. Tlak v ladiji je iz belkastih šamotnih plošč, v prezbitteriju iz črnih in belih.

Oprema: Veliki oltar: Menza in tabernakelj iz kamen posnemajoče mase, prav tako oba moleča angelja. Zada napisa: Anton Zorman, župnik 25. 8. 1889. Matija Ozbič, podobar. Mesto nastavka je zadnja stena poslikana v fresko tehniki. Slikana arhitektura stebrov in pilastrov z vazami s cveticami. V tem okviru se vidi pokrajina s sv. Jurijem, ki mori zmaja. Ob stebrih sta sv. Peter in Pavel. Nad oltarjem na oboku sv. Frančišek Ksav. kot potnik in drugi potnik s klobukom in skledo pred seboj in napisom v roki: S. Alexius f. t. Pod sv. Jurjem na levi je nov napis: F. ILLOUSCHEG PT. 1737. M. K.(oželj) OBNOVIL 1889. A. JEBAČIN OBNOVIL 1924. Na stranskih stenah je v lunetah naskikal Al. Krizan sv. Cirila in Metoda in sv. Barbaro in sv. Terezijo. Krasne rokoko kanontable z vzboklo ornamentiko. — Severni stranski oltar: Kamenit. Kipi sv. Anton in sv. Katarina in sv. Lucija. Na menzi nova slika Brezmadežne. Na menzi podpis Alojzij Vodnik 1894. Južni stranski oltar: Kamen, kipi sv. Štefan, sv. Lovrenc in sv. Jožef. Na menzi novo Srce Jezusovo. — Oltar v kapeli: Lesen, renesanški motivi, kipi: Marija Pomočnica kristjanov, sv. Alojzij in sv. Neža. Tabernakelj in dva moleča angelja. Podpis: Anton Rovšek 1904 Ljubljana.

Kor sloni na dveh stebrih, omara in ograja nova. — Križev pot po Führichu, slabo delo 3. četrt. 19. stoletja. Na spovednici je lesen relief Dobrega pastirja. — Prižnica je priprosto a lično del v rokokooblikah (1889). Na balustradi ima slike štirih evangelistov nekega layerskega epigona. — Krstni kamen ima podstavek baročnih oblik, na omari je letnica 1882, na vrhu moderno pobarvan baročen kip Krsta Kristusovega. — V loku pred kapelo visi slika pl., o. sv. Družina s podpisom Matija Koželj 1901. — Veliko bandero ima slike sv. Jurija in Brezmadežno s podpisom M. K(oželj) 1882. — Misijonski križ na severni steni je napravil Jernej Trnovec iz Polh. Gradca l. 1900.

Shramba za sv. olja v severni steni prezbiterija ima gotski kamenit okvir grobih oblik in napis SS. Liquores 1728.

Zakristija: Na južni strani prezbiterija vodijo skozi kamenit portal baročna vrata v zakrstijo. Lepa baročna omara z belim kovanjem ima v srednji omarici letnico 1732.

Tu se nahajajo sledeči omembe vredni predmeti: 1. Rasprov križec. Noga okrogla, v krogu šestlista, okrašena z graviranimi ornamentami: veja z zvitim listi, poznogotska listna vejica, gomolj, iz katerega raste listna trta, listna trta in blagoslavljajoča božja roka s križnim nimbom, nad njim stiliziran list. — Okrogel nodus; na vrhu posreben križ s štirimi plavimi kamni in Kristusovim truplom, na zadnji strani graviran. V križu so relikvije sv. Cireneja, sv. Maksima M., sv. Fruktuoza M., sv. Ciriaka M., sv. Generoza M. in voščen Jezusov monogram. Tvarina: pozlačen in posreben baker. Na notranji strani zadnje stranice križa napis: S: LEONARD: OF: M: L: R(asp) PL. ST. A^o 1732. V nogi je napis SAKALL, Rasprov monogram, stiliziran v obliki Marijinega in l. 1732. — 2. Relikvijarij. Pozlačen in posreben. Štiridelna noga, nodus v obliki vaze, relikvijarij obdan od žarkov in rokokoornamentike. Sr. XVIII. stoletja. Relikvije sv. Lazarja, sv. Marte, sv. Štefana in sv. mučenika Maksima. — 3. Kelih. Pozlačen. Štiridelna noga, rokokoornamentika z rožicami. Nodus v obliki vaze, venec z vzboklo ornamentiko. Proti sr. 18. stol. — 4. Pluvial. Bela svila s tkano belo listno ornamentiko. Napis: S. GEORGII IN NEÜLL REPAR. 1747. — 5. Velika zbirka rezljane darilne živine. — 6. 12 kovinskih svečnikov sr. 18. stol. z lepo vzboklo ornamentiko. — 8. Posrebrna kadilnica z vzboklo rokokoju se približajočo ornamentiko iz 1. pol. 18. stoletja. — 8. Pločevinasta kadilnica s turribulom z vzboklo rokokoornamentiko.

Kapela na pokopališču je prezidana iz stare kostnice. Kovana vrata. Slikana okna. Na oltarju relief Križanega in sv. Janez in Marija. Na fasadi Bog oče in sv. Duh. Vse delo Fr. Tonišča iz Kamnika.

V župnišču: 1. Tri cinaste posode za olje z napisi: LEOP: MAXIMIL: RASP PLEB: STAINEN. PRO VIC. NEUL 1728. — 2. Posoda za hostije z graviranim Jagnjetom božjim in letnico 1736. — 3. Kelih, pozlačen baker. Dvanajstdelna noga iz polkrožnih lokov in vzboklo ornamentiko z motivi sadja, ime Jezus, ime Marija in letnica 1652 na vzboklih ščitkih. Hruškast nodus z reliefi sadnih obeskov in angeljske glave. Kupo obdaja predrt venec s sadnimi obeski. Ime Jezus in Marija in l. 1652. — 4. Pod streho. Banderska slika pl., o. iz layereskne šole. Brezmadežna in

sv. Jurij na konju. — 5. Staro nebo s sliko pl., o. dva večja in več malih angeljev časti monštranco. Iz layeresknega kroga nekako iz sr. 19. stoletja.

* * *

Vranja peč.

Cerkev.

Literatura: Leopold Podlogar: Zgodovina vranjepeske župnije. Rokopis v župnišču. — Krajše pod naslovom Vranja peč v istega rokopisu Nevlje, mati fara Gozd itd.

Arhiv župnije V. P. v župnišču.

Zgodovina: Grad Rabensperg, ki je bil že o Valvasorjevem času popolnoma razrušen in o njem danes ni nobenega sledu več, je omenjen prvič v listini 25. jul. 1189 (Schumi URB I. 134) in 31. oktobra 1197 (Schumi URB I. 144), vendar Kos, Gradivo... IV. oba ta slučaja nanaša na Ravni breg pri Celju. Gotovo pa se nanašajo na našo Vranjo peč omenitve iz 13. stoletja, posebno ona z dne 11. 12. 1238, ko se ustanavlja velesovski samostan. Sredi 14. stoletja pa ime lastnikov tega gradu izgine iz listin in je njegovo nasledstvo prešlo, kakor trdi Valvasor XI. 316, na grad Krumperk.

Cerkev sv. Urha se omenja prvič l. 1463, 5. aprila (listina v Kamniškem farnem arhivu), ko podeljuje kardinal Jakob kapeli sv. Urha v kamniški fari odpustke. L. 1488., 13. nov. pa podeljuje Paskazij, škof pričenski odpustke cerkvi sv. Urha na Vranji peči (Robenstein). Mogoče, da smemo sklepati iz razlike označbe kapela — cerkev, da je bila prvotna majhna stavba med tem povečana ali sploh nova sezidana. Da gotška cerkev, ki se je ohranila do prezidave koncem 18. stoletja, ni bila starejša od 2. pol. 15. stoletja, o tem priča ohranjeni sklepnik. — Omenja se tudi v zapisniku cerkvenih dragocenosti l. 1526. (Izv. 1895, str. 145). Valvasor, Ehre... VIII. 779 omenja tudi oltarja (sv. Urha, sv. Jožefa in sv. Antona Padovanskega), „so neulich erst aufgerichtet worden“. Ali je bila takrat tudi cerkev prezidana ali ne, ne vemo, vendar govori posebno ohranjeni zvonik za večjo prezidavo v 17. stoletju. Citirani stavek se pa nanaša na oltarje in ne na cerkev, kakor je pomotno tolmačil Podlogar. V popisu neveljskega vikariata l. 1703 (farni arhiv v Kamniku) izvemo, da je imela stolp in zakristijo in tri oltarje kakor pri Valvasorju; oltar sv. Jožefa je bil na evangeljski strani. Srednjeveška stavba se je ohranila do l. 1798.,

ko so jo tako prezidali, da je ni več mogoče spoznati. Predstavljala je običajen tip z obokanimi, tristransko zaključenim prezbiterjem in pravokotno ladijo z ravnim lesenim stropom. To leto so ladijo obokali, prezbiterij pa podrli in sezidali sedanjega nekoliko večjega. Tekom 19. stoletja je posebno notranjščina doživela celo vrsto sprememb. 1846 je bil postavljen nov veliki oltar, 1878 krstni kamen in prižnica (Mat. Ozbič). L. 1900. obhajilna miza, 1905 orglje (Ignac Zupan iz Kamne Gorice mesto prejšnjih Rumljevih), l. 1908. novi okviri za križev pot, katerega slike je restavriral M. Koželj. L. 1908. oltar naše Ljube gospe (Fr. Tončič iz Kamnika), nove klopi in tlak. L. 1910. misijonski križ iz Grödna. L. 1917. nova streha na cekvi.

Do l. 1873. je bil na listni strani v prezbiteriju, kjer visi sedaj slika Žalostne Matere božje, starodaven kip Pietà (dvomim, da je bil relief, kakor piše Podlogar), bržkone gotski, ki je pa to leto izginil.

Fara od l. 1788.

Opis: Zunanjščina: V tlorisu si sledijo zvonik, pravokotna ladija in prezbiterij ter na njegovi južni strani zakristija.

Zvonik. Pritličje je tvorilo nekdanj tristransko odprto ločno lopo. Podzidek završuje kamenit venec s posnetim vrhnjim robom. Navzgor opasujeta stolp dva kamenita venca pravokotnega prereza. Ta arhitektura ni starejša kakor iz 17. stoletja. Streha je moderne šilaste oblike, krita s pločevino. Zvonovi so trije bronasti: Veliki, relief sv. Urha, napis: *Žive vabim. Strojne tovarne in livarne v Ljubljani št. 47, 1920.* Srednji ima relief sv. Antona Padovanskega, mali sv. Jožefa. Oba sta brez napisov in vilita istotam l. 1920. s štev. 48 in 49. — Predvojni zvonovi so bili trije bronasti: Veliki, 119 cm, napis: *ADMINISTRANTE HANC ECCLESIAM R. D. IOANNE PARAPAT IN HONOREM S. UDALRICI EPISCOPI FUSA AERE PAROCHIA-NORVM. N° 526. OPVS ALBERTI SAMASSA LABACI 1873.* — Srednji: 88 cm, 476 kg. N° 522 *OPVS ALBERTI SAMASSA 1873.* — Mali: N° 3362 *MAX SAMASSA 1907 LABACI.* — Njegov prednik N° 524 *OPVS ALBERTI SAMASSA LAIBACH 1873,* se je l. 1907. ubil.

Cerkev ima gladke, beljene stene z rumenimi ogli. Streha je iz opeke. Na zunanjščini ladje se jasno razloči višina prvotnih sten, ki so bile radi oboka povišane. Prezbiterij ima porezane ogle. V vzhodni steni je nad polkrožnim oknom vzdani dobro ohranjen sklepnik iz peščenca, predstavljajoč Marijo do kolen z nagim

detetom na levi strani. Okorno značilno kamnoseško delo konca 15. stoletja.

V severni steni je ohranjen kamenit stranski portal iz 1. polovice 18. stoletja, rezljana z vinsko trto okrašena vrata z letnico 1912. V steno sta vzdana dva majhna nagrobnika. V severni steni zvonika je vzdana spominska plošča žrtvam svetovne vojne. Stranski vhod v južni steni je zazidan, pač pa ima od zunaj vhod zakristija. Glavni portal je priprosto kamnoseško delo.

Notranjščina: Ladja je dolga 13 m in 7,40 m široka, prezbiterij je 5,50 m dolg in širok. Obok ladje stoji na notranjih pilastrih in je banja s sosvodnicami ter štukokvirom na temenu. V prezbiteriju je večlistna kupola s štirilistnim okvirom na temenu.

Kor sloni na dveh kamenitih stebrih na potlačeni lokih. Orglje imajo priprosto omaro. Prezbiterij zapira obhajilna miza, čedno kamnoseško delo z mnogimi evharističnimi napisi iz sv. pisma (iz l. 1900.).

Oprema: Veliki oltar je priprosto leseno delo iz l. 1846. Letnica 1873. zadaj se nanaša na prenovitev. Glavni kip predstavlja sv. Urha, stranski sv. Janeza Nep. in sv. Miklavža. Kipi so precej dobri in mogoče starejši od altarja. V atiki je skupina kronanje Marije iz časa postanka altarja. Tabernakelj in angelji so novejšega dela.

Stranska oltarja sta priprosta iz srede 19. stoletja, v novejšem času sta se stara patrona sv. Jožef (severni) in sv. Anton Padovanski umaknila kipom Brezmadežne in Presvetega Srca Jezusovega, prvega je naredil Fr. Tončič, drugega J. Klemen 1908. Na severu so razen tega starejši kipi sv. Lucija in sv. Barbara ter v atiki slika pl., o. Krst v Jordanu (oval, iz layerske epigonske smeri). Na južni strani sta sv. Peter in Pavel in slika sv. Antona Puščavnika. Zraven na steni visi skromna slika, pl., o. sv. Antona Padovanskega. Obe sta iz layerske epigonske struje.

Prižnica iz l. 1878. je okrašena z reliefi Dobrega pastirja in štirih evangelistov (M. Ozbič). Nasproti prižnici ob slavoloku visi misijonski križ.

Križev pot pl., o. ima nove okvire. Na 14. postaji je na desni spodaj podpis: J: POTOTSCHNIG 1830. Primešen je iz Kamnika. Soroden je svetoprimožkemu.

Ob velikem oltarju na južni steni visi slika pl., o. Žalostna Mati božja s sv. Janezom, Marijo Magdaleno in še eno sveto ženo. Grobo delo layerske epigonske smeri.

Portal v zakristijo, enak severnemu stranskemu, ima letnico 1743.

V zakristiji je dosti čedna omara s črnimi vložki iz 1. polovice 18. stoletja. — **Kelih**, 24 cm visok, pozlačen, šestdelna noga z vzboklo ornamentiko. Vrh noge pod nodusom ima nazaj zavihnjene volute. Na nogi v treh z žarki obdanih krogih se nahajajo kratice imen Jezus, Marija, Jožef. Na spodnjem vrhu je napis: S: VDALRICI 1.6.9.2. Nodus ima obliko hruške, okrašen je z angeljskimi glavnicami s prtički in avbicami ter sadnimi obeski. Kupa ima venec angeljskih glavnic, cvetk in sadnih obeskov.

Pacifikale v obliki križa, 225 cm visok. Noga dvanajstkotnik, polja završuje poznogotsko stilizirano listovje; gravirane slike predstavljajo sedeče nago dete, obraz obdan od žarkov, in ščitek z enakokrakim križem. Nodus ima krogličaste odebline. Križ je srebrn s pozlačenim Kristusovim truplom. V nogi Raspov monogram in napis RABENSPERG 1732. Ozadje križa je gravirano z motivom križa in štirimi rozetami. Notri so relikvije in napis A^o 1732 S. UDALR. OF. M. L. RASP. PL. ST.

Plašč, bela svila z vtakano rudečo ornamentiko, predstavljačo vaze s cvetjem na stranskih poljih. Srednje polje je novo. Stare borte iz sinje svile z rumenimi in rudečimi pasovi, črni križčki in našit, valovito se previjajoč dvojen ozek pas. Napis na podšivki: S. GEORGII IN NEULL REPAR 1747 NUNC S. UDALRICI IN RABENBERG AB AN. 1751.

V cerkveni kašti se nahaja zavržen prejšnji križev pot v zanemarjenem stanju. Layereskno delo 1. pol. 19. stoletja.

V župnišču v 1. nadstropju se nahajajo tri zelo lepe okrogle lončene peči iz konca 18. stoletja. Ena je gladko sinja. Okras iz pilastrov z belimi bazami s kapiteli v podobi mask. Na sprednji strani v štirioglatem okviru, postavljenim na ogel, relief Herakla, ki ubija kentavra, na strani pod drevesom dva dečka, katerih eden igra na svirala, drugi pa zbira grozdje. — Na vrhu peči stoji vaza. — Druga je gladko sinja z belo ornamentiko. Na kapitelih so doprsne figure, na stranicah v okvirih med drugim angelj, ki trobi na rog. — Tretja peč je popolnoma bela in ima na vrhu vazo s cveticami. Okrožajo jo šilaste arkade, ki jih nosijo na stebrih stoječi nagi bračiči. Med loki so leteči orli, držeči viseče svetilke.

Holmec.

Cerkev.

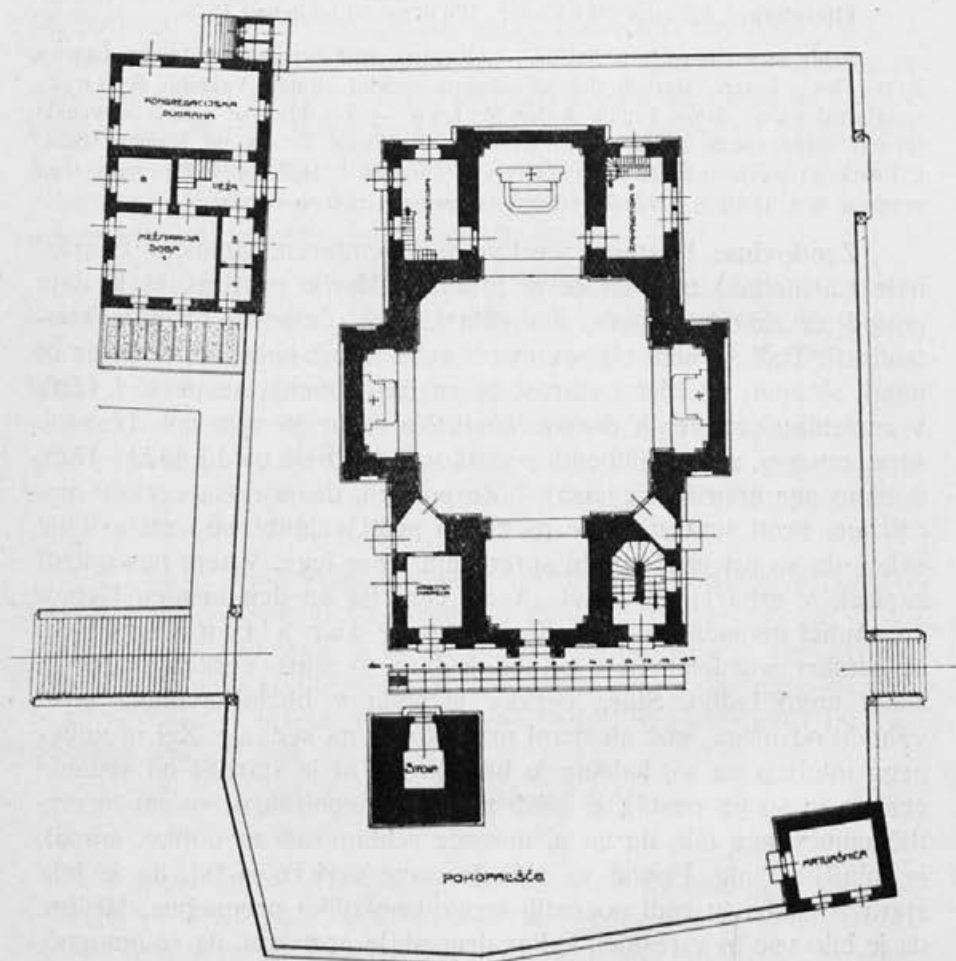
Literatura: Anton Mrkun: Homec, Ljubljana, 1925.

Arhiv fare Homec v župnišču. — Obsežna, šest zvezkov obstoječa farna kronika, katere starejši del je zgledno obdelal župnik Valentin Bernik, nadaljeval pa do danes župnik Anton Mrkun. — V arhivu se nahaja slovenski prevod ustanovnega pisma bratovščine sv. Rešnjega Telesa na Homcu (izdan l. 1660.), ki ga je priredil župnik Ottavio Amigoni l. 1661. in dva prepisa tega prevoda iz l. 1739. in 1777. Prvi tekst je prepisan tudi v kroniki.

Zgodovina: Postanek cerkve je legendaren. Dolničar (Marianale Carnioliae) trdi, da se je prikazen Marije pastirju, ki je dala povod za zidanje cerkve, dogodila l. 1419., česar ni mogoče kontrolirati. Tudi se nam od prvotne stavbe ni nič ohranilo, iz česar bi mogli sklepati na njeno starost in značaj. Omenja se prvič l. 1526. v zapisniku cerkvenih dragocenosti. Valvasor jo v 2. pol. 17. stol. samo omenja, a nima nobenih podatkov o nji. Šele med l. 1722—1728. dobimo par oporišč za nazaj.¹¹² Že po tem, da je nova cerkev orientirana proti severu, stare pa redno proti vzhodu, se nam vsiljuje sklep, da so pri novi stavbi spremenili smer lege. V tem nas potrди zapisek v urbarju, ki pravi „Anno 1723 ist zu den neugen Gebey der Anhef gemacht und der Korr **ausser** der alten K^ürchen aufgeföhrt worden.“ Šele prihodnje leto so staro cerkev podrli in zidali novo ladijo. Stara cerkev je stala v bližini zvonika proti vzhodu od njega, več ali manj pravokotno na sedanjo. Žal ni nobenega mišljaja za to, kakšna je bila. Stolp, ki je starejši od sedanje cerkve in so ga pustili, je kljub svojim kamenitim pasovom in prtljčnemu vencu tak, da ga ni mogoče reklamirati za gotiko, ampak je mlajši od nje. Povod za zidanje nove cerkve je bil, da je bila stara že slaba in radi pogostih romanj nekoliko premajhna. Mislim, da je bilo vse to v resnici, kakor drugod, le pretveza, da se omogoči nova stavba po srcu takratnega časa. L. 1722. je bil storjen sklep, da se zida iz temeljev nova cerkev. L. 1723. so zidavi novi prezbiterij ob še obstoječi stari stavbi, l. 1724. so staro podrli in do polovice dovršili glavni trup nove cerkve. L. 1725. so jo spravili že pod streho. L. 1726. so jo obokali in ometali in deloma poslikali („thails gemallet worden“). L. 1727. je dobila tlak „und (ist) mit

¹¹² Urbarium der Filialk^ürchen Vnser Lieben Frauen zu Klein Kallenberg so Anno 1730... abgeschrieben und mit fillen notwendigen und zuwissen anstendigen Notis, welche ein Jedweder Herr Pfahrer... fleissig übersegen welle, versehen worden. V farnem arhivu.

der aniezo sich darinen befindenden Malleley versehen worden“. L. 1728. je bila popolnoma gotova „und völlig außgemallen worden“. Stala je vsega skupaj 5243 fl. L. W. L. 1728. je bil postavljen ka-

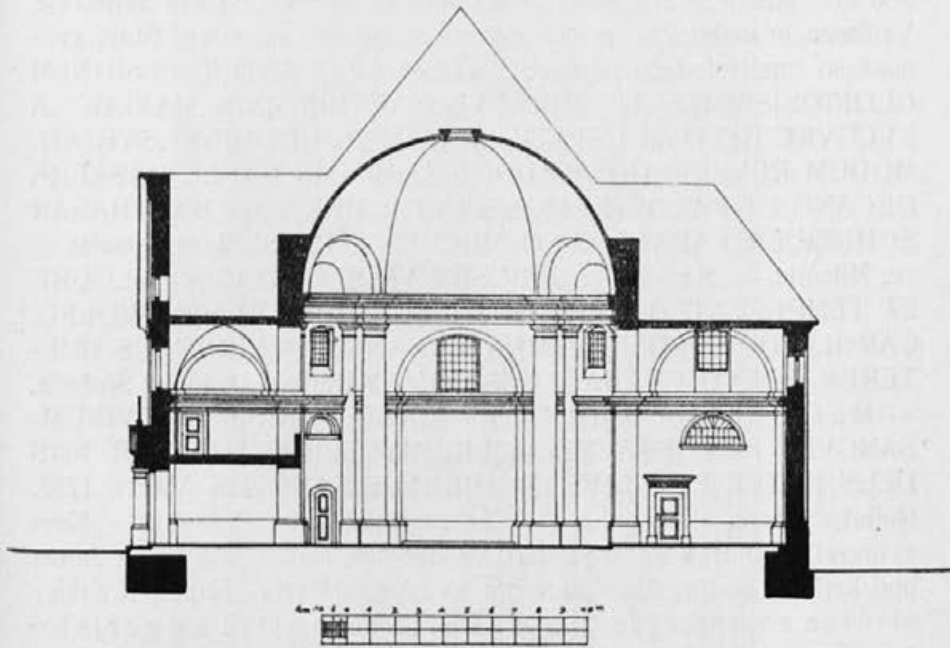
Sl. 159. Holmec, tloris župne cerkve.

meniti veliki oltar, za katerega je plačal Anton Krištof Dinzel von Angerburg 400 fl T. W. Posvečena je bila 1. avgusta 1761.

Ta cerkev je doživela potres l. 1895., ko je vsled poškodb morala biti na pol podrta in so jo obnovili v sedanji obliki. Prejšnja stavba se je razlikovala od sedanje v toliko, da je imela na obeh straneh fasade, kjer je sedaj krstna kapela in stopnjice na kor, z loki odprti, z lesenimi stropi prekriti lopi. Kupola je imela do l. 1866.

posebno, od ostale ločeno streho. Pod streho okrog je imela cerkev mesto ometanega „fabjona“ lesen oboj, poslikan s cveticami in podobami. Nad fasado je bil „čop“, ki so ga tudi l. 1886. odstranili. S kupolo in oboki vred so bile uničene l. 1895. tudi zanimive freske. Po mnenju slikarja M. Koželja so bile delo A. Cebeja, kar je pa nemogoče vsled njihovega postanka v ll. 1726, 1727 in 1728. Njihov popis nam je ohranil župnik Val. Bernik. V prezbiteriju na svodu je bil naslikan prvi greh in odrešenje: Adam in Eva, kača, drevo, v

Sl. 160. Holmec, podolžni prerez župne cerkve.

sredi Marija z Jezusom, obdana od angeljev. Na eni strani v prezbiteriju je bilo oznanjenje Mariji, na drugi obiskovanje. V glavni kupoli je bilo spredaj rojstvo Device Marije (Marijo so vzeli ravnokar iz kopeli, sv. Ana sedi na postelji, strežnica ji prinaša juho), ob straneh darovanje in očiščenje, zadaj pa vnebovzetje. Sredi kupole kronanje Marijino v nebesih. Med glavnimi slikami so se nahajali štiri glavni častilci Marije, sv. Aguštin, sv. Bernard, sv. Dominik in sv. Frančišek Serafinski. Na koru je bilo na eni strani rojstvo Jezusovo, na drugi sv. Trije kralji, zadaj beg v Egipt in Jezus v templju. V južni dolbini s stranskim oltarjem sta bila Adam in Eva po grehu in obujenje Lazarja. V severni dolbini pa mučeništvo sv. Ja-

neza Nep. Pod temi slikami je bila na vsaki strani še po ena slika raznih svetnikov.

Večje novotarije v drugi pol. 19. stoletja so staro cerkev že pred potresom precej spremenile. Tako je 1874 podobar Janez Janežič napravil nova stranska oltarja, 1886 je bila predrugačena cerkvena streha in zazidanih ali prezidanih več oken, prižnico so predstavili z epistolske na evangeljsko stran. L. 1889. so napravili nov šamoten tlak in predstavili krstni kamen od oltarja sv. Janeza Nep. pod kor. Istega leta je počil veliki zvon in so obnovili vse zvonovje. Velikega in malega so prelili, srednjega pa vlili na novo. Stari zvonovi so imeli sledeče napise: *Veliki*: PER INTERCESSIONEM GLORIOSISSIMAE ET MIRACVLOSAE VIRGINIS MARIAE: A FVLGVRE ET TEMPESTATE LIBERA NOS DOMINE! SVB ADMODUM REVERENDO AC DOCTISSIMO MICHAELE RASTERNO DECANO ET PAROCHO MONSPURGI: ME FVDIT BALTHASAR SCHNEIDER LABACI ANNO MDCCLXV. Reliefi Matere božje in sv. Mihaela. — *Srednji*: PER SIGNVM S. CRVCIS A FVLGVRE ET TEMPESTATE LIBERA NOS IESU CHRISTE! SVB WOLFG. CAROLO DE SCHIFFER CURATO MANSB. BENEDICTUS HUE-TERER ME FVDIT LABACI 1755. Reliefi Matere božje in sv. Štefana. — *Mali*: DEUS-HOMO MATER-VIRGO PANIS-CARO VINUM-SANGVIS. PER ISTA MIRABILIA MYSTERIA TUEATUR NOS DEUS PATER ET FILIVS ET SPIRITUS SANCTUS AMEN, 1755. Reliefi: Marija Pomočnica, sv. Janez Nep. in sv. Nikolaj. — Novi zvonovi so bili: *Veliki*: 2170 kg, 158 cm, reliefi: Marija in Janez pod križem, Mati božja z detetom, sv. Ana z Marijo. Napis: *K a d a r slišite zvonjenje, pokleknite in molite angeljsko češčenje. Napravili farani za časa župnika A. Lušina v spomin stoletnice fare. Albert Samassa. I. R. Camp. fusor Aul. Labaci N° 1817—1889.* — *Srednji*: 865 kg, 118 cm, reliefi: sv. Jožef in sv. Janez Nep., Križani, napis: *Ker kranjske zemlje si patron, zato naj poje ti ta zvon. Albert Samassa I. R. camp: fusor aul. Labaci N°1818, 1889.* — *Mali*: 453 kg, 95 cm, reliefi: sv. Trojica, sv. Florijan, Križani, napis: *Ko me slišite zvoniti, treba je za duše vic moliti.* — Dobili so takrat tudi takozvani „mrtvaški zvon“, 37 cm, 2436 kg, z reliefi Jezus na križu in Marija z Detetom; brez napisa. Srednji zvon se je ohranil do danes.

Potres l. 1895. je cerkev tako poškodoval, da je tehnična komisija zahtevala, da se je mora več kot polovica podreti, zvonika pa 6 metrov. To se je tudi zgodilo in se je cerkev po stari dispoziciji

nanovo pozidala po načrtih Rajmunda Jeblingerja. L. 1896. so začeli z delom. Kupolo so sezidali po modernem Monierjevem sistemu. V glavnem je bilo delo še tisto leto dovršeno. Oprema je ostala stara.

Sl. 161. Holmec, žup. cerkev, L. Layer, slika sv. Janeza Nep.

L. 1905. je M. Koželj poslikal prezbiterij po motivih iz Führicha, Schmorra in Dorréja; l. 1912.—1914. pa je poslikal tudi ladijo s kupolo. Koželj se je žal udeleževal tudi kot restavrator na slikah. Tako je glasom kronike na Layerjevi sliki v velikem oltarju „popravlil Mariji nosnici, pajčolan in ogrinjalo ter levico Jezuščkovo

pravilnejše razdelil.“ Na vrhu je dodal nekaj platna in ga poslikal z oblaki. Druge slike je omil, oblekel angelja na sliki sv. Janeza Nep., „ki je kazal zadnjo plat čisto golo.“ Na rožnivenški sliki je zmanjšal distanco med Marijo in sv. Dominikom. — L. 1903. je napravil Fr. Skarga iz Sv. Ulrika-Gröden misijonski križ, l. 1907. pa Ferd. Stuflesser s Tirolskega reliefe za nov križev pot. L. 1913. so vpe-ljali v cerkev elektriko.

Opis: Stolp stoji ločen od cerkve nekoliko proti jugu od glav-nega vhoda.

V tlorisu predstavlja cerkev v svojem osrednjem delu ve-lik kvadrat s posnetimi ogli, ta kvadrat je razširjen na vzhodu in zapadu s plitvima dolbinama za stranske oltarje, na severu se od-pira k drugemu manjšemu kvadratu, ki tvori prezbiterij, flankiran na vsaki strani z eno ozko zakristijo. Analogno temu delu je na jugu manjši kvadrat za kor, flankiran s krstno kapelo in stopnji-ščem na kor (Sl. 159).

Stolp ima masiven podzidek, masivnost zidu in dejstvo, da nekdam v pritličju sploh ni imel vhoda, ampak so zmagaj vodile k vhodu v nadstropju lesene stopnjice, govori za to, da imamo mogoče opraviti z ostankom taborske utrdbe. Podzidek je večinoma v zemlji in završen s kamenitim vencem s posnetim vrhnjim robom. Navzgor členita stene dva kamenita venca s posnetimi vrhnjimi robovi. Zgornji del z zvonovimi linami je nov po potresu. Kamenit steber deli line na dva dela, preklada v višini kapitela odrezuje od spod-njega dela loke odprtin. Streha je pločevinasta, zelo visok lep koren. Zvonovi so trije bronasti: Veliki: Reliefi: Križ, sv. Ana, Ma-rija z Detetom. Napis: Livarna zvonov Inž. J. H. Bühl, Maribor 1923. Napravili za časa župnika Mrkuna župljani in drugi dobrotniki. Ko zaslišite zvo-njenje, se odkrijte in molite angeljsko češčē-nje. Srednji: star, opisan zgoraj. Med vojno je dobil še tale gravirani napis: Inscriptio campan. max. Bello Mundi sacrific. A. D. 1917. Napravili za časa župnika An-tona Lovšina farani v spomin stoletnice fare. — Mali: Reliefi: Sv. Florijan, sv. Anton, sv. Trojica. Napis: Ko sli-šite me zvoniti, treba za duše vic moliti.

Zunanjščina cerkve. Fasada in ogli okrog in krog stavbe imajo bele pilastre na zelo visokem podzidku. Polnilne stene so umazano zelene. Streha je iz opeke, kupola je krita ločeno. — Trije kameniti portali so novi. Veliki, okrašen s stebri, ima napis: TU JE HIŠA BOŽJA IN VRATA NEBEŠKA. V SPOMIN PRENOV-

LJENJA CERKVE IN STOLETNIČE FARE 1889. — Na desno od njega je kamnita plošča z napisom: *aeDibVs hls VrgInl Votls tVrrIqVe noCte festl pasChaLIs VeheMenter perCVssls VULnera*

Sl. 162. Holmec, žup. cerkev, L. Layer, slika sv. Trojce.

sanaVerVnt opItVLante Deo opIMo respVbLICa AVstrIae paroChlanIqVe. QVae sVb pontIiCe Leone XIII., IMperatore FranCIsCo Iosepho I., epIsCopo JaCobo, paroCho VaLentIno Bernlk faCta Lapls Iste postIvs assIgnat (1895, 1896, 1897). — Na levo od portala je vzdian kamnit nagrobnik s tem-le napisom (lat. majuskula):

HIC QUIESCIT MICHAEL EUSTACHIVS L. B. DE RASTERN A DIE 25ta APRILIS 1757 USQUE AD 1ma IANUARIUM 1785 DECANUS ET PAROCHUS IN MONSPURG NEC NON FUNDATOR TAM VICARIATUS IN TSCHERNUTSCH QAM LOCALIS CAPPELLANIAE IN HUMEZ NATUS 16ta 17^{bris} 1720. MORTUUS 3ta 9^{ris} 1797. IN FIDE ET DILECTIONE IESV CHRISTI SICVT VIXIT.

Notranjščina (Sl. 160): Arhitektonsko bogato razčlenjene stene. Na visokem podzidku pilastriz z zmernim, toda visokim ogredjem, na vse štiri glavne strani se odpirajo loki v stranske prostore in prezbitere. Okna se nahajajo nad spodnjim zidčnim vencem, v višini kapitelov slavoloka. Glavni prostor je prekrit z osemlistno kupolo. Kapele z banjastimi oboki. Pilastriz so marmorirani, oboki in kupola poslikani po M. Koželju v fresko tehniki. Na balustradi kora je napis: Cerkev sezidana l. 1728. Posvečena l. 1761. Prenovljena l. 1889. Popravljen l. 1896. Razen tega sta še na koru in ob koru dva po potresu obnovljena napisa. Prvi se glasi:¹¹⁴ (ANNO MDCCXXVIII) AEDES HAEC DIVAE AUGUSTAEQUE VIRGINI DEIPARAEQUE SACRA AUXILIANTE PIO BENEFICO MARIAE DEVOTO POPULO NOVA EX FUNDAMENTIS IN ISTA FIGURA ERECTA ET PERFECTA STETIT EX FERVENTI SUA INDUSTRIA IOANNIS ANDREAE DE FLACHENFELDT ARCHIPAROCHI MONSPURGENSIS ARCHIDIACONI SUPERIORIS CARNIOLIAE AC CANONICI LABACENSIS (QUI POSTQUAM 30 ANNIS ISTI PAROCHIAE LAUDABILITER PRAEFUIT PACIS QUIETISQUE AMANS DE SPONTE SUA RENUNTIAVIT). Drugi pa: (D. T. O. M.) ANNO MDCCLXI DIE PRIMA MENSIS AUGUSTI HAS AEDES IN HONOREM B. M. V. NATAE CONSECRAVIT EXCELLEMENTISSIMUS ET RMUS. DNS. CAROLUS MICHAEL (DEI ET APOSTOLICAE SEDIS GRATIA) PRIMUS ARCHIEPISCOPUS GORITIENSIS S. R. I. COMMES AB ATTEMS (SUAE CAES. REGIAEQUE MAJESTATIS ACT: INT: CONSILIARIUS ETC. ETC.) CURANTE MICHAELE EUSTACHIO L. B. DE RASTERN, DECANO PAROCHO MONSPURGENSE [FUNDATORE PAROCHIAE HOMEČ].¹¹⁵

Slike v ladiji (1912—1914) imajo sledečo vsebino: Nad slavolokom: Rožnicenska kraljica, spodaj skupina romarjev v narodni noši z duhovnikom v holmški pokrajini). Nad korom darovanje Jezusa v templju. Nad kapelo sv. Trojice sv. Trije kralji, nad kapelo sv. Janeza pa sv. Družina. Podpis na sliki romarjev: Slika l Matija Koželj iz Kamnika 1913. V kapeli sv. Trojice na svodu je sv. Janez Krstnik v nebeški slavi, v oni sv. Janez Nepomuk.

¹¹⁴ Kar je v oklepaju, je bilo po potresu pri obnovitvi napisa izpuščeno.

¹¹⁵ Kar je v oglatem oklepaju, je dostavljeno pri obnovitvi.

Na koru je slika sv. Cecilije in Mati božja z Ježuškom v naročju, ki se prikazuje pastirčkom (legenda v postanku cerkve na Holmcu).

Sl. 163. Holmec, žup. cerkev, kip Marije s plaščem
(1. pol. XVII. st.)

— V prezbiteriju (1905) so te-le slike: Na svodu kronanje Marije. V kotih Jezusovo in Marijino ime, Noetova ladija in skrinja zaveze. Na zadnji steni na evangelijski strani Jezus izroča Petru

ključe, na listni sv. Valentin ozdravlja božjastnega. Ob oknih štirje evangelisti. Na stenah na evangelijski strani: Brezmadežno spočetje Marije Device, Marijino rojstvo, Darovanje v templju. Na listni strani: Oznanjenje, rojstvo Jezusovo, obiskovanje tete Elizabete. Na tej steni je tudi naslikan kronogram: SLIke MatIJa KožeLJ oskrbeL ŽVpnk VaLentIn Bernk BogV In naJsVeteJŠI DeVICI V VIŠJo sLavo. — Ob sv. Marku je dalje podpis M. K. 1905.

Iz prezbiterija vodi v zakristiji dvoje črnih portalov iz časa postanka cerkve.

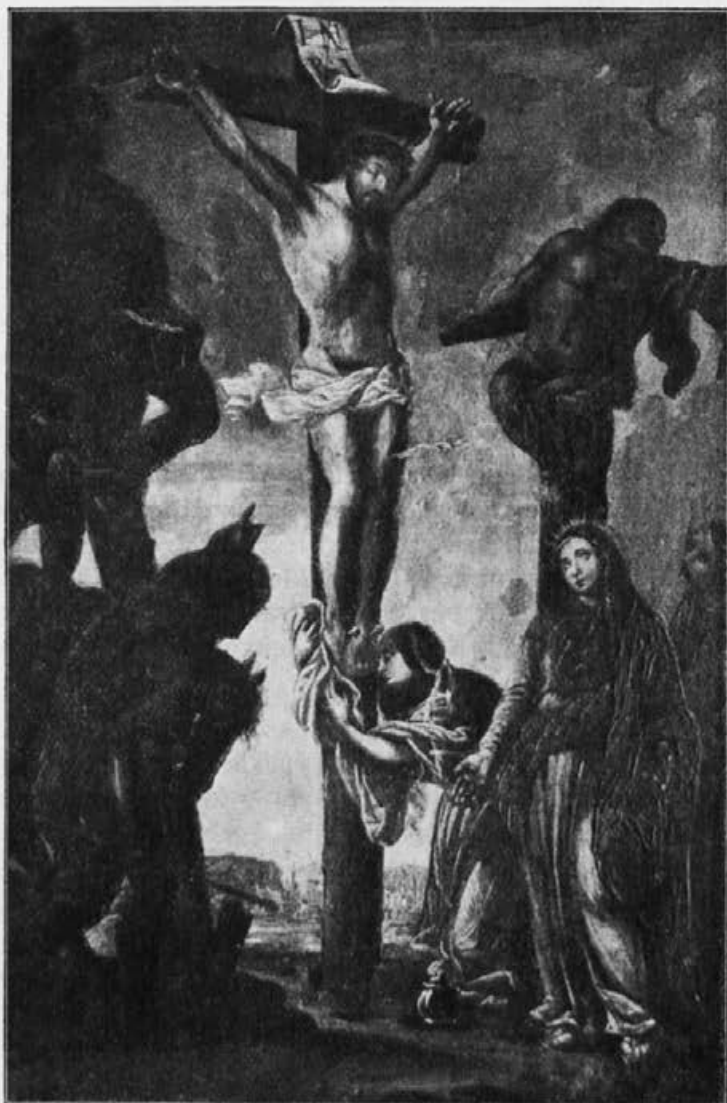
Veliki oltar je kamenit. Menza in podstavek sta iz raznobarvnega, pestrozloženega marmorja (črni okviri, rumeno, rudeče, belo in pegasto) prevladanje). Nastavek tvorijo stebri z atiko. V spodnjem okviru je slika pl., o. Holmška Marija z detetom, sedeča na oblakih; L. Layer. V atiki je slika pl., o. Sv. Dominik sprejma sv. rožni venec od Marije, delo novejšee dobe. Na oltarju je osem lesenih angeljev, ki so bili v novejšem času deloma oblečeni. Na portalih, vodečih za oltar sta dva kamenita pobarvana kipa: sv. Krištof in sv. Anton, oba prav dobra živahna kiparska izdelka iz 1. pol. 18. stoletja. — Tabernakelj je lesen, s kupolastim baldahinom na stebrih, s kovinskimi vratci iz 19. stoletja.

Stranska oltarja, pendanta, obstojata iz lesenih okvirov, ki oklepajo spodaj po eno veliko, zgoraj po eno ovalno sliko. Kipi so stari, a v novejšem času predelani. V evangelijskem oltarju je slika sv. Janeza Nep., pl. o., sv. Janez klečeč na oblakih se z razprostrtimi rokami obrača navzgor, kjer mu dva angelja kažeta križ s Križanim. Spodaj sta dva večja angelja, eden drži njegov beret in ima v znak molčanja prst na ustih, drugi drži mučeniško palmo in kaže navzdol, kjer je Mojdava z mostom. Značilna, razen nekaterih Koželjevih preslikav dobro ohranjena slika. Obnovljen (!) podpis na levi spodaj: LEOPOLD LAYER PINXIT (Sl. 161). — V atiki sv. Janez in Pavel, pl., o., se navadno pripisuje Mencingerju in tudi zelo spominja nanj. — V drugem oltarju je glavna slika sv. Trojice, pl. o. Na oblakih spodaj in okrog angelji. Značilno, nesignirano, s sliko sv. Janeza istočasno delo L. Layerja (Sl. 162). — V atiki je slika, pl., o., sv. Ane, bržkone tudi Layerjeva. — Na oltarju sv. Trojice sta na menzi sliki Srce Jezusovo in Marijino Koželjevi, na nasprotnem sv. Alojzij in sv. Marjeta Gašperja Goetzla.

Prižnica je čedno delo sr. 18. stol. z rokokoornamentiko. Na vrhu je kip trobentajočega angelja. — Ob slavoloku na desni

strani se nahaja v novi leseni dolbini kip Marije priproš-
njice s plaščem iz 1. pol. XVII. stoletja. Les. Marija stoji z
desno nogo nekoliko naprej, čez pas je prepasana. Lase ima raz-

Sl. 164. Holmec, B. Rambschisl, križanje (1695).

puščene na ramena, krona je novejša. Z rokama razprostira dolgi
plašč na strani; pod njim se nahajajo v reliefni grupaciji različni
stanovi, na levi s kraljem, na desni s papežem na čelu. Kip precej

spominja na onega v kapelici pri cerkvi na Goričici in je mogoče delo iste delavnice (Sl. 163).

Križev pot je reliefen. — **Orgeljska omara** je iz 1. pol. 19. stoletja.

V zakristiji je omara za paramente z nastavkom na črnih stebrih, sicer naraven les, okrašen z geometrično intarzijo. Beli oboji. Iz časa postanka cerkve.

Relikviarij, pozlačen in posrebren. Visoka noga je okrašena z visečimi vencami iz 2. pol. 18. stol. Ornamentika iz degeneriranih rokoko motivov in omenjenega venca. V nogi sta dve listini: 1. Karol Mihael, nadškof goriški, potrjuje pravilnost relikvij „particularum de carne Sti Francisci Xaverii Conf.“, Gorica, 31. okt. 1768. — 2. Franc. Ant. Ksav. Marxer, eps. Chrysopolitanus, potrjuje relikvije sv. Križa, Janeza Nep., Donata, Liborija, Blaža, Erazma, Apolonije, Lucije, Andreja Avel. na Dunaju 29. jul. 1754. Listina je potrjena po Kar. Mih., nadškofu goriškem v Gorici 31. jan. 1770.

V Društvenem domu: 1. Slika, pl., o. Na vrhu zaokrožena. Zgoraj na oblakih sedi holmška Marija z Detetom, spodaj pokrajina, na levi hiše, zadaj grič. Spredaj leži v diagonali od desne k levi bolna žena v takratni noši. Ob nji klečita in molita dva moška. Od desne vodi mlad deček berača v takratni obleki. Močna razpokana, barva se lušči. Miha Kavka jo je deloma pokvaril. Nedvomno delo Val. Mencingerja.

2. Postaja križevega pota, pl., o., s podpisom „Jezusa pred Pilatusham toshio sa hudobniga Barabha pak prosio“. Rokodelsko delo po kompoziciji, običajni v križevih potih Layerjeve šole. Originalen okvir s pozlačenimi rozetami na oglih.

3. Jeklorez s holmško Marijo. V okviru, rezljanem z rokokoornamentiko, tiskana podobica nekako iz zač. 19. stol. Podpis: WAHRE ABBILDUNG DER WUNDERTHAETTIGEN MUTTER GOTTES MARIAE ZU KLEIN KALLENBERG IN DER LANDSPRACH NA HEMZO GENANT UNTER DER MONSPURGH PFAAR IN CRAINLAND.

V župnišču: 1. Portret, pl., o., baron Evstahij Mihael Rastern. Doprs, skoro frontalen, obrit. Zgoraj na levi njegov grb. Skoro popolnoma preslikana.

2. Slika, les, olje, 34 × 46,5 cm. Kristus in oba sokazovanca na križih v pokrajini. Pod križem Marija, Janez in Longin. Na hrbtu zgoraj napis: BARTHOLOME RAMBSCHISL MALLER

1695. — Zelo dobro ohranjena, par luknjic od črvov; pristen črn lesen okvir (Sl. 164).

3. Postaja križevega pota z napisom „Jezus na krish fhe shiu“ iz 1. pol. 19. stol. Kmečko delo.

4. Kelih, pozlačen, 27 cm visok. Šestdelna noga, ornamentiran nodus in venec; motivi: grozd, žito in cvetlice. Na robu noge napis: MICHAEL EVSTACHIVS B. DE RASTERN DECANVS ET PAROCHVS IN MONSPURG. MDCCLXV.

5. Ciborij podobnih oblik in ornamentiran kot kelih, iz istega časa.

6. Relikvarij. Štirilistna noga z vzboklo ornamentiko 1. pol. 18. stoletja. Ostenzorij obdan od ploščnatega v križ stiliziranega sistema baročne mrežaste in pasne ornamentike. V nogi listina, s katero Filip Spada, nadškof Theodosije, potrjuje relikvijo „particula ex velo beatissimae Virginis Mariae“, Rim 1. marca 1741. Zraven potrdili: 1. Sigmunda Feliksa, škofa ljubljanskega, Gornji-grad, 18. jul. 1741 in 2. Viljema, opata stiškega, Stična, 7. sep. 1741.

* * *

Šmarca.

Cerkev.

Literatura: Anton Mrkun: Homec (Ljubljana 1925), str. 51. Zgodovina podružnice sv. Mavricija v Šmarci.

Zgodovina: Najstarejša omenitev je iz l. 1526.¹¹⁶ Valvazor¹¹⁷ jo samo omenja, ne pové pa nič o njej. Ohranil se je v holmškem arhivu njen urbar spisan l. 1671. Iz tega izvemo, da je bil zanjo kupljen l. 1718. nov zvon za fl. 84 Car. mon. in l. 1730. se govori o novih zvonovih, l. 1733. pa je bila narejena na zvoniku nova streha. Stari portal, odstranjen l. 1884., je imel letn. 1691, sicer pa do l. 1884., ko so jo temeljito prezidali in povečali, ne izvemo nič določnega o nji. Takrat prezidana cerkev je obstojala iz 8·50 m dolge, 5 m široke pravokotne ladje, katere zidovi so v prezidani stavbi ohranjeni, in ožjega in manjšega obokanega prezbiterija. Tlak cerkve je ležal za dva čevlja globlje kakor sedanji. Prostor je bil nizek in so pri prezidavi stene za 3·5 povišali. Na zunanjščini se stara višina še dobro sledi. Cela notranjščina je bila obokana, tudi obok v prezbiteriju ni bil gotski. Bila je nekdam tudi slikana,

¹¹⁶ Izv. muz. dr. V., 148.

¹¹⁷ Ehre... VIII., 764.

kar pričajo pri podiranju odkriti ostanki starih, mogoče gotških slik. V lopi na vzhodni steni ob kropilnem kamnu je bila slika, ki so jo nekateri tolmačili kot sv. Krištofa, drugi kot sv. Florijana.¹¹⁸ Na starost žal iz teh nedoločnih podatkov ne moremo sklepati; omejnjeni svod pa kaže na dobo po gotiki. Popolnoma neosnovana je domneva,¹¹⁹ da je bil prezbitarij prvotno kapela, h kateri so pozneje prizidali ladjo. Zvonik nosi znake (kameniti venci in pritlični venec) pogotske a predbaročne arhitekture in je bil verjetno ti stavbi prizidan v XVII. stol.

L. 1884. so na mestu podrtega starega prizidali sedanji prezbitarij in zakristijo ter povečali ladjo ob zvoniku, kjer je bila prej odprta lesena lopa, ohranjene stene ladje so povišali in vse skup obokali. Obnovili so tudi opravo: Vel. oltar je naredil Fr. Osolè iz Kamnika. Kip sv. Mavricija je bil naročen v Idriji (Tavčar); stranska domačin Janez Zalokar, prižnica je bila narejena v Zg. Tuhinju. Sliko Matere božje je naslikal domačin samouk Kosmač.

Potres l. 1895. jo je precej poškodoval, tako da so mislili, da bo treba podreti celo svod. Popravila so se izvršila l. 1897. L. 1906. je počil srednji zvon¹²⁰ in bil obnovljen. Predvojno zvonovje je bilo l. 1917. vzeto cerkvi v vojne svrhe. Opis: Veliki, 541 kg, reliefi: sv. Mavricij, Brezmadežno spočetje, križanje z Marijo in Janezom. Napis: N° 1289 OPVS ANTONII SAMASSA LABACI 1858. — Srednji: 249 kg, Sv. Jožef, Angelj varuh in križ. Napis: MAX SAMASSA LABACI N° 3325, 1907. — Mali: 120 kg, sv. Lucija, sv. Valentin, Jezus na križu. Napis: N° 1288 OPVS ANTONII SAMASSA LABACI 1858. — L. 1924. je bilo nabavljeno sedanje zvonovje.

Opis: Zunanjščina: V tlorisu si slede od zapada proti vshodu ladja, katere severni ogel zavzema zvonik in prezbitarij, kateremu je na jugu prizidana zakristija. Pokrita je s skalico, zvonik s pločevino. Kameniti glavni portal ima napis: 18 Sv. Mavricij za nas Boga prosi 84.

Zvonik, katerega pritličje je bilo nekdanj z loki na vse strani odprto, ima zokel s kamenitim vencem; steno členijo v navpični smeri 3 kameniti venci. Line ob zvonovih so visoke, polkrožno završene, streha ima baročno obliko iz zvonca, lin in čebule. Zvonovi so bronasti: Veliki: Relief sv. Mavricija po sliki

¹¹⁸ Sporočilo g. Borca.

¹¹⁹ Mrkun A., Homec, str. 51.

¹²⁰ Kupljen od družnice sv. Andreja pri Moravčah; 224 kg., Anton Samassa, 1827.

A. Koželja. Napis: Livarna zvonov Inž. J. H. Bühl, Maribor 1923. Sv. Mavricij, izprosi pri Bogu mir in ljubezen! — Srednji: Relief sv. Štefan in Kristus na križu. Napis: Livarna zvonov inž. J. H. Bühl, Maribor 1924. Treska in hudega vremena reši nas, Gospod. Darovala tvrdka Remec Co, Ljubljana-Duplica. — Mali: Relief sv. Jožefa. Napis: Inž. J. H. Bühl, Maribor, 1923.

Notranjščina: Enoten prostor. Dolžina 17 m, širina 5 m. V podaljšku ob zvoniku je nameščen kor. Ladja zavzema 3 svodna polja. Ob stenah pilastri, ki nosijo grede; obok obstoja iz križnih svodov med pasovi. Tlak je iz opeke. Pilastri, grede in pasovi so beli, stene rumene; v prezbitერიju je svod plavkast.

Oprava: Vel. oltar. Lesen. Arhitektura stebrov z dolbino v sredi; marmoriran. Notranji kip sv. Mavricija; zakriva ga slika pl., o. sv. Mavricij, ki jo je naslikal Anton Koželj. V atiki slika Marije z detetom na oblakih.

Stranska oltarja sta zelo skromni samouški deli; na južnem kipi sv. Miklavža, sv. Pankracija in sv. Valentina. Na severnem sv. Lucije, sv. Barbare in sv. Jožefa.

Prižnica v baročno občutenih oblikah iz časa prezidave cerkve.

Križev pot v lepih rokokookvirih je prenešen sem iz cerkve na Holmcu. Slike so dobro ohranjeno značilno delo delavnice Leop. Layerja.

Posamezni predmeti: Nad menzo vel. oltarja slika, pl., o. kopija milostne slike „S. Maria de bono consilio“ v Gennazanu iz sr. XVIII. stol. — Za vel. oltarjem prednica sedanje slike v vel. oltarju, pl., o., sv. Mavricij na konju v viteški opremi v pokrajini, kjer si stojita nasproti dve vojski. Samouško a zelo dekorativno delo. Podpis: M. L. 1830.

* * *

Goričica.

Literatura: Franc Bernik: Zgodovina fare Domžale, Kamnik 1923. — Isti: Z nekdanje Goričice, Kamnik 1925. — Joh. Sima: Bilder aus Krain I. Im Gebiete der Steiner-Bahn. Z rizbami Lad. Benescha, Ljubljana, 1891, str. 105 sl.

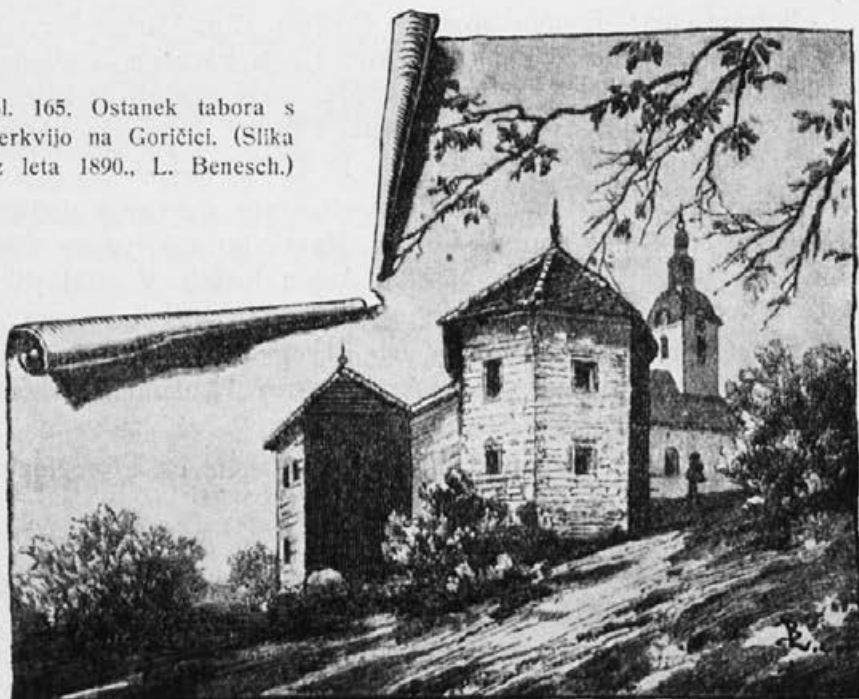
Arhiv župnije Domžale v župnišču.

Stare slike: L. Benesch, cerkev na Goričici z ostanki tabora, slika v Sima, o. c. 21. — Isti, ostanki tabora pri cerkvi na Goričici, slika v Sima, o. c. 95.

Cerkev.

Zgodovina: Najstarejša omenitev je ona o priliki oddaje cerkvenih dragocenosti l. 1526.¹²¹ Pozneje jo omenja Valvazor,¹²² vendar ne izvemo nobenih za sklep na njeno starost potrebnih po-

Sl. 165. Ostanek tabora s cerkvijo na Goričici. (Slika iz leta 1890., L. Benesch.)

datkov. Goriški vizitacijski protokol iz l. 1752. omenja tri oltarje (Mater božje, sv. Katarine in sv. Ane) in tri zvonove. Stara cerkev se je vzdržala do l. 1892. Gotovo je bila že takrat temeljito prezidana, na kar kaže posebno to, da je bila obokana, kljub temu pa je mogoče opravičena domneva, da je to bila v jedru še srednjeveška stavba. Žal, da se nam ni ohranil popis ali zanesljiva slika. Imela je tri lesene oltarje, katerih kipi so se ohranili v Društvenem domu. Kipi so iz sr. ali 2. pol. 18. stol., kar pomeni, da je bila takrat temeljito obnovljena oprema, iz česar mogoče lahko skle-

¹²¹ Izv. muz. dr. 1895, 147.

¹²² Ehre... VIII. 764.

pamo sploh na večja popravila in je verjetno, da je bil stari obok v ladji iz te dobe.

Veliki oltar je imel v „tronu“ leseni kip sedeče „Kraljice mirú“ z Jezuščkom na levici, ki je ohranjen v vel. oltarju. Kip ni starejši od že omenjenih kipov. Dolbina s kipom se je zapirala s sliko pl., o., vnebovzetje Marije. Kipi so predstavljali Sv. Apolonijo, sv. Nežo, sv. Gregorja Vel. in sv. Antona Pušč. Stranski oltar sv. Ane je imel kipe sv. Marka in Florijana in sliko sv. Ane, ki se je ohranila v župnišču. Ob steni na ženski strani je bil oblečen kameniti kip sedeče Marije z Jezusom v naročju, ki se je ohranil. Verjetno je, da je bil to stari glavni kip, ki je bil pa sr. 18. stol. nadomeščen s sedanjim. Cerkev je imela 2 kora drugega nad drugim, eden je služil petju, drugi za moške. Zakristija je bila na sev. strani prezbiterija, njej nasproti pa drug, verjetno poznejši prizidek. L. 1892. so to cerkev povečali in prenovili. Ohranili so samo zvonik, ki je bil že l. 1874. povišan in dobil sedanjo streho, ter oba stranska zidova ladije v dolžini 17·10 m. Popolnoma nov je prezbiterij in zakristija ter vsi oboki. L. 1893. je bilo zidarsko delo gotovo. To in prih. leto 1894. so postavili nov kamenit veliki oltar s tabernakljem. Postavil ga je ljubljanski kamnosek Fel. Toman. 1894. so dobili nov križev pot od tvrdke Zambach & Müller na Dunaju. L. 1896. je Fel. Toman postavil marmorno prižnico s slikami Kristusa in 4 evangelistov (A. Jebačin); dva stranska oltarja iz umetnega kamna pa je izdelal F. Tončič iz Kamnika; njegova sta tudi kipa sv. Ciril in Metod iz l. 1897. Nova cerkev je bila 21. avg. 1898. posvečena. L. 1900. je dobila nov božji grob od tvrdke Zbitek iz Olomuca. Do l. 1917. je imela cerkev tri bronaste zvonove:¹²³ Veliki: Reliefi: Kristus na križu, Marija in Janez, Marijino vnebovzetje, sv. Jožef, sv. Florijan. Napis je bil na vseh: OPVS ALBERT SAMASSA LABACI 1870. Vel. je imel N° 248, srednji N° 247, mali N° 246. — Srednji: Jezus na križu, sv. Ana z Marijo. — Mali: Jezus na križu, sv. Katarina.

Tabor. — Stara cerkev je bila do najnovejše dobe obdana s taborskim ozidjem.¹²⁴ Njegov tloris iz l. 1825., ko je stalo še vse zidovje, se nam je ohranil v ljubljanskem mapnem arhivu.¹²⁵ Na podlagi tega tlorisa, lokalne tradicije in slike J. Sime¹²⁶ ter okorne,

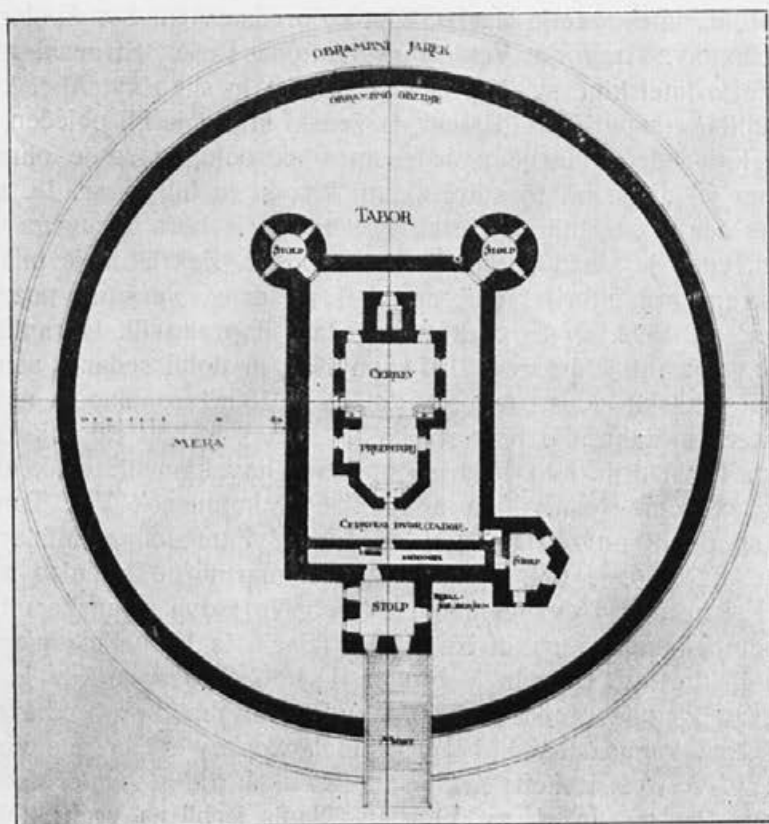
¹²³ Prim. Fr. Bernik, Domžale 29.

¹²⁴ Obširno o tem gl. Fr. Bernik, Z nekdanje Goričice, str. 124—129.

¹²⁵ Fr. Bernik, o. c., slika med str. 120 in 121.

¹²⁶ Im Gebiete der Steiner Bahn, str. 21 in 95.

a zato nič manj zanimive risbe v arhivu,¹²⁷ je stavbni mojster Jos. Sršen narisal rekonstrukcijo, ki vsaj glede dispozicije zidu in tlorisa, kolikor se da presoditi, odgovarja nekdanji celoti.¹²⁸ Vrh grička, kjer stoji cerkev, se je nahajalo okrog cerkve 12 m visoko ozidje v obliki pravilnega pravokotnika. Dolgo je bilo 29 m, široko

Sl. 166. Tloris tabora na Goričici
(Jos. Sršen).

pa 18'80 m. Na notranji strani se je nahajal pod vrhom zidu obrambni hodnik, odkoder so se odpirale skozi zid strelne line. Na ogljih ob zvoniku je bilo to ozidje ojačeno z dvema okroglima stolpoma, na vzhodni strani pred sedanjim župniščem je bil nepravilno peterooglat stolp, četrti sredi vzhodne stranice je bil štirioglat in je branil vhod v ozidje. To utrdbo je obdajalo na pobočju griča drugo okroglo

¹²⁷ Fr. Bernik, *Zgodovina fare Domžale*, sl. ob str. 24.

¹²⁸ Gl. sl. tlorisa med str. 120 in 121 ter vzvišen pogled ob str. 144 v Fr. Bernik, *Z nekdanje Goričice*.

ozidje, ki je bilo 6 m visoko. Okrog tega zidu zunaj se je nahajal jarek, čez katerega je pozneje vodil k vhodu lesen most. (Sl. 165 in 166).

Kedaj je bil sezidan ta tabor, ni znano. V enem izmed stolpov je bila vzdignjena kamenita plošča z letnico 1532,¹²⁹ ki je ohranjena sedaj v zunanjščini zidu na severni strani cerkve. Valvasor (Ehre . . . VIII., 764) ga kratko omenja. Devetnajsto stoletje pa mu je zadalo smrtni udarec in le ostanki močnih temeljnih zidov v zemlji še pričajo o njem. L. 1837. so podrli oba stolpa ob zvoniku, material pa porabili za zidanje župnišča. L. 1891. so podrli stolp ob župnišču, l. 1892. pa še onega nad vhodom. Zadnji ostanek, del ograjnega zidu med župniščem in cerkvijo so odstranili l. 1904. — Tabor na Goričici je spadal med najlepše v Sloveniji.

Opis cerkve: Tloris: Od zahoda proti vzhodu se vrste zvonik, pravokotna ladja in prezbiterij. Ladja ima na severu in jugu prizidano pred slavalokom po eno kapelico, prezbiterij pa na severu zakristijo.

Zunanjščina: Zidovi imajo okrog in okrog kamenit podzidek, stene so okrašene z lizenami in imajo rumen ton, lizene pa belega. Visoka, polkrožno završena okna. Streha je iz opeke.

Zvonik ima kamenit podzidek. Navzgor ni razčlenjen. Ob zvonovih so polkrožno završene line. Stene so rumene, ogli in venec pod streho beli. Baročna streha je krita s pločevino. Prizidan je bil že obstoječi zapadni fasadi, kar spričuje ometana zglajena cerkvena stena, ki se vidi v zvoniku. Trije železni zvonovi, K. I. D., 1918.

V cerkev vodijo preprosti novi kameniti portali. Kropilnik ob južnem stranskem portalu ima letnico 1845. Na zapadni steni prizidka na severu zunaj je vzdignjen kamen z letnico 1532, ki je bil sem prenešen s tabora (sl. 167).

Notranjščina ima v tlorisu obliko latinskega križa. Prezbiterij je nekoliko ožji od ladje in zaključen s tremi stranicami mnogokotnika. Svod v ladji je banja s sosvodnicami, na križišču in v kapelah križni. V prezbiteriju je banja dopolnjena na zaključku s kombiniranim obokom z rebri na stikih in polkrožnim sklepnikom na temenu. Stene in svodi imajo rumeno, pilastri in loki belo barvo. Zaključek prezbiterija je skromno dekorativno poslikan. Tlak je iz šamota.

¹²⁹ Gl. sl. pred str. 81 v Fr. Bernik, o. c. — Ker sta si drugi in tretji znak skoro popolnoma podobna, ne izključujem čitanja 1552, kar se pa s paleografskimi sredstvi ne da odločiti.

Velikost: Dolga 31'72 m, široka 8'02 m, v prečnem delu široka 16 m, prezbiterij pa sam 8'92 m dolg in 6'88 m širok.

V prezbiteriju je vzdana kamenita plošča z napisom: ZA ČASA DUHOVNA JAKOBA STRUPIJA JE BILA TA HIŠA BOŽJA L. 1896 DOZIDANA. DNE 21. AVG. 1898 PA OD LJUBLJANSKEGA ŠKOFA ANTONA BONAVENT. POSVEČENA.

Kor sloni na dveh kamenitih stebrih in potlačenih lokih. Orgeljska omara je novo skromno delo z baročnimi vazami in dvema bržkone baročnima angeljčkoma. Spredaj preprosta lesena balustrada.

Krstni kamen je nov; ima kelihast spodnji del ter leseno kupolo s sv. Duhom na vrhu ter rastlinsko ornamentiko. Na ključavnici kovane mreže je napis: M. KREMŽAR, DOMŽALE 1908.

Sl. 167. Domžale, kamen z letnico 1532.

Križev pot je iz 2. pol. 19. stol.; po Führichu. — Klopi so nove. — Obhajilna miza ima čedna kovana vratca.

Prižnica je kamenita in stoji na okroglem stebru. Na balustradi ima na kovinske plošče naslikane slike štirih evangelistov in Jezusa (A. Jebačin). Na strehi je kip angelja.

Oltarji: Veliki, kamenita menza, na nji kamenit tabernakelj s kupolastim baldahinom na stebrih. Na kovinskih vratcih kelih, žito in grozdje ter pozlačen kovinast krucifiks. Ob strani dva klečeča keruba in dva stoječa angelja. Na steni nad oltarjem na kamenitih konzolah kipi sv. Petra, sv. Pavla, sv. Cirila in sv. Metoda. V dolbini v sredi pa v moderno renesanskem okviru na renesanskem tronu kip sedeče Marije z Jezusom v naročju; oba imata krone na glavah. Kip je iz 18. stol.

Južni stranski oltar: Preprost kamenit. Kipi sv. Jožef z Jezusom v naročju, sv. Alojzij in sv. Lukež. — Severni:

Pendant k južnemu. Kipi sv. Ana z malo Marijo, sv. Uršula in sv. Katarina.

Sl. 168. Domžale, kip sv. Apolonije (sr. XVIII. stol.).

Drugi spomeniki: 1. Portal iz prezbiterija v hodnik ob zakristiji iz črnega, rdečega, rumenega in belega lisastega marmorja je iz 1. pol. XVIII. stol. 2. Ob slavoloku nasproti prižnice stoji kip Srca Jezusovega. 3. V južni kapeli ob vhodu misijonski križ z lesenim Križanim. 4. V dolbini v

steni iste kapele v kamenitem okviru kip Pietà. 5. Ob oltarju na leseni konzoli lesen kip sv. Antona, pozen barok, zgornji del se zdi predelan. 6. V severni kapeli v dolbini z modernim lesenim renesanskim okvirom kip Marije z Detetom.¹³⁰ Kamen, moderno neprimerno prebarvan in žal tudi oblikovno v modernem smislu popravljen. Višina je 75 cm. Marija sedi frontalno na tronu brez naslonjala. Suknja je prepasana visoko pod prsmi. Čez rame jo odeva plašč, ki je zložen ob nogah v karakteristične gotske gube. Jezus, ki ga drži Marija na levi roki, je nag, nogi ima prekržani. V levi drži nedoločen sad, z desno blagoslavlja. Marija drži v desni hruško ali figo. Vsled predelave oblik je natančna opredelitev starosti nemogoča, ne bo pa dosti starejši od srede 15. stol.

Izmed cerkvenega posodja se odlikujeta: 1. pozlačen kelih iz konca 19. stoletja. Valovito poligonalna noga; moderna vzbokla baročna ornamentika. Na nogi trije emajlni medaljoni: sv. Alojzij, sv. Frančišek Asiški in sv. Katarina. Na kupi sv. Jožef, sv. Ana in Marija v nebo vzeta. 2. Kadilnica, posrebrena in pozlačena kovina, iz 2. pol. 19. stol. Moderna gotika, bogate iz arhitekture izposojene oblike in 6 vlitih angeljskih kipcev.

V župnišču: Slika sv. Ane. Pl., o. Kompozicija se pomika rahlo v diagonalo od leve proti desni. Ana sedi na blazinastem tronu z naslonjalom. Marija kleči na pručici in čita iz knjige, ki jo drži Ana odprto. Za sv. Ano sv. Jožef. Zgoraj oblaki z angelji in sv. Duhom. Marija je komponirana pod očitvidnim vplivom Kremser Schmidta (oznanjenje v Velesovem), obdelava sorodna Layerjevi, sicer pa kompozicija zanj skoro pre baročno tradicionalna. Iz konca 18. stol. Nekdaj se je nahajala na stranskem oltarju sv. Ane. (Sl. 170).

V društvenem domu: Serija lesenih kipov s prejšnjih oltarjev.¹³¹ Ohranjeni so z vel. oltarja kipi sv. Gregorja Vel., sv. Neže in sv. Apolonije, s stranskega pa sv. Uršula in sv. Barbara ter nekaj manjših. Vsi so značilna dela 2. pol. XVIII. stol. (Sl. 168 in 169).

Kapela Matere Božje.

Nahaja se ob župnišču na domžalski strani. Sedanja kapela stoji približno na mestu starejše.¹³² Kakor se razvidi iz ohranjene

¹³⁰ Gl. sliko ob naslovni strani knjige Fr. Bernik, Zgodovina fare Domžale.

¹³¹ Gl. 3 strani slik med str. 48 in 49 v Fr. Bernik, Z nekdanje Goričice.

¹³² Gl. sl. ob str. 32 v Fr. Bernik, Zgodovina fare Domžale.

fotografije, je imela tristran zaključek, sicer pa ni videti nobenih znakov, iz katerih bi mogli sklepati na njeno starost. V zadnji steni zunaj je imela dolbino, v kateri se je nahajal kip Marije pribežališča kristjanov s plaščem; sicer pa je bila popolnoma zapuščena in služila za drvarnico. L. 1906. so jo podrli in postavili sedanjo po načrtu tesarskega mojstra Fr. Ravnikarja. Tloris je približno kvadrat, prekrita je s križnim svodom, na zunaj pa s kupolo. Stene so ornamentalno poslikane, na svodu pa Marijini simboli. V stranskih oknih sta dve dobri tirolski sliki na steklu: Srce Jezusovo in Marijino signirani z monogramom T G Innsbruck.

Oltar je lesen na kameniti menzi. Kipa sv. Frančiška in sv. Antona sta tirolska; v dolbini pa se nahaja leseni kip Marije pribežališča Kristjanov s plaščem¹³³ iz 1. pol. 17. stol. Marija stoji in drži z rokama plašč na strani. Pod plaščem se nahajajo v reliefni kompoziciji na levi zastopniki cerkvenih, na desni svetlih stanov s papežem in cesarjem na čelu. Stilstično označujejo kompozicijo močni gibi in kontraposti, v obraznem tipu velike brade in pri kardinalu še rahel odmev poznogotskega realističnega obraznega

Sl. 169. Domžale, Sv. Neža in Sv. Barbara (kipi sr. XVIII. stol.).

¹³³ Fr. Bernik, Zgodovina fare Domžale, slika ob str. 80.

tipa. Marijino telo je zapognjeno v S-črti, pogled je obrnjen navzgor. Ikonografično predstavlja isti tip kot kip na Holmcu.

Sl. 170. Domžale, sv. Ana, slika konca XVIII. stol.

Groblje.

Literatura: V. Steska: Freske v Grobljah, ZUZ, II. (1922), str. 9 sl. — I. W. Valvasor: Ehre... XI. 125 (Ebensfeld).

Stare slike: I. W. Valvasor: Ehre... XI. 125 (grad). — Isti: Topografija duc. Carn. mod. (1679), list 38 (grad in cerkev).

Cerkev.

Zgodovina: Kakor dokazuje zapisnik cerkvenih dragocenosti iz l. 1526.,¹³⁴ je začetkom novega veka cerkev v Grobljah že obstojala. Naslednji poročevalec, Valvasor (Ehre... VIII. 764), jo samo omenja. Več pa nam pove o nji slika v njegovi Topogr. duc. Carn. mod. iz 1679, list 38, kjer jo vidimo obdano s podobnim zidom z vzvišenim portalom kakor je še dandanes. Cerkev sama ima enako lego, kakor sedanja, vidi se zvonik, pokrit s piramidasto streho, sloneč ob levi polovici fasade kakor še sedaj, pred desno polovico ob njem pa se nahaja lopa, podobno kakor še sedaj. O cerkvi sami lahko zaključimo na podlagi te sklike, da je imela enotno ladjo pravokotnega tlorisa, prezbiterija pa ni videti. Zvonik, ki se nam je do danes ohranil, ni več iz gotske dobe, kakor domneva Steska,¹³⁵ ampak iz pogotske, bržkone že iz 17. stol. Okrog l. 1741.¹³⁶ so na mestu cerkve Valvasorjeve dobe postavili sedanjo ali pravzaprav staro temeljito prezidali. Po primerjanju med Valvasorjevo sliko in cerkvijo sedanjosti je namreč jasno, da je zvonik s fasado vred in mogoče deloma tudi stranskimi zidovi ladje ostal in je nova cerkev dobila sedanjo obliko s tem, da so postavili nov prostornejši prezbiterij in dve kapeli ob ladji. S tem se razloži za baročno cerkev nekoliko nenavadno proporcionirana notranjščina pa tudi pri tleh čepeča zunanjščina. Z gotovostjo lahko tudi trdimo, da, če se je od gotske cerkve zač. novega veka sploh kaj ohranilo, more to biti samo fasada in začetek stranskih zidov ladje, kolikor ju pri dozidavanju kapel niso podrli. Tudi izraz „reformata“ v spominskem napisu v prezbiteriju govori za prezidanje in ne iz temeljev novo zidanje. Že omenjena letnica 1741 in letnica 1763, ki jo dobimo iz kronograma o posvečenju, nam nudita približno časovno mejo, v kateri se je prezidava izvršila. Letnici 1759 na steni za vel. oltarjem in 1761 nad korom v ladji pa nam označujeta čas, ko je bila nova stavba okrašena s freskami, ki so se ohranile. Slikarjev avtoportret se je ohranil na sliki sv. Janez in Pavel delita miloščino. Primerjanje tega portreta s signiranim Jelovškovim portretom v cerkvi na Sladki gori na Štajerskem iz l. 1753. govori za identiteto obeh slikarjev. Tudi sicer je ravno z omenjenim Jelovškovim delom toliko sorodnosti, da se nam zdi nedvomno, da je

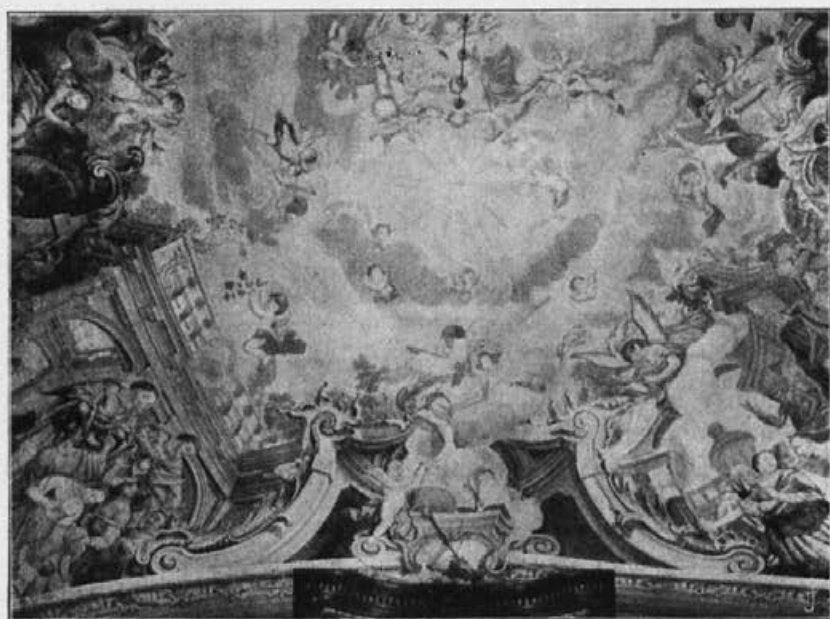
¹³⁴ Izv. Muz. dr., 1895, 147.

¹³⁵ o. c. 9. Proti gotiki govori profil prtličnega venca in vencev nadstropij, pa tudi material, ki je siv apnenec, ki je v gotski dobi v teh krajih popolnoma nenavaden.

¹³⁶ Letnica na zapahu v zakristiji, Steska, o. c., 9.

Sl. 171. Groblje, freska v kupoli prezbiteterija (Fr. Jelovšek 1759).

Sl. 172. Groblje, freska v kupoli ladje (Fr. Jelovšek 1761).

Sl. 173. Groblje, freska, legenda sv. Notburge (Fr. Jelovšek, 1761).

Sl. 174. Groblje, freska, legenda sv. Izidorja (Fr. Jelovšek, 1761).

on ustvaril tudi grobeljske slike. Gotovo je dalje, da so vse slike v Grobljah delo iste slikarske delavnice, le da so izvršene v dveh etapah; razlike so pa razložljive z različnimi sodelavci v enem in drugem slučaju.

L. 1763. je bila nova cerkev posvečena in odslej do danes ni menjala bistveno svojega lica. Odkar so jo po svetovni vojni prevzeli oo. Lazaristi, so se izvršile v notranjščini manjše spremembe, tako je bil napravljen l. 1922. nov tlak. L. 1917. so vzeli cerkvi v vojne svrhe vse tri zvonove, ki so tehtali 796 kg, 424 kg in 246 kg; vsi trije so bili iz l. 1869.

Opis: V tlorisu slede od zapada proti vzhodu zvonik z lopo, ladja in nekoliko nesorazmerno velik prezbiterij s prizidkom na severni (zakristija) in južni strani. Notranjščina tvori močno členovit in naravnost plastično oblikovan prijeten prostor, ki pa se zdi nekoliko potlačen, kar gre bržkone na rovaš temu, da so za izhodišče vzeli zapadni del stare cerkve z zvonikom. Preveč si namreč nasprotujeta centralno zasnovani glavni prostor in čisto brezobzirno povdarjena podolžna smer, posebno v prezbiteriju. Vsa oprema s 5 oltarji in freskami na svodih je prvotna in nudi intimen milje, ki navadno odlikuje prostornine srede 18. stol.

Zunanjščina: Cerkev obdaja obzidje nepravilnega tlorisa z visokim zidanim prehodom. Zunanjščina cerkve je močno razčlenjena vsled cele vrste prizidkov k glavnemu trupu stavbe, ki zavzema podolžno os in v zunanjščini absolutno dominira. Ogli prezbiterija in kapelic so okrašeni s plitvimi pilastri. Streha je iz skalic. Zvonik je imel nekdanj v pritličju s polkrožnimi, sedaj zazidanimi loki odprto lopo. Podstavek je završen s kamenitim vencem, navzgor členijo stene trije kameniti venci. Ob zvonovih so velike polkrožno završene line. Streha obstoja iz zvonca, volutnih lin in čebule in je pokrita s pločevino. Zvonovi so trije bronasti: Veliki: reliefi sv. Štefan in sv. Klement(?). Napis: Strojne tovarne in livarne, Ljubljana, št. 449, 192. — Svetovni srd je prednike ugrabil, a mene žar ljubezni vlil: da v božji hram bi glas moj klical, vabil, oznanjal mir in up na raj budil. — Srednji: Sv. Jožef. — Strojne tovarne in livarne, Ljubljana. Št. 450, 1922. — Mali: Kristus na križu, Marija z detetom in sv. Florijan. Napis: N° 880 OPVS ANTONII SAMASSA LABACI 1851. Pred fasado ob zvoniku je odprta, na treh stebrih sloneča vhodna lopa. Glavni portal, ki vodi iz nje v cerkev, je iz mehkega peščenca, ki je sedaj prevlečen z beležem.

Notranjščina: Ladja je 10·50 m dolga in 9·25 m široka, prezbitorij 8·05 m dolg in 6·25 m širok. Slavolok je 4·50 m širok. Kapelice ob glavni ladiji so 2·20 m globoke in 3·30 široke.

Glavni prostor tvori po širini pravokotno na podolžno os položen pravokotnik, prekrit s plitvo, na 4 polkrožnih lokih visečo kupolo. V ojačenje podlage z namenom, da se zmanjša masivnost

Sl. 175. Groblje, detajl fresk v kupoli z lastno podobo slikarja Fr. Jelovška.

nosilcev kupole, je srednji prostor razširjen na strani v glavnih smereh po plitvih prostornih pasovih, ki se v tlorisu zožujejo, njih obok pa tvori nad korom banja, na ostalih treh straneh pa nagnjene vbočene banje. Napram kapelam se odpira prostor v polkrožnih lokih, njih svoda pa sta vbočeni banji. Prezbitorij ponavlja motiv glavnega prostora: počez položen pravokotnik s plitvo kupolo, visečo na polkrožnih lokih, dočim zaključni, v tlorisu s tremi stra-

nicami mnogokotnika se končujoči prostor prekrivajo vbočeni banjasti pasovi.

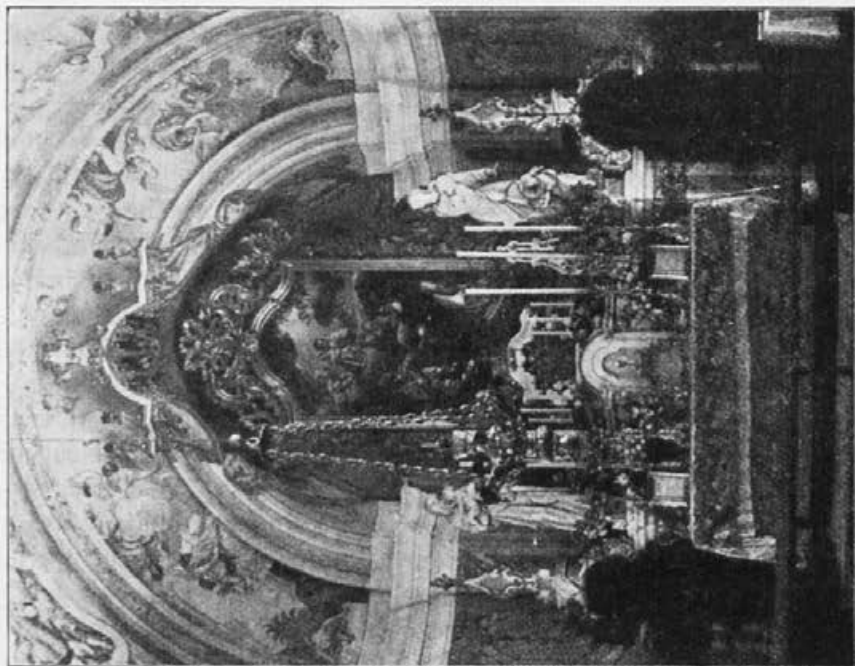
Tlak je črnobel iz cementnih plošč. Sedanji kor je očitvidno pozneje vzidan, ker so bile po njem vničene freske na vhodni steni in se na levi še vidijo noge stoječih figur.

Vsi oboki cerkve so poslikani v fresko tehniki. Stene od venčnih zidcev dolj so bele z naslikanimi posvetilnimi križci. Do tal slikane pa so stene ob velikem in stranskih oltarjih, nekdanj pa je bila tudi vhodna stena. Slike, ki so nedvomno delo istega mojstra, so izvršene v dveh etapah ter se opaža neka razlika med prezbitერიem in ladjo. Za vel. oltarjem na steni je letnica 1759, ki se nanaša na dokončanje slikanja prezbitერიja, na svodu na levi nad korom pod voluto pod možem, ki gleda iz slike sv. Janez in Pavel delita miloščino, pa l. 1761 — verjetno čas dovršitve dela v ladji. V prezbitერიju na južni steni nad odprtino k pritličnemu oratoriju je naslikan v rokoko okviru komaj še čitljiv napis: **SISTE QVI LegIs et reCorDare benefaCtorVM! (1763). AEDES HAEC IN HONOREM SS: MM: HERMAGORAE ET FORTUNATI AB EXCELL^{mo} D. D. CAROLO MICHAELE EX COM. AB ATTEMS PRIMO ARCHIEPISCOPO GORITIAE IX AVGUSTI CONSECRATA CVRANTE PERIL. ET PLVRIMVM R^{do} D. MICHAELE EVSTACHIO DE RASTERN DECANO ET PAROCHO IN MONSPVRG OPITVLANTE EXCELL^{mo} DD. FRANCISCO S. R. I. COM. A LAMBERG REFORMATA ATQVE ELEGANTI PENICELLO EXORNATA.**

Slike, ki jih je V. Steska (ZUZ II., 12—16) natančno opisal, predstavljajo prizore iz življenja sv. Mohorja in Fortunata (prezbitერიj), in drugih v ti cerkvi češčenih svetnikov. Razpredelitev je sledeča: Za vel. oltarjem je naslikan zastor, stene od venca dolj pa so poslikane z baročnimi arhitekturnimi ornamentami. V prvem svodnem loku nad oltarjem: angeljci na oblakih trosijo cvetje in opozarjajo na oltar. Drugi svodni lok: Ime Jezusovo, sv. Mohor krščuje jetničarja Poncijana, sv. Fortunat krščuje Aleksandrino(?). Kupola v prezbitერიju: Ločno polje na severni strani: Mučenje sv. Mohorja, na južni steni sv. Barbara s kelihom. Spodnji del kupole zavzema močno razčlenjena baročna balustradna arhitektura, nad katero se odpira pogled v nebo, kjer na najvišji točki plava sv. Duh, od angeljev obdan leti skozi oblake Bog oče in se z žezlom dotika glave Križanega, ki visi na križu na vzhodni strani kupole, pod križem klečita sv. Mohor in Fortunat. Pred balustrado v 4 oglih so prizori: sv. Marko posvečuje sv. Mohorja v škofa, sv. Mohor

Sl. 177. Groblje, cerkev, kipec Brezmadežne (sr. XVIII. stol.).

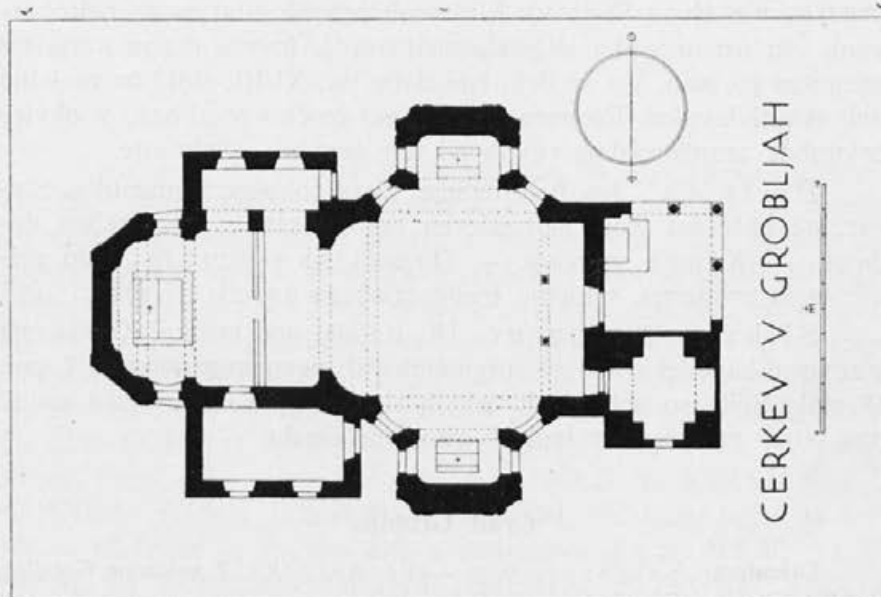
Sl. 176. Groblje, cerkev, veliki oltar.

obsojen na smrt, mučenje sv. Mohorja, obglavljenje sv. Mohorja in Fortunata. Po ustnem izročilu je sivobrada oseba, ki gleda prizor mučenja, lastni portret slikarja.¹³⁷ Med temi slikami dva simbola vere: Žena z zastrtim obrazom in križem in knjigo ter druga s knjigo in kelihom. V svodnem loku ob slavoloku: Sv. Andrej kleči pred Jezusom na bregu Genezareškega jezera, sv. Andrej in sv. Marjeta na oblakih, Jezus se prikazuje sv. Marjeti. Kupola v ladiji: Spodaj venec bogate baročne arhitekture in volutnih balustrad. Nad temi pogled na nebo, kjer plava na najvišji točki sv. Duh in Bog oče in Sin venčata sv. Marjeto. Na balustradah na vrhu štirih lokov štiri skupine angeljske godbe. V oglih pred arhitekturnim ozadjem prizori: Križanje sv. Andreja, mučenje sv. Marjete, sv. Janez in Pavel delita miloščino, prizoru prisostvuje na desni brezbrad mož, slikar Fr. Jelovšek (Sl. 175), mučeništvo sv. Janeza in Pavla. Svod severne kapele. Notburga odhaja iz gradu, Notburga v nebeški slavi, vitez Henrik vodi Notburgo nazaj v grad. Svodni pas pred to kapelo: Notburga deli beračem kruh, voli peljejo njeno krsto, angelji nosijo njeno krsto. Svod južne kapele: Sv. Izidor prikliče studenec izpod skale, sv. Izidor poljublja Jezuščku nogo, sv. Izidor vodi hromege berača. Svodni pas ob ti kapeli: Sv. Izidor blagoslovlja in pomnožuje jed, sv. Izidor izprosi Špancem zmago nad Mavri, svetinje sv. Izidorja ozdravijo španskega kralja Filipa III. Ob obeh oltarjih ob slavoloku je naslikana baročna arhitekturna ornamentika, ob obeh oltarjih v kapelah pa oltarna arhitektura s stebri in atiko ter zastor, ki ga drže angelji. Na svodu nad korom angelji, v loku na zapadni steni arhitektura in na levi sv. Ana uči Marijo čitati, na desni pa menihi v pokrajini, nad katero igra angelj na gosli. Pasovi med slikami so izpolnjeni z baročno ornamentiko iz cvetlic, školjčnih motivov in podob. Ob slikah iz legende sv. Izidorja in sv. Notburge se nahajata v oglih obokov na vsaki strani po dve ljubki figuri otrok, ki jočejo, se smejejo, jedó sadje itd. (Sl. 171, 172, 173 in 174).

Oprema: Oltarjev je pet: Veliki: Lesen. Menza v obliki marmoriranega baročnega sarkofaga; na nji nizek tabernakelj z volutami in nizkim baldahinom. Za oltar vodita ob straneh dva vhoda, ki imata na svojih lokih v obliki visokih relikviarijev rezljane nastavke z gorečimi srci. Med portali in tabernakljem na vsaki strani po en belo pobarvan kip: sv. Jožef in sv. Ana. Ob tabernaklju na vsaki strani po en relikviarij s posrebreno ornamentiko na pla-

¹³⁷ V. Steska, o. c., 12. — Dvomim. Že takrat nemoderna brada govori proti.

vem ozadju. Na steni za oltarjem zgoraj baldahin, pod njim pa bogat rokoko okvir s sliko, pl., o. Sv. Mohor in Fortunat klečita pred Marijo z Jezusom, ki se prikazuje na oblakih. Podpis na levi spodaj: J. POTOTSCHNIG PINX LABAC 1823. Dobro ohranjena, spada med najboljše Potočnikove slike (sl. 176). Južni oltar pod slavo lokom: Lesena menza z rokokoornamentiko. Na podstavkih ob straneh kipa Frančiška As. in sv. Antona Pad. V okviru z rokokoornamentiko slika pl., ó., sv. Marjeta, stoječa na ogromnem zmaju. Iste roke kot slika v severnem oltarju. Obe blizu Jelovšku. (Prim. obris stoječe sv. Marjete in Marije

Sl. 178. Tloris cerkve v Grobljah.

pri sv. Petru v Ljubljani). — Severni oltar pod slavo lokom. Pendant k južnemu. Kipi sv. Janeza Nep. in sv. Frančiška Regisa. Slika pl., o., sv. Andrej klečeč na desnem kolenu in moleče se obračajoč navzgor; za njim križ. Na obeh oltarjih so rokokoške kanontablice in po dva relikviarija. Na menzi severnega je prav čeden kipec Pietà, les, iz sr. 18. stol. prinešen iz Domžal. Na južnem pa v rokoko okviru iz 2. pol. 18. stol. Marija Pomagaj po Cranachu. Teksti v kanontablicah imajo podpis: LABACI TYPIS ADAMI FRIDERICI REICHHARDT.

Oltarja v kapelicah: Severni: Lesena menza; rokoko kanontablice (Reichhardt), tabernakelj z baldahinom, v ka-

terem se nahaja krasen lesen kipec Brezmadežne iz srede XVIII. stol. (Sl. 177). Ob tabernaklju na vsaki strani po en visok relikviarij ter kipa sv. Ignacija in sv. Frančiška Ksav. V steni je dolbina z lepim rokokookvirom. V nji pod steklom slika sv. Notburge, pl., o.; Notburga stoji v pokrajini z gradovi, v desni drži križ in deli revežem miloščino. Spodaj napis: S. NOTBURGA PAVPERVM ET ANIMALIVM PATRONA. — Južni oltar je pendant severnega; kipa sv. angela varuha in sv. Rafaela. Slika, pl., o., sv. Izidor v pokrajini s cerkvijo. Delo iste neznanke sr. XVIII. stol. kakor sv. Notburga. Pred sliko sv. Izidorja stoji sedaj lesen kip Brezmadežne (Ivan Pengov). Kipi vseh peterih oltarjev so belo barvani, vsa ornamentika je pozlačena, ozadja in vse drugo z malimi izjemami pa belo. Vsi so delo iste dobe (sr. XVIII. stol.) in verjetno tudi iste delavnice. Proporcije kipov so močno pretirane, v okviru celotnega aranžmaja pa ravno po tem izredno učinkovite.

Priznica: les, belo ozadje, zlata rokokoornamentika. Steber, na katerem stoji, je moderen neprimeren in nepotreben datek. — Klopi so nove. — Orgeljska omara, zelo priprosta in primerna, s kipom trobentajočega angelja na vrhu.

Slika sv. Notburge. Pl., o., visi pod korom. Kopija one v severni kapelici z malimi spremembami; neznanega slikarja 1. pol. 19. stol. Sliko so nekdanj ob velikih shodih, ko so bile maše zunaj, postavljali na menzo v lopi ob glavnem vhodu.

Grad Groblje.

Literatura: Valvasor, o. c. — Fr. Bernik: Z nekdanje Goričice, str. 154, Graščina Groblje.

Stoji sredi precejšnjega, sedaj že precej propalega parka. Kedaj je nastal, ni znano. Valvasor nam ga kaže na sliki kot štirioglato poslopje, s polkrožnim portalom v fasadi, z dvojnimi oknom v 1. nadstropju ter pomolom s trikotnim slemenom v strehi nad njim. Pritlična okna so bila štiriogлата in manjša kakor ona v nadstropju. Tudi nad desno stranjo je bil v strehi pomol. Stavba je bila preprosta in nima nobenega znaka, po katerem bi jo bilo mogoče datirati preko 17. stol. nazaj. L. 1698. je to stavbo prenovil („in elegantiore formam deduxit“¹³⁸ ljubljanski stavbenik Karol Martinuzzi. Verjetno v ti prenovljeni obliki se nam je grad do danes

¹³⁸ J. G. Thalnitscher, *Historia cathedralis ecclesiae labacensis*, izšla v Ljubljani 1882, str. 8.

ohranil, četudi Thalnitschier poroča, da se je vsled slabe izvršitve hotel en del podreti. Stavba predstavlja sedaj podolgast pravokotnik, ki ima po sredi veliko vežo, koncem nje pa na zadnji strani prizidek za stopnjišče. Zunanjščina ima rusticiran podzidek, stene prvega in drugega nadstropja so pa gladke in obe nadstropji združeni v enoto po plitvo venstopajočih pilastrih. V srednji osi prednje fasade je spodaj kamenit rustikalen portal z nekoliko potlačenim lokom, nad njim v prvem nadstropju je dvojno okno, v drugem nadstropju je trojno okno, pod njim pa slepa baročna balustrada. Srednji del se dviga iznad strehe in ponovi še enkrat trojno okno s slepo balustrado in je zaključen s trikotnim čelom. Leta 1920. so gradič prevzeli oo. Lazaristi in otvorili v njem misijonišče.

Kapelica.

Koncem ceste, ki vodi mimo gradiča, na oglu parka na strani Goričice se nahaja zidana kapelica. Pravokoten tloris. Tri strani so zaprte, sprednja pa je odprta v polkrožnem loku; spodnji del zapira kovana mreža. Kapelica je zunaj in znotraj poslikana; očitno od iste roke, ki je okrasila cerkev. Notranjščina: Na svodu: Elija se vozi v nebo, na zadnji steni sv. Notburga, obdana od beračev. Podpis: S: NOTTBURGA PAUPERUM & ANIMAL: PATRONA. Na levi steni sta sv. Janez in Pavel s podpisom: S: S: IOANNE & PAULE CON(tra) (te)MPESTA: PATRO(ni). Na desni sv. Ignacij in sv. Frančišek z napisom: S: S: IGNATI & FRAN: XAVE: CONTRA AERUM TONITRU: PATRONI. Na zunanjščini na levi strani sv. Irena in sv. Evrozija s podpisom: S: S: M: M: V: V: IRENE ET EUROSIA CONTRA TEPESTA: PATRONAE ORATE PRO NOBIS! Na desni steni sta sv. Florijan in sv. Donat z napisom: S: S: DONATE & FLORIANE FULGURIS ET IGNIS PATRONI. — Napis na zunanjščini so skoro popolnoma nečitljivi in tudi sicer slike zunaj deloma uničene. Tekst sem posnel po V. Steski, o. c., 21.

* * *

Komenda.

Literatura: Leopold Podlogar: Doneski k zgodovini „Komenske fare“, rokopis dovršen na Gozdu 23./4. 1919. Original v župnijskem arhivu v Komendi; prepis z dodatki A. Mejača star. pri A. Mejaču v Komendi. — Valvasor: Ehre... XI. 439. S. Peter. — Isti: Ehre... VIII. 785. Pfarr S. Peter. — Val Bernik: Zgodovinske črtice o truplu mučenca Urbana v farni cerkvi v Komendi, Bogoljub, XIV. (1916), 300, 338, 370. — Kidrič: P. P. Glavar,

Slov. biografski leksikon. — Ivan Vrhovec; P. P. Glavar, Lj. zvon, 1885. — Ph. J. Rechfeld, Peter Glavar, Mitt. d. hist. Ver. f. Krain, 1848, 29 sl. (str. 43, izpiski iz rokopisa Matricula eccl. par. St. Petri in Comenda). — V. Steska: Slovenska pravila bratovščine Marijinega Darovanja v Komendi na Kranjskem iz l. 1660¹³⁹ v Glasniku Muz. društva za Slovenijo, I. 32—36.

Arhivalije: Arhiv fare Komenda v župnišču. Krstne knjige od 1622. Važni rokopisi: Ueber den Kirchen-Bau der Pfarr Kirche 1726—1744. Pisati ga je začel 4./5. 1726. P. J. Baro de Testaferrata. Vizitacijski zapisnik o vizitaciji velikega priorja češkega priorata Ferd. Lud. grofa Kolovrata 30./6.—2./7. 1680. — Vizitacijski zapisnik o vizitaciji kamniškega župnika Ferd. pl. Apfalterna 3.—11. avg. 1774. — Matricula seu Directorium

Sl. 179. Komenda l. 1761 (J. L. Wiser).

Parochiae S. Petri in Commenda ab ill. et rev. D. D. P. J. L. Barone de Testaferrata Commendatore loci actuali ac Patrone gratiosissimo... pro commodiori sacerdotum sacra munia obeundi usu seu ob vetustatem et mutationes peractionum Anno salutis MDCC XXXIV die X. Aprilis reformatum... — Matricula eccl. par. S. Petri in Commenda 1774.

Arhiv in knjižnica Glavarjeve beneficijature v beneficijaturi. Poleg drugih, na upravo hiše se nanašajočih aktov posebno korespondenca med Glavarjem in Testaferrato, Glavarjeva pisma in pisma drugih njemu; Gla-

¹³⁹ Original pri kn. škof. ordinariatu v Ljubljani. Steska opozarja na jezikovno sorodnost s slovenskimi pravili bratovščine sv. Rešnjega telesa na Holmcu iz l. 1661. (Glej omembo o tem na str. 321. — Tekst iz l. 1661. je objavil A. Mrkun v Carnioli, 1914, 96—98). A. Mejač star. v Komendi je hranil rokopis slovenskih pravil bratovščine sv. Rešnjega telesa v Komendi iz ok. l. 1650.—60., katerega je izročil svoj čas prof. Levcu in je od takrat izginit.

varjeve slovenske pridige. — Cabreum Commendae S. Petri in Carniolia Anno 1709 sestavljen po Testaferrati. (Dupliakt pri A. Mejaču). V tekstu obžaluje Testeferrata, da so se izgubile zelo važne listine, ki jih je omenjala vizitacija l. 1609, vizitacija 1678 pa jih že beleži kot izgubljene.

Ostanki graščinskega arhiva v graščini Komenda.

Stare slike: Valvasor: Ehre... XI. 439, pogled na cerkev in okolico od južne strani. — Isti: Ehre... VIII. 785, Konjeniška procesija. V ozadju slika Komende od južne strani. — Valvasor: Topographia... list 180. Pogled od juga z bolj obširno pokrajino kakor oni dve. — Pogled od jugozapada na Komendo in okolico na bakrorezu F. L. Schmitnerja iz sr. XVIII. stoletja.¹⁴⁰ (gl. sl. 63). — Slika cerkve, graščine in tabora s prizidki v Cabreum vener. Commendae S. Petri... l. 1753. (v Dež. arhivu v Ljubljani). Slika ima signaturo: IOSEPHUS LEOPOLDUS WISER DELINEAVIT A(nn)O 1761. Risba s tušom. — Slika Komende in okolice od jugozapada na podobici sv. Urbana iz l. 1753. ali kmalu po tem. Sorodna podobici sv. Ane v Tunjicah in v sliki pokrajine odvisna od nje. — Slika cerkve na Jelovškovi freski sv. Urbana na beneficijaturi v Komendi iz 1752—1760.

Župna cerkev.

Zgodovina: Griček, kjer stoji sedanja cerkev, ima prastaro kulturno zgodovino za seboj, kajti ko so po potresu podirali stari prezbiterij, so našli za zidom ostanke staroslovenskih grobov, ki jih sedaj hrani veletrgovec Andrej Mejač star. v Komendi.¹⁴¹ Našli so dva bronasta obsenčnika in dva bakrena obeska s polmesečnim razširjenim spodnjim delom, ki je okrašen s tipično staroslovensko emajlno ornamentiko (sl. 195). Dvojni križec, ki se je našel istotam, je iz gotske dobe. Postanek prve cerkve v Komendi sega nedvomno daleč v srednji vek nazaj, saj se nam je že v listini iz časa med 1147—1154 ohranilo ime komenskega župnika Altvina,¹⁴² v listini iz leta 1163. pa ime Ulriha.¹⁴³ Stara poročila govoré o tem, da je dal staro, l. 1726. podrti cerkev, sezidati neki gospod iz rodbine von Latern de Schalis¹⁴⁴ l. 1510.; njegov nagrobnik se je še l. 1680. nahajal v cerkvi. Na noben način se to poročilo ne more nanašati na prvo cerkev v Komendi, ako pa je kaj zgodovinskega jedra v pripovedki, ki trdi, da je prvotna cerkev stala na Grobljah blizu Žej,¹⁴⁵

¹⁴⁰ Slika je nastala pred 1750, ker manjka slika tega leta ustanovljene Glavarjeve beneficijature.

¹⁴¹ Prim. o tem V. Šmid, *Altslovenische Gräber Krains, Carniola* 1908, str. 37. *Kommenda bei Stein* in zadevne slike.

¹⁴² Fr. Kos, *Gradivo*... IV., 246.

¹⁴³ Fr. Kos, *Gradivo*... IV., 462.

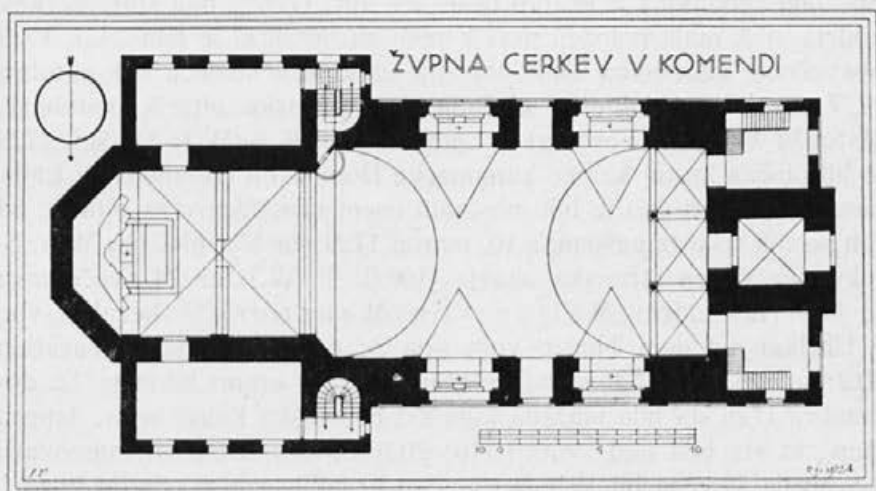
¹⁴⁴ MHVKr. 1848, 43, vizitacijski zapisnik l. 1680. in Testaferratovi zapiski Ueber den Kirchenbau itd.

¹⁴⁵ Podlogar, o. c., 87.

bi kvečjemu lahko kombinirali prenos lege cerkve na sedanje mesto s tradicijo o imenovanem ustanovniku. Na vsak način se poročilo iz l. 1526.¹⁴⁶ nanaša že na to cerkev, ki je neposredna prednica sedanje. V sliki nam jo je tako, kakršna se je umaknila sedanji, ohranil Valvasor v *Ehre...* XI. 439 (identičen pogled v *Topographiji*) in VIII. 785, kjer pa je slika cerkve v ozadju precej nerazločna. Cerkev je bila orientirana kot sedanja, zvonik je stal sredi fasade in je imel piramidno streho. Ladja je imela izredno visoko streho, prezbiterij pa nekoliko nižjo; slika je ravno na tem mestu nejasna, ker izvršilec ni znal interpretirati predloge in nam o njegovem zaključku ne poda jasne slike. Valvasor omenja štiri oltarje. Precej jasno sliko pa dobimo o njeni notranjščini iz vizitacijskega zapisnika l. 1680. Zvonik je bil iz kamna in so v njem viseli trije zvonovi. Ohranjena sta bila dva stara nagrobnika, in sicer ustanovnika iz rodbine Latern-Scala, ter župnika Gregorja Kerna iz 1. pol. 17. stol. Prezbiterij je bil bržkone še gotško obokan, v slavlouku se je nahajal tram s plastično skupino križanja („ad finem chori alio crucifixo magno hinc et hinc B. V. et Beatum Joannem Ap. ac Evang. gestante“). V ladji je imela verjetno še raven lesen strop. Štirje pozlačeni oltarji („sed antependiis sat exquis et antiquibus“), bržkone nemško renesančni, so bili: veliki sv. Petra, dva stranska: na desni strani Marijinega darovanja in sv. Andreja (poleg njega je bil krstni kamen), na levi pa sv. Janeza Krst. Prižnica je imela križ. Razen tega sta bila še dva prenosna oltarja, ki so ju ob shodih postavljali zunaj. Svečnikov je bilo šest „ex orichalco“, deset lesenih posrebrenih, ostali pa so bili leseni poslikani. Naročilo se je, da se po novi modi popravi božji grob nad levimi stranskimi vratmi ker je prastar („antiquissimus“). Sredi cerkve je visel od stropa baldahin „ex rubro holoserico“ za praznik sv. Rešnjega Telesa. Ob velikem oltarju na stenah sta viseli dve precej veliki sliki: Križani in „Christus crucem baiulans“. Ob oltarju sv. Janeza Krst. je visela slika kronanja Kristusa s trnjem, ob oltarju Matere Božje pa njena slika. Izmed dragocenosti se naštevajo: devet palcev visok srebrn križ, ped visoka soha sv. Petra, ki so jo 1837 ukradli z drugimi dragocenostmi vred roparji, pet srebrnih kelihov, ped visok srebrn križ z relikvijami, „scyphus argenteus pro ablutione communicantium, duo urceoli una cum scatula ex argento, pax argentea deaurata“, ki je imela „in medio imaginem S. Georgii Mart. ex margaritarum matricae scissam.“ Izmed knjig sta bili važni: „Calendarium vetus ecclesiasticum in pergameni in quo

¹⁴⁶ Izvestja ... 1895, 117.

modus cultum divinum perficiendi et peregrinationum ac aliarum functionum exequendarum praescribitur at demum instrumentum antiquum in folio ex pergameno foliorum octo totum laceratum prae vetustate omnino illegibile adeoque quid contineat scitu impossibile.“ Na pokopališču med sedanjim župniščem in cerkvijo je stala kapela Matere božje, ki je imela visoko piramidno streho. Notri je bil pozlačen oltar, zunaj pa prižnica in prostor za dva oltarja za slučaj velikega shoda. Cerkveni prostor s pokopališčem je bil obdan od taborskega ozidja,¹⁴⁷ ki je bilo nepravilne oblike in je bilo opremljeno s strelnimi linami in utrjeno na strani prezbiterija z okroglim stolpom (slika pri Valvasorju, l. c.). Glavni vhod je bil tam, kjer je še sedaj prehod na cerkveni trg. Ta prehod ljudstvo še sedaj imenuje „na bávtar“ (= Haupttor).¹⁴⁸ Poročilo iz 1680 pravi, da so imeli za

Sl. 180. Tloris cerkve v Komendi.

ozidem ljudje svoje žitnice, nad vrati v stolpu pa je stanoval cerkenik. Stanje tega spomenika po prezidavi cerkve v 1. pol. 18. stol., nam lepo kaže Wiserjeva slika (sl. 179), kjer vidimo že po Testa-ferrati prizidano novo kapelanijo in sedanje župnišče. Odstranili so ozidje l. 1877.

L. 1704. je prišel v Komendo Peter Jakob baron de Testa-ferrata, ki je tekom svojega dolgega življenja temeljito preobrazil lice vseh cerkva v komenski fari. Prva je prišla na vrsto župna cerkev l. 1726. O njeni prezidavi in njej sledeči obnovitvi notranje

¹⁴⁷ Omenja ga Valvasor, Ehre ... XI. 439.

¹⁴⁸ Ta izraz se je ohranil tudi v Vodichah.

opreme smo dobro poučeni iz rokopisa v komenskem župnem arhivu z naslovom Ueber den Kirchen-Bau der Pfarr Kirche 1726—1744, za čas od 1750 do 1760 pa iz zaznamkov o prejemkih in izdatkih cerkva Komenske fare v žup. arhivu v Tunjicah. Te podatke nam izpopolnjujejo zapiski o darovih Testaferrate Komendi in njenim podružnicam po njegovem odhodu iz Komende, vizitacijski zapisnik iz l. 1774. in *Matricula ecclesiae parochialis S. Petri* in *Commenda 1774*, ki vsebuje zapiske do preko srede 19. stoletja.

Od stare cerkve je ostal pri novi stavbi samo zvonik, mogoče tudi zapadna stena. K temu je na mestu stare stavbe dostavil ljubljanski stavbenik Gregor Maček ladjo po vzoru nove ljubljanske stolnice, obdano ob obeh straneh z vrsto kapel in prezbitერიj v tlorisu kvadrat s posnetimi ogli, podobno prezbitერიju v Suhadolah. Stavbna zgodovina je kratko ta-le: 29. apr. 1726 je bila stara cerkev podrtá in 3. maja položen prvi kamen za novo, ki je bila 25./7. 1729 posvečena. Zgodovina njene notranje opreme je sledeča: 29. oktobra 1727 sta bila popolnoma plačana dva stranska oltarja podobarju Matevžu Vrbniku (Verbnig) v Ljubljani (100 fl T. W.); 12. jan. 1728 je bil plačan krstni kamen kamnoseku Bombasiju (Bombaci) v Ljubljani (35 fl); isti dan je bilo plačanih osem krucifiksov za oltarje, od teh so bili trije iz pušpana; 10. marca 1729 sta bila plačana M. Vrbniku dva druga stranska oltarja (100 fl. T. W.) ter 24 svečnikov; 1. jun. 1729 „dem Maller von Monspurg¹⁴⁹ bezahlt von 3 Uhrblat auf dem Thurm vndt von S: öll Kastel vndt reparation fl12: —. 25. jul. 1729 so bili plačani kipi za krstni kamen; 22. decembra 1729 sta bila plačana kipa sv. Frančiška Ksav. in sv. Janeza Nep., ki sta bila nad vratni (16: 20 fl L. W.), kipar ni imenovan; 12. aprila 1730 je bil Vrbniku plačan krucifiks za zakristijo (0 : 2 fl L. W.); 9. okt. 1727 je Testaferrata plačal več predmetov, kupljenih v Benetkah, tako štiri slike za Vrbnikove oltarje v kapelah za 248: 30: 2 fl, sedem antependijev in sedem blazinic za sedmero oltarjev, dva mala antependija ter „vor die zwey Taffeln an der Seiten des Altars“ (fl. 17 : 30 : 2). Slike, ki so ohranjene, so signirane z imenom Nikolaj Bambini iz Benetk; antependiji in blazine pa so bile nedvomno iz usnja. Sedem kamenitih portalov in umivalnik v zakristiji je izdelal 1726 in 1727 Ludvik Bombasi (Wombasi). L. 1734. je dal Testaferrata pozlatiti oltar sv. Jožefa. L. 1742. je strela poškodovala streho na zvoniku (1744 nova) in stranske oltarje. L. 1746. so bili ti štirje oltarji popravljeni in pozlačeni.

¹⁴⁹ Mislim, da smo upravičeni domnevati, da se pod tem izrazom skriva mladi Jelovšek, ki se večkrat sam tako imenuje.

L. 1753. je podaril T. dva srebrna relikviarija s svetinjami sv. Družine in apostolov, kupljena v Rimu, dva druga enaka pa je plačal Glavar (58 : 49 : $1\frac{4}{17}$ fl — ohranjeni); za srebrni kelih, kupljen v

Sl. 181. Podobica sv. Urbana s sliko Komende in okolice (sr. XVIII. stol.).

Rimu, je T. plačal 165 : 35 : $\frac{15}{17}$ (ohranjen). Istočasno je podaril z zlatom in srebrom okrašeno in z njegovim grbom opremljeno kazulo (ohranjena). 1752 je bil nabavljen križev pot, leto prej pa slika sv. Janeza in Pavla, obešena ob prižnici; 3 svilenih bander za

konjeniško procesijo; eno veliko ter dvoje majhnih bander, z zlatom okrašenih, „stelae ex auricalco una cum petagiis sericeis ex Damasco“ (324 : 27 : 29 fl). — Svojo harmonično završitev pa je notranja oprema nove cerkve dobila šele koncem šestega desetletja 18. stol., ko so pritegnili k delu slikarja Frančiška Jelovška, po čegar skicah je podobar Janez Gabrič izdelal veliki oltar 1758, prižnico je izdelal ljubljanski podobar Jakob Lehr 1760; stranska oltarja ob slavoloku (Matere Božje in sv. Janeza Krst) sta bila nova l. 1760.; za njih atiki je Jelovšek naslikal ohranjeni sliki Izveličarja in sv. Janeza Evangelista. Zapisnik o izdatkih za ta dela, ki se nam je ohranil v arhivu v Tunjicah, je toliko važen, da ga priobčujem doslovno:

N° 1. Nova ara S. Petri 1758 errecta funditus.

Arculario Josepho Schettel Labaci una cum ornatu conventos fl. 356 TW — 418 : 49 : 1¹/₁₇ fl domače veljave sculptori Joanni Gabritsch 80 septimanis à 2 fl T. W. Statuas laboranti totidemque pro ejus victu et haustu fl 376 : 28 : 1²/₁₇.

Arbor tilicea Nicolao Zebul pro statuis soluta fl. 3 : 20.

Pictori Andreae Gabritsch cum sociis 256 diebus à 30 x T. W. et 32¹/₂ à 15 x T. W. donarium vero fl 11 : 22 : 2 fl TW — 173 : 31 : 2⁵/₁₇. Auri graecensi 85 libri à 4 fl T. W. portorium cum Gabella fl 6 T. W. et Veneti 500 folia empta fl 7 TW. — 408 : 49 : 1⁴/₁₇ fl. Argenti augustani 4 libri à 42 x T. W. 7 : 3 : 1¹⁰/₁₇ fl; colores, terpentinum, creta, dentes, oleum Mercatori Damian fl 88. : 35 : 2 T. W. soluti 104 : 35 : 2¹¹/₁₇.

Bituminis Labaci 10 lb à 17 x T. W. Cileja 150 lb à 14 empta et pro portorio fl 1 : 8 T. W. — 45 : 50 : 1¹³/₁₇ fl.

Pictori Francisco Illouscheg pro altaris delineatione fl 10 et pro ejus occasione cum passu pontis 12 : 29 : 1⁴/₁₇ fl.

Cel oltar je stal fl. 1657 : 0 : ⁴/₁₇.

Expensa in nova Parochialis Cathedra facta A^o1760. Arculario Josepho Waller ex conventionem fl 41 T. W. et victus cum haustu 7 diebus in positione à 20 x — 50 : 34 : ⁶/₁₇ fl. Sculptori Jacobo Lehr pro ornamentis et statuis conventos fl 105 T. W. et victus in positione 10 diebus à 20 x — 126 : 51 : 2⁵/₁₇ fl. Pictori Franc. Jellousheg pro cathedrae delineatione fl 8 : 27 T. W. cum vectura, victu et ponte vero 11 : 44 : 1⁷/₁₇ fl.

Summa fl 196 : 33 : 2¹³/₁₇.

Altaria later. S. B. V. et S. Joan., nova 1760.

Arculario Josepho Waller conventos fl 50 T. W. et 1 aurei regule, ac 6 dierum victus à 17 x T. W. — 65 : 43 : 1¹¹/₁₇ fl. Sculp-

tori pro ornamentis et status fl 116 T. W. et victus 6 diebus à 17 x T. W. — fl. 138 : 28 : $12/17$.

Pictori Franc. Illousheg fl $4\frac{1}{6}$ T. W. pro delineatione et pro vectura, victu et ponte fl 1 : 48 — 6 : 42 : $9/17$ fl.

Eidem pro 2 superioribus imaginibus — fl 5 : 20.

Summa fl 219 : 14 : $1^{11}/17$.

L. 1752. je P. P. Glavar nabavil v Rimu relikvije sv. Urbana, ki so bile 8. jul. l. 1753. prepeljane v Komendo in se nahajajo še sedaj pod menzo velikega oltarja. Izdatke za prevoz „cum gradibus et altaris mensa marmoreis“ v znesku fl 724 : 32 : $3/17$ je poravnal Testaferrata. L. 1754. je bila nabavljena „Gallea S. Urbani ex Cupro inaurato“ za fl 30 : 34 T. W.

V tem desetletju so se vršile že tudi različne poprave v novi cerkvi, tako so bile popravljene tri Bambinijeve slike v stranskih oltarjih; 1756 so bili cerkev, zvonik in zakristija pobeljeni „a Mediolanensibus coementariis“, obe zakristiji in „carnarium“ pa prekrite s hrastovimi deščicami. L. 1761. so bile postavljene nove orglje. Orgeljski mojster Jurij Eisel je dobil 680 fl T. W., kipar pa 22 fl. Celotni izdatek je znašal 899 : 15 : $1^5/17$ fl domače veljave. — Stanje po vseh teh dopolnitvah in restavracijah ugotavlja zapisnik o vizitaciji l. 1774., ki ugotavlja, da je vseh sedem lesenih oltarjev „kostbar vergoldet“, prvi par (ob slavoloku) pa lepo marmoriran. Med dragocenostmi se navajajo: srebrna monštranca, ki jo je kupil tedanji komendator grof Herberstein (ohranjena), nov ciborij, Testaferratov kelih (ohranjen), en kelih, ki ga je daroval župnik Rogelj, srebrn križ, srebrn pacifikal, srebrn kip sv. Petra, bakrena plošča za tiskanje podobic sv. Urbana (ohranjena), „ein meßinges Reliquarium von seel. Cmdtr. Joann. Murmayer A. 1589 der Kirchen zu Commenda mit der Inschrift geschenket.“ Podobe: velik krucifiks, dva velika relikvijarija podobarske izdelave, pozlačena (ohranjena), črn mrliški križ, 14 slik križevega pota in pasijonski križ, slika sv. Janeza in Pavla, slika sv. Frančiška Ksav., velik krucifiks z Marijo in Janezom (ohranjen), kip od smrti vstalega Zveličarja, dve drugi stari sliki in razne votive slike v zahvalo sv. Urbanu.

Do potresa 1895 cerkev ni doživela neobičajnih sprememb. L. 1837., 5. jul. so tatovi vdrli v zakladnico v zvoniku in odnesli srebrni ciborij, dva srebrna keliha in srebrno soho sv. Petra, o kateri sedaj prvič izvemo zanimive podatke: „10 Zoll hoch, den hl. P. stehend vorstellend, mit der Tiara, päpstlichen Stabe, hie und da vergoldet.“ Glasom napisa, ki nam ga je ohranil Glavar, je ta kipec podaril cerkvi l. 1506. Jakob Reinhard von Fürstenfeld.

L. 1843. so bili prelitli stari zvonovi, ker so slabo soglaševali. Opis: Veliki: 2040 funtov; reliefi: Spočetje M. B., sv. Peter sv. Marjeta in Križani z Marijo in Jezusom; napisi: AD M(odum) R(everen)DO D(omi)NO D(omi)NO CASPARO SLOCHER PAROCHO GENEROSUS D(omi)NO PAULI POLLINI PRO TEN. CONDUCTOR HUIUS VENERABILIS COMEND. — DEUM PATRE(m) APUT IN CONCEPTIONE TUA VIRGO IMACULATA FUISTI ORA PRO NOBIS PATREM. CUIUS FILIUM PEPERISTI S. PETRE PRINC.(eps) APOST. INTERCEDE PRO NOBIS. — Zraven grba v sredi je bil na eni strani napis: ILLMUS DNUS DNUS PETRUS ANTONIUS CODELLI DE FANENFELT ET BENEFACOR PRO TEN. HUIUS VENERABILIS COMENDAE INSPECTOR. — Na drugi strani pa pozneje vrezano: ILLUSTRMUS ET REVERENDUS DNUS PETRUS JACOBUS LIBER BARO A TESTAFERATA HUIUS VENERABILIS COMENDAE COMENDATOR. — OPUS CASPARI FRANCHI LABACENSIS ANNO DOMINI 1706. — Drugi: 1107 funtov. — PER SANCTAM CRUCEM A FULGARE ET TEMPESTATE LIBERA NOS DOMINE. — ME FUDIT BALTASAR SHNEIDER LABACI AN(n)O DOMINI 1767. — Tretji: 747 funtov. — PER INTERCESSIONEM BEATAE VIRGINIS AB OMNI MALO LIBERA NOS DOMINE. — ME FUDIT BALTHASAR SHNEIDER LABACI ANNO DOMINI 1767. — Četrty: 267 funtov. Napis je vseboval imena štirih evangelistov z gotskimi črkami. — Za nove so porabili tudi zvon iz demolirane cerkve na Križu, ki je tehtal 732 funtov, ni imel napisa in je bil ubit. — L. 1856. sta prenovila veliki oltar brata Leop. in Avg. Goetzel. — L. 1858. je bila narejena nova streha na zvoniku, Anton Zajc iz Nove Oslice pa je prebarval prižnico in oltarja ob slavoloku. — L. 1860. so nadomestili štiri oltarje v kapelah z novimi, ki jih je izdelal podobar Leop. Goetzl, rojen v Kranju. Ohranili so Bambinejeve slike in jih dali prenoviti slikarju Mihaelu Stroyu. — L. 1861. so nadomestili stari križev pot z novim, ki ga je slikal Zheferin jun. iz Idrije in ki je ohranjen v Mostah. — L. 1874. je napravil novo obhajilno mizo Ivan Toman. — L. 1886. je stari prezbiterij poslikal M. Koželj z osmimi slikami iz življenja sv. Petra. — L. 1890. je veliki oltar prenovil Franc Ozbič. — Potres l. 1895. je povzročil, da so podrli stari prezbiterij in ga nadomestili s sedanjim. Mere stare cerkve navaja vizitacija 1774: 14½ sežnjev dolga, 5½ sežnjev široka. Iz dveh fotografij, ki jih je iz dobe pred 1895 ohranil A. Mejač, se informiramo o prezbiteriju, da je bil obokan s štirimi širokimi pasovi in je imel na temenu štukaturne okraske. Podobni okraski so bili tudi na svodu v ladji, a so bili pri restavraciji

odstranjeni. Na podnožju lokov v prezbiteriju so se nahajali kameniti, še ohranjeni grbi malteškega reda in Testaferrate. Po prezidavi po potresu, je dobila cerkev čisto nov, nekoliko večji prezbiterij ter je bila podaljšana ob zvoniku tako daleč, da je ta sedaj vključen

Sl. 182. Komenda, veliki oltar (Janez Gabrič po Jelovškovi skici l. 1758).

v fasadni del cerkve. L. 1903. je Andrej Rovšek napravil nove stranske oltarje sv. Andreja in M. božje, Bambinijeve slike pa je „restavriral“ slikar Grilc. Oltar sv. Valentina je bil nov 1905, sv. Antona Pad. pa 1906 po Ant. Rovšku, 4 kipi za ta dva oltarja

so bili naročeni na Tirolskem. Nove orglje je izdelal l. 1899. Jos. Mauracher iz Linca, omaro pa Iv. Vurnik star. iz Radovljice. Ograje oratorijev v prezbiteriju in na koru je po načrtu Celestina Missa izdelal podobar Hrovat. — Iz l. 1900. je misijonski križ, ki je tirolsko delo. — L. 1911. je M. Koželj poslikal novi prezbiterij, l. 1912. pa je naslikal tudi na svodu ladje sliko sv. Petra v nebeški slavi. — L. 1917. so vzeli za vojne svrhe štiri zvonove, samo eden je ostal. Popis zvonov l. 1917: Veliki: 2090 kg; reliefi: Kristus na križu, sv. Peter in Pavel. Napis: V božji dom! V Božji dom! Semkaj farani hitite, Trojedinega molite! To Vam kliče veliki zvon, to sv. Peter, Vaš Patron. — Za vladanja papeža Leona XIII., knezoškofa ljublj. Janeza Krizostoma in cesarja Franca Josipa I. na prizadevanje župnika Mateja Tavčarja me je vlil Albert Samassa v Ljubljani 1882. Št. 1159. — Drugi: 12525 kg. — Reliefi: Križani, Brezmadežna in sv. Jožef. Napis: Ko gromenje zemljo stresa / V grozi duše a' telesa / Pristopita in prosita / Varno farmanom živeti / O Marija Jožef sveti! Vлил Albert Samassa 1882. Št. 1160. — Tretji 608 kg. — Reliefi: Križani, sv. Ciril in Metod in sv. Urban. — Napis: Hišno edinost, zemlje plod nam naklanjajta Ciril in Metod! — V vsaki sili sv. Urban, Vernim častilcem stoj na stran! — Vлил A. Samassa 1882. Št. 1161. — Četrti: 2735 kg. Reliefi: Križani, sv. Mohor in Fortunat in sv. Florijan. Napisi: Večnemu vsak dan čast dajat' kličeta Mohor Fortunat. — Varite skrbno se ognja dušnega, varval bo sv. Florijan telesnega. — Vлил A. Samassa v Ljubljani 1882. Št. 1162. — Peti: 168 kg. — Reliefi: Križani, sv. Andrej, sv. Frančišek Seraf. Napis: Križe vse voljno nosite, / V božji gnadi vsi živite, / Da v smrti bom vesel / Večno slavo slavno Vam zapel. — Vлил A. Samassa v Ljubljani 1882. Št. 1163. L. 1918. so nabavili pri Kranjski industrijski družbi štiri jeklene zvonove, ki so jih 1925 nadomestile Strojne tovarne in livarne v Ljubljani z novimi bronastimi.

Opis: Floris: Od zapada proti vzhodu: zvonik, flankiran od dveh dohodov na kor, pravokotna, na vsaki strani od dveh kapel flankirana ladija in pravokoten s tremi stranicami osmerokotnika zaključen prezbiterij, ki sta mu prizidani na severu in jugu po ena enonadstropna zakristija. (Sl. 180).

Sl. 183. Komenda, slika
Odrešenika (Fr. Jelovšek
l. 1760).

Sl. 184. Komenda, cerkev.
Nikolaj Bambini (1727),
mučeništvo sv. Andreja.

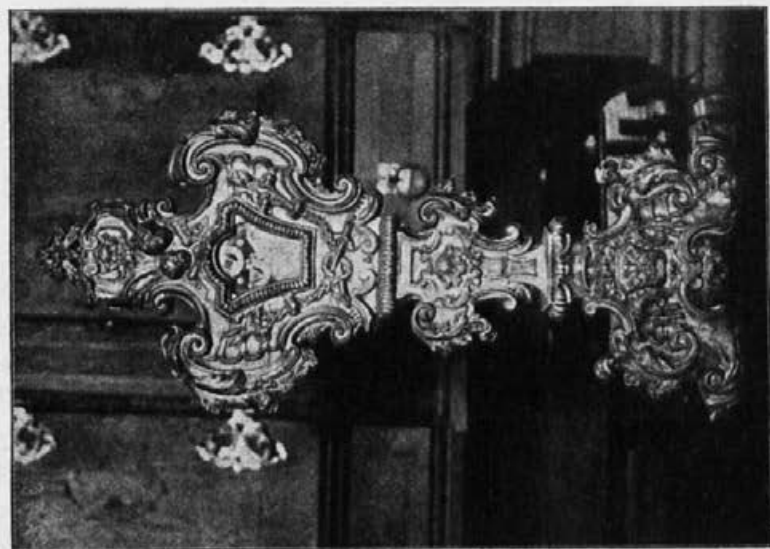
Sl. 185. Komenda, Fr. Je-
lovšek, sv. Janez Ev.
(l. 1760).

Zunanjščina: Vsa stavba razen podaljška ob zvoniku ima kamenit podstavek. Stene so okrašene z lizenami, ki so bele. Mnogolistna, iz krožnih delov sestavljena okna svetijo v kapele, ki tvorijo ob srednji ladji na severu in jugu nekoliko nižji, s posebno pultno streho prekrit prizidek. V zidu srednje ladje so pravokotna okna. V severni in južni steni je ohranjen po en kamenit stranski portal s slemenskimi krili na vrhu, med njimi pa na konzoli grb Testaferrate (vol in tri šestrogeljske zvezde). Nad južnim portalom je naslikana solnčna ura. V južni steni je več nagrobnih plošč. Trajno ohranitev zaslužijo iz estetskih in zgodovinskih ozirov: 1. Črn kamen, slemensko čelo s križem, kelih v reliefu. Napis: *Zhaftitljivo vřtajeenje / Is groba fodni dan / Prejeti tam shřvlenje / Gořpod! is Tvojih ran: / Plazhila miligatako / Sřupa majřhnik tvojsveřto. — Vřfokovredni Gořpod Mihael Augustin duhoven Glavarřke dobrořhnize III., in ofkerbrik tukajřhine revnih bolniřhnize rojen 4. vel. travna 1760 vřmeril 24. řvezh. 1848. T. S. (monogram kamnoseka). — 2. Črn kamen, zgoraj zaokrořen, v obrisih vrezan kelih na knjigi. Napis: *Jos: Janeschitsch Benef: Glavar: II.**

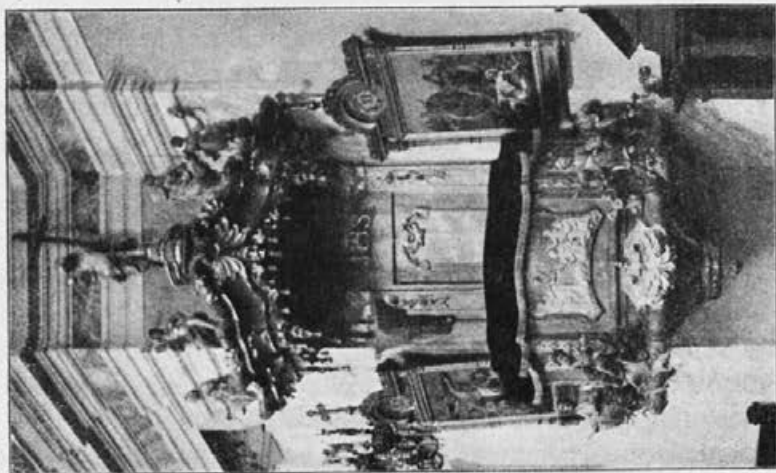
XXII An: Beneficio praef: hic in pace quiescit in sua pia aetate 69 obiit 7mo Decemb. 1819. — 3. Spomenik Lovrenca Lapa † 3/12. 1863, * v Nasovičah 1789. — 4. Theresia de Schluderbach nata Kautschitsch in pace vixit et hic in pace quiescit, obiit 15ta Juny 1804. — In pace in id ipsum dormit et requiescit deuota mater ejus d(omi)na Clara K: a die obitus sui 28ta Jan. 1809 & Pat: ejus D: D: Ioan. K: Die 7ma dec: 1820. — 5. Spomenik župnika Martina Grossa † 1841 7./4. Cerkev je krita z opeko.

Zvonik je sedaj v spodnjem delu vzdan v fasado, nekdam pa je stal pred fasado. Spodaj ima pristrešen podstavek, navzgor opasujejo stene trije gotski kameniti zidci iz peščenca, izpodrezani z žlebom. Portal, ki vodi pod zvonikom v cerkev, je nov kamenit. Nad njim pa je vzdan majhen star grb Testaferrate. S prizidka ob koru na južni strani se vidi ohranjena gotska šilasta lina, katere vrh zapira preprost masiven krogovični motiv s krožnim izrezom. Ob zvonovih so štiri dvojne polkrožne line, deljene s kamenitimi osmerokotnimi stebri na štirioglatih bazah in s „Kämpfer“ kapteli na vrhu. Dva od teh stebrov sta še stara. Streha je iz pločevine in ima lepo baročno obliko: spodaj zvonec, na njem volutne line z vazami, na vrhu čebuljast zaključek. Zvonovi vsi bronasti: 1. Veliki: Reliefi: Sv. Peter in Križani z Marijo in Janezom. Napis: **VsI TI peterI VLItI V sveteM LetV V Čast BogV In presVetI DeVICI In prVakV apostoLoV PetrV** (1925). — Sem kaj v Božji dom — vse vas klical bom. — Strojne tovarne in livarne v Ljubljani. Št. 1381. 1925. — 2. Madona, sv. Jožef. Napis: Strojne tovarne in livarne v Ljubljani. Št. 1382. 1925. — Vojska je svetemu Petru štiri zvonove pobrala — močna ljubezen župljanov pet je novih mu dala. — 3. Sv. Valentin, sv. Florijan. — Strojne tovarne in livarne v Ljubljani. Št. 1383. 1925. — 4. Sv. Andrej, sv. Frančišek. — Strojne tovarne in livarne v Ljubljani. Št. 1384. 1925. — 5. Verne duše in sv. Anton Padovanski. Verne duše modelirane po rizbi slikarja Gašperja Porente. Signatura G. P. — Strojne tovarne in livarne v Ljubljani. Št. 1385. 1925.

Notranjščina: Prizidek ob stolpu služi za dohode na kor. Pritličje stolpa je napram cerkvi zaprto s kovanimi mrežastimi vratmi. Kor sloni na lokih in na dveh kamenitih stebrih. Ladja je pravokotna in se odpira na vsaki strani z dvema polkrožnima lokoma v plitve kapelice. Obokana z banjo s sosvodnicami. Prezbitერიj

Sl. 187. Komenda, relikviarj (1753).

Sl. 186. Komenda, prižnica, Podobar Jakob
Lehr po skici Fr. Jelovška (l. 1760.).

ima križast svod. Cela cerkev je poslikana. Stene so zelenkaste, pilastri marmorirani, sosvodnice in loki so slikani dekorativno, svodi figuralno. Slika v ladji predstavlja sv. Petra v nebeški slavi, z alegoričnim, na Petrovo poslanstvo in ime se nanašajočim spodnjim delom. Signatura spodaj: Slikal Matija Koželj 1912. V ornamentiko sosvodnic so vpletene slike simbolov štirih evangelistov, med okni sta naslikana sv. Klement in sv. Boštjan. Na slavoloku je napis: Ti si Peter (skala) in na to skalo bom zidal svojo cerkev (Mat. XVI. 18). Slike v prezbiteriju: V svodnih kapah: Spreobrnjenje na gori Tabor, — Pasi moje ovce, — Peter se pogreza v valovih, — Jezus izroča Petru ključe. Ob oknih: Angelj rešuje Petra iz ječe, — Peter ozdravlja hromca, — Peter polaga roke na skupino ljudi, — Peter kleči ob postelji umirajoče žene. V linetah ob oltarju Jagnje božje in Pelikan. Slike so dvakrat signirane z imenom Matija Koželj.

Tlak je pisan iz šamota. Rezljane balustrade na koru in oratorijih, prezbiteriju in klopi iz novejšega časa. Na koru napis: Po potresu 1895 popravljena 1896. Cerkev sezidana in posvečena 1729. Cerkev prenovljena in poslikana 1912.

Kamenita obhajilna miza je okrašena z napisi in simboli evharistične vsebine. V prezbiteriju je na levo od oltarja v steni dolbina za sv. olje s kamenitim okvirom in železnimi vratci. Za vel. oltarjem je vzdana plošča z napisom: D. O. M. — TEMPLUM PAROC. SAC. ORD. MELIT. D. PETRO APOSTOL. PRINCIPI A D. D. VON LATTERN A° MDX FUNDATUM AETATE EXESUM FR. PETRUS JACOBUS BAR. DE TESTAFERRATA COMMENDATOR ET RESTAVRATOR MAGNIFICUS PROPRIO ET ECCLESIIARUM AERE SPECIOSIUS ET SPATIOSIUS MAGNO TITULARI SUO ET TEMPORI ET AETERNITATI RESTITUIT ANNO MDCCXXVII IDQUE CUM ARIS VII. A FELI. SIGSM. COM. A SCHRATTENBACH S. R. I. EPO. LABACEN. VIII. KAL. AUG. MDCCXXIX. CONSECRARI CURAVIT. HINC ERGO BENEFICIO GRATA VICINITAS POSUIT.

Oprema: Oltarji: Veliki: Lesen. Neprimerno moderno svetlo polihromiran. Narejen po skici slikarja Fr. Jelovška, eden najlepših baročnih oltarjev Slovenije. Pod marmornato menzo je z mrežo zaprt prostor, kjer se nahaja lesena, spredaj s steklom zaprta skrinjica s truplom sv. mučenca Urbana. Na rezljanem okviru je napis: HIC JACET CORPUS S. URBANI MARTYRIS. Okostnjak mučencev je oblečen v bogato baročno obleko rimskega voj-

ščaka. Spredaj je nekoliko dvignjen in sloni s komolcem desne roke na blazini. Noge so prekrizane, v levi ima palmovo vejico. (Sl. 181). Za oltar vodita dva portala z volutnima vrhovoma, na katerih stojita kipa sv. Ambroža in sv. Avguščina. Oltar obstoja iz izredno živahne arhitekture stebrov (dva svedrasta), pilastrov in arhitravov. V srednji dolbini je na tronu sedeča figura sv. Petra v papeškem ornatu. Pred arhitekturo na konzolah sta kipa sv. Atanazija in sv. Janeza Zlatousta. Pred atiko na volutah sedeča kipa sv. Janeza in Pavla, v atiki pod plitvim baldahinom sv. Trojica, ki sprejema sv. Urbana v nebeško slavo. — Podobar Janez Gabrič 1758. (Sl. 182).

Tabernakelj je lesen baročen. Ob straneh dva moleča keruba; krasita ga dva angelja s svečniki in dva na strešici.

Na atiki vel. oltarja stojita dva lesena relikviarija okrašena z baročno listno ornamentiko in Testaferratovim grbom. Ob podnožju stebrov stoje štirje srebrni relikviariji v obliki baročnih monstranc iz vzboklo okrašene pločevine, dva imata Testaferratov, dva Glavarjev grb. (Sl. 187).

Štirje stranski oltarji v kapelah so vsi novi, le slike so ohranjene od starih. Oltar sv. Andreja je prvi od slavoloka na desni: Slika, pl., o., predstavlja mučenišтво sv. Andreja. (Sl. 184). Trije rablji vežejo napol nagega starca, ki dviga oko v nebo, na križ, zgoraj plavata dva angelja. Slika se lušči in je precej preslikana. Spodaj na desni podpis: *Stroy renov: 1860*. Bambinijeva signatura na hrbtu. — Kipa sv. Jakoba in sv. Jude. — Oltar ob koru na desni: Na menzi umetniško brezpomembna novejša slika sv. Alojzija. Kipa sv. Kozme in Damijana. Slika, pl., o., sv. Florijan in sv. Valentin. Podpis na sredi spodaj obnovljen: *PECIT VENETIIS NICOLAVS BAMBINI ANNO DNI 1727. STROY RENOVAT: 1860. RENOV. 1904 L. GRILC*. Močno preslikana. — Oltar ob koru na levi: Kipi sv. Cirila in Metoda. Na menzi diletantska kopija M. della sedia. Slika, pl., o., sv. Anton in sv. Frančišek As. Podpis na sredi spodaj obnovljen: *FECIT VENETIIS NICOLAVS BAMBINI ANNO DNI 1727*. Močno preslikana. — Prednji oltar na levi: Kipa sv. Joahima in Ane in stoječa Kraljica mirú s signaturo: *Konrad Skasa, Atelier für kirchliche Arbeiten, S. Ulrich Gröden, Tirol*. Slika, ki je bila v tem oltarju na mestu kipa Kraljice miru, visi sedaj na desni od oltarja na steni. Pl., o., smrt sv. Jožefa, ki je signirana kot Bambinijeva na hrbtu. Na levi spodaj spredaj je zabeleženo: *Stroy renovavit 1860*.

Preslikana je skoro popolnoma. Jožef leži na postelji v diagonali od leve proti desni. Na robu spredaj na desni miza z vrčem in cvetečo palico. Na levi kleči angelj in kaže na Jožefa. Ob postelji zadaj sta Marija, ki ga tolaži in Jezus, ki kaže k nebu.

Prižnica: Les, 1760, po Jelovškovi skici izdelal podobar Jakob Lehr v Ljubljani. — Z močnim plastičnim občutkom oblikovane druga v drugo se prelivajoče oblike. Rokokoornamentika. Na volutah spodnjega dela kipci sedečih evangelistov, na balustradi reliefi: Peter joka sedeč na skali, zraven pojoči petelin, — Jezus izroča Petru ključ, — angelj vodi Petra iz ječe. Na baldahinu na vrhu kip vere v podobi žene s kelihom in križem, na strehi tiara in alegorije štirih božjih čednosti. Neprimerno novo polihromirana. (Sl. 186).

Križev pot po Führichu. Na 14. postaji podpis M. Koželj 1889.

Drugi spomeniki v cerkvi: Na levi strani slavaloka misijonski križ, novejšo tirolsko delo. — Nad vhodoma v zakristijo novejši sliki Srca Jezusovega in Marijinega; do kolen. — Pod korom na desni in pod zvonikom ter pod korom na levi štirje kameniti grbi, dva malteška, dva Testaferratova, ki so bili v starem prezbiteriju vzdani na podnožju kupole. — V levem prizidku pod zvonikom: Krstni kamen; kamenit baročni spodnji del in lesen baročni zgornji del. Stebri, malteški grb in skupina predstavljajoča Krst v Jordanu. — Oltarček z lesenim kipom Kraljice rožnega venca, ki je predelan iz baročnega, ob straneh iz baročnih predelana kipa sv. Katarine Sienske in sv. Dominika.

Na koru visita dve zelo zanemarjeni ovalni sliki, pl., o.: 1. *Salvator mundi* do pasu, brezbrad, z desno blagoslavlja, v levi drži zemeljsko oblo. Precej preslikana. — Sv. Janez Evangelist, do pasu, brezbrad, v levi knjiga, v desni pero, v ozadju orel in drevje. — Bili sta nekdanj v atikah po potresu odstranjenih oltarjev ob slavaloku in sta glasom računov Jelovškovi. (Sl. 183 in 185).

Na severni zakristiji: Lesena skupina Križani, Marija in Janez. Iz 2. pol. 17. stol. Bržkone je to skupina, ki se je nahajala v stari cerkvi na tramu pod slavalokom.

Južna zakristija: 2 lesena pozlačena baročno občutena kipa iz 2. pol. 18. stol. — 10 svečnikov iz pločevine z vzboklo ornamentiko iz sr. XVIII. stol. — 2 svetilki na drogovih za procesije; pločevina, 1. pol. 19. stol. — Omara za cerkvene obleke in posode. Na vrhu križ. Naravna hrastovina s črnimi vložki baročne

pasne ornamentike in belo kovanje z listnimi motivi. 1. pol. 18. stol. — Klečalnik enakega dela kot omara. Stoječa ura, lice ima okrašeno z vzboklo rokokoornamentiko; sr. XVIII. stol. — Mašni plašč s pritklinami, bela, novo podložena svila, zlate čipkaste baročne porte. Aplikacija barvaste ornamentike: Na straneh na vsaki strani ena iz roga izhajajoča, navzgor se previjajoča trta z listi in cvetovi. Na srednjem delu listni in cvetni simetrično razpoloženi motivi z zlatimi in srebrnimi mrežičastimi vložki. V spodnjem delu Testaferratov grb. Testaferratov dar l. 1753.

Sl. 188. Komenda, baročna monštranca, noga.

(Sl. 190). — Plašč. Zelena podlaga in borte so nove. Na srednjem delu aplicirana listna ornamentika je iz 1. pol. XVIII. stol. Prvotna podloga je bila rudeča. Plašč je iz Most.

V pokopališkem zidu na južni strani od prezbiterija je vzidan nagrobnik, peščenec; 88×185 cm velik, ki je tvoril do potresa prag kapelice med župniščem in cerkvijo. Poglabljena vokvirjena srednja ploskev; v njenem spodnjem delu je grb, vsebujoč rastlino z velikimi stiliziranimi listi, podobno kakor na nagrobniku Margarete Hertefelserin v Mekinjah. Napis v latinski majuskulji je le deloma in s težavo čitljiv: ANNO MCCCCXXXVI JAR DEN... IST GES(torb)EN DIE EDE(t) TVGEN(tha)FT FRAV... T. ERNA... MATHIAS SPIESEN ZV WOLFSPACH

ELICER GEMAELE DES HANS APHELTRÉS VON... IC L...
TAG GOT GNEDIG... SEL.

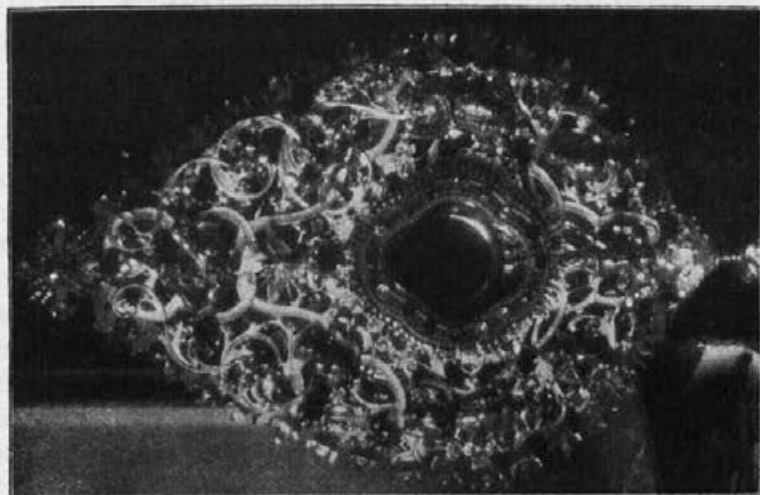
V bližini tega spomenika stoji štirioglat kamen iz sivega apnenca, ki je bil nekdanj vzidan v oglu kapelanije. Dve strani sta obdelani, tretja približno zravnana, četrta nepravilna. Visoka je 115 cm, sprednja stran je 55 cm široka, druga obdelana stran pa je v sredi 62 cm široka. Na sprednji strani je ploskovit relief, predstavljač na desno z glavo navzdol obrnjenega delfina. Druga stran je popolnoma izlizana od vode in se vidijo le še prav nejasni sledovi napisa v majuskuli.

M
C
CO

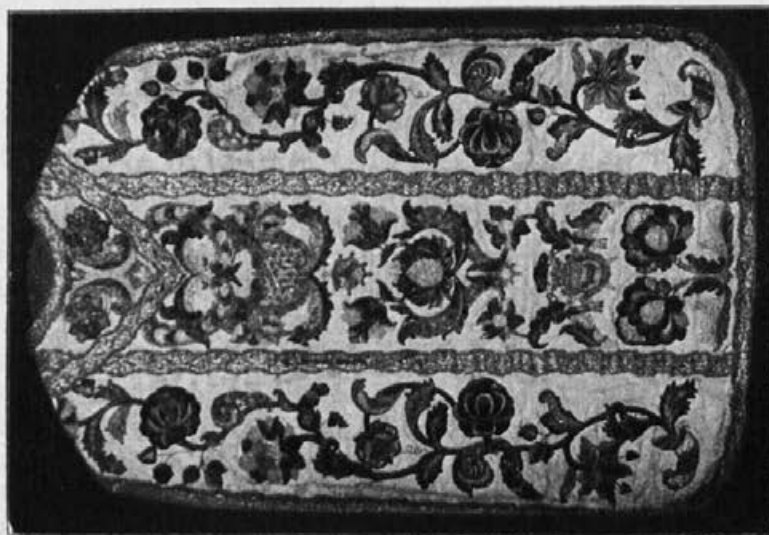
V župnišču: 1. Monštranca, srebro 81,5 cm visoka, signatura I Z. Sr. XVIII. stol. Dar komendatorja grofa Herbersteina. — Noga raztegnjen štirilist z manjšimi vmesnimi listki, ki so okrašeni z baročno listno ornamentiko in kamni. Sprednji in zadnji list imata po enega reliefnega keruba, stranska pa šop cvetic in vejic. Nodus ima obliko baročne vaze s tremi reliefnimi angeljčki, katerih eden ima v rokah odprto knjigo, drugi kadilnico, tretji turibulum. Štirilistni ostenzorij, čegar rob je okrašen s kamni, je obdan z gloriolo žarkov, pred katerimi je venec iz baročne pasne in rastlinske prepletene ornamentike. Na tem ozadju je pritrjen spodaj relief vnebovzvetja Marije, z dvema angeljema ob straneh, na levi in desni ostenzorija je po en angelj z kadilnico, nad njim dva angelja, sv. Duh in Bog Oče. Ustna tradicija sicer trdi, da je iz kapucinskega samostana v Ljubljani, mislim pa vseeno, da jo smemo smatrati za Herbersteinovo. (Sl. 188 in 189).

2. Kelih, srebro, 30 cm visok. Dar Testaferratov l. 1752. — V nogi spodaj Testaferratov grb in napis v latinski majuskuli: ILL.^{mus} et REV.^{mus} D.^s D.^s FR. PETRUS JACOBUS L. B. DE TESTAFERRATA PRAELATUS ET COMMENDATOR D. D. ANNO 1752. (Sl. 192).

Šestdelna poligonalna noga. Na treh ožjih listih sta po dve reliefni angeljski glavici, na širših baročni okvirji s Kristusovo sukno, kockami in Veronikinim prtom, vmes obeski grozdja in žitno klasje. Nodus ima obliko šesterostrane vaze, okrašene s 6 angeljskimi glavici. Venec kupe je srebrn in reliefno okrašen s tremi pari angeljskih glav in tremi okvirji z žebli, stebrom in sulico in gobo.

Sl. 189. Komenda, baročna monštranca.

Sl. 190. Komenda, plašč (1753).

3. *Pacifikal*, srebrn, 23,5 visok, 2. pol. XVII. stol. Noga ovalna, na eni strani graviran cvet, na sprednji pa grb in napis v latinski majuskuli: FRA: JUSTUS: CORADO: COMM: S. PETRO. Na nogi stoji križ z relikvijami; konci in sredi so štirilistni. Na hrbtu koncev gravirana zmerna ornamentika, na sredi srce Jezusovo in ime Jezus.

4. *Klišee* za tiskanje podob. Bakrena plošča 9,2 cm × 14,8 cm. V spodnjem delu pogled na telo sv. Urbana, ležeče pod oltarno menzo. Nad relikvijo napis S. Urbanus M. V večjem polju zgoraj v baročnem okviru pogled na pokrajino z novo cerkvijo, v Komendi. V ozadju med drugim Tunjice s cerkvijo, ki se je 1762 umaknila sedanji. Na oblakih nad pokrajino sprejema Bog Oče in Bog sin sv. Urbana, ki ga na oblakih spremljata dva angelja. Skupina je posneta po oni v atiki velikega oltarja, tako da postanek bakroreza lahko opredelimo med 1758—1762. Mislim tudi, da predlogo za njo lahko pripišemo Fr. Jelovšku.¹⁵⁰ Plošča je signirana na desnem robu spodaj: F. L. SCHMITNER SC. VIENNAE. — Pod sliko je napis: ABBILDUNG DES GNADENREICHEN H. LEIBS S. URBANI MARTYRIS, SO IN DER RÜTTERLICHEN MALTESER ORDENS COM(m)ENDA S. PETER PFARR KIRCHEN IN OBER CRAIN SEIT A° 1753 VEREHRET WIRD. GEWEICHET UND ANGERIERT. (Sl. 181).

Grad.

Zgodovina: Poslopje sega v gotsko dobo nazaj in so še sedaj v prednjem traktu in v traktu ob cerkvenem ozidju ohranjeni gotski detajli, okvirji oken, vrata in posebno v novi strop vdelan napis prvotnega, l. 1754. radi starosti z novim nadomeščenege stropa z letnico 1499. Najstarejši opis je ohranjen v protokolu vizitacije l. 1680. Poslopje je bilo, kakor še danes, razvrščeno okoli triogelnega dvorišča in je bilo po večini leseno in nizko. Imelo je v nadstropju 5 sob, v pritličju prostore za služinčad in shrambe, pod stopnjicami pa ječo za upornike in hudodelce. Drugi opis se nahaja v Cabreum iz l. 1709., ki pravi da je „aedificium parumper humile more antiquo constructum“. Wisserjeva slika iz 1761 nam kaže prednjo stran s pritličnim, nekoliko nazaj pomaknjnim srednjim delom med dvema ogelnima, ki sta pomaknjena kot stolpa naprej in imata nadstropje iz lesa. Pritličje ima štirioglasta okna, gornji leseni del

¹⁵⁰ Kristus n. pr. je tipičen za Jelovška in se ponavlja na več njegovih slikah (n. pr. prikazen K. sv. Marjeti v Grobljah).

štirioglate line. Temeljito prenovil ga je pred l. 1751. Testaferrata („ex miserabli, in quo antecederet reperiebatur, statu, ac plurima ex parte lignis fabricatam in meliorem, honestiorem, ac ampliorem ex muro rededit formam“). Natančen popis takratnega stanja nam je ohranil Cabreum vener. com. S. Petri 1753 v Deželnem arhivu str. 5 in 6. To stanje se je v bistvu ohranilo do zač. 20. stol., ko ga je takratni posestnik Luka Šmid prezidal in mu dal sedanjo obliko.

Opis: Grad, ki je bil prvotno sedež komende, je sedaj v privatni lasti. Razpoložen je okrog trikotnega dvorišča, tako da se en trakt (južni) naslanja na cerkveno ozidje. V tem traktu se nahaja največ ostankov prvotne gotske arhitekture, tako kameniti okenski okviri s posnetimi robovi in pet gotskih kamenitih portalov; eden je v prvem nadstropju pravokoten z na ajdovo zrno posnetim robom, najlepši vodi z dvorišča v klet v pritličju, je pravokoten, ima bogat profil iz palic in žlebov in na prekladi štirioglat sklepnik; trije pa so v kleti, eden je polkrožen s posnetim robom, drugi je istotak, tretji pa ima ravno preklado na konzolnih oglih.

Nad vratni v nadstropju južnega trakta se je nahajala še ohranjena, a le težko čitljiva tabla z napisom: ILLMO ET REVMO DNO DNO FR. PETRO JACOBO BAR: DE TESTAFERRATA COM(m)ENDATORI ET ROMAE PRAELATO PAROCHIANI... OB MEMORIAM BENEFICIORUM POSUERE ANNO... V sobi v nadstropju levega opla prednjega trakta se nahaja lep lesen, na 13 tramih sloneč strop. V srednji tram je vdelana posebna deska, na kateri se nahaja sledeči napis v gotski minuskuli: .HOC . OPUS . FIERI . FECIT . JACOBUS . REYNH'R DE FURSSTNFELD TUNC . T(em)P(or)IS . PRECEPTOR . DOM(us) DIUI . PETRI . ET HEYLL(e)NSTEAN.¹⁵¹ ANNO D(omi)NI . 1 . 4 . 9 . 9 . SABB(a)TO . POST . FESTU(m) . S(an)CTI . GEOR(g)Y . ORATE . DEU(m) . PRO . EO . — M . BLASS . CZIMERMAN . VON . STEIN .

Pred vhodom v grad je odprto dvorišče, ki ga flankira nasproti gradu na levi gospodarsko poslopje, v sredi dvorišča pa je vodnjak s kamenitim obodom, na katerem je sedaj deloma odbit napis v latinski majuskuli:

PETRUS JACOBUS TESTAFERRATA ... // ITEN (ostanek besede Meliten). EIUSQUE SAC. ORD. CO ... // DOCTOR PRAELATUS & SIGNATU... // ATUS RAVENATENSIS ET NURSIAE IN UMBRIA NEC NO(n) // (c)IVITATIS ASCULI IN PI-

¹⁵¹ Polzela na Štajerskem.

COENO ET... Sledi graviran leteč angeljček, ki je bržkone držal grb, iz česar lahko sklepamo, da je desna polovica napisa uničena. Nato sledi spodaj:

SACERDOS IVBILAT...
POSUIT PROPRIIS EX...

Na hlevu je vzdana kamenita plošča, ki je bila poprej v starem hlevu, z napisom: OPIBVS COMENDATORIS IOANNIS BAPTISTAE EX LIBERIS BARONIBVS AB HAVGV(v)ITZ ERECTA SVNT (1794).

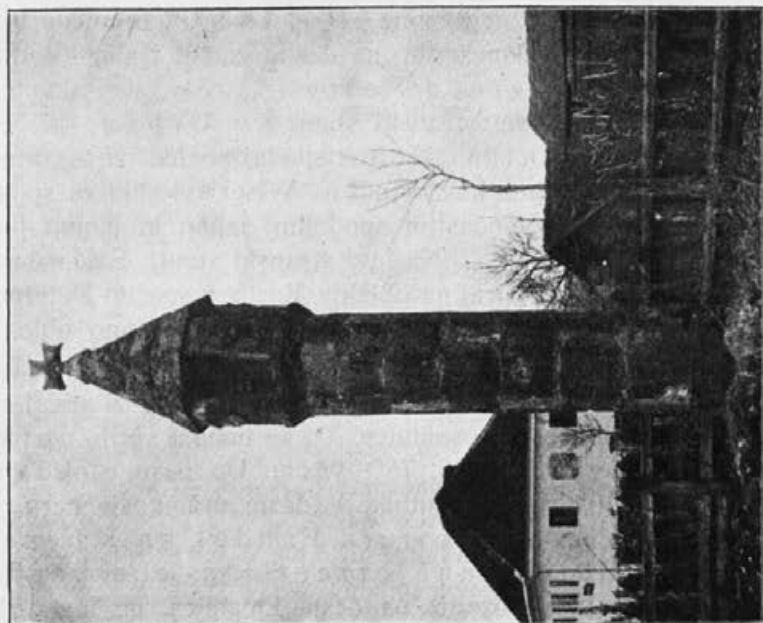
Gotski spomenik.

Koncem župnijskega vrta na robu brega nasproti beneficijaturi stoji kamenit steber z odprtim tabernakeljskim nastavkom na vrhu. Ves je iz peščenca. Podzidek je kvadratičen, na njem stoji osmerokotna baza, ki se strešnato zožuje v osmerokoten sestavljen steber, ki se zgoraj s posebno profiliranim vencem razširja v podstavek, na katerem stoji na sredi osmerokoten stebrič, na robu pa štirje nosilci trikotnega prereza, tako da tvori ta del neke vrste odprt tabernakelj kakor pri gotskih svetilnikih. Na teh petih nosilcih je kamenita piramidna osmerostrana streha, ki jo završuje malteški križ. Na obrobni nosilcih strehe so ščitki, na katerih enem je enakokrak križ, na drugem reliefen horizontalen pas, na tretjem malteški križ, na četrtem pa monogram IHS z dvojnimi križem, spodaj pa letnica 1510. — Steber ima spominski značaj in gotovo ni običajni pokopališki svetilnik. (Sl. 191).

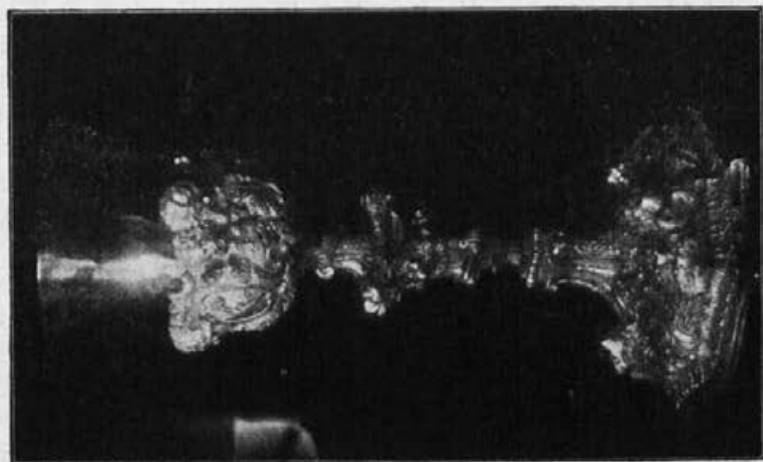
Beneficijatura.

Nahaja se južno od cerkve v bregu ob potu, ki vodi k glavnemu vhodu k cerkvi med kapelanijo in župniščem. Ustanovil jo je župnik Peter Pavel Glavar 8. okt. 1750. Dozidano pa je bilo poslopje l. 1752. Namenjeno je bilo za sedež Glavarjevemu beneficijatu. Poslopje ima pravokoten tloris in je s štiristočno streho prekrito. Glavni vhod ima lep kamenit portal, z baročno silhuetiranim nastavkom v obliki nekoliko vzbočene plošče z napisom in Glavarjevim grbom. Napis v latinski majuskuli se glasi: RESIDENTIA BENEFICIALIS ERECTA A FUNDATORE ADM. RDO. D: D: MAGISTRO PETRO PAULO GLOAUR PROTONOTARIO APOST: CO COM^{DAE} S. PETRI SAC^{AE} RELIG^{IS} HIEROSOL^{AE} PAROCHO ANNO SALUTIS MDCCLII.

Sl. 191. Komenda, gotski spomenik (1510).

Sl. 192. Komenda, kelih (l. 1752).

Opis dovršenega poslopja se nahaja v že citiranem Cabreum . . . 1753 v Dež. muzeju, str. 15. Prvo nadstropje hiše krasi zunaj tri po vseh slogovnih znakih nedvomne in zelo dobro ohranjene Jelovškove freske: Na fasadi nekoliko na desno nad portalom v štukiranem okviru Jezus izročča Petru ključa, nad skupino plava sv. Duh. — Na desni stranski steni: sv. Urban, klečeč na oblakih pred Bogom Očetom. Na levi spodaj pogled na takratno komensko cerkev. Stolp ima kakor tudi na Wiserjevi sliki za spodnjo veliko čebulo med zvončastim spodnjim delom in linami bogatejšo obliko kakor sedanji. — Na levi stranski steni: Solnčna ura s pokrajino spodaj, zgoraj na oblakih Marija s spečim Detetom v naročju. Marija drži za kazalo, Jezušček drži svetovno oblo v naročju.

V nadstropju iz veže na levo je velika soba, ki služi sedaj za uradni prostor hranilnice in posojilnice. Tu se nahaja serija portretov: 1. P. P. Glavar, pl., o. 75 × 95 cm. Do pasu, stoječ pri pisalni mizi, kjer stoji rokoko tintnik. V desni drži gosje pero, v levi vezano knjigo z napisom: *Litera Foundationis beneficij curati Glavariani erecti in commenda S. Petri MDCCCL*. V ozadju na desni knjižnica, na levi grb. Glava in grb popolnoma preslikana. Prvotno očitvidno zelo dober portret, za čegar avtorja smemo z ozirom na ulogo, ki jo je igral pod Glavarjem pri dovršitvi cerkvene notranjščine v Komendi, upravičeno domnevati, da je bil Jelovšek, je tako postal dvomljive vrednosti. Novo platno. Zada je napis: *Rest. 1904 L. G. (rile)*. — 2. J. Testaferrata. Pl., o., 75 × 95 cm. Pendant k Glavarju. Stoji. Do pasu. Desno opira na knjigo na mizi. Glava in rokav preslikana. Na desni zgoraj preslikan grb. Novo platno; na hrbtu napis: *Rest. 1904 L. G.* — 3. Jož. Peter Tomelli, pl., o., 75 × 95 cm. Do pasu. Roke zložene pred pasom, v desni drži knjigo, iz katere gleda listek *Ae. (tatis) S. (uae) 38*. Ker je rojen l. 1746., je slika torej iz l. 1784. Glava preslikana. Novo platno. Na hrbtu napis: *Rest. 1904 L. G.* — 4. M. J. Jebačič. Pl., o., 50 × 64 cm. Do pasu. Obrnjen v svojo desno. Roko opira na knjigo, ob njem mitra. Glava, roke in ozadje preslikano. Na desni zgoraj nov napis: *MARTINUS JOSEPHUS JABACINT PRAEPOSITUS RUDOLPHSWERTHENSIS BENEFACOR HUIUS BIBLIOTHECAE GLAVARIANAЕ*.

V sosednji sobi je shranjena knjižnica, ustanovljena po P. P. Glavarju in njegov arhiv, v katerem je najvažnejša korespondenca J. Testaferrate z njim. (Prim. Vrhovec, o. c.). Tu se hranita tudi

dva relikvarija: 1. Posrebrena kovina. Noga okrašena z baročno pasno ornamentiko, raztegnjen štirilist. Nodus v obliki hruške. Relikvija sv. Pavla Ap. obdana od pasne ornamentike. Na vrhu križ z imitiranimi dragimi kamni. 1. pol. XVIII. stol. — 2. Relikvarij v obliki skrinjice s strešnatim pokrovom. Prevlečen z rudečim žametom in ornamentiko iz srebrnih niti; na sprednji strani imitacije dragih kamnov. Na vrhu napis *Sacre reliquiae*. V skrinjici relikvije in njih avtentike.

Slike: 1. Slika na steklu, $25,5 \times 43$ cm v preprostem starem okviru; sv. Jožef z Jezuščkom sedečim na blazini na mizi. Spodaj v rokookviru napis *S. Joseph*. — 2. pol. XVIII. stol.

2. Pl., o., $15,5 \times 22,5$ cm. Zaroka sv. Katarine Sienske. K. v nunski obleki kleči, prikazuje se ji sv. Jožef z Marijo in Jezuščkom. Sv. J. in M. ji natikata prstan. Italijanski slikar 1. pol. XVIII. stol. Sodoben čeden okvir, pod steklom. (Sl. 194.)

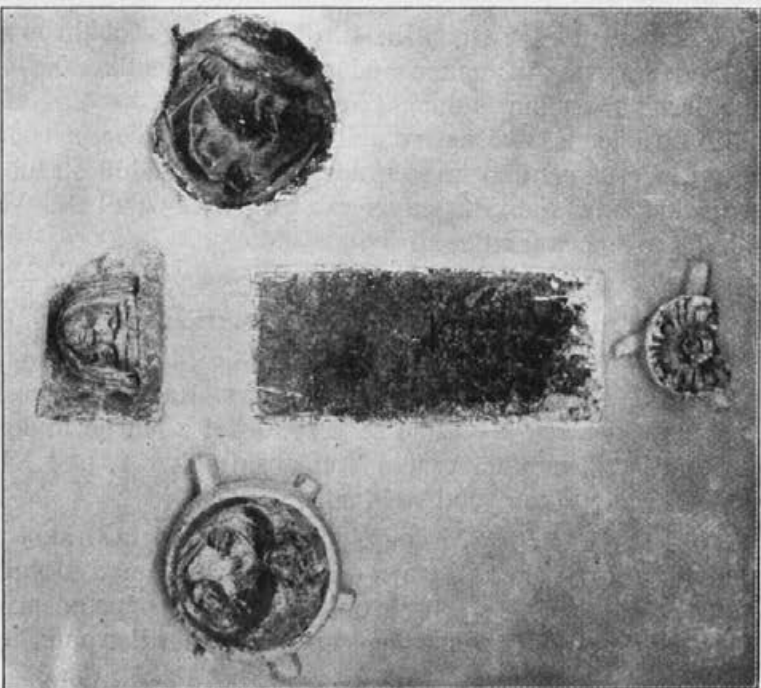
3. Pl., o., $15,5 \times 22,5$ cm. Nuna (sv. Elizabeta?) stoji pred klečalnikom in drži v rokah trnjevo krono. S križa nad klečalnikom se sklanja k nji Jezus. Za njo na oblaku angelj z odprtim pismom. Na levi v ospredju kleči druga nuna, poleg nje na tleh mučilno orodje. Iste roke kakor prejšnja.

4. Bakrorez s podobo Karla Mihaela Attemsa, nadškofa goriškega. Signatura: *Ioax Ttop Winkler sc. Vien.*

5. Papir, tuš; $28,5 \times 17$ cm. Skica krste relikvije sv. Urbana s svetnikovo relikvijo. Spodaj merilo „*scala di Palmi Dieci Romani.*“ Skica mogoče prinešena iz Rima.

6. Papir, akvarel, grb rodbine Fürstenfeld. Zadaj zapisek z glavarjevo roko: *Insigne familiae de Fürstenfeld aus dem Wappenbuch 4 Theil fol. 62. De Commendatore hoc exstat Inscriptio supra argenteam S. Petri Ap. statuam ab eodem Parochiali Ecclesiae dono datam sequentibus terminis: Ich bruder Jacob Reinhart von Fürstenveldt 1506. Extat et alia Inscriptio de eodem Commendatore in pavimento angulari Commendae S. P. Cubilis quam demolita veteri ligneo aetate exaeso in novum per me Glavar erectum inseri curaveram Anno 1754 sequentis tenoris: (sledí točen prepis ohranjenega napisa).*

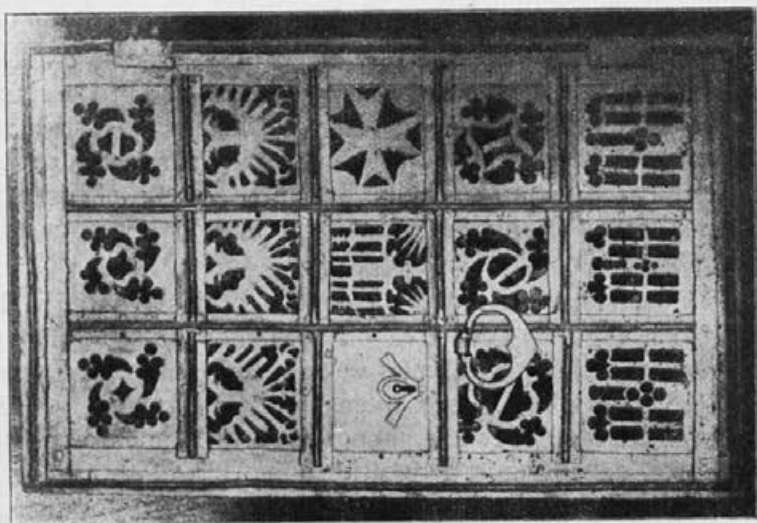
7. Papir, akvarel, grb rodbine Tattenbach, posnet glasom zapiska na hrbtu po knjigi grbov 5. del, fol. 10.

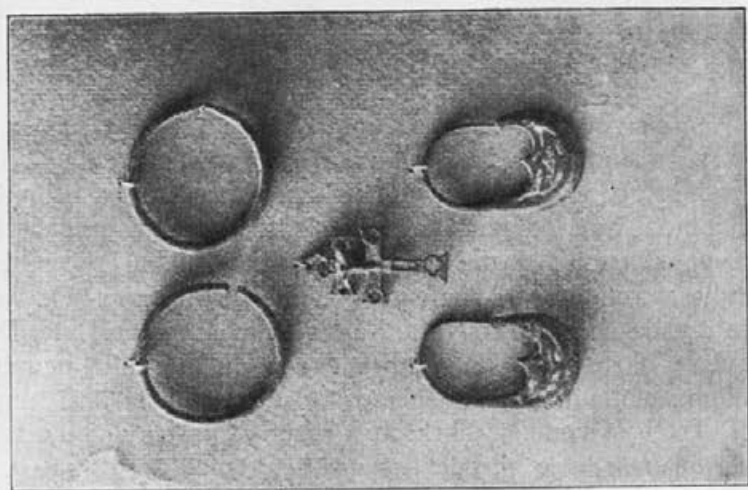
Sl. 193. Komenda, A. Mejač, sklepniki iz ladje cerkve v Mostah (1512) in Bobičeva nagrobna plošča.

Sl. 194. Zaroka sv. Katarine. (Ital. mojster, I pol. XVIII. stol.)

Sl. 196. Komenda, Andrej Mejač, gotska vratica.

Sl. 195. Komenda, A. Mejač, staroslovenski nakit in gotski križec.

8. Papir, tuš, $12,5 \times 23$ cm. Skica in tloris okrogle peči s kupolo, okrašene z rokokoornamentiko, volutnimi pilastri in vazo na vrhu.

Pri Andreju Mejaču.

1. V zidu vinske kleti so vzdani trije sklepniki in ena konzola, ostanki sr. 19. stol. podrtega gotskega oboka ladje cerkve v Mostah: sivkast peščenec. Konzola predstavlja primitivno izklesan obraz, ovit od pokrivala. Dva večja kamna predstavljata dva glavna sklepnika z začetki šestih precej slabih reber. Eden predstavlja v reliefu v okroglem polju Marijo do pasu. Od glave na rame ji pada široko pokrivalo. Na levi roki ji počiva Dete. Drugi predstavlja v okroglem polju brezbradega svetnika z mitri podobnim pokrivalom na glavi, z desno blagoslavlja, z levo pa drži okrogel predmet. Tretji sklepnik je okrašen z rozeto, ima tri začetke reber, je manjši od onih in je bil eden stranskih sklepnikov. (Sl. 193).

2. Nagrobna plošča slikarja Jurija Bobiča. Nekdaj se je nahajala v tlaku cerkve v Mostah pred glavnih oltarjem. Zelo slabo ohranjen in komaj čitljiv. Zgoraj v krogu grb, obdan od listovja. Na grbu v desno se vzpenjajoč grif, na šlemu na vrhu pa Turek s turbanom na glavi, viden do kolen. Napis v latinski majuskuli se glasi: HI(e) RUHET DER (edel) // VND KUNSTR(eich) // HERR GEORG W(obits) // CH MALER... // IN GOTT... // DEN AMEN.

3. Pločevinasta vratica, 44×68 cm. Provenienca iz župne cerkve. Razdeljena so v 15 pravokotnih predrto okrašenih polj. Eno zavzema ključavnica, pod njo je kovan obročast ročaj. Motiv prve vrste ornamentike predstavlja vrtinec iz „ribjih mehurjev“, druga tri dvoglave orle, tretja gotsko monštranco in malteški križ, četrta vrtince iz „ribjih mehurjev“, peta gotske okenske motive. Kasna gotika. Zapirala so prvotno bržkone zakramentalno hišico (Sl. 196).

4. Izkoptnine za zidom prejšnjega prezbitenja: dva bronasta obročka, premer 4 cm, dva obsenčnika s polmesečnim ploščatim spodnjim delom, okrašenim z belim emajlom, ki je deloma ohranjen. $48 \text{ cm} \times 3 \text{ cm}$. Staroslovensko.¹⁵² En bronast križec 41 cm visok. Križani v reliefu, konci predrti v obliki štirilistov, zgoraj luknjica za obešanje. Iz gotske dobe. (Sl. 193).

¹⁵² Prim. o tem V. Schmid, Carniola, 1908, 37.

5. Slika žalostnega s trnjem kronanega Kristusa, do pasu na ovalnem ozadju, velikost 22×29 cm. Na papirju. Na hrbtu dve koloni slovenskega teksta. Zdi se, da gre za neko pravdno zadevo. Provenienca iz cekljanske fare (?). Začetek 19., event. še 2. pol. 18. stol.

6. Votivna slika, pl., o., 39×46 cm. Na levi pod rudečim baldahinom poševno v diagonalo postavljena postelja. Na desni dekorativna arhitektura s stebrom, vazo in draperijo. Pred posteljo klečita in molita z molki v rokah mož in žena v takratnih plemiških nošah. Nad posteljo na oblakih sv. Urban v pozi kot relikvija pod oltarjem. Na levi spodaj v rokokoovirju napis: EX VOTO 1761.

7. Dvoje pergamentnih platnic $17,9 \times 27$ cm, pergament, latinska minuskula; važni začetki imajo iniciale. Teksti iz evangelijev. Konec 12. ali zač. 13. stol. Ornaamentika sorodna oni stiških rokopisov. Deloma odrgnjeno in težko čitljivo. Služili sta za vezavo dveh knjig.

Poleg enostavnih rudečih inicial je par odličnejših: Iniciala E, živorudeča rizba, temnosinje notranje polje. Notri je narisana krilat vol — simbol sv. Luke. — Iniciala E, rudeča rizba, temnoplavo notranje polje. Srednji ježiček črke je oblikovan v podobi dveh prepletajočih se rastlinskih trt, katerih konci se zavijajo v špiralo in nosijo značilne romanske brstne liste. — Iniciala A. Sorazmerno najboljše ohranjena na temnoplavem ozadju v rudeči rizbi izvršen sistem karakteristično z zaponkami z žebeljevimi glavicami spetih rastlinskih spiral, končujočih se z značilnimi romanskimi brstnimi listi. — Platnici, ki v umetnostno zgodovinskem oziru radi pomanjkanja tako starega gradiva vzbujata precejšnjo pozornost, je lastnik podaril ljubljanskemu muzeju.

* * *

Lahoviče.

Cerkev.

Literatura: J. Lavrenčič, Zgodovina cekljanske fare, Ljubljana 1890, str. 61—63. Podružnica sv. Florijana v Lahovičah.

Zgodovina: Prvo pisano poročilo o nji imamo v Valvasorju Ehre... VIII. 835. Takrat je imela tri oltarje, in sicer veliki sv. Florijana in Roka, in stranska sv. Uršule in tovarišic ter sv. Jožefa. Sedanja stavba sama pa nam pove, da je taka kakor je sedaj produkt dveh dob; in sicer sta iz starejše dobe prezbiterij in zvonik. Zazidana okna v prezbiteriju, njegov pritlični zidec ter arhitektura

zvonika govorijo za dobo, ko je še delovala gotska tradicija. L. 1526. te cerkve še ni bilo, ni pa izključeno, da se letnica 1649 na prezbitერიju nanaša na postanek cerkve sploh, čemer značaj ohranjenih delov ne ugovarja absolutno. Po Valvasorjevem času so jo kakor izpričuje napis v fasadi, povečali l. 1698. na ta način, da so staro ladjo podrli in jo nadomestili s sedanjo širšo; takrat so tudi izvršili sedanje oboke. Prenovili so jo zopet l. 1830. in tekom 19. stoletja obnovili vso opravo, stranska oltarja sta iz l. 1835., veliki pa iz l. 1881. (Jurij Tavčar). V vojne svrhe je cerkev dala tri bronaste zvonove, ki jih je vli l. 1858. A. Samassa v Ljubljani, veliki, 18'24 stotov, je imel napis: „Slava Bogu na višavi!“, srednji 9'75 stotov, „Mir ljudem na zemlji!“, mali pa 5'54 stotov, „Mrtvim večno življeje!“ L. 1920. je dobila tri nove bronaste zvonove.

Opis: V tlorisu leže v smeri od zapada proti vzhodu zvonik, osmerokotna ladja in prezbitერიj s tristranim zaključkom; na južni strani mu je prizidana zakristija.

Zunanjščina: Zvonik ima nad podzidkom pristrešen zidec iz peščenca, navzgor pa ga opasujejo trije peščenčasti venci brez žlebaste izpodreze, ki je v gotiki običajna. Ob zvonovih polkrožno završene line s kamenitimi okvirji. Streha — zvonec, line in čebula — je iz zeleno pobarvane pločevine. Prezbitერიj ima na podzidku peščenast venec. Na stenah se vidi, da je stavba po prezidavi močno povišana; tako ne segajo vrhovi zazidanih podolgastih lahkošilastih prvotnih oken niti do podnožja sedanjih polkrožnih. V zaključni steni prezbitერიja je vzdian kamen z napisom: 1649 A S F. Stranski portal v južni steni in portal zakristije sta iz zelenega kamna. V južni steni ladje je vzdiana spominska plošča v svetovni vojni padlim soseščanom ter par duhovskih nagrobnikov. Na fasadi na desno od zvonika sta vzdiana dva v kamen vsekana napisa: 1. 1698 ERECTA SVM SVB DNO MATHIA VIDMAR PAROCHO ZIRCLENSI ANNO. — 2. M 1830 M. Zunanjščina ima zelenkasto barvo sten z belimi robovi.

Zvonikovo pritličje je tvorilo nekdanj na tri strani odprto lopo, sedaj je odprta samo še južna stran. V dolbini zazidka v severni steni je naslikana na steno Brezmadežna z angelji na oblakih. Spodaj pokrajina s cerkvijo in hišami. Na desni ob nogah Marije napis: Počivajte mirno / U zemli hladni / Dokler vas ne zbudi / Angelski budilni glas / Use umerjoče nas / O Marija prosi za nas 185. V zvoniku trije bronasti zvonovi: Veliki: reliefi sv. Florijan, Križani, sv. Družina. Napis: Slava Bogu na višavah. Strojne tovarne in livarne, Ljubljana št. 74,

1920. — Srednji: sv. Valentin, sv. Neža, Križani. Mir ljudem na zemlji. Strojne tovarne in livarne, Ljubljana, št. 45, 1920. — Mali: sv. Rok, Križani, Srce Jezusovo. Mrtvim novo življenje. Strojne tovarne in livarne, Ljubljana št. 46, 1920. — Sedanje zvonove line so v povišani steni, pod njimi se vidijo v stari steni znotraj tri manjše line: ena gleda sedaj na podstrešje, kar je tudi dokaz, da je bilo razmerje prvotne ladje in nje strehe do zvonika drugo kot je sedaj, druga je polkrožna, tretja ima obliko strelne line.

Portal izpod zvonika v cerkev ima napis: S. Florjan za nas Boga prosi 1854.

Notranjščina: Ladja 11:30 m dolga in ravno toliko široka, prezbiterij 6:50 m dolg in 5:50 m širok. Glavni prostor je obokan s plitvo kupolo na pendantivih, pod kupolo se odpira prostor na vse štiri glavne strani. Zapadni, največji stranski prostor zavzema kor, sloneč spredaj na treh obokih in dveh kamenitih stebrih. Na jugu in severu je po ena plitva dolbina s stranskima oltarjema. Prezbiterij ima nad sprednjim kvadratnim delom plitvo visečo kupolo. Notranja arhitektura in prostornina je lepa, ob stenah v ladji so polstebri, ki nosijo venec ogredja, v prezbiteriju pa plitvi pilastri. V prezbiteriju v kupoli je v štukiranem okvirju plastičen sv. Duh. Stene ladje so zelenkaste, kupola in pasovi beli, prezbiterij pa je okorno dekorativno poslikan. Tlak iz kamna. V zakristijo vodi baročen kamenit portal.

Oprema: Oltarji: Veliki: Les, Jurij Tavčar, 1881, v baročni tradiciji. Kipi: sv. Florijan, sv. Peter in Pavel, dva druga svetnika, sv. Rok v atiki (star) in dva angelja. Tabernakelj z baldahinom in dva keruba. Srednjo dolbino zapira slika pl. o., sv. Florijan, spodaj pokrajina s cerkvijo, ki pa ni lahoviška. 2. pol. 19. stol. — Dva stranska oltarja sta pendanta, skromna izdelka iz 1. pol. XIX. stol. V severnem so kipi sv. Uršula, sv. Lucija, sv. Apolonija, v atiki preprosta slika sv. Neže. V južnem so kipi sv. Družina, sv. Štefan, sv. Lovrenc, v atiki pa slika sv. Janeza Nep. Na menzah nepomembni sliki pl., o. Srce Jezusa in Marije iz sr. 19. stol.

Prižnica v baročnih oblikah sr. 19. stol. Na obodu slike štirih evangelistov, na strehi kip angelja s tablo božjih zapovedi.

Križev pot po Führichu. Na 14. postaji je podpis: Anton Jebačič 1919.

V zakristiji lavabo iz zelenega kamna iz 2. pol. 17. stol.

* * *

Zalog.

Literatura: I. Lavrenčič, Zgodovina cerkljanske fare, str. 63—64. Podružnica sv. Matije v Zalogu.

Cerkev.

Zgodovina: Prvi poročila o tej cerkvi Valvasor, Ehre... VIII. 835 in pravi, da je bila zidana pred 16 leti. Ker je njegovo poročilo nastalo okrog 1680, pridemo na čas postanka te cerkve v sredi XVII. stol. J. Lovrenčič, o. c. navaja l. 1666. Po tlorisu imamo tudi tu podobno Lahovičam opraviti s tradicionalnim tipom stavbe s pravokotno ladjo in prezbiterijem s trostranim, v pravilen osmerokotnik komponiranim zaključkom. Pristrešen kamenit vrh podstavka prezbiterija kaže istotako na bližino gotike. L. 1526. te cerkve še ni bilo. Tudi sicer ni nobenih dokazov za to, da imamo opraviti direktno z gotsko osnovo, ampak bolj verjetno s poznejšo stavbo tradicionalnega tipa, ki je imela prvotno v ladji lesen strop, obok pa samo v prezbiteriju. Na prezbiteriju se zunaj vidi, da je bil prvotno mnogo nižji. Taka stavba je mogoča še v 1. pol. in sredi 17. stol. Sedanjo obliko z oboki v notranjščini je dobila koncem XVII. ali zač. XVIII. stol. Ker sta bila stranska oltarja naročena že za prizidano stavbo, sodim, da je bilo to zač. XVIII. stol. Valvasor, o. c., navaja oltarje sv. Matija (veliki), sv. Pavla in Lukeža in sv. Rešnjega telesa. Sredi 19. stol. je bila oprava prenovljena in malo pred vojno odstranjen stari veliki oltar, ki so ga (Lavrenčič, o. c.) kupili 1820 bržkone iz opuščene cerkve na Gavšekcu od križke graščine in nadomeščen z novim kamenitim (F. Toman, Ljubljana). V vojne namene je cerkev oddala dva manjša bronasta zvonova: **s r e d n j i**: Albert Samassa 1871; **m a l i**: Vincenc Samassa 1814. L. 1923. so naročili k velikemu bronastemu dva nova železna.

Opis: Tloris: Od zahoda proti vzhodu se vrste: zvonik pred zapadno steno, pravokotna ladja in prezbiterij s tradicionalnim tristranim zaključkom; prizidana mu je na južni strani zakristija.

Zunanjščina: Zvonik ima zunaj popolnoma modernizirano obliko. Spodnji del je štirioglat in se končuje s kamenitim strešastim vencem, od tega naprej pa so ogli posneti, pod sedanjimi zvonovimi linami je močen zidan venec; line imajo baročne kamenite okvire. V pritličju je imel zvonik nekdanj tristrano lopo, ki je sedaj na vse strani zazidana. V glavni osi vodi pod zvonik lep baročen portal, izpod zvonika pa drug preprost baročen portal. Streha je korenasta, krita s pločvino. Stene cerkve in zvonika imajo zelenkast ton. V južni steni ladje je preprost baročen portal. Prezbiterij ima podzidek

s pristrešenim vencem. Zidovi ladje in prezbitarija so povišani. Cerkev je bila krita z opeko. Z

V zvoniku so trije zvonovi. Manjša dva sta železna z napisi: K I D 1923. Veliki je bronast. Provenienca (J. Lavrenčič, o. c.) je baje iz nekdanje kapucinske cerkve v Ljubljani. Spada med najzanimivejše zvonove Slovenije. Tehta okrog 25 stotov (Lavrenčič), ves je gladek, le ob zgornjem robu ima venec zobčaste ornamentike, pod tem pa dve vrsti napisa v gotski minuskuli. Besede so deljene druga od druge z zvezdicami, v spodnji vrsti je vstavljenih več malih reliefov. Pod napisom gre okrog venec gotskih lokov.¹⁵³ Začetek označa čez obe vrsti segajoč od šestih zvezdic spremljan relief pravokotnega obrisa, ki predstavlja sedečega Odrašenika. Jezus sedi popolnoma frontalno, obraz značilno bradat, desnica dvignjena za blagoslov, levica pa drži zemeljsko oblo. Obleka je bogato z mehko tekočimi gubami nagubana. Koncem zgornje vrste na levo od tega reliefa je mal okrogel relief z benečanskim levom, iz česar smemo mogoče sklepati na benečansko provenienco tega zvona. Napis se začne v zgornji vrsti na desno od velikega reliefa in se glasi: 1. RECORDARE * D(omi)NE * TESTAMENTI * TUI * ET * DIC * ANGELO * PERCUCIE(n)TI * CESSET * IAM * MANUS * TUA * UT * NON DESOLETUR * TERRA * ET * NE * PERDAS * OMNE(m) * A(n)I(m)AM — 2. VIVAM * EGO SUM (relief sv. Petra s ključi) QUI * PECCAVI * INIQUE * EGI (relief škofa v ornatu) AVERTATUR * OBSECRO (sv. Krištof z Detetom na ramenu) FUROR * TUUS * D(omi)NE (nerazločen relief moškega ali ženskega svetnika) A POPULO * TUO * ET * EN * ANNO (relief sv. Barbare) DO(mi)NI MILLESIMO * CCCC XXX III°.

Notranjščina: Ob vhodni steni kor, sloneč na lokih in dveh štirioglatih stebrih. Ladja ima za obok kapasto banjo s sosvodnicami od vseh strani. Ob stenah so pilastri. Na svodu dvojen štukiran baročen okvir z reliefnim sv. Duhom v sredi. Prezbitarij je obokan z visečo kupolo nad štirimi polkrožnimi loki. Na temenu rozeta. Stene in oboki so zelenkasti, svodni okras in arhitravi beli.

Oprema: Oltarji: Veliki: nov, iz svetlega marmorja. Kipi sv. Matije, sv. Antona in sv. Frančiška As. Nov malo pred svetovno vojno. — Dva stranska oltarja sta pendanta. Les. Naprej zapognjena krila; glavni del tridelen z dolbinami, zgoraj atika z eno dolbino. Vrhovi v sredi 19. stol. nekoliko izpremenjeni. Stebri, srednja dva svedrasta, baročna listna ornamentika, pozlačeni

¹⁵³ Lavrenčič, o. c., 64 je par važnih potez prezrl.

kipi. Iz zač. XVIII. stol. Novomarmorirana. Kipi na severnem: Marija z Jezusom, sv. Matevž in sv. Jernej, v atiki sv. Trojica krona Marijo. V južnem sv. Luka in Simon, sv. Peter, sv. Juda, v atiki Brezmadežna.

Prižnica: les, sr. XIX. stol., preproste baročne oblike. Na balustradi slike štirih evangelistov, na strehi angelj s trobento in božjimi zapovedmi.

Križev pot po Layerju. Na 14. postaji podpis A. Wisia k pinxit 1869.

Znamenje.

Stoji ob vhodu v vas na komenski strani; zidano. Trikoten tloris. Na ogljih pilastri, vsaka stranica ima spodaj eno polkrožno, zgoraj pa eno pravokotno dolbino. Spodaj zvončasta, zgoraj koničasta streha iz pločevine. Vse stene slikane v fresko tehniki, spodnji deli slabo ohranjeni. Ob zgornjih dolbinah so naslikani svedrasti in navadni stebri, spodaj baročna ornamentika. Slike v spodnjem pasu: Kristus na križu z Marijo in Janezom, Brezmadežna, sv. Matija. V zgornjem pasu pa: Sv. Lovrenc in Štefan, sv. Janez Nep. in Frančišek Ksav., sv. Martin deli plašč, sv. Florijan in sv. Anton Padov., smrt sv. Jožefa, sv. Notburga in sv. Barbara. Razmeroma dobra rokodelska slikarija sr. XVIII. stol.

* * *

Breg pri Komendi.

Znamenje.

Stoji sredi vasi. Dvonnadstropna mala kapela. V stenah spodaj polkrožne, zgoraj pravokotne dolbine. Četrta stran je gladka. Stene so poslikane v freskotehniki. Skoro vse slike so grobo preslikane; bržkone jih je ustvaril isti slikar kakor na znamenju v Zalogu. V glavni dolbini je naslikan Kristus na Križu z Marijo in Janezom, Jezus nosi križ in sv. Lovrenc. Zgoraj sv. Ana Samtoretja. Na levi stranski steni sv. Urban na oblaku, spodaj sv. Družina; na desni stranski steni pa sv. Florijan, sv. Mihael in Marijino oznanjenje. Nad sv. Mihaelom letnica **1752**.

* * *

Križ.

Cerkev sv. Pavla.

Zgodovina: Zapisnik cerkvenih dragocenosti iz l. 1526. cerkve sv. Pavla na Križu ne omenja, pač pa cerkev sv. Križa pri Mostah;¹⁵⁴ iz tega smemo sklepati, da je bila prvotno posvečena sv. Križu, ker zgodovina te stavbe, kolikor se da rekonstruirati, govori za to, da je takrat nedvomno že stala. Ker zapisnik ne omenja še druge cerkve bližje gradu, v gozdu vzhodno od njega, ki je v 18. stoletju nosila naslov sv. Križa, se mi zdi edino pravilen sklep ta, da je prvotna cerkev sv. Križa stala na mestu sedanje sv. Pavla in se je ime patrona spremenilo med l. 1526. in 2. pol. XVII. stol., ko imamo naslednja poročila pri Valvasorju in v vizitacijskem zapisniku l. 1680. Valvasor (Ehre... VIII. 786) pové samo, da se imenuje cerkev sv. Pavla in da ima tri oltarje. Vizitacijski zapisnik pa nam pové, da je imela zidan zvonik z dvema zvonovoma in obokano zakristijo. Prezbiterij je bil obokan (verjetno gotsko), ladja pa je imela raven lepo slikan strop. Iz opreme se omenjajo trije pozlačeni oltarji in prižnica. Veliki je bil sv. Pavla, stranska sv. Martina in sv. Štefana. Poleg oltarja sv. Martina je visela slika sv. Pavla in sv. Štefana. Omenja se tudi deset pozlačenih svečnikov. Ta cerkev je bila 17. julija 1736 podrta in takoj so začeli zidati novo. Iniciator je bil kakor drugod v komenski fari P. J. baron Testaferrata. Vizitacijski zapisnik iz l. 1774. pravi, da je zidana po novem načinu in da še ni posvečena. Leseni oltar je lepo polihromiran; ima dva zvona. L. 1895. je po potresu cerkev precej trpela. Poškodbe so bile l. 1897. poravnane. Zvonik je bil zvezan. Dobila je šamoten tlak, dva nova stranska oltarja in klopi. V vojne svrhe so ji l. 1917. vzeli tri zvonove: Veliki: 1007 kg; reliefi: križ, spreobrnjenje sv. Pavla, sv. Pavel, sv. Štefan. Napis: 1846 Anton Samassa Labaci N° 632. — Srednji: 617 kg; križ, sv. Štefan, kamenjanje sv. Štefana. 1884 ALB. SAMASSA NACHFOLGER I. A. CAMPANARUM FUSOR AULICUS N° 1383. — Mali: 401 kg; križ, sv. Pavel, sv. Martin. 1884 ALB. SAMASSA NACHFOLGER LABACI I. A. CAMPANARUM FUSOR AULICUS N° 1384. — L. 1920. je dobila tri železne zvonove.

Opis: V tlorisu se vrste od zahoda proti vzhodu zvonik, pravokotna ladja in prezbiterij s tristranim zaključkom in prizidkom zakristijo na severni strani.

¹⁵⁴ Izv. Muz. dr. za Kr. 1895, 146.

Zunanjščina: Stolp stoji pred sredo fasade. V pritličju nekdanj tristrana odprta lopa. Stene so navzgor razčlenjene z dvema zidcema. Velike polkrožno završene line ob zvonovih. Streha krita s pločevino: Zvonec, line in šilast vrh s križem. Stene so rumeno, ogli belo barvani. Trije jekleni zvonovi K I D 1919. Cerkev ima okrog in okrog podzidek, stene imajo na oglih lizene, ki so bele napram rumenim polnilom. Celo zunanje lice cerkve je po potresu obnovljeno. V južni steni se nahaja baročen portal z malteškim križcem med slemenskimi krili. Streha na ladji je iz opeke, na prezbiteriju iz škrlja.

Nctranjščina: Pravokotna ladja je dolga 8'60 m in 8'90 m široka. Ob vhodni steni velik kor, ki sloni spredaj na lokih in dveh kamenitih stebrih. Obokana je v obliki banje s sosvodnicami. Slavolok je polkrožen, 4'04 m širok; prezbiterij pa eno stopnjico višji od ladje. Velik je 5'65 × 5'65 m. Obokan je s križnim svodom spredaj nad zaključkom pa s kombiniranim svodom. Ton sten je rumenkast, arhitekturni členi so beli. V steni na koru sta vzdana malteški in Testaferratov grb. V prezbiteriju v steni na levi je vzdana črna kamenita plošča s sledečim napisom: D. O. M. PERVETUSTAM FILIA LEM S. PAULI ECCLESIAM ILL. ET REV. D: D: COMENDATOR PETRUS JACOBUS BARO DE TESTAFERRATA PATRITIUS MELITEN: UTRIUSQUE SIGNATURAE REFERENDARIUS ETC. GUBERNATOR GENERALIS NOBILIORI FORMAE RESTITUIT ANNO SALUTIS MDCCXXXVI.

Oprema: Oltarji: Veliki: Les, moderno polihromiran. Arhitektura pilastrov in razgibanih kapitelskih naklad, v sredi velika dolbina, na vrhu volutna atika s plitvim baldahinom, vaze. Kipi pozlačeni: glavni, sv. Pavel, je poznejše delo, ki ne dosega sosednjih dveh prvotnih, sv. Barbare in sv. Marjete, ki sta izvrstna baročna rezbarska izdelka. (Sl. 209). V atiki stoječa Marija z detetom, ob straneh sv. Miklavž in sv. Juda. Glavno dolbino zapira slika, pl., o., spreobrnjenje sv. Pavla. Podpis na levi spodaj Matija Koželj 1877. Tabernakelj, lesen, obstoji iz dveh delov: spodnji (hišica) je iz srede 19. stol., zgornji, katerega oblike so zelo plastično občutene, je odrezan od dobrega baročnega izdelka.

Dva stranska oltarja sta pendanta, les, marmorirana, iz konca 19. stol. Severni ima kipe sv. Martina, sv. Janeza in sv. Petra, južni sv. Štefana, sv. Jerneja in bradatega svetnika s knjigo in peresom.

Prižnica: balustrada iz 1. pol. 17. stol.; značilna ornamentika z vazami in okvirnimi okraski. Dno poznejše. Strešica rokoko, kip sv. Mihaela na nji event. starejši.

Križev pot po velikosti prostoru zelo prikladen; epigonsko layereskno delo 1. pol. 19. stol.

Kameniti kropilnik ob severnem stranskem vhodu ima letnico 1656.

Slike: 1. V ladji Brezmadežna, pl., o. Nesignirana a gotov Matija Koželj. Prinešena je iz komenske cerkve. — 2. V prezbiteriju na južni steni sv. Družina. Pl., o. Vrt z balustrado, spredaj uči sv. Ana Marijo čitati, na desni sv. Joahim, ki s poučujočo gesto dviga prst. Zgoraj angelji. Starosti ni mogoče opredeliti, ker jo je M. Koželj popolnoma preslikal.

Zakristija: Črna baročna omara sr. XVIII. s preprosto intarzijo in belim kovanjem.

Tu hranijo tudi: 1. tri lesene kipe iz baročne dobe. 2. Slika, pl., o., sv. Martin. 3. Slika, pl., o., sv. Trojica, obe skromna izdelka iste delavnice 1. pol. 19. stol. 4. Slika, pl., o., Križanje. Pod križem sedi žalujoča Magdalena, na desni se Marija naslanja na podstavek, Janez pa jo opira. Križani gleda doli na mater. XVII. stol., brez umetniške vrednosti.

Cerkev sv. Križa na „Gávšeku“.

Zapisnik cerkvenih dragocenosti iz l. 1526. omenja samo eno cerkev na Križu, ki jo imenuje sv. Križa. Tudi vizitacijski zapisnik iz l. 1680. pozna samo eno cerkev na Križu, ki jo pa imenuje sv. Pavla. Iz kratkega opisa, ki ga podaja, smo upravičeni sklepati, da gre za stavbo, ki je stala že l. 1526., radi česar smo primorani skleniti, da sta cerkev sv. Križa l. 1526. in cerkev sv. Pavla l. 1680 ena in ista stavba. Novo cerkev sv. Križa je sezidal vzhodno od gradu na gričku v bližini grajskega ribnika l. 1717. Franc Anton grof Auersperg¹⁵⁵. Iz vizitacijskega zapisnika iz l. 1774 izvemo, da je imela 3 oltarje, ki so bili „vornehm staffiert“. Ko je l. 1835.¹⁵⁶ treščilo vanjo in je pogorela, je niso več obnavljali in se danes poznajo v tleh od nje le še popolnoma preraščene razvaline. Po

¹⁵⁵ Glej zapisnik v rokopisu Matricula seu directorium parochiae S. Petri in Commenda iz l. 1734.

¹⁵⁶ Podlogar cit. rokopis o zgodovini komenske fare.

Podlogarjevi¹⁵⁷ meritvi je bila nekako 25 × 9 m velika. — Ljudstvo imenuje kraj, kjer je stala, „na Gávšeku“ in meša s to cerkvijo tradicijo o protestantovski molilnici na Križi, ki pa nima s tem mestom nobene zveze.

Sl. 197. Grad Križ sredi XVIII. stol.

Grad Križ.

Literatura: Valvasor: Ehre... XI. 115. Creutz.

Stare slike: Valvasor: Ehre... XI. 115 in isti Topographia Duc. Carn. št. 30. — Slika f. 1 v Hauptgültbuch, zv. 7., iz l. 1758. v stari registraturi arhiva deželne deske v Ljubljani. (Sl. 197).

Arhivalije: Ostanke arhiva gosposke Križ v gradu. Med drugim Urbar urada Nevlje, potrjen po nadvojvodu Karolu v Gradcu 22. 4. 1583 na naslov Ahacija grofa „vom Thurm und zum Creucz“. Več urbarjev iz naslednjih stoletij. Ostanke knjižnice, ki je bila inventarizirana v inventarju zapuščine Alojzija grofa Auersperga (poleg drugega Prima pars consiliorum domini Baldi de Perusio Juris utriusque doctoris accuratissimi iz 16. stol. z beležko Ex Bibliotheca Zinegrauiana). — Deželni arhiv v Ljubljani.

Zgodovina: V zgodovini se pojavi grad Križ v zvezi s protestantizmom v kamniškem okraju v 2. pol. 16. stol. L. 1583., ko je bil Ahaciju grofu „vom Thurm und zum Creucz“ izdan urbar, je grad že stal, kedaj je bil sezidan, pa je do sedaj še nedognano. Najstarejše zidovje se nahaja v severnem traktu sedanje stavbe, kjer sta ohranjena dva pomola; verjetno je, da so to ostanke prvotne zgradbe. Ahacij grof Thurm je bil navdušen protestant in je nudil protestantom iz kamniške okolice zavetje na Križu, potem ko jim je bilo po l. 1574. onemogočeno izvrševanje verskih opravil v Kamniku.¹⁵⁸ Okrog l. 1588. je pridigal na Križu Marko Kumprecht. Iz poročila prošta Freudenschussa z dne 17. 12. 1595 izvemo, da

¹⁵⁷ o. c.

¹⁵⁸ Prim. o tem in naslednjem J. Gruden: Zgodovina slovenskega naroda III. 721 sl. in literaturo citirano v poglavju grad Zaprice str. 88.

Sl. 198. Grad Križ, florentinsko renesansna slika (2. pol. XV. stol.).

je Ahacij začel pred 8 meseci zidati 50 korakov od gradu na malem gričku protestantovsko pokopališče, molivnica pa je bila že sezidana na gradu samem pri vhodu na desno blizu grajskih vrat. Ni pa še bila dovršena in ometana in so se obredi vršili v veži pred vhodom v stanovanje, kjer so sicer prirejali tudi zabave. Kak dan po 8. febr. 1601 je reformacijska komisija razstrelila molivnico in pokopališče. L. 1606. je bil grad povečan in je odslej obstojal iz dveh pravokotno drug k drugemu postavljenih traktov, severnega in vzhodnega s krajšim prizidkom in vhodom na dvorišče na jugu. Sliko gradu iz l. 1679. nam je ohranil Valvasor. Kaže nam pogled od vzhodne strani. Od rustikalnega portala, ki je vodil na dvorišče z južne strani, je videti dalje nazobčano ozidje. Spredaj nad bregom sta dva nizka stolpička z baročnimi strehami, ki sta ohranjena. Poslopje je enonadstropno, pod streho okrog gre venec konzol, ki je deloma ohranjen, okna so štirioglata, v fasadi pa dvojna. V notranjosti se je od te stavbe ohranila arhitektonsko lepa dvorana s krasnim marmornim kaminom z letnico 1606 na zapadnem koncu severnega trakta. Večje spremembe je grad doživel okrog

l. 1730. Takrat so dozidali na dvorišču v kotu med vzhodnim in južnim traktom veliko stopnjišče in preuredili prostore v južnem traktu. Dvorano in stranice oken v sobi desno od nje je v freskotehniko poslikal Jožef Mayr l. 1731. Na zapadni strani pa je bil severnemu traktu prizidan kratek zapadni trakt, ki se končuje s kapelo sv. Lucije. Kapela je bila postavljena l. 1733. L. 1774. je imela tri oltarje in sicer sv. Lucije, Lavretanske Matere božje in sv. Ane.

Zanimiv vpogled v inventar kriškega gradu s konca baročne dobe nam nudi Inventarium und respective Schätzlibell¹⁵⁹ zapuščine Alojzija Adolfa grofa Auersperga, ki je umrl 17. oktobra 1784 na Krupi. Inventar je bil prezentiran 3. jan. 1785, cenitev slik je izvršil še l. 1762 slikar F. Bergant. Nekatero od slik in knjig, ki jih ta inventar navaja, so še ohranjene. V biljardni sobi so bile sledeče slike: Lukrecija (10 fl), rimska zgodba (5 fl), ein Stuck das Königl. Gericht vorstellend (5 fl), ein Sopra Porten Stuck mit einer Histori (4 fl), David z Goliatovo glavo (4 fl), Janez v puščavi (0 : 25 fl), Goliat (0 : 30 fl), Samson (1 fl — ohranjen), Romulus in Remus (2 : 10 fl), Poliksena (6 fl), Einzug des Kaisers Constantini (8 fl), ein Sopra Porten Stuck (2 : 10 fl), ein Stuck die Verwirrung eines Volks vorstellend (3 fl), ein Goetzen Opfer (3 fl), ein Sopra Porten Stuck (2 : 10 fl), zwey Seiten Stück (2 : 14 fl — stranski krili ohranjene Mencingerjeve obglavitve), rimsko obglavljenje (3 fl — Mencinger ohranjen), ein Stuck eines Gefangenen (3 fl — Mencinger, ohranjen), ein Sopra Porten (0 : 34 fl), ein Stuck Kriegshelden vorstellend (0 : 09 fl), die Ausstäubung eines Bösewichts (5 fl), ein mit seinem Troupen reisender Held (1 fl), ein Stuck eine Massakre vorstellend (0 : 20 fl), ein Sopra Porten Stuck (2 : 10 fl), ein Stuck Romulus und Remus die Wölfin säugend vorstellend (3 : 10 fl), umor Rema (1 : 50 fl), ein Sopra Porten Stuck (2 : 10 fl), ein Stuck zwey Wölf vorstellend (5 fl), ein kniender König vor der Diana (4 fl), Samson in Filistejci (2 fl), dva angelja s turjaškim grbom (0 : 30 fl), ein flüchtige Weibs Persohn (1 : 30 fl). Za tem seznamom sledi opazka: Welch Specificirte Stuck von dem Ferdinand¹⁶⁰ Bergant Mahler unterm 15ten Dez. 1762 alschon betheuret worden. V portretni sobi: 13 rodbinskih podob, ki niso cenjene. V sobi slik (Bilder Zimmer): Ein Hirsch Kalb mit einer Misgebur (2 fl), štorcklja (0 : 05 fl), ein Aenten und Vögel Stuck (3 fl), Auerhanen und Hasen Stuck (3 fl), ein detto mit einem Reiger und verschiedenen Wasser Vögeln (2 fl — ohranjen), ein detto mit einen Trapen (2 : 30 fl — ohranjen), ein detto mit einem Nachtheil (4 fl), ein Steinadler mit einem Karpfen (3 fl), ein detto mit einer Pfauin und einer Enten (1 : 20 fl), ein detto mit zwey Perlhüner (4 fl), ein detto mit zwey weisen (sic!) Hasen (1 : 40 fl), ein mit einen braunen Hasen (0 : 36 fl), ein detto mit einem Nimersath und 2 Fason (3 fl), ein Enten Stuck (0 : 14 fl), ein Stuck mit einem Indian (2 fl), ein Schwannen Stuck (0 : 45 fl, ein Stuck mit einem Indian und Kopaun (6 fl), ein detto mit einem Taucher (0 : 18 fl), ein detto mit einem Auerhann (1 : 19 fl) ein Geyer mit einem Hiendl (0 : 30 fl), ein detto mit einem in Schnabel haltenden Storchen (0 : 20 fl). — V garde-

¹⁵⁹ Deželni arhiv v Ljubljani.

¹⁶⁰ Pomota mesto Fortunat.

robni sobi: en rodbinski portret; ein Theil plane de Manage mit 5 Porcell. Statuten (12 fl). — V spalnici g. grofice: naslikan krucifiks (0 : 51 fl), pozlačen križ z relikvijo (2 fl). — V mali obednici: ena rodbinska podoba. — In Officier Speißzimmer: 5 slik po 5 kr. — V sobarjevi sobi: 13 slik „mit schwarzen und melirten Ramen à 7 kr (1 : 31 fl). — V pisarni: 18 starih slik z okvirji po 7 kr (2 : 06 fl). — Inventar knjižnice obsega 602 številki. Poleg drugih so se nahajale tu: št. 43 Schönleben Carniolia antiqua et nova v pergamentni vezavi, fol. (1 fl); št. 60 Paul Ritter, Anagramaton Ungariae in 4to lib. 2^{dus} (0 : 06 fl); št. 117 Valvasorjeva Topografija Carnioliae in 4to (0:51 fl), ter št. 118 istega Topografija Koroške (0 : 51 fl).¹⁶¹

Sl. 199. Grad Križ, V. Mencinger, tridelna slika.

Deloma je grad svoje lice spremenil v zadnjih desetletjih naše dobe. Južnemu traktu je bil prizidan balkon nad odprto zidano lopo pred vhodom v pritličje. Od kapele do črte južnega trakta pa je bilo l. 1907. postavljeno pritlično poslopje s teraso na vrhu.

¹⁶¹ Seznam omenja dalje v gradu Špitaliču: v predsobi obednice 6 slik (0 : 40 fl), v obednici 2 večji in 10 manjših slik in 12 Taiferl (0 : 40 fl), v drugem nadstropju nad mizarnico 12 malih slik (0 : 12 fl), 2 portreta „mit vermetalisirter Ramm (0 : 30 fl). V ljubljanskem stanovanju pa: v grofovi sobi 4 portreti brez okvirjev (8 fl), v sobarjevi sobi 4 pokrajine in slika Naše Ljube Gospe (1 : 08 fl). Eno sobo imenuje „gemalenes Zimmer“.

Opis: Grad Križ leži severno nad vasjo istega imena na zadnjem obronku nizkega gričevja, ki se med kamniško dolino in cekljansko-vodiškim poljem razprostira od Kamniških planin daleč notri v ravnino. Na tej točki, ki ima izreden razgled, tvori ta grad s kapelo in dvema nizkima stolpičema, ki sta, nekoliko pomaknjena naprej, postavljena na sam rob brega, izredno slikovito poživitev pokrajinske slike, tako da spada grad Križ med najizrazitejše znanike kamniške okolice.

Zunanjščina: Poslopje je razpoloženo okrog pravokotnega dvorišča, ki ga obdajajo na severni in južni strani enonadstropne arkade. Južni in zapadni trakt nista popolna, zapadni je bil v zadnjem času podaljšan s pritličnim prizidkom do črte južnega, sicer pa je celo poslopje enonadstropno. Južni trakt ima zunaj pred vhomom v vežo v pritličju zidano odprto lopo, nad njo v prvem nadstropju teraso in je ves moderno fasadiran. Na fasadi je vzdian grb rodbine Apfaltrenn. Zapadni konec tega trakta ima pod streho goste polkrožno odrezane konzole, kar ga označuje, da spada k povečavi zač. XVII. stol. Cela vzhodna fasada ima venec takih konzol, njen podaljšek proti severu na stiku s severnim traktom jih pa nima. Severni trakt ima zopet konzolni podstrešni venec, vsi okvirji oken so tu še dobro ohranjeni in iz lepega peščenca. Ohranjena sta tudi še dva na kamenitih konzolah sloneča pomola. Zapadni konec tega trakta in ves zapadni trakt sta brez konzolnega venca, razen poligonalne apside kapele, ki je okrašena z njimi. V zapadnem zidu stopnjišča, prizidanega na dvorišču južnemu traktu, sta dve dolbini, v njih pa dva nekoliko razbita kamenita kipa iz XVII. stol. Pod njima je v steno vzdian kos kamenite ograje vodnjaka, ki je stal nekdanj sredi dvorišča, z grbom, obdanim od baročne ornamentike in letnico 1646. Na zidu arkadnega hodnika v 1. nadstropju so naslikani grbi lastnikov tega gradu in kranjskih deželnih stanov (iz 2. pol. 19. stol.). Posebne omembe vredni prostori v notranjščini so: dvorana v južnem traktu, slavnostna obednica v kotu, kjer se stikata zapadni in severni trakt in kapela.

Kapela: Nad apsidno je nizek stolpič s čedno baročno streho: zvonec in čebula. V stolpu je en b r o n a s t z v o n. Reliefi: Brezmadežna na luni s krono na glavi in detetom na rokah, Kristus na križu, Marija in Janez in dva grba pod skupno krono. Napis: QVatVor et ter ConCorDes ter VIXIMVs annos (1732) — eXpendant aMen XaVer. FranCIsCVs Ioannes (1732). OPUS CASPARI FRANCHI LABACI 1732. Nad vhomom s terase v kapelo je zunaj kovinska plošča baročnega izreza, nad njo božje oko obdano od

žarkov. Na plošči je napis: **SI a JoVe prInCipIVM tIbl traDIt Cae-
tera teXtVs (1732).**

Notranjščina ima pravokoten tloris s tristranim zaključkom za oltarjem. Prekrita je s tremi križnimi svodi. Zadaj je majhen kor z dohodom iz nadstropja, na desni strani pa zakristija. Oltar je lesen z leseno intarzirano gladko menzo. Oltarni nastavek obstoja iz fino intarzirane okvirne arhitekture naravne barve s pozlačeno ornamentiko. Kipi sv. Lucija in svetnica opatica z gorečim srcem v roki. Rokoko kanonske table. V atiki dvojen grb ustanovnikov.

Sl. 200. Grad Križ, dvorana, freske (Jos. Mayr, l. 1731).

Oltar iz dobe blizu sredi XVIII. stol. Notri je slika, pl., o., Marija kleči pred novorojenim, kateri leži na koncu njenega plašča. Ozadje razvalina, na desni pa pogled v pokrajino. Na levi sv. Jožef s svetiljko, na desni pa gledata prizor dva pastirja. Starost te slike je problematična. „Restavrirana“ po M. Koželju. Kompozicija in kolorit govorita za konec XVII. stol. — Na steni ob vhodu v zakristijo slika, pl., o. Do pasu nag, stoječ, v levo obrnjen zvezan trpeči Jezus s sklonjeno glavo in trsom v rokah. Močen chiaroscuro. Italijansko delo XVII. stol. — Slika pl., o. Marija snežna. Kopija iz XVIII. stol. po rimskem bizantinskem originalu. Rob deloma preslikan in s tem tudi zakrita zadnja vrsta napisa spodaj, ki se glasi: *Prae cunctis Christi matrem tibi quaere*

patronam. Est pia, compatiens, est clemens atque benigna, est virtute potens, petit impetrat omnia que vult. — Votivna slika, pl., o., 86 × 63 cm. Notranjščina kapele na Križu. Veliki oltar baročen z ornamentiko XVII. stol., v njem slika sv. Lucije. Nad oltarjem visi slika Žalostne Matere božje istega tipa kot se časti pri sv. Florijanu v Ljubljani. Nad levimi vratmi je slika Marije Kropenške, ob oltarju na desni slika križanja. Nad vratmi v zakristijo pa slika Marije Snežne. Na desno od vrat je slika oblečene kronane Matere božje. Nasproti na levi kleči duhovnik, dalje plemič, žena in še en duhovnik. Pred oltarjem mašnik, na tleh pa se valja od strele zadet ministrant. Na desni pogled na grad Križ s kapelo in strelo, ki udarja vanjo. Spodaj napis: **DeCIMA QVINTa aUGUSTI pla VIRgo et genITRIX ChRISTI fUIT AUrspergIs propItIa** (1753). — Slika, pl., o. Žalostna Mati božja s trnjevo krono v roki. Na desni spodaj podpis: M. K o ž e l j p i n x i t 1868.

Na koru: Madona. Slika, les, tempera. Okvir iz 1. pol. 19. stol. Okrogla; 112 cm premera. V vrtičku z redkimi cvetlicami, zaprtim z nizko masivno ograjo sedi na tleh Marija v malinovo rudeči suknji in plavem plašču, rumena lahko rudeče senčena podšivka. Rokavi se ozko prilegajo roki. Lasje so na temenu spleteni v svitek. Glavo nagiba na levo in resno ljubeznjivo gleda na dete, ki nago stoji na njenem desnem kolenu. Z desno drži Marija s tenčico desno sinovo roko, ki blagoslavlja, z levo pa ga istotako s tenčico opira ob boku. Jezus gleda dol, kjer kleči mali Janez Krstnik oblečen v kožuhovinasto suknjico in prijemlje z levo Janezovo palico. Na balustradi leže raztrošene cvetlice, na levi je med njimi lišček. Za balustrado stoji na vsaki strani en angelj, z eno roko držita venec, ki visi nad Marijino glavo, desni ima v levi lilijo in gleda navzgor, levi ima v desni oljčno vejico in gleda na Janeza. — Italijansko renesansko delo 2. pol. XV. stol.; florentinska šola. Kopija? (Sl. 198).

Sv. Hieronim, slika, pl., o., 34 × 48 cm. Sv. Hieronim sedeč piše v veliko knjigo. Zač. XVIII. stol. Avstrijski slikar pod italijanskim vplivom.

Križani, slika, les, olje, 62 × 78 cm. Sr. 19. stol., Marija Auersperg. Miza, črna draperija v ozadju. Na mizi vaza s cvetlicami. Nad mizo visi križ s križanim. Podpis na desni spodaj A. M.

V zakristiji: Na klečalniku križ z lepim lesenim križanim iz kasne baročne dobe. — Slika, pl., o. Pokrajina z Jeruzalemom v ozadju. Spredej križ s križanim. Pod križem kleči Magdalena in

ga objema. Na tleh pod križem kosti in Adamova lobanja. Nekoliko neokretno, a ekspresivno delo zač. XVIII. stol.

Stopnjišče: Slike: 1. Pl., o., lesen okvir, katerega zgornji in spodnji del manjka. Rodovnik rodbine Draškovič. Iz sr. XVII. stol. Spodaj renesanski okvir z napisom, ob njegovih straneh zastave in vojne insignije ter še po en okvir z napisom. Izza srednjega vzraščča drevo, od katerega se spodaj cepita dve veji.

Sl. 201. Grad Križ, nizozemski mojster konca XVII. stol., praznovanje.

Na stiku vseh treh je grb in na vsaki stranski veji še po en grb. Srednji napis se glasi: *INSIGNE VETUSTISSIMUM FAMILIAE DRASKOVICH ADHUC A IOANNE DRASKOVICH GESTATUM QUI IN EXPUGNATIONE CELEBERRIMAE AEGIPTI URBIS DAMIATA SUB ANDREA 2: DO...GE HUNGARIAE CONTRA SARACENSES STRENUUM EGIT MILITEM OBIIT DEINDE TURINY (?) ANN 1234.* — Levi napis se glasi: *INSIGNE FAMILIAE DRASKOVICKIANAE QUA SACRI ROMANI IMPERY COMITUM A LOTTOMBERG IN ANN 1616 DIPLOMATICICE DATUM.* Desni napis se glasi: *INSIGNE FAMILIAE DRASKOVICKIANAE QUA*

SACRA REGNI HUNGARIA CORONA PERPETUORUM COMITUM DE TRACKOSTAIN IN ANNO 1635 DIPLOMATICE DATUM.

2. Pl., o. Herkul ubija leva; v ozadju drevo. 1. pol. XVIII. stol. Mencinger? Robovi raztrgani, zamazana.

3. Pl., o. Lesen okvir. Voda; breg z drevesi. V sredi visoka vodna ptica, na levi sova, šoga in papiga, na desni golob, raca, čaplja, vrana in dve drugi ptici. 17. stol. Barva semintje odpada, sicer dobro ohranjena.

4. Trodelna slika, pl., o. Valentin Mencinger, nesignirana. Srednja slika 131×187 cm. Rabelj obglavlja v pokrajini stoječega moža, na desni gleda prizor v rimski obleki mož na konju, v ozadju drugi gledalci. Leva slika, 55×187 cm: gologlav mož v rimski obleki na konju, levo opira na komandno palico in gleda prizor na srednji sliki, za njim vojščak s sulico. Desna slika, 55×187 cm, starec in mladenič v razgovoru, ki ga spremljata z gestami rok. (Sl. 199).

5. Pl., o. Jetnik. Valentin Mencinger, nesigniran. Razkrojen firnež, deloma preslikana, posebno obraz novoprivedenega jetnika. — Spredaj prostor z baročnim obokom. Na levi pogled v ozadje s skupino poslopij z veliko kupolo. Po stopnjicah navzgor vodi skupina vojščakov vklenjenega bradatega moža. Za zamreženim oknom je videti glavo jetnika, ki gleda ven, spredaj pa sedi mož v vojaški opremi in gleda k zaprtemu.

6. Pl., o. Valentin Mencinger, nesigniran. Pokrajina s fantastičnim klasicističnim mestom in gorami. V diagonalni od leve proti desni gre v globino do pasu gol bradat jetnik, katerega roke so zvezane na hrbtu. Skupina otrok ga tolče s šibami.

Na vrhu stopnjic v kotu stoji s p o m e n i k nemškemu pesniku Anastaziju Grünu. Doprsna podoba iz gipsa ima signaturo H. BRANDSTETTER FEC. Napis: *Lodert ihr deutschen Herzen in Flammen, schlaget zu einem Brande zusammen (Zeitklänge)*. — *Dem Freiheitssänger Anastasius Grün (Ant. Alex. Graf v. Auersperg) geb. den 11. April 1806 in Laibach, gest. den 12. September 1876 in diesem Hause, zum 100. Geburtstage 1906 gewidmet von Otto Baron v. Apfaltern.*

Z vrha stopnjišča vodi v dvorano v južnem traktu baročen portal iz črnega marmorja.

Dvorana je vsa pokrita s freskami; strop je sedaj pokrit s papirnimi tapetami, nekdanje je bil pa tudi slikan. Prostor je pravokoten, strop raven, stene so razčlenjene s plitvimi pilastri,

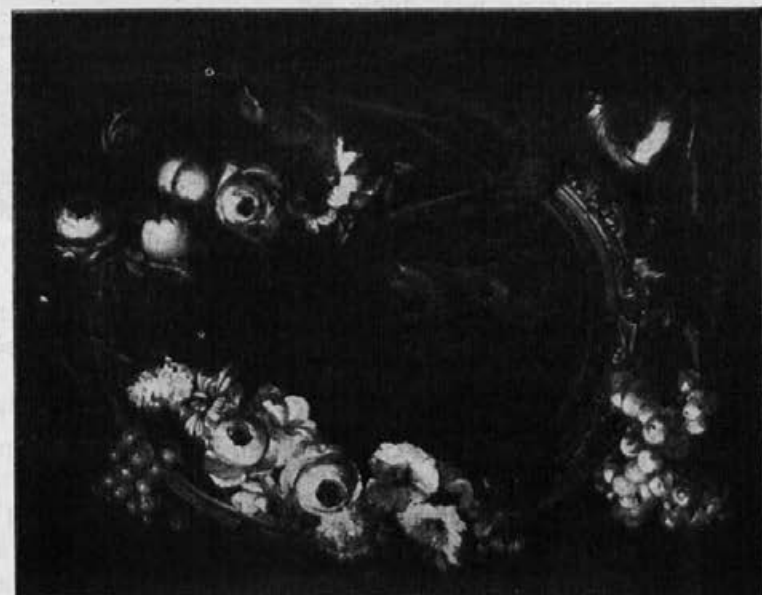

arhitekturo zaključuje navzgor prav tako zmerno profiliran arhitrav. Pritlični pas je poslikan s putti z različnimi muzikalnimi orodji in sadnimi obeski. Na pilastrih so naslikani putti, ki nosijo navzdol viseče kite raznega cvetja. Nad vhodom na balkon sta naslikana dva leteča putta, ki držita težke kite cvetja.

Stena glavnega vhoda ima poseben dekor: V stranicah vrat so naslikani razni muzikalni inštrumenti. V polkrožnem loku nad vrati je naslikana baročno razgibna preklada, okrašena z vejami sadja, čebelnim panjem in snopi žita. V sredi leži lev, na katerega glavi sedi plav orel z razpetimi perutmi z vojvodsko krono na glavi, v kljunu pa drži od solnca obdan obraz z Auersperškim monogramom (A V). Na levo od vhoda je naslikana žena s čelado na glavi in sulico v roki. Ob nji fantič s tablo z geometričnimi rizbami, za njo do pasu viden bradat mož s šestilom, s katerim meri profiliran kamen. Spredaj na tleh dva putta, obdelani kamni, šestilo, merilo, deli kipov in globus. Močno preslikana, posebno glava moža. Na enem izmed kamnov na tleh je podpis: JOSEPH G. MAYR PINXIT 1731 — MATHIAS KOŽELJ RENOV. 1886. (Sl. 200). Na desno od vhoda je žena z nizko čelado na glavi, opirajoča se na oblak. Na tleh spredaj žena in dvoje otrok, ki jesta kruh. Od desne prihaja mož z grabljami in sprejema od žene s čelado kumarji podoben predmet. Iz ozadja prihajata dva bradata moža. Tudi ta slika je močno preslikana. Na podolžnih stenah v štirih kotih so naslikane štiri alegorične slike: Na levo od glavnega vhoda: V pokrajini spredaj na tleh sedeč potnik, ki se zdi, da spi. Desnico drži na torbi, levo opira na palico, katere konec ima obliko vevnice. Na oblaku se mu bliža na luni sedeča žena. Na nasprotni steni je naslikana pokrajina z drevesi, v ospredju mladenič in žena. Mladenič ima palico z vrhom v obliki vevnice, v kateri je signatura: JOSEPH MAYR, žena mu polaga roko okrog vratu. Zgoraj plava Amor z zvezdo na čelu, z lokom v desni in gorečo plamenico v levi. V zgornjem kotu leve stene je pokrajina z drevesom, pod katerim leži mož, ob njem je plug, v roki ima palico z vevničastim koncem. Na oblaku se mu bliža od leve žena, ki odkriva levo stran prsi in mu v oči brizga žarke mleka. V nasprotnem kotu je pokrajina z drevesom. Pod njim sedi mladenič z neke vrste liro v roki. Pred njim na tleh je žena, ki se naslanja nazaj in jo mladenič boža. Od leve prihaja k njima krilat fantič, ki piha iz ust mehurjast oblak. V sredi obeh sten je pri tleh po en s črnim marmorjem obrobjen kamin. Nad kaminom je po en zvezdnato oblikovan štukiran okvir. Med njim in kaminom na levi steni je naslikan putto, ki tolče na boben in

drug v vojaški opremi s sabljo in komandno palico. Na desni pa putto z žezlom s sulico na vrhu in grbom, kjer se križata žezlo in meč in tehtnica, ter drug putto z vencem, ki ga pritiska k prsim in skupina gorečih src na podstavku. V okvirju leve stene je slika, ki predstavlja bitko pri Sisku z Andrejem Auerspergom na konju. Spodaj je napis: **NobILIs DVX AnDreas AVersperg DesVper eXstIrpator fVerat 1593.** — Slika na desni predstavlja dvorano s cesarjem na tronu, na levi skupina treh ljudi v črnih oblekah z lasuljami na glavah, na desni večja skupina, pred njo pa mlad govornik. Napis: **EX hoMagIaLI DeVotIoni festIVitate CarnoLIae** (poklonitveni akt kranjskih deželnih stanov l. 1728.). Nad štirimi vratmi, ki vodijo v sobe ob straneh dvorane, so naslikani štirje letni časi: 1. **V e r.** Pokrajina, sedeča žena s cveticami v naročju, zraven stoječa žena s solncem na prsih, ki vodi mladega dečka na desno, kjer stoji na gričku tempelj. Napis: **FLORIDA FLORA BEAT SED PERSEUS PALADIS ARAS — SIC TU VIRTUTEM CARA IUVENTA COLAS.** 2. **A e s t a s :** Pokrajina, na levi sedeča Cerera s klasjem in snopi, od desne prihaja mož, med njima plava mal deček in ju boža, na desni deček pri umetniškem delu. Napis: **PRO NOBIS POSCIT CERERIS CONSULTUS APOLO TERRENOS FRVCTUS — SIS QUOQUE TALIS APIS.** 3. **A u t u m m u s :** Pokrajina z drevjem, na levi sedi žena s posodo v roki, pred njo kleči Amor, v sredi ovenčan Bahus, ki stiska grozdje v posodo. Iz ozadja prihaja žena, ki polaga desno na Baha, z levo pa kaže na vejo sadja na tleh. Napis: **NON BACHUS EST VENTER CREDAS EPIAVRE LIBENTER EST BACHUS HIC VIRTUS QUAM IUBET IPSE DEUS.** 4. **H i e m s :** Pokrajina z zasneženimi vrhovi, na levi golo drevo. Spredej štiri ovce in klečeč pastir z ovenčanim klobukom. Pred njim na oblakih bog z lavorjevim vencem na glavi; naslanja se na odprto knjigo, drži žezlo v desnici, v zrcalo, ki ga ima v levici, pa se gleda klečeči pastir. Za bogom stoji postava s klobukom in palico z vevničastim koncem. Napis: **SI TU SIS GENITUS DOCTO GENITORE PLATONE SINT SPECULUM MORES TU ARUA PATERNA PLATO.**

Ob potresu 1895 so stene deloma razpokale. Te razpoke je M. Koželj zamazal in izpolnil z barvo in mogoče prvim preslikavam dodal še nove, tako da slike posebno koloristično izgledajo deloma bolj Koželjeve kakor Mayrjeve. Sicer se pa preslikani deli ločijo od intaktnih že po lesku površine. Relativno precej nedotaknjena je slika z ženo na luni v levem kotu ob vhodu.

Sl. 202. Grad Križ, Marija Auersperg, tihžitije s silko
Oljske gore.

Sl. 203. Grad Križ, Marija Auersperg, tihžitije.

Soba na desno od glavne dvorane. Pravokotna. Lesen oblog z rokokoornamentiko ob vratih, oknih in pri tleh. V poševnih stranicah oken so dekorativne freske iste roke kot one v dvorani: Baročni okviri, v poljih pa putti na školjkastih čolnih, putto z ovenčanim klobukom in lopato, sedeč putto s cveticami v roki, putto z Merkurjevo palico v roki trobi na rog, skupina: lovski rog in drugi rogovi, putto na oblaku z lokom in puščico, katere ost vžiga s pomočjo povečevalnega stekla, obesek: dve pištoli, baročna svetilka in drugo, putto na oblaku s tehtnico, katere srednji del z obešalom je obdan od ognja, na tehtnici dva venca, ki si držita ravnovesje in obesek iz dveh pištol in kadilnice.

Na stenah vise sledeče slike: 1. Pl., o., 69×93 cm. Klasicističen okvir 2. pol. 18. stol. Podoba Marije Ane Dinzel von Angerburg, poročene z Reichsfreiherrjem Ottonom Heinrichom v. Apfaltrern. Do pasu, s pahljačo v desni, obrnjena v polprofil na levo, lasulja na glavi. Čas postanka okr. sr. 18. stol.

2. Pl., o., 69×80 , oval, podoba sedečega mladeniča, drapiranega v rudeč plašč, v roki palica, bela lasulja, na desni dve ovčki. Dobra slikarija iz sr. 18. stol.

3. Pl., o., 69×93 cm. Neoznačen, konec XVIII. stol. Na sedežu z naslonjalom ob mizi sedi fant v rudeči obleki z rožnato izšitim pasom, viden do meč. Telo obrnjeno na levo, pogled pa na desno. Z desnico riše na papir na mizi dvoje oči.

4. Pl., o., 69×93 cm, označba: Reichsfreiherr Franz von Apfaltrern * 30. Nov. 1729 † ... Do pasu v noši 2. pol. 18. stol., gladko obrit, telo obrnjeno v polprofil na desno, gleda pa na levo.

5. Pl., o., slikarija slična št. 1. Označba: Reichsfreifrau Marie Josefa von Gussich, žena državnega grofa Ignacija Apfaltrerna. Do pasu v bogati obleki sr. 18. stol. Telo v polprofil na desno, glava na levo obrnjena.

6. Pl., o. Sr. XVIII. stol. Označba: Reichsfreiherr Ignaz v. Apfaltrern * 1704, † 1765. Do pasu, pod rudečo suknjo oklep, gladko obrit, lasulja na glavi.

7. Pl., o., 1. pol. 18. stol. Označba: Reichsfreiherr Otto Heinrich v. Apfaltrern † 1738. Do pasu, v oklepu, zelena draperija, lasulja in kratke brke.

8. Pl., o. Podoba žene v črni kožuhovini z zelenimi peresi v laseh. Signatura na levi spodaj: PRINZHOFER 1863.

9. Pl., o. Pendant k št. 8. Mož do pasu, „cesarska brada“, bogata uradniška uniforma. Podpis: PRINZHOFER 1863.

10. Pl., o., 2. pol. XVIII. stol. Označba: Reichsfreifrau Franciska v. Apfaltrern žena Aloisa Adolfa v. Auersperg. Do pasu, lasulja, z rokami se naslanja na mizico na levi.

11. Pl., o., 1. pol. 19. stol. Do prs, mož v črni suknji z veliko belo kravato, zalisci, razčesani lasje.

12. Pl., o., 2. pol. XVIII. stol. Ista roka kot št. 10. Označba: Reichsgraf Alois Adolf v. Auersperg. Lasulja s kito, obrnjen v svojo levo, rudeča suknja.

Sl. 204. Grad Križ, slika iz prve pol. XVII. stol.

Pokrajina z gradom Križem. Pl., o., 31 × 23 cm, 2. pol. 19. stol. Vas Križ s cerkvijo, grad Križ in gore v ozadju. Na cesti spredaj kočija z gospodom in voz sena.

Peč klasicistična bela z vazo na vrhu, okrašena s sekajočimi se loki in iz levjih gobcev visečimi svetilkami.

Srednja soba: Klasicistična bela peč z vazo na vrhu, okrašena z loki in venci; relief Jupitra in ptice.

Slike: 1. Podoba žene, do prs, podpis ob desni strani od spodaj navzgor E. v. RANSOMUT 1897.

2. Pl., o. Alpska pokrajina z gorami, jezerom in pasočimi se živalmi. 2. pol. 19. stol. Podpis na desni spodaj: L. PUPEN-BOGEN.

3. Pl., o. Pokrajina, Amor z lokom, ob njem na levi leži peski mu liže roko. Italijansko delo XVII. stol.

V sobi na levo od dvorane je okrogla peč iste vrste kakor dve opisani, okrašena z dekoracijo stebrov z vazami in cvetjem; na vrhu preprosta z vencem ovita vaza. Reliefi: žena, ki dviga venec, žena, ki drži posodo, žena, ki žrtvuje pred žrtvenikom.

Slike: 1. Pl., o., cesar Jožef II., cel, stoji, v uniformi; sodobna slika.

2. Pl., o., 122 × 94, holandski izdelek XVII. stol. Holanska vas s pogledom na cerkev v ozadju. Na levi ob hišah pojedina pri dolgi mizi, v ospredju mati, ki drži otroka. Na levi kuharji s kotli in mizo za pripravljane jedi, pol v ozadju tovorni voz. V sredi nalivajo vino iz vrča in eden igra na bas. (Sl. 201).

3. Pl., o., nizozemska XVII. stol. bržkone ista roka kot št. 2. Pri antikvarju. Antikvar v svoji prodajalni, neka žena mu ponuja nek dokument, na desni kmetski človek z zajcem in celim kupom mrtvih ptic.

4. Pl., o., nizozemska, XVII. stol., ista roka kot št. 3. Alkimist. A. pri mizi s folianti, okrog polno vrčev in globus. Fant na desni pretaka neko tekočino, z alkimistom v razgovoru je mati z detetom v naročju, v ozadju štiri osebe.

5. Pl., o., nizozemska, XVII. stol., ista roka kot prejšnje. Kmečka krčma. Izba, pivci pri mizah, v ozadju na levi odprta vrata, kjer žena in otrok vlečejo pivca ven, na isti strani s prečno steno odeljen sedeč mož.

V sobah vzhodnega trakta: Slike: 1. Pl., pastel, dobra kopija Rubensove slike Helena Fourment v kožuhu. Močno razpokana.

2. Pl., o., sodoben okvir, Marija Auersperg, Tihožitje. Rudeče pogrnjena miza, draperija v ozadju, na mizi breskve, grozdje, buča, cvetke v vazi in ananas. Signatura na levi spodaj na robu mize monogram A. M. (Sl. 203).

3. Pl., o. M. Auersperg, Tihožitje: Gotska dolbina v zidu z ženskim poprsjem, okrog vrtnice. Spodaj monogram A. M.

4. Pl., o. M. Auersperg, Tihožitje. Na kameniti mizi vaza z vrtnicami in mačehami. Nesignirana.

5. Les, o. M. Auersperg, Tihožitje. Miza z rimskim kozarcem vina, šampanjski kozarec, skodelica, limona, ostrige in granatno jabolko. Podpis na desni spodaj A. M.

6. Pl., o. M. Auersperg. Psevdogotska vdolbina, v nji viseča posodica s cvetjem, breskve in buča. Na levi signatura A. M.

7. Les, o. M. Auersperg. Mizica z mrtvim ptičem, breskvijo, vrtnicami, grozdom, drozdom in metuljem, Na levi A. M.

8. Pl., o. M. Auersperg. Miza z vazo s cveticami, gnezdo in martinček, ki gloje ubito jajce. Na levi A. M.

9. Les, o. M. Auersperg. Drapirana miza, črna steklenica, kozarec, češnje, grozdje, oranža in ostrige. Nesignirana.

10. Pl. o. M. Auersperg. Vaza s cveticami, krožnik s sadjem in grozdom, dve majhni papigi(?). Na levi spodaj A. M.

11. Pl., o. Marija Auersperg. Dolbina ovita po robu s slakom in divjo vrtnico. Na mizi posoda s cvetlico s plavimi cvetovi, na mizi grozdje in cvetje. Na desni M. A.

12. Les, o., M. Auersperg. Miza, posoda s puttom na vrhu, vrč ovit s cvetjem, prevrnjen kovinski vrč z ornamenti. Na levi spodaj M. A.

13. Les, o. M. Auersperg. Miza s kozarcem s cveticami. Na desni M. A.

14. Pl., o. M. Auersperg. Miza s kozarcem s cveticami, različnim toaletnim nakitom, knjigo in denarjem. Na desni M. A.

15. Les, o. M. Auersperg. Mizica s pokrito slonokoščeno dozo, okrašeno z reliefi, dve manjši posodi, ura itd. Nesignirana.

16. Pl., o. M. Auersperg. Miza z vazo s cvetjem, krožnik s slivami in breskve, ananas in ptiček, sedeč na vejici. Na levi A. M.

Na hodniku ob severnem traktu: Slike: 1. Pl., o. Podoba žene iz rodbine Auersperg. 2. pol. XVII. stol. Velikost te in naslednjih 87×115 cm. Žena v črni obleki do pasu, obrnjena v polprofil v svojo levo. Z levico drži na mizici uri podoben predmet, v desni pahljačo. V ozadju zelenkast zastor. Barva v obrazu odrgnjena, razpokana in preveč izsušena.

2. Pl., o. Podoba moža iz rodbine Auersperg, zač. XVIII. stol. Brezbrad, dolgi lasje, v zeleni, zeleno prepasani suknji, z lovsko torbo čez ramo. Levico opira v bok, z desno drži puško in dve ustreljeni ptici. Razkrojen firnež, ker je izpostavljena solncu, močno razpokana in izsušena.

3. Pl., o. Podoba žene iz rodbine Auersperg, 1. pol. XVIII. stol. Siva lasulja, z desno drži biser, viseč od zaponke na prsih, drapirana v širok plav plašč. Zadaž zastor. Razkrojen firnež.

4. Pl., o. Podoba moža iz rodbine Auersperg, zač. XVIII. stol. Brezbrad, zelenkasta obleka, z rudečo ovratnico, bele čipke pod vratom in na rokavih; stoji ob mizici s turjaškim grbom, v levi drži cvet vrtnice, desno opira ob bok. Razkrojen firnež, močno razpokana.

Sobe severnega trakta: 1. Pl., o. Anastazij Grün. Do pasu. Podpis: H. v. ANGELI.

2. Papir, akvarel, ovalen format. Podoba dečka do pasu; podpis ob strani na levi: HORRAK 1869.

3. Fotografija, ovalen okvir; Anastazij Grün v zadnjih letih življenja.

4. Pl., o., diletantsko delo 2. pol. 19. stol. Pogled z jezerom, otokom, gradom in gorami v ozadju.

5. Pl., o., ista roka kot št. 4. Predjamski grad.

6. Pl., o. 76 × 94 cm. M. Auersperg, Tihožitje: Nizek podstavek, nad njim na žeblju viseč ovalen okvir, okrašen s cvetlicami in sadjem; v okviru relief Kristusa na Oljski gori. Na desni spodaj velik polž. Podpis na desni: monogram A. M. (Sl. 202).

7. Pl., o. 223 × 182 cm. Italijanski izdelek XVII. stol. Skalnata pokrajina, na levi križ, pod njim prevrnjena ura in molek, dve knjigi in potna palica s pleteno tobgo. Pred križem kleči bradat menih in izteguje roke proti križu. Na desni v ospredju kleči na tleh in opazuje mrtvaško glavo drug bradat menih, na desni malo v ozadju pa spi tretji menih s kuto potegnjeno čez glavo in glavo naslonjeno v naročju. Močen chiaroscuro. Jak realizem v obrazu glavne osebe, zelo dobro ohranjena. (Sl. 204).

Gips, doprsen kip, Anastazij Grün.

Hodnik ob zapadnem traktu: Slike: 1. 5 slik, pl., o., ki tvorijo eno serijo 1. pol. XVIII. stol.; deloma razkrojen in oslepel firnež; velikost 186 × 72 cm: I. Pokrajina z mestom z okroglim stolpom na levi; na desni griči, vmes pogled v ozadje. Na levi v ospredju se vrši obglavljenje starega, v antično obleko oblečenega človeka, ležečega na tleh. Vojščak na desni ga drži za lase in dviga meč. Trije moški in en ženski gledalec. II. Pokrajina s hribi in velikim ozidjem na levi, na desni grad in kočje. V ospredju pobija s hrbtom ven obrnjen človek na tleh ležečega moža s kolom. III. Pokrajina s hribi in vodo na levi, na desni nerazločno, vidi se samo v polozadju par rezko osvetljenih bežečih ljudi od mesta, kamor udarja strela. V ospredju v sredi se vrši obglavljenje na tleh sedečega kralja s turbanom. Dva vojaka sekata z meči, dva prihajata iz ozadja. IV. Pokrajina; na levi drevo, na desni skupina

Sl. 206. Grad Križ, J. L. Krackher, podoba
moža iz rodbine Auersperg.

Sl. 205. Grad Križ, podoba moža iz rodbine
Auersperg (zač. XVIII. stol.).

dreves, v sredi mesto. Čez nizek podstavek v sredi visi rdeča preproga; nad podstavkom se sklanja star mož z nožem v desni. Okrog stoji skupina štirih mož in treh žen. Prvi mož ima turban, prva žena pa krono na glavi. V. Pokrajina s skupino dreves na sredi, na levi v ozadju mesto z ozidjem. V ospredju v sredi naprej se nagibajoč mož v antični noši, ki dviga nago dete, drugo pa leži na tleh.

2. Pl., o. Pokončen format. Morje z ladjo. Gorî skupina vojakov in veslači. 1. pol. XVIII. stol.

3. Pl., o. Podoba moža iz rodbine Auersperg, zač. XVIII. stol. Do pasu, na mizi pred njim na desni šlem in perjanica. Ima dolgo, črno lasuljo in male brkice.

S hodnika na kor kapele vodijo lepo rezljana in obojestransko intarzirana vrata, na zunanji strani grb rodbine Apfaltrern, na notranji Oljska gora. Izdelek novejšega časa.

Dvorana v severozapadnem oglu: Pravokotnik, med ravnim, s štukaturnim okvirom okrašenim stropom in steno je visok grlast prehod. Prostornina odlična. Bogato rezljan lesen rokokolesteneč; okrogla gladka črna peč z vazo s cvetjem na vrhu iz 1. pol. 19. stol. V zapadni steni je do stropa segajoč kamin z okvirom iz črnega marmorja; ob straneh volutne konzole z levjimi tacami spodaj, na vrhu zožujoč se nastavek z vdelanim belim Turnovim grbom v vencu. Nad odprtino kamina je triglifni friz okrašen z rozetami, krilatimi glavicami in glavico z avbo in prtičkom iz belega marmorja. Na vrhnjem robu napis: DISCE · NON · NIMIVM · HVMANA · COLERE · 1606.

Po stenah so razobešeni portreti rodbine Auersperg. Velikost večinoma 116 × 87 cm.

1. Pl., o., konec XVII. stol. Podoba moža do pasu v oklepu in rudeči draperiji s komandno palico v desni, levo opira ob bok, dolgi lasje, „mušica“ pod brado. V ozadju zastor.

2. Pl., o., konec XVII. stol. Podoba žene, do pasu, kodrasti lasje ob sencih, močno izrezano oprsje; z levico drži pred prsmi temen šal, z desnico pa glavo črnega psa. Ozadje vrt z vodometom in arhitekturo ter drevjem.

3. Pl., o., konec XVII. stol. Označba: Ferdinand Herzog zu Münsterberg vnd Fürst von Auersperg. Mož z malimi brčicami; zelo bujna črna lasulja, črna obleka s čipkami, v ozadju zastor.

4. Pl., o., konec XVII. stol. Podoba žene v obratu na levo. Ozadje zastor, ki pušča na levi pogled v pokrajino, siva kodrasta

lasulja, plav vihrajoč šal, v desni palica, z levico drži majhnemu ščitku podoben predmet.

5. Pl., o., 161 × 123 cm, J. L. K r a c k e r, podoba moža. Na levi v ozadju steber, na katerega je obešen bogato drapiran zastor. Na baročnem sedežu z naslonjalom sedi mož, oblečen v črno obleko, s čipkami pod vratom in belimi, bogato nagubanimi rokavi. Gladko obrit, velika bela lasulja. Črna obleka mestoma pokrita z isto-barvnim finim vzorcem. Sijajen portret. Razmeroma dobro ohranjen, mestoma razkrojen firnež. Na levi spodaj komaj še čitljiva signatura: J. L: KRACKHER PINXIT A. 174 (5 ali 8; ni mogoče več razločiti). (Sl. 206).

6. Pl., o., 1. pol. 18. stol., v ovalnem obrisu podoba žene, ki gleda naravnost ven, telo pa je obrnjeno pol v levo. Zelena močno dekoletirana obleka; čez ramo kožuhovinast plašč; bela lasulja na glavi. Na levi vojvodska krona, v desnici drži prstan, z levico plašč.

7. Pl., o., 1. pol. 18. stol. Podoba moža, obrnjena v polprofil v desno. Male brke in dolga črna lasulja. Desnico naslanja na mizo na levi; drapiran je v plav plašč, suknja bogato izšita. Ozadje arhitektura s pogledom v pokrajino na desni. (Sl. 205).

8. Pl., o., 1. pol. 18. stol. Podoba moža do pasu. Ozadje zastor. Črna obleka, velika lasulja, desno roko opira ob bok. Slabo ohranjen, razkrojen firnež.

9. Pl., o., 1757, označen ob glavi na levi: ANTONIUS JOSEPHUS S: R: I: COMES AB AURSPERG SUP: HAERED: CAM: ET MARSCH: ET SUP: CAPIT: ET IUST: PRAESES CARNIOLIAE. V črni obleki, bogate čipke na prsih in na rokavih. Gladko obrit, velika siva lasulja. Levo roko opira ob bok, desno pa na pokoncu postavljeno knjigo z napisom: DVta PragMatIca CarnoLIae (1757).

10. Pl., o., sreda XVIII. stol. Podoba žene, do pasa, sinja obleka. Čez ramo rudeč, s hermelinom podšit plašč, na prsih aplicirana rokokoornamentika.

11. Pl., o., 1740. Podoba moža do pasu; gladko obrit, dolga bela lasulja. Oklep, na prsih red zlatega runa. Čez rame bogato drapiran plašč pokrit s hermelinom. Ob glavi na levi označba: DER DURCHLAUHTIGE HERZOG VON MÜSTLSBERG HENRICH DES H: R: REICHS FIRST VON AUERSPERG S: KAYS: UND KÖNIG MAY: CARL DES VI WIRCKLICH GEHEIMER RATH UND OBERST HOFF MARSCHALL ANNO 1740.

Moste.

Cerkev.

Literatura: Poglavje Moste in passim v rokopisu L. Podlogar, Doneski k zgodovini „Komenske fare“, župni arhiv v Komendi.

Zgodovina: V prezbiteriju sedanje cerkve se nahaja letnica 1512, in to je tudi najstarejše poročilo o nji. L. 1526., ko jo omenja seznam cerkvenih dragocenosti,¹⁶² je obstojala že sedanja stavba, ki je dobila svojo končno, sedanjo obliko po sredi XIX. stol. Ali je cerkev iz l. 1512. prva cerkvena stavba v Mostah ali ne, o tem dosedaj ni znanih nobenih poročil, gotovo pa je, da je bila ta stavba postavljena po enotnem načrtu prav iz temeljev na novo. Obstojala je iz obokanega gotskega prezbiterija, zaključenega v tlorisu s tremi stranicami osmerokotnika ter približno kvadratične ladje, ki je bila istotako obokana z rebrastim svodom, ki je slonel v cerkveni osi na dveh stebrih, tako, da je bil prostor dvoladijen. Na mestu, kjer sloni sedaj obok kora na zapadni steni, je bila druga letnica, po poročilu očitvidcev tudi 1512. L. 1644. je bil prezbiterij poslikan. Ostanke teh slik so se pokazali po potresu l. 1895. in nam je A. Mejač star. ohranil njih popis. Odkrite so bile slike na obeh poljih severne stene ter eno polje na južni steni. Stene so bile vodoravno razdeljene na 4 pasove, katerih pritlični ni bil figuralno slikan, zgornja tri pa. Drugi in tretji pas pa je bil razdeljen v dve polovici tako, da je bilo v vsakem polju po 5 slik. A. Mejač si je zabeležil sledeče slike: Na severni steni v polju, kjer so vrata v zakristijo od zgoraj navzdol: 1. Kristus pred Kajfo, 2. Judov izdajski poljub in scena z odsekanim ušesom Malhovim, 3. Kristus pred Pilatom, 4. neodkrita, 5. Kristus s trnjem kronan. V sosednjem polju, kjer je gotsko vokvirjena dolbina: 1. Kristus pada pod križem, 2. Kristusa slačijo, poleg lopata in motika, 3. Kristus viseč na križu, poleg sekira, klešče in kladivo, 4. Marijino darovanje, 5. svetnik z mitro na glavi. V loku nad imenovano dolbino je bila naslikana Kristusova glava. Na južni steni v polju, ki ni imelo okna: 1. neodkrita, 2. Kristus na križu (snemanje?), 3. Kristusa polagajo v grob, 4. žene ob grobu, 5. vstajenje. V drugem polju je bila med služnikom in oknom slika obešenega Jude, ki ga hudič za lase kvišku vleče, spodaj pa prevrnjen stolček, s pomočjo katerega se je vspel v zanjko. Na južni steni nad oknom je bila naslikana letnica MDCXXXIII. Na severni steni nad oknom na meji med slikami in pritličnim pasom je šel okrog in okrog težko čitljiv napis, iz

¹⁶² Izv. 1895, 117.

katerega je A. Mejač dozdevno razbral ime Wobitsch, iz česar bi smeli sklepati, da je slike izvršil domačin slikar Jurij Bobič (Wobitsch), katerega nagrobni spomenik se je nekdanj nahajal v tlaku pred oltarjem v Mostah.¹⁶³ Na zunanjščini je bila slika sv. Krištofa, o kateri pa se ne vé, iz katere dobe je bila. Valvasor (Ehre... VIII. 786) poroča, da je imela štiri oltarje. Vizitacijski zapisnik iz l. 1680. pa nam pové, da je bila vsa obokana, da je imela v zvoniku dva zvonova in da so bili trije oltarji (sv. Boštjana, sv. Roka in sv. Nikolaja) pozlačeni, imela je šest lesenih pozlačenih in dva posrebrena svečenika ter dva „ex stanno“. Čez slavolok je bil tram, na katerem je bil križ s križanim, na desni na steni pa je visela velika slika sv. Fabijana in Sebastijana in sv. Roka. Prižnica je bila nova, črne barve in semintje pozlačena. Zakristija je bila obokana. K tej cerkvi je bila l. 1722. prizidana na severni strani ladje kapela sv. Frančiška Ksav., ki še obstoja. L. 1762. je bil povišan zvonik. L. 1817. je dobil stolp novo streho. Sredi 19. stol. so odstranili gotski obok v ladji in ga nadomestili z novim.

Ob potresu l. 1895. je cerkev precej trpela in dobila po restavraciji sedanjo obliko. Ostanke gotskega kamnoseškega okrasa ladje so se ohranili pri A. Mejaču v Komendi in vzdani v hišo Moste št. 18. Do preobokanja je imela cerkev lesen poslikan kor. L. 1888. je bil Čeferinov križev pot iz farne cerkve prenešen v Moste. L. 1891. je naredil novo prižnico Fr. Ozbič iz Kamnika. L. 1894. je bil nov šamotni tlak. Po restavraciji stavbe po potresu je M. Koželj l. 1897. poslikal prezbiterij. L. 1913. je bila postavljena sedanja zakristija. L. 1917. je cerkev dala v vojne svrhe tri zvonove. V e l i k i : 1079 kilogramov, reliefi: križ, sv. Boštjan. V l i l g a j e Alb. Samassa 1867, št. 756. S r e d n j i : 530 kg; križ, Marija z detetom, sv. Frančišek Ksav; A. Samassa 1879, št. 959. M a l i : 336 kg; križ, sv. Rok, sv. Janez Nep.; A. Samassa 1879, št. 958. L. 1919. so dobili od K. I. D. na Jesenicah dva jeklena zvonova.

Opis: Stilistično: V prvotni zasnovi za kasno gotiko značilna, za podružnico pa neobičajno monumentalna notranjščina, obstoječa iz približno kvadratne ladje, zidane kot dvoladajna obokana dvorana podobno sv. Primožu ali sv. Petru nad Begunjami in ožjega obokanega prezbiterija. Vsi oboki so bili opremljeni s figuralnimi in dekorativnimi kamnoseškimi okrasom.

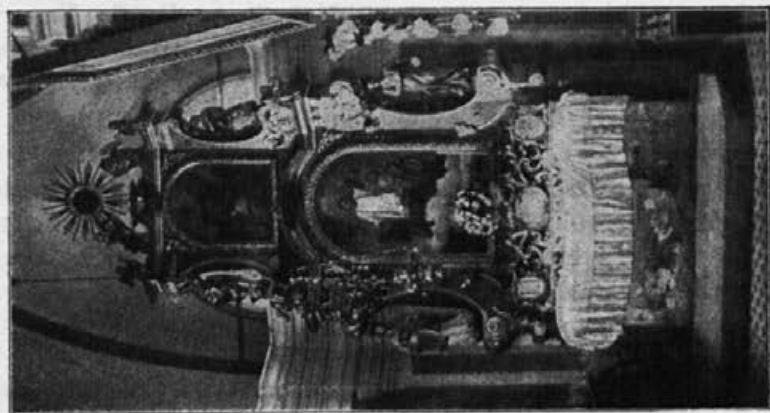
V **tlorisu** se vrste od zapada proti vzhodu zvonik, ladja s prizidkom kapele sv. Frančiška Ksav. na severu in s tremi stranicami osmerokota zaključeni prezbiterij s prizidkom zakristije na

¹⁶³ Prim. zgor str. 384.

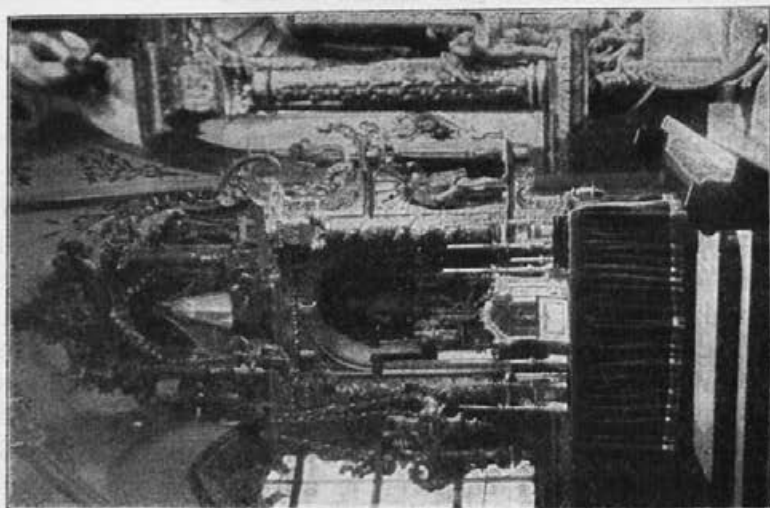
severni strani. Mere: Ladja 9,62 m dolga, 8,40 m široka; prezbitერიj 7 m dolg, 4,88 širok.

Zunanjščina: Zvonik ima podzidek s pristrešenim vrhom iz peščenca, navzgor ga opasujejo trije masivni venci iz peščenca brez žleba spodaj, iz česar smemo sklepati, da je zvonik nastal po gotski dobi. Polkrožno završene line so poznejše. Streha je iz pločevine; oblika: zvonec, line in čebula. Stene cerkve in zvonika so rumeno barvane, ogli in robovi oken so beli. Okna nesorazmerno velika, visoka, polkrožno završena. Trije železni zvonovi. Veliki: K I D 1924; srednji: K I D 1919; mali K I D 1918. Zunaj ima stavba okrog in okrog podzidek s kamenitim vrhom. Prezbitერიj ima na oglih kamenite polstebre, ki jih v sredi sedanjih oken prekinja kamenita strešica. Spodnji del je okrogel, zgornji tristran. Na zaključni steni se vidi sled zazidanega gotskega šilastega okna. Portal zakristije ima letnico 1913. Kapela sv. Frančiška Ksav. ima na oglih lizene, v steni pa eno polkrožno in dve štirioglati okni. V severni steni ladje se je ohranil v eno tretjinski razdalji od zapadnega ogla dekorativen kamenit opornik degenerirane oblike, sličen onim ob prezbitერიju, iz katerega lahko z gotovostjo sklepamo na to, da sta v glavni osi ladje stala dva stebra kot nosilca svoda.

Notranjščina: Ladja pravokotna, prekrita s kupolo, obešeno v štiri ogle stavbe. Ob vhodu je kor, ki sloni spredaj na lokih in dveh kamenitih stebrih. Stene so rumenkaste, svod zelenkasto pobarvan. Slavolok je slikan istočasno s prezbitერიjem in ima spredaj kronogram: **ČasItI JezVseV MVČeneC sVeti BoštJan VarVJ nas kVge DUš in teLes!** (1897) — nanaša se na poslikanje prezbitერიja). Prezbitერიj je gotsko zvezdnato obokan z rebri. Svod sloni na poligonalnih služnikih. Na prehodu v obok so nekonstruktivno pojmovani kapiteli s sledečim okrasom od leve proti desni: 1. maska, ki kaže jezik, ovita od vinske trte; 2. maska z dolgimi lasmi in svitkom na glavi, iz ust ji visi vejica s tremi cvetovi; 3. brezbrada maska s svitkom na glavi, pod njo ščit; 4. brezbrada maska z dolgimi lasmi, pred seboj drži z rokami ščit z letnico 1512; 5. maska z dolgimi lasmi in krono na glavi, pod njo ščitek; 6. nakremžena maska, ovita od pokrivala z nabranimi robovi. Glavni sklepnik na svodu predstavlja Marijo z detetom v naročju, obdano od žarkov; drugi glavni sklepnik predstavlja rozeto, devet stranskih pa majhne rozete. Prezbitერიj je ves slikan: Na svodu je rastlinska ornamentika s cvetovi, na stenah pa so v trilistnih okvirih slike iz legende sv. Boštjana: Sv. Boštjan zaslišan, sv. Boštjan mučen, kristjani snamejo ponoči privezanega mučenika in ga tola-

Sl. 207. Moste, oltar sv. Franciška
Ksav. (1722).

Sl. 208. Moste, veliki oltar (sr. XVII. stol.).

žijo. Na prvi sliki je podpis: M. K o ž e l j 1898. V severni steni je dolbina obdana od kamenitega kasnogotskega okvira s križem na vrhu. V loku nad dolbino je naslikan doprsni Kristus. K a p e l a s v. F r a n č i š k a K s a v. je v tlorisu kvadrat s posnetimi ogli. Ob stenah pilastri, ki nosijo močno profilirano ogredje, na vrhu štirilistne kupole štukiran krog. Stene so rumene, pilastri belorudeči, ogredje belo.

Oprema: Veliki oltar: Les, značilno baročno delo srede XVII. stol. Spodaj predela s konzolami ob straneh, glavni del tridelen z dolbinami in dekorativnimi izrezljanimi krili, na vrhu atika z dolbino v sredi. Ob glavni dolbini dva stebra, okrašena s stilizirano vinsko trto z grozdi, ornamentika obstoja iz baročnega listovja, obeskov sadja, glavnic in podobno. Glavni kip sv. Boštjana je okoren izdelek srede 19. stol. Stranska, sv. Rok in sv. Urban, sta prvotna. V atiki oblečena Marija, na straneh pa sv. Peter in Pavel; na krilih sv. Lucija in neka druga svetnica. Ves je bogato pozlačen in posrebren, ozadje svetlo. Obnovljeni podpis se glasi: NOU 1655 — PONOVLJEN 1870. Tabernakelj je novejši, baročno občuten izdelek z volutami in vazami. Slika, ki zapira glavno dolbino: pl., o., vnebovzetje Marije po Tizianu iz sr. XIX. stol. (Sl. 208).

Južni stranski oltar, lesen, soroden velikemu in bržkone proizvod iste delavnice. Na predeli stoji tridelni glavni del s tremi dolbinami. Glavna stebra sta okrašena spodaj z angeljskimi glavnicami in ovita s stilizirano vinsko trto. Stranska dva sta s stiliziranimi listi luskinasto okrašena. Ob dolbini atike mesto stebrov volutne konzole. Glavni kip sv. Rok, stranska sv. Matevž in sv. Štefan. V atiki sv. Miklavž, ob straneh sv. Neža in sv. Lucija. Na vrhu Bog Oče na oblakih z razprostrtima rokama. Belo ozadje in mnogo zlata. Podpis: PONOVLJEN 1867, JOHAN JANEŽIČ PODOBAR IN ZLATAR ZALOH. Čedne kanontable iz konca 18. stol.

Oltar v kapeli sv. Frančiška Ksav.: Les, polihromiran. Zelo dobro baročno delo drugega četrtstoletja 18. stol. Močno razgibana iz volut in krivulj obstoječa kontura. Na konzolnih podstavkih stoječi svetniški kipi izpolnjujejo krivuljaste izrezke v konturi, s čemer nastaja prijetna živahna igra med dejansko masivno konturo in navidezno, v spodaj odrezan oval vkljenjeno. Na vrhu izzveneva masa in prehaja preko vrha v navidezni ovalni črti preko dveh sedečih in dveh častečih angeljev in prosto plavajočega imena Jezus obdanega od žarkov. V spodnjem večjem in zgornjem manjšem okviru se nahajata dve sliki, pl., o. Spodnja slika je K ü n l o v a in predstavlja sv. Frančiška Ksav. klečega z

zamorcem in angelji na oblakih, spodaj pa je indijska pokrajina. Zgornja slika je iz časa postanka oltarja, razmeroma dobra in predstavlja sv. Janeza Nep., obdanega od angeljev na oblakih, zgoraj sv. Trojica in Marija, v ozadju spodaj most s prizorom, ko ga mečejo v Moldavo. Kipi sv. Janeza Nep. in sv. Frančiška Ksav.(?) ter dveh neznanih svetnic. Na menzi prav lične kanontable s preslegasto ornamentiko združene v „grabljice“, iz konca 18. stol. (Sl. 207).

Za oltarjem slika, pl., o., sv. Aleš; preprosto delo 2. pol. 18. stol. Sv. Aleš z napisom S. ALEXI ORA PRO NOBIS kleči v romarski obleki pred kapelico z Marijino podobo. Na desni fantastično mesto, na levi pogled na hišo s stopnjicami, pod katerimi spi Aleš.

Prvotna glavna slika iz tega oltarja se nahaja v mežnariji. Pl., o. Pod leseno streho leži na bregu morja sv. Frančišek Ksav. mrtev. En klečeč angelj na desni opozarja nanj, drugi ob glavi mu odvzema lilijo in dviga z levico goreče srce, tretji je žalosten in drži venec v rokah. Pod streho je cela glorijska malih angeljev, ki drže njegovo potno palico, klobuk in knjigo, eden mu prinaša krono. Ikonografično zanimivo, precej skromno, a značilno delo slikarja pred razcvetom baročnega slikarstva v drugem četrtstoletju 18. stol. v Sloveniji.

Prižnica je lesena in ima na strehi meč, palmo in deset božjih zapovedi na oblaku, na balustradi pa reliefe štirih evangelistov in dobrega pastirja.

Križev pot, umetniško brezpomembno delo s podpisom IOS: TSCHEFERIN PINXIT na 14. postaji.

V zakristiji je solidna omara iz 1. pol. 18. stol. V naravnem lesu črna pasasta vložena ornamentika in belo kovanje.

Moste št. 18.

Vzidani so v zunanjščini trije kamni, ki so krasili gotski obok ladje. Dva predstavljata doprsne figure z napisnimi trakovi pod seboj, eden majhno glávico. Danes so tako na debelo pobeljeni, da ni mogoče niti spoznati, ali so sklepniki ali konzole.

Kapela

ob prehodu čez potok na južni strani cerkve. Odprta, spredaj dva kamenita streba; nova. V dolbini kip Marije kraljice z detetom. Slike na stenah je naslikal 1892 M. K o ž e l j. V kupoli je Bog Oče in sv. Duš, na pročelju sv. Boštjan v pokrajini, na desni spodaj

podpis M. Koželj 1892. Na desni strani sv. Frančišek Ksav., ki krščuje zamorca; M. K. 7./10. 92; na levi sv. Rok v pokrajini; 5./10. 92; zadaj sv. Krištof.

* * *

Suhadobe.

Cerkev.

Literatura: Poglavje Suhadole in passim v rokopisu L. Podlogar, Doneski k zgodovini „Komenske fare“, župni arhiv v Komendi.

Zgodovina: Najstarejša omenitev te cerkve se nahaja v zapisniku cerkvenih dragocenosti na Kranjskem iz l. 1526. (Izv. 1895, 117). Takrat je bil patron sv. Anton. V 2. pol. 17. stol. jo omenja Valvasor (Ehre... VIII. 786) in navaja, da ima tri oltarje. Več nam o nji poroča vizitacijski zapisnik iz l. 1680., ki pravi, da ima tri pozlačene oltarje z antependiji (sv. Klementa, sv. Antona Pušč. in Matere božje) in zidan zvonik z dvema zvonovoma. Načrt in notranjščina sta predstavljal tip, ki je bil skupen takrat vsem cerkvam komenske fare z izjemo moščanske. Pravokotna ladja z ravnim lesenim stropom, ki je bil „lepo“ slikan. Prezbiterij je bil obokan, verjetno gotsko. Pod slavolokom na prečnem tramu je stal križ s križanim, z Janezom in Marijo ob straneh. Imela je prižnico. Zakristija je bila obokana, šest lesenih svečnikov je bilo pozlačenih, 6 pa posrebrenih. To stavbo, ki jo zapisnik imenuje „sat ampla et commoda“, je dal komendator Peter Jakob baron Testaferrata l. 1740. podreti in postaviti sedanjo. Mogoče je, da je v stenah ladje ohranjen kos prvotne stavbe, ostalo je novo. Prezbiterij je v tlorisu soroden staremu komenskemu in kapeli sv. Frančiška Ksav. v Mostah. Tudi zvonik je bil takrat nov. Vizitacijski zapisnik iz l. 1774. poroča, da je bil oltar sv. Antona nov pod takratnim komendatorjem, da so bili v zvoniku trije zvonovi in da so bili leseni oltarji dobro pobarvani. Zunaj cerkve na pokopališču je bil prostor za oltar, ki so ga postavljali o velikih shodih. Takratna oprema danes ni več ohranjena. Sedanji veliki oltar, čegar podstavek krasi reliefi iz legende sv. Urha, je bil sem prepeljan iz župne cerkve v Smledniku, stranska dva pa sta bila l. 1884. nova. Po potresu l. 1895. je dobila cerkev sedanjo zunanjščino. L. 1899. nov kor, l. 1911 šamotni tlak. L. 1917. so ji vzeli v vojne svrhe tri zvonove: Veliki: 1126 kg, reliefi: križ, sv. Klement, sv. Florijan, vlil Albert Samassa v Ljubljani 1867, št. 67. Srednji: 715 kg, križ, sv. Matevž, sv. Ciril in Metod. A. Samassa 1892, št. 2104. Mali: 412 kg; križ, Marija kro-

Sl. 209. Križ, cerkev, vel. oltar, kip sv. Marijete
(1. pol. XVIII. stol.).

Sl. 210. Suhadole, poznogotski kip Madonc.

nana; A. Samassa, 1892, št. 2105. L. 1918. in 1920. je zopet dobila dva jeklena zvonova.

Opis: V tlorisu od zapada proti vzhodu zvonik, pravokotna ladja in prezbiterij (kvadrat s posnetimi ogli) s prizidkom zakristijo na severu.

Zunanjščina: Zvonik je imel v pritličju na tri strani odprto lopo. Sedanji surovi omet in venci, ki ga opasujejo, je nov. Line ob zvonovih so velike, polkrožno završene. Streha iz skrilja. Zunanjščina cerkve je okrašena z lizenami, ki so bele, zid vmes pa rumen. Podolgovata, polkrožno završena, nesorazmerno velika okna so novejšega datuma. Kritje na cerkvi je iz opeke. V južni steni je ohranjen portal iz časa postanka baročne cerkve: kamen, nad preklado dve slemenski krili, v sredi malteški križ. V oglu med ladjo in prezbiterijem na južni strani je prizidana polkrožno završena dolbina z menzo. Na njej stojijo leseni kipi: sv. Barbara in sv. Katarina sta precej groba izdelka 2. polovice XVII. stoletja. Srednji, Mati božja z Detetom pa prav značilna za začetek 16. stol. Kip je sedaj oblečen. Oprsje in roke ter ledja so popolnoma prerezljeni in obtesani, ohranil se je v prvotni obliki samo spodnji del od pasu dol. Višina 126 cm. Marija stoji, na desni roki drži nago dete z značilno prekrizanimi nogama, z levo pa sedaj žezlo. Dete z desno blagoslavlja, vendar je spodnji del roke restavriran. Od pasu dol je ohranjena prvotna draperija, dočim je zgoraj uničena. Obleka se guba v značilnih velikopoteznih globokih poznogotskih gubah z ostrimi lomi in motivom „ušesa“ ob nogi spodaj. — Kip se je nahajal poprej v severnem stranskem oltarju. (Sl. 210).

Zvonovi: Dva železna in eden bronast. Veliki, bron, reliefa sv. Jožefa in Marije; napis: Strojne tovarne in livarne, Ljubljana, št. 1382, 1925. Vojska je svetemu Petru štiri zvonove pobrala — močna ljubezen župljanov pet je novih mu dala. Naročen je bil za župno cerkev v Komendi. Srednji, železo, K I D. 1919. Mali, železo, Kristus na križu, ob straneh sv. Janez in Marija. K I D 1918.

Notranjščina: Kameniti glavni portal ima letnico 1898. Kor sloni spredaj na dveh kamenitih stebrih in lokih. Ladja, pravokotnega tlorisa, je obokana z banjo, ob stenah pilastri in primerno ogredje. Stene in svod imajo zelenkasto barvo, pilastri in ogredje je belo. Slavolok, bel, ima potlačen lok. Dolga je ladja 11'80 m, široka 8'07 m, širina slavoloka znaša 4'37 m. Prezbiterij je kvadrat,

7 × 7 m. Ob stenah pilastrri, zgoraj ogredje, obok spredaj banja, nad zaključenimi stenami iz več polj sestavljena polkupola. Stene zelenkaste, arhitektura bela. Tlak je šamoten.

V severni steni prezbiterija je vzdana napisna plošča: D: O: M: PERVETUSTAM FILIAL. S. CLEMENTIS F. C. ILL^{mus} ET REV^{mus} D. D. COMMENDATOR PETRUS JACOBUS BARO DE TESTAFERRA PATRITIUS MELITEN: UTRIUSQUE SIGNATURAE REFERENDARIUX (sic!) AC IN NORZIA PRAEFECTUS C(ivi)LIS MELIORI FORMAE RESTITUIT AN(n)O SALUTIS M: D: CC: XXXX. — Sedanji napis je posnetek prvotnega, v kamenito ploščo vsekane, ponarejen v cementu, odtod nekaj očitivnih netočnosti.

Na balustradi kora sta vzdana malteški in Testaferratov grb.

Oprema: Oltarji: Veliki, les. Podstavek z dvema portaloma, ki vodita okrog menze. Arhitektura v obliki triumfalnega loka z atičnim nastavkom. Stebri, pilastrri in polstebri. Močno razgibano ogredje, volutna atika z baldahinom. V glavni dolbini stoječ, nadčloveško velik kip sv. Klementa papeža. Ob straneh kipa sv. Janeza Krst. in sv. Janeza Evang. Na portalih kipa sv. Petra in Pavla. Na arhitravu dva klečeča angelja, pod baldahinom atike kronanje Marije po sv. Trojici in sv. Jurij in sv. Florijan. Novejša polihromacija in marmoriranje. Tabernakelj je preprosto novejše delo. V podstavku ob vhodih za oltar so vdeleni štirje pozlačeni reliefi iz legende sv. Urha: 1. Sv. Urh s tovariši pri mizi, sluga prinaša ribo. 2. Mati uči malega Urha v pokrajini z gradom in cerkvijo, na oblakih plava škofovska mitra. 3. Na gori velik sarkofag, v ospredju leži mati sv. Urha mrtva s sklenjenima rokama, mlad popotnik kleči ob nji in moli. Duša v podobi malega krilatca plava k nebu. 4. Sv. Urh v škofovskem ornatu, stoječ, na desni v ozadju šotorišče z vojaki. — Oltar ima letnico 1768. — Severni stranski oltar iz 2. pol. 19. stol. v baročnem duhu zasnovan. Arhitektura stebrov in zidcev, z atiko na vrhu. Pozlačena ornamentika, ostalo belo marmorirano. Kipi sv. Katarina, sv. Barbara in v dolbini Marija z detetom. V atiki slika, pl., o., sv. Uršula in tovarišice. Južni pendant k severnemu, istočasen. Kipi sv. Anton Pušč., sv. Martin in sv. Volbenk. V atiki slika sv. Joba, iste roke kot ona v severnem oltarju.

Prižnica, preprosto delo konca 19. stol. v baročnem duhu (1891, Fr. Ozbič).

Stare slike: 1. Sv. Klement, pl., o., v starem preprostem okviru, popolnoma, zelo grobo preslikana. Iz XVII. stol. Na

tronu sedi sv. Klement v papežkem ornatu, na levi stoji sv. Anton Pušč., na desni sv. Jurij. — 2. Kristus na križu, pl., o. Križ s križanim. Spodaj groba pokrajina. Pod križem sedi Magdalena s posodo za mazila; poleg nje mrtvaška glava. Na desni Marija in Janez (bradat!) Preprosto delo sr. XVIII. stol. — 3. Bander o iz sr. 19. stol. Slike, proizvod Layereskne šole. Na eni strani sv. Anton in sv. Job, nad njima Marija, na drugi sv. Klement in sv. Florijan z gorečo vasjo spodaj, vendar se zdi, da to niso Suhadole.

Križev pot, preprosto, a z okviri vred dekorativno dobro delo 1. pol. 19. stol.

Zakristija nova, 1898 mesto manjše stare. Omara iz sr. 18. stol., soliden izdelek s črnimi geometričnimi vložki na osnovi naravnega lesa in belim kovanjem.

* * *

Mengeš.

Literatura. Načrt za kroniko v Mengšu, začel pisati župnik Fr. Kušar l. 1900. Rokopis v župnijskem arhivu. — Leopold Podlogar, Zgodovina kranjskih trgov 8. Mengeš, Vrtec LIII. (1923), str. 62, 83 in 102. — A. Koblar: Na razvalinah Mengeškega gradú, Letno poročilo trorazredne ljudske šole v Mengši koncem šolskega leta 1887/8. — Valvasor: Ehre... VIII. 763/4, Pfarr Manspurg. — Isti: — Ehre... XI. Manßburg. — P. P. Puzel, Idiographia... Monasterii Sitticensis, 1719, 524—527 Parochia S. Michaelis Arch. in Manspurg. Rokopis v Deželnem arhivu v Ljubljani.

Arhivalije: Župnijski arhiv v Mengšu. Matrike, krstne od l. 1584., poročne od 1669, mrliške od 1701 dalje. — Osebn o n isem imel prilike pregledati ga.

Zgodovina: Mengeš spada med prastare naselbine. Staroslovenski grobovi pričajo o tem,¹⁶⁴ pa tudi pravljica, ki veže postanek župne cerkve sv. Mihaela z zgodbo poganskega plemiča Mengoja. V zgodovinsko luč stopi Mengeš šele l. 1154., ko se imenuje Ditrih iz Mengša¹⁶⁵ in kmalu na to 1177 Viljem. Najstrejši znani župnik pa je Konrad l. 1215.¹⁶⁶ Gotovo je, da je Mengeš igral odločno ulogo v izvedbi krščanske cerkvene organizacije v Sloveniji; J. Gruden ga smatra za misijonsko središče med Karavankami in Savo tja do Štajerske.¹⁶⁷ Cerkveno je spadal prvotno pod Oglej do l. 1255., ko je prešel pod avstrijske vojvode, ki so ga l. 1462. po-

¹⁶⁴ W. Schmid, Altslovenische Gräber Krains, Carniola 1908.

¹⁶⁵ Kos, Gradivo... IV., 338.

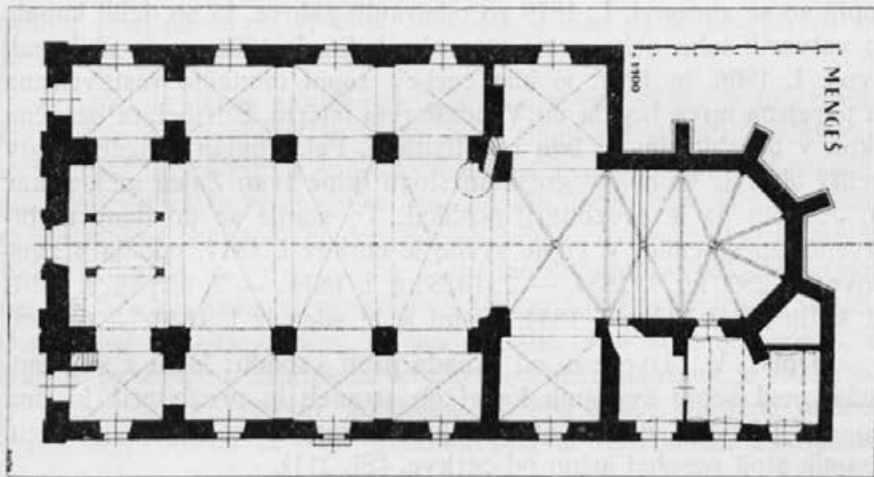
¹⁶⁶ Schumi, URB., II. 20.

¹⁶⁷ Akvilejska cerkev med Slovenci, Dom in svet 1902, 293.

delili cistercijanskemu samostanu v Dunajskem Novem mestu. Od tega ga je l. 1668. prevzel cistercijanski samostan Stična, od njega pa ga je kupil 12. okt. 1733 Jožef Schifferstein. L. 1787. je prišel Mengeš pod ljubljansko škofijo. L. 1867. pa je dobila naselbina trške pravice.

Župna cerkev.

Zgodovina: O prvi cerkvi v Mengšu ni nič znanega. Sedanja stavba je ohranila prezbitერიj svoje prednice gotske cerkve, ki pa ne sega preko 15. stol. nazaj. Iz konca gotske dobe je tudi masivni zvonik, ki je imel nedvomno tudi obrambni pomen, ker se je nahajal

SL. 211. Tloris cerkve v Mengšu.

okrog cerkve tabor. Cerkev, katere ostanek je sedanji prezbitერიj, je vsekako že stala l. 1526., sicer pa žal nimamo natančnejšega poročila o njej do 2. pol. XVII. stol., ko nam o nji poroča Valvasor (Ehre... VIII. 763/4), da je imela 8 oltarjev in sicer sv. Mihaela (veliki), sv. Nikolaja, Naše Ljube Gospe, sv. Lovrenca, Sv. Štefana, Sv. Boštjana, sv. Janeza Ev. in sv. Trojice. Razen tega je imela kapelo sv. Ane. Množica oltarjev in pa veliki arhitektonsko lepi prezbitერიj z oporniki zunaj in velikimi okni nam govori za to, da si moramo to prejšnjo cerkev predstavljati kot veliko bržkone večladijsko stavbo. Oltarji so pač po večini pripadali dobi protireformacijske restavracije v skupino t. zv. zlatih oltarjev. Prezidavo te stavbe v novem, baročnem okusu je povzročil nedvomno Jožef Anton Schifferstein; letnica prezidave, 1740, nam je ohranjena v kronogramu na prekladi nekdanjega portala. Prezidava se je iz-

vršila tako, da so ohranili gotski prezbitერიj, katerega okna so modernizirali, na mestu stare ladje pa sezidali novo baročno dvorano z nizom kapelic ob straneh mesto stranskih ladij, po vzoru ljubljanske stolnice. Tudi vsa oprema je bila takrat nova. Ohranil se nam je opis velikega oltarja, ki je bil naslikan na zidano, do oboka segajočo steno v fresko tehniki (avtor mogoče Fr. Jelovšek, ki je bil takrat v polnem cvetu in razen tega še sin mengeškega organista). Na menzi je bil lesen tabernakelj. Nad njim je bila oltarna stena odprta ter se je videl velik kip sv. Mihaela (ohranjen), o navadnih dneh pa je odprtino zapirala slika istega svetnika. L. 1834. je velik požar uničil vas, zgorela je tudi streha na zvoniku in raztopili so se zvonovi. L. 1879 so odstranili zidove, ki so delili kapele in vstvarili tako neke vrste stranske ladje. L. 1901. se je ubil mali zvon. L. 1906. in 1907. je bila cerkev zopet temeljito restavrirana in narejena nova fasada po Vancašovem načrtu. Štirioglasta baročna okna v prezbitერიju so bila regotizirana, Fel. Toman je izdelal nov veliki oltar iz kamna v gotskem slogu (kipe Ivan Zajec ml.), slikar A. Jebačin pa je prezbitერიj poslikal. To stanje se do dane ni bistveno izpremenilo. V vojne svrhe je cerkev l. 1917. oddala 4 zvonove: 1. 2800 kg, l. 1834., — 2. 1428 kg, l. 1834., — 3. 635 kg, l. 1901. in 4. (mrliški) 52 kg, l. 1834. Ostal je le eden iz l. 1834. — 683 kg.

Opis: V tlorisu od zapada proti vshodu: ladja z vencem, sedaj med seboj zvezanih kapel ob straneh in prezbitერიj, ki ima po en prizidek na severni in južni strani in zakristijo na jugu. Zvonik stoji posebej južno od cerkve. (Sl. 211).

Zvonik: Nad podzidkom kamenit strešnat venec. Navzgor štirje strešnati, z žlebom izpodrezani kameniti venci. Ob zvonovih so velike line. Pločevinasta streha baročnih oblik: zvonec, line in dve čebuljici ena na drugi. Pod zvonik vodi peščenčast, lahko vsločen portal s porezom prednjega roba na ajdovo zrno. Trije bronasti zvonovi: 1. Veliki; reliefi: Srce Jezusovo in Marijino. Napis: Slava Bogu! Strojne tovarne in livarne Ljubljana, št. 350, 1922. — Srednji: Zgoraj lepa girlanda; reliefi: Jezus na Križu, sv. Katarina in sv. Marjeta. Izredno lep zvon! Napis: N° 216. OPUS ANTONII SAMASSA LABACI 1834. — 3. Mali: Reliefi: Sv. Štefan, sv. Anton, sv. Martin. Napis: Mir ljudem! Strojne tovarne in livarne, Ljubljana, št. 351, 1922.

Zunanjščina cerkve: Fasada moderno renesanška. Na glavnem portalu letnica 1908. Nad vhodom kamenit relief Jezus krona Marijo, nad stranskima oknoma pa po en relief z glavo sv. Petra in

sv. Pavla. Niz stranskih kapel ob glavni ladji ima posebno enostransko streho, tako da so okna glavne ladje na bazilikalen način dvignjena nad stranske strehe. Strehe so kríte z opeko. Prezbiterij ima podzidek s kamenitim vencem. Na ogljih in drugih konstruktivno važnih delih so stenam prizidani oporniki, ki so sedaj na vrhovih pokríti z opeko. Pod nekdanjimi okni opasuje stene in opornike strešnat kamenit, žlebasto izpodrezan pas, drugi pa nekako v sredini prvotnih oken, do koder segajo rekonstruirana sedanja in sicer tako, da se ob oknu vselej vzpne navzgor in jih v zgornji polovici pravokotno opasuje. (Sl. 212).

Notranjščina: Ladja je 20 m dolga in 8 m široka, širina s kapelami vred pa znaša 17·45 m. Slavolok je 6 m širok, prezbiterij pa 15·45 m dolg in 7·20 m širok.

Ladja je danes navidezno triladijna, v resnici pa je to pravokotna baročna dvorana z vrsto kapel na vsaki strani; navidezna triladijnost izvira odtod ker so vmesne stene med kapelami predrli, tako da cela vrsta tvori nepretrgan hodnik. Prvo travejo na zapadu zavzema kor, ki sloni na križnih obokih in dveh črnih kamenitih stebrih. Ladja je presvodená s štirimi križnimi svodi, pravtako kapele. Srednja ladja sloni sedaj na štirioglatih kombiniranih slopih. Pod oboki opasuje cerkev visoko ogredje. Ton sten in obokov v ladji je rumenkast, arhitektonski členi so beli. Slavolok je razširjen iz manjšega, nedvomno gotskega in ima sedaj baročne oblike. Prezbiterij obstoji iz treh svodnih polj in tristranega zaključka. Obokan je s križnimi gotskimi svodi z močnimi rebri, ki sloné v štirih zaključnih ogljih na služnikih, ob podolžnih stenah pa na služnikih, slonečih na konzolah s ščitki. Služniki imajo lijakaste kapitele in precej visoke podstavke, njihov profil obstoja iz tristranega prednjega dela in dveh žlebov. Prekinjeni so z baldahini s krogovičjem in konzolnimi podstavki za kipe. Pod okni opasuje zaključni del stavbe kamenit pas. Okna so nova. V troje glavnih oknih so 3 dobra slikana stekla: sv. Jožef z Jezusom v delavnici, sv. Ana in Marija ter sv. Marjeta Alakok klečeča pred prikaznijo Jezusovega srcà. Spodaj je napis A. D. 1906. Ostala 3 okna so samo ornamentalno slikana. Pod onima ob slavoloku je spodnji del zazidan in pokrit z mozaikom: vaze s cvetočimi trni. Trije sklepniki svoda so okrogli, na vsakem je en ščitek. Oni nad velikim oltarjem predstavlja v reliefu belo prepasano rudeče polje, drugi je od zgoraj dol deljen v belo in rumeno polje, tretji pa ima reliefen plug na belem polju. Ščitki konzol služnikov so gladki razen onih ob velikem oltarju: Levi predstavlja kamnoseški znak, drugi pa sekiro

in preko nje prekrížano puščico in predmet podoben črki Z s kratkimi kraki. Stene imajo rumenkast ton, rebra so sivkasta.

Kor ima spredaj podaljšek iz lesa s strnjeno leseno ograjo. Orgeljska omara je nova: svetlorujavkast les in zlata ornamentika. Kameniti „škropilniki“ za blagoslovljeno vodo imajo letn. 1844. Klopi so novejšega datuma in okrašene z vazami s stiliziranimi vrtnicami. Krstni kamen ima lesen nastavek iz 2. pol. 19. stol. s skupino krščevanja Jezusa iz XVIII. stol. Tlak je iz pisanega šamota. Kamenita obhajilna miza ima lepa kovana vratca z listno in trtno ornamentiko iz 1. pol. XVIII. stol. — V prezbitერიju je ob oltarju v severni steni dolbina z gotškimi kamenitim okvirom in melonastim zaključkom na vsločnem rtniku. Zapirajo jo stara kovinska vratica, okrašena s štiridelnimi rozetami. Svetilka pred vel. oltarjem je kovinska iz zač. XIX. stol. Tlak v prezbitერიju je kamenit iz črnih in belih plošč.

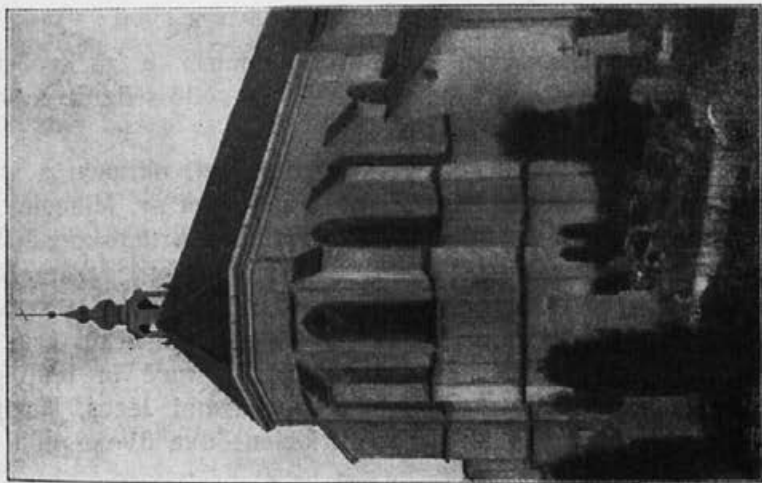
Oltarji: Veliki je iz sivkastega marmorja v modernogotskih oblikah s fialami; v sredi baldahin; kipi: sv. Mihaela, sv. Apolonije, sv. Marjete, sv. Alojzija, sv. Roka in dveh angeljev. Marmornata menza je okrašena s štirimi stebri.

Ob prezbitერიju ob slavoloku je na vsaki strani po ena kapela, odprta proti cerkvi s polkrožnim lokom. V severni je lesen oltar sr. ali 2. pol. 19. stol. z dobrima belobarvnima baročnima kipoma 1. pol. 18. stol. Mojzesa in Arona. Slika Marijinega srca, pl., o. Podpis: M. Koželj 1883. Oltar v južni kapeli: Istodoben s severnim. Slika, pl., o. Srcè Jezusovo. Podpis: M. Koželj 1883. Baročna kipa sv. Jožef z Jezuškom in sv. Anton.

Oltar v južni stranski ladji: kamenit. Iz raznobarnega marmorja, okorni kipi sv. Štefana, sv. Martina in sv. Jurija. Pendant v severni stranski ladji ima kipe sv. Ane, sv. Barbare in sv. Lucije. Oba iz novejšee dobe. Oba je izdelala tvrdka Vodnik l. 1894.

Prižnica lesena, okrašena z rokokoornamentiko, na vrhu kip trobentajočega angelja.

Drugi spomeniki: 1. Križev pot po Führichu, 2. pol. 19. stol. — 2. V baldahinih v prezbitერიju stoje novejši kipi: Štirje evangelisti, 2 angelja, sv. Ciril in Metod. — 3. V slavoloku na desni na konzoli lesen kip sv. Janeza Nep. skromno delo baročne dobe. — 4. Za prvo stopnjico na prižnico je porabljen kos črnega kamna z napisom: † D. IOAN. GEORGI(us) SIMONET OB III. MAY. — V severni stranski kapeli: Slika pl., o. sv. Družina. Prvotno bržkone Mencinger, po-

Sl. 212. Mengeš, prezbitერიj župne cerkve.

Sl. 213. Vodice, župnišče, A. Čebej, Bog Oče.

polnoma preslikana po M. Koželju. Sv. Andreja vežejo v idealizirani pokrajini rablji na križ. — 7. V južni stranski ladji: misijonski križ iz l. 1888. — 8. V severni stranski ladji ob koru: slika pl., o. Smrt sv. Jožefa, prvotno Mencinger, popolnoma preslikana. — 9. V južni ladji: slika, pl., o. Sv. Janez Nep. V ozadju most čez Vltavo; sv. Janezu se prikazuje Marija z detetom. Mencinger, preslikana. Na podiju na desni je podpis: Michael K a u k a 1851.

V s h r a m b a h ob koru so shranjeni razni ostanki prejšnje cerkvene opreme: 1. Lesena baročna rezljana tablica z vel. oltarja z napisom: MICHAEL ARCHANGELE VENI IN ADJUTORIUM POPULO DEI. — 2. Štirje dobri baročni ženski kipi; 2 baročna svetnika škofa; kip baročnega mladeniškega svetnika, skupina sv. Janez krščuje Jezusa. — 3. Okorna kipa Marija in Janez izpod križa. — 4. Ostanek kanonskih tabel, pokritih z baročno, v rokoko prehajajočo vzboklo ornamentiko iz pločevine. — 5. 2 baročna kipa, 2 figuri iz starega testamenta; dober baročen kip svetnika v vojaški opremi v zelo razgibani pozi. Kip klečeče Marije iz skupine oznanjenja. Kip bradatega svetnika iste roke kot Marija iz 2. pol. 17. stol. Kip sv. Jurija iste roke kot neznan svetnik vojščak. Izdelana sta z izrazitim občutkom za telesno formo. — 6. Slika pl., o. Kamenjanje sv. Štefana. Bržkone grobo preslikan Mencinger. V ozadju arhitektura, spredaj klečeči svetnik, zadaj rablji z dvignjenimi kamni. Ob strani na desni mož s turbanom in sklenjenimi rokami, v ospredju sedeč mladenič. Spominja nekoliko na Mencingerjevega sv. Štefana v Semiču.

Zakristija: 1. L a v a b o iz črnega kamna; z zaokroženo dolbino in školjčnim vrhom. Cinasta posoda za vodo s figuro s polribo-polženo, ki se drži za dva repa.

2. M i s a l iz l. 1872. vezan v rudeč žamet, okrašen s starejšim srebrnim okovanjem. Na prednji strani relief sv. Mihaela, ki prebada hudiča, na oglih rastlinska ornamentika in krilate angeljske glavice, dve glavici držita zaponko. Iz istih motivov je zaponka. Zadaj sprednji enaka ornamentika oglov, v sredi pa oval z graviranim grbom, s kelihom na mašni knjigi in hostijo na vrhu. Trak z napisom QUIS UT DEVS. Za grbom čelada, meč in tehtnica sv. Mihaela; letnica 1668. Trije grbi z monogrami Jezus, Marija, Jožef in četrti s črkami L. F. (grb: štiridelen: dve dvojni liliji in 2 zvezdi).

Na **mrtvašnici** sta vzdana dva nagrobna kamna: 1. Siv kamen. V zgornjem delu relief pred Križanim klečečega

bradatega duhovnika z rožnim vencem v roki. Za njim angelj, ki ga opira in kaže na Križanega. Pod križem pod kardinalskim klobukom grb vpodobljenega. Spodaj napis v latinski majuskuli: AVDINⁱ VIATOR AD VMBRAS VOCARIS // DORMIENTIVM // NECESSITATI VIRTUTEM SUMBMISIT // NEQUE ENIM: VT MORERETUR MERVIT // SED QUIA VIXIT DEBUI A MORTE IMMORTALIS // BALTHASAR WIZ DE GLAINIZ PROTH: AP(osto)LICVS // PAROCHVS MONSPVR(g)ENSIS // QVI // AETATIS ANNO 40 16. CALEN: MARTY // reso LVto In CIneres Corpore // VIVentIVM tVrba spero In paCe // C(?)I(?). Ine ConqVieVIt (1594).

2. Siv apnenec. V zgornjem delu relief v poglobljeni plaskvi: Plemič viden malo pod pas, v železni vojaški opremi z dolgimi lasmi in malimi brčicami. Na desni v ozadju grb. Spodaj napis v latinski majuskuli: HIER RVHET BEGRABEN DER HOCH VND (w)OLLGEBORNE HERR HERR BERNAR(di)N BA(r)BO DES H: ROM. REICHSGRAFFEN VON WAXEN(stai)N FREY(h)ERRN AVF GVET(enec)KH BASS VND ZOBLSPERG HERRN AVF KIS(lstai)N K(ro)ISSENBACH VND DRAGEMEL RÖM. (Kay.) (Mai.): & c WIRCKHLICHN CAMMR. R: HOFER(at)H (vnd) EINER LÖB: (I)ANDT: IN CRAIN DER LANDES VND HOFER BE(i)SIZ(er)N & c WÖLLICHER IN GOTT VERSCH(ide)N DEN . . . . MDCLXXX (mogoče tudi V)II.

V ozidju župnijskega dvorišča nasproti glavnemu vhodu v cerkev so vzdani: 1. Arhitrav nekdanjega glavnega cerkvenega vhoda s kronogramom: QVIs Vt DeVs? CeCIDIt LVCifer et angeLI eIVs et non erIt eI LoCVs In CoeLI. Apoc. 12. (1740).

2. Štirioglati kameniti plošča z reliefnim stiškim grbom obdanim od „ušesne“ ornamentike. Ob mitri letnica 1668.

Zraven v pokopališkem zidu je vzdan n a g r o b n i k. Notranje polje je poglobljeno in trodelno. V večjem zgornjem je miza s stebrom, nad katerim je napisni trak INRI ter knjiga in kelih. Na pasu, ki deli zgornji del od spodnjega je napis v latinski majuskuli: PACIENTIA VINCE. V spodnjem delu je grb s stiškimi ptičem in letnica 1592. Napis na robu okrog v latinski majuskuli se glasi: HIC CVBAT I(n) XR'(Christo). D. LVCAS SITTICH CAN. LABACE ET PLEB HVI PASTOR Q(ui) VI. NON IVNY HVMANV(m) DEBITV(m) QADRAGENARI SOLVENS (sledéča beseda nečitljiva) REQUIESCAT IN PACE.

Na župniški šupi je vzdan pravokoten kamen (sivkast apnenec) s stiškimi grbom in masko v ornamentiki XVII. stol.

Župnišče: Nad vhomom je vzdian črn baročno obdelan kamen z grbom pod kardinalskim klobukom in napisom: IOS. ANT: DĚ SCHIFFER PROT. NOT: AP: S. C. M. CAP: AV: PAR: CAES: CIVIT: LAEN: E^{mi}: Pⁱ: POSSAV: CONSTLIS: ET DECAN(us) CAN: LAB: PATRON: HVI(us) PAROCHIAE ET INFVL: PRAEPOSIT(us) ADDONSIS 1733.

Slike: 1. Platno, olje. Podoba J. A. Schifferja. Prva pol. XVIII. stol. Zada j zelen zastor. Duhovnik v koretlu, s križcem na prsih, levo polaga na mizo, na desni mitra in škofovška palica; na glavi lasulja. Spodaj na belem traku napis v majuskuli: IOSEPHVS ANTONIVS DE SCHIFFEL INFVLATVS PRAEPOSITVS ADONENSIS FVNDATOR CANONICATVS SCHIFFERIANI ECCLESIAE CATHEDRALIS LABACENSIS AD S: NICOLAVM ANNO 1733 ET DIE 14 OCTOB: 1736 SOLEMNITER INSTALATVS PRIMVS CANONICVS PATRONVS ARCHI PAROCHIAE MONSPVRGENSIS PROTH: NOT: APOS: SAC CAES: MA: CAPELLANVS EMI: PRIN: PASSAV: CONSILIARIVS CONSISTORIALIS ET DECANVS CIVITATIS LAENSIS ET FALBACENSIS IN AVSTRIA.

2. Pl., o., podoba J. A. Schifferja, 1. pol. XVIII. stol. V svojo levo obrnjen brezbrad mož v koretlju in kanoniškem plaščku. Levo naslanja na mizo, z desno drži križ na prsih. V ozadju rudečkast zastor, mitra in palica. Na mizi napis: PATRONVS PAROCHIAE MONSPVRGENSIS.

3. Pl., o., podoba L. A. Schliberja, 2. pol. XVIII. stol. Stoji, viden do ledij, levico naslanja na mizo, na kateri leži beret. Zada j arhitektura in zelen zastor. Golobrad. V koretlju in kanoniškem plaščku. Z desnico drži križec na prsih. Na levi na podstavku napis: LAD: ATHA. SCHLIBER CANON. ECCL(es)IAE CATHED. LABAC. DIE 23. IULY 1788 INSTALATUS ET PAROCHUS MANNSPURGENSIS.

4. Oval, pl., o., Sv. Domikik. Lesen črn okvir. Do kolen, stoječ, z odprto knjigo v levi, z desno kaže navzgor, nad glavo goreč jezik. Poprečno delo 1. pol. 18. stol.

5. Oval, pl., o. Smrt sv. Frančiška Ksav. Leži pod leseno šupo na slamnjači; v ozadju razburkano polje. Križ na prsih, spredaj odprta knjiga in potna palica. Na oblakih dva angelja. Prva pol. XVIII. stol.

6. Pl., o., na vrhu zaokrožena. Sv. Mihael. Spodaj na ognjeno žarečem ozadju skupina hudičev in zmajev, nad njimi v zmagoslavni pozi sv. Mihael v vojaški opremi, s plapojočim rude-

čim plaščem, z mečem v desnici. Na levi spodaj podpis: M: STROY PINX. IN LAIBACH 1861.

7. Pl., o., Marija pomočnica. Preprosta kopija iz sr. 19. stol. po Layerjevi sliki. Krasen okvir (sr. XVIII. stol.), z rokokoškim preslegastim nastavkom. Bela barva in pozlačena ornamentika.

8. Pl., o., sv. Janez in Pavel. Okvir posnetek onega pod št. 7, brez rezbarije. Sr. XIX. stol. Ista roka kot št. 7. V pokrajini klečita v vojaški opremi sv. Janez in Pavel in se ozirata navzgor, kjer se na oblakih prikazuje Marija z Detetom in sv. Michael. V sredi spodaj napis: Sv. Janez in Pavel, za nas Boga prosita.

9. Pl., o. Zgoraj zaokrožena. Sv. Alojzij v molitvi; prikazuje se mu Marija. Samouško delo sr. 19. stol.

10. Pl., o. Pendanta Srcè Jezusa in Marije. Samouška izdelka 2. pol. 19. stol.

11. Pl., o. Kopija po celovški sliki trpečega Jezusa. Preslikan izdelek 18. stol.

V gospodarskem poslopju. Velik lesen kip sv. Mihaela iz nekdanjega velikega oltarja. Stara polihromacija in zlatenje. Temperamentno rezbarsko delo srede 18. stol.

Grad.

Literatura: Valvasor, Ehre... VIII. 360. Manßburg. — L. Podlogar: Mengeš, Vrtec LIII. (1923). — A. Koblar: Na razvalinah mengeškega gradu, Letno poročilo trirazredne ljudske šole v Mengši koncem šol. leta 1887/8.

Zgodovina: Rodbina gospodov mengeških se pojavi v dosedaj znanem zgodovinskem gradivu l. 1154. in 56. z Ditrihom de Meingosburg^{107a} in bratoma: Vilhelmom in Magensom de M. l. 1177.^{107b} Grad (castum) se omenja prvič l. 1250 in 1256.^{107c} Koncem XV. stoletja že (Koblar o. c. 6) je stari mengeški grad razpadel. Pravljica pripisuje razdejanje junaški grajski hčeri, ki je s tem, da je pognala s smodnikom grad, sebe in Turke v zrak, rešila svojo dekliško čast (Koblar, o. c.). Da je zgodaj popolnoma razpadel, nam priča tudi Valvasor, ki ne prinaša njegove slike in ne omenja tudi razvaline.

Ostanke razvaline proti severozapadu od še obstoječe razvaline kapele sv. Lovrenca na griču nad sedanjim mengeškim gra-

^{107a} Kos, Gradivo... IV. 338.

^{107b} Kos, Gradivo... IV. 583.

^{107c} Schumi URB II. 137 in 185.

dom, je končno zravnal, da pridobi prostor za travnik, Mihael Starè († 1872). Po opazovanjih A. Koblarja, je imel stari grad obliko štirikotnika v tlorisu (o. c. 5).

Novi grad.

Stare slike: Valvasor: Ehre... VIII. 360. — Topografija Duc. Carn. št. 143.

Leži ob Pešati tik ob hribu z razvalino starega gradu. Sezidal ga je po Valvasorju (Ehre... VIII. 360) Leopold Raumschissel l. 1625. ali 1630. Slika pri V. (Ehre... VIII. 360 in Topographia D. Carn. št. 143) nam kaže dve poslopji, na istih mestih kakor sta še dandanes. Tik pod hribom se razteza podolgasto enonadstropno poslopje, ki ima v pritličju manjše pravokotne odprtine, v nadstropju pa večja pravokotna okna. Vidi se tudi polkrožen portal, ki je ohranjen. Med tem poslopjem in bregom Pešate pa stoji drugo obstoječe iz dveh kratkih, v pravem oglu drug k drugemu postavljenih traktov, ki imata lesene „ganke“ v nadstropju. Kapele, ali vsaj vrat k nji na sliki ni videti. Cel grad je l. 1840. (Koblar, o. c. 7) popolnoma prestrojil Mihael Starè, ki je uredil tudi kapelo. Ob potresu l. 1895. se je poslopje deloma podrlo. Po pozidavi je dobilo sedanjo obliko. Večje prezidave so se izvršile posebno na desni polovici poslopja pod hribom, prednji del drugega poslopja je bil pa sploh podrt in iz ostanka pozidan sedanji skromni gradič.

Opis: Poslopje pod hribom je enonadstropno, ohranjen je stari polkrožno završeni portal iz peščenca iz časa postanka stavbe. Stopnjice k njemu krasi kipi 4 letnih časov (romantično oblikovanih alegorij) iz cementne mase, izdelani po lastnikovi zatrditvi v cementni tovarni Praschniker v Kamniku. V levem oglu pritličja je kapela. Kameniti portal ima na prekladi dve volutni krili iz XVII. stol. in je po lastnikovem poročilu prinešen iz okolice Ljubljane. Na konzoli med kriloma se nahaja kamenita polobla z božjim očesom in napis: DEO OMNIPOTENTI 1843. — Prostor je pravokoten, prekrit z ravnim lesenim stropom. Preprost oltar z epigonsko sliko iz kranjske šole iz sr. XIX. stoletja.

Poslopje ob Pešati ima pravokoten tloris, v sredi v pritličju prostorno vežo in je enonadstropno. Stara veža je šla pravokotno na smer sedanje. Kameniti portal ima napis M.(ihael) S.(tarè) 1840.

Ravbarjev ali Zgornji grad.

Literatura: Valvasor: Ehre... VIII. 202. Hoffmannspurg. — A. Koblar, o. c. 7.

Stare slike: Valvasor: Ehre... VIII. 202 in Topographia D. Carn. št. 92.

Leži ob Pešati proti severu od novega mengeškega gradu. — Sezidal ga je 1567 Jurij pl. Haller. Mihael Starè mu je l. 1843. dal sedanje lice. Slika pri Valvasorju nam kaže enonadstropno pravokotno poslopje z rustificiranimi kamenitimi ogli. V četrti okenski osi je bil v nadstropju s podaljškom strehe pokrit balkon.

Opis: Podolgast pravokoten tloris. V pritličju po sredi veža, od katere se na desni zadaj odcepi stopnjišče v nadstropje. Veža ima raven ometan strop. Zunaj so pred zadnjo steno enonadstropne arkade s potlačenimi loki na štirioglatih slopih. Preprost kameniti portal iz veže v to arkado ima napis 1843. M. S. Prednja fasada ima v sredi na strehi trikotno čelo. Pritličje je rustificirano. Nadstropje krasi plitvi pilastri. Srednji imajo jonske kapitele. Stene so rumene. Pilastri rdeči.

Glavni portal je kamenit. Notranji obod je rustificiran s potlačenim vrhom. Na sklepniku sta dve kači, ki si prepletata repe in ližeta zgoraj z jezički jabolko. Letnica 1843. se nanaša na restavracijo gradiča. Okvirni del tega portala ima ravno preklado, nad njo na oglih slemenski krili, v sredi pa kamen z reliefnim grbom. Okvir polja tvori plitev renesanski portal. V oglih zgoraj je letnica 1567. V notranjem polju sta dva grba s šlemi, držana od dveh panterjev. Nad grboma je vdrelana plošča z napisom v latinski majuskuli:

. IORG . HALLER .
 ES . ZERGET . ALLES .
 MARTHA . HALLERIN .
 GOT . WIL SO HABEN .

Razvaline cerkvice sv. Lovrenca.

Literatura: A. Koblar, o. c. 5. —

Leži na hribu nad novim mengeškim gradom v bližini temeljev starega gradu. Stoji samo še zaključek prezbiterija s tremi stranici običajnega zaključka in njemu na zunanjih oglih prizidane radialne stene, ki utegnejo biti ostanki nekdanjih opornikov, med katerimi se je event. nahajal zunanji oltarček, ako je pravilna domneva A. Koblarja (o. c. 5). Domneva o opornikih se sklada tudi s Hrenovim poročilom vojvodi v Gradec l. 1601., kjer pravi, da je bil prezbiterij (kor) obokan in da je bila stavba približno tako velika kakor tedanja cerkev sv. Krištofa v Ljubljani. Okrog l. 1586. jo je dal podreti mengeški graščak Nikolaj Bonhomo.

Steber Brezmadežne.

Stoji na severnem koncu trga, kjer se ločita cesti proti Kamniku in proti Kranju. Ves je iz kamna. Na visokem razčlenjenem podstavku stoji okrogel steber s pozlačenim kipom Brezmadežne na kapitelu. Na podstavku je relief neverni Tomaž pred Kristusom (napis: *Moj Gospod in moj Bog*) in napis: *Mariji brez madeža iz virnega greha spočeti postavil Mengeš 1857.*

* * *

Loka pri Mengšu.

Cerkev.

Zgodovina: Najstarejše poročilo o nji se nahaja v zapisniku cerkvenih dragocenosti l. 1526 (Izv. 1895, 148). Valvasor jo v *Ehre . . . VIII. 764* samo omenja kot cerkev sv. Primoža in sv. Antona. Napis v prezbiteriju nam pové, da je bil l. 1751. sezidan nov prezbiterij, ostala stavba pa restavrirana. Te podatke pa najnazornejše dopolnjuje sedanja stavba sama. Portal pod zvonikom je gotski, v čemer imamo dokaz, da je zapadna stena ostanek prvotne stavbe. Obris stare strehe, ki se je ohranil na zvoniku, nam pové, da je bila mnogo ožja od sedanje. Prvotni širini ladje odgovarja sedanja srednja ladja. Verjetno je, da se je do prezidave l. 1751. ohranil prvotni gotski prezbiterij in da je dolgost ladje ostala prvotna. Prvotna cerkev je bila po vsem tem enoladijna stavba z ravnim lesenim stropom v ladji in bržkone majhnim, obokanim gotskim prezbiterijem s tristranim zaključkom. Ali je imela zvonik, ni gotovo; sedanji gotovo ni bil prizidan fasadi pred XVII. stol. Razširjenje cerkve na strani v obliki dveh stranskih ladij se je izvršilo verjetno v XVII. stol., za kar govorita dva stebra in ostanki stare oprave iz sr. XVII. stol. L. 1751. je bila cerkev zopet povečana s sedanjim prezbiterijem in zakristijo. Kedaj je bila v ladji prvič obokana, ni razvidno, ker je bil stari obok v srednji ladji po potresu 1895 podrt in obnovljen. Kor je bil po mežnarjevem poročilu l. 1881. razširjen. Po potresu je bila obnovljena tudi oprema (vel. oltar je l. 1899. napravil Fr. Osole, a je ohranil stare kipe), streha in zunanjščina. L. 1917. so oddali v vojne svrhe veliki in mali zvon, prvi iz l. 1792. s 330 kg teže, drugi iz l. 1841. s 159 kg teže. Ostal je srednjij iz gotske dobe, ki tehta 220 kg. L. 1922. so obesili nov veliki in mali zvon iz bronu.

Opis: Tloris: od zapada proti vzhodu si slede: zvonik, tridelna ladja in prezbitერიj. Zakristija je prizidana prezbitერიju na južni strani. Velikost: Ladja 8·80 m dolga, 10·95 široka; prezbitერიj 7·40 m dolg, 7·83 m širok. Slavolok 3·85 širok. Stranske ladje so po 2·25 m široke.

Zunanjščina: Zvonik: Spodaj na tri strani odprta ločna lopa. Nad podzidkom kamenit pristrešen zidec. Trije zidci iz sivega apnenca ga opasujejo v višini. Ob zvonovih velike line. Oblika strehe je korenasta in krita s skalicami kakor tudi streha cerkve. V zvoniku so trije bronasti zvonovi: Veliki: Relief sv. Primoža Felicijana. Napis: Strojne tovarne in livarne, Ljubljana, št. 678, 1922. Kuge, lakote in vojske, reši nas, o Gospod! —

Srednji: Močno štulast, iz gotske dobe. Okras: Zgoraj venec sekajočih se gotskih lokov. Napis v gotski minuskuli: MARIA AUE. Nad napisom odtis treh medalij. Leva ima v sredi nerazločen relief, z nečitljivim napisom okrog. Na robu tri rinkice. — Srednja je večja in okrašena na sredi s precej nerazločnim reliefom sv. Treh kraljev: Na desni sedeča Marija z Jezusom, od leve prihajajo trije možje s kronami na glavah. Na medalji je nastavek z gotskimi fialami. — Desna je narobe obrnjena; ob robu ima tri rinkice, po sredi je navpičen, od stranskih polj oddeljen pas. V stranskih poljih dve nerazločni figuri, v srednjem pa dvakrat Kristusova glava en face. —

Mali zvon: Relief sv. Antona. Napis: Vojska je naše prednike vzela, nadomestili so nas dobrotniki. Strojne tovarne in livarne, Ljubljana, št. 679, 1922.

Prezbitერიj ima nad podzidkom pristrešen apnenčast zidec in lizene na ogljih sten. — Na južni zunanjščini ladje je freska sv. Krištofa s podpisom na desni spodaj: M. KOŽELJ 20. X. 1893 ter grb Liechtenbergov z letnico 1893. — V zidu, ki obdaja cerkven prostor, je vzdana apnenčasta nagrobna plošča z grbom obdanim od baročnega listovja s šlemom na vrhu; grb obdaja krog vrisan kvadratu; v ogljih med obema so krilate angeljske glavice. Spodnji del odbit, samo del prve vrste napisa v latinski majuskuli je ohranjen: . . . (b)EGRABEN DER . . .

Izpod zvonika vodi v cerkev šilast gotski portal iz peščenca s posnetim prednjim robom. V severno stransko ladjo vodi kamenit portal iz sr. XVIII. stol.

Notranjščina: Prostor za občino je triladijen; srednja je nekoliko višja od stranskih in se odpira napram njima z loki, ki slone

na trebušastih baročnih stebrih. Prvo travejo ob vhodu zavzema kor sloneč na 2 kamenitih stebrih; do 1881. je bil manjši. Svod srednje ladje je banja s sosvodnicami, stranskih pa križni. Stene so rumenkaste. Grede in kapiteli beli. Zelo razčlenjeni polkrožni slavo- volok ima rudečo progo. Prezbitarij je tristrano zaključen in pre- krit spredaj z banjo, nad zaključkom pa s trilstno polkupolo. Na temenu banje je reliefen mnogokoten okvir iz krožnih segmentov. Na meji kap zaključka so stukirani pasovi z vtisnjeno lahko re- liefno ornamentiko iz želodov in cvetov. Stene so rumenkaste, pa- sovi beli, v arhitravu rudeča proga. — Tlak je iz raznobarnih šamotnih plošč.

V zakristijo vodi preprost kamenit portal iz rujavega peščenca z lahko na ajdovo zrno posnetim prednjim robom. Nad njim je na- slikan kronogram: ChorVs e fVnDo eXstrVctVs, eCCLesIa Vero restaVrata sVb pLebano reCtoreqVe SChyffer (1751).

Oprema: Oltarji : Veliki: Lesen. Stebri, v sredi dol- bina, na vrhu nizka atika. Kipi: Sv. Primož in Pelicijan (iz konca 17. ali zač. 18. stol.), stoječa Brezmadežna z Detetom na roki (sr. 17. stol.), na volutah 2 baročna angelja. Dve rokoko kanontabli. Arhitektura je svetlo marmorirana. Na posebnih zidanih podstavkih ob straneh oltarja dva lesena polihromirana kipa (sv. Avguštin in sv. Nikolaj) značilna za čas okr. 1720, sorodna izdelkom kamniške frančiškanske delavnice. Na hrbtu oltarja napis: 1894 F. OSOLE (samo arhitektura). — S e v. s t r a n. o l t a r: arhitektura iz konca 19. stol., slika, pl., o., v. Družina, na desni spodaj podpis M. Ko- želj 1902. Kipi sv. Lukež, sv. Jedrt in neznana svetnica iz sr. 17. stol. — J u ž. s t r a n. o l t a r: Lepo delo sr. 17. stol. Svedrasti, s trto oviti stebri, angeljske glavice z avbicami in prtički. Poli- hromacija nova: rujavo in rudeče ozadje in zlati kipi: sv. Anton, sv. Jernej, sv. Matija, v atiki sv. Aleš pod stopnjicami. — P r i ž - n i c a preprost lesen izdelek 1. pol. 19. stol. Angelj na strehi iz 17. stol.; les.

Zakristija: Kvadratičen tloris. Križnat svod. Čedna omara z nastavkom na stebričkih, beli kovani oboji, črni okvirji in vložki. Iz sr. XVIII. stol.

* * *

Habah (Jablje).

Literatura: Valvasor Ehre... XI. 271. Habach. — Topographia Duc. Carn. št. 86.

Zgodovina: Valvasor poroča, da je bi ta grad zidan l. 1530. Ako premotrimo njegovo sedanje stanje, se prepričamo, da je bil

vsekakor večkrat prezidan. Gotski portal v pritličju na dvorišču glavnega trakta, gotski posnetek na ajdovo zrno pri nekaterih oknih in odprtinah v jugozap., glavnem in severovsh. traktu nas prepričajo, da vsebujejo trije glavni trakti poslopja arhitekturne ostanke dobe, ko je še vladal gotski slog, kar postanka teh delov v dobi, ki jo navaja Valvasor, ne izključuje. Prezidava, ki je dala gradu sedanje arkadno dvorišče in h kateri nedvomno tudi spada lepi podstrešni venec jugozapadnega trakta, je nastala pred Valvasorjem, verjetno na začetku 17. stol. Valvasorjevi sliki, katerih starejša je nastala pred l. 1679., ko je bila tiskana Topographia duc.

Sl. 214. Grad Habah (Jablje).

Carn., nam kažeta stavbo že v sedanjem obsegu. Okrog štirioglatega arkadnega dvorišča so razvrščeni štirje trakti. Na treh oglih, z izjemo desnega, napram polju obrnjenega, se nahajajo mnogokotni stolpi. Nad severovzhodnim traktom blizu stika s severozapadnim je na strehi stolpič z vsločeno piramidno strešico, kar znači bržkone mesto kapele. Nad glavnim vhodom je na strehi na konzolah počivajoč erkerski nastavek. Valvasor omenja veliko obednico, verjetno v stolpu, tam, kjer je še dandanes, ter da se v nekem obokanem prostoru nahaja grob enega gospoda iz rodbine Lamberg z ženo in otrokom. V splošnem ga označa, da je „ziemlich gross, auf alte Manier gebaut“. To bi se vsekakor skla-

dalo s postankom tedanje oblike koncem 16. ali zač. 17. stol. pred nastopom razkošnejših baročnih oblik, ki se pojavijo okr. sr. XVII. stol. in ravno o Valvasorjevem času veljajo za moderne. Zunanja oblika gradu je še do danes — in ne v svojo škodo — ohranila one oblike, katere je Valvasor nekako preziral, v notranjščini pa je 1. pol. 18. stol. izvršila izpremembe, ki še danek vzbujajo izredno pozornost. Kakor dokazuje edina letnica na takrat izvršenih freskah, so se te izpremembe izvršile okrog l. 1745. Spremembe se nanašajo v glavnem na vse nadstropne prostore jugozapadnega trakta in obednico v poligonalnem stolpu na jugovshodnem oglu. Stene so bile prevlečene s slikanimi imitacijami gobelinov in v fresko tehniki poslikane. Velika obednica spada med najlepše baročne interjerje naših gradov. Takrat vstvarjeno stanje se do danes ni bistveno spremenilo.

Opis: V tlorisu štirje okrog štirioglatega dvorišča razporejeni sklenjeni trakti. (Sl. 214). Glavni, jugovzh. trakt, ima na oglih poligonalne stolpe. V podaljšku severovshodnega trakta je ohranjen ob robu tu strmo padajočega terena del zidu s polkrožno ojačitvijo — bržkone ostanek obrambnega sistema gradu. Poslopje je enonadstropno. Pritličje ima z malimi izjemami samo manjše štirioglate odprtine; nadstropje, kjer so stanovanjski in reprezentativni prostori, ima štirioglate okna, pod streho pa gredo okrog in okrog male štirioglate line. Glavni vhod je v sredi jugozapadnega trakta, iz sivga apnenca, iz rustikalnih kvadrov, z grbom rodbine Lichtenberg. Streha je vsa iz opeke. Podstrešne line vseh traktov razen severozapadnega imajo gotški posnetek robov. Najbolj starinsko lice kaže jugozapadni trakt, ki je deloma neometan, ima pod streho venec zgodnjebaročnih konzol in v pritličju tri pravokotna okna z gotskim posnetkom robov. Južni stolp ima pod streho kamenit, enostavno profiliran venec, ki je verjetno starješi kot konzole sosednjega jugovshodnega trakta. Severozapadni trakt je očitno najmlajšega datuma. Zunanjščina je enostavna in izredno ugodno učinkuje v svoji mirni masivnosti in kristalinično jasni grupaciji. Dvorišče obdajajo okrog in okrog v pritličju in v nadstropju zgodnje baročne arkade, s kamenitimi stebri in polkrožnimi loki. Vsled poškodb po potresu l. 1895. je več stebrov izmenjanih z železnimi. Na desno, ko se pri glavnem vhodu stopi na dvorišče, je ob stopnjicah v nadstropje ohranjen kamenit gotški portal iz peščenca; oblika je pravokotna, spodaj prehod od posnetega roba k podstavku v obliki ajdovega zrna. Profil: okrogla palica med dvema žleboma. — Odlični prostori se nahajajo vsi v prvem nadstropju. V prvi vrsti

je treba omeniti v vshodnem stolpu poligonalno obednico, ter v jugozapadnem traktu vrsto prostorov, ki se začenjajo s poligonalno knjižnico v južnem stolpu in končujejo s „kitajsko“ sobo. Oprema teh prostorov je enotno izvršena in sicer so stene pokrite s tapetami ali imitacijami gobelinov, pritlični pas, nadvratja in stranice oken pa so poslikane v fresko tehniki. Ta oprema je bila izvršena l. 1745. V mnogem oziru spominja ta dekoracija na imitacije tapet v gradu Zaprice v Kamniku.

Knjižnica: Nepravilen osmerokot, raven strop, troje oken; kamin s kamenitim okvirom in grbom baronov Janeschitschev v rokoko ornamentiki. Stene so prevlečene s tapetami; patron na platnu; fina črna cvetlična ornamentika. Nad vrati, nad in ob oknih ter pritlični pas je pokrit s freskoslikami: Nad okni in vrati so pokrajine. Od kamina na desno: 1. Pristanišče z ladjami in poslopji z orientalskimi motivi. — 2. Morje z ladjami in pogled na veliko poslopje s stebriščem. — 3. Pokrajina s trdnjavo na sredi. — 4. Pokrajina z drevjem in preprostimi poslopji. — 5. Pokrajina z gozdom v sredi, na levi lesene kočje, na desni utrdba in lepša poslopja. Pritličje: 1. Klasično poslopje. — 2. Bogata arhitektura. — 3. Pokrajina s klasičnimi razvalinami. Slike ob oknih: Pri vseh baročna okvirna ornamentika, dekorativno ploskovit baldahin, volute, zastori, vaze, angeljske glavice; spodaj na dekorativnem podstavku konjske glave. Pod baldahinom na treh stopnjicah: 1. Turek z dolgo pipo. — 2. Vojščak v opankah, v belih „špičastih“ hlačah, rudeč plašč s kapuco, za pasom dve pištoli, roko opira na puško. — Nad oknom baročna ornamentika, volute in rastlinski motivi, dve ptici, ki držita vence v kljunih. — 3. Vojščak v beli suknji, s čako na glavi, v beli dolgi suknji, s pasastimi golenicami, drži puško pred seboj. — 4. Na desno korakajoč vojak v opankah v rudečem plašču in puško čez ramo. Nad oknom rimska vojaška obleka. — 5. Vojak v beli obleki, štiroglastim klobukom, z bobnom. — 6. Vojak s helebardo, čez prsi oklep, čelada s perjem na glavi. — Nad oknom bobni in trobente.

Druga soba v jugovshodnem traktu: Pravo-koten prostor. Stene prevlečene s tapetami, patronirana ornamentika na platnu. V baročnih okvirih štirje, kitajske motive posnemajoči vzorci: Drevo, kako poslopje, dvakrat moški, v vmesnih poljih ladja, trikrat kitajski stolp. Freske pritličnega pasu: Cvetlični venci in baročna ornamentika ob robovih. Nad tremi vratmi odgrnjen rudeč zastor in pogled na pokrajine v ozadju. Pred zastori po ena vaza s cveticami. Nad vratmi na hodnik na podstavku vaze

letnica 1745. Pod okni vaze s cveticami, nad okni venci, v sredi pa školjka z glavico. V okvirnih stranicah oken: zgoraj cvetje, ob straneh motiv visečega baročnega pilastra, slonečega na konzoli, od konzole dolj pa visi cvetje, na vrhu vaza s cveticami, okrog pilastra cvetni venec.

Tretja soba: Peč iz 1. pol. XVIII. stol. s štiristrano kupolasto luskinasto streho, okrašena s grbi rodbine Janeschitsch. Na stenah tapete, patroniran vzorec na platnu. Motiv navzgor se vzpenjajoče listne trte z velikimi cvetovi. Freske: Pritličje: Marmorirana polja, na ogljih konzole z volutami. Nad vratni troje scen iz zgodbe o Veneri: 1. Gorata pokrajina, v kateri leži Pan in svira, spredaj morje s tritoni in angelj s plamenico na delfinu, naga žena na delfinu, druga sedi na školjki in se naslanja nanjo, nad njo se vije plav plašč. Zadaž dve spremljevalki. En amoret dviga plavi plašč, drugi plava zgoraj. — 2. Pokrajina z vodo, pod drevesom na levi odložena vojaška oprema, na desni spi Mars, ki ga neguje Venus, iz vode se dviga do pasu gola niksa. Amor z neba spušča puščice na skupino. 3. Spredaj voda, zadaž skala in pogled v pokrajino. Diana s polumesecem na čelu počiva na plavi preprogi, ob nji tul in lok, druga žena sedi poleg nje in drži košuto, tretja na desni si umiva noge. Ob nji leži mrtev zajec, ki se mu približuje pes. Nad okni pokrajine z morjem, poslopji n ladjami, pod okni enkrat morje z ladjami, drugič pokrajina s kaskadami. V okvirnih stranicah oken: zgoraj v ogljih školjke, v sredi venec s trizobom na vrhu, v vencu enkrat delfin v morju, drugič gos na vodi. Ob straneh okviri iz školjčne in spiralne ornamentike, delfini, ki si prepletajo repe, iz ust jim teče voda, maske obdane od ločja, ki jim iz ust teče voda. V tem okviru: 1. Ribič, ki s trnkom lovi. — 2. Ribič z mrežo čez ramo in bečvo v desnici. — 3. Perica pri pranju. — 4. Perica pri ispiranju.

Kitajska soba: Na stenah imitacije gobelinov; poslikano platno. Fantastično zasnovane scene iz kitajskega življenja: 1. Največja slika: Pokrajina s palmami, fantastična poslopja, veverica med bučami, dolgonoga ptica, okrog ene izmed palm se ovija kača. Pod vrhnjim robom školjkasta rokokoornamentika. Skozi to pokrajino gre sprevod od leve proti desni, ki ga začinja plesoč Kitajec z zvonci, sledi eden na kameli, tolče na boben in kriči, nato dva trobentača, ter zastavonoša; kamela z zvonci in na nji na tronu kralj s krono in žezlom, za njim zamorec s solnčnikom. — 2. Pokrajina s palmami. Na skali ležeča Kitajka pri čajepitju. Spodaj pripravljajo čaj. — 3. Na skali sedeč Kitajec trobi na zviti rog. —

Sl. 215. Habah, H. A. Weissenkircher, sv. Pavel.

Sl. 216. Habah, H. A. Weissenkircher, sv. Peter.

4. Akrobati: eden sklonjen naprej, drugi mu stoji na hrbtu in vihiti zastavo. — 5. Pokrajina s palmami in kitajskim gradom. Štirje Kitajci se ukvarjajo z leopardom. — 6. Kitajec ravna figovo drevesce rastoče v vazi. — 7. Pod drevesom stoječ Kitajec dresira papigo. — 8. Pokrajina, plesoč Kitajec tolče na pokrovke.

Freske: Pri tleh volutne konzole, školjke in viseče listne girlande. Nad vrati dve mitološki sceni: 1. Žena z razgaljenimi prsmi sedeča na oblaku, ob nji na desni Amor, na levi na oblakih dve krilati glavi, ki pihata. — 2. Žena v zelenem plašču na oblakih, na glavi venec lovorja, srp v desnici, ob nji snop. Nad okni školjčne ornamentike z motivom vaz in trte s plavimi cveticami. Pod okni v pritličju: 1. Pokrajina s poslopjem, spredaj na levi v sliko obrnjen osel, na desni mož, sedeč pod drevesom, si sezuva čevlje. — 2. Pokrajina s kočjo na levi. — Na levi sedi mož s palico, ki je odložil koč. Ob oknih in v okvirnih stranicah: Nad okni v školjčnih okvirih po en angelj s cvetočo trto pred seboj. Ob oknih, v okvirih iz školjčne ornamentike, z vazami in vejami s cvetjem: 1. Berač. — 2. Potnik s klobukom v roki. — 3. V pokrajini korakajoč mož s palico in lopato čez ramo. — 4. Korakajoč mož v klobuku in pelearini se bliža velikemu poslopju.

Jedilnica: Nepravilen osmerokotnik. Temnorujava baročna peč iz sr. XVIII. st., z luskinasto kupolo na vrhu, okrašena z grbi rodbine Janeschitsch in baročnimi trtami. Imitacije gobelinov: 1. Vrt, žena s kitaro, klečeč ljubimec. — 2. Vrt s fontano in piramido. Ljubimec in ljubimka v školjkastem kiosku, žene bijejo z možem „rihtarja“. — 3. Pokrajina, dve ženi in mož z ovenčano ovco. — 4. Pokrajina, fant in dekle, fant drži črno posodo v roki. — 5. Sedeča žena z otrokom, ki steza roko po veji, ki jo v kljunu drži zelenovrata ptica. — 6. Žena odriva ljubimca v črnem plašču. — 7. Sedeča žena z rudečim nageljčkom v roki in stoječ ljubimec v razgovoru. — 8. Sedeča žena, za njo mož s cveticami. — 9. Sedeča žena, mož ji prinaša ovčko. — 10. Sedeča žena in stoječ, na breg naslonjen mož v pokrajini, fantek s psom. — 11. Mož in žena pred vazo cvetja, mož ji nudi nagelj, klečeči kmet s košaro grozdja ponuja grozd. — 12. Dve sedeči ženi; dva stoječa moža streljata z loki na ptico na okleščnem drevesu. — 13. Razkošen vrt s pojedino na prostem; na levi skupina godcev, na desni ples moža in žene. (Sl. 217 in 218).

Freske: Nad vratmi: 1. Pokrajina. Baročen voz z vpreženimi kozli, ki jih vodi mal satir. Na vozu spredaj mož, zadaj žena, ki si podajata roke. V ozadju na levi nag mož, ki iz meha naliva ženi

Sl. 217. Habah, slikana tapeta v jedilnici.

Sl. 218. Habah, jedilnica.

vino, naga žena in nag mož z velikim vrčem. — 2. Pokrajina. Fantastično poslopje z masko z vozovi na sredi. Na levi odprta lopa z ognjiščem in kotlom. Na desni daje nag mož piti iz čaše ženi. Za njima ležeč osel. V ospredju mal ležeč satir. — 3. Pokrajina. Bachus je padel z osla; osla opira mož, drugi ga drži za rep, tretji s kozjimi nogami pobira Bacha. Zadaj dve prestrašeni ženi.

N a d o k n i : 1. Miza s posodicami za kavo, piškoti in sveča. — 2. Miza s sadjem, steklenico vina, steklenico žganja in odprtim zaboječkom s steklenicami. — 3. Raki in ribe na mizi, načet hleb sira in odprta ročka za vodo. — 4. Šunka, klobase, polnjen želodec, napolnjeni kozarci, načet hleb kruha, ob strani kovinska posoda s steklenico pijače, ki se hladi. — 5. Surovo meso na mizi, oskubljeni raca in kura, kovinska posoda z vratom dolgokljune ptice.

P o d o k n i : 1. Dve ženi in mož sedijo v pokrajini; ena žen se gleda v zrcalo. — 2. Pokrajina, trije fantki, dva igrata na rog, tretji na gajde. — 3. Pokrajina z drevesom, portal, na katerem se poljubljata dva golobčka, polnaga mož in žena plešeta. — 4. Pokrajina, sedeča žena s košaro cvetic, Amor ob odprti skrinjici za dragulje. — 5. Mož in žena pri jedi in pijači, pri mizi na prostem.

V s t r a n i c a h o k e n : Od leve proti desni: Zgoraj vselej v vencu doprsna, v zlatorumenem tonu slikana glava. Ob straneh oken: 1. Harlekin z lasmi zvezanimi v šop. — 2. Harlekin v kari-rani obleki in štulastem klobuku. — 3. Črnc z uhani. — 4. Bradat Turek s turbanom. — 5. Doprsna žena v modrcu, z rudečo ruto in črnim trakom okrog vrata; bela avba s plavim trakom. — 6. Mož z dolgimi lasmi, brezbrad, zelen jopič, trioglat klobuk. — 7. Starejša žena, modrc spredaj spet z zelenimi trakovi, na glavi spredaj nabrana avtba; črn trak z belimi ornamentami. — 8. Kmet v klobuku, plav, rudeče podšit jopič. — 9. Bradat star naprej nagnjen mož. — 10. Starejši mož z razkuštranimi lasmi in kratko brado.

Slike: V sobi ob biblioteki v jugozapadnem traktu. Serija šestih slik, pl., o., novejši preprosti okviri, 65 × 88 cm. Sl. A. Weissenkhircher, polovica serije apostolov. Provenienca iz hiše baronov Eggenbergov v Ljubljani.¹⁰⁸ Slikano v chiaroscuro, temne, na rujavo z rdečkastim nagibom uglašene barve. Karakteristika osredotočena na izraz obrazov in geste. Opis: 1. S v. P a - v e l, desnico naslanja na levico, ki drži za ročaj pokoncu stoječega meča. Lepo bradato glavo obrača rezko v desno. Podpis spredaj nov. Pravi podpis na hrbtu: H. A. WEISSENKHIRCHER PINX.

¹⁰⁸ W. Suida v Südsteiermark str. 118.

1684. (Sl. 215). — 2. S v. P e t e r. Obrnjen v levo, v levici ima ključ, desno zavzeto polaga na prsi. (Sl. 216). — 3. J a k o b M I. Sedeč, obrnjen v desno, lista po veliki knjigi, brez atributa, napis z imenom. — 4. S v. T o m a ž. Obrnjen v desno, glava pol na levo navzgor, v levici tablica, na katero piše z desnico. — 5. J a k o b. Star. Obrnjen v levo v profil, glava pa čez ramo naravnost ven, z levico drži rudeči plašč, z desno potno palico. — 6. Obrnjen en face, glava malo na desno, pogled navzgor, z desno drži rob plašča pred prsmi, z levo gestikulira.

V biblioteki: 1. Pl., o., 78 × 100 cm. Podoba Leopolda barona Liechtenberga, 1775. Obrtit. Obrnjen v svojo levo, levico opira na dva svežnja pisem, na enem letn. 1775. Nad njim zastor. Na levi zgoraj grb in napis: LEOPOLDUS LIB: BARO DE LIECHTENBERG IUDICIORUM PROVINCIALIUM OLIM ASSESSOR DEIN C: R: MAJESTATIS CONSILIARIUS IN PUBLICIS ET POLITICIS IN CARNIOLIA. — 2. Pl., o., 78 × 100 cm. Podoba Ignacija barona Liechtenberga. Obrtit; V vojaški uniformi: Zelen jopič, bel plašč, sablja ob levem boku, „Feldbinde“, na mizi njegov klobuk. Na desni zgoraj grb in napis: IGNATIUS LIB: BARO DE LIECHTENBERG C: R: M: CAPITANEUS ACTUALIS INCLITI REGIMINIS PEDESTRIS RIESE. — 3. Pl., o., 78 × 100 cm. Podoba Fr. Ks. bar. Liechtenberga. Obrnjen v levo, ob njem miza, z desnico drži razprostrt načrt z napisom Gräniz Mapa, pod levo pazduho ima klobuk. Obrtit. Na levi zgoraj grb in napis: FR: XAV: LIB: BARO DE LIECHTENBERG CAP^{us} CIRCULI CARN^{ae} INTERIORIS ET AUST^{us} VERSUS REMP: VENETAM CONFINVM CM^{us} IN ISTRIA. — 4. Pl., o., 78 × 100 cm. Podoba Hiacinte bar. Liechtenberg. V črnem klobučku, temna obleka, z rudečimi obšivki. V desnici vrtnica, leva počiva na mizi. Na desni zgoraj grb in napis: HIACINTA LIB: BARONISSA DE LIECHTENBERG NATA COMITISSA URSINI DE BLAČGAY. — 5. Pl., o., 81 × 95 cm. Podoba Leopolda barona Liechtenberg — Janeschitsch. Dober, mogoče francoski izdelek sr. XIX. stol. V črni obleki, sedi na rudeči empirski zofi. Na desni zgoraj grb in napis: LEOPOLD FREYHERR VON LIECHTENBERG — JANESCHITSCH * 1781 † 1858.

V severovshodnem traktu: 1. Pl., o. Podoba barona Liechtenberga, do prs. Podpis: ARTHUR KURTZ 1894. — 2. Pl., o. oval. Podoba dame s pahljačo. Zadaj arhitektura. Podpis: KARL DIETERICH 1854. — 3. pet rodbinskih

portretov, miniature 1. pol. 19. stol. — 4. dvanajst slik Leonine Littrow, motivi iz Opatije in primorske obale.

Pohišstvo: V obednici: 1. Baročna ura: Lesena omara: profiliran podstavek, zgoraj razširjena v obliki s steklom zaprte omarice, ki zapira kovinsko lice in ohišje ure. Na oglih omarice svedrasti stebri. Stranske stene in ogli nad zaokroženimi vratci so zaprti s kovinskimi mrežami z značilno pasno ornamentiko 1. pol. 18. stol. Vrata podstavka so okrašena z intarzijo in graviranjem v lesu: Zgoraj klečeč, križ objemajoč svetnik v kovinski obleki (Janez Nep.); spodaj drevo, na njem čopasta ptica s sadno vejico v krempljih, spodaj sedeč, s hrbtom ven obrnjen mož, mogoče portret, nad njim napis: Ao 1744: DEN 5 MARTII W: H:

Lice ure je kovinsko in obstoja iz kvadratičnega spodnjega in polkrožnega zgornjega dela. Spodnjemu delu je vrisana okrogla kazalna plošča z latinskimi številkami. Ogli so pokriti s kovinsko reliefno ornamentiko s tradicionalno baročno „ušesno“ ornamentiko in dvema puttoma, ki držita po en okrogel graviran medaljon s slikami evangelistov. Srednje polje kazalne plošče je pokrito z gravirano ornamentiko, v zgornjem delu je vdeleno plošča z Adamom in Evo pod drevesom v raju. Na spodnjem robu kazalne plošče je napis: STAEDLER WIENN. V zgornjem polkrožnem delu, ki je pokrit z gravirano ornamentiko, je vdelenih ob robu pet posameznih plošč, na eni so vpodobljeni meseci v obliki odgovarjajočih grških bogov, na drugem codiak. V sredi pa je odprtina, v kateri je vrteča se krogla z graviranim solničnim obrazom. Okrog odprtine sta dva traka s sledečim napisom: **MartInVs StaDLer CLarVs In arte sVa eXpressIt resonô praesens opVs aere Vienna. KOCH SCULP. (1739).**

2. Miza, sr. XVIII. stol. Baročen pasni okvir oklepa intarzirano polje, pokrito z raznobarnimi lesovi, vmes različni sadeži. Ob robu okrog z rokokoornamentiko obdane pokrajine s poslopji in cvetne vejice.

3. V eni izmed sob severovshodnega trakta: Lesena miza 1. pol. XVIII. stol. Baročne vite noge. Gornja plošča intarzirana s črno in rujavo pasno ornamentiko večinoma geometričnih oblik. V štirilistnem srednjem polju je vdeleno gravirana plošča, ob nji na štirih straneh štiri intarzirane in gravirane ptice z vejicami sadja v krempljih. V sredi od baročne ornamentike obdan graviran pogled na Ljubljano. Zgoraj napis STADT LAYBACH. Spodaj v okviru iz školjkaste ornamentike obdan monogram s si-

drom v ozadju, nad njim dva drug v drugega vdeta prstana. Monogram se glasi

S
NKI
S

* * *

Trzin.

Cerkev.

Zgodovina: Ime Trzin se nahaja prvič v neki listini z dne 1. avg. 1301.¹⁶⁹ Cerkev se prvič omenja v seznamu cerkvenih dragocenosti l. 1526.¹⁷⁰ Valvasor¹⁷¹ jo samo omenja kot cerkev sv. Florijana. Iz stavbe same in teh podatkov pa lahko njeno zgodovino nekoliko bolj rekonstruiramo: Koliko se je v sedanji ohranilo od prvotne stavbe, se ne da več točno ugotviti. V poštev pridejo pri tem le zidovi zvonika in sedanjega prezbiterija. Da je bila tu že v sr. 14. stol. cerkev, nam dokazuje kip. sv. Henrika, vzdian v zvoniku; o njem nimamo vzroka domnevati, da je bil od drugod prinešen, ker se ta svetnik še vedno časti poleg sv. Florijana na vel. oltarju. Vse okoliščine (delovanje Jožefa Antona Schiffersteina v Mengeški fari, arhitektura kapele in zunanjščine zapadnega dela stavbe, oltarji in posebno slika na antependiju velikega oltarja) govore za to, da je bila stara cerkev proti sredi 18. stol. temeljito prezidana. Že nenavaden položaj zvonika **za** prezbiterijem in orientacija sedanje stavbe proti zapadu govorita za to, da je šlo samo za prezidavo stare cerkve. Očividno je še sedaj, da je bil pod zvonikom vhod in da je bila stara cerkev proti vshodu orientirana. Sedanji prezbiterij je bila njena ladja, mesto majhnega, verjetno takrat še gotskega prezbiterija pa je bila postavljena sedanja ladja in cerkev obrnjena. Dokaz, da je bila že takrat obrnjena, nam nudi slika sv. Florijana na antependiju vel. oltarja. Cerkev, ki jo brani požara, je nedvomno trzinska. Slika nam jo kaže v sedanjem položaju. Fasada ima veliko polkrožno okno v trikotnem čelu in kamenite rusticirane ogle. Zvonik stoji, kakor sedaj, za prezbiterijem. Arhitektura kapele govori za to, da je nastala istočasno s to prezidavo. Ohranjeni so iz te dobe tudi še trije oltarji, prižnica in zakristijska omara. Po potreku je bila cerkev deloma poškodovana in po načrtu inž. Rupnika (zapisek v inventarju) l. 1899/900 podaljšana proti vshodu za sedanji kor, na novo zunaj fasadirana in 14. okt. 1900

¹⁶⁹ Schumi: Archiv ... II., str. 256.

¹⁷⁰ Izvestja ... 1895, 127.

¹⁷¹ Ehre ... VIII., 764.

blagoslovljena. L. 1908 je dobila nove orglje. L. 1917 je oddala v vojne svrhe dva zvana oba iz l. 1875, s težo 1010 kg in 515 kg. Mali iz l. 1875, 292 kg težek je bil l. 1920 ubit, nakar so nabavili še isto leto tri nove železne zvonove.

Opis: Tloris: Od vshoda proti zapadu si slede: Pravokotna ladja s kapelo, prizidano na južni strani, pravokotni prezbiterij z zakristijo na severni strani in zvonik. Ladja je 16.10×7.70 m velika, slavolok 3.83 m širok, prezbiterij pa 5.63 m širok in 5.58 m globok. Kapela 6×6 m velika s posnetimi ogli.

Zunanjščina: Fasada moderno romanska s slepimi stolpički na oglih. Nad portalom je ven pomaknjen lok, sloneč na dveh kamenitih stebrih. Ladja, do kapele, okrašena z lizenami in ločnim vencem pod streho, ima kamenit podzidek. Prezbiterij in kapela imata star kamenit podzidek in lizene na oglih. Zakristija ima letnico 1846., kapela ima od zunaj portal iz apnenca in troje polkrožnih oken z ostanki lečastih stekel (Butzenscheiben). Ladja ima podolgasta polkrožno završena okna. Streha na cerkvi je iz opeke. — Zvonik je tvoril prvotno spodaj tristrano odprto vhodno lopo. V pritličju ima križnat obok. Povišan je za višino sedanjih zvonovih lin. Streha je korenasta in pokrita s skalico. Trije železni zvonovi imajo napise K. I. D. MCMXX. V eni zazidanih zvonovih lin se nahaja vzdian kip iz peščenca, predstavlja oč sv. Henrika. Visok je 65 cm. Glava z vojvodskim klobukom ali krono je odbita; obris je ohranjen v vtisku v malti. Predstavlja svetnika vojščaka, oblečenega v tesno prilagajoče hlače in suknjo, ki do pasu doli tesno odeva oprsje, od pasu doli pa je spredaj preklana in rahlo gubana sega do kolen. Na ramah ima dolg, do tal segajoč plašč, ki ga drži na stran s sedaj odbitima rokama. Suknja je na prsih speta, pas pokrit z dvema vrstama kamnov. Na pasu so ostanki zelene barve, na plašču in suknji še precej rudeče barve, na nogah pa ostanki rudeče in svetlo zelene. Kipec se da opredeliti približno v sr. XIV. stol.

Notranjščina: Pravokotna ladja je prekrita s tremi križnimi svodi med polkrožnimi pasnimi loki. Kor z moderno skromno orgeljsko omaro je na traverzah. Prezbiterij je kvadratičen, s posnetimi ogli. V oglih so plitvi slopi, ki nosijo široke pasove, križajoče se na temenu štirilistne mnogokotne kupole v krožnem okviru. Tlak je šamoten, klopi nove.

Oprema: Veliki oltar, lesen. Arhitektura stebrov in pilastrov. Večina stara, atika iz 2. pol. 19. stol. Razmeroma spretno rezljani kipi: sv. Florijan, sv. Jakob, sv. Henrik, sv. Rok, in sv. Bo-

štjan (pozneje oblečen v odejo iz poklejenega platna). V atiki kronanje Marije, angeljčki in klečeča sv. Štefan in sv. Lovrenc. Slabo v novejši dobi polihromiran. Iz časa pred sredo XVIII. stol. — Tabernakelj preprost novejši izdelek. Na antependiju iz 1. pol. 18. stol. je naslikan v baročni dvorani sv. Florijan, ki gasi požar na majhni trzinski cerkvi. Slikar nam jo kaže po baročni prezidavi. Ob straneh te slike sta naslikani dolbini s cvetličnimi vazami.

Stranska oltarja ob slavoloku sta pendanta: Les, volutna arhitektura z atiko. Levi ima v atiki ime Marijino in 2 vazi. Kipa sv. Urha in sv. Volbenka. Slika, pl., o. Brezbrad sv. Urban v orantu, stoječ pred arhitekturo; na tleh se igra angeljček z grozdom. Neznani srednje dober mojster sr. XVIII. stol. Na antependiju (les) so naslikane kite sadja in cvetic, v sredi v krogu doprsen sv. Urban. Rokoko grabljice za sveče. — Desni: Slika, pl., o., sv. Lenard. Kipi: Sv. Lovrenc in sv. Štefan; v atiki ime Jezusovo. Slikan antependij: na straneh viseči šopki cvetic in sadja, v sredi sv. Lenard, opat, v ječi. Obakrat ista roka kot na levem oltarju.

Prižnica: baročen izdelek s svedrastimi stebri in rozetami v poljih balustrade. — Križev pot z lepimi okviri konca XVIII. stol. Pl., o., neznana roka iste dobe. Deloma preslikan. — Obhajilna miza iz novejšee dobe; kamen posnemajoča snov.

Kapela ima kvadraten tloris s posnetimi ogli. V oglih po dva polstebra, stene zaključuje navzgor močno naprej napuščen venčni zidec; kupola iz osmerih listov. Barva sten rumenosivkasta. Oltar: stebri in atika, 2. pol. 19. stol. Kipi: sv. Frančišek Ksav., Joahim in Ana. V atiki slika pl., o., Marija z detetom na oblakih. Bradaška? — Glavna slika: pl., o., sv. Frančišek Ksav., umirajoč pod šotorom ob morju; ob njem angelj, dva v oblakih. Varianta po znani milostni sliki pri sv. Frančišku na Štajerskem. Ista roka kot pri slikah stranskih oltarjev.

V dolbini na desno od vhoda 2 kipa: 1. Sv. Florijan, 1. pol. XVII. stol., les, močno črviv. — 2. Sv. Urban, stoječ, v ornatu; 2. pol. 17. ali zač. 18. stol.; les. — Pod vhodnim lokom kipa Lurške Matere božje. Vlit iz mase. Signatura: Fr. Ks. Tončič, Kamnik, 24./3. 1908.

V zakristiji baročna omara iz trdega lesa z belim kovanjem, okvirna ornamentika; v zgornjem delu pa zvezdnati intarzirani vložki.

* * *

Rašica.

Cerkev.

Zgodovina: Omenja se v zapisniku cerkvenih dragocenosti 1526 (Izv. 1895, 148) in pri Valvasorju (Ehre... VIII., 764) kot cerkev sv. Križa. Vidnih spominov na svojo preteklost ima malo: Star je tloris: Pravokotna ladja, z ožjim, s tremi stranicami osmerokota zaključenim prezbiterijem. Domnevam, da je sedanja cerkev na starem temelju z delno porabo starih sten koncem XVII. stol. na novo pozidana. Letnica 1684 na glavnem portalu utegne odgovarjati oboku prezbiterija in zvoniku, ki imata še zastrte sledi gotoske tradicije. Obok ladje je pa verjetno iz 1. pol. 18. stol. Cementni tlak je iz l. 1906. Pod sedanjimi zvonovimi linami so zazidane stare dvodelne line z osmerokotnim stebričkom v sredi ter konzolnim kapitelom, na katerem počivata dva polkrožna loka. Njihova oblika kaže v bližino gotike. L. 1917. je oddala ta cerkev v vojne svrhe dva zvonova: veli ki iz l. 1887., teža 513 kg in mali, iz l. 1883., teža 116 kg. Ostal je srednji iz l. 1778., teža 168 kg. Dva nova bronasta je dobila l. 1924.

Opis: Tloris: od zapada proti vshodu si slede: zvonik, pravokotna ladja, in prezbiterij zaključen s tremi stranicami osmerokotnika. Na južni strani mu je prizidana zakristija. Velikost ladje: 6,45 × 4,05 m; prezbiterij je 5,10 m dolg in 4,10 m širok. Slavolok je 3,20 m širok.

Zunanjščina: Stolp: Podstrešje na dve strani odprto. Barva vseh sten zelenkasta. Povišan je za sedanje zvonove line. Stare so zazidane. Prekrit je s kupolo s štiristrano piramidno streho, iz katere raste nadzidek z linami; nad njim pa je zopet piramidna strešica. Vse strehe so pokrite s skalicami. — Trije bronasti zvonovi: Veliki: Reliefi: Kritis na križu z Marijo in Janezom, sv. Anton in Brezmadežna. Napisi: Po svetem Križu in trpljenju reši nas, o Gospod! — Sv. Anton prosi, za nas. — Sv. Marija, pomočnica kristjanov, prosi za nas. — Zvonarna in livarna št. Vid nad Ljubljano leta 1924. št. 36. — Bogu in Cerkvi darovala ta zvon soseska Rašica za časa župnikovanja preč. gosp. Fr. Kušarja ter cerkvenih ključarjev Antona Sirk in Franca Ručigaj in župana Andreja Aleša. — Srednji: Zgoraj venec rokokoornamentike, ki oklepa loke. Pod loki reliefi: Križani, rokoko vaza, sv. Jakob, vaza, Brezmadežna, vaza, sv. Rok, vaza.

Napis: ME FVDIT JACOBUS SAMASSA LABACI 1778. S. CRUX MISERERE NOBIS. Eden naših najlepših zvonov! — Mali: Reliefi: Sv. Florijan in sv. Mihael. Napisi: Sv. Florijan, varuj nas časnega in večnega ognja. — Sv. Mihael naš farni patron, prosi za nas. — Zvonarna in livarna, družba z o. z. Št. Vid nad Ljubljano 1924.

Notranjščina: Pravokotna ladja s cementnim tlakom iz rudečih in belih plošč. Baročen kapast obok, banja s sosvodnicami od vseh štirih strani. Ob stenah pilastri. Kor lesen, preprost. Stene sive, pilastri in banja rumeni, kape sinjkaste. Slavolok polkrožen. Prezbiterij za eno stopnjico višji. Obok: banja s sosvodnicami. Shema z ostrimi robovi še spominja na gotško arhitekturo. Okna so štirioglata.

Oprema: Veliki oltar: Kipi: Križani, sv. Helena, sv. Kozma in Damijan, sv. Aleš in Bog oče. Preprost, predelano baročen izdelek. Na hrbtu napis: Novo omalanta 17. dan Kimouza 1832 Franz Wisiak Malar Krainburg Andreas Auschin in Franz Alesch. — Na menzi ovalna slika, les, o., Moritev nedolžnih otrok. Bizjak? — Severni stranski oltar, skromen, s kipom Marije z detetom iz 2. pol. 19. st. — Trije črviči baročni kipi pod streho. — Na južni steni visi slika pl., o., sv. Helena. Bizjak?

Na prekladi glavnega vhoda je letnica 1684.

* * *

Vodice.

Arhiv fare Vodice v župnišču. Rojstne in poročne knjige od 1638 dalje, mrtvaške od 1643. — Razmeroma veliko število srednjeveških listin. Vsled pečatov zanimive: 1.—3. maja 1403; oglejski patriarh Anton podeljuje obiskovalcem cerkve na Šmarni gori 40 dni odpustka. Pečat voščena skledica z rudečo plastjo, prevlečeno s sivim papirjem. Okrogel, premer 5 cm; v srednjem polju v svojo desno gledajoč orol s polrazpetimi perutmi. Na robu napis v unciali: (An)TONI(us) (Del) GRA(tia) S(an)CTE SEDI(s) AQUILEGE(n)SIS PATRIARCH † — 2.—14. maja 1411, v Celju. Janez, nadškof Soltaniensis, podeljuje odpustek obiskovalcem cerkve na Šmarni gori. Pečat: podolgasta voščena plošča, rudeča plast. Višina 6 cm, največja širina 38 cm. Gotska arhitektura s krogovičjem. Spodaj v polkrožni dolbini nerazločna glava neke sicer uničene figure; zgoraj nerazločen stoječ svetnik z nerazločnim predmetom v roki. V napisu je ohranjenih samo par nečitljivih črk. — 3. 1476, sv. Gregorja dan. Ivana soproga Gall-a von Rudolfsekh in sestra Volbenka Montspurgerja proda cerkvi sv. Tilna v Repnjah zemljišče v Repnjah. Pečat župnika Vilhelma Polcza v Moravčah.

Premer 5 cm. Voščena skledica, črna plast. Štirilist, spodaj v posebnem ščitku na križ položeni dve škropilnici, zgoraj doprsen škof v ornatu. Napis: SIGILLU(m) · VIC(?)... IN · MOREVTSCH · — 4. 1498, petek po sv. Maksu prodal Mate Samorell njivo na ljubljanskem polju bratovščini naše ljube gospe na Šmarni gori. Pečat mesta Ljubljane, premer 6 cm. Napis v gotski frakturi: SIGILLUM CIUITATIS (lab)ACENSIS. — 5. 1507, Hans Heyna prodal cerkvi na Šmarni gori zemljo v Mali vasi. Dva pečata: a) premer skledice 5,2 cm, pečata 3,2 cm. Črna plast na belkasti voščeni skledici; v sredi grb: navpično navzdol obrnjena puščica s križem na vrhnjem koncu. Napisni trak: S(igillum) JOERG... POSCH 1506. — b) premer skledice 5 cm, pečata 3 cm. Grb s šlemom na vrhu, notri veterničasto razstavljeni trije listi. Na traku napis: S(igillum) HANS H(eyna) 149. — 6. 1507. Sobota pred malim Šmarnom, Hans Hasiber prodal zemljo v vasi Velden v vodiški fari ključarjem cerkve sv. Tilna v Repnjah. — Pečata: a) premer skledice 5 cm, pečata (črna) 3,5 cm (pri obeh enako). Relief Pietà na gotškem tronu. Spodaj pred Marijinimi nogami grb z dvema prečnima pasovoma na gladkem polju. Po robu napis S(igillum) GEORGII HE(rttenselser)... B(ea)TE V(ir)GI(n)IS IN STAIN. — b) Spodaj ščit s križem, nad njim skleda z glavo sv. Janeza; nad njo drapirana figura sv. Janeza Krstnika. Napis S(igillum) LEONHADR... (Leonhard, komendant v Komendi). — — Vajnejši zgodovinski spisi: *Urbarium S. Luciae V. et M. A. D. 1728 descriptum, cuius ecclesia in Skaruzhina neo fundata et erecta fuit 1662.* — *Urbarium Fil. eccl. S. Aegidy Abbatis in Repne, descriptum 1728.* — *Urbarium fil. eccl. Sti Stephani poenes Vitickh ex antiquo ad hunc noum Vrbarium descriptum sub Dno. Bartholomaeo Grazl A. 1685.* — *Liber accordandae familiae domus parochialis in Wodizt (sic!) sub Rdo Dno. Bartholomaeo Grazl, Parocho loci inceptus A. 1682 (Iz vsebine: Matricula parochiae S. Margarethae in Vodiz. — Catalogus librorum).* — *Vrbarium vnser lieben Frauen zu der Pfarr Woditsch gehorigen Filial Khürchen bey Schenkenthurn renouirt vnd reformiert worden 1665.* — *Urbarium Neo Ecclesiae S. Luciae V. et M. prope Scharutschina. Anno Dni 1662 caeptae.* — *Liber confratrum et consororum B. M. V. in Kallenberg, začet 1665.* — *Philosophica conscripta à me Joanne Baptista Callin sub Rdo Patre Professore ac emerito Philosophiae Doctore Ignatio Ritzl A. D. MDCCL & LI. Urbarij za Šinkov Turen 1780.* — *U. za Utik 1780.* — *Manuale Josephi Vogler, cooperatoris in Aych & Parochi in Vodiz 1769, 1771, 1775—1779.* — *Urbarium Eccl. S. Margerethe in Wodizt 1679.* — *Rrbarij za Šinkov Turen, 1679.* — *Urbariji za Šmarno goro, 1638, 1680, 1719, ter 1728.* — *Urbarij župne cerkve v Vodica h za 1729.* — *Rokopis, vsebuječ okrožnice in naloge škofijskega ordinariata od oktobra 1788 dalje in Zgodovinske črtice Vodiške fare in njenih podružnic. Pisal Tomaž Kajdiž, kateri sem nastopil faro 13. okt. 1878.* — *Series Parochorum Vodizensium¹⁷² quos et ex post cooperatores et aedituos ex libris parochialibus et aliis authenticis manuscriptis improbo labore A. 1746 collegit A. R. D. Bartholomaeus Suppanz Parochus in Dobrova pro tunc cooperatores loci deinceps vero ab eodem praefato facile ex praxi notantur.* — *Commemorationes in die omnium fidelium*

¹⁷² Manuale J. Vogler za 1775—1779.

defunctorum¹⁷³ s slovenskim formularjem molitve za vse umrle župnike, kapelane in vse farane. (Med župniki je vpisan prvi Gregor l. 1314. zadnji pa Fr. Klun l. 1719. Med kapelani zadnji Rok Grahovar 1726). — Floris, zunanjščina in prerez po potresu l. 1895. podrte cerkve. — Načrti arhitekta R. Jeblingerja za novo cerkev in njeno opremo. — Načrt in situacija cerkve na Šmarni gori; izdelal 1899 Fran Tavčar. — Načrt za kapelo na pokopališču, izdelan l. 1843. po zidarskemu mojstru Matevžu Medvedu. — Farna kronika. Piše župnik Peter Janc od 1915 dalje.

Stare slike: Gašper Porenta, rizba notranjščine po potresu porušene župne cerkve v Domu in Svetu l. 1895, str. 543.

Župna cerkev.

Zgodovina: Prvi župnik, ki nam je znan, je „Heinricus plebanus de Wodiz“, imenovan kot priča v listini z dne 16. dec. 1257 (Schumi, URB II. 197), drugi Herman v listini z dne 6. jul. 1262 (Schumi, URB II., 243) in odslej vedno pogosteje njuni nasledniki. Cerkev v Vodichah se omenja v zapisniku cerkvenih dragocenosti iz l. 1526 (Izv. 1895, 117). Za XVII. stol. nam nudijo ljublj. vizitacije sledeče gradivo: Stara nedvomna še gotska cerkev je bila na epistolski strani razširjena ter so jo l. 1665. nameravali razširiti enako tudi na evangeljski strani; do izvršitve pa, kot se zdi, vsaj do 1684 ni prišlo. L. 1631. je imela štiri oltarje: vel. sv. Marjete, stranski na evangeljski strani Marijin, na epistolski strani pa oltarja sv. Nikolaja in sv. Florijana. Krstni kamen je bil ob stebru sredi cerkve. Obstojala je še srednjeveška zakramentna hišica (tabernaculum lapideum), ki naj se odstrani in tam namesti shramba za sv. olja. Do sledeče vizitacije l. 1665. so prestavili krstni kamen k oltarju Matere božje, ter oltar sv. Nikolaja prestavili od slavoloka, kjer je bil prej, k steni ladje ter ž njim združili tudi češčenje sv. Florijana, ki je imel še l. 1631. poseben oltar, o katerem trdi vizitacija 1665, da je stal sredi cerkve in je oviral pogled proti velikemu oltarju. Razširitev cerkve na epistolski strani se je verjetno izvršila pred l. 1631., ker se l. 1665. ravno to smatra za povod Scarlichijeve odredbe, da naj se prestavi oltar sv. Nikolaja, ki je stal do takrat ob slavoloku, k steni ladje.

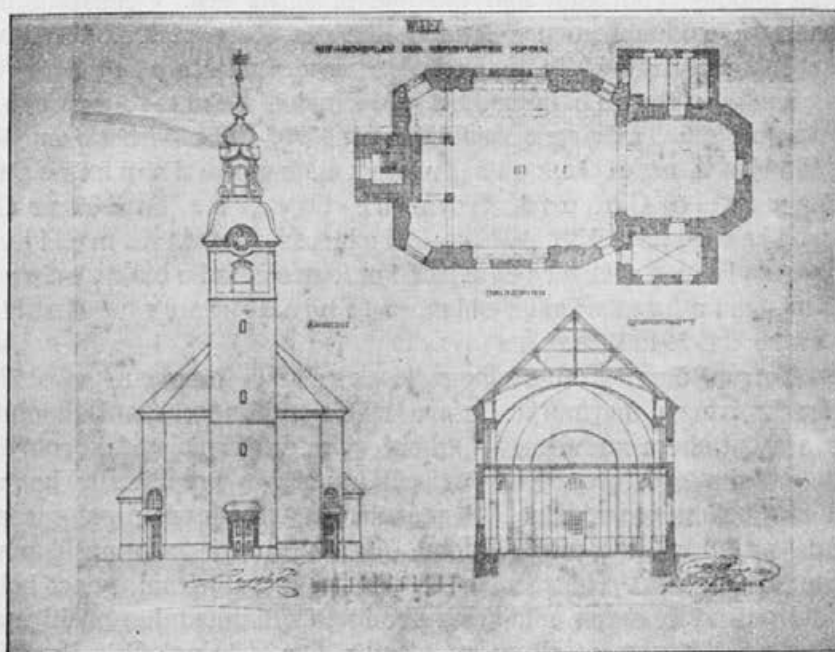
Ob vizitaciji 1684 je imel veliki oltar pozlačen kip sv. Marjete, v atiki pa kip Marije z Jezusom v naročju; stranski oltar Matere božje je bil ves novopozlačen in je imel v sredi majhen kip Marijinega oznanjenja. Epistolski oltar se imenuje sedaj sv. Miklavža in sv. Martina. Imel je visok pozlačen nastavek, v sredi pozlačeno, izrezljano

¹⁷³ Pridejan Manuale-u J. Voglerja za 1775—1779.

monštranco, na vrhu pa podobo sv. Martina. Ta oltar je bil nedvomno nov po l. 1665., ker je takrat vizitacija zahtevala veliko oltarno podobo in primernejše proporcijoniranje oltarja, češ, da to zahteva njegov položaj na novem mestu. — Valvasor (Ehre ... VIII. 826) pravi, da je imela tri oltarje (sv. Marjete, sv. Rešnjega telesa in Naše Ljube Gospe), ter da je bila obdana s taborom. Še za to cerkev je bil naročen l. 1712. en nov altar;¹⁷⁴ vsekakor stranski ker pravi „bis zum Poden“, torej do lesenega stropa, iz česar moremo tudi sklepati, da je obstojala takrat še cerkev srednjeveškega tipa, z lesenim stropom v ladji. L. 1726. pa je nastopil župnikovanje Jož. Gregor Watschnig, ki je tekom svojega dolgega poslovanja prezidal vse cerkve svojega področja v baročnem smislu. Iz kamna z letnico 1739, ki se je od stare cerkve ohranil v zvoniku, je razviden datum za župno cerkev. Tabor so ohranili in ga podrli šele l. 1871. Podrobnosti o njem niso znane, omenja se stolp in prehod v ozidje („pri bâvtarah“). Ta baročna cerkev je obstala do l. 1895., ko jo je potres tako poškodoval, da so jo morali do tal podreti. Arhitekt nove stavbe je narisal 11. XI. 1895 tudi tloris, prerez in prednji pogled te cerkve (sl. 219), slikar G. Porenta pa je narisal notranjščino s slavolokom in prezbiterijem, tako da si moremo baročno stavbo precej dobro rekonstruirati. Njen, za dobo postanka tipičen in napram tradicionalnim popolnoma nov tloris nam že sam dokazuje, da je bila njena prednica do tal podrta in nova popolnoma sodobno baročno zasnovana. Edino zvonik je mogoče deloma ostal. Od zapada proti vshodu so si sledili v tlorisu: Zvonik pred fasado, pravokotna ladja z značilnimi posnetki oglov ter pravokoten prezbiterij s posnetki vshodnih dveh oglov. Na severu in na jugu ob prezbiteriju je bil po en prizidek. Zazidana ploskev je zavzemala 449 m², ladja je bila sama 12·09 m široka (z dolbinami za stranske oltarje 14·85 m), dolga pa 16·46. Slavolok je bil 6·60 m širok. Prezbiterij 9·40 m dolg in 7·85 m širok. Vsa je bila obokana in sicer v ladji s svodnimi kapami od vseh strani, v prezbiteriju pa s štirilistno kupo s širokimi pasovi med kapami in štirilistom s štukiranim svetim Duhom na temenu. Imela je značilna polkrožna okna. Zu-

¹⁷⁴ Dogovor z dne 29. okt. 1712 (v urbarju l. 1679.) med ključarji in Mihaelom Slammikh (?), Tischler zu Lokh je zanimiv: „Erstlichen obligirt sich benenter Meister en noch Ausweis des bei handen habenden abriß von Floder glatten nussbaum holz sambt tabernacull, Wolkhen und Engels Köpen, ziratten und allen zugehör bis zum Poden Altar fertig zu machen: doch ohne der Statuten die ein Leib haben und notwendigen Verguldung und Virneis.“

nanjščina je odgovarjala obliki notranjščine. Zvonik je imel baročne zvonove line in baročno streho: zvonec, slepe line z volutami in čebuljico na vrhu. Oprava se je odlikovala po lepih Mencingerjevih slikah v oltarjih, ki so se ohranile v župnišču. L. 1875. je dobila nov veliki zvon,^{174a} l. 1878. nov križev pot (M. Koželj. Novo cerkev so začeli zidati po načrtih Rajmunda Jeblingerja 12. VII. 1896 (temeljni kamen); od istega je tudi načrt za veliki oltar, za stranske pa Alojzija Vodnika. Dne 12. VII. 1900 je bila posvečena. L. 1914. je bil nov veliki zvon (Samassa, Ljubljana).

Sl. 219. Vodice, stara župna cerkev.

L. 1917. je dala v vojne namene 3 zvonove, ki jih je nadomestila s tremi novimi bronastimi l. 1922. Teža starih: 392 kg, 1122 kg in 2668 kg. Mali zvon je od 1922 v Tacnu kot veliki.

Sredi 18. stol. so se nahajali v župnišču portreti sledečih župnikov (prim. Series par. vodiz.): Simona Ottave (od 1611) in Jerneja |Grazl-a (effigies cum ecclesia et domo parochiali depicta...). Žal, o njih ni več sledu.

^{174a} Izdelal Hilzer v Wiener Neustadtu. Stari zvon z glasom e (drugi od zgoraj) je bil prodan v Hrastje.

Opis: Tloris: Od zapada proti vshodu: zvonik, kor (pravokotnik s posnetimi ogli), ladja (pravokotnik s posnetimi ogli) in prezbitერიj (pravokotnik s tristranim zaključkom). Na severu in jugu po en prizidek za zakristijo in oratorije. Velikost: Ladja 19·50 m dolga, 13·85 m šir. Prezbitერიj 8·10 m dolg, 7·75 m.

Zunanjščina: Stene okrašene s pilastri. V fasadi mogočen zvonik. Glavni vhod ima arhitektonski okvir. Stene so rumenkasto in belo (pasovi) pobarvane. Streha cerkve iz opeke; zvonikova iz pločevine. Zvonove line so dvodelne s kamenitimi stebrički v sredi; streha spodaj čebuljasta, nad njo line in šilast vrh. V notranjščini zvonika je vzdian kamen z letnico 1739; iz stare cerkve. Zvonovi so trije bronasti: Veliki: relief: Brezmadežna. Napis: Slava Bogu na višavah in mir ljudem na zemlji. Strojne tovarne in livarne Ljubljana, št. 590, 1922. — Srednji: Sv. Florijan. Kuge, lakote, vojske, ognja in potresa, reši nas, o Gospod. Strojne tovarne in livarne Ljubljana, št. 733, 1922. — Mali: sv. Jožef. K molitvi pozvanjam, viharje blažim, moč zlobno odganjam, mir mrtvim želim. Strojne tovarne in livarne, št. 591, 1922.

Notranjščina: Pod stolpom je krstni kamen v obliki kelih iz črnega marmorja; lesena hišica v novorenesanških oblikah s sv. Duhom na vrhu. — Oboki v notranjščini: nad korom in nad glavnim prostorom plitvi viseči kupoli; v prezbitერიju banja, nad zaključkom sosvodnice. Ob stenah pilastri. Glavni prostor razširjata na strani dve plitvi dolbini. Notranjščina je cela poslikana: Stene so umazano zelene, stebri in pilastri marmorirani, venci beli, svodni pasovi in razna polnila na svodu so ornamentalno poslikana. V kupoli nad korom so slike: sv. Cecilja, David in pojoči in igrajoči angelji. V glavni kupoli: Brezmadežna, obdana od svetnikov in svetnic, nad slavolokom sv. Mohor in Fortunat. V prezbitერიju na svodu Bog Oče, obdan od angeljev, in alegorije vere, upanja in ljubezni. Podpis: Matija Koželj 1907. Moderno slikana okna: V ladji: na ženski strani, sv. Magdalena in sv. Ana; na moški: sv. Anton Padov. in sv. Frančišek Seraf. V prezbitერიju: Srce Jezusovo in Marijino. Na teh dveh podpis: Ed. Stuhl's I. steierm. Glasmalerei, Graz. — Podaril g. J. Žužek, misijonar. — Podaril S. Žužek, župnik. — V prezbitერიju na desni je vzdiana ploča z napisom: † AD LAUDEM ET DEI OMNIPOTENTIS AC S. MARGARITAE V. M. ECCLESIA HAEC TERRAEMOTV DIE 14. IV. A. 1895. DIRUTA, JACTIS A P. T. D. PRAEPOSITO LABAC.

D^{RE} LEONARDO KLOFUTAR FUNDAMENTIS DIE 12. VII. A. 1896 REAEDIFICATA NEC NON A CELSO AC REVO D. PRINCIPE EPISC^O LABAC. ANTONIO BONAVENTURA DIE 12. VII. A. 1900 CONSECRATA EST. UNIVERSUM ORBEM CATHOLICUM GUBERNANTE P. M. LEONE XIII., IMPERATORE AUG^O AUSTRIAE FRANCISCO JOSEPHO I. PAROCHO VODICENSI R. D. SIMONE ŽUŽEK.

Kor ima raven betonski strop in sloni spredaj na dveh kombiniranih črnih stebrih. — Tlak je šamoten.

Oltarji: Veliki: Marmorna menza s stebri, tabernakelj s kupolastim baldahinom na stebrih; dva velika moleča keruba ob straneh. V duplini za oltarjem v novorenesanškem okviru kip sv. Marjete. — Druga stran oltarja sta pendanta iz kamna: Severni: Relief Brezmadežne in Kristusa, kipa sv. Neže in sv. Katarine. Južni: Relief sv. Jožefa in Boga Očeta; kipi: sv. Martin in sv. Janez Evang.

Prižnica iz kamna, najlepši kos opreme; okrašena z novorenesančno ornamentiko. — **Kamenita obhajilna miza** s kovanimi vratci. — **Križev pot** po Führichu, na 14. post. podpis: M. Koželj 1878. — Sredi cerkve lep masiven lesteneč iz mesinga iz zgodnje baročne dobe. — Nasproti prižnice ob slavoloku misijonski križ iz l. 1901.

Zakristija: Omara razmeroma čeden soliden izdelek 1. pol. 19. stol. — **Kelih**, 26,5 cm visok. Pozlačena in posrebrena kovina. Šesterolistna noga, okrašena z vzboklo listno ornamentiko (cvetlice, sadje, angelske glavice). Nodus okrašen z angeljskim glavicami in vencem sadja. Venec kupe ima preslegasto ornamentiko istih motivov. Začetek 18. stol. — Na oratoriju nad levo zakristijo: Slika, pl., o. sv. Marjeta. Ob robovih močno raztrgana. Kopija po Kremser-Schmidtovi sliki sv. M. v Dolu. Verjetno L. L a y e r.

V župnišču: 1. Umetno-obrtni predmeti: 1. **Pacifikal**. 32 cm vis. Noga: raztegnjen štirilist z vmesnimi jezički; degenerirana rokokoornamentika. Nodus ima obliko vaze. Ostenzorij je obdan od žarkov in ornamentike s školjčnimi motivi in angeljsko hermo, ki drži venec. Zlačenje in srebrenje se menja. Listina v nogi: Jo. Francisc. Bisleti, episcopus signinus potrjuje resničnost relikvij sv. Marjete 6. jan. 1750. Potrdilu se pridružuje Carolus Peer, vic. gener., Ljubljana, 22. okt. 1751. — 2. **Kelih**. 29 cm. Pozlačeno srebro. Okrogla noga, reliefna ornamentika, okras iz rudečih kamnov. Emajlne slike sv. Marjeta, sv. Peter in sv. Jurij. Reliefno

obdelan nodus, na vencu kupe kamni in emajlne slike Srce Jezusovo, Srce Marije in sv. Jožef. V nogi napis: V č. g. župn. Jurij Dernovšek in sestra Marijana darovala župni cerkvi v Vodica h 15. VIII. 1915. Mašnika, ki mašuje s tem kelihom, prosita za spomin pri sveti daritvi. Izdelal Iv. Kregar, Ljubljana. — 3. Monštranca. Pozlačena kovina. 63 cm visoka. Noga raztegnjen baročen osmerolist. Vzbokla baročna ornamentika iz druge četrtine 18. stol. Nodus v obliki baročne vaze. Ostenzorij obdan od venca vinske trte, pozneje dodan venec kamnov in spodaj emajlni medaljon sv. Marjete. Drugi venec listna trta s cvetovi z rudečimi in temnoplavimi kamni. Dva moleča angelja, zgoraj sv. Duh in Bog Oče na oblakih.

II. Slike: 1. Štiri slike pl., o., izdelek nekega Layerjevega učenca iz 1. pol. 19. stol.: a) $21,5 \times 25$. Žalostna Mati božja s sklenjenima rokama, oči odprte navzgor, meč v desni strani prs. — b) Pendant njen sv. Janez, gledajoč navzgor, z roko spremljajoč svoje čuvstvo. Mišlena sta nedvomno pod križem. — c) 28×17 cm. Bronasta kača v obsežni pokrajini na desni, na levi Melkizedekova daritev. — d) Njen pendant: Na levi Adam in Eva, na desni darovanje Izaka. — 2. Pl., o., 118×223 cm. Vrh zaokrožen. V a l. M e n c i n g e r. S v. J a n e z E v. sedeč v pokrajini z gradom v ozadju na desni, na levi drevo in skala, na kateri sedi J., z desno nogo dvignjeno, da mu služi za podlago svitka, z desno drži pero, z levo gestikulira, oči gledajo prikazen Brezmadežne na desni zgoraj. — 3. S v. M a r t i n, V a l. M e n c i n g e r. Velikost kakor 2. Pokrajina z mestom s kupolastim templjem v ozadju. V ospredju na konju sv. Martin kot vojščak. Na desni berač z bergljami, za katerega Martin z mečem reže kos svojega plašča. Na oblakih zgoraj Kristus in angelji. — 4. Pl., o., 72×96 cm. L. L a y e r: Dvorana, Jezus sedi, en rabelj mu pritiska trnjevo krono na glavo, drugi mu nudi trs, tretji se norčuje iz njega. — 5. Pl., o. 50×65 cm. Neznani mojster. Žalostna Mati Božja, do prs. — 6. Pendant: Trpeči Jezus; kopija po sliki v župni cerkvi v Celovcu. — 7. Pl., o. 59×76 cm. Sv. Martin v škofovski obleki; na desni miza z odprto knjigo, na levi gos. Podpis na desni spodaj: M. K o ž e l j a p i n x i t 1868. — 8. Pl., o. 91×107 cm. Poligonalna oblika. Bog Oče na oblakih; levo z žezlom opira na zemeljsko oblo, z desno blagoslavlja; na desni moleči angelj. Nedvomen A. C e b e j. (Sl. 213). — 9. Pl. o. 144×250 cm. Sv. Trije kralji. Na levi zadaj štalica. Pred njo na levi sedi Marija in drži na svojih kolenih sedeče nago dete Jezusa. Za njo stoji

sv. Jožef obrnjen k kraljem, ki prihajajo od desne. Stari pravkar poklekujeta; ob njem na desni dva paža, druga dva kralja stojita za njim. Na levi v ospredju sedeč putto, ki meri s šestilom po globusu; ikonografsko in po nekaterih tipih sorodna Mencingerju. V obdelavi pa mnogo trše in bolj jarko osvetljeno. Deloma preslikano. Bržkone Tušek. — 10. L. Layer: K stebru privezanega Jezusa bičajo trije rablji. Pendant k št. 4. — 11. Pl., o. 138 × 160 cm. Layer: Sv. Trojica krona Marijo. — 12. Pl., o. 152 × 290 cm. Brezmadežna na oblakih. Podpis na desni spodaj, F. Pustavrh coop. v. e. l. s. o. v. e. n. s. p. i. n. x. i. t. 1864.

V kaplaniji na stopnjišču: Slika pl., o. Marijino oznanjenje. Marija kleči ob pultu na levi in se obrača nazaj, kjer na oblaku na desni kleči angelj in kaže proti nebu. Zgoraj sv. Duh in angeljske glave. Na desni spodaj podpis: LEOP. LAYER PINXIT. — Njegov pozni način slikanja.

Lopa na vrtu pred župniščem: V steni vzdana kamenita plošča iz sivega apnenca. Zgoraj in spodaj napis v lat. majuskuli. Grb v baročnem okviru: dva na desno stopajoča konja in dva enoglava na levo gledajoča orla. Napis: REPARARI EXORNARI ET ITA SVO PATRIMONIO ACCOMODARI CVRAVIT CUI SVCCESOR ET HOSPES DA REQUIEM. — IOANNES MICHAEL DERGIO PHIAE MGR PROTHONOT^s APLICVS CATHEDRALIS ECCLESIAE LABACENSIS CANONICVS ET PAROCHVS VODICENSIS RUDOLPHSBERTHI NATVS DIE 26 SEPT. 1628 INSTALLATVS DIE 25 MAY 1659.

Kapela na pokopališču.

Sezidana po zidarskem mojstru Matevžu Medvedu l. 1843. Pravokoten tloris, 5·40 × 3·40 m velik. Streha iz opeke, nad zadnjim delom stolpič s čebuljasto streho iz pločevine in v konturi izrezan trobentajoč angelj. Znotraj viseča zelo plitva kupola nad štirimi obstenskimi loki, ki slone na pilastrih v oglih. Oltar: V menzi v konturi izrezan mrtvi Jezus, okrog naslikani simboli smrti. Na menzi dva belo pobarvana lesena, na volutah klečeča angelja, kanontable in 2 lesena svečnika. Stena nad oltarjem poslikana v freskotehniki po M. Langusu. Votlina s pogledom v ozadje. V ospredju odprt grob, iz katerega gleda Lazar. V sredi za grobom Kristus, na straneh dve skupini začudenih ljudi. Ena najboljših Langusovih slik. Male poškodbe po potresu je retuširal M. Koželj. —

Portal je iz zelenega kamna. Nad njim velik krucifiks z železnim pozlačenim križanim.

* * *

Repnje.

Cerkev sv. Egidija.

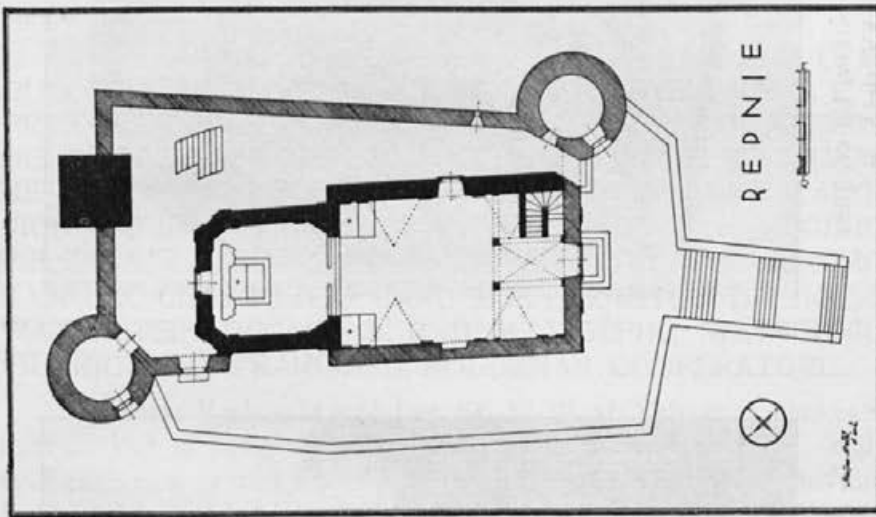
Zgodovina: Stara naselbina. Prvič se imenuje ta kraj v listini iz l. 1154. (Kos, Gradivo . . . IV. št. 326 — Wernhardus de Repnach), pozneje zopet l. 1260 (Schumi URB. II. 213. Raebelinus de Rebnach). Cerkev na sedanjem mestu je srednjeveška ustanova. Njen obstoj nam za konec XV. stol. dokazujeta listini iz l. 1476. in 1507. v vodiškem arhivu in za 1. pol. XVI. stol. omenitev v seznamu cerkvenih dragocenosti iz l. 1526. (Izv. 1895, 117). Iz ljubljanskih vizitacij l. 1631. in 1668. izvemo o nji, da je imela v ladji raven lesen strop in obokan prezbiterij s tremi majhnimi okni za velikim oltarjem — bila je torej še gotska. L. 1631. je imela tri oltarje: veliki sv. Tilna, stranski evangelijski sv. Lenarda in stranski epistolski sv. Marije Magdalene. L. 1668., pa se stranski epistolski oltar imenuje sv. Barbare. Na severni strani je bila cerkev pred 1668 povečana, a se zdi, da še nedovršena, ker se zahteva, da naj bo novi strop v celi cerkvi enak. — Zunaj tabora je bila l. 1631. lesena kapela z lesenim oltarjem, l. 1668. pa že zidana, a še vedno tako zanemarjena, da se prepoveduje maševanje v nji. Valvasor (Ehre . . . VIII. 826) omenja, da je okrog cerkve tabor. Cerkev ima tri oltarje in majhno kapelo. Ta cerkev se ni ohranila, ker je bila 1731 podrta in nadomeščena s sedanjo.¹⁷⁵ Od stare cerkve je ohranjen edino kip sv. Egidija iz 2. pol. XV. stol. in par slik. Nova cerkev je bila, kakor je iz tlorisa razvidno, vzdana v tabor, tako da sta njena fasada in južna stena postavljeni naravnost na nekdanje taborsko ozidje. Tudi orientacija je bila spremenjena ker je bila prvotna stavba nedvomno proti vshodu orientirana nova pa bržkone z ozirom na dohod s sedanje strani narobe, proti severozapadu. Ta baročna cerkev, ki je po svoji notranjosti in zunanjsčini značilna za svoj čas, se nam je ohranila do danes. Posvečena je bila l. 1755. s tremi oltarji. L. 1748. sta bila kupljena dva srebrna keliha. L. 1779. je bil podeljen odpustek oltarju bratovščine sv. Barbare. L. 1876. je veliki oltar pre-

¹⁷⁵ Zapisek v urbarju zač. l. 1728.: „Hoc anno 1731 eccl. S. Aegidy ex fundamento erecta in cuius structuram expensi carn. monetæ fl. 1909 23 xri.“ Ista letnica na portalu.

novil podobar Janez Janežič iz Zaloga. L. 1917. je oddala v vojne svrhe dva zvana teža: 523 kg in 905 kg.

Opis: Tloris: Od jugovzhoda proti severozapadu se vrstita nepravilno pravokotna ladja in pravokoten prezbiterij s posnetimi ogli. Zvonik je vzidan severno od cerkve v taborskem zidu. (Sl. 221).

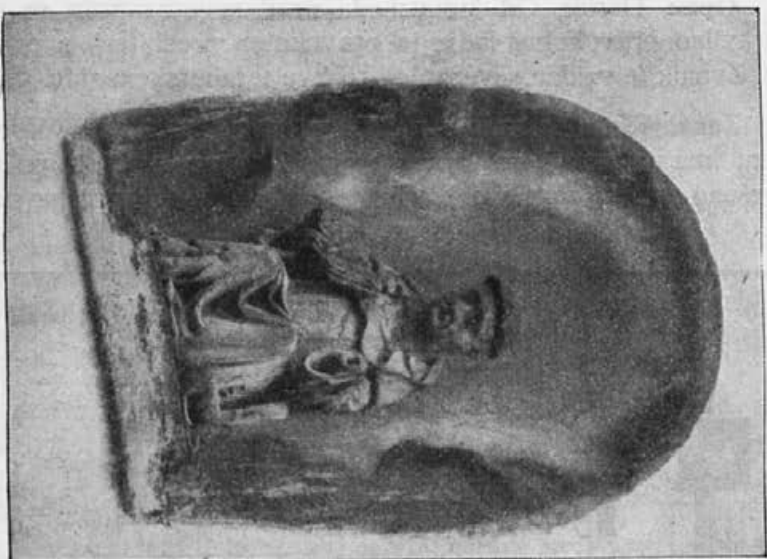
Zunanjščina: Fasada s trikotnim, na vrhu s kapo odrezanim čelom ima v glavni osi kamenit portal z letnico 1731, polkrožno završeno dolbino za kip, polkrožno okno in okroglo odprtino na pod-

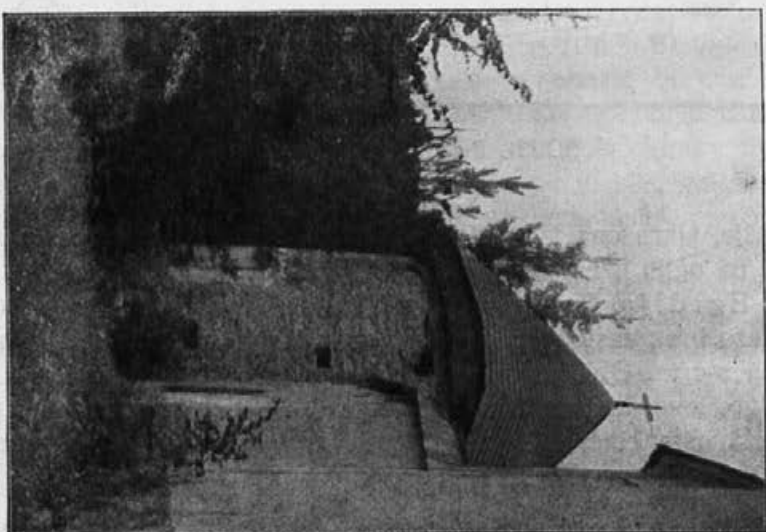
Sl. 221. Repnje, tloris tabora in cerkve.

strešje. Okrašena je s štirimi pilastri. Stene so beljene. Prezbiterij ima na oglih lizene. V jugozapadni steni ladje je dolbina s kipom sv. Egidija. Peščenec. 2. pol. XV. stol. Sv. Egidij sedi na nizkem sedežu brez naslonjala. V položaju telesa je močno poudarjena značilna s-črta. Oblečen je v meniško obleko. Z desnico drži odprto knjigo, levo, ki je odbita, drži naprej. Na tleh na desni košuta. Na obleki ostanki črne barve. Obraz ima značilne poteze poznogotskega realizma. (Sl. 222).

Zvonik: Prvotno gotovo ni tvoril dela utrdbe, ampak je pozneje zidan v ozidje. Pri tleh podzidek s pristrešnim kamenitim zidcem, navzor ga opasuje en kamenit pristrešen venec. Ločno završene velike zvonove line. Streha pokrita s šindelnimi plitev zvoncec,

Sl. 222. Repnje, cerkev, kip sv. Tilna,
(2. pol. XV. stol.).

Sl. 223. Repnje, taborski ogejni stolp.

stožčast nastavek, ki markira slepe line, manjši zvonec in čebuljica. En bronast zvon: Reliefi: Sv. Egidij, Brezmadežna, Kristus na križu in sv. Jožef (?). Napis: SANCTE AEGIDI ORA PRO NOBIS LABACI ANNO 1730.

Notranjščina: Pri vhodu kor na lokih in dveh slopih. Pravo-kotna ladja je $13 \times 8,40$ m velika; slavolok $4,38$ m širok, prezbitelij $6,20$ širok in 7 m globok. Ladja je prekrita z banjo s sosvodnicami od stranskih sten. Prezbitelij je za 2 stopnjici višji od ladje in prekrit s plitvo visečo kupolo. Tlak je iz opeke. Ob stenah plitvi slopi; v oglih dvojni slopi. Svodi beli, stene imajo lahek roza ton. Prostor-nina prav učinkovita.

V prezbiteriju v desni steni je črna plošča z napisom: D. O. M. QUIA QUINTO IDUS JULII A CELSMO AC REVERDM^{MO} S. R. I. PRINCIPE ERNESTO AMADEO EX COMITIBUS AB ATEMBS DEI ET APLICAE SEDIS GRATIA EPO LABACENSI ECCLARUM METROPOL. SALISBUR. ET CATHEDRALIS PASSAVI CANONICO ETC ETC CUM TRIBUS ARIS DEO ET SANCTO AEGIDIO PIE DICATA GLORIOR (1755) ASSISTENTIBUS REVERDMO ILLMO AC CLARMO D. D. CARO S. R. I. COMITE A BARBO DE WAXENSTEIN DECANO A. R. D. M. JOSEPHO WATSCHNIG VICARIO R. D. FRANCISCO KODERMAN COOPERATORE.

Oprema: Vel. oltar: Les. Sr. XVIII. st. Belo in rumenkasto barvan, kipi in ornamentika pozlačeni. Stebri, pilastri, atika; kipi: sv. Egidij, dva svetnika papeža, sv. Jošt in sv. Lenard. Nad glavnim kipom napis S. A e d i d i O. P. N. Na atiki štirje angelji in sv. Trojica krona Marijo. Tabernakelj: spodnji del star, baldahin preprost nov. — Dva stranska oltarja; pendanta. Novo polihromirana volutna arhitektura z atiko. Sr. XVIII. stol. Čedne rokoko grabljice za kanontable in svečnike. Levi: kip sv. Lenarda in napis S. Leonhardus, ora pro nobis. Zdi se, da je iz sr. XIX. stol. Ostali: sv. Matija, svetnik papež, Marija v atiki in dve svetnici so starejši od oltarja, iz XVII. stol. — Desni: Sv. Barbara z napisom S. Barbara 1847 (nanaša se bržkone na novo barvanje). Kipi sv. Agate, sv. Neže, sv. Cecilije, svetnice nune in sv. Uršule so verjetno iz 17. stol.

Prižnica je preprosta baročna s simboli vere, upanja in ljubezni. Na vrhu Mozesove table. — Križev pot v lepih okvirih z rokokoornamentiko iz konca XVIII. stol. Slike neznanega umetnika konec XVIII. stol., so zanimive ker se razlikujejo od takrat običajnih kompozicij, ki jih slika na pr. Layerjeva šola.

Posamezne slike: 1. Za velikim oltarjem okrogla slika s v. Egidija iz 18. stol. — 2. Na desni steni ladje slika, pl., o., sv. Barbara. V ozadju potapljaajoči se, na kol nataknjeni, za pete obešeni in hiša v ognju na levi; na desni stolp in gora z rudarji in duhovnik s sv. Rešnjim Telesom. V sredi ospredja stoji sv. Barbara s kelihom v desni in mučeniško palmo v levi. Začetek 18. tol. — 3. Na levi steni: V baročnem okviru z napisom S. Maria S. Tilen, slika pl., o., konec XVII. stol. Ozadje tvori z banjastim svodom prekrita perspektivna arhitektura s pogledom v ozadje v sredi. Pred njo na levi Marija z Detetom, stoječa na luni; razpuščeni lasje. Na desni stoječ sv. Tilen, z opatovo kapo in košuto ob nogah, z odprto knjigo v desnici. Slika je ikonografsko zanimiva ker je Marija slikana po kakí predlogi iz zač. XVII. stol. — 4. Banderska slika, pl., o. v okviru. Sv. Tilen v puščavi čita iz knjige, ob njem košuta, v ozadju lovci na konjih. Na drugi strani stoječa sv. Barbara v fantastični pokrajini. Druga pol. 19. stol.

Tabor.

Zgodovina: Postavljen bržkone v 2. pol. XV. stol. kot člen v sistemu obrambe pred Turki. V tlorisu se nam je dobro ohranil. (Sl. 221). Ozidje pa je razen zapadnega stolpa, ki služi za zakristijo cerkve, deloma porušeno. Postavljeno je v obliki nepravilnega četverkotnika, ki ima na vshodnem in zapadnem koncu po en okrogel stolp. Vshodni je brez strehe in deloma porušen; v pritličju je ohranjen še obok in v prostoru pod njim ohranjene strelne line, ki so zunaj sedaj z zemljo zasute, ker je bil prostor pred cerkvijo deloma zasut. Tudi sicer je v ozidju ohranjenih še par strelnic. Najbolje ohranjen je zapadni stolp, kateri služi za zakristijo. Razen enega velikega okna, napravljenega v novejšem času za dovod svetlobe v zakristijo je zid na več mestih predrt s strelnimi linami. Mnogokotna stožčasta streha pokrita s šindlji, je nova. Pod njo pa je ohranjen lesen venec, zanimiv po svoji konstrukciji; služil je obrambi od zgoraj: Na vrhu zidu stolpa leži najprej mnogokoten venec iz lesenih tramov. Čezenj segajo najprej konci radialno položenih tramov, ki služijo kot konzolni nosilci za gornji, višje in preko prvega ven pomaknjeni venec lesene konstrukcije, s čemer nastane okrog in krog vodeča, navzdol obrnjena obrambna odprtina. (Sl. 223).

Cerkvica presv. Srca Jezusovega.

Zgodovina: Ustanovili so jo l. 1870. Jezuiti, sedaj je v posesti šolskih sester.

Opis: Tloris: Od zapada proti vshodu: Pravokotna ladja s polkrožno apsido za oltar. Na severni strani je ž njo zvezana redovna hiša šolskih sester. — **Velikost:** okr. 11 m dolga, okr. 8 m široka; odprtina slavoloka je okr. 4 m široka. — **Zunanjščina:** Stene okrašene z lizenami. Kamenit portal s kronogramom: **CVLTVI SanCtIssIMI CorDIs IesV.** (1871). Nad fasado je majhen zvonik. — **Notranjščina:** Ob vhodu kor na dveh štirioglatih stebrih. Obok: banja s prečnimi pasovi; apsida ima polkupolo. Tlak iz cementa. — Trije moderno romanski oltarji. Na velikem kamenit tabernakelj in kipa sv. Ignacija in sv. Alojzija. Slika Srce Jezusovo, pl., o., zlato ozadje. Slike v stranskih oltarjih: Srce Marije (levi) in sv. Frančišek Regis, iste roke kot velika, na zlatem ozadju. Na desni menzi slike pl., o., sv. Frančišek, do kolen, sprejema rane. M. Koželj. Na levi sv. Jožef z Jezuščkom, pl., o., neznanega slikarja 2. pol. 19. stol. — **Križev pot;** na 14. post. podpis M. Koželj 1873. — Koru je pristavljen ob severni steni lesen hodnik, zvezan s prižnico. Na koru visi slika pl., o., sv. Frančišek Ksav; sv. Frančišek spredaj polaga roko na glavo malega fanta; v ozadju Kitajec; spredaj klečeč Kitajec, okrog dva dominikanca, frančiškan in ena žena. Podpis na sredi spodaj: PAUL KÜNEL 1868.

Grad Repnje.

Literatura: J. W. Valvasor; *Ehre...* XI. str. 468, Reittlstain. — Naduč. Fr. Trost: *Zemljepisno-zgodovinski opis šolske občine Vodice*. Rokopis iz l. 1897. v arhivu šolskega vodstva v Vodica.

Stare slike: I. W. Valvasor: *Topogr. Duc. Carn. sl.* 201. — Isti: *Ehre...* XI. 469.

Zgodovina: Valvasor ne imenuje letnice postanka vendar pa je iz vrste lastnikov razvidno, da ne more segati več kot par desetletij pred postanek *Ehre...* Tudi slika nam kaže stavbo, ki je ne mogoče datirati čez 1. pol. XVII. stol. nazaj. Grad obstoja iz dveh vsporedno drug z drugim postavljenih traktov, katerih prednji je dvonadstropen in tudi po svoji arhitekturi označen kot glavni. V pritličju, ki očitno služi za shrambe, ima samo majhna pravokotna okna, obe nadstropji imata večja pravokotna okna in dva mala pomola na konzolah. Pod streho je iz visečih polkrogov obstoječ venčni zidec, ogla pa sta zidana iz tesanega kamna. Drugo poslopje je samo enonadstropno in ima tudi iz tesanega kamna sestavljene ogle. Oba trakta veže na levi nazobčan zid, na desni pa ozko enonadstropno poslopje, ki ima na desni v sredi lopo, na katere podij vodijo k vhodu, ki vodi iz vrta v grad, stopnjice. L. 1777. (po Trostu)

je grad takratni lastnik zapustil, na kar je začel razpadati in so ga 1815 začeli podirati. Kameniti podboji glavnih vrat so bili prenešeni v Lokarje pri Vodicah. Slika v Topogr. se sklada z ono v Ehre... samo, da je na desni precej širja in kaže na desni koncem vrta v podobi pravokotne podkve v pritličju zidano, v nadstropju leseno gospodarsko poslopje, čegar dvorišče je na četrti strani ograjeno od zidu. Da gre v obeh slučajih za isto, samo pozneje odrezano ploščo, dokazuje v Ehre... sled nezadostno izstrgane besede Repnye.

V gradu danes ni več sledu, samo spomin med ljudmi o njem se je ohranil. Ležal je na severovshodnem zavinku Repenjskega hriba, tako da je imel na eni strani hrib, na drugi pa polje. Omenja ga že Hoff v Gemälde... I. 174, 186. Trost priča, da se v zemlji še čistijo njegovi temelji.

* * *

Utik.

Cerkev.

Zgodovina: Najstarejša omenitev se nahaja v zapisniku cerkvenih dragocenosti l. 1526. (Izv. 1895, 117). Vizitacija l. 1631. poroča, da ima 3 oltarje: veliki sv. Štefana, stranska pa: na evang. strani sv. Jurija, na listni pa Matere Božje. Zahteva se, da se nabavi nova podoba za veliki oltar, za stranske, katerih lesene menze naj se odstranijo, pa antependiji iz usnja. Oltar pred vhodom naj se odstrani. L. 1668. pravi vizitacijski zapisnik, da je imela prostoren prezbiterij, ladja pa je bila na polovico iz temeljev nanovo sezidana tako, da je ostala komaj ena tretjina zidu stare cerkve, ki je bila vključena v novo stavbo. Treba jo bo nanovo posvetiti. Povečava se je nanašala na prezbiterij, zid, ki je ostal, je oni južne stene ladje in prezbiterija, kar se da zasledovati tudi v zakristiji. Od takrat nove opreme se je ohranil samo antependij oltarja sv. Kozme in Damijana. Oltarji so bili trije: sv. Štefana, sv. Jurija, Marijin pa je bil, še ne posvečen, namenjen sv. Valentinu in je imel lepo pozlačeno podobo sv. Valentina. Ob vhodu je bil lesen kor, pred velikimi vratmi zidan oltar, (dolbina), ki ga klub Scarlichijevi zapovedi niso podrli z motivacijo, da itak ne služi za maševanje ampak samo za zbranje milodarov. V zvoniku sta bila dva zvona. Ob Valvasorjevem času (Ehre... VIII. 826) je imela tri oltarje: sv. Štefana, sv. Jurija in sv. Valentina. Glasom zapiska v Series paroch. v Vodichah je tudi njo po l. 1726 prezidal v baročnem slogu župnik Gregor Watschnig. Sedanja stavba, ki je ohranila v bistvu obliko po tej prezidavi, nam precej jasno priča o svojem zgodovinskem razvoju. Nedvomen ostanek predbaročne stavbe je južna stena ladje in prezbiterija, fa-

sadni zid na desno od zvonika ter zvonik sam. Letnica 1679 na lini zvonika se nanaša bržkone na dovršitev prezidav sr. XVII. stol. Zvonik je stal nedvomno sredi prvotne fasade, tako da dobimo širino stare ladje, če rekonstruiramo na sev. strani od zvonika desni ostanek fasade. Dolžina je bila enaka dolžini južne stene ladje, prezbiterij je bil mnogo manjši od sedanjega, bržkone s tristranim zaključkom

Sl. 220. Utik, poznogotski sklepnik (2. pol. XV. stol.).

in obokan z rebri in sklepniki. Dva glavna sklepnika (sv. Štefan in Marija z detetom) sta se nam ohranila v zidu portala pred cerkvijo. Po njih lahko določimo postanek gotske cerkve na konec 15. stol. Sklepnika sta izdelek iste kamnoseške delavnice, ki je izvršila sklepniški okras spodnje ladje cerkve na Malem gradu v Kamniku. Ladja je imela nedvomno raven lesen strop. Watschnig je cerkev povečal z novim prezbiterijem. Od notranje opreme te nove cerkve se je ohranil samo oltar sv. Kozme in Damijana, čegar antependij pa je starejši. V 2. pol. 19. stol. so napravili nove oltarje. L. 1872. je bil

sem prenešen stari križev pot s Šmarne gore. L. 1917. o vzeli v vojne namene dva zvonca; teža 581 kg in 831 kg. Nadomeščeni do bili s tremi novimi l. 1922.

Opis: Tloris: Od zapada proti vshodu se vrste: zvonik, pravokotna, na severni strani zvonika do njegove zapadne stene podaljšana ladja, in kvadratičen prezbiterij s prizidkom zakristije na južni strani: **Mere:** Ladja: v celoti dolga 10·50 m, brez podaljška ob zvoniku (dolžina stare ladje) 7·15 m; široka 9·02 m. Slavolok: 4·55 m širok. Prezbiterij ima 6·80 m v kvadratu.

Zunanjščina: Prezbiterij ima podzidek s pristrešnim vencem. V južni steni ladje zazidan polkrožno završen vhod. Na levo od zvonika je lep kamenit baročen portal. Izpod zvonika v cerkev vodi polkrožno završen portal. Barve sten rumene z belimi robovi. Streha na cerkvi iz skalic. V temelju severnega ogla fasade je vzdian kamen pravokotnega prereza, katerega prednja stran je gladka in nosi napis v lepi kapitali, druga (leva) vidna stran je površno gladko obdelana. Spodaj je grobo odbit. Višina napisnega polja znaša 85 cm, širina 37 cm, širina leve stranice pa 49 cm. Napis se glasi:

LOC
IN · FRO P · CCXII
P · CCI

Zvonik ima na lini na zapadni steni letnico 1679. Zvonove line so dvojne, polkrožno završene, deljene s peščenastim osmerokotnim stebrom in konzolnim kapitelom. Streha: Zvonec, slepe line, čebula. Krita je s pločevino. **Zvonovi:** Veliki: reliefi: sv. Štefan, Odrešenik in Brezmadežna. Napis: Božjo ljubezen oznanjaj, sv. Štefana zvon, milost in mir nam naklanjaj, ti vere, ljubezni patron. — Strojne tovarne in livarne, Ljubljana. Št. 618.—1922. — Srednji: reliefi: sv. Valentin, sv. Kozma in Damjan, sv. Florjan. Napis: Reši nas treska in hudega vremena! — Strojne tovarne in livarne, Ljubljana. Št. 602. — 1922. — Mali: reliefi: Sv. Martin, sv. Jurij in sv. Anton. Napis: Sprosi, sv. Anton, v sili naš patron, da bi prošnje mile naše se spolnile. — Strojne tovarne in livarne, Ljubljana. Št. 603. — 1922.

Notranjščina: Pravokotna ladja s podaljškom na severni strani zvonika do njegove zapadne stene. Obok lepa kombinacija banje in sosvodnic. Stene rumene, pasovi beli. Prezbiterij je obokan z osemlistno kupolo; okras: okrogli štukirani okvirji.

Stenè nosijo precej bogato geometrično profiliran venec, okrašene so s plitvimi dvojnimi pilastri, med katerimi so polkrožno završene dolbine. V severni steni je polkrožno završena dolbina za oltar sv. Kozme in Damijana, na vshodni pa veliki oltar. Barva sten je rumena, pasovi in okvirji so beli, vokvirjena polja so zelena. V južni steni prezbiterijska je pravokotna dolbina s posnetim prednjim robom; dolbina je iz gotske dobe in kaže na to, da je tudi v južni steni prezbiterijska še staro zidovje, za kar govori tudi pritlični venec, viden v zakristiji. V zakristijo vodi štirioglat portal z vratni iz trdega lesa, ki so okrašena z dvema okviroma in belim kovanjem z baročno rastlinsko ornamentiko. — Tlak je iz opeke. — Kor sloni spredaj na lokih in treh baročnih stebrih.

Oprema: Veliki oltar: Les. Stebri, atika. 2. pol. 19. stol. Glavni kip sv. Štefan; ostali: sv. Anton, sv. Jernej, sv. Matija in svetnik škof. V atiki epigonska slika pl., o., sv. Trojica iz časa postanka oltarja. Pod menzo za lepo kovano mrežo leseno truplo sv. Štefana; baročen izdelek. — Stranski oltar v prezbitერიjsku: Les, okvirna volutna arhitektura z listno in venčno ornamentiko 1. pol. XVIII. stol. Na nizki atiki božje oko in dva angelja. V plitvi dolbini lesena skupina kipov: stoječa sv. Kozma in Damijan in Kristus na oblaku nad njima. Menza ima lesen antependij, ki ima ob straneh značilno ornamentiko konca XVII. stol. in volutne, z angelskimi hermami s pečami na glavah okrašene pilastre. Srednje polje sedaj marmorirano. Antependij je iz konca XVII. stol. in ostanek nekega starejšega oltarja. Na menzi samouško okorna kopija slike Marija Pomagaj. — Stranska oltarja v ladji ob slavoloku: Severni: ima okvir iz 2. pol. 19. stol. Kip sv. Jurij (zelo dekorativen), sv. Peter in sv. Pavel so baročni. — Južni: njegov pendant. Kipi: sv. Lovrenc, sv. Job in sv. Valentin so baročni. Na vrhu baročna skupina Marije, ki gre v nebo. — Prižnica: Les. Podstavek dodan pozneje. Balustrada je okrašena z volutami in ornamentiko zač. 18. stol. — Križev pot: Po kompoziciji in obdelavi epigonsko layersken izdelek.

Posamezni predmeti: 1. Ob oltarju sv. Kozme in Damijana visita sliki: a) les, o. Kmet z obvezano nogo ter skupina sv. Kozme in Damijana s Kristusom v oblakih. Kmečki izdelek. b) Marijino oznanjenje, kmečki izdelek v čednem kmečkem okviru. — 2. Na balustradi kora visi slika pl., o. Pogreb sv. Štefana. Zgoraj na oblakih Kristus. Spodaj obsežna pokrajina z Jeruzalemom v ozadju, spredaj v desnem kotu Rim s cerkvijo sv. Petra in kolonado pred njo v ospredju in drugimi cerkvami v ozadju, na

levi pa turško mesto, bržkone Carigrad. Na desni iz Jeruzalema proti Rimu in na levi od Carigrada nazaj k Jeruzalemu se vleče pogrebni sprevod s krsto s kamenjem na vrhu. Krsto vozijo enkrat konji, drugič jo nosijo leviti. Pred Rimom kleči škof z duhovščino. — Konec XVII. stol.

V **zakristiji**: Stol z rezljano vezjo med nogami spredaj in rezljanim hrbtom z motivi konca XVII. stol. — Prav lepa o m a r a iz trdega lesa; okrašena s točenimi stebri v nastavku, atična deska z volutno ornamentiko na robu in zvezdo žarkov z imenom Jezus na vrhu. V okvirih atike vložena letnica 1706. Ostalo krase črni okvirji na ozadju naravnega lesa in lepo belo kovanje.

V zidu **portala skozi ozidje pred cerkvijo** sta vzdana dva g o t s k a s k l e p n i k a (2. pol. XV. stol.) iz peščenca: a) sv. Štefan do pasu, kamni v desnici, palma v levici. Brezbrada kodrasta glava. (Sl. 220). b) Mati božja z nagim Detetom z molitveno sklenjenima rokama na levi roki. Na glavi Marije krona.

* * *

Šinkov Turen.

Cerkev.

Stare slike: Valvasor, Topographia Carn. m. št. 221.

Zgodovina: Najstarejša omenitev se nahaja l. 1526 v zapisniku cerkvenih dragocenosti (Izv. 1895, 117). Vizitacijza l. 1631. pravi o nji, da je „incommoda“. Imela je 3 oltarje; veliki je bil Matere božje, stranskih pa zapisnik ne imenuje. Vizitacija l. 1668. ugotavlja, da ima samo en oltar Matere božje. Prezbiterij je obokan. Troje oken v prezbiteriju je starih (gre nedvomno za obokan gotski prezbiterij); ladja ima lesen strop in lesen kor. V stolpu sta dva zvonova; spodnji del služi za vhodno lopo. Valvasor, Ehre . . . VIII. 826 pove o nji samo, da je imela tudi kapelo sv. Antona. V prvi polovici XVIII. stol. je bila stara nadomeščena s sedanjo stavbo, (letnici 1735 in 1756 na nji), ki je bila l. 1762. posvečena. Že tloris govori za to, da gre za popolnoma novo cerkev, kvečjemu deli zvonika so mogoče ostali stari. Na vsak način je bil enkrat povišan za višino sedanjih zvonovih lin. Njena prednica je bila nedvomno še cerkev srednjeveškega tipa z obokanim prezbiterijem in ravnim lesenim stropom v ladji. Slika v Topographiji Carn. št. 221 nam kaže stolp pred zapadno steno, pokrit s piramidno streho, v pritličju je ločna lopa. Ladja cerkve ima na severu prizidano kapelo. Dokaz za strop je zapisek l. 1683. v urbarju o sporu med vikarjem in občino na

eni in ključarjem Crenom na drugi strani, ker je dal na lastno pest narediti in poslikati nov strop za cerkev in so se njegovi postavitvi oni upirali. Končno so ga pa le postavili v cerkev. Ta spor omenja tudi vizitacija l. 1684., ki pravi, da so se ključarji pritožili proti g. Chrönu „quod aedituum dictae ecclesiae pro suo Ambtmano tenet praeterea quod Dominium in ecclesia sibi arrogat.“ Škof določa, da se v slučaju, da se sporazum ne doseže, ugoti prošnji občanov in drugod nova cerkev postavi. L. 1667. je dobila nova zvona: veliki, prelit iz dveh starih je tehtal 482 lb in stal 133 fl 20 kr.; mali je tehtal 374 lb.¹⁷⁶

L. 1685. so plačali sliko za novo zastavo z 10 fl; blago za njo pa je stalo pri Su(a?)nethi-ju 61 fl 30 kr. — L. 1721. so kupili novo bandero. V prvi pol. 19. stol. so nabavili nove oltarje; l. 1875. pa dva nova zvona mesto treh starih pri Hilzerju v Dunajskem Novem mestu. Stari veliki je ostal kot drugi zvon, stari mali pa je bil prodan v preddvorsko faro. L. 1917. so oddali v vojne svrhe dva bronasta zvona (teža 539 kg in 1185 kg), ki so ju pa l. 1922. nadomestili z dvema železnima.

Opis: Tloris: Od zapada proti vzhodu: zvonik, osmerokotna ladja, pravokoten prezbiterij in v isti osi za njim pravokotna zakristija. Mere: Dolžina ladje od stolpa do slavoloka 11'50 m, širokost z vštetimi dolbinami 9'25 m; slavolok je 3'80 m širok; prezbiterij 5'15 m širok, 5'8 m dolg.

Zunanjščina: Okrog in okrog kamenit podzidek. Stene sivkasto barvane, robovi beli. Streha nad ladjo dvignjena v grbi nad ostalo, tako da dobimo od strani značilni grbasti obrisi. Streha cerkve iz opeke. Dva kamenita baročna stranska portala. Ob severnem je vzdan kamen z letnico 1756, južni ima na prekladi letnico 1735. Zvonik ima gladke stene. Pod sedanjimi polkrožno završenimi zvonovimi linami so zazidane starejše. Streha pokrita s pločevino: zvonec, slepe line, šilo. Pritličje je bilo nekdanj na tri strani odprto. — **Zvonovi:** dva železna z napisom KID 1921; mali bronast; z lepo baročno ornamentiko. Relief: Sv. Anton in blagoslavljajoč svet škof, Kristus na križu in sv. Miklavž. Napis: IGNAZ HILZER k. k. HOF, GLOCKENGIESSER IN W^R NEUSTADT. 1875.

¹⁷⁶ V zvezi s tem prim. zapisek v urbarju pri obračunu l. 1666., ko so sklenili poziv za plačilo obveznosti z motivacijo: „ut non solum major campana quantocius haberi posit ac solui uerum etiam minor de nouo fundi ualeat cum ex antiquis duabus campanis solummodo una major fundenda est, minor debebit de nouo integre emi.“

Notranjščina: Prostor za občino v osnovi približno kvadrat s posnetimi ogli in na posnetkih vbočene stene. Na severu in jugu po ena pritva dolbina za stranska oltarja; na zapadu globlji dostavek za kor, ki sloni spredaj na potlačenem loku. Nad glavnim prostorom viseča kupola z dvojnimi štrukturiranim okvirom. Stene so zelenkaste, obok rumen, pasovi beli, štukirani okviri v kupoli bledorudeči. Plak je iz opeke. — Prezbitერიj za eno stopinjo višji od ladje; približen kvadrat z visečo kupolo; v nji baročen štukiran okvir s sv. Duhom v sredi. Za oltarjem vhod v zakristijo. Kamenitna obhajljna miza. Dekorativno slikana okna. — V južni steni ladje je vzidana črna plošča z napisom v latinski majuskuli: D: O: M: DIE XV. JUNY CELSMUS AC RDMUS DNUS DNUS LEOPOLDVS JOSEPH ME SOLEMNITER SACRAVERAT (1762) ET TRES ARAS S. R. I. PRINCEPS E COMITIBUS DE PETAZYS DEI ET APLICAE SEDIS GRAA EPPUS LAB: S: C: R: M: C: ACT: INT: ASSISTENTE RMO PLTRI AC CLARISSIMO DNO DNO CAROLO PEER CNCO VIC: GLI ET URBIS LAB: PAROCHO TUNC IUBILATO A: R: D: IOSEPHO WATSCHNIG PAROCHO.

Oprava: Vel. oltar: Les; 1. pol. 19. stol.; po baročni shemi narejen; skromen izdelek. Tron zapira skromna skrajno epigonska layereska Brezmadežna (pl., o.). Kipi: sv. Peter in Pavel, sv. Joahim in Ana; lesen tabernakelj z dvema keruboma. V atiki slika kronanja Marije iste roke kot Brezmadežna. V tronu sedeča lesena, polihromirana Marija z detetom. Skromen baročni izdelek. — Dva stranska oltarja sta pendanta. Les. Ista delavnica kot veliki. V severnem kipi: sv. Anton Pad., sv. Frančišek Ser. in sv. Luka. — V južnem: sv. Volbenk, sv. Florijan in sv. Andrej. V atiki severnega Marija, južnega Bog Oče.

Prižnica: les; svetlo polihromirana. Na vrhu Jagnje božje. Na balustradi slike štirih evangelistov; epigonsko layereske. — Križev pot po Führichu. Na 14. postaji podpis: Matija Kozelj slikal 1915.

V zakristiji: kelih; 23,5 cm visok. Pozlačena kovina. Šestlistna noga z baročno ornamentiko. Na nji gravirane slike: Sv. Andrej; grb z napisom: M S C G P M R A; sv. Simon (s sulico); grb v napisom: A G V S I H S. Nodus v obliki z graviranjem okrašene hruške. Napis na nogi: 1642 ANDREAS HREN IN SCHENKENTURN ET MARIA SALOME CONIUGES MARIAE PATRONAE HUMILITER OBTULERUNT.

Grad.

Zgodovina: Valvasor, Ehre... VIII. 507/8.

Stare slike: Valvasor, Ehre... VIII. 507. Topographia Duc. Carn. št. 221.

Zgodovina: Valvasor piše (Ehre... XI. 507/8), da je prvi gradišč, „stolp“ z ozidjem, na tem mestu sezidal Amulrich Schenckh von Osterwitz okr. 1240—50. Valvasor pravi, da je bil stari stolp „6 Gaden hoch“ in da je bil obdan od močnega „cvingerja“. Malo pred Valvasorjem so ta stolp podrli in „sezidali“ novo poslopje „na cvingerju“. Slika pri Valvasorju (o. c.) nam predstavlja poslopje obstoječe iz dveh traktov s stolpom na oglu. Zgornja okna so velika, pritličje ima manjše odprtine; v nadstropju nad glavnim vhodom se nahaja pomol. Sedanje poslopje je plod večkratnih prezidav in dozidav in je tudi napram Valvasorjevi sliki precej spremenjeno. V prednjem severnem traktu so se ohranili ostanki gotskega zidovja iz dobe pred Valvasorjem. Južni in vshodni trakt sta bila pozneje prizidana. Iz Valvasorjeve dobe pa so arkade na dvorišču. Naduč. Fr. Trost poroča l. 1897. (cit. rokopis v šoli v Vodica), da se je takrat še nahajala na stopnjicah v gradu plošča s škofovskim grbom Tomaža Hrena z začetnico njegove devize in imena: TLAP-TELP.

Opis: Poslopja so razvrščena okrog štirioglatega dvorišča. Spredaj (sever) je glavni stanovanjski trakt, ki vsebuje v svojem zapadnem delu ostanke gotske stavbe. V zapadnem traktu na stiku s severnim je bila do najnovejšega časa kapela. Za njo so kleti, ostalo pa zavzemajo gospodarska poslopja. Vshodni trakt ima nad prehodom letnico: I. K. 1870. V zapadnem traktu imata od kapele dalje še prvi dve odprtini v pritličju pravokoten kamenit okvir s posnetkom srednjega roba na ajdovo zrno. Glavni trakt je zidan v nepravilni ločni črti. Na vsakem oglu je po en nepravilno krivuljast prizidek. Glavni portal je polkrožno završen s posnetim prednjim robom in odbojnimi kamni spodaj in je iz XVII. stol. Od njega do dvorišča vodi z banjo obokana široka veža, od katere se na levi cepijo stopnjice na nadstrpje. Napram dvorišču jo zaključuje portal s polkrožnim vrhom. Ob glavnem traktu in ob začetku zapadnega trakta je v pritličju in nadstropju odprta arkada, spodaj s križnimi svodi, v nadstropju kameniti stebri in potlačeni lok. V višini tal dvorišča sta se v steni severnega trakta ohranila dva gotska polkrožna portala. Oba imata na ajdovo zrno posnet sprednji rob, nad vsakimi je mala zamrežena odprtina pravokotne oblike s posnetimi prednjimi robovi. Arhitektura arkad deloma zakriva ti odprtini, v

čemer imamo dokaz za njen poznejši postanek. Nad glavnim portalom je vzdan kamenit okvir iz zač. XVIII. stol. z n o v o letnico 1240. Na desno od portala sta dve nizki gotski okni z močnim posnetkom prednjega roba na ajdovo zrno. Desni ogel je nedvomno star. V pritličju ima pravokoten kamenit portal iz peščenca z obrezom na ajdovo zrno in bogatim profilom; značilen je za prehod v barok, v katerem se še čuti gotski shema.

* * *

Skaručina.

Cerkev.

Literatura: V. Steska: Freske na Skaručni, Dom in svet, 1912, str. 248 sl.

Stare slike: Slika sedanje cerkve na podobici sv. Lucije iz 2. pol. 18. stol.

Zgodovina: Iz vizitacijskega protokola ljubljanske škofije (Steska, o. c., 251) je razvidno, da so skaruške soseske, sklicujoč se na čudeže, ki so se v tem kraju izvršili na prošnjo sv. Lucije, dne 25. jun. 1661 zaprosile škofa Otona grofa Buchheima, da dovoli zidanje nove cerkve na Skaručini, kar jim je pa odbil in se udal šele naslednje leto, ko je z rešitvijo tozadevne prošnje soseske Ferdinand grof Werdenberg dne 6. marca 1662 odstopil za stavbo potrebno zemljišče in ga izvzel izpod deželnosodne oblasti. Še tisto leto so začeli z zidanjem; naslednje leto se je 1. apr. 1663 vršil prvi cerkveni obračun, ki izkazuje za zidavo 352 fl 52 kr 2 d. Stavba takrat še ni bila popolnoma dovršena. Sklenili so nabaviti črn lesen oltar sv. Mihaela ter da jo bodo radi varnosti pred ognjem pokrili z opeko (lateribus) in ne s škodljivimi (tegulis ligneis). Do l. 1665 je bila ta streha gotova in ladja opremljena z lesenim kasetiranim stropom (tabulatum). Kupili so tudi bandero. Iz tretjega obračuna l. 1667. izvemo, da je bil kupljen en zvon. Vizitacija l. 1668. poroča, da je bila cerkev posvečena 10. jul. 1667. s stremi oltarji: vel. sv. Lucije, ki še nima primerne podobe, epist. sv. Matevža, evang. sv. Mihaela. Prezbiterij je obokan, ladja ima kamenit tlak in lesen strop (laqueari nouo et decenter coloribus exornato). Kor je lesen. L. 1671. so dali aro slikarju za pozlätitev velikega oltarja; l. 1673. pa je bil slikar Sebastijan Shnögkh že popolnoma plačan s 203 fl 46 kr 2 d; l. 1683. pa Martin Pozhikar „ciuis et sculptor staniensis“. Kakor izvemo iz Valvasorja (Ehre... VIII. 826) je imela nova cerkev tri oltarje (sv. Lucije, sv. Mihaela in sv. Jožefa). L. 1711.

je vliil veliki zvon Caspar Franki v Ljubljani (16 centov in 70 lb); plačan je bil l. 1713. Pod vplivom novih stavbinskih in umetniških idealov so 24. jan. 1744 sklenili sezidati novo cerkev („ratiocinium... in quo consilium fuit initum de reaedificanda ecclesia et omnium consensu paratis iam plerumque necessariis fuit conclusum quod ecclesia noua sit erigenda...“ Da gre res za popolnoma novo stavbo, je razvidno že iz arhitektonskega tipa, ki mu sedanja, iz vsestransko razgibanega stenskega oklepa obstoječa stavba pripada in ki izključuje vsako porabo zidov stare, ki

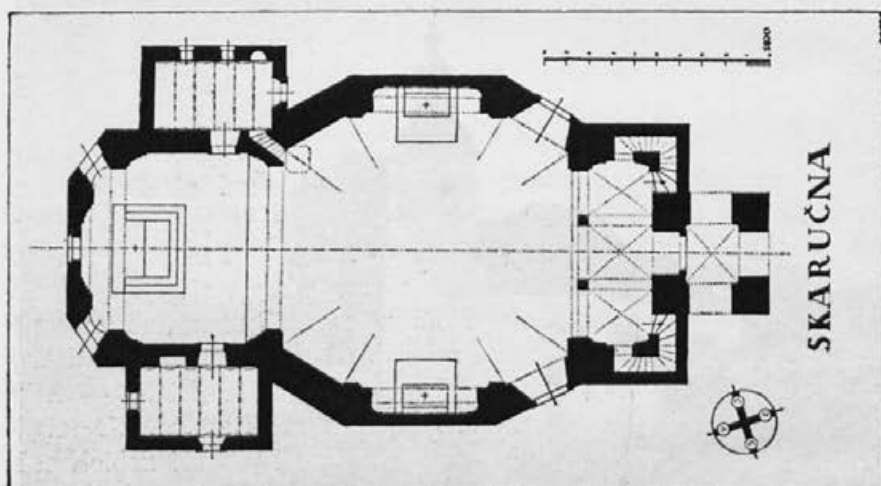

Sl. 224. Skaručina, cerkev.

je obstojala iz ladje pravilno pravokotnega tlorisa in manjšega tudi pravilno geometrično osnovanega prezbiterija. Ohranili so samo stari zvonik. Leta 1748. je bila vsa notranjščina nove cerkve poslikana. Zapisek o tem, pisan z roko Jož. Voglerja v Series Parochorum Vodizensium pri župniku Jož. Gregoriju Watschnig-u pravi o tem: „... quae ecclesia per totum in fornice pretiosis picturis vitam et Martyrium S. Luciae repraesentantibus per artificiosum et celebrem Franciscum Jamshig pictorem Labacensem exornata est“. Slike kažejo sorodstvo z Jelovškom in dokazujejo nedvomno zvezo med Jamšekom in njim. — Dne 10. jul. 1755 je bila nova cerkev posvečena. Veliki oltar je glasom letnice iz l. 1776. L. 1874. je napravil Leop. Goetzl iz Ljubljane sedanji ta-

bernakelj in renoviral oltar. Iz l. 1878. je križev pot (Jos. Maschke, slikar, Reichenau pri Jabloncu na Češkem). L. 1884. nov tlak. Po potresu 1895 je bila cerkev s freskami vred precej poškodovana. Freske v prezbiteriju sta popravila Alojzij in Pavel Šubic, one v ladji pa z večjo obzirnostjo kakor ta dva prezbiterij Matej Sternen. Do l. 1917. je imela cerkev tri zvonove: vel. iz 1823, 23'60 stotov, srednji iz 1686, 12 stotov in mali 1687, 5 stotov (Steska, o. c.). L. 1922. so k enemu preostalemu po vojni nabavili dva nova bronasta.

Stilistična označba: Predstavlja nam izrazit, v dimenzijah precej velik primer za 18. stol. značilnega domačega cerkveno-stav-

Sl. 225. Skaručina, tloris cerkve.

binskega tipa, ki ga označa zunaj v podolžni smeri grbast obris, znotraj pa delitev na dva kupolasta prostorninsko drug z drugim se prelivajoča prostora.

Opis: Tloris: Od zapada proti vshodu se vrste: stolp, ladja in prezbiterij, ki ima prizidano na severu in jugu po eno zakristijo. Velikost: dolžina ladje 16'20 m, širina 14'70 m; prezbiterij ima 8'40 m v kvadratu. (Sl. 225).

Zunanjščina: Zvonik ima na tri strani v lokih odprto pri-tličje. Pri tleh nad podzidkom pristrošen kamenit venec, stene opa-sujejo trije kameniti venci iz grobega peščenca. Zvonove line so dvodelne, polkrožno završene, deljene s kamenitim stebrom s po-snetimi robovi. Portal, ki vodi pod zvonik ima letnico 1664; novi kameniti portal izpod zvonika v cerkev pa l. 1664 in 1913... Streha zvonika je krita s pločevino in ima baročno obliko: zvonec, odprte

slepe line in čebuljico. Zvonovi: trije bronasti: Veliki: Reliëfi: sv. Lucija, sv. Ana in sv. Neža. Napis: Strojne tovarne in livarne, Ljubljana, Št. 635, 1922. Napravila me je skaruška soseska, da žive razveseljujem, mrtve objokujem, slavo Luciji oznanjujem. — Srednji: Sv. Florijan, sv. Mihael in sv. Rok. Strojne tovarne in livarne, Ljubljana, Št. 636, 1922. Kuge, lakote in vojske reši nas, o Gospod! — Mali: Srce Jezusovo. — Max Samassa, Labaci N° 2912, 1901. Za časa velikega jubileja pod papežem Leonom XIII., knezoškofom Antonom Bonaventura, župnikom Simon Žužek. O, Srce Jezusovo, usmili se nas!

Zunanjščina cerkve je svetlosivo pobarvana, ogli in podstrešni venec so beli. Streha, ki ima značilno nad kupolo grbasto dvignjeno obliko, je iz opeke. Glavna okna so plokrožna. Na južni steni ladje zunaj je naslikan velik sv. Krištof v močno razgibani pozi. Popolnoma preslikan v novejši dobi. Dva stranska portala sta iz kamna in nova. — Prostor okrog cerkve obdaja s kamenitimi ploščami pokrit zid. (Sl. 224).

Sl. 226. Skaručina, znamenje.

Notranjščina: Glavni prostor je v tlorisu razpotegnjen osmerokotnik, z dolbinami za stranske oltarje v severni in južni steni. Na zapadu je do zvonika razširjen s pravokotnim počez položenim prostorom, ki vsebuje kor in dohode na kor in zvonik. — Prezbitერიj je v osnovi kvadrat s posnetimi, na vshodu znotraj zaokroženimi ogli. Oba prostora sta obokana z visečima kupolama. V oglih so rumeno pobarvani pilastri, stene so sive, oboki od venčnega zidu gori poslikani v fresko tehniki. — Kor sloni spredaj na dveh ste-

brih in lokih. Ó m a r a za orglje je lesena iz prehoda iz 18. in 19. stol. Iz prezbiterijske zakristije vodi dvoje baročnih vrat. Ob prižnici na južni strani ladje je vzdana kamenita plošča z napisom: D. O. M. QUIA SEXTO IDUS JULII A CELS^{MO} AC REVERDMO S. R. I. PRINCIPE ERNESTO AMADEO EX COMITIBUS AB ATEMBS DEI APLICAE SEDIS GRATIA EPO LABACENSI ETC. METROPOLI SALISBUR ET CATHEDR PASSAVI CANONICO ETC ETC CUM TRIBUS ARIS LAETA DEO CONSECRATA SUM (1755) ET SANCTAE LUCIAE VIRGINI ET MARTYRI ASSISTENTIBUS REVEDMIS ILLMIS AC CLARMIS DINS DNIS CANONICI D. CAROLO S. R. I. COMITE A BARBO DE WAXENSTEIN DECANO.

Freske: V l a d j i : V kupoli iluzionistična apoteoza, predstavljajoča, kako Marija z detetom sprejema na oblakih z angelji sv. Lucijo v nebesih in jo Jezus venča z vencem svetniške slave. Nad venčnim zidcem na podnožju kupole se vrste okrog pred ozadjem rokokoških in baročnih arhitektur prizori iz legende sv. Lucije, razlagani z napisi v nemškem jeziku. Prizori so sledeči: 1. Lucija zaspi ob grobu sv. Agate. — Lucia zu Catana entschieff bey dem Grabe / Sanct: Agatha erscheint ihr zu der Stundt, / Sye spricht: Sey getröst, mein Schwester, nicht verzage, / Siehe dein Mutter ist frisch und gesund. — 2. Voli ne morejo premakniti obsojene Lucije. — Gleich einer Seule Lucia unbeweglich stand / Da sie der Geist Gottes sterkhenn thuet, / Umbsonst ist all Müh der Ochsen, der Heiden Hand. / Paschasio trotzte in beser Muet. — 3. Lucije na grmadi ne morejo sežgati. — Als man Luciam von der Stelle nicht bringen kann, / Thun Sye mit Öl und pech begiessen, / Darnach umb sye ain groses Feyer zünden an, / Das sye soll das Leben einbüessen. — 4. Rabeljji z mečem prebode vrat. — Zu schwach war das Feyer Luciam zu bewegen, / welches ihr nicht ein Härl verbrennte, / Es musste nur durch ihren Hals fahren ein Degen, / der sye mit der Marter Cron crönte. — 5. Lucija prerokuje prihodnjost. — Lucia weysaget viel zukhünfftige Dinge / Vnd kündet der Kirchen den Friden an, / So baldt di Tyrannen in die Todtes Schlinge / fahlen und fahren in den höllischen Pan. — 6. Predsmrtno obhajilo sv. Lucije — Luciae reiner Geist scheidet nicht von dem Laibe, / Bis ein Priester kam mit dem Sacrament, / Der sye versehe und bey ihr in Zügen bleibe / Bis auf ihrn Tott glückheeliges Endt. — 7. Pogreb sv. Lucije. — Luciae keuscher Leichnam war christlich begraben, / Den Paschasius schon entseelet hat, / Von fromen Jungfrauen ehrerbietig getragen, / Zu Syracus bekhombt seine Ruhe-Stat. — 8. Čudeži ob

Sl. 227. Skaručina, freske, pogled na slavolok in kupolo prezbitერიja.

grobu sv. Lucije. — Wie glorreich das Grab Luciae war gewesen, / Bezeigen viel blinde und preshaffte, / Welche gleich der erwünschten Gesundheit genesen, / Da Gott Luciam wundersam machte. (Sl. 227 do 230.)

Na sliki VIII. je spodaj letnica 1748 — čas postanka fresk. Tu domneva Steska tudi slikarjev portret. Nad korom je naslikan angelj, trobento v levi in venec v desni. Od trobente visi napis: RESONET LUCIAE FAMA PER ORBEM. Za orgljami na steni pa je napis: HAEC AEDES SACRA MDCCCVC TERRAEMOTU LAESA REIPUBLICAE SUMTU PICTURIS IN CALCE MADIDA RESTAVRATA EST ALOYSIO ŠUBIČ PICTORE.

Slike v prezbiteriju: Iluzija s sv. Duhom na temenu kupole: Sv. Trojica sprejema sv. Lucijo v nebesih. Spodaj venec arhitektur, pred katerimi se vrše prizori iz Lucijine legende: 1. Sv. Lucija moli z materjo na grobu sv. Agate. — 2. Sv. Lucija deli miloščino. — 3. Sv. Lucija se brani sprejeti sina sodnika Paschasija za moža. — 4. Dva rablja vežeta sv. Lucijo. — Na slavaloku je napis: S. LUCIA. — Freske v prezbiteriju so bile pri restavraciji deloma preslikane, odtod tudi vsiljivi kontrast med njihovim kolorizmom in onim slik v ladji.

Na loku nad polkrožnim oknom za velikim oltarjem je naslikan napis: HIC oCCVLis LVCia tVIs hIC LVCet et arDet // et IVVat InsoLItas Ire reDİre Vİas // VerIVs Internos oCCVLos ILLVMİnat ILLa // sİC İVVat In CoeLos hİC reperİre Vİas.

Tlak v prezbiteriju je iz črno-belo kamenitih plošč, v ladji iz cementnih. — Obhajilna miza ima čedno kovinsko mrežo.

Oprema: Vel. oltar: Kamenita menza in tabernakelj z baldahinom iz novejše dobe. Nastavek lesen: Stebri, pilastri, zidci in atika. Belo pobarvan in mnogo zlata. Kipi: sv. Agata, sv. Uršula, sv. Apolonija in sv. Neža. V atiki kronanje Marije in štirje angelji. V glavni dolbini kip sv. Lucije, nad njo napisna tabla s kronogramom: LVCia oCULO DoLore affeCto aDVoCata sVCCVrre! (1776). — Duplino zapira slika pl., o., predstavljajoča sv. Lucijo, stoječo pred arhitekturo. Podpis na desni spodaj Al. Šubič. — Dva stranska oltarja sta pendanta; marmorirana, ornamentika pozlačena. V severnem kipi sv. Mihael, sv. Jedert, Angelj varuh, sv. Rok in sv. Boštjan. — V južnem: sv. Družina in štirje evangelisti. Oba sta iz 2. pol. 19. stol.

Prižnica: iz sr. XVIII. stol., les. Bela, pozlačena ornamentika. Na vrhu angelj s trobento; na balustradi relief Jezus in

Sl. 228. Skaručina, freske, pogled proti koru.

Samaritanka pri vodnjaku. — Križev pot skromno delo po Führichu. — Za vel. oltarjem visi slika, pl., o., stoječa sv. Lucija v pokrajini s Šmarno goro in Skaručino. Layereska epigonska slikarija po podobici iz 2. pol. XVIII. stol.

V zakristiji: V zid vdelana omara z atičnim nastavkom, okrašena s točenimi stebrički, okviri in vžgano ornamentiko. Letnica 1750.

Pacifikal, pozlačena kovina, 34 cm visoka. Ovalna noga okrašena z baročno pasno ornamentiko, s košaricami s cvetjem,

Sl. 229. Skaručina, freske v glavni kupoli.

školjkami in angeljskimi glavicami. Nodus ima obliko gravirane vaze. Ostensorij je obdan od srebrnega venca angeljskih glavic. V nogi listina, ki sporoča, da je relikvijo sv. Lucije podaril cerkvi na Skaručini Jožef Ignac a Zergollern, župnik v Nevljah. Pravilnost potrjuje Max Leop. Rasp v Kamniku 27. jun. 1729. Dne 1. jul. 1729 pa v Vodicach podeljuje častilcem odpustke ljubljanski škof Sigmund Feliks. — Poleg listine se nahaja podobica iz 2. pol. XVIII. st. predstavljajoča sv. Lucijo stoječo v pokrajini s skaruško cerkvijo na levi in Šmarno goro na desni. Obe imata že sedanje oblike. Podpis: S. LUCIA ZU SCHKARUCHINA IN DER PFARR WODIZ IN OBER CREIN VEREHRET.

Kameniti steber

stoječ na razpotju južno od cerkve. Ves iz peščenca. Na okroglem, enostopnjičastem podstavku stoji steber z okroglo nogo, ki se strehasto zožuje k okroglemu stebelu, ki nosi štirioglat slep tabernakelj s štirimi polkrožno završenimi dolbinami. Na njem štiristrana nizka piramidna streha z dvojnimi križem na vrhu. V dolbinah sledovi slikarije in pritrjenih podob. Na križu letnica 1668 (zadnja številka mogoče tudi 6 ali 0, kakor čita Steska, o. c., 254). (Sl. 226.)

Sl. 230. Skaručina, freske v glavni kupoli.

Hiša

severno od prezbiterija ob cerkvi. Srednji nekoliko naprej stoječi del (veža) in levo krilo zidana, desno krilo leseno iz okroglih brun. V srednjem delu je lep polkrožno završen baročen kamenit portal z volutnim sklepnikom na vrhu. Na levi od njega majhna pokončno pravokotna odprtina, na desni štirioglato okno z baročnim kamenitim okvirom. Vrh zidu ima pod strešnim napuščem širok slikan friz, posnemajoč franže. V ornamentu nad zazidanim oknom je letnica 1737.

Znamenje

ob odcepitvi poti od ceste k cerkvi. Iz časa postanka sedanje cerkve. Na štirioglatem tlorisu stoji masiven zid, pokrit s štiristrano piramidsko streho. Slike sv. Lucija, sv. Štefan, sv. Jožef in Brezmadežna so bile v novejši dobi nanovo naslikane.

* * *

Povodje

hiša štev. 4, „pri Rebolu“. Na steni zunaj 2 stenski sliki: sv. Florijan z zastavo, in Jezus na križu s sv. Janezom, Magdaleno in Marijo. Nad sliko križanega je letnica 1722. Med slikama pa kronogram: PROPITIO CHRISTO IESV FIERI FECIT VOVIT ADAM WERGANT (1723).

* * *

Študa pri Domžalah.

„Kužno“ znamenje.

Literatura: Bernik: Z nekdanje Goričice, str. 167; slika ob str. 160.

Ima obliko štirioglatega peščenčastega stebra. Na 35 cm visokem, 28 cm širokem podstavku stoji štirioglat steber 1'5 m visok, 24 cm širok z dvema vrstama zelo plitvih, polkrožno završenih dolbin; na stebru je 0'50 cm visok, 30 cm širok, z baročnim profilom preko stebra segajoč del s pravokotnimi dolbinami s slikami sv. Štefana, sv. Roka, Jezusa na križu in Žalostne Matere božje. Masivna streha obstoja iz spodnjega dela potlačene piramide, ki je 15 cm visok in 70 cm širok ter iz 55 cm visoke piramide. Dvakrat je z novejšo barvo zapisana letnica 1602. Znamenje je po svoji obliki in starosti zanimivo.

* * *

Sv. Pavel pri Dragomlju.

Podružnica.

Zgodovina: Prvič se imenuje l. 1526. v zapisniku cerkvenih gocenosti (IMK V. 147). L. 1627. jo omenja listina v viced. arhivu.¹⁷⁷

¹⁷⁷ Bernik, Z nekdanje Goričice, 33.

Pozneje jo Valvasor v Ehre... VIII. 764 samo omenja kot cerkev sv. Pavla, a ne našteva oltarjev. Ko se je l. 1787. ustanovila nova fara pri sv. Jakobu ob Savi je bil sv. Pavel izločen iz mengeške fare in prideljen novi.

Stavba sama, ki po tlorisu očituje navadni tip podeželske cerkve iz poznega srednjega veka, nam ne nudi gotovih oporišč, da bi jo mogli datirati preko XVII. stoletja nazaj. Zidec, ki opasuje prezbiterij, ne spada nujno v srednji vek. Preje govore za čas pred XVII. stol. stare dvojne polkrožne line s konzolnim kapitelom na delitvenem stebru v zvoniku. Vseeno pa utegne ves spodnji obod cerkve do južnih stranskih vrat z zvonikom vred predstavljati ostanek prvotne stavbe. Ta je bila vsekakor v XVII. stoletju temeljito prezidana, za kar govori obok v prezbiteriju, ostanek takratne opreme in zazidana stara okna ter z barvo posneta kvaderska arhitektura oglov. Leseni (pobeljeni) ravni strop se je ohranil do potresa l. 1895. L. 1897. (letnica na glavnem portalu) je bila podaljšana od južnih stranskih vrat do sedanje dolžine in obokana, s čemer je dobila sedanjo obliko.

Opis: Tloris: Pravokotna ladja je 13 m dolga in 5'60 m široka. Slavolok je 3'60 m širok. Prezbiterij ima zaključek iz treh stranic osmerokota in je 6'30 m dolg in 5 m širok. Na južni strani je v ogel med prezbiterijem in ladjo postavljen stolp, ki služi s pritličjem za zakristijo.

Zunanjščina: Fasada je okrašena z dvema pilastroma. Stene so pobeljene. Izpod beleža se vidi tuintam ostanek baročne barve na oglih, ob starih oknih in na prezbiteriju. Sedaj ima cerkev velika polkrožno završena okna. Prezbiterij ima podzidek s kamenitim vencem iz sivega apnenca. Streha na cerkvi je iz skalic. V stene je vzdanih več nagrobnih spomenikov. Okrog cerkve je obzidano pokopališče. Glavni portal ima letnico 1897.

Zvonik je navzgor nerazčlenjen. Prvotna višina je za sedanje zvonove line nižja. Stare line so zazidane in so bile s štirioglatimi peščenčastimi stebri deljene na dve polkrožno završeni odprtini. Nad stebri so bili konzolni kapiteli. Nove line so nesorazmerno velike in polkrožno završene. Streha: zvonec, line, čebuljica, je pokrita s pločevino. — Trije železni zvonovi z napisom K. I. D. MCMXXII.

Notranjščina: Ladja obokana z rahlo vbočenimi banjami na pilastrih ob stenah in na pasovih od enega pilastra do drugega. Arhitektura ima belo barvo, stene so rumene. Prvi svodni pas zavzema

kor, sloneč spredaj na dveh kamenitih stebrih in treh lokih. Prezbitერიj je zaključen s tremi stranicami osmerokota in obokan: Vrh sten opasuje baročen venec; obok je banja s sosvodnicami od vseh strani, tako da delitev odgovarja oni gotskih svodov, le da je brez reber; na temenu sta dva štukurana kroga, — odmev gotskih sklepnikov. Barve: Stena rumena, zidec bel, svod siv. Tlak iz opeke.

Oprema: Veliki oltar: Lesen, polihromiran, narejen po baročni shemi 18. stol. Kipi: Sv. Pavel, sedeča Marija z Jezusom, sv. Martin, sv. Ožbald s krokarjem. Preprost baročno oblikovan tabernakelj; dva skromna keruba. — **Severni stranski oltar:** Les. Novo polihromiran. Sliki sv. Urh in krst v Jordanu sta preslikani. Spodnji del oltarja predstavlja arhitekturno steno s stebri in krili z značilno ornamentiko XVII. stoletja. Zgornji del je atika z zvezdo na vrhu. Ob straneh konzolne volute in značilna ornamentika. — **Južni stranski oltar:** Les. Podoben severnemu. Sliki sv. Volbenk in pri čebelnjaku klečeč svetnik (Job?). — Stebri svedrasti oviti z vinsko trto. Preslegasta ornamentika. Na vrhu zvezda. — Oba iz srede XVII. stol. — **Kanonske tablice** na obeh so preprosto kmečko, a prav okusno rezljane, iz sr. XVIII. stol. V njih so tiski okrašeni s koloriranimi bakrorezi. Podpis: Augustae Vindellicorum typis Josephi Antonii Labhart, re-ver.ac seren. Principis et Episcopi Augustani Typographi. — **Prižnica:** Les. Konec XVII. stol. Balustradada z močno venstopajočimi konzolami s stebri z značilno rebrasto površino (geriff). V dolbinah so kipci štirih stoječih evangelistov; na strehi Mozes s tablicami zopovedi. Novo polihromirana.

Na balustradi kora visi banderska slika iz začetka XIX. stol. Na eni strani je naslikan padeč sv. Pavla s konja, na drugi sv. Urh in sv. Volbenk.

* * *

Dragomelj.

Grad.

Literatura: Valvasor: Ehre... XI. 120. Dragembel. — Fr. Bernik: Z nekdanje Goričice, 155.

Stare slike: Valvasor: Topogr. Duc. Carn., sl. 34. — Isti: Ehre... XI. 121. — Sličica z naslovom Gvth Dragembl v na f 1' v Hauptgültbuch nach dem rectf. Kataster pro 1758 zv. 7. v Stari registraturi arhiva deželne deske v Ljubljani. — Ta slika mi je uganka, ker je nikakor ni mogoče spraviti v sklad niti z dvorcem niti z gradom v Dragomlju, kakor ju poznamo iz Valvasorja. Lega pa odgovarja edino gradu, za katerega bi ta slika mogla

veljati edino če je bil v 1. pol. XVIII. celi grad popolnoma porušen in nanovo postavljen brez ozira na tradicijo. Slika nam namreč kaže na nizek gozdnat grič naslonjeno baročno palačo s poudarjenim srednjim delom s trojnim vhodom in prav tako z ogli iz tesanega kamna in balustradami ob strehi povdarenima koncema. Iz risbe se da sklepati tudi na bogat stukaturni okras srednjega dela fasade. V enakih razdaljah od tega poslopja na levi in desni stoji po eno manjše pritlično poslopje, na desni malo dalje zraven že na nizkem gričku okrogel kiosk s kupolo. Med srednjim in stranskimi poslopji se raztezajo pritlične baročne arkade. Pred gradom simetrično razdelejen vrt z gredičami in drevesci; spredaj lep baročen trojen portal, ob straneh vrta po eno pritlično podolgovato poslopje. Stavba in aranžma njene okolice, če predstavlja res Dragomelj ali kak drug grad pri nas je zanimiv posebno kot dokaz direktnega posnetka francoske dvorčne arhitekture, ki je mogoče sem prišel preko Schönbrunna na Dunaju.

Zgodovina: Najstarejše poročilo o njem („Sitz Dragomel“) je omemba v listini iz l. 1497. v ljublj. muzeju.¹⁷⁸

L. 1528. so vso okolico izropali Turki, gradu pa se niso polastili. Po Valvasorju (o. c. 121) je nek napis poročal, da je v tem gradu prenočil na potu k poklonitvi deželnih stanov v Ljubljano (28. apr.) l. 1564. avstrijski nadvojvoda Karol. Po Berniku (o. c. 156) je pred več ko sto leti pogorel. Danes se vidi v zemlji samo še sled nasipa in vodne struge, ki je bila speljana okrog in okrog.

Valvasorjeva slika nam kaže spredaj na desni mal od vode obdan vrtiček. Grad sam obstoja iz strnjenege obroča zunanjih stavb in iz notranjega temu vspeoredno oblikovanega obroča — gradu samega. Okrog zunanjega obroča in okrog vrta pred vhodom je napoljana okrog in okrog Pešata, prav tako tudi okrog gradu samega. Glavni, prednji trakt okvirnega poslopja obstoja na levem oglu iz enonadstropnega poslopja s štirioglatim čez ogel postavljenim stolpom, ki ne sega preko strehe. Na desno od tega je v isti črti nekoliko nižje, istotako enonadstropno poslopje, skozi katero vodi od mostička čez jarek z vodo do dvorišča vhod v grad. Nad tem vhodom je stolp z uro, ki ima od strehe poslopja naprej posnete ogle in čebuljasto streho. To poslopje je proti desni v pritlični višini zvezano z zobčastim zidom z dvema vrstama bržkone strelnih lin z enonadstropnim poslopjem, ki sega do desnega ogla prednje fronte. Koncez zveznega zidu je na tem poslopju na konzolah sloneč mal pomol, za zidom pa na levem koncu tega poslopja se dviga okrogel stolp, čegar vrhnji nad streho poslopja se dvigajoči del je iz lesa. Od levega ogla gre okrog grajskega dvorišča v velikem loku ozidje, ki se s topokotno zalomljenim zadnjim koncez povrne k desnemu oglu prednjega trakta. Na levi ima do štirioglatega stolpa v

¹⁷⁸ Bernik, o. c.; 156.

ozadju ta zid znotraj obrambni hodnik in strelne line. Na desni nasproti temu stolpu je enak drugi. Zid vmes je nazobčan. Na oglu, kjer se nazobčani sledeči zid zalomi k desnemu oglu, je znotraj štirioglat stolp, ob zidu malo nad njim pa podolgasto nizko poslopje. Čez notranji kolobar vode vodi k sedemkotnemu poslopju pravega gradu mostič. Grad je razporežen okrog sedemkotnega dvorišča in je enonadstropen. Nad glavnim vhodom je eno dvojno okno in stolp pokrit z nizko nekoliko vsločeno piramidno streho.

Kot primer utrjenega gradu v ravnini pa tudi s svojim nedvomno še v srednji vek segajočim tlorisnim tipom zasluuje ta grad med našimi posebno pozornost.

Dvorec Dragomelj.

Literatura: Valvasor: *Ehre...* XI. 280. Hoffdrogembl.

Stare slike: Valvasor: *Topogr. Duc. Carn.*, sl. 91. — Isti: *Ehre...* XI. 280. Tu je bistveni del iste slike na desni odrezan.

Zgodovina: Po Valvasorju ga je postavila gosposka gradu Dragomlje. Slika nam kaže enonadstropno poslopje pravokotnega tlorisa, ki ima v prvem nadstropju na obeh prednjih oglih štirioglate, na konzole postavljene erkerje; oba imata po en lesen nastavek in piramidni strehi. Streha hiše je dvostočna s kapami na ožjih straneh. Pritličje ima majhne pravokotne odprtine, nadstropje pa večja pravokotna okna.

Pred dvorcem vodi čez Pešato zidan lep most v polkrožnem loku, postavljen l. 1668.

Popravki in dostavki.

- Str. 5., v(rsta) 6 odspod oltarjev so... m(esto) oltarjev, so...
- „ 8., v. 6 odzg. prizidana m. prizdana
- „ 8., v. 1 odsp., ²⁾ m. ¹⁾
- „ 15., v. 1 odsp. strani m. trani
- „ 21., v. 4 odsp. lesena m. lesa
- „ 23., v. 17 odzg. predrto m. predto
- „ 23., v. 7 odsp. XVIII. st. m. XVII. st.
- „ 26., v. 15 odsp. aplikacija m. zaplikacija
- „ 29., v. 7 odzg. zidnih m. zidanih
- „ 38., v. 5 odzg. oltarju m. oltarju
- „ 46., v. 4 odsp. Pred m. Kred
- „ 57., v. 13 odsp. M. Stroj m. Šubic
- „ 67., v. 17 odzg. črtaj tiskano vrsto in nadomesti: Slika (pl. o.) Žalostne Matere
- „ 72., v. 1 odsp. Parapat m. Parapal
- „ 88., v. 10 odzg. stebrički m. stebršči
- „ 88., v. 7 odsp. vlogo m. ulogo
- „ 94., v. 11 odzg. danes m. dnes
- „ 95., v. 9 odzg. potoka m. početka
- „ 97., v. 12 odsp. sosednja m. dosedanja
- „ 111., v. 1 odsp. pravilno m. pomotoma
- „ 116., v. 4 odzg. suis m. sius
- „ 120., v. 9 odsp. Vrč je skoro gotovo falzifikat po originalu, ki se nahaja v Germanskem muzeju v Nürnbergu.
- „ 124., v. 13 odzg. Črtaj vrsto in jo nadomesti: 5. — Votivna slika s pogledom stare cerkve v Tunjicah. Spre-
- „ 138., v. 11 odsp. V napisu je krogogram 1779
- „ 140., v. 14 odsp. kralj m. kraj
- „ 148., v. 14 odsp. peuroraus m. peuroraus
- „ 153., v. 9 odzg. jeklen m. jelken
- „ 158., v. 1 odzg. Koželj m. Košelj
- „ 160., v. 16 odsp. starosti m. strosti
- „ 175., v. 10 odsp. sklepnikov. m. oklepnikov
- „ 189., v. 3 odsp. konca XVII. st. m. zač. XVII. st.
- „ 192., v. 2 odzg. črtaj besedo mo-goče
- „ 209., v. 3 odzg. vulgariter m. vulgarita
- „ 216., v. 7 odsp. DEI m. DEL
- „ 219., v. 9 odsp. Iv. Pengov m. Fr. P.
- „ 222., v. 2 odzg. Janežič m. Janžič
- „ 224., v. 7 odsp. vzbokla m. vzlokla
- „ 238., v. 21 odzg. apostola m. evangellista
- „ 239., v. 21 odzg. prizidana m. priznana
- „ 254., v. 24 odzg. Florijana m. Florijanat
- „ 259. K literaturi za Motnik dodaj „Odgovor na pitanja društ. jugosl. poviest. i starine od Gasparsa Križnika čevlarau Motniku v Arkiv za povjest-

- Str. nicu jugoslavensku knj. XI. (1872) str. 244 sl. Na str. 249 do 253 so zbrane letopisne črtice o M.
- „ 264., v. 2 odsp. 1710 m. 1910.
- „ 272., v. 7 odzg. FREILE m. FEILE
- „ 278., v. 1 odzg. dodati: Topogr. Carn. mod. l. 147 s pogledom na samostan in cerkev pred zidanjem novega samostana
- „ 303., v. 8 odzg. nanj m. manj
- „ 306., v. 24 odzg. 1616 m. 1916
- „ 316., v. 10 odsp. Tončiča m. Tonišča
- „ 317., v. 16 odsp. pičenskim m. pričenskim
- „ 317., v. 9 odsp. tri oltarje m. tudi olt.
- „ 332., v. 14 odzg. Liberija m. Liborija
- Str. 332., v. 21 odzg. deček m. dečk
- „ 368., v. 5 odzg. quiescit m. quescit
- „ 374., v. 1 odzg. elicher m. elicer
- „ 378., v. 3 odsp. Glouar m. Gloaur
- „ 394., v. 16 odsp. Zincgrauiana m. Zinegrauiana
- „ 397., v. 2 odzg. Statueten m. Statuten
- „ 424., v. 5 odsp. 1355 m. 1255
- „ 431., v. 11 odzg. črtati namišljeno kronogramsko letnico 1594 ker je Wiz umrl šele 14. II. 1650.
- „ 431., v. 4 odsp. nečitljivo dopolni s cui(us) a(n)i(ma)
- „ 449., v. 6 odsp. potresu m. potreku
- „ 454., v. 11 odsp. Urbarij m. Rbarij
- „ 463., v. številka strani 463 m. 663

Kazalo imen umetnikov.

(Okrajšave: arh. = arhitekt; k. = kipar, kamnosek; m. = mizarski mojster; org. = orglarski mojster; sl. = slikar; tes. = tesarski mojster; zd. = zidarski mojster; zv. = zvonar.)

Agnola Avgust, steklar	10	Eisel Jurij, org.	363
Albrecht, ključavničar	150	Egartner, sl.	55, 122
Angeli H. von, sl.	410	Fajenc Jožef, sl.	126
Anton iz Kamnika, sl.	230, 233, 234	Faller J., org.	190
Auersperg Marija, sl. 400, 405, 408, 409, 410		Franchi Gašpar, zv. 88, 261, 314, 364, 398	
Bambini Nikolaj, sl. 360, 363—5, 367, 371		Fürich, sl. 16, 45, 140, 152, 208, 224, 246, 254, 264, 276, 288, 315, 325, 340, 372, 387, 428, 459, 474	
Benesch, sl.	336	Gaber Jakob, k.	230, 231, 234, 236
Bergant Fortunat, sl. 66, 67, 111, 234, 250, 396		Gabrič Andrej, sl.	362
Bergant Jakob, zid.	220, 236	Gabrič Janez, k.	362, 365, 371
Bergant Jožef, m.	230, 234	Gaspari M., sl.	118
Berlec Jožef, m.	250	Gerkman Gregor, k.	136
Bizjak F., sl. 126, 216, 218, 390, 415, 453		Gieser Lienhardt, zv.	261
Blass M., m.	377	Gieser Peter, pasar	38
Bobič Jurij, sl.	382, 384, 415	Godler Prokop frater, sl.	62
Bombasi Lud., k.	360	Goetzl Alojzij, k.	261—2, 264, 268, 307
Bonitti Pietro, polir	221	Goetzl Avgust, k.	364
Boseth J. Nikolaj, zv.	215, 220	Goetzl Gašpar, sl.	57, 63, 67, 330
Bradaška Matija, sl. 264, 274, 276, 451		Goetzl Leopold, k.	364, 477
Braidig Matevž, k.	220, 234	Goliner Gašpar, k.	136
Braidig Urban, k.	136	Gorisheg Luka, polir	220
Brandsteter, k.	402	Gorišeg Matija, polir	230, 253
Bühl J., zv.	226, 335	Goršič Franc, org.	54
Cebej Anton, sl.	125, 323, 428, 462	Grile Lud., sl.	294, 365, 371, 380
Ciperla Filip, k.	42	Grošelj Jožef, k.	283, 288
Cranach Lukas, sl.	310, 312, 353	Hilzer Ignacij, zv.	314, 457, 473
Cussa Mihael, k.	294, 309	Horrak, sl.	410
Čamernik Ignacij, k.	284	Hörman Tomaž, sl.	118
Čeferin, glej Zheferin, Tscheferin		Hrovat Janez, m.	243, 250, 366
Defriche, sl.	123	Hueter Benedikt, zv.	159, 324
Dieterich Karl, sl.	445	Ignatia mater, sl.	307
Dimitz Luka, zv.	215 —6	Jamšek Franc, sl.	477
Dorré, sl.	325	Janežič Aleš, k.	206, 222 —4
		Janežič Janez, k.	324, 418, 463

- Jebačin Anton, sl. 53, 55, 216, 218,
 219, 315, 337, 340, 380, 387, 426
 Jeblinger Raimund, arh., . . . 325, 457
 Jelovšek Franc, sl. 7, 12—4, 31, 33,
 34, 44, 229, 234, 237, 313, 315,
 345—7, 249, 352, 353, 357, 360,
 362—3, 365, 367, 369, 370, 372,
 376, 380, 426
 Jentschitsch Andrej, risar 123
 Johant Janez, sl. 150
 Karinger, sl. 125
 Kastner, sl. 58
 Kavka Miha, sl. 322, 430
 Kauperz, grafik 144, 146
 Klauber, sl. 288, 305
 Klemen J., k. 259, 319
 Koch, k. 448
 Kokalj Matevž, zd. 234
 Kosmač, sl. 334
 Koželj M., sl. 158
 Koželj Anton, sl. 7, 335
 Koželj Matija, sl. 7, 8, 12, 15, 16,
 18, 20, 31, 34, 35, 40, 42, 44,
 45, 47, 54, 58, 63—5, 84, 85, 87,
 124—6, 132, 134, 138, 140, 142,
 152, 157, 204, 206, 208, 216,
 218, 224, 242, 242—4, 246, 250,
 253, 270, 271, 277, 278, 288,
 315, 318, 323, 325, 328, 330,
 335, 364, 366, 370, 372, 392,
 393, 399, 400, 403—4, 415,
 418—20, 428, 430, 437, 438,
 457—9, 461, 467, 474
 K. I. D., zv. 28, 216, 222, 237, 241,
 247, 250, 253—4, 258, 261, 339,
 366, 389, 392, 415,—6, 422, 450, 473. 488
 Kregar Iv., pasar 23, 248, 460
 Kremser Schmidt, sl. 57, 123, 132,
 140, 342
 Kremžar M., kovač 340
 Krizman A., sl. 313, 315
 Kuhar Gregor, zd. 243
 Kühnl P., sl. 19, 152, 154, 244, 247,
 418, 467
 Kurz von Goldenstein, sl. 7, 36, 109,
 154, 160, 223, 224, 447
 Labhart Ant., tiskar 488
 Langus Henrika, sl. 246
 Langus Matevž, sl. 57, 58, 124, 161
 Layer Leop., sl. 57, 63—5, 67, 111,
 122—4, 127, 132, 134, 139, 140,
 142, 144, 146, 189, 224, 237, 270,
 315—7, 319, 320, 325, 327, 330,
 332, 335, 342, 390, 393, 424, 433,
 459, 462 —3
 Lehr Jakob, k. 362, 369, 372
 Leuz Primož, k. 136
 Lienhardt Gieser, zv. 261
 Littrow Leonina, sl. 448
 Lukesch, sl. 186
 Maček Gregor, zd. 220, 230, 238,
 250, 360
 Marina Gregor della, polir 222
 Martinuzzi Karol, zd. 354
 Mattbas J. Baptist, gl. Mottbas.
 Mauracher Jos., org. 366
 Mayr Jožef, sl. . . . . 396, 399, 403 —4
 Medved Jernej, polir 234
 Medved Matevž, zd. 239, 243, 461
 Maschan Georgius, k. 52
 Maschke Jos., sl. 478
 Meštrović Ivan, k. 118
 Metzinger Valentin, sl. 17—9, 35, 36,
 58, 61—3, 67, 111, 112, 125, 142,
 191, 193, 211, 214, 220, 223, 225,
 228, 230, 233, 234, 236, 239, 241,
 244, 310, 330, 332, 396, 397, 402,
 428, 430, 457, 462
 Mlakar Jakob, k. 136
 Miss Celestin, sl. 366
 Mottbas Joh. Baptist, sl. 68
 Naracks Ivan, org. 253, 254
 Nierenberger Anton, sl. 111, 128,
 225, 228
 Oblak Matija, urar 39
 Ogrin Simon, sl. 53, 55, 236, 242, 243
 Osole France, k. 53, 55, 66, 131,
 250, 270, 334, 415, 436, 438
 Ozbič Franc, k. 132, 364, 423
 Ozbič Ivan, k. 216
 Ozbič Matija, k. 7, 17—9, 313, 315,
 318, 319
 Pengov Ivan, k. 56, 219, 354

Peruzzi, k.	43	Strauss M. F., sl.	282, 286
Peter Gieser, pasar	38	Staedler, arh.	448
Peterlin Alois, pasar 15, 38, 56, 60,	152	Sternén Matej, sl.	168, 184, 478
Petterlin Anton, pasar	18, 219	Stroj Mihael, sl.	57, 364, 371, 433
Porenta Gašpar, sl. 248, 368, 455	—6	Strojne tov. in liv., zv. 145, 153,	
Potočnik J., sl. 84, 86, 124, 134, 136,		206, 210, 273, 285, 314, 318, 348,	
140, 143, 146, 151, 153—5, 157,		366, 386, 387, 422, 426, 437, 458, 470,	478
158, 192, 212, 226, 231, 234, 236,		Stufleser Ferd., k.	326
237, 319,	353	Šubic Alojz, sl.	478, 482, 484
Pozhikar Martin, k.	476	Šubic Ivan, k.	264
Prinzhofer, sl.	406	Šubic Janez, sl.	261, 264
Progar V., k.	16	Šubic Pavel, sl.	478
Pupenbogen L., sl.	408	Šubic Štefan, sl.	57, 259
Purtscher J. A., sl.	111, 112	Schettel Jožef, arcularius	362
Pustavrh Franc, sl. 118, 123—5,		Schneider Balthasar, zv.	324, 364
146, 216,	463	Schnorr, sl.	325
Rambschissl B., sl.	331, 332	Schmittner F. L., sl. 133, 134, 145,	
Ransomut E. von, sl.	407	357,	376
Ravnikar Franc, tes.	343	Tavčar F., zd.	53
Reinwald, sl.	116	Tavčar Jurij, sl. 109, 216, 218, 254,	
Robba Franc, k.	16	282, 288, 334, 386,	387
Roblek Aleksander p., sl.	57	Tizian, sl.	418
Rovšek Andrej, k. 283, 284, 313,	365	Toman Ivan, k.	364
Rovšek Anton, k.	315, 365	Toman Feliks, k.	8, 337, 388, 426
Rovtar Jožef, sl.	46	Tončič Franc, k. 53, 55, 62, 206,	
Rubens P. P., sl.	408	212, 314, 316, 318, 319, 337,	451
Rumpel Peter, org. 208, 243, 261,	318	Tscheferin, sl.	419
Rupnik, arh.	449	Trnovec Jernej, k.	315
Salvator, sl.	114	Tušek, sl.	463
Samassa, zv.	457	Valenčič Anton, org.	150
Samassa Albert, zv. 28, 39, 131, 150,		Vancaš, arh.	426
252, 252—4, 268, 318, 324, 337,		Vesel Ferdo, sl.	118
366, 386, 388, 391, 415, 420,	422	Vetorac Janez, k.	253
Samassa Anton, zv. 145, 159, 210,		Vodnik Alojzij, k.	313, 315, 457
216, 222, 247, 334, 348, 391,	426	Vodnik Lovrenc, k.	243
Samassa Janez Jakob, zv. 28, 149,		Vodnik tvrdka	428
150, 258, 261, 270,	453	Vogrinc Jos., k.	136
Samassa Max, zv. . 206, 318, 334,	478	Vouk Matej, m.	233
Samassa Vincenc, zv. . 153, 314,	388	Vrbnik Matevž, k.	360
Schnöghk Sebastian, sl.	476	Vrhovnik Janez, krovec	136
Sima J., sl.	337	Vubič gl. Bobič.	
Sirola Tomaž, k.	150	Vurnik Iv. star., k. 16, 150, 152, 223,	
Skarga Franc, k.	326	224, 243, 244,	366
Skaso, k.	371	Waller Jožef, arcularius	362
Slanovec J., rezbar	119	Weibel Jos., kovač	21
Sprunk Albin, sl.	158	Weissenkirchner H. A., sl. . 424,	446
Sršen Jos., z.	338		

Winkler, sl.	381	Zajc Anton, sl.	364
Wiser J. Leop., sl. 356, 357, 359,		Zajc Franc, k.	261, 264
376, 380		Zalokar Janez, k.	334
Wisiak glej Bizjak.		Zheferin jun, sl, glej Čeferin.	
Wolf Elija, sl.	164, 184, 186	Zore Anton, tes.	230
Wubitsch gl. Bobič.		Zupan Ignacij, org.	313, 318
Zajc Ivan, k.	426	Zvonarna Št. Vid nad. Lj.	452, 453

Kazalo slik.

Bambini , sv. Andrej	184	Kenda , kipi	48
Goričica : kipi	168, 169	Kalvarija , oltar	18
letnica	167	Mali grad : freske	33, 39
slika sv. Ane	170	kamnoseški znaki	30
tabor	165	kapitel	35
tloris	166	pogled	26
Gozd : kip sv. Ahacija	72	portal	29
podobica	71	prerez	27
Potočnikova slika	73	sv. Rok (kip)	28
Greben : Potočnikova freska	129	šklepnik	34
notranjščina cerkve	130	steber	38
oltar sv. Franč. Ks.	128	Sadnikar : Cinasti vrči	59
strop	125, 132	kipi	57, 58, 60
Groblje : baročna Madona (kip)	177	slika zadnje večerje	55
Jelovškove freske	171—174	slika Kamnika iz l. 1779	43
Jelovškov avtoportret	175	vel. ulica , hiše	44, 45
tloris	178	Zaprice : pogled na grad	40
veliki oltar	176	slikane tapete	41, 42
Habah : grad	214	Žale : cerkev zunaj	14
slikane tapete	217, 228	cerkev znotraj	15, 16
Weissenkhircherjevi apostoli	215, 216	kapela božjega groba	17
Holmec : Layer L.: Sv. Janez N.	161	Župna cerkev : Jelovškove	
Layer L.: sv. Trojica	162	freske	4
Marija s plaščem (kip)	163	kelih	12, 13
Rimbschisl: Križanje	164	Kerubi	5, 6
prerez cerkve	160	kip M. božje (gotski)	53, 54
tloris cerkve	159	monštranca	9
Jelovšek Fr. : 4, 16, 74, 75, 128, ...	171—174, 175, 183, 185	notranjščina cerkve	3
Kališče : Potočnikove slike	74—76	oltar stranski	7
Kamnik : Frančiškanski samostan:		pečat patriarha Rajmunda	52
Cebej A.: Madona	25	plašči	10, 11
kipi	20, 21	slika sv. Radegunde	56
križ	24	svečnik	8
Mencinger V.: sv. Paskal	23	zunanjščina cerkve	15, 16
monštranca	22	Komenda : Bobičev nagrobnik	193
pogled	19	kelih	191
gl. trg, hiše	46, 47	Komenda sr. 18. st.	179
gotski spomeniki	36, 37, 49, 51	monštranca	188, 189
		oltar	182
		plašč	190
		podobica	181

- prižnica 186
 relikvijarij 187
 slike . . . . . 183—185, 194
 staroslovanske izkoptine . . . 195
 steber spomenik 191
 tloris cerkve 180
 vratica iz gotske dobe 196
Kostanj: Mencingerjeva slika . . 124
 slikani strop 126, 131
Krackher J. L.: Portret 206
Križ: cerkev: kip sv. Marjete . . 209
 grad: Auersperg Maria,
 slike 202, 203
 baročna slika 204
 grad sr. XVIII. st. 197
 Krackherjeva slika 206
 Mayrjeve freske 200
 Mencingerjeva slika 199
 nizozemska slika 201
 portret 205
 renesanska Madona (slika) . . 198
Layer Leopold: slike 62, 161, 162
Loke v Tuh dol.: vel. oltar 127
Mayr Jos.: freske 200
Mekinje: cerkev: freske v ka-
 peli 150
 kor 152
 oltar sv. Antona 158
 plašči 155, 156
 spomeniki 153, 154
 tabernakelj 151
 tloris 148
 veliki oltar 158
 samostan: kip Pietà 157
 zunanjščina 147
Mencinger V. slike: 7, 101, 103, 104,
 117, 124, 199
Mengeš: cerkev: prezbitarij . . . 212
 tloris 211
Moste: cerkev: str. oltar sv.
 Franč. Ks. 207
 vel. oltar 208
Motnik: monštranca . . . . . 142—144
Podgorje: cerkev: baročen
 svečnik 61
 gotsko znamenje 64
Potočnik J.: slike in freske: 69, 73,
 74, 75, 96, 129
Sv. Primož: cerkev sv. Pe-
 tra: konzola 113
 notranjščina 107
 strop . . . . . 109—111
 tloris 108
 cerkev sv. Primoža:
 freske . . . . . 86—94, 97
 grob sv. Primoža in Feliciana
 85, 95
 kamnoseški znaki 83
 kip gotske Marije 78
 notranjščina . . . . . 80—82
 oltar . . . . . 98—100
 Pietà 114
 plašč 102
 Potočnikova slika 96
 prižnica 101, 102, 104
 slika iz l. 1632 . . . . . 77, 105
 svod 84
 tloris 79
 zvon 106
Radulje: cerkev: freske 145
 stran. oltar 146
Rambschissl B.: slika križanja . . 164
Repnje: gotski kip sv. Tilna . . . 222
 tabor 221, 223
Sela: cerkev: monštranca 121
 plašč 120
Skaručina: cerkev zunaj 224
 tloris 225
 freske . . . . . 227—230
 gotski steber 226
Suhadole: gotski kip M. B. 210
Šmartin v Tuhinjski dol.: kip z vel.
 olt. 135
 tloris c. 123
 zunanjščina 122
Špitalič: monštranca 141
Zg. Tuhinj: grb 136
 kelih 133
 monštranca 138
 Pietà 137
 reliefi iz gotske dobe . . . 139, 140
 vratica 134
Tunjca: L. Layerja slika sv. Ane . 62
 podobica 63
 portal 67

slika Lepoglave	70	stara cerkev	219
stranski oltar (Potočnik)	69	Weissenkircher H. A. , slike apo-	
tloris	65	stolov	215, 216
veliki oltar	68	Zakal , cerkev: freske	116
zunanjščina	66	gotski kipi	115
Utlk : poznogotski sklepnik sv. Šte-		Mencingerjeva slika	117
fana	220	oltarji	118, 119
Vodice : Cebej A.: Bog oče	213	plašč	112

Kazalo krajev in glavnih predmetov.

Bela v Tuh. dol.: cerkev	256
Breg p. Komendi: znamenje	390
Dragomelj: dvorec	490
grad	488
Gozd: cerkev	148
Goričica: cerkev in tabor	336
kapela MB.	342
Greben v Tuh. dol.: cerkev in tabor	233
Groblje: cerkev	344
grad	354
Habah: grad	438
Holmec: cerkev	321
Jablje gl. Habah	
Kališče: cerkev	154
Kamnik: frančiškani	47
Kacenberg, gradič	129
kalvarija, cerkev	43
Mali grad, cerkev in razvalina	70
Stari grad, razvalina	126
Zaprice, grad	88
zbirke	108
zgodovinska topografija mesta	93
Žale, cerkev in pokopališče	29
župna cerkev	5
Komenda: Glavarjeva beneficiatura	378
grad	376
spomenik	378
župna cerkev in tabor	355
Kostanj: cerkev	228
Križ: cerkev sv. Pavla	391
cerkev na Gávšeku	393
grad	394
Lahoviče: cerkev	385
Loka p. Mengšu: cerkev	436
Loke v Tuh. dol.: cerkev	238
Mekinje: cerkev	277
samostan	306
Mengeš: cerkev	424
grad	433
kapela sv. Lovrenca	435
novi grad	434

Ravbarjev grad	434
steber M. B.	436
Moste: cerkev	414
Motnik: cerkev	259
kapela Marije Magdalene	266
razvalina gradu	268
Nevlje: cerkev	312
Sv. Pavel: cerkev	487
Perovo: graščina	129
Zg. Perovo: graščina	130
Podgorje: cerkev	131
krvavo znamenje	132
Povodje: hiša št. 4	486
Sv. Primož: cerkev sv. Petra	197
cerkev sv. Primoža	159
Radomlje: cerkev	272
Raščica: cerkev	452
Repnje: cerkev in tabor	462
cerkvica presv. Srca Jezusovega	466
grad	467
Sela: cerkev	215
Skaručina: cerkev	476
hiša	484
kameniti steber	484
znamenje	486
Stranje: cerkev	205
Suhadole: cerkev	420
Šinkov Turen: cerkev	472
grad	475
Šmarca: cerkev	333
Šmartin v Tuh. dol.: cerkev	220
Špitalič: cerkev	252
grad	255
Študa: kužno znamenje	486
Trzin: cerkev	449
Zg. Tuhinj: cerkev	241
Tunjice cerkev in tabor	134
Št. Vid v Tuh. dol.: cerkev	249
Utik: cerkev	468
Vodice: cerkev in tabor	453
pokopališka kapela	461
Volčji potok: cerkev	269
grad	271
razvalina	271
Vranja peč: cerkev	317
Zakal: cerkev	208
Zalog: cerkev	388
Zduša: grad in kapela	311

108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200

VSEBINA.

Umetnostno zgodovinski uvod	V
Sodni okraj Kamnik, opis po krajih	3
Popravki in dostavki	491
Kazalo imen umetnikov	493
Kazalo slik	497
Kazalo krajev in glavnih predmetov	500

Tisk te knjige, ki je izhajala kot priloga
„Zborniku za umetnostno zgodovino“ od
l. 1922 dalje, je bil dovršen v januarju
l. 1929.

VYSTAVA

...
...
...
...
...

...
...
...
...
...

1924

KA do 908
STELE France
Politični

73/76(497.12 Kamnik)

0010498

77 Matična
Knjižnica Kamnik

COBISS ©